

MODERN DÜNYA SİSTEMİ

4

IMMANUEL WALLERSTEIN

MODERN DÜNYA SİSTEMİ

4

MERKEZCİ LIBERALİZMİN ZAFERİ
1789-1914

IMMANUEL WALLERSTEIN

MERKEZCİ LİBERALİZMİN ZAFERİ
1789-1914

MODERN DÜNYA SİSTEMİ IV

Underwood and Underwood, Mrs. *Pankhurst Arrested*. Mrs. Emmeline Pankhurst İngiltere'deki Kadınlara Oy Hakkı savunucularının bir lideriydi. Zamanında militan taktikleri nedeniyle çok eleştirilse de şu anda kadınların Büyük Britanya'da oy kullanma haklarını kazanmasında kendisine büyük bir rol atfedilir. Fotoğraf 2 Haziran 1914'de, Pankhurst Parlamente'ye bir dilekçe vermeye giderken çekilmişti. Fotoğraf *New York World-Telegram&Sun* tarafından yayınlandı. (Courtesy of Prints and Photographs Division, U.S Library of Congress)

MERKEZCİ LİBERALİZMİN ZAFERİ
1789-1914

MODERN DÜNYA SİSTEMİ IV

IMMANUEL WALLERSTEIN

Çeviri: Latif Boyacı

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Modern Dünya Sistemi -IV
Immanuel Wallerstein

© Yarın Yayınları, 2015

© Bütün yayın hakları Yarın Yayınları'na aittir. İzinsiz basılamaz,
kopyalanamaz, çoğaltılamaz, kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz.

ISBN: 978-605-9931-23-6
Sertifika No: 30577

Yayın Yönetmeni : Ömer Altaş
Yayın Editörü : H. Ahmet Menteş
Çeviri : Latif Boyacı
Sayfa Düzeni : Adem Şenel
Kapak Tasarım : Nurullah Özbay

Baskı-Cilt: Step Ajans Reklamcılık Matbaacılık Tanıtım ve Organizasyon Ltd.Şti.
Göztepe Mh. İnönü Cd. No:78 34200 Bağcılar İSTANBUL - TÜRKİYE
+90 212 446 88 46 | stepajans@stepajans.com
Sertifika No: 12266

2. Baskı: Kasım 2015

YARIN YAYINLARI

Levent Mah. Nispetiye Cad. Kasımpatı Sok. No: 4
Beşiktaş / İstanbul

Tel: 0 212 234 54 54 - 23 Faks: 0 212 234 54 54

www.yarinyayinlari.com
Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

İÇİNDEKİLER

~*~

İllüstrasyonların Listesi / 6

Önsöz / 9

1. BÖLÜM

İDEOLOJİ OLARAK MERKEZCİ LİBERALİZM / 17

2. BÖLÜM

LİBERAL DEVLETİ KURMAK (1815-1830) / 41

3. BÖLÜM

LİBERAL DEVLET VE SINIF ÇATIŞMASI
(1830-1875) / 107

4. BÖLÜM

LİBERAL DEVLETTE YURTTAŞ / 183

5. BÖLÜM

SOSYAL BİLİM OLARAK LİBERALİZM / 273

6. BÖLÜM

TEZİN YENİDEN İFADESİ / 339

BİBLİYOGRAFYA / 345

ILLÜSTRASYONLAR

Frontispiece: Underwood and Underwood, Mrs. Pankhurst Arrested

Preface: David Wilkie/Abraham Raimbach, Village Politicians

1. Bölüm: Victor Delaive, Bourgeois et Ouvriers
2. Bölüm: Sir Thomas Lawrence, Prince Metternich
3. Bölüm: Lechard (?), insurrection du Lyon, 9-14 Nisan 1834
4. Bölüm: Auguste Saint-Gaudens, Robert Gould Shaw and 54. Alay
5. Bölüm: Andre Duetertre, Murad Bey. In Napoleon's Description de l'Egypte/Etat Moderne
6. Bölüm: Punch, To the Temple of Fame

Giovanni Arrighi anısına

David Wilkie/ Abraham Raimbach, *Village Politicians*. İskoç tarzına sahip ressam David Wilkie'nin bu tablosu Londra'da 1806'daki Kraliyet Akademisi sergisinin en beğenilen parçasıydı ve onu ünlü yaptı. Wilkie sonradan daha geniş kitlelere ulaşmak amacıyla tablolarının gravürünü yapmak için Raimbach'la işbirliğine girdi. Tablo 1813'de bu tarzda yapılan ilk gravürdü. Çalışma, politik çekişmenin halkın gündelik işi haline geldiğini ve artık üst tabaka ile sınırlı olmadığını göstermesi açısından önemliydi. (Courtesy of Prints and Photographs Division, U.S. Library of Congress)

ÖNSÖZ

MODERN DÜNYA-SİSTEMİ HAKKINDA YAZMAK ÜZERİNE

Bu, ilk cildi 1974'te basılan serinin dördüncü cildir. Çalışmanın tamamı modern dünya-sisteminin tarihi ve yapısal gelişmesinin birçok ciltten oluşan analizi olarak düşünüldü. Her bir cilt kendi başına var olması için tasarlandı ama aynı zamanda daha büyük tek bir çalışmanın parçası olması da amaçlandı. Bu, hem yazar hem de okur için bazı sorunlar doğurmaktadır. İşe başladığımda hepsini göremediğim bu zorluklara nasıl yaklaştığımı açıklamanın okuyucuya faydalı olabileceğini düşünüyorum. Bunu, bu şekilde davranmanın amaçlarımı ve yöntemlerimi okuyucunun daha iyi anlayabileceği kadar açık hale getireceği umudu ile yapıyorum.

Her bir cildin ve bir cilt içindeki her bir bölümün, bir teması vardır ve bu nedenle bir noktayı tespit etmeye çalışır. Aynı zamanda tüm kitap tarihi/ art zamanlı ve yapısal/ analitik/ teoriktir. Bu; idyografik ve nomotetik epistemolojiler arasındaki çok övülen ayrımın modası geçmiş, yapay ve ayağı yere basan bir analiz için zararlı olduğuna dair epistemolojik önermene uygundur. Sosyal gerçeklik her zaman ve mutlaka (gerçekliğin kaçınılmaz olarak her nanosaniye değiştiği anlamında) hem tarihi hem de (sosyal eylemin içinde bahsedilen etkinliğin gerçekleştiği tarihi sosyal sistemden kaynaklanan baskılar tarafından yönetilmesi anlamında) yapısalıdır. Yine de, eğer gerçeklik geniş bir alan ve uzun bir zaman üzerinde (yani, uzun on altıncı yüzyıldaki [1450 -1640] başlangıcından bugüne ve yarma bütün olarak modern dünya sistemi) tanımlanmaya çalışılırsa aynı anda her şeyi yapamama temel zorluğuyla karşılaşılır. Bu nedenle ilk kez

gerçekleştiginde ya da önemli bir şekilde açık hale geldiğinde modern dünya sisteminin yapısal yönlerini tanıtan hikâyeyi az ya da çok kronolojik olarak ilerletmeye karar verdim. Büyük ölçüde on altıncı yüzyıla adanmış bir ciltte, ancak on dokuzuncu yüzyılda belirgin hale gelmiş yapısal sorunları tartışmamızın bir anlamı yoktur.

Ama aynı şekilde, büyük ölçüde on dokuzuncu yüzyıla adanmış bir ciltte ilk ciltte zaten tartışılmış ve nitelikleri aradan geçen yüzyıllarda önemli ölçüde değişmemiş yapısal sorunları tartışmak faydalı görünmüyordu. Yine de, “endüstrileşme” gibi bir olgu ilk kez ortaya çıktığı zamanki görüşlerim diğer pek çok analist tarafından tartışılardan bir şekilde farklı olduğu için okuyucu onu tartışıldığını görmeyi umduğu cilde yerleştiremeyebilirdi. Seçimlerimin mantığını, çalışmamın devamında açık hale getirmeye çalıştım.

Bu nedenle öncelikle kronolojiyi ele almaya nasıl karar verdiğimi anlatmalıyım. Birinci cildi yazdığım, giriş bölümünde tüm çalışmayı bu girişte özel tarihler verdiğim dört bölüme ayıracağımı söyledim. Birinci cilt 1450’den 1640’a uzanan uzun on altıncı yüzyılı kapsamaya çalıştı. Yine de, ikinci cildi yazmaya başladığımda anlatmak istediğim hikâyenin 1640’ta başlamadığını ama daha ziyade, 1600’lerden yaklaşık 1750’ye kadar sürdüğünü hemen fark ettim. Bu yılları alt başlıklara koydum. Üçüncü ve dördüncü ciltlerde sürdürdüğüm bir kavram olarak çakışan uzun dönemler kavramını, bilerek benimsedim. Ama bu, tabii ki, 1974’de düşündüğüm gibi günümüze sadece dört ciltte ulaşamadığım anlamına geliyordu.

Çakışan zaman aralıkları kavramı analizim için önemli hale geldi. Zira zaman sınırları tabii ki açık biçimde keyfidir ve sadece işlenen konu açısından gerekçelendirilebilir. Dünya ekonomisinde Hollanda egemenliğinin öyküsünün (ikinci cildin ikinci bölümü) 1600’de başladığı düşünülebilir; ama bu kesin olarak 1640’da bitmedi ve uzun on altıncı yüzyılın hikâyesinin gerçekten parçası değildi. Yine aşağı yukarı on yedinci yüzyılda Avrupa dünya ekonomisinin pekişmesine adanmış ikinci cilde aitti.

Bu ayrıca, metne ne zaman yapısal fikirler sokulmaya çalışılması gerektiği sorusunu da ortaya çıkarır. On altıncı yüzyılda egemen güç, en azından bana göre, yoktu. Bu nedenle kavramı birinci cilde almak uygunsuz olacaktı. Hollanda modern dünya sisteminde ilk egemen güçtü, son olmadıkları da doğrudur. Ama egemenlik

kavramı Büyük Britanya'nın bu rolü üstlenmesi bağlamında tartışılmadı, bu rolü Birleşik Devletler'in üstlenmesi bağlamında da tartışılmayacaktır. Böyle bir kavram bir kere tartışıldığında doğal olarak kabul edildi ve yeri geldiğinde kavramın mantığı tekrar gözden geçirilmeden ona atıfta bulunuldu. Teorik tartışma çoktan başlamıştı.

Her bir bölümün kronolojisi aynı zamanda kendi iç mantığını izler, ancak bir şekilde cildin kronolojik sınırlarının parametrelerinin içinde kalması şartıyla. Bunun güzel bir örneği üçüncü ciltte bulunur. Tüm cilt muhtemelen 1840'larda biterken birleşme üzerine olan üçüncü bölüm (başlığına göre) 1850'e ve aslında bir şekilde ötesine ulaşır. Diğer yandan, Amerikalıların iskâna dekolonizasyonu ile ilgili dördüncü bölüm, 1763'ten 1833'e kadar sürer.

Bu cildin okuyucusunun önceki üç cildi okumuş olacağını varsaymadığım için şimdiye kadar anlattığım diyakronik/teorik hikâyeyi özetlemenin faydalı olacağına inanıyorum. Bu bölümün okuyucusu ona dahil edilmesi gerektiğini düşündüğü bir şeyi tartışmayı ihmal ettiğimi hissederse, belki bunun daha önce yoğun olarak ele aldığım bir şey olduğunu keşfedecektir. Örneğin, on dokuzuncu yüzyıla adanmış çoğu kitap sözde endüstriyel devrimi -aslında, uzun uzun- tartışacaktır. Bunu üçüncü cildin birinci bölümünde ele aldım ve dördüncü bölümde, özellikle on dokuzuncu yüzyıl hakkında farklı bir hikâye anlatmak isterken, tekrar etmeye gerek görmedim.

Art arda gelen ciltlerin her birinin genel tezinin ne olduğunu özetleyerek başlayalım. Birinci cilt, uzun on altıncı yılı kapsar; modern dünya sisteminin ve onun temel ekonomik ve siyasal kurumlarının oluşmasının hikâyesidir. İkinci cilt 1600'den 1750'ye uzanan dönemde Avrupa dünya ekonomisinin yeniden feodalleşmesinin değil ama birleşmesinin hikâyesidir; dünya ekonomisinin farklı bölgelerindeki kapitalistlerin genel yavaş büyüme olgusuna nasıl cevap verdiğini açıklamaya çalışır. 1730'dan 1840'lara uzanan üçüncü cilt, kapitalist dünya ekonomisinin yenilenen -hem ekonomik hem de coğrafi- genişlemesinin hikâyesidir. 1789'dan 1873/1914'e kadar uzanmasını düşündüğüm dördüncü cilt, modern dünya-sistemi için, büyük ölçüde merkezci liberalizm etrafında şekillenen ve onun tarafından yönlendirilen bir jeo-kültürün (ve yalnızca bu geç dönemde) oluşmasına adanır.

Farklı bölümlerin birbirini izleyen teorik meseleleri ortaya koydugunu söyledim. Birinci ciltte, birinci bölümde modern dünya sisteminin nasıl ve neden ortaçağın başında ortaya çıktığını tartıştım. Sonradan bu bölümün konusu için yetersiz olduğunu düşündüm ve argümanı ilk kez 1992'de yayımlanan bir denemede kayda değer şekilde ayrıntılı olarak işledim.

"The West, Capitalism and the Modern World-System", Review 15, no. 4 (Sonbahar 1992): 561-619; *China and Historical Capitalism: Genealogies of Sinological Knowledge*'da yeniden basıldı, editör Timothy Brook ve Gregory Blue (Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1999), 10-56.

Birinci cildin en önemli bölümü dünya ekonomisinde farklı bölgelerin - merkez, çevre, yarı çevre (bu sonuncu kavramı Raul Prebisch tarafından ileri sürülen merkez/çevre ayırımına ekledim)- oluşumuna yol açan eksensel iş bölümü kavramını ana hatlarıyla belirttiğim ikinci bölümdür. Bunun kapitalist dünya-ekonomisine ait bir yapı olduğu olgusunu, modern dünya sisteminin aldığı şekli ve başlangıçta bu kapitalizmin dünya-ekonomisinin farklı bölgeleri için farklı iş kontrolü biçimleri ile birlikte, tarımsal alanda oluşturulduğunu da gösterdim.

Üçüncü bölüm modern dünya sistemi içinde devletlerin oluşumunu ve orada on altıncı yüzyılın mutlak monarşileri tarafından oynanan rolü analiz etti. Dördüncü bölüm dünya ekonomisi ve dünya imparatorluğu arasındaki farkı ve V. Charles'in bir dünya imparatorluğu oluşturmada neden başarısız olduğunu ayrıntılı olarak ele aldı. Beşinci bölüm yeni oluşan dünya ekonomisinin merkez bölgelerine göz attı ve burada neden güçlü devlet yapılarının kurulduğunu ve bu süreçte sınıfın oynadığı rolü analiz etti. Altıncı bölüm çevre bölgelerini inceledi ve devlet yapılarının neden zayıf olduğunu analiz etti. Bunun yanında dünya ekonomisi içindeki çevre bölgeleri ve dış alanlar -yani kapitalist dünya ekonomisinin eksensel iş bölümünün dışında kalan bölgeler- arasındaki ayrımı ayrıntılı olarak ele aldı.

Birinci cilt tüm çalışmanın temel argümanını kurdu ve cildin geri kalanında tanımlanan somut ampirik dönüşümleri özetleyen ve kavramsallaştıran teorik bir nakarat ile sonuçlandı. Uzun on altıncı yüzyıl boyunca ve aslında bundan sonra bazen, kapitalist dünya ekonomisi sadece yerkürenin bir parçasında oluştu. Temelde, Batı Avrupa

ve Amerika kıtalarının çeşitli bölgeleri. Yerkürenin geri kalanı henüz bu tarihi sosyal sistemin parçası değildi. Bu nedenle onun kurallarına ve baskılarına da tabi değildi.

Eğer birinci cilt geç on sekizinci yüzyıldan önce “modern” ya da “kapitalist” diyebileceğimiz hiçbir şey olmadığı genel tezine karşı gel-di-yse, kapitalizmin başlangıcının on altıncı yüzyılda olduğunu ama bu kapitalizmin on yedinci yüzyılda büyük bir gerileme yaşadığını söyleyenlerin görüşüyle de tartışıyordu. “On yedinci yüzyıl krizi” hakkındaki çok kapsamlı literatüre bakınız. Bu literatürü ikinci cildin birinci bölümüne girişte ele aldım. Sözde krizin hiçbir şekilde bir gerileme olmadığını, ama dünya ekonomisinin kapitalist geliş-meyi dağıtmaktan ziyade ilerleten normal bir B evresi (ya da sıkıntılı dönem) olduğunu da tartışmak istedim.

İkinci bölüm daha önce belirtildiği gibi Hollanda egemenliğinden ve bir ülkenin -bir süre için- neden ve nasıl egemen hale geldiğini açıklayan genel örneklerden bahsetti. Üçüncü bölüm egemen bir güç ilk kez gerilemeye başladığında ne olduğunu araştırdı. Ampirik olarak İngiliz ve Fransızların halef devlet olma özlemlerini ele alıyordu. Üçüncü bölüm çevre bölgelerinin B evresi ile nasıl başa çıktığını ve “içe dönmenin” neden antikapitalist değil ama yaşamsal olduğunu tartıştı. Dördüncü bölüm yarı çevrenin nitelikleriyle ilgili ilk ciddi tartışma; yarı çevrelerin modern dünya sisteminin hayatında oynadığı rol ve “yükselenler” ve “düşenler” arasındaki ayrımı. Altıncı bölüm Hollanda’nın önemli bir siyasi rol oynamayı bıraktıktan sonraki dönemde devam eden Fransa-Britanya rekabetinden bahsetti. Büyük Britanya’nın yaptığı liderliği ve (genel argüman olarak) bu liderliğin neden daha ilerlemiş ekonomik yapıların sonucu değil de (genel argümanın aksine) İngiliz devletinin, çeşitli nedenlerle, Fransız devletinden *daha güçlü* olduğu gerçeğinin sonucu olduğunu tanımlıyordu.

Eğer geç on sekizinci yüzyıl ve erken on dokuzuncu yüzyıl dönemi geniş ölçüde kapitalist dünya ekonomisinin ekonomik ve coğrafi büyüme dönemi olarak kabul edilirse, genellikle “endüstriyel devrim” olarak anılan -ve muhtemelen İngiltere’de gerçekleşen “ilk endüstriyel devrim” olarak anılan bir şeye itibar edilir. Analitik olarak bu kavranın iki temelde zayıf olduğunu düşündüm. Birincisi farklı ülkelerde ayrı “endüstriyel devrimler” yoktu, olamazdı. Eğer böyle bir şey varsa, bütün olarak kapitalist dünya ekonomisi olgusu olmak

zorundaydı. Ve ikincisi, her ne kadar bu dönemde olanlar aslında makineleşmede yukarı yönlü bir sapmayı ve dünya üretiminin değer çıktısını yansıtsa da, birkaç önceki ve birkaç sonraki saptamalardan daha önemli değildi. Bu, birinci bölümün göstermeye çalıştığı şeydir.

İkinci bölüm Fransız ihtilalinin hikâyesini ele aldı. Bu “olayla” ilgili muazzam literatür şu anda, uzun bir süre çok önemli olan sosyal (ya da klasik) yorumun taraftarları ve yirminci yüzyılın son otuz yılında çok güç kazanan liberal (ya da devrimci) yorumunun taraftarları arasında bölünür. Her ikisi de dikkatini Fransa’ya özgü olduğu söylenen olguya ve Fransız devletinde ve ekonomik yapılarında ortaya çıkan çeşitli değişikliklere yoğunlaştırdığı için benim görüşüm her iki yorumun da yanlış olduğudur. Bu bölümün temel savı Fransız ihtilalinin egemenlik mirası için verilen ve tabii ki Büyük Britanya tarafından kazanılan İngiliz-Fransız mücadelesinde son aşamanın bir parçası, bir sonucu olduğu ve İhtilalin sonucu olarak Fransa’ya özgü değişikliklerin genelde iddia edilenden çok daha az radikal olduğuydu.

Bu Fransa-Britanya mücadelesinin sonuçlarından biri dört büyük bölgenin (Rusya, Osmanlı İmparatorluğu, Hindistan alt kıtası ve Batı Afrika) eksensel iş bölümüne dahil edildiği kapitalist dünya ekonomisinin ikinci büyük coğrafi genişlemesiydi. Temel argüman önceden dış alanda bulunan bir bölgeye, kapitalist dünya-ekonomisinin çevre bölgesi olarak benimsendiğinde aşağı yukarı ne olduğudur. Dört bölgedeki hem siyasi hem de ekonomik yapıların, birleşmeden önceki çok farklı mevcut yapılardan başlayan dönüşümleri, birleşme sonucunda dört bölgeyi aşağı yukarı benzer yapılara sahip bütün içerisine sokmuş görünür.

Son olarak, dördüncü bölüm, ilk kez, resmi dekolonizasyon kavramından -neden olduğundan ve yeni egemen gücün ortaya çıkışına neden bağlandığından- bahsetti. Fakat Amerika kıtasının dekolonizasyonunun bir “iskana” dekolonizasyonu olduğunu ve yerli halkların kendi hayatlarının kontrolünü yeniden elde etmesi olmadığını da tartıştım. Haiti bir istisnaydı ve burada Haiti’nin nasıl ve neden yalıtıldığını ve özellikle bir iskâna dekolonizasyonu olmadığı için büyük ölçüde ekonomik olarak nasıl yok edildiğini göstermeye çalıştım.

“Uzun” on dokuzuncu yüzyılın hikâyesi olmasını amaçladığım dördüncü cilde geldiğimde iki sorunla karşılaştım. Kronolojik olarak ilerlediğimiz için dünya ekonomik sisteminin coğrafyası genişler bu

da dikkate alınması gereken materyal miktarını arttırır. Fakat bilimsel literatürün miktarı, tek bir ülke hakkında bile, en azından aritmetik olarak ve muhtemelen geometrik olarak artmıştır. Bu, zamanı yorumlama ve sentez zorlukları gibi gerçek bir problem yaratır. Bu dördüncü cildi yazmamın çok uzun sürmesinin muhtemelen zayıf bir mazeretidir. (Mazeretin diğer parçası, zaman geçerken, dördüncü cildi yazmak için sahip olduğum zamanla yarışan diğer bazı entelektüel etkinliklerle daha ilgili hale gelmiş olmamdır.)

İkinci sorun bu cildin merkezi temasının ne olacağına karar vermektir. Önceki analizim göz önünde tutulursa, bu endüstriyel devrim olamazdı; daha önce olduğuna inandığım için bu kapitalist sistemin oluşumu da olamazdı. Bu Fransız ya da Amerikan türü büyük demokratik devrimler de değildi; bunun nedeni her iki devrim türünün rolünün çoğunlukla onlara atfedilenden çok farklı olduğunu düşünmemdi. Esas olayın Fransız ihtilalinin bir bütün olarak modern dünya-sistemi açısından doğurduğu kültürel sonuçlara yerleştirilmesine karar verdim. Bunu dünya-sistemi için bir jeo-kültür oluşumu -yani, sistemin tamamında geniş ölçüde kabul edilen ve bundan sonra sosyal eylemi sınırlayan fikirler, değerler ve normlar takımı- olarak düşündüm.

Okuyucunun ileride göreceği gibi, Fransız ihtilalinin politik değişimin olağanlığı kavramını ve egemenliğin hükümdarla değil halkla kurulduğu iddiasını haklı çıkardığı kanaatindeyim. Bu inanç çiftlerinin sonuçları çeşitliydi. İlki, bu yeni yaygın kavramlara tepki olarak, üç modern ideolojinin oluşmasıydı -muhafazakârlık, liberalizm ve köktencilik. Bir bütün olarak cildin tezi merkezci liberalizmin diğer iki ideolojiyi “ehlileştirebileceği” ve yüzyıl boyunca başarılı olabileceğiydi. Bu daha sonra öncelikle zamanın en güçlü iki devletinde -Büyük Britanya ve Fransa- liberal devletlerin oluşumuna ayrıcalık tanıyan bir biçim aldı. Bu (burada ele alınan yeni bir kavram olarak) sistem karşıtı ana hareketlerin oluşumuna neden olarak ve onların etkisini sınırlandırarak daha ileri bir biçim aldı. Burada yurttaşlık kavramı tarafından izin verilen ilerlemeleri ve bu avantajların kapsamına ilişkin yanlışları ele aldım. Ve son olarak, tarihi sosyal bilimlerin oluşumunu teşvik etme ve sınırlama biçimini aldı. Hikâye bir bütün olarak 1789’dan 1914’e uzanır ya da belki daha iyi bir ifadeyle, 1789’dan 1873/1914’e uzanır.

Bu vurgunun bu ciltte anlatmayı amaçladığım bu üç hikâyenin beşinci cilde ertelenmesi gerektiği anlamına geldiğini fark etmem kısa sürdü. Bunlar Afrika için çekişme ve ulusal liberalleşme hareketlerinin doğuşu; hegemonik güç olarak Büyük Britanya'nın halefi olmak için Birleşik Devletler ve Almanya arasındaki ekonomik ve siyasi rekabet ve Birleşik Devletler'in nihai zaferi ve Doğu Asya'nın katılımı, çevreleştirilmesi ve geç yirminci yüzyılda yeniden dirilişi.

Üç hikâyenin hepsinin başlangıçları bir şekilde on dokuzuncu yüzyılın ortasıydı. Fakat bu hikâyelerin, düşünüldüğü gibi, bir şekilde 1914'te sona erdiğini söylemek mantıklı değildi. On dokuzuncu yüzyılın hikâyesi yirminci yüzyıldaki devamıyla bütünsel olarak bağlanabilirdi. 1914 yılı bu hikâyenin herhangi biri için başlı başına bir dönüm noktası değildi. Her bir hikâyenin temel parçası yükselişin ve düşüşün ya da düşüşün ve yükselişin çok kapsamlı eğrisine yerleştirildi. Her halükârda bu hikâyelerden her birinin "uzun" yirminci yüzyılın, Amerika'nın yüzyılının bir hikâyesi olduğuna ve Britanya'nın yüzyılının hikâyesi olmadığına karar verdim. Bu nedenle okuyucunun hoşgörüsünü ve sabrını rica ediyorum.

Eğer beşinci cilt, şimdi tasarladığım gibi 1873'den 1968/89'a uzanırsa (fakat bu, yazarken değişebilir), (gücüm yeterse) teması kapitalist dünya -ekonomisinin yapısal krizi olacak ve parametreleri 1945/1968'den yirmi birinci yüzyılın ortasında bir yerlere, sözgelimi 2050'ye uzanacak bir altıncı cilt, olmak zorunda olacaktır. Ve sonra, sanıyorum, tamamen yeni bir durumda olacağız. Modern dünya sistemi yerini henüz bilinmeyen, bilinemeyen ve niteliklerini henüz tanımlayamadığımız halefine ya da haleflerine terk ederek nihai sonunu görmüş olacaktır.

1. BÖLÜM

İDEOLOJİ OLARAK MERKEZCİ LİBERALİZM

Victor Delaive, *Bourgeois et Ouvriers*. Bu karikatür Mayıs 1848'de, Fransa'daki sosyal devrimin ortasında ortaya çıktı. İşçi, burjuvaya önceki iki devrime (1789 ve 1830) el koyduğunu söylüyor ve bu kez "biz işçiler haklı payımızı istiyoruz. Yerinde olan budur" diyor (Courtesy of Bibliotheque National de France).
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Fransız ihtilali...
Tüm on dokuzuncu yüzyılın altında yaşadığı bir gölgedir.
-George WATSON (1973,45)

1815'te Büyük Britanya, Fransa ve dünya-sistemi için en önemli yeni politik gerçeklik, zamanın ruhuyla, siyasi değişikliğin normal hale geldiğiydi. "Fransız ihtilali ile parlamenter reform politikadan ayrı olarak bir doktrin haline geldi" (White, 1973, 73). Dahası, egemenliğin merkezi kişilerin zihninde git gide monarktan ve hatta parlamentodan çok daha tutulmaz bir şeye, "halka" döndü (Billington, 1980, 160-166; ayrıca 57-71). Bunlar hiç şüphesiz devrimci Napolyon döneminin başlıca jeo-kültürel miraslarıydı. Sonuç olarak, Büyük Britanya, Fransa ve dünya-sisteminin 1815'te ve daha sonra, yüz yüze gelmek zorunda olduğu temel siyasi problem, hem her bir devlette hem de bütün olarak dünya-sisteminde değişimin normalligini gösteren halk egemenliği kavramını gerçekleştirmede ısrar edenlerin talepleri ile ileri gelenlerin arzusunun nasıl uzlaşacağı, iktidarda olmayı nasıl sürdürecekleri ve sermayeyi durmadan biriktirmek için devam etme yeteneğini nasıl güvence altına alacaklarıydı.

Çatışan çıkarların ilk bakışta derin ve muhtemelen bağlantı kurulamaz boşluğunu çözme çabalarına verdiğimiz isim *ideolojidir*. İdeolojiler sadece dünyaya bakma şekilleri değildir. Bunlar salt önyargı ve varsayımlardan daha fazlasıdır. İdeolojiler politik meta stratejilerdir ve bu nedenle sadece, siyasi değişimin normal değerlendirildiği ve anormal görülmediği bir dünyaya ihtiyaç duyarlar. Bu açıkça, kapitalist dünya-ekonomisinin devrimci Napolyon döneminin kültürel karışıklığı altında olduğu bir dünyaydı. On dokuzuncu ve yirminci yüzyıllar boyunca hem günlük siyasi etkinliğin el kitapları hem de böyle bir etkinliğin dünyevi uzlaşmalarını düzenleyen inançlar olarak hizmet eden ideolojileri geliştiren tam olarak bu dünyaydı.

Fransız ihtilaline liberal ideoloji mi ilham verdi yoksa bu daha ziyade liberal ideolojinin inkârı mıydı? Bu, 1989'da iki yüzüncü yıl dönümü sırasında Fransızların (ve dünya genelinin) tartışmasının ana temasıydı. Yine de, soru belki çok anlamlı değildir, çünkü liberalizmin kendisi bir ideoloji olarak Fransız ihtilalinin sonucudur ve siyasi kültürünün bir tanımı değildir.¹ Bununla birlikte, Fransız ihtilalinin jeo-kültürü dönüştürmesine ilk ideolojik tepki aslında liberalizm değil, muhafazakârlıktı. Burke ve de Maistre günümüze muhafazakâr ideolojinin kaynağı olarak kalan kitaplarda İhtilal hakkında doğrudan, sıcak sıcak yazdılar. Tabii ki, kavramlar terimlerden önce gelir. *Muhafazakâr* terimi görünüşte ilk kez ancak 1818'de² ortaya çıktı ve *liberal* ismi muhtemelen ilk kez 1810'da kullanıldı.³

- 1 Fransız tartışmasının tüm ilginç ayrıntılarının öyküsü için bkz. Kaplan (1993). Bu kitap tartışmanın nasıl sonuçsuz olduğunu, çünkü sorunun bu terimlerle sorulamaya-çağını büyük ölçüde açık hale getirir. Daha doğrusu, sorunun bu terimlerle sorulmasının nedeni tarihi gerçekliği aydınlığa kavuşturmaktan ziyade geç yirminci yüzyılın siyasi meseleleriyle yüzleşmektir. Soruyu bu şekilde sormak liberal ideolojinin ortaya çıkışını ve tarihi rolünü anlamayı imkânsız hale getirir. Önceki cildimizde, modern dünya sisteminin tarihi evrimi açısından Fransız ihtilalinin nasıl anlaşılacağını tartışmıştık (Wallerstein, 1989, 1, 2. Bölümler)
- 2 Beneton (1988, 6) terimi Chateaubriand'ın gazetesine olan *Le Conservateur*'a ve Büyük Britanya'da parti etiketi olarak kullanımını 1830'da J.W. Crocker tarafından yazılan bir makaleye dayandırır. *Tepki ya da tepkicilik* sözlüğe daha da sonra girmiş görünür. Tudesq (1964, 2: 1028) bu terimlerin ancak 1848'de yaygınlaştığını (*se vulgarisent*) savunur; fakat bu ilk kullanım sorunu hakkında gerçekten bir şey anlatmaz.
- 3 Siyasi çağrışımları olan bir sıfat olarak, terim Fransa'da ilk kez Direktuvar yılları sırasında kullanılmış görünür. Cruz Seoane (1968, 157) ilk kullanımı "muhtemelen" 1796'daki "liberal fikirler" konuşmasında Benjamin Constant'a atfeder. Brunot ve Bruneau (1937, 2: 660-61) *hizipçi* ve *Jakobenî* karşı bir terim olarak başlangıcını Yıl VIII. Yıl'a (1797-98) koyar. Ayrıca siyasi bir sözcük (*se liberaliser*) olarak kullanımını 1791'de *Ami des Patriotes*'de bulur. Sıfatın 1810-11'de Cádiz'de bir İspanyol Cortes grubuna uygulandığında isim haline geldiğinde herkes hemfikir görünür. Altmış yıl sonra yazan bir Cortes üyesi olan Conde de Toreno, halkın "reform dostlarını" *los liberales* olarak tanımladığını söyler (Marichal tarafından alıntı yapıldı, 1955, 58). Billington (1980, 554, not 33) bunun 1813'de *partido liberalin* oluşumuna yol açtığını söyler (ayrıca bakın Cruz Seoane, 1968, 158). Marichal "Batı Avrupa'daki en küçük burjuva ülkesi olan İspanya'nın, on dokuzuncu yüzyılda Avrupa burjuvazisinin tema sözcüğünü üretmesini" ironik bulur (1955, 60). Fakat bu hiçbir şekilde ironik değildir: 1810'da İspanyol liberaller çalkantılı bir mücadelenin ortasındaydı ve ideolojik netlik onlar için bir siyasi toplanma noktası olarak hizmet ediyordu. Manning (1976, 9) "empyrialist terimi gibi liberal teriminin başlangıçtaki imaları-nın da çoğunlukla küçültücü" olduğunu iddia eder. Fakat bu, Cortes'in tanımlamasında kesinlikle açık değildir. Düşündüğü şey Lord Castlereagh'ın 15 Şubat 1816'da Parlamento'da yaptığı ve İspanyol partisinin, askeri olarak Fransız karşıtı olmasına rağmen, "siyasi olarak en kötü tanımıyla bir Fransız partisi olduğunu" söylediği ko-

Muhafazakâr ideoloji Fransız ihtilalini “doğal” sosyal güçlerin yavaş ilerleyen evrimini aksatan bilinçli siyasi değişim türünün örneği olarak kabul eden görüşe derinden bağlıydı. Muhafazakârlar için bu aksatıcı sürecin uzun ve karışık bir mirası vardır:

Fransız ihtilali; nominalizm, dini ayrılık, bilimsel rasyonalizm gibi doktrinlerin başlangıcına ve Orta Çağlar’da temel olan grupların, kurumların ve entelektüel kesinliklerin yok edilmesine kadar geri giden tarihi atomlaşma sürecinin zirvesinden başka bir şey değildi (Nisbet, 1952,168 -169).

Muhafazakâr ideoloji, bu nedenle, modernite olarak düşündüğümüz şeyin gelmesine bir tepki olması basit anlamında “tepkiciydi” ve kendisine ya durumu tamamen geri döndürme (aşırıcı yorumu) ya da hasarı sınırlama ve gelen değişiklikleri mümkün oldukça zapt etme (daha gelişmiş yorum) amacını edindi. Muhafazakârlar, siyasi sürece “rasyonel”, tündengelimsel şemayı dayatarak, devrimin (ya da reformun ki bu muhafazakâr dogmada küçük bir fark oluşturur) taraftarlarının kargaşa yarattığına, yılların bilgeligini yok ettiğine ve böylece sosyal zarar oluşturduğuna inandılar.

Tüm ideolojiler gibi, muhafazakârlık da her şeyden önce siyasi bir programdı. Muhafazakârlar devlet gücüne yapışmak ya da onu yeniden ele geçirmek zorunda olduklarını, devletin kurumlarının amaçlarını gerçekleştirmek için gerekli temel araç olduğunu çok iyi biliyorlardı. Muhafazakâr güçler 1815’te Fransa’da iktidarı yeniden ele geçirdiğinde, bu olayı bir “Restorasyon” olarak isimlendirdiler. Ama ileride göreceğimiz gibi, işler gerçekten önceki duruma dönmedi. XVIII. Louis bir “Sözleşmeyi” kabul etmek zorundaydı ve X. Charles haklı bir tepki oluşturmaya çalıştığında iktidardan uzaklaştırıldı ve yerine çok daha modern “Fransız Kralı” unvanını alan Louis-Philippe getirildi.⁴

nuşma olabilir. Ferdinand onların koyduğu ilkelere ve halkın egemenliğine mührünü basmadıkça onun tahta çıkma hakkını kabul etmeyeceklerini ilan etmişlerdi. ‘Liberaler’ prensipte tamamıyla Jakoben bir partiydi. (*Pari. Deb.* xxxvii, 602, Halevy’de alıntı yapılmıştır, 1949a, 82, not 3). Ferdinand da, aynı yıl terimin kullanımını yasakladığı için, açıkça aynı fikirdeydi (bkz. Marichal, 1955, 60). Fransız ve İngilizlerin siyasi kullanımına 1819’da girer (bkz. Bertier de Sauvigny, 1970,155; Halevy, 1949a, 81, not 3), fakat Whigler kendilerini Liberal Parti olarak yeniden isimlendirmeden önce çeyrek asır geçti.

4 Beneton (1988, 9): Muhafazakârlığın özü, gelenekselci görüşlere sadakat tarafından anti-modernist bir eleştiri olarak kalır ve kaderi, geleneksel düzenin gün geçtikçe ortadan kalmasını engelleme güçsüzlüğüdür... Muhafazakârlar tarihe başvurur fakat

Muhafazakârlar için ideal çözüm liberal güdülerini yansıtan hareketlerin tamamen yok olmasıydı. Bunun dışında -bu 1815'te olmadı ve 1848'den sonra da ütöpik olduğu anlaşıldı- sonraki en iyi çözüm kanun koyucuları çok önemli bir siyasi değişikliği üstlenmede en yüksek düzeyde sağduyu gerektiğine ikna etmekte. Muhafazakârlığın devam eden siyasi gücü reformlarla ilgili çeşitli düş kırıklıklarının "egemen halka" defalarca öğrettiği genel ihtiyata bağlanacaktı. Diğer yandan, muhafazakârlığın büyük zayıflığı her zaman temelde olumsuz bir doktrin olmasıydı. "[Muhafazakâr doktrin] Fransız ihtilaline tepki olarak doğdu... Bu nedenle karşı devrimci olarak doğdu".⁵ Ve karşı devrim genelde on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda devrimden daha bile az popülerdi; bu muhafazakârlar için yük olan bir etikettir.

Muhafazakârlar, her şeye rağmen, tartışma götürmez bir davaları olduğunu hissediyordu. Muhafazakârların Fransız ihtilaline karşı en büyük itirazları taraftarları ve teorisyenleri tarafından benimsenmiş her şeyin mümkün olduğu ve politika aracılığıyla meşrulaşacağı inancıydı. Muhafazakârlar, onun yerine, organik toplum kavramını ve "insanın nihai hesabı olarak siyasi olanın radikal yetersizliğini" savundu.⁶ Muhafazakârlar otoriteyi canlandırdığı kadarıyla devleti destekledi fakat kanun yapabildiği ölçüde merkezi devletten kuşku

tarikh onları bir bakıma yalanlar." (p 10). Gash da aynı noktaya değinir: "[Muhafazakârlık] tepkiden doğdu; 1789'da başlayan Fransız ihtilali döneminde izlenebilir olan savunucu mekanizmanın parçasıydı" (1977, 21). Sonuç olarak, herhangi bir proaktif amacı oluşturma yeteneği her zaman sınırlıydı ve ileride göreceğimiz gibi, kendini sonunda reformist liberalizmin değişik bir biçimi haline gelmekle sınırlanmış buldu.

- 5 White (1950, 4). Ayrıca bkz. Quintin Hogg: "Muhafazakâr, bu dünyada siyasetin her şeyi yerli yerine koyma gücünün sınırsız olduğuna inanmaz." (*The Case for Conservatism*, 1947, White, 1950,31). Benzer şekilde, Crick, muhafazakârlığı "her şeyden önce Fransız ihtilalinin dersinden ya da korkusundan doğan buyruk adına ihtimallerden feragat" olarak tanımlar (1955, 363). Sonuç olarak, yirminci yüzyılın başlangıcında, Lord Cecil "bilinmeyene güvensizliği" ve "gelenek aslında doğamızı ona uydurduğu için alışkın olduğumuzun tercih edilmesini" içeren "doğal muhafazakârlıktan" doğan siyasi muhafazakârlığı tanımladı (1912,14).

- 6 White (1950, 1-2) bu tutumun nasıl ciddi anlamda anti politik ve ikincil olarak, anti entelektüel olduğunu gösterir: "Muhafazakârlık; siyasi bir doktrinden ziyade bir bakış açısı, bir yaşam tarzıdır... Bu alanı insanlarla dolu tutan şey hiç şüphesiz birkaç güdü olarak entelektüel biçimde ifade edilmiş bir prensipler bütünü değildir ve hakim güdü zevk güdüsüdür... Bu zevk güdüsünün, tüm zenginliği ve çeşitliliği içinde şu anda yaşamaya bu büyük ölçüde düşüncesiz bağlılığın siyasi önemi, siyaseti ikincil ya da önemsiz bir yere koymasındır.

duydu. Sonuç yerelcilik eğilimiydi. Bunun nedeni kısmen ileri gelenlerin yerel seviyelerde daha büyük güce sahip olması ve kısmen bu seviyede doğal olarak daha az kanun yapılabilmesiydi.⁷ Hiç şüphesiz, bu anti siyasi ön yargı “karşı devrimci” olanlar arasında evrensel değildi; sadece hakimdi. Henry Kissenger, Burke muhafazakârlığı (ki burada muhafazakârlık olarak tanımladığım şeydir) ve Metternich muhafazakârlığı arasında ikna edici bir ayrım yapar:

Tarihi güçler adına muhafazakârlık için savaşmak, toplumun ve sosyal sözleşmenin dünyevi yönünü yok sayması sebebiyle devrimci sorunun geçerliliğini reddetmek –bu, Burke’ün cevabıydı. Akıl adına devrimle savaşmak, evrenin yapısına aykırı olarak epistemolojik temellere dayanarak sorunun geçerliliğini reddetmek –bu, Metternich’in cevabıydı. Bu iki görüş arasındaki fark köklüdür... Metternich’in politikasına değişmezlik veren rasyonalist muhafazakârlık kavramıydı... Bu nedenle aydınlanma eylemlerini başarılarıyla değil “dogrularıyla” değerlendiren son şampiyonunu on dokuzuncu yüzyılın sonuna kadar korudu.⁸

Başarı. Bu liberallerin eylem çağrısıydı. Ama ne başarısı? Bu, üzerine eğilmek zorunda olduğumuz temel sorudur. Siyasi felsefe olarak liberalizme karşı ideoloji olarak liberalizm –yani, iyi toplumun metafiziği olarak liberalizmin aksine halk egemenliğinin isteklerine karşı meta strateji olarak liberalizm– Zeus’un kafasından olgun halde dogmadı. Çoğunlukla karşıt çeşitli çıkarlar tarafından biçimlendirildi. Bugüne kadar, liberalizm terimi oldukça farklı yankıları harekete geçirir. Sözde ekonomik ve sözde siyasi liberalizm arasında klasik “kafa karışıklığı” vardır. Bazen özgürlükçülük olarak anılan sosyal davranış

7 Roberts (1958,334) Büyük Britanya’daki Torylerin tutumunu tanımlar: “ ‘Merkezileşme’ kötü bir sözcüktü. Torylerin en derin önyargılarını uyandırdı ve onların en kutsal çıkarlarına dokundu... Toryler yerel ayrıcalıklarını tedbirli bir şekilde korudu ve rahiplerin yoksulları eğitime, kasabanın kendi hapisanesini yönetme ve cemaatin kendi yollarını tamir etme hakkını da aynı dikkatle savundu... Muhafazakârın yerel hükümetle olan bağı pek çok kaynaktan doğuyordu: Gelenekçilikten, yerel iktidar ve patronajdaki kazanılmış haklardan, Kilise’ye sadakatten ve daha yüksek vergi korkusundan. Sonuncu güdü önemsiz bir şey değildi.

8 Kissenger (1973, 193, 194, 196). Metternich’in duruşunun siyasi sertliği, uzun vadede, ayrıcalıklarını ve gücünü korumak isteyenlerin çıkarlarına iyi hizmet etmeyecekti. Aslında onları, Fransa’daki Restorasyon sırasında Bonaldian muhafazakârlarına olduğunu göreceğimiz gibi, büyük bir sıkıntıya ve yıkıcı “radikalizmin” çelişkili biçimlerine sokacaktı. Muhafazakârlığın Metternich versiyonu ancak yirminci yüzyılın son on yıllarında diriltildi. Bir kez daha, ayrıcalıkları ve iktidarı korumak isteyenlerin çıkarlarına iyi hizmet edemiyor olabilir.

liberalizmi de vardır. Bu karışım, bu “karışıklık” liberal ideolojiye azami desteği sağlayarak ona çok iyi hizmet etti.

Liberalizm ideolojik hayatına siyasi yelpazenin solunda ya da en azından merkez- solunda başladı. Liberalizm kendini “modern olma bilinci” olarak adlandırılabilcek bir şey temelinde muhafazakârlık karşısı olarak tanımladı (Minogue, 1963, 3). Liberalizm kendini evrenselci olarak ilan etti.⁹ Kendilerine ve modernite ile ilgili bu yeni dünya görüşü gerçeğine güvenen liberaller görüşlerini yaymaya ve geçmişin “irrasyonel” artıklar dünyasını temizleyerek, görüşlerinin mantığını tüm sosyal kurumların içine zorla sokmaya çalıştı. Bunu yapmak için “özgür insanlardan”¹⁰ -gelenegın yanlış idollerinden kurtarılmış insanlar- korkuyla takıntılı olarak gördükleri muhafazakâr ideologlarla mücadele etmek zorunda kaldılar.

Ancak, liberaller kaçınılmaz bile olsa, ilerlemenin insanın çabası ve siyasi bir program olmadan başırlamayacağına inanıyordu. Liberal ideoloji bu nedenle, tarihin doğal seyrini izlemesi için, “zamanın kaçınılmaz olarak giderek daha fazla sayıda daha büyük mutluluklar getiren evrensel bir arkadaş” olduğu farkındalığı içinde; bilinçli, devamlı, şuurlu reformculukla meşgul olmanın gerekli olduğu inançydı (Schapiro, 1949,13).

Liberal ideoloji, 1815’ten sonra kendini muhafazakâr baskının¹¹ karşısı olarak takdim etti ve böylece muhafazakârlar tarafından “jakoben” olarak değerlendirildi. Fakat, liberalizm hız, destek ve bir ideoloji olarak otorite kazanırken, sol kimliği zayıfladı; bazı açılardan sağ bir kimlik bile kazandı. Ama kaderi merkeze yerleştirildiğini gösterdi. Constant¹² tarafından daha on sekizinci yüzyılda bu şekilde kavramlaştırılmıştı. On dokuzuncu yüzyılda merkezci duruş olarak kurumsallaştırıldı. Ve yirminci yüzyılın ortasında Schlesinger tarafından (1962) hâlâ “hayati merkez” olarak anılıyordu.

9 “Liberaller kendilerini, önemli bir istisna olmadan, bir bütün olarak insanlığa adanmışlardır.” (Manning, 1976, 80).

10 Stendhal’in “*The Charterhouse of Parma*” eserinde, devrimci Ferrante Palla kendini her zaman “özgür bir adam” olarak tanıtır.

11 Remond (1982, 16) Fransa’da liberalizm ve muhafazakârlık politikaları arasındaki sürekli girdabın tarihini 1789 değil, “sağ ve sol sosyal gerçekler ve kolektif ruhun verileri haline geldiği 1815 olarak belirler.”

12 “Constant için ‘liberal’, iki aşırı uç olan Jakobenlik (ya da ‘anarşi’) ve Monarşizm’in (‘fanatikler’) arasındaki ‘ılımlı’ ya da ‘merkezi’ konum anlamına geliyordu.

Hiç şüphesiz, merkez salt bir soyutlama ve bir retorik araçtır. İnsanın kendisini uçları istediği gibi tanımlayarak açıkça merkezi konuma yerleştirebilmesi her zaman mümkündür. Liberaller bunu temel siyasi stratejileri olarak yapmaya karar veren insanlardır. Değişimin normalliği ile karşılaşan liberaller, muhafazakârlar -yani, normal değişimin hızını olabildigince yavaşlatmaya çalışan sağ- ve “demokratlar” (ya da radikaller veya sosyalistler yahut devrimciler) -yani, değişimi olabildigince hızlandırmak isteyen sol- arasında bir konum talep edecekti. Kısacası, liberaller değişimin hızını kontrol etmek ve onların ideal hız olarak düşündükleri hızda gerçekleşmesini isteyen insanlardı. Ama ideal hızın ne olduğu gerçekten bilenebilir miydi? Liberaller evet diyordu ve meta stratejileri açıkça bu hedefe ulaşmaya yönelikti.

Bu meta stratejinin gelişmesinde iki sembolik figür ortaya çıktı: Guizot ve Bentham. Guizot bir tarihçi, bir entelektüel ve tabii ki bir siyasetçiydi. Bentham bir filozof ve somut yasama eyleminin savunucusuydu. Sonuçta, her ikisinin de gözü devletin üzerindeydi. Guizot’un kendisi *moderniteyi* “yönetimde maddi araçların yerine entelektüel araçların, gücün yerine hilenin, feodal politikalar yerine İtalyan politikalarının geçmesi” olarak tanımlıyordu (Guizot, 1846, 299). Bunun XL Louis ile başladığını söylemişti ve bu doğru olabilir. Fakat öyle bile olsa, bu ancak on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında, tam da Guizot Fransa yönetimindeyken, tam anlamıyla kurumsallaştı.

Guizot kralların ilahi haklarına dönmeden halkın egemenliğini susturmanın yolunu aradı. Onu, tarih boyunca ilerleyen aklın “karşı konulmaz elinin” varlığını öne sürerek buldu. Guizot, Smith’in “görünmez elinin” daha siyasi versiyonunu savunarak, halk egemenliği hakkının uygulaması için ön koşul olarak, “akla göre davranma yeteneği”¹³ olarak tanımlanan “liyakat” sahipliğini oluşturabildi. Oy

13 Rosanvallon bu bakış açısının Guizot ve diğer kuramcılarını bir yanda Bonald’dan diğer yandan Rousseau’dan nasıl ayırdığına dikkat çekmeye devam eder (1985, 91, 95): “Siyasi düşünceye kesin ve pozitif bir gerçek olarak hukuk önünde eşitliğin başarısını ve modern bireyin tam olarak kabulünü birleştiren sosyolojik bakış açısını sokmaya çalıştılar. Bu, tepkici düşünce ve liberal- demokratik düşünce arasındaki düşmanlığı ortadan kaldırdı... felsefeyi bilinçli olarak, çatışmalarının kısır döngüsünden dışarı çıkardı.

“Nitelik değil bir yetenek olan kapasitenin hem kişisel hem kişiler üstü boyutu vardır. Onunla donatılmış olanları, yani yeteneklileri nüfusun geri kalanından ayırma olanağı sağlar; bunu yaparken nüfusun geri kalanı kendini ona katılamaz ya da onu tamamen ele geçiremez.” Kapasite ilkesi bu nedenle istikrarı ve sosyal hareketliliği,

hakkı bu liyakate sahip olanlarla sınırlanırsa sadece o zaman “bilimsel bir politikaya” ve “rasyonel bir hükümete” sahip olmak mümkün olurdu. Ve sadece böyle bir hükümet “keyfi hükümetin geri dönüşü, halk tutkusunun gevşemesi ve sosyal çözülme” şeklindeki üçlü tehdidi ortadan kaldıracaktı (Rosanvallon’dan alıntı yapılmıştır 1985, 255-256; ayrıca bakınız 156-158). Bilime yapılan gönderme gelişigüzel değil, aslidir. Manning (1976, 16, 21, 23). Liberal ideoloji ve Newtoncu bilim arasındaki bağlantıları geliştirir. Liberal ideolojinin üç ilkesi olduğunu savunduğu şeylerin Newtoncu düşünceden kaynaklandığını gösterir: denge ilkesi, doğal oluşum ve dolaşım ilkesi ve tek biçimlilik ilkesi. Birincisi, dünyanın istikrarı “dengeli ilişkilerde içerisinde bileşenlerine bağlıdır.” İkincisi, “kendinden hareket eden toplumu yönetilen topluma dönüştürme girişimi onun rasyonel düzeninin uyum ve dengesini mutlaka yok edecektir.” Üçüncüsü, “uygun gelişme seviyesine ulaştığında demokratik kurumların insan toplumlarında somutlaşmasını bekleyebiliriz; bu varlığı için yeterli koşul ilkesi dikkate alındığında herhangi bir fiziksel olgunun somutlaşmasını beklememize benzer.”

Kısacası, Guizot ne XVI. Louis’i (ya da X. Charles) ne de Robespierre’i destekliyordu, zira hiçbirisi rasyonel bir seçim değildi. Guizot (ve halefleri) ikisi arasından, muhtemelen Robespierre ve Rousseau hakkında daha fazla endişeleniyordu. “On dokuzuncu yüzyılın başında genel olarak hâlâ liberalizm’ olarak adlandırılan şey Rousseau’ya karşı politika tasarlama girişimiydi. Devrimci terör siyasi gönüllülüğün (*artificialisme*) çocuğuydu; herkes bu analizi kabul ediyordu” (Rosanvallon, 1985, 44).¹⁴

Guizot’un şöhreti Temmuz Monarşisindeki artan muhafazakâr rolü nedeniyle zayıfladı, lekелendi ve ancak bugün Fransa’nın siyasi neo-liberalleri tarafından yeniden canlandırılıyor. Fakat Büyük Britanya’nın tipik liberali olarak Bentham’ın ünü devamlı savunuldu ya da alkışlandı.¹⁵ Guizot’un üçlü tehdidi Benthamcılar için de eşit ölçüde geçerliydi; fakat tabii ki, ama ona karşı çıkmada belki çok ye-

düzeni ve hareketi birleştirmeye izin verir. Guizot “her şeyi onarmak zorundayız” der “ve insanların onların etrafında kendi yerlerini bulacağını” belirtir (s. 97).

14 Rosanvallon bir dip not ekler (s. 45, n.2): “Liberalizm’ bu nedenle insan hakları kavramı üzerine kurulan demokratik liberalizmden radikal olarak ayrılmak zorundadır.”

15 Eric Hobsbawm (1962, 228) Benthamcı felsefi radikalleri “İngiliz düşünürlerinin en kibirli burjuva okulu” olarak adlandırır.

tenekliydiler.¹⁶ Bentham'ın gerçekte Rousseau'nunkinden nasıl çok farklı bir başlangıç noktası benimsediğini, fakat sonunu devrimle değil klasik liberalizmle getirdiğini vurgulayan, büyük bir İngiliz hayranı Fransız ve liberal olan Elie Halevy'di (1900, iii-iv):

Fransa gibi İngiltere'nin de kendi liberalizm çağı vardı: Kanal'ın karşısındaki sanayi devrimi yüzyılı Fransız ihtilali yüzyılına eşdeğerdi; çıkarların özdeşliğiyle ilgili faydacı felsefe de hukuki ve manevi insan hakları felsefesine. Tüm bireylerin çıkarları özdeştir. Her birey kendi çıkarlarının en iyi yargıcısıdır. Dolayısıyla geleneksel kurumların bireyler arasına diktığı tüm yapay engelleri, bireyleri birbirlerine ve kendilerine karşı koruma varsayımsal ihtiyacı üzerine kurulan tüm sosyal baskıları ortadan kaldırmalıyız. Özgürlükçü felsefe esin kaynağında ve ilkelerinde çok farklıdır fakat birçok pratik uygulamasında J.J. Rousseau'nun manevi felsefesine yakındır. İnsan hakları felsefesi, Kıta üzerinde, 1848 İhtilalinde; İngiltere'de ise ortak çıkarlar felsefesi aynı dönemde Manchester serbest ticaret zaferinde zirveye çıkacaktı.

Bir yandan, Bentham'a göre toplum "münferit üyelerinin iradelerinin doğal ürünü [ve bu nedenle] içinde Devlet'in bir parçasının olmadığı özgür bir büyümeydi." Ama tam da aynı zamanda -ve bu, Bentham ve liberalizm için önemlidir- toplum "kanun koyucunun bir eseri, pozitif hukukun ürünüydü." Bu nedenle Devlet eylemi, "eğer devlet demokratik bir devletse ve en büyük sayıda iradeyi ifade ediyorsa" tamamıyla meşruydü.¹⁷

Bentham Guizot'un bilimsel politika ve rasyonel hükümet eğilimlerini paylaştı. Devlet en çok sayıda kişinin en büyük menfaatini gerçekleştirmenin mükemmel, tarafsız aracıydı. Devlet bu nedenle,

16 Roberts Bentham'a doğrudan çok fazla itibar edilmemesi konusunda ikazda bulunur. "Gerçekte Benthamla ilgili çok çarpıcı olan şey onun çok sayıda insan üzerindeki etkisi değil, kendi görüşlerinden çok daha güçlü diğer güçlerin ortaya çıkardığı gerçekleri ifade etmekte kullandığı öngörü, netlik ve mantıktı." (1959, 207). Ama bu genellikle erken ideolojik ifadeler için geçerlidir. Bunlar takip ettikleri politikanın ne olduğunu kendilerine bile açıklıkla söyleyemeyen siyasi güçlerin temelindeki meta stratejiyi yansıtan görüşlerin güçlü anlatımlarıdır. Bu nedenle erken ideologlar meta stratejinin öncüsü olmayabilir. Bu ideolojik ifadelerin sosyalleşme ve rasyonelleşmenin bir türü olarak kullanılması ancak daha sonra olmuştur.

17 Halevy (1950; 3: 332). Devletin uygun kullanımı, ne az ne de çok olmasa da, açık bir endişeydi; fakat Benthamcılarda özgüven eksikliği yoktu. "Bu ikinci kuşak *laissez-faire* filozoflarının, yani Benthamcı Faydacıların, en etkili biçimde ve en az israf ederek düzenleme yapmayı bildiklerini kimse iyi bilmiyordu ya da bildiğini düşünmüyordu." (Evans, 1983, 289).

tamamen üçlü tehdit sebebiyle, reformun, hatta radikal reformun aracı olmak zorundaydı:

Bentham ve Benthamcılar İngiltere'nin durumuna asla kayıtsız değildi. Onlar "Radikal Reformcuları" ve reformları için ayrıntılı planlar hazırlayarak; propaganda, tahrik, entrika, kumpas yoluyla ve doğrusunu söylemek gerekirse, devrimci hareketleri -bir adım sonrası şiddet olacak şekilde, fakat bunun ötesinde değil- teşvik yoluyla çok çalıştılar.¹⁸

Burada sorunun özüne geliyoruz. Liberalizm hiçbir zaman devlet karşıtlığının ya da sözde gece bekçisi devletin meta stratejisi değildi. "Liberal devletin kendisi, *Laissez-faire*'ye karşı olmak bir yana, kendi kendini düzenleyen piyasanın bir eseri idi" (Polanyi, 1957, 3). Liberalizm nihai olarak her zaman bireyselciliğin kuzu postuna bürünmüş; ya da daha açık söylemek gerekirse, bireyselciliğin tek mutlak nihai garantörü olarak güçlü devletin ideolojisi olmuştur. Tabii ki, eğer bireyselcilik egoizm ve reform fedakârlık olarak tanımlanırsa,

18 Viner (1949, 361-362). Viner, Bentham'ın ölümünden sonra Benthamcılarla özdeşleşen pek çok reformu listeler: Radikal hukuk reformu, hapisane reformu, oy hakkı (kadınların oy hakkı da dahil), serbest ticaret, sömürge yönetimlerinde reform, ticaret birliklerinin yasallaştırılması, giderlerini devletin karşıladığı genel eğitim, konuşma ve basın özgürlüğü, gizli oylama, devlet memurlarının liyakat esasına göre atanması ve terfii, yerel yönetim reformu, faiz hukukunun feshedilmesi, mülk tapularının genel tescili, ticaret filosu için güvenlik kuralları, sağlık reformu ve kamu destekli koruyucu tıp, istatistiklerin sistematik toplanması ve yoksullar için ücretsiz yargı. Bentham, Malthus'dan önce doğum kontrolünü de savundu. Görebileceğimiz gibi, bu, *laissez-faire*'yi uygulama, vatandaşlık haklarının korunmasını, hükümetin iş yerlerine müdahalesi ve bireyler için sosyal haklara hazırlıkla özdeşleşen unsurları içeren karışık bir listedir. Tamamında ortak olan yasaları benimseme ihtiyacı ve sonuç olarak, bu reformların devlet tarafından uygulanmasıydı.

Perkin (1977, 107) Benthamcı reformda yaptırım unsurunun önemini vurgular: "Hayati x bileşeninin enjeksiyonu, geri bildirimin tekrarlanan zincirindeki ana bağlantı olan idari memurların atanması." Ayrıca bkz. Roberts (1959, 207): "[Bentham] geniş idari devlet ihtiyacını çağdaşlarından daha kapsamlı şekilde gördü."

Bentham'ı özellikle *laissez-faire*'in büyük savunucusu olarak resmeden Dicey'di (1914 [1898]). Brebner (1948, 59-60), bunun bir mit olduğunu söyledi. Bununla birlikte, Parris gibi (1960,34-35) Brebner'in fazla tepki verdiğini düşünenler bile, *laissez-faire*'in "iki temasının" ve devlet müdahalesinin "on dokuzuncu yüzyılın ortalarında eşit derecede karakteristik" olduğunu ve "birbirleriyle çelişkilerini varsaymanın gerekmediğini" savunurlar. Parris için sebep açıktır: "Faydacılığın temel ilkesi taraftarlarının kendilerinin inandığı ve iddia ettiği şeydi -fayda ilkesi. Bu ilkenin uygulanması hem *laissez-faire*'in hem de devlet müdahalesinin aynı anda ciddi şekilde artmasına neden oldu." Ruggiero (1959, 99) özünde aynı şeyi söyler: "Bentham'ın reform projeleri, ciddi devlet müdahalesi talep etse de, bireyselciliğin ilkeleriyle çelişmez ve böyle bir niyeti de yoktur; sadece gerekli olan tamamlayıcı unsuru sağlar."

iki tepki gerçekten bağdaşmaz. Fakat bireysellik bireylerin kendinden tanımlı sonuçlara ulaşma yeteneğini azami hale getirmek ve reform güçlülerin zayıfların memnuniyetsizliğini yumuşatabildiği ve eş zamanlı olarak güçlülerin kendi isteklerini gerçekleştirmeyi zayıflardan daha kolay bulduğu gerçeğinden yararlanabildiği sosyal koşulları oluşturma olarak tanımlanırsa, o zaman doğal bir uyumsuzluk yoktur. Tam aksine!

Büyük Britanya ve Fransa, görece güçlü devlet mekanizmalarının daha altıncı yüzyıl ve on sekizinci yüzyıl arasında oluşturulduğu iki devlettir. Fakat bu devletler derin bir halk meşruiyetine sahip değildi ve Fransız ihtilali sahip oldukları meşruiyetin temelini çürüttü. On dokuzuncu yüzyıl liberalizmi bu meşruiyeti oluşturma (yeniden oluşturma, önemli ölçüde arttırma) ve böylece bu devletlerin gücünü sağlamlaştırmayı kendine görev edindi.

Sosyalizm formüle edilen bu üç ideolojinin sonuncusuydu. 1848'den önce, ayrı bir ideoloji oluşturduğu pek düşünülemezdi. Bunun nedeni öncelikle, 1789'dan sonra kendilerini liberallerin sonunda düşünmeye başlayanların kendilerini her yerde Fransız ihtilalinin mirasçıları ve taraftarları olarak görmeleri idi; gerçekte bu onları on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında kendilerini "liberal" olarak adlandırmaya başlayanlardan ayırmıyordu.¹⁹ Fransız ihtilalinin geniş çapta reddedildiği ve "liberallerin" bu nedenle farklı bir tarihi kökene sahip çıktığı Büyük Britanya'da bile "radikaller" (az ya da çok müstakbel "sosyalistler") başlangıçta yalnızca bir şekilde daha militan liberaller gibi görünüyordu.

Aslında, sosyalizmi siyasi bir program ve bu nedenle bir ideoloji olarak liberalizmden özellikle ayıran şey ilerlemenin başarılmasının sadece bir yardım eline değil, onsuz ilerleme başarısının çok yavaş bir süreç olacağı büyük bir yardım eline ihtiyaç duyduğu kanıydı. Kısacası, programlarının özü tarihin seyrini hızlandırmaktan oluşuyordu. Bu nedenle *devrim* kelimesi onlara sadece, ihtiyatlı olsa da, sabırlı siyasi etkinliği ima eder görünen ve öncelikle bekle ve gör yaklaşımını canlandırdığı düşünülen *reformdan* daha cazip geliyordu.

19 Plamenatz, *Fransa'da Temmuz Monarşisi'ne karşı olanlar arasında "sol" olarak tanımlanabilecek ve daha sonra 1848 Devrimini destekleyen dört hizip olsa da, o dönemde onları toplu olarak isimlendirmek için kullanılan terimin sosyalist değil, cumhuriyetçi olduğunu belirtir (1952, 47 ve çeşitli yerlerde).*

Özetle, moderniteye ve değişimin “normalleşmesine” yönelik üç yaklaşım evrim geçirmişti: muhafazakârlık ya da tehlikeyi olabildiğince sınırlamak; liberalizm ya da vakti gelince olabildiğince rasyonel olarak insanoglunun mutluluğunu gerçekleştirmek ve sosyalizm/köktencilik ya da ilerleme güdüsünü ona güçlü şekilde direnen güçlere karşı şiddetle mücadele ederek hızlandırmak. 1815-1848 döneminde *muhafazakârlık*, *liberalizm* ve *köktencilik* terimleri bu üç yaklaşımı tanımlamak için geniş ölçüde kullanılmaya başlandı.

Her yaklaşımın, kendini başka bir şeye karşı olarak konumlandığı vurgulanmalıdır. Muhafazakârlar için, hedef Fransız ihtilaliydi. Liberaller için, muhafazakârlıktı (ve muhafazakârların yeniden canlandırmaya çalıştığı düşünülen *ancien régime* idi). Ve bu sosyalistler için reddettikleri liberalizmdi. Her bir ideolojinin neden bu kadar çok çeşidi olduğunu açıklayan şey, ideolojilerin tam tanımlamalarındaki bu temelde kritik, olumsuz niteliktir. Olumlu olarak, olumlu bir inanç olarak, kendini ideolojinin gerçek anlamı olarak ilan eden her kamp içerisinde pek çok farklı, hatta çelişkili önermeler her öne sürülüyordu. Her bir ideolojik ailenin bütünlüğü ancak neye karşı olduklarında yatar. Bu, küçük bir ayrıntı değildir, çünkü bu üç kampı 150 yıldır ya da daha fazla zamandır (en azından 1968’e kadar) birlikte tutmayı başaran bu olumsuzluktu.

İdeolojiler aslında moderniteyle ilgilenen siyasi programlar olduğu için, her birinin bir özneye” ya da temel siyasi bir aktöre ihtiyacı vardır. Modern dünyanın terminolojisinde, bu, egemenlik sorununa tekabül ediyordu. Fransız ihtilali bu konuyla ilgili çok net bir görüş sunuyordu: mutlak monarkın egemenliğine karşı, “halkın” egemenliğini ilan etmişti.

Halkın egemenliği şeklindeki bu yeni dil modernitenin büyük başarılarından biridir. Bundan sonraki yüzyıl boyunca ona karşı verilen sürekli savaşlar olsa da, bu yeni idolü, “halkı” o zamandan beri kimse tahtından indiremedi. Ama zafer aldatıcıydı. Halkın, egemenliği oluşturduğu ile ilgili evrensel bir görüş birliği olmuş olabilir; fakat başlangıçtan beri “halkın” kim olduğuna dair bir görüş birliği yoktu. Ayrıca, bu üç ideolojiden hiçbirisi bu hassas sorunla ilgili olarak açık bir duruş sergilemedi; bu da destekçilerinin ilgili görüşlerinin belirsizliğini kabul etmeyi reddetmesini engellemedi.

Görünüşte en az tartışmalı olan duruş liberallerinkiydi. Onlar için, “halk” her biri siyasi, ekonomik ve kültürel hakların nihai sahibi olan “bireylerin” tamamının toplamıydı. Birey, modernitenin mükemmel tarihi “öznesidir.”

Liberallerin en azından egemenliğin teslim edildiği bu bireyin kim olduğu sorusunu geniş ölçüde tartışmış olduğuna itibar edilebilir.

Muhafazakârlar ve sosyalistler prensipte bu konuyu aynı derecede tartışmış olmalı, çünkü her biri bireyden oldukça farklı bir “özne” önerdiler fakat tartışmaları çok daha az açıktı. Eger “özne” birey değilse, o halde kimdir? Bunu ayırt etmek biraz zordur. Örneğin, Edmund Burke’ün *Reflections on the Revolution in France*’ına bakınız. (White, 1950, 28):

İnsanın doğası giriftir; toplumun hedefleri olası en büyük karmaşıklığıdır ve bu nedenle basit bir iktidar eğilimi ya da yönelimi insanın doğasına ya da durumunun niteliğine uygun olamaz.

Eger bunun Fransız devrimcilerine saldıran bir metin olduğu bilinmezse, mutlak monarkları açıkça suçlamayı amaçladığı düşünülebilirdi. Eger Burke’ün neredeyse yirmi yıl önce belirttiği şeye baksak (1926 [1780], 357) mesele biraz daha açık hale gelir: “Bireyler gölge gibi geçer; ama ulus sabit ve kalıcıdır.”

Bonald’ın yaklaşımı oldukça farklıydı, çünkü Kilise’nin önemli rolü üzerinde ısrar ediyordu. Yine de, görüşleri muhafazakâr ideolojinin tüm çeşitlerine özgü bir unsur paylaşıyor: aile, loncalar (*birlikler*), Kilise, -muhafazakârlar için siyasi olarak hareket etme hakkına sahip “özneler” haline gelen- geleneksel “sınıflar” gibi sosyal gruplara verdikleri önem. Diğer bir deyişle, muhafazakârlar “geleneksel” sayılabilecek (ve dolayısıyla devamlılığı canlandıran) tüm bu gruplara öncelik veriyor fakat muhafazakârlığı siyasi bir aktör olarak herhangi bir “bütünlü” özdeşleştirmeyi reddediyordu. Muhafazakâr düşüncede gerçekte hiçbir zaman açık olmayan şey hangi grupların devamlılığı canlandırdığına nasıl karar verilebileceğidir. Her şeye rağmen, çarpışan kraliyet soylarının çevresinde tartışmalar her zaman olmuştur.

Bonald’a göre (1988 [1802], 87) Rousseau ve Montesquieu’nun en büyük hatası açıkça “toplum öncesi saf bir doğal durum hayal etmeleriydi”. Tam aksine, “toplumun gerçek doğası, toplumun, halk

toplumunun, bugünkü durumudur.”²⁰ Fakat bu tanımlama yazarı için bir tuzaktı, çünkü mevcut durumu öylesine meşrulaştırdı ki adeta bir “restorasyonu” yasakladı. Yine de, kesin mantık hiçbir zaman muhafazakâr polemiklerin en kuvvetli yanı ya da temel çıkarı olmamıştır. Daha ziyade, muhafazakârlar, bireysel oyları toplayarak oluşturulan bir çoğunluğun olası davranışı hakkında uyarılar yapmakla ilgileniyordu. Tarihi özneleri liberallerinkinden çok daha az aktifti. Onların gözünde, iyi kararlar yavaşça ve nadiren alınır ve böyle kararlar büyük ölçüde zaten alınmıştır.

Muhafazakârlar küçük, sözde geleneksel grupların çıkarına tarihi özne olarak bireye öncelik vermeyi reddettiye, sosyalistler halkın tamamı olan bu büyük gruplar çıkarına bunu yapmayı reddetti. Sosyalist düşüncüyü erken döneminde analiz eden G.D.H. Cole (1953, 2) şöyle der:

Sosyalistler, bireyin talepleri üzerindeki egemen vurgunun aksine, insan ilişkilerinde sosyal unsuru vurgulayan ve dünyaya Fransız ihtilali ve ekonomik alanda ona eşlik eden devrim tarafından bırakılan insan hakları hakkındaki büyük tartışmada sosyal sorunu ön plana getirmeye çalışan insanlardı.

Fakat hangi bireylerin halkı oluşturduğunu bilmek zorsa ve halkın hangi “gruplardan” oluştuğunu bilmek daha da zorsa, hepsinden zor olan şey tüm halkın genel isteginin nasıl tanımlanacağını bilmektir. Bunun ne olduğu nasıl bilinebilirdi? Ve ilk önce, kimin görüşlerini ve nasıl dikkate almalıyız.

Kısacası, üç ideolojinin bize sunduğu şey kimin uygun tarihi özne olduğu sorusuna bir cevap değil, fakat sadece halkın egemenliğini kimin canlandığı ile ilgili araştırmada üç başlangıç noktasıydı: liberaller için sözde özgür birey; muhafazakârlar için sözde geleneksel gruplar ve sosyalistler için “toplumun” tüm üyeleri.

“Özne” olarak halkın öncelikli “nesnesi” devletti. Halkın iradesini devlet içinde uygular ve devlet içinde egemendir. Yine de, bize on dokuzuncu yüzyıldan beri halkın “toplumu” biçimlendirdiği de söylenmişti. Modernitenin büyük entelektüel çelişisini oluşturan toplum ve devleti nasıl uzlaştırabiliriz?

20 Tudesq’in (1964, 235) işaret ettiği gibi: “Yasal sistem taraftarının Temmuz Monarşisine karşıtlığı ileri gelenlerin yerleşik otoriteye karşıtlığıydı. Dolayısıyla Yasal sistem taraftarları Bonald’ın görüşüyle çelişmiyor muydu?”

En şaşırtıcı şey, üç ideolojinin söylemine bu açıdan baktığımızda, hepsinin devlete karşı toplumun tarafını almış görünmesidir. Tezleri benzerdir. Sadık liberaller için, devleti ekonomik hayatın dışında tutmak ve genelde rolünü asgariye indirmek çok önemliydi: “*Laissez-faire* devletin gece nöbetçisi doktrindir” (Watson, 1973,68). Muhafazakârlar için Fransız ihtilalinin korkunç yönü sadece bireyselciliği değil, fakat ayrıca ve özellikle devletçiliği idi. Devlet, halkın -aile, Kilise, loncalar- temel sadakatini yöneten ara grupların rolünü sorguladığında acımasız hale gelir.²¹ Marx ve Engels’in (1976 [1848] *Communist Manifesto*’da, 486) yaptığı ünlü tanımlamayı iyi biliyoruz:

Burjuvazi, Modern Endüstrinin ve dünya pazarının oluşmasından bu yana, sonunda, modern temsili Devlet’te, kendisi için münhasır siyasi egemenliği ele geçirdi. Modern Devletin yürütmesi tüm burjuvazinin kamusal işlerini idareye yönelik bir komiteden başka bir şey değildir.

Devletle ilgili bu olumsuz görüşler üç ideolojinin, eleştirilerinin nesnesi olan bu devletin kontrolleri dışında olmasından ve ideolojik rakiplerinin elinde olduğunun söylenmesinden şikâyet etmesini engellemedi. Aslında, üç ideolojinin her biri kendi programlarını tanıtmak için devletin hizmetlerine büyük ihtiyaç duyuyordu. Bir ideolojinin öncelikle siyasi bir strateji olduğunu unutmayalım. Sosyalistler, devlet karşıtı söylemlerine rağmen, çoğunun kısa vadede devlet etkinliğini arttırmaya çalışması açısından tutarsızlıkları olduğu söylenen şey nedeniyle uzun süredir saldırı altındadırlar.

Fakat muhafazakârlar daha ciddi biçimde devlet karşıtı mıydılar? Düzenli olarak devlet eylemi tarafından gerçekleştirilen reformlara karşı mıydılar? Gerçekte, kesinlikle değildiler. Zira muhafazakârların modernitenin önde gelen sonuçlarından biri olarak gördüğü “değerlerin düşmesi” sorununu dikkate almak zorundayız. Toplumun fark edilen mevcut çöküşünü tersine çevirmek için, toplumu önceden içinde bulunduğu daha saf haline geri döndürmek için her zaman devlete ihtiyaçları vardı. 1840’ların büyük İngiliz muhafazakârlarından biri olan Sir Robert Peel’in “güçlü bir yönetimde bir anayasanın yayımlanmasının yaşadığı anarşik dönem için gerekli olduğuna inandığı” söylenmiştir (Gash, 1951,52). Bu yorum aslında daha genel olarak muhafazakâr politikacıların eylemine uygundur.

21 Bkz. Bonald’ın görüşlerinin Nisbet’teki (1944, 318- 319) tartışması. Nisbet, *loncayı*, “bir uğraş ya da mesleğe dayanan birlikler” anlamında kullanır.

Halevy'nin (1949, 42-43) on dokuzuncu yüzyılın başında İngiltere'deki "Tory tepkisi" sırasında devlet karşısındaki muhafazakâr düşünüş evrimini açıklama şekline dikkat edin:

1688'de ve takip eden yıllarda kral kendini Hükümdar kabul etti ve kamuoyu tarafından da öyle kabul edildi. Hâkimiyetini mutlak hale getirmesinden her zaman korkuluyordu ve Devletin tüm güçleri tarafından sahip olunan otoritesi imtiyazın bilinçli olarak sınırlandırılmasını sağlıyor, kraliyet despotizmine karşı bir anayasal güvenceler sistemi oluşturunuyordu. On dokuzuncu yüzyılın başında bu; Amerika, Fransa ve hatta İngiltere'de üstün olduğunu ileri süreren ya da böyle olduğu ileri sürülen halktı; bu nedenle üç gücün şu anda bağımsızlığını sürdürmesi halka karşıydı. Şekilleri aynı kalırken önemi değişen kurumları destekleyen artık Liberal parti üyeleri (Whigs) değil, Muhafazakâr Parti (Tories) üyeleri idi. Kral artık üç güç tarafından egemenliğin yeni talibine karşı özerkliklerini savunmak için oluşturulan birliğe başkanlık ediyordu.

Analiz açıktır. Muhafazakârlar devlet yapısını değişimi talep eden halk güçlerini kontrol etmek için gerekli derecede güçlendirmeye her zaman hazırды. Bu aslında Lord Cecil'in (1912, 192) şu cümlesinde üstü kapalı şekilde ifade ediliyordu: "Devlet eylemi haksız ve zalim olanı içermedikçe, muhafazakârlığın ilkelerinin ona karşı olduğu söylenemez."

O zaman, en azından liberaller -bireysel özgürlüğün ve serbest pazarın savunucuları- devlete muhalif olarak kaldı mı? Kesinlikle hayır! Liberaller başından beri, köklü bir çelişki içinde yakalandı. Devlete karşı bireyin haklarının savunucuları olarak, -demokratik bir devletin tek güvencesi olan- evrensel oy hakkına doğru itildiler. Fakat bunun üzerine devlet, bireyi geçmişten miras alman sosyal baskılardan özgürleştirmeyi amaçlayan tüm reformların başlıca amili haline geldi. Bu, karşılık olarak, liberalleri, pozitif hukuku faydacı amaçların hizmetine sunma fikrine yönlendirdi.

Halevy (1950: 99-100) bir kez daha, sonuçları açıkça ifade etti:

"Faydacı" felsefe tek başına, belki temelde bile, liberal bir sistem değildi; aynı zamanda çıkarlar arasında ahenk sağlamak için Hükümete bilinçli ve bir anlamda bilimsel müdahaleyi düşünen bir otorite doktriniydi. Genç bir adam olarak "aydınlanmacı despotizmin" savunucusu olan Bentham fikirleri gelişirken demokrasiye döndürüldü. Fakat o bu konuma deyim yerindeyse bir uzun atlamayla

ulaştı; bu onu bir hamlede, sendelemesinin beklendiği bir takım siyasi doktrinlerin -aristokrasi, karışık bir anayasa, güçler dengesi ve devlet adamının hedefinin Hükümetin otoritesini zayıflatarak ve mümkün olduğunca güçlerini bölerek bireyi özgürleştirmek olması gerektiği doktrini- üzerine taşıdı. Bentham'a göre, devletin otoritesi evrensel ya da en azından çok geniş bir oy hakkı tarafından çoğunluğun çıkarları ile uzlaştırıldığında ondan kuşku duymak için daha fazla bir neden yoktu. Bu saf bir lütuf haline geliyordu.

Ve bunun üzerine muhafazakârlar şimdi gerçek liberal geleneğin destekçileri haline geldi: maaşlı memurlar tarafından yönetilen yeni bir bürokratik despotizm sistemine karşı fahri memurlara sahip eski aristokratik öz-yönetim sistemi.

O halde, Benthamcılığın, aslında, en iyi anlatımı daha ziyade klasik ekonomistlerde, "*laissez-faire*" teorisyenlerinde bulunan liberalizmden bir sapma olduğunu düşünmek mümkün müdür? Hayır, çünkü Büyük Britanya'da ilk fabrika yasaları geçtiğinde, zamanın ileri gelen tüm klasik ekonomistlerinin -neoklasik ekonominin babası, Alfred Marshall'ın (1921, 763-764) kendisi tarafından ayrıntılı olarak açıklanan (ve onaylanan) bir olgu olan- yasayı desteklediğini göreceğiz. O zamandan beri, büyük bürokratik devlet sürekli büyüdü ve büyümesi sonraki liberal hükümetler tarafından desteklendi. Hobhouse Lord Cecil'in muhafazakârlıkla ilgili kitabına cevap olarak liberalizm hakkındaki kitabını yazdığında, bu büyümeyi şu şekilde gerekçelendiriyordu: "Devlet baskısının işlevi, bireysel baskının ve tabii ki devlet içindeki bir bireyler ortaklığı tarafından uygulanan baskının üstesinden gelmektir" (1911,146).

Hiç şüphesiz her bir ideolojinin bir şekilde utandırıcı devletçiliğini açıklamak için sunduğu gerekçeler farklıydı. Sosyalistler için, devlet, genel iradeyi uyguluyordu. Muhafazakârlar için, devlet, genel iradeye karşı geleneksel hakları koruyordu. Liberaller için, devlet, bireyin gelişme hakkına izin veren koşulları oluşturuyordu. Ama her durumda, sonuç, söylem tam tersini yapmayı gerektirirken, devletin toplum karşısında güçlendiriliyor olmasıydı.

Devlet ve toplumun uygun ilişkisi konusuna bulaşmış tüm bu karmaşa ve entelektüel karışıklık on dokuzuncu yüzyılda kaç farklı ideolojinin oluştuğundan neden tamamen emin olmadığımızı anlamamızı sağlar. Üç? İki? Sadece bir tane? Üç ideolojinin olduğu

geleneksel tezleri değerlendirdim. Şimdi üç ideolojinin ikiye nasıl indirilebileceğine bakalım.

Fransız ihtilalinden 1848 İhtilaline kadar ki dönemde çağdaşlar için “tek açık bölünme” ilerlemeyi kaçınılmaz ve istenilir olarak kabul edenler ve bu nedenle Fransız ihtilaline “küresel olarak taraf-tar” olanlar ile onu muazzam ölçüde yanlış görerek değerlerin bozulmasına karşı tavır alan Karşı- Devrimi onaylayanlar arasındaydı (Agulhon, 1992, 7). Bu nedenle siyasi mücadele liberaller ve muhafazakârlar arasındaydı; kendilerini köktenciler ya da Jakobenler ya da cumhuriyetçiler ya da sosyalistler olarak adlandıranlar sadece liberallerin daha militan bir çeşidi olarak kabul edildi. *The Country Parson*'da (*Le Cure de village*) Balzac'ın (1897 [1839], 79) şu şekilde haykırın bir piskoposu vardır:

İsyanın yayıldığı ve uzaklara ve geniş bir alana kök saldığı yerde; dini ve monarşik doktrinlerin eleştirel bir ruhla değerlendirildiği yerde; yarın başka bir isim almakta özgür olan bugünün sözde Liberalizmi tarafından Protestanlıktan türetilen analiz sistemi tarafından hiçbir şeye saygı duyulmadığı yerde bir sanayi nüfusu arasında mucizeler istenir.

Tudesq (1964, 125-126) bize 1840'da *Legitimist* bir gazete olan *l'Orleanais*, *Le Journal de Loiret* isimli başka bir gazeteyi,, “liberal, Protestan, Saint-Simoncu, Lamennaisci gazete” olarak ilan ettiğini hatırlatır. Bu, tamamıyla çılgınca değildi, zira Simon'un (1956, 330) sonradan belirttiği gibi: “İlerleme fikri, aslında, Saint-Simon'un düşüncesinin tüm felsefesinin çekirdeğini ve temel esin kaynağını oluşturuyordu” (bakınız Manning, 1976, 83-84).

Ayrıca, bu liberal-sosyalist ittifakın on sekizinci yüzyılın liberal ve eşitlikçi düşüncesinde, mutlak monarşiye karşı verilen mücadelede kökleri vardır (bakınız Meyssonier, 1989, 137-156). Bu 19. yüzyılda, her iki ideolojinin de modern devlette sosyal bir politikanın temel şartı olarak gördüğü üretkenlikte giderek artan çıkarı tarafından beslenmeye devam etti. “Hem Saint-Simonculuk hem de ekonomik liberalizm bugün ekonomik rasyonalizasyon olarak andığımız şey yönünde gelişti” (Mason, 1931, 681). Faydacılığın doğuşu ile ittifak bir birleşme haline gelebilecek şekilde görünmüş olabilir. Brebner, Bentham'ın “kolektivist” yanından sempati ile bahseder ve şu sonuca varır (1948-66): “Bir gün Fabiansı, sonraki gün Benthamcı

olanlar neydi?” Ayrıca John Stuart Mill’in daha 1830’da “liberal sosyalist olarak adlandırılabilecek biri” olduğunu ekler.

Diğer taraftan 1830’dan sonra liberaller ve sosyalistler arasında açık bir ayrım ortaya çıkmaya başladı ve bu 1848’den sonra oldukça derin hale geldi. 1848 aynı zamanda, liberaller ve muhafazakârlar arasındaki barışmanın başlangıcına damgasını vurdu. Hobsbawm (1962, 117), 1830’un büyük sonucunun Fransa, İngiltere ve özellikle Belçika’da (ve hatta kısmen İsviçre, İspanya ve Portekiz’de) neticede “ılımlıları radikallerden ayıran” bir “ılımlı” liberalizmin politik zaferine izin vererek kitle politikasını mümkün hale getirmek olduğunu düşünür. Meseleyi İtalyanların bakış açısından analiz eden Cantimori, ayrılma sorununun 1848’e kadar çözülmediğini düşünür. O zamana kadar, “liberal hareketin hiçbir yolu; ne bir başkaldırı çağrısını ne de reformist politik eylemi” reddetmediğini belirtir (1948, 288). Bu iki taktik arasındaki ayrımın tamamlanması ancak 1848’den sonra olmuştur.

Belirtilmesi gereken önemli şey, 1848’den sonra sosyalistlerin Saint-Simon’a göndermede bulunmaktan vazgeçtiğidir. Sosyalist hareket kendini Marksist fikirler etrafında örgütlemeye başladı. Artık sadece reformla düzeltilmeye yatkın yoksulluktan değil, kapitalizmin sebep olduğu ve çözümü onu tamamen alt üst etmeyi gerektiren insanlıktan çıkarmadan da şikâyet ediliyordu (bakınız Kolakowski, 1978, 222).

Tam da bu sırada muhafazakârlar, muhafazakâr amaçlar için reformizmin yararlılığının farkına varmaya başladı. Sir Robert Peel, 1832 Reform Tasarısından hemen sonra, doktrinsel bir ifade olarak anılan bir seçim manifestosu olan Tamworth Manifestosunu yayınladı. Bu, çağdaşlar tarafından “neredeyse devrimci” olarak görüldü; bunun nedeni sadece Reform Tasarısının kabulünü “büyük anayasal sorunun nihai ve değişmez çözümü” olarak ilan etmesi değil, aynı zamanda bu durumun o dönemde büyük bir “sansasyona” yol açacak şekilde Parlamentodan ziyade halka duyurulmasıydı (Halevy, 1950,178).²²

22 Halevy, 1835 Nisanının *Quartely Review*’mda (cilt 53, sayfa 265) bulunan “Sir Robert Peel’in Hitabı” başlıklı bir makaleden alıntı yapar: “Başbakan sadece görevi kabul ettiğini değil, almayı düşündüğü önlemlerin ilkelerini ve hatta detaylarını *Halka* duyurmanın ve -parlamentodan değil halktan- kralın kendi seçtiği bakanlara, gerçekte örtülü bir güven değil adil bir yargılama lütfetme ayrıcalığını sürdürmesini istememin uygun olduğunu ne kadar zaman önce düşündü?” (1950,178, not 10).

Süreç içerisinde muhafazakârlar, her ne kadar mülk konusunda kendilerini ilgilendiren şey öncelikle mülkün devamlılığı temsil ettiği ve bu nedenle aile hayatı, Kilise ve diğer sosyal birliklerin temeli görevi gördüğü gerçeği olsa da, mülkü korumanın önemiyle ilgili olarak liberallerle olan yakınlıklarını fark ettiler (bakınız Nisbet, 1966, 26). Fakat bu pratik yakınlığın ötesinde, gerçek bir devrimin arzettiği somut tehdit -Lord Cecil'in (1912, 64) belirttiği gibi paylaştıkları bir korku- vardı: "Zira bu, Jakobenezme muhafazakâr usulde ılımlı bir reform olması gerektiği şeklindeki etkili direnişin kaçınılmaz bir parçasıdır."

Son olarak, teorik olarak çok az olası görülsede bile, üçün ikiye üçüncü olası indirilişini -muhafazakârlar ve sosyalistlerin liberallere karşı el ele vermesini tamamiyle görmezden gelmemeliyiz. Kökleri Bonaldcı fikirlerde olan Saint-Simoncu sosyalizmin "muhafazakâr" niteliği sıklıkla belirtilmiştir (bakınız Manuel, 1956, 320; Iggers, 1958a, 99). İki kamp anti-bireyci tepkileri etrafında bir araya gelebildiler. Aynı şekilde, von Hayek gibi bir liberal muhafazakâr Carlyle'in düşüncesinin "sosyalist" niteliğini ilan etti. Bu kez söz konusu olan muhafazakâr düşüncenin "sosyal" yönüydü. Lord Cecil (1912, 169) aslında bu benzerliği açıkça belirtmekte tereddüt etmedi:

Muhafazakârlığın ve Sosyalizmin doğrudan karşıt olduğu sıklıkla var sayılır. Ama bu, tamamen doğru değildir. Modern muhafazakârlık, devletin faaliyetlerine ve otoritesine uygun olan Torycılık geleneğini miras alır. Aslında Mr. Herbert Spencer Sosyalizme gerçekte Toryciliğin dirilişi olduğu için saldırdı.

Liberal-sosyalist ittifakların sonucu, liberalizmin iki çeşidi ile sonuçlanan sosyalist liberalizmin bir türünün ortaya çıkmasıydı. Daha olası olan muhafazakâr-sosyalist ittifaklar, başlangıçta sadece geçici taktiklerdi. Fakat yirminci yüzyılın çeşitli "totaliterliklerinin" hem popülist hem sosyal olan bir gelenekçilik biçimini tesis etmesi anlamında bu ittifakın daha kalıcı bir formu olarak düşünülüp düşünülmeyeceği merak edilebilir. Eğer böyleyse, bu totaliterlikler ancak, Manişeist oyunun bir anti tezi olarak, liberalizmin merkezde kalmasının başka bir yoluydu. Liberalizme yoğun muhalefetin bu yüzünün ötesinde, bütün bu rejimlerin taleplerinin ama bileşeni olarak, liberallerin gerçeği olan üretkenlik aracılığıyla ilerlemeye aynı inanç bulunur. Bu şekilde sosyalist muhafazakârlığın (ya da muhafazakâr sosyalizmin) bile bir bakıma liberalizmin bir çeşidi -acımasız

biçimi- olduğuna hükmedebiliriz. Hangi durumda, 1789'dan beri renklerini üç ana çeşitte gösteren sadece bir gerçek ideolojinin -liberalizmin- olduğu sonucuna varmak doğru olmazdı?

Tabii ki böyle bir ifade tarihi terimlerle anlatılmak zorundadır. 1789-1848 döneminde muhafazakârlık ve liberalizm arasında büyük bir ideolojik savaş olduysa, muhafazakârlık sonunda, ileride göreceğimiz gibi, mükemmel bir forma ulaşmayı başaramadı. 1848'den sonra liberalizm dünya sisteminde kültürel hegemonyayı ele geçirdi ve jeo-kültürün temel çekirdeğini oluşturdu. Uzun on dokuzuncu yüzyılın geri kalanında liberalizm ciddi bir muhalefet olmaksızın sahneye egemen oldu. Marxizm'in bağımsız bir kutup olarak sosyalist bir ideoloji oluşturmaya çalıştığı fakat bunu tamamen başaramadığı doğrudur. Liberalizmin on dokuzuncu yüzyıldaki zaferinin hikâyesi bu cildin konusunu oluşturmaktadır.

Sir Thomas Lawrence. Prens Metternich. Bu fotomekanik baskı, 1815-1848 dönemi boyunca tepkici Kutsal İttifakın ileri gelen figürü Prens von Metternich'in İngiliz ressam Klemens Wenzel tarafından yapılan portresinin taklidi-dir. (Courtesy of Prints and Photographs Division, U.S. Library of Congress).

2. BÖLÜM

LIBERAL DEVLETİ KURMAK (1815-1830)

*[Fransız ihtilali] prensleri devirdi ya da çok korkuttu,
filozofları şaşırttı, sorunların şeklini değiştirdi.*

-Elie HALEVY (1901A, 276)

*Bastil'in düşüşünden İngiliz Çartizminin nihai çöküşüne kadar
Fransız ihtilalini izleyen yarım yüzyıl boyunca, devrim tehlikesi
herhangi bir Avrupa ülkesinden tamamen uzak olmadı.*

-Franko DARVALL (1934, 304)

Büyük Britanya ve Fransa 1651'den 1815'e kadar kapitalist dünya ekonomisi içerisinde uzun bir hegemonya savışı yaptılar.¹ Büyük Britanya'nın sonunda kesin zafere ulaşmasını ancak 1815'te oldu. İki ülke hemen ve dikkat çekici bir hızla, merkez bölgelerde yerleşmiş (ya da yerleşmek isteyen) ülkeler için yeni bir siyasi modeli kurumsallaştırmak amacıyla sessiz fakat çok muazzam bir ittifak içine girdi. Bu model, halk egemenliği döneminde kapitalist dünya ekonomisinin meşrulaşmasında en önemli unsur olan liberal devletin modeliydi.

Büyük Britanya ve Fransa arasındaki ittifak sadece bir şekilde benzer içsel baskılarla karşılaşmalarına değil, aynı zamanda bu hedefe ulaşmak için birbirlerine ihtiyaç duymalarına da dayanıyordu. Hiç şüphesiz, karşılıklı destek ve modelin oluşumunu öğrenmek için birbirlerine ihtiyaç duyuyorlardı. Birbirlerine ortak çıkarlarındaki jeopolitik dengeyi sürdürmek için de ihtiyaç duydular.² Fakat

1 Bu hikâye 2. cilt, 3. ve 6. bölümde ve 3. cilt, 2. bölümde analiz edildi.

2 1815'ten sonra barış anlaşmaları Fransız yayılmasını etkili şekilde frenledi... Rusya [Büyük Britanya tarafından] gittikçe, yeni tehdit olarak algılandı... İngiliz politikası genel olarak Rus saldırganlığına yönelik engelleri desteklemeye yöneldi (Evans 1983,196-197). Tabii ki, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında tehdit Almanya olmaya başladı. Yine de, bildiğimiz gibi, İngiliz- Fransız ittifakı on dokuzuncu yüzyıl ve sonrasında sağlam durdu.

her şeyden önce, alternatif modelleri daha etkili biçimde ortadan kaldırmak ve tüm gözleri kendilerinininkine döndürmek için dünyanın geri kalanına ortak bir standart sunmaya ihtiyaçları vardı. Böylece, bütünüyle samimi bir anlaşma olmasa da suça iştirak başladı. Bu süreç için en önemli dönem 1815'ten 1875'e kadar sürdü. Bu dönemden sonra model sağlamlaştırıldı ve en azından bir yıl öyle kaldı; bu da kapitalist dünya ekonomisinin maruz kalacağı çok fırtınalı karışıklık arasında belli bir yapısal istikrarı sürdürmesini sağladı. Yine de, Waterloo'nun ertesinde, Büyük Britanya ve Fransa'da bile, iktidar sıralarında liberal devletin çok az savunucusu olduğu görüldü. Aslında, terim tam anlamıyla henüz mevcut değildi.

Devletler arası sistem içinde yerleşmiş ve bu sistem tarafından sınırlanan modern devletin oluşumu uzun on altıncı yüzyıldaki başlangıcından beri modern dünya sisteminin kurucu unsuruydu. Yönetenlerin kaygısı devleti iki açıdan güçlendirmektir: otoritesini, yani sınırları içinde etkili kararlar alma yeteneğini ve dünya iktidarını, yani diğer devletler üzerinde kendi iradesini dayatma ve onun aksini yapma ihtimallerini azaltma kapasitesini güçlendirmek. Devlet içerisinde karar almanın uygun dağılımı hakkında uzun süredir çok fazla tartışma vardı: Bunun ne kadarı egemen olarak devlet başkânında toplanmalıdır, ne kadarı kanun koyucu kurullarla paylaşılmalıdır. Bununla birlikte, tartışma üç yüzyıl boyunca, gücün hükümetin kolları arasında dağılımıyla ilgili oldu. 1776'da Birleşik Devletler Bağımsızlık Bildirisinin "biz, halk" adına ilan edildiği doğrudur, fakat (bu bildirinin imza sahipleri tarafından bile) halk egemenliği fikrinin ne kadar ciddiye alındığı ve ne kastettiği kesinlikle açık değildi. Bir bütün olarak dünya-sistemi için "şişeden cini çıkaran Fransız ihtilaliydi. 1789'dan sonra siyasi tartışmayı zengin çıkarlarının imtiyazlı çevresinde tutmak imkânsızdı" (Evans, 1983, 66). Fransız ihtilali ve Napolyoncu sonrası, modern dünyada her hükümetin kabullenmek zorunda kaldığı ve hegemonik güç için rekabet eden iki rakip hükümetten daha çok kimsenin kabul edemeyeceği halk egemenliği kavramını oluşturdu. 1815'deki soru, 1789-1815'in sadece, "restorasyon" ve "tutucu tepki" tarafından gömülen, devrimci ara dönemin bir türü olup olmadığı ya da halk egemenliği kavramının kalıcı bir siyasi etkisinin olup olmadığıydı. Global düzeni restore edenler gördükleri ki, bu fark ettiklerinden daha derine kök salmış bir fikirdi. Ne yaparsa

yapsınlar onu toprağa gömmediler. İleri gelenlerin³ başına üşüşen hortlak demokrasinininkiydi. Liberal devlet ve demokrasi arasındaki ayrım, Max Beloff'un ifadesiyle, "on dokuzuncu yüzyıl politikalarındaki en önemli ayrımdı."⁴ Demokrasi, on dokuzuncu yüzyıldaki kullanımında, halk egemenliğini ciddiye alma anlamına geldi. İleri gelenler bunu yapmak için hazır değildi ve hiç olmadı. On dokuzuncu yüzyılın bu olağan dışı icadını -siyasi ideoloji- doğuran bu yeni gerçekliğin fark edilmesi idi.

1789'da kimse egemenliğin monarktan halka devredilmesinin ne anlama geldiğini gerçekten bilmiyordu. Bunun mutlak monark kavramı ile bağlantılı olan idari otoritenin keyfi gücünü sınırlama ile ilgili olduğunu düşündüler.

Ve öyleydi de, fakat bu yapıldığında, bazı siyasi liderlerin geçici koalisyon kararları için meşruiyet sağlama ihtiyacı hâlâ vardı. Halk egemenliği sloganını ciddiye almak etkin siyasi güce sahip olanlara her zaman tehdit edici gelmiş ve bu bilgisiz kaprisli kitlelerin aşırılıklarına boyun eğme şeklinde tatsız bir ihtimali akla getirmiştir. Bu nedenle ileri gelenler için sorun, popüler görülen ama aslında olmayan, fakat her şeye rağmen "halkın" önemli kısmının desteğine

3 Terimi yönetici tabakasını tanımlamak için kullanıldığı ve "aristokratları, sahte soy-luları ve büyük burjuvazi" bir araya topladığı Temmuz Monarşisi'nden ödünç al-dım. "İleri gelenler genellikle mirasçıdır" (Jardin ve Tudesq, 1973,1:157).

4 Bu ayrımı "Tocqueville ve diğer birkaçı tarafından algılandığını, fakat Jakobenlerin mirasçıları ve Faydacılar tarafından önemsenmediğini söyler. Zira bunlar ayrımları, Temmuz Monarşisinin zenginlere ait kısıtlı ayrıcalıklar gibi kaçınılmaz sınıf ayrıca-lıklarını sürdürmek için olan bir mazeret olarak gördüler -ki öyleydi. Fakat ayrıca bir mazeretten başka bir şey olarak da görmediler- ki öyle değildi" (Beloff, 1974, 49). On dokuzuncu yüzyıla ait bu demokrasi korkusu Rosanvallon (1985, 75, 76, 80) tarafın-dan benzer şekilde kaydedilir ve dolaylı olarak onaylanır:

Matmazel de Stael, Ballanche, Chateaubriand, Lamennais, Royer- Collard, Bonald, Saint-Simon, Benjamin Constant ya da Auguste Comte [liberal-muhafazakâr] fark-lılıklarına rağmen hepsi aynı dili konuşuyordu.

Ortak kaygılarının merkezinde, önceki [devrimci-Napolyonik] dönemin tüm taş-kınlıkları, devrimci karışıklığın temeli ve aynı zamanda Napolyonik despotizmin gelişme alanından sorumlu olduğu düşünülen halk egemenliği modelinden uzak durma isteği idi...

Modern toplumlarda *demokratik gerçekliğin belirsizliğinin* fark edilmesi, kırılğan-lığıyla ilgili bu bilinci detaylandırdı ve tamamladı. Bu belirsizlik kısa ve öz olarak şu terimlerle özetlenebilirdi: Demokrasi *doctrinaires* için aynı anda yeni toplumun pozitif temeli ve onu yıkmak için tehdit eden şeydi; hem sivil eşitliğin üzerinde inşa edileceği tek ilkeyi hem de yıkım potansiyelini (siyasi karar vermede sayıların anar-şik patlamasını) için temsil ediyordu.

sahip bir yapının nasıl oluşturulacağıydı. Bu kolay olmayacaktı. Liberal devlet tarihi bir çözüm olacaktı.

1815’de, 1789’dan 1815’e dek süren uzun maceraya geri bakıldığında, Fransa ve Büyük Britanya’daki içsel sosyal gerginlik açısından ne görülürdü? Michel Vovelle (1993, 7) Fransız ihtilali ile ilgili bir denemesinde onu “bir ulusun doğuşu” olarak adlandırmanın gösterişli olduğundan ve bunun yerine onu “daha alçak gönüllü olarak” “politikanın keşfi” olarak adlandırdığından bahsetti.⁵ Fakat bu farklı mıdır? Ulusla, içinde yurttaşları tarafından politika takibinin meşru kabul edildiği bur ulus haricinde ne kast ederiz? Derin anlamda, halkın egemenliği politikanın meşruluğuna can veren bir kavramdır. Ve bu nedenle bu kavramın uygulanması hakkındaki bir tartışma hükümetin sınırları –sadece kimin ve nasıl ilgili olabileceği hakkında değil, ayrıca hangi meselelerin ulusun kolektif kararına bağlı olduğu– hakkında bir tartışmadır. Fransa, bu anlamda, ulus olarak sert bir başlangıç yaptı. Fakat Avrupa’nın geri kalanı da öyle yaptı. Zira, aslında, “istilacı” Napolyon “özgürlük ve sosyal liberalizm fikirleriyle” ulus kavramını yaydı” (Ponteil, 1968, vii)⁶ ve bunu Fransa’nın sert esaslarıyla yaptı. Tüm diğer yeni uluslar gibi Fransa’nın sorduğu soru da, ulus politikasının sıradan insanların hayatında, politikanın olmadığı ve kararların saray entrikalarına bağlı olarak alındığı zamanki hayatlarının aksine nasıl bir farka yol açacağı sorusu haline geldi. Muaz- zam bir fark oluşturması amaçlanmıştı. Bununla birlikte, Elton gibi (1923, 7) Devrim’i “öncelikle düzen için bir hareket; kaosa karşı bir hareket” olarak görenler vardır. Bu durumda, kayıtsız bir biçimde, Napolyon’un (ama sadece onun değil) “, *anelen règime*’i örgütlediği

5 Bkz. ayrıca Billington (1980, 57): “Fransız ihtilalinde, yeni bir ülke oluşturulmadıysa da, ‘ulus’ kavramı odak noktasındaydı. Sözcük kısa sürede daha eski ve daha ataerkil bir terim olan *anavatanâ* baskın çıktı.”

6 Bkz. ayrıca Demangeon ve Febvre (1935, 111): “Reformasyon, Napolyon onu sert bir omuz darbesiyle yıkmadan önce, ortaçağ Avrupasının eski büyük yapısını üç yüzyıldan fazla sarsacak yinelenen şoklardan ilkiydi” Fransa ve Büyük Britanya arasındaki 1815 sonrası ifşa edilmemiş ideolojik ittifak, bir anlamda, Napolyonik Savaşlar sırasında zaten işler haldeydi. Bkz. Billington’un radikalizmin güney Avrupa’da yayılması analizi: “Napolyon karşıtı mücadeledeki İngiliz liderliği tüm güney Avrupa’da -Yunanistan’dan güney İtalya’ya oradan da İspanya ve Portekiz’e- Sağ ve Sol’un harmonlanmasını teşvik etti. Elit kesimlerin siyasi olarak hareketlenmesindeki İngiliz *aracılığı* çoğunlukla Masonluğun muhafazakâr İskoç tarikatlarıydı; fakat İngilizlerin verdiği ana *mesaj* (kraliyet gücü üzerinde anayasal sınırlama) bu mutlakiyetçilik top- raklarında devrimci bir kavramdı.” (1980,119).

ya da Devrim'i sağlamlaştırdığı" söylenebilirdi; zira her iki süreç aynıydı (Elton, 1923, 69).

1815 sonrası dönemin siyaseti açısından, devrimci Napolyon ça-
ğının iki temel siyasi mirası vardı. Biri Fransız ve dünya politikasını
günümüze kadar etkileyen Terör imgesiydi -bu pek çoklarının zih-
ninde demokrasi ile ayrılmaz biçimde özdeşleşmiş bir *terördü*. Uzun
bir süre, *terör* aslında ileri gelenlerin oy hakkının genişlemesine karşı
kullandığı temel argümandı. Louis Guizot ve Benjamin Constant
gibi kişiler, bu deneyim adına, siyasi hakların yoksul sınıflara yayıl-
masını reddettiler" (Donzelot, 1984, 21-22). Birincisiyle çok yakın-
dan ilişkili olan ikinci miras alt tabakayı ulusun siyasi arenasının ta-
mamen dışında tutmaya yönelik sürekli bir güdüydü.

Hikâye Büyük Britanya'da gerçekten çok farklı değildi. Çoğu za-
man, mutlakîyetin Büyük Britanya'da Fransa'dan çok daha önce orta-
dan kalktığını düşünürüz. Ama aslında kralın bakanlıkları oluşturma
ve feshetme yetkisinin -yani yönetimi kontrol gücü- uygulamada kal-
dırılması ancak bu zamana denk gelir. Fransız ihtilalinin sözde İngiliz
Jakobenlerinden başlangıçta mütevazı bir destek gördüğü doğrudur,
fakat bunlar göreceli olarak "devrimci araçlardan çekinen" korkak-
lardı (Thomis ve Holt, 1979,11)⁷ Daha ziyade, Evans'ın dediği gibi
(1983, 23), "monarşinin güçlerini yok edenin Genç Pitt (1783'den

7 Şöyle devam ederler: "Halk tarafından dile getirilen talepler göz ardı edildiğinde, reform hareketleri, protestolarını daha doğrudan araçlarla yükseltmeye hazırlan-
madıkça, dağılmaya mahkumdur." Buradaki durum bu değildi. Bkz. ayrıca Evans
(1983, 69): "1794-95'te otoritenin reform üzerinde nasıl kolaylıkla zafer kazandığı
sıklıkla belirtilir; İngiltere'de reformcuların basılı kitapçı-
nın ve tartışma grubunun rahat sınırlarının ötesine geçen herhangi bir mücadele için nasıl kötü hazırlan-
dıkları daha az sıklıkla değerlendirilir." Hükümet 1794'te mahkeme celbini askıya aldı,
Mayıs 1794'te on ileri gelen iki Londra radikaline dava açtı ve 1794'te "İki Yasa"yı
-Kışkırtıcı Mitingler Yasası (elli kişiyi aşan mitingler hakim izni gerektiriyordu) ve
(Anayasaya karşı konuşmayı ve yazmayı bile yasaklayan) Vatana İhanet Eylemleri
Yasasını geçirdi. "Radikalizm 1795'ten sonra yeraltına sürüldü." (sayfa 72).

Bu baskı, on sekizinci yüzyıl İngiltere'sindeki geleneksel Fransız karşıtı duyguya ek-
lenmesin diye, 1789 İhtilali ile tarafların nasıl değiştiği belirtilmelidir. O zamandan
önce, Fransız karşıtı olmak onu zengin sınıflara karşı olmanın bir yolu olarak gören
"radikallerin" özel alanıydı. 1789 ile birlikte "hareket İngiltere'yi savunma ve dola-
yısıyla popülarite iddiasını kaybetti ve onun yerine yine sözde İngiliz karşıtı vatan
hainlerinin, Fransa'nın ya da Fransız usullerinin dostlarının nefret edilen inancı ol-
maya indirgendi." (Newman, 1987, 230).

1801'e görevdeydi) olduğunu öne sürmek tuhaf görülebilir ve kesinlikle çok basittir" fakat gözlemde haklılık payı vardır."⁸

Devrim-Napolyon savaşları dönemi Büyük Britanya'da işçi sınıfının bastırılması dönemi idi. 1799-1800'de Sendika Karşıtı Yasalar söz konusuydu. Tabii ki bunlar tamamıyla yeni değildi. 1339 yılına kadar geri bu tür yasalar vardı, fakat büyük ölçüde atlanmışlardı. George bunların da görmezden gelindiğini öne sürer.⁹ Aslında, yasaların uygulamada baskının çok önemsiz bir aracı olduğunu" öne sürer (1936,177). Fakat eğer öyleyse, Pitt'in neden kaygılandığı sorulmalıdır ve tabii ki cevap bu yasaların "aslında -dönemin hükümeti tarafından abartıldığını zaten belirttiğimiz bir kışkırtma olan- Jakoben kışkırtmasının arka planına karşı" geçirildiği olacaktır (Evans, 1983,158).

Ciddi bir tehdidin fikir aşamasında olabileceği korkusundan ziyade düzene yöneltilen tehdidin yakınlığı daha önemliydi. Açıkça, halk egemenliği doktrini çok ciddiye almaya başlayan şehir işçilerine iletilen ideolojik bir mesaj vardı. Bu mesaj 1818'in mahut Peterloo Katliamıyla daha somut hale geldi; fakat otoritelerin bakış açısından, Peterloo'ya yol açan olaylar aslında sadece 1789'a dayanan sürekli bir sivil itaatsizlik akımının zirveye taşınan hadiselerdi ve 1818'de Manchester'a "çağdaşların gözünde çalkantı nedeniyle özel bir şöhret" kazandırdı (Read, 1958, 93). İleri gelenleri özellikle rahatsız eden şey, muhalefet hareketlerinin niteliğinin değişiyor olmasıydı. Geç on sekizinci yüzyılda protestonun hâlâ baskın biçimi olan yerel yiyecek ayaklanmaları öncelikli biçim olmaktan çıktı. Halk hareketleri daha çok "ölçek olarak ulusal" hale geliyor ve "örgütlü hale geliyordu... Bunlar [1800'den sonra] giderek yeni endüstriyel bölgelerle özdeşleştirildiler" (Thomis ve Holt, 1977, 29). Endüstri Devrimine karşı çıkan işçiler, sloganlarının görünüşte çağdışı görünümde olmasına rağmen, tonlamada endüstri karşıtı olması nedeniyle, ileri gelenleri korkuttu; bunun nedeni sadece ilerleme karşıtı ya da kendi içlerinde şiddet yanlısı olarak görülmeleri değil, öncelikle "işçi sınıfı

8 "Aynı zamanda" diye devam eder Evans (1983, 60) "Pitt'in 1794'de Whig sonrası toparlanması Burke'ün *Reflections*'daki tezlerinden ideolojik destek alan ve Fransa'nın kötücül gücüne direnmeye çalışan gerçek bir muhafazakâr koalisyondur." Monarşinin gücünü yok etmenin demokrasiyle hiç şüphesiz çok az ilgisi vardı.

9 "Eğer yasa uygulanmadıysa, sebep tabii ki yönetenlerin yasal muamelelere girişmek istememesiydi. Bunun nedeni de, ya halkın örgütlenmesinin onlar için çok güçlü olması ya da yasanın giderlerinin ve belirsizliğinin riskini almayı düşünmemeleri ya da hoşnutsuzluk uyandırmak istememeleriydi" (George, 1927, 227).

saflarında dikkate değer bir örgütlenme yeteneği” sergilemeleri idi.¹⁰ Sonuç olarak, Endüstri Devrimine karşı çıkan işçiler hem Toryleri hem de Whigleri “işçi sınıfı Jakobenliğine” karşı birleştirdi (Thomis, 1970,174).

Halk egemenliğinin ve dolayısıyla ulusçuluğun onaylanması döneminin, henüz buna hazır olmadıkları bahanesiyle işçi sınıfının katılım hakkının elinden alınmasını haklı çıkarma denemesine doğrudan yol açması tesadüf değildir. Zengin tabaka, bu argümanı geçerli kılmak için kendi hedonizmini bile feda etmeye hazırды. İngiltere’deki on sekizinci yüzyıl aristokrat kültürü; “taşkın, taşralı ve şamatacıydı”, eğlence, ahlâksızlık ve alkolizme bol harcama yapmaya izin veriyordu. On dokuzuncu yüzyılın başlangıcı “düzeni, öz disiplini ve kişisel alışkanlıklarda ölçülü olmayı” öğütleyen Evangeliklerin doğuş dönemi idi (Evans, 1983, 46). İleri gelenler (sonradan Tutuculuk olarak kurumsallaşan) kendi davranışlarını değiştirmeye başladı; böylece Evangeliklerin işçi sınıfını dolaylı olarak dönüştürmesini zımni olarak yeniden sosyalleşmenin giriş kapısı haline getirmesine izin verdi. Bu gerçekleşmeden siyasi hakları ve toplumsal kabulü yaymayı düşünmek bile mümkün olamazdı.

Tabii ki talep ataerkildi. Ama bunun sadece ataerkilliğin daha masraflı bir biçiminin yerini daha az masraflı bir biçimin alması olduğunu görmek zorundayız. Aynı dönem, Elizabeth devrine ait sosyal güvenlik sisteminin (ücret düzenlemesi, yoksulları koruma kanunları) “anakronistik ve iş yaramaz” sayılarak kaldırıldığı dönemdi:

Fransız Savaşlarının sonunda, yasama ile kutsanan ataerkillik öldü; efendiler ve halk arasındaki ilişkiler piyasa güçleri tarafından “nesnel olarak” savunuldu. Bu, gümrüklere cepheden yapılan saldırıdan on yıl önce yeni siyasal ekonominin ilk zaferiydi ve yeni çağ için bir tılsımdı. (Evans, 1983, 44).

Halk egemenliğiyle birlikte bulunan siyasal haklara katılımın ertelenmesinin bir yolu olarak önceki yeniden sosyalleşmeye olan bu talep, “ahlaki düzenin” dönüşümü, sadece Büyük Britanya’nın işçi sınıfları hakkında değil, aynı zamanda bugün *üçüncü dünya* ya da *güney* olarak adlandırdıklarımızın tehlikeli, avam sınıfları için bir ihtiyaç olarak da dile getirildi. İçeride Evangeliklerin baskısına yol açan aynı Methodistler (1787’de) “düzenli bir dış temsilcilik sistemini”

10 “Ve kanuna muhalif kişilerin ve sırlarının korunmasındaki dikkat çekici dayanışma” (Thomis ve Holt, 1977, 33)

örgütleyen ilk Hristiyan grubtu (Halevy, 1949a, 1:446).¹¹ Bu aynı zamanda kölelik karşıtı hareketin doğduğu andı. Elbette Büyük Britanya'da hem köleliğin hem de köle ticaretinin ortadan kalkmasına yönelik baskının ardında insancıl nedenlerin yanı sıra ekonomik nedenler de vardı.¹² Bununla birlikte, bizim burada belirttiğimiz kültürel mesajdır. Wiberforce'un ilk kanun tasarısı 1789'da sunuldu. Bu dönem, kölelik karşıtı hareket azımsanamayacak sayıda "radikal taraftarlara" sahipti ve genel devrimci kargaşadan çıkar sağlıyordu. Fakat İhtilalin Jakoben evresi "İngilizlerin kölelik karşıtı saflarını" böldü ve hareketi geciktiren "karşı-devrimci seferberliği" kışkırttı. On yıl sonra, kölelik karşıtı hareket çok daha muhafazakâr bir iklimde geri gelebildi; bunun nedeni tam olarak çok acil görülmemesi ve "girişilebilecek en az tartışmalı reform olarak görülmesiydi (Blackburn, 1988, 147, 295). Mesajın bu şekilde muhafazakârlaşması, tam olarak, İngilizlerin "tebaa ırklarına" yönelik tutumlarında o dönemde meydana gelen büyük değişim bağlamında anlaşılabilir. Bayly'nin (1989, 7) belirttiği gibi:

1780 ve 1820 arasında İngiliz yönetim gücünün köklerini yerli yozlaşmanın etkisinden arındırmak için adımlar atılırken, Asyalılar, Avrasyahılar, Afrikalılar ve hatta İngiliz olmayan ve Protestan olmayan Avrupalılar koloni hükümetlerindeki otorite makamlarının büyük ölçüde dışında bırakıldı. İronik olarak, Asyalı, Afrikalı ve hatta Avrupalı tebaaya yönelik olarak gittikçe artan ve planlı küçümseme, kısmen köle ticaretinin ortadan kaldırılması ve kölelerin özgürleştirilmesi hareketlerinin kökenlerine eşlik eden tam da aynı insancıl güdülerden kaynaklanıyordu. Köleleri sosyal ölümden sivil topluma geri döndürmek ahlâki olarak gerekliydi. Ama eğer öyleyse, sivil toplumun hiyerarşisi hem kurumlar vasıtasıyla hem de kültürlerin "uygarlığı" ahlâki uyanış ve maddi çalışma evreleri ile elde ettiği fikrinden gelen ideoloji aracılığıyla tanımlanmak zorundadır. Şehir yoksulluğunun "keşfi" ve [Büyük] Britanya'daki suçlu sınıflar çok benzer bir projenin parçasıydı ve aynı sivil ve dini kurumlar tarafından üstlenildi.¹³

11 Avrupa'daki tek erken Protestan misyonu Almanya'daki Moravian Brethren misyonuydu.

12 Atlantik köle ticaretini ortadan kaldıran 1807 Yasasını takip eden yıllarda İngiliz "köle-ticareti diplomasisini" oldukça değişken hale döndüren ekonomik çıkarlar karmaşık ve çeşitliydi. Bkz. Blackburn (1988, 316-326).

13 Bayly (1989,12-13) bu dönemin İrlanda ve İskoç ulusçuluğunun, diğer köken ve istekleri ne olursa olsun bunları en azından kısmen "imparatorluk içerisinde yer al-

Büyük Britanya ve Fransa tam olarak, görece güçlü devlet mekanizmalarının on altıncı ve on sekizinci yüzyıllar arasında zaten oluşturulduğu iki devlettir. Fakat bu devletlerin derin bir halk meşruiyeti yoktu ve Fransız ihtilali sahip oldukları her türlü meşruiyeti baltaladı. On dokuzuncu yüzyıl liberalizmi bu meşruluğu oluşturma (yeniden oluşturma, önemli ölçüde arttırma) ve dolayısıyla bu devletlerin gücünü dahili olarak ve dünya sistemi içinde sağlamlaştırılmayı kendine görev edindi.

Tabii ki, Büyük Britanya ve Fransa 1815'te kendilerini tamamıyla aynı ekonomik durumda bulmadı. Aslında, bazı açılardan ekonomik koşulları birbirine tamamıyla zıt bir durum almıştı. Napolyon savaşlarının sonunda, Britanya istiladan korunmuş ve üretkenliği, teknik beceriyi ve mali gücü geliştirmişti. Borçlu değil, gerçekte dünyadaki tek borç veren ülke haline geldi. Uzun ve yorucu mücadele sırasında, o zaman Avrupa kıtası üzerindeki en büyük güç olan Fransa ve gönlüsüz müttefiklerinin deniz aşırı dünya ile genişleyen ilişkileri kesildi ve güçsüzleşti (Condillfe, 1951, 203)¹⁴

Hiç şüphesiz, Napolyon savaşlarının sonu Büyük Britanya'nın "tarım, gemi yapımı ve yeniden ihraç ticaretindeki olağandışı [savaş zamanı] gelişmesini" sona erdirdi ve bu iş kolları "sert ve kronik bir depresyon içine" girdi (Rostow, 1942, 18).¹⁵ Fakat Büyük Britanya,

maktan değil ondan dışlanmaktan alması" ölçüsünde çok ilginçti. Bir kez daha, halk egemen olduğunda anahtar soru "halk kimdir?" sorusudur.

- 14 Condillfe'e göre, "Napolyon savaşları sonunda Britanya'nın konumu birçok yönden Birleşik Devletler'in ikinci Dünya Savaşı'nın sonunda kendini bulduğu konuma benzerdir." Eğer ticaret filosuna bakılırsa, karşılıklı özellikle dramatik görülebilir. 1789'dan önce yaklaşık iki bin Fransız gemisi vardı; fakat 1799 itibarıyla "açık denizler üzerindeki hiçbir ticaret gemisinde Fransız bayrağı dalgalanmıyordu" (Bruun, 1938, 86-87). Öte yandan, Büyük Britanya'nın filosu, aktif savaş hali boyunca bile, on beş binden on sekiz bine yükseldi.

Levy-Leboyer (1964,246), on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında, denizleri kontrol için yapılan savaşın özellikle Büyük Britanya ve Birleşik Devletler arasında olduğunu ve bir milyon tonluk birleşik ticaret filoları Birleşik Devletler'inin yarısı, Büyük Britanya'nın üçte biri olan batı Avrupalı devletlerin bunun dışında kaldığını söyler. "Böyle göreceli bir tasfiyenin (*effacement*) tasavvuru on sekizinci yüzyılın sonunda, özellikle Fransa söz konusu olduğunda neredeyse imkânsızdır" Dönüm noktasını 1793 olarak alır.

- 15 Bkz. ayrıca Buer'in (1921,169), Napolyon savaşları sonrasında Büyük Britanya'da ortaya çıkan bunalımı oldukça dokunaklı tanımlaması: "Uzun ekonomik durgunluğun açıklamasını yapmak zor değildir. Ülke, büyük mücadeleden bitkin çıkmıştı. Vergilerin ağır yükü hafifletilemedi; borç giderleri ulusal gelirin yarısını tüketti ve askeri ve sivil masraflar sabit giderlerin büyük bir kısmını kapsadı. Bu nedenle ulusal giderler

1815-1850 döneminde, Rostow'un (1942, 22) "inanılmaz derecede kolay" bir düzenleme olarak tanımladığı şeyi yaparak, yerli yatırıma daha büyük çok önem verdi.¹⁶

Büyük Britanya ve Kıta üzerindeki komşuları arasında var olan sanayi üretimindeki uçurum büyüdü.¹⁷ Fakat daha sonra, Fransa (ve

fiyatların düşmesi ile çok az azaldı; bu sırada vergi ödeyenler üzerindeki gerçek yük arttı. Vergi mükellefleri benzer bir durumdaydı. Yine, yoksullara yardım, düşen fiyatlarla rağmen korkunç bir yük olmaya devam etti."

- 16 Bu nedenle Rostow, Büyük Britanya'nın 1815-1847 dönemindeki ekonomisinin "ekonomi tarihinin kötü şöhretini" hak ettiğine inanmaz. Aslında, yeni sanayi şehirlerinde sağlık ve barınma koşulları kötüydü ve ciddi işsizlik, kötü hasat ve yüksek yiyecek fiyatları dönemleri vardı. Aslında, tarımsal kesim mutsuzdu ve kar miktarı üzerinde baskı vardı. Fakat bunu telafi etmek için, ülke içinde yoğun gelişme vardı: "Faiz oranları düşer; reel ücret artar ve ticaret koşulları olumlu anlamda Britanya'ya döner" (Rostow, 1948,19).

- 17 "1789 ve 1848 arasında Avrupa ve Amerika'ya İngiliz ihraç malları, buhar makineleri, pamuk makineleri ve yatırımları aktı" (Hobsbawn, 1962, 51). Bkz. Levy-Leboyer'in (1964, 32, 41) açıklaması:

Aslında, her şey bizi, bir ülke ya da şehrin teknolojik liderliği elde ederken uzmanlaşmış iş gücünü toplama ve yetiştirme, fabrikaları inşa ve hızla amorti etme -kısacası maliyet fiyatını (*prix de revient*) etkileme, potansiyel rakipleri pazarın dışında tutma ve öngörülen talep artışının neredeyse yararlanıcısı olma- konumuna geleceğini düşünmeye sevk eder. Her halükârda, enerji kaynaklarının zenginliği Büyük Britanya'nın endüstrileşmesinin lehine bir unsurdur. 1817'de Fransa'daki sekiz yüz bin tona karşılık 16 milyon ton kömür üretti. Bu, İngilizlerin nehirlerin kenarında uzanan erken dönem fabrika yerlerini terk etmelerine, iplik fabrikalarını kömür havzalarının yanında toplamalarına ve muhtemelen çalışma kapsamlarını genişletmelerine imkân vererek onlara büyük bir manevra özgürlüğü verdi.

Toplanma yöntemleri ne olursa olsun, bir gerçek ön plana çıkar: Manchester grubu on dokuzuncu yüzyılın ilk üç çeyreğinde daha güçlü hale geldi.

Fakat Fransa, İngilizlerin ezici gücü karşısında çaresiz değildi. Bkz. Johnson (1975,143-144):

Levy-Leboyer'in Devrim-Napolyon çağının bütünü için sunduğu "büyük yavaşlama" tezinin biraz değişikliğe ihtiyacı vardır. Fransız endüstrisi 1830'da olduğu gibi 1815'te de hâlâ Kanal'ın öbür yakasındaki dev karşısında sert bir rekabet dezavantajı içindeydi.

Fransa bu duruma ilk önce sınırlayıcı gümrük tarifesi politikasıyla uyum gösterdi. Günümüze dek daha az takdir edilenler Fransız iş adamlarının başvurduğu diğer uyum stratejileridir, İngiliz sanayi üretiminin mal stoğu özellikle tekstilde sıradan, kitle tüketim mallarıydı. Sermaye-yoğun üretim bu alanda başarının esas nedeniydi. Fakat daha kaliteli eşyalarda, *articles de goût*, Fransa tarihi bir üne ve daha önemlisi rekabetçi şansa sahipti. Genel bir düzeyde Fransız sanayisindeki ücretler İngiltere'de ödenenin yaklaşık olarak üçte ikisiydi. Bu, üretilen malların kalitesi ne kadar yüksekse, o kadar çok emek girdisi ve dolayısıyla Fransız endüstrisinin göreceli konumunun o kadar güçlü olduğu anlamına geliyordu. Tüm bunlar el işinin, özellikle dokumada, Fransada İngiltere'de olduğundan daha uzun süre önemini sürdürdüğü anlamına geliyordu. Bunun yanında, on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısının daha iyi

Belçika ve belki de diğer bazıları) ile olan uçurum kapanmaya başladı; öyle ki, 1835 ve 1850 arasında bir yerlerde bu uçurum neredeyse ortadan kalktı.¹⁸ Her şeye rağmen Büyük Britanya dünya ti-

kısmı aslında endüstrileşme sürecindeki bir ülke için ilk bakışta tuhaf görülen bir olaya tanık oldu -tekstil endüstrisinde taşrada eve verilen parça başı işin büyük gelişmesi. Bunun sebebini bulmak tabii ki zor değildi. Taşradaki emek daha ucuzdu.

- 18 Bkz. aynı Levy-Leboyer (1964, 115, 326, 409): "1820'de, Fransa'nın, İngiltere'nin arkasında kalmasının üstesinden gelip gelmediği sorulabilir. 1840'da, görev hemen tamamlandı..."

"1835 itibarıyla, ister tekstile ister ulaşımaya bakalım, kıtasal başarıların bilançosu olumlu görülür: yüzyılın başında artan gecikme önemli ölçüde azaldı; otomatik tezgah ve makineler, demiryolları ve buharlı gemiler tüm ekonomi üzerinde önemli bir etkiye sahip hale geldiğinde, bütünüyle ortadan kaldırıldı..."

"İster 1815 ve 1850 arasında yıllık yüzde üç oranında büyüyen sanayi üretimine isterse, yüzde dörtle biraz daha yüksek gelişme oranına sahip yabancı yatırımlardan gelen gelire bakalım, genel sonuçlar İngiliz istatistikleriyle karşılaştırıldığında oldukça olumludur."

Markovitch (1966, 122) Fransa'nın 1815-1848 dönemindeki endüstriyel büyümesinin on dokuzuncu yüzyıldaki herhangi bir noktadan daha yüksek olduğunu ileri sürer. Bkz. ayrıca bu dönemin en karakteristik özelliğinin, kendisini tekstil tezgahlarındaki gelişmede ve buhar makinesinin yayılmasında ortaya koyan "makineleşmenin gelişmesi" olduğunu düşünen See (1927, 70).

Benzer şekilde, Demoulin de (1938, 298-299) Belçika endüstrisinin 1800 ve 1830 arasında geleneksel endüstrilerde makinenin yaygın uygulaması tarafından dönüştürüldüğünü ve büyümesinin 1830'dan sonra hızlandığını ileri sürer.

Büyük Britanya ve Fransa'nın da dahil olduğu kıta Avrupası arasındaki uçurumla ilgili farklı bir görüş için bakınız Crouzet (1978, 19). O bu uçurumun on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında, görece küçüldüğüne ve mutlak açıdan büyüdüğüne inanır. 1860'da Büyük Britanya'nın dünya nüfusunun %2'sini ve Avrupa nüfusunun %10'unu, fakat dünya üretiminin %40-50'sini ve Avrupa üretiminin %55-60'ını temsil ettiğini belirtir. Daha önceki bir makalede Crouzet (1972b, 115-116), batı Avrupa'nın 1815-1850 döneminde, Büyük Britanya ile arayı kapatamayışım, Britanya'nın Birleşik Devletler ve Latin Amerika'yla "neredeyse tam ticaret tekeli" göz önüne alındığında, yerli pazarın darlığı ve güçlü bir ihraç ticareti geliştirmenin zorluğuyla açıklar. Bu nedenle ekonomik hegemonyanın zorlayıcı etkisi konusunda Levy-Leboyer'inkine çok yakın bir görüş benimser: "Endüstrileşen büyük 'modern' bir ekonomi [Büyük Britanya] kurulduğunda, tüm uluslararası ticaret bağlamının diğer uluslar için elverişsiz hale geldiğini ve yeni sanayi devinin salt varlığının, yabancı pazarlar üzerinde büyük bir endüstriyel ivme kazanma fırsatlarını büyük ölçüde sınırladığı görülür."

Hobsbawm'ın Büyük Britanya'nın sürekli endüstriyel gücü hakkındaki açıklaması Crouzet'in açıklamasına benzer, fakat ondan daha sınırlıdır: "Britanya [1850-1870'de] mükemmel (*par excellence*) bir endüstriyel devletti ve üretimde kullandığı buhar gücü ciddi şekilde gerilemeye başlamasına rağmen görece konumunu sürdürmeyi başardı" (1975, 40). Cameron'un nitelendirmesi de arada bir yeredir: Bir yanda "1850'de Fransa'nın 6.800 buhar makinesinin, Kıta Avrupası ülkelerinkinin tamamından fazla olduğunu" belirtir; fakat sonra bir dipnotta şu eklemeyi yapar: "Diğer yanda, [Büyük] Britanya muhtemelen Fransa da dahil olmak üzere Kıta Avrupası ülkelerinin tümünden daha fazla sayıda makineye sahipti" (1961, 66 ve not 9).

caretinde (yani, kuzeybatı Avrupa'nın ötesindeki ticaretle) egemen olmayı en azından bir çeyrek yüzyıl boyunca devam ettirecekti.¹⁹ Bu Büyük Britanya'nın dışarıya borç verdiği sermayeyle sürdürdüğü bir egemenlikti.²⁰ "İngiliz aileler tarafından ulaşılan tüketim seviyesine

19 "Yüzyılın ortasında İngiliz limanları üzerinden tüm uluslararası ticaretin değerinin çeyreğini oluşturan mallar akar" (İmlah, 1950, 194). Bu, 1800'deki salt yüzde üçten bu noktaya yükselmışti (sayfa 191, not 24). "İngiliz pazarı devasaydı." (sayfa 192, not 24)

20 "İhracat tutarı İngiliz kredisinin yönü tarafından önemli ölçüde etkilendi. Sermaye ihracatı başarılı şekilde mal olarak ve muhtemelen, büyük ölçüde İngiliz malı olarak aktarıldı. Savaş yılları boyunca Kıta'ya, 1808-10'da Güney Amerika'ya, otuzlarda Birleşik Devletler'e, kırklarda Hindistan ve Çin'e yapılan şişkin ihracat bu dönemde verilen borçlardan ayrılamaz; tabii ki, sonraki gerileme de bu borç verme etkinliğinin kesilmesinden ayrı görülemez." (Gayer, Rostow ve Schwartz, 1953, 2:842). Dünya ticaretinin bu sürecinde, kıta Avrupası (ve özellikle Fransa) bu dönemde yarı çevre rolü oynamaya başladı: "İngiltere, Avrupa'daki eğrilmiş pamuk satışı ve yeni ülkelerdeki bitmiş ürünlerin satışını aynı anda geliştirerek riskleri paylaşılabildi ve geleceğe hazırlanabildi; zira Kıta'da olanlar kendini deniz aşırı ülkelerde yeniden üretmesine bağlıydı. Fransızlar üçüncü ülkelerin endüstrileşmesinden, onlara lüks maddeler sağlayarak dolaylı olarak kar elde etti. İngilizler ise -kalite olarak daha da iyi- kumaş, eğrilmiş pamuk, ara sıra makine ve her zaman teknisyen sağlayarak doğrudan kar elde etti" (Levy-Leboyer, 1964, 181). Bununla birlikte, on dokuzuncu yüzyılın ortasından itibaren, teknoloji ve sermaye ihracatıyla kıta Avrupasının endüstrileşmesinde "öncü rolü" oynayan Büyük Britanya değil "dünyanın ikinci endüstriyel gücü" Fransa olacaktı (Cameron, 1953, 461).

Her ne kadar Bairoch (1973, 592-593), on dokuzuncu yüzyıl boyunca *kıta Avrupasının üçüncü dünya* ile ticaretinin "görece marjinal" olduğunu düşünse de, bu Birleşik Krallık'ın ticareti için geçerli değildi. "Daha on dokuzuncu yüzyılın ortasında [Birleşik Krallık'ın] Avrupa'ya ihracatı, toplam ihracatın sadece %35'i iken, *üçüncü dünya'ya* %40'tı." Benzer şekilde Evans (1983,340), 1815'te Avrupa'nın Büyük Britanya'nın ihracatının yarısından daha fazlasını ve Asya'nın sadece % 6 aldığını; halbuki 1850'lerin ortasında Avrupa'nın %32'ye düştüğünü, Asya'nın %20'ye yükseldiğini ve Amerikalara %37'den daha az gitmediğini belirtir. Bkz. ayrıca Condliffe (1951,207). Schlote (1952,41), nüfusun büyüklüğüne göre deniz aşırı ticaretle en sert yükselişin tam olarak, Avrupa dışı ticaretin önemini daha çok vurgulayan 1845-1855 arasında olduğunu tespit eder.

Bununla birlikte, İmlah (1950,176); Gayer, Rostow ve Schwartzla aynı fikirdedir: Büyük Britanya'nın büyük avantajının nedeni ihracat değildi. Aslında, ticaretteki net değişim hadleri (ihracat fiyat dizisinin ithal fiyat dizisine bölünmüş gösterge rakamları) yüzyılın ortasına kadar sürekli olarak düşüyordu. Dizinlerde "daha açık biçimde hiçbir değişiklik göze çarpmaz... Buna, ihracat fiyatlarında yeni ithal fiyatlarındakinden daha hızlı düşüş ve net değişim hadlerinde 1839 itibarıyla oluşan düşüşün büyük kısmı sebep oldu." Bkz. ayrıca, Checkland (1964, 62).

Bu ithalat fazlaları "[1840'ların daha serbest ticaret politikalarından] on yıllarca önce gerçekleşti" (İmlah, 1958, 6). "Ham madde fiyatlarındaki düşüş gümrük vergisi reformunun etkisiydi" (İmlah, 1950, 189). Mc Closkey (1964, 313) ithalat fazlalarının daha düşük gümrük vergisi oranı ile ilişki düzenini tersine çevirir: "Uluslararası serbest ticaretin planlı politikası, gümrük vergisi oranlarındaki düşüşün sadece bir

dış ticaret ve yabancı yatırım tarafından yapılan katkı” (O’Brien ve Keyder, 1978, 63), iki ülkenin kişi başına düşen yurtiçi mal çıktısındaki takribi eşitliğe rağmen, aslında Büyük Britanya’nın on dokuzuncu yüzyıl boyunca Fransa karşısında sürdürdüğü daha yüksek yaşam standardını açıklar.

Dolayısıyla, erken on dokuzuncu yüzyıl Büyük Britanya’sını “dünyanın işyeri”²¹ olarak tanımlayan geleneksel görüş belli bir oranda keskin nişancı hücumuna uğramaktadır. Darvall (9134,12) daha 1934’te “İngiltere’nin 1811’de hâlâ büyük ölçüde kırsal ve tarımsal bir ülke olduğunu” öne sürüyordu.²² Bu tema Samuel (1977,19) tarafından yaklaşık kırk yıl sonra yenilendi: Makinenin en mükemmel zaferi endüstriyel Lancastershire’in pamuk ticaretindeydi.

İlerlemesi başka yerde daha aksaktı ve ekonomide 1870’lere kadar buhar gücünün kesinlikle çok az yer ettiği belli başlı sektörler vardı... Tekstilde bile, makineleşme istikrarsızdı.²³

kısından -aslında, küçük bir kısımdan- sorumluydu. Kısım İngiliz mali reformunun bir sonucu olan, ithalatın ulusal gelire oranının yüksekliği düşüşün çoğunu açıklar; serbest ticaret ideolojisinin zaferi ise çok azını açıklar.” Sürecin sırası nasıl olursa olsun, “Britanya’nın yeni sanayi sisteminin ihracat fazlası oluşturmadığı ve on dokuzuncu yüzyıldaki deniz aşırı kredilerinin olağan üstü toplamının bu eskiden kalma varsayımla açıklanamayacağı” sonucu çıkar. “Görünürdeki ticaretinin açığını oluşturan ve yurt dışına yatırım yapılan yeni sermayeyi sağlayan görünmez kredilerdi (ticaret filosu, ticari komisyonlar, kişisel para havalesi kazançları ve yurt dışı yatırımlardan gelen gelir)” (İmlah, 1948,149).

- 21 William Cunningham, en önemli çalışmasının dördüncü basımında (1907), şunları yazıyordu: Liberal Parti Egemenliği dönemi boyunca ilgi her tür endüstrinin teşvik edilmesi üzerine toplandı ve İngiltere’yi, etkisinin ve dostluğunun pazarları imalatımıza açık tutmaya yaradığı geniş alanların atölyesi haline getirmek için hiç bir çabadan kaçınılmadı, (sayfa 494)

Bunun, artık klasik hale gelmiş, “dünyanın atölyesi İngiltere” formülünün kökeni olup olmadığından (ya da bu bölümün en erkeni 1890’da yayınlananlardan daha önceki basımlarda bulunamayacağından) emin değilim; fakat bu kavramı piyasaya sürenin Cunningham olması oldukça mümkündür.

- 22 Bkz. ayrıca Rousseaux: “1830’a kadar, İngiliz ekonomisi hâlâ tarım evresindeydi” (1938, 62). İfade 1815-1848 yıllarında Fransa hakkında yazan Henri See’ninkiyle neredeyse aynıdır. “Sınırlı oy hakkına dayalı monarşi döneminde [*la monarchie censitaire*], Fransa temelde bir tarım ülkesiydi” (1927, 11). Darvall (1984, 12-13) şöyle devam eder: “Endüstri yine de baş köşedeki yerini aldı. Daha yeni endüstriler bile, kuzeyin büyük ve artan pamuk imalatı bile, hâlâ şehirden çok kırsal bölgede bulunuyordu... 1811’de tipik bir işçi, daha eski, daha kırsal güney ve doğuda olduğu gibi daha yeni endüstriyel kuzeyde de evde ya da küçük bir köy dükkanında tek bir makinede elle çalışıyordu.”
- 23 Samuel (1977, 47) “makineleşmenin bu yavaş sürecini” “hem vasıflı hem de vasıfsız işgücünün göreceli bolluğuna” bağlar.

Eger makineleşme geleneksel olarak betimlenenden daha az yaygın ve daha az ilerlemişse, o zaman Büyük Britanya muazzam endüstriyel büyümesini nasıl başardı? Günümüz bilimi hâlâ onun nasıl muazzam olduğunu ya da en azından büyümenin (Walther, Hoffman, Phyllis Deane ve W.A. Cole gibi) önceki bilim adamlarının bizi inandırdıkları kadar büyük olup olmadığını soruyor. Harley (1982, 267; ayrıca bkz. 285), 1841 nüfus sayımının mesleki verilerine dayanan yeniden hesaplamalara göre, bu büyümenin 1770-1815 dönemi için ileri sürdüklerinden “üçte bir” daha az olduğu sonucuna varır. Ve Bairoch (1962, 318, 323) Büyük Britanya’nın (ayrıca Fransa ve Birleşik Devletler’in) on dokuzuncu yüzyıldaki büyüme oranının her yıl yüzde ikiden daha az olduğunu ileri sürer. Bairoch bunun, kaynağı 1930’ların gelişmiş ekonomilerdeki yavaş büyüme teorisinin çok etkili olduğu bir zamanda bulunan ve sonuçta geriye dönük aşırı tahminlere yol açan çok daha büyük bir abartma olduğu izlenimimize hitap etmektedir.²⁴

Yine de, diğer uç noktalara gitmek ve Britanya’nın göreceli gücünü dikkate almamak tehlikeli olurdu. Revizyonist analizler bize Britanya’nın gücüne rağmen zayıflığını ve bu nedenle dünya ekonomisindeki göreceli gücün bu dönemde bile hükümetin karşılaştığı siyasi ikilemi görme imkânı sağlar. Merkez ülkeler için 1815-1873’teki temel sorun büyümenin fiyatlarda düşüşe²⁵ ve özellikle ham madde ücretlerine nazaran endüstriyel ücretlerdeki düşüşe yol açmasıydı (Markovitch, 1966, 228-229). On sekizinci yüzyılın ortasından on dokuzuncu yüzyılın ortasına kadar üreticiler için maliyet kontrolü ücretlerin toplam fiyattaki büyük rolüne odaklandı. Baskı ve makineleşmenin birleşmesi bu maliyetleri başarılı şekilde azaltmak için kullanıldı. Bu teknikler gerçekte çok başarılı oldu. Zira bunun hem siyasi karışıklığı tetikleme hem de dünya pazarında endüstriyel fiyatların görece düşüşüne neden olma şeklinde kötü sonuçları vardı.

24 Ancak, Bairoch’un rakamını Büyük Britanya’nın 1781’den 1913’e kadar yüzde 2,8 büyüme hızına sahip olduğunu söyleyen Hoffman’inkiyle (1949, 165-66) karşılaştırın.

25 Gayer, Rostow ve Schwartz (1953, 1:486) “[Büyük Britanya’da fiyatlardaki] kalıcı düşüşten söz eder; bu düşüşü en düşük noktasına 1850’de ulaşmış görünür. Bkz. ayrıca Fransa hakkında Marczewski (1987, 34-36). Resesyon hâlâ enflasyonistti, günlük tüketim fiyatlarını yükseltirken, gayri safi milli hasılayı düşüren kötü hasatların geleneksel problemleriyle bağlantılıydı. Dünya taşımacılığındaki iyileşmeler yerel düzeydeki hasatlarda ortaya çıkan olumsuzlukların bu tür bir etkiye bulunma gücünü ortadan kaldırdığında - ki bu muhtemelen 1870’lerden sonra ve kesin biçimde 20. yüzyılda geçerli bir durumdur- bu da değişecekti.

Bu ikilemin üstesinden gelinmesi ve merkez bölgelerdeki kapitalist üreticilerin yeniden kurulmuş iç düzenden ve uygun ticari koşullara geri dönüşten kar elde edebilmeleri ancak liberal devletin kurulması sayesinde oldu. Liberal devlet tarafından kullanılan ana mekanizma maliyet kontrolünün merkezi odağında iç cepheden taşraya kayıştı, bu on dokuzuncu yüzyılın son üçte birlik kısmının kolonyal büyümesinde somutlaşmış bir süreçti.

Fakat bu olana kadar, özelde Büyük Britanya ve genel olarak batı Avrupa özellikle 1815'ten 1840'ların sonuna şiddetli deflasyon ikilemleri ile yaşamak zorundaydı. Gündelik işçiler zarar görüyordu, çünkü ücret seviyeleri hem mutlak hem göreceli olarak aşağı indi.²⁶ Tarımsal üreticiler zarar görüyordu, çünkü "İngiliz buğday fiyatlarında on dokuzuncu yüzyılın ilk üç çeyrek yılında sürekli bir düşüş" vardı (Fairlie, 1969,105).²⁷

İngiliz sanayicilerinin durumu iyi miydi? 1815 yılı itibariyle batı Avrupa üzerinde var olan ve oldukça önemli ilk üstünlüklerinin, 1850 itibariyle kaybaldığını daha önce belirtmiştik; bu arada on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında Almanya ve Birleşik Devletler'in ortaya çıkışından söz etmiyoruz. İngiliz endüstrisinin karlılığı geçici olmayı göze aldı. Alternatifler güvence altına alınmalıydı ve alındı. Eger dünya sistemindeki İngiliz hegemonyası herhangi bir kalıcı ekonomik avantajın ortaya çıkmasına hizmet ettiyse, bunu İngiliz dış yatırımlarındaki dikkat çekici büyümeyi mümkün hale getirerek yaptı; bu "on dokuzuncu yüzyıldaki İngiliz ekonomik gelişmesinin en önemli gerçeklerinden biriydi ve dünya siyasetinde de önemsiz bir gerçek sayılmazdı." (İmlah, 1952, 222).

26 1822-1848/50 dönemine atıfta bulunan Rousseaux (1938, 229). Bkz. ayrıca Evens (1983, 141): "Çalışanlar için en kötü yıllar, işsiz kalmış elemanlarla dolu pazarın durgun tarımsal fiyatlarla çakıştığı 1815'ten sonraki yıllardı. O yıllarda ücretler düştü ve yoksulluk oranı giderleri zirveye ulaştı. İstihdam olanaklarının çok ciddi biçimde azaldığı bu yirmi yıl içerisinde -1811-1831- en kötü gelişme güney ve doğuda en kötü etkilenen ülkelerin nüfuslarının yüzde 31 artmasıydı.

27 Bkz. ayrıca Thompson (1963, 232). Fairlie (1969, 108) şöyle devam eder: "Yaklaşık 1870'lere kadar tüm Avrupa'da durmadan büyüyen bir kıtlık dalgasını kabul ettiğimizde, bunun İngiliz buğday fiyatlarındaki sürekli düşüşle uzlaşabilmesinin tek yolu koruma altındaki önceki buğday fiyatlarının -Avrupa içindeki potansiyel stok kaynaklarına göre- çok yüksek olduğunu savunmaktır. Öyle ki temel trend yukarı yönlü olsa da, [Büyük] Britanya ve Avrupa arasında serbest ticarete geçiş İngiltere'de kar düşüşü anlamına geliyordu. Tahıl Yasasının iptaline neden böyle güçlü bir direncin olduğu anlaşılabilir.

Elbette, Fransa, özellikle sanayicilere, daha da büyük bir sıkıntı içinde görünüyordu. Fransa'nın, elbette, birkaç avantajı vardı. Teknik eğitimi, İhtilal ve Napolyon sayesinde gelişti ve on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında dünyada en iyisi olarak görüldü. Teknik ve ticari uzmanlığını ihraç edebilirdi (bkz. Cameron, 1957a, 245-246; 1961). Ve endüstriyel temeli, gördüğümüz gibi, durmadan genişledi. Yine de, uzun süre, Fransa'nın endüstrileşmesinin ve dolayısıyla dünyadaki rekabetçi üstünlüğünün nüfusun yavaş artması ve özellikle küçük sanayinin büyük sanayi karşısındaki büyük rolü tarafından engellendiği düşünüldü.²⁸ Küçük boyutun gerçekte "hüküm süren ekonomik koşullara rasyonel bir cevap olduğunu ve kesinlikle Fransız sanayileşmesi sürecini engellemediğini" çünkü "herhangi bir standarda bakarak ölçeğe göre getirilerin oldukça düşük olduğunu" öne süren Nye (1987, 650, 668) bu görüşe karşı çıktı. Ve Güle (1959b, 163) düşündüğünden daha çok büyük endüstrinin var olduğunu ileri sürdü. Aslında, Fransa'daki büyük ölçekli kapitalist endüstrinin doğuşunu, tam olarak 1815-1848 dönemine yerleştirir.

Bununla beraber, Büyük Britanya ve Fransa önemli bir sorun olarak dünya ekonomisindeki serbest ticaret hakkında zıt görüşler benimsemedi mi?

Cevap, bize inandırılıandan daha az açıktır. Öncelikle,

1815'te, Büyük Britanya hâlâ korumacı bir güçtü ve devlet, yabancı ticareti ve deniz aşırı genişlemeyi yönetmede önemli rol oynuyordu. Gümrük vergisi koruması sadece tarıma değil, Büyük Britanya'nın büyüyen imalat endüstrilerine de yayıldı. Vasıflı iş gücünün dışarı göçüne ve makine ihracatına sert sınırlamalar konuldu (Evans, 1983,12).

İkinci olarak, hükümet koruması bir yana, İngiliz endüstrileri "fiyat halkaları ya da eş değer düzenlemelerle, çoğunlukla yerel bazda fakat bazen ulusal temelde delik deşik edildi." (Cain, 1980, 20). Üçüncü olarak, Manchester'dakiler de dahil olmak üzere İngiliz sanayicileri, kesinlikle serbest ticaretten yana değildi. Ancak 1840'larda, serbest

28 Bu, literatürde yaygın bir temadır (Markovitch, 1966, 316; Landes 1949; Kindleberger, 1961a). Cameron (1957a, 441) bunu kısmen arz tarafındaki göreceli kıtlık ve sanayi ham maddesinin sonuç olarak yüksek maliyeti ile açıklar. Fakat ham madde maliyetlerinin Büyük Britanya için de yüksek olduğunu daha önce gördüğümüz için, bu ancak "Büyük Britanya için olandan daha yüksek" şeklinde bir karşılaştırma cümlesi olabilir.

ticaret “[diğer ülkelerle] ticari savaşta bir silah olarak görüldü ve [bu savaş] kazanma ihtiyaçlarına] cevap verir görülmediğinde desteklenmedi” (Evans, 1983, 20).²⁹

Ve son olarak, imlan (1949, 307-309) İngiliz korumacılığının, son yıllarında “en kötü” noktasında olduğunu gözlemler:

Etkileri açısından, Napolyon savaşlarından sonra İngiliz sanayileşmesinin önceki başlangıç döneminden çok daha fazla sertti. Öyle ki neredeyse yeni bir sistem oluştuyordu.

On sekizinci yüzyılın sonunda (“resmi” değil) gerçek değerlerle test edilen İngiliz gümrük vergileri çok ılımlıydı. [Erken on dokuzuncu yüzyılda gümrük vergilerindeki kayda değer yükselişi açıklayan] son derece etkili problem gelirlerdi.

İmlah bu vergilerin, ithalatı önemli ölçüde düşürerek potansiyel tüketicilerin satın alma gücünü etkileyecek kadar ağır olduğunu öne sürer. Ve uluslararası ticaret Britanya’nın ekonomik sağlığında önemli olduğu için, “mali sistemi uluslararası ticaretinin dengesini bozuyordu.”³⁰

Belki de bu korumacılığın bir kısmı gösteriş içindi; tabii ki tamami katı bir şekilde uygulanmadı.³¹ Fakat bu, en azından 1850’den

29 Cain (1980, 24), tereddütün diğer nedenleri arasında: “Serbest ticaretin koloni ayrıcalığının sonu anlamına geldiğini ve kolonilerin sıkı kontrolünü sağladığını; yeterince geliştiklerinde bunu sürdürmenin imkânsız” olduğunu hatırlatır. Bkz. ayrıca Musson (1972b, 18-19): “Tarihçiler genellikle İngiliz üreticilerin koruyucu bir duvar ardında geliştiği ve çoğunun hâlâ onun korumasına ihtiyaç hissettikleri gerçeğini göz ardı ederek Britanya’nın rekabetçi avantajına çok fazla vurgu yapma eğilimindeydiler... Manchester üreticileri ham pamuk ithalatı üzerindeki vergilerin kaldırılmasını ve Tahıl Yasasının iptalini talep ediyorken aynı zamanda makine, özellikle pamuklu mamuller üretecek makine ihracatı üzerindeki sınırlamaların kaldırılmasına -ki bu yabancı rekabetini arttıracaktı- karşı çıkışlarında ınatla korumacı olmayı sürdürdüler.”

30 1830’de gümrük vergileri hükümet gelirlerinin %38’i ve 1840’da neredeyse savaş öncesi oranın iki katı olan %45’iydi. Bunun yanında, “pazar değerleri üzerindeki resim bedeli oldukça ağırdı ve artma eğilimindeydi” (sayfa 311).

31 Bkz. Jeremy (1977, 2): “1780’lerin başında, hiçbir vasıflı zanaatkar ya da üretici ticaretini devam ettirmek amacıyla [Büyük] Britanya’dan ve İrlanda’dan ayrılmakta ve *kraliyet* egemenliği dışında herhangi bir yabancı ülkeye girmekte yasal olarak özgür değildi.” Fakat tabii ki birçoğu bunu yapıyordu. Jeremy 1783 ve 1812 arasında Ulster’den Birleşik Devletlere yüz bin kişinin göç ettiğini tahmin eder. Zanaatkar göçü üzerindeki sınırlamalar 1824’te kaldırıldı. 1825’te, makine ihracatı üzerindeki doğrudan yasaklama da kaldırıldı ve yerine lisanslama sistemi getirildi. Bununla birlikte, Gladstone’un, Ticaret Odası başkanı olarak, sonunda tüm sınırlamaları kaldırması ancak 1843’de gerçekleşti. Jeremy her şeye rağmen bu yasaklayıcı kanunların “erken

önce, özellikle de onu Fransız korumacılığının teorisi değil, gerçekliğiyle ilişkili olarak ifade ettiğimiz zaman İngiliz siyasetinde serbest ticaretin merkeziliği imajını lekeler. Fransız gümrük vergisi oranları gerçekte 1800-1840 döneminin tamamında, tersinin doğru olduğu algısına rağmen, İngiliz oranlarından “önemli ölçüde düşüktü.” Niye (1991, 25; 26, tablo 1; 42) bu yanlış anlamayı üç şekilde açıklar: Dünyanın Tahıl Ticaret Kanununun iptaline gösterdiği ilgi ile; analistlerin bütün olarak ekonominin güdülerini yerine sadece bazı endüstrileri dikkate aldığı gerçeği ile;

III. Napolyon devrinde bile, Fransızlar korumacılığı konuşmaya eğilimliyken, İngilizlerin serbest ticareti konuşmaya eğilimli olduğu gerçeği ile. Fakat Nye, gerçekte “bir takım aydınlanmış ticari politikalara gönülsüzce sürüklenen korumacı Fransa’ya karşı liberal [Büyük] Britanya’yı dengeleyen serbest ticaretin geleneksel hikâyelerinin şimdi bir hata gibi görünmek zorunda olduğunu” söyler. Aslında, İmlah, kendisi serbest ticaretin ekonomik erdemlerine büyük ölçüde inanır, bu dönem boyunca Büyük Britanya’nın ekonomik performansının *eksikliklerini* açıkça serbest ticaretin görece yokluğuyla açıklar (1958,123):

On dokuzuncu yüzyılın ilk yarısı İngiliz ticareti için pek çok yönden bolluk dönemi olmalıydı. Gittikçe makineleşen sanayisinin teknik verimliliği, her ikisi de 1825’ten sonra daha serbest ihraç edilebilen kömürü ve makinesine yurt içinde ve dışındaki talebin artması olanakları, ticaret filosunun ve iş hizmetlerinin potansiyeli ve sermayesine olan talep ekonomi tarihinde benzeri çok az görülen bir fırsat oluşturdu. Bu fırsat, sonuç olarak, savaş sonrası sıkı korumacılığı altında fark edilmedi.³²

endüstriyel dönemde yurt dışına ya kişiler ya da makinelerle yayılan bilginin akışını yavaşlatmada dikkat çekici şekilde başarısız” olduğuna inanır (sayfa 34). Bkz. ayrıca İngiliz otoritelerinin “birçok işçi alımı aracısının ve makine ve proje kaçakçısının ellerinden kaymasına izin verdiğini” öne süren Henderson (1954, 6).

- 32 Bunun yanında, İmlah (1958, 23) korumacılığı sosyal karışıklıktan sorumlu tutar. Al-datıcı “resmi” değerler değil gerçek değerler kullanılırsa, ihracat ticaretinin durgunlaştığını söyler. Her ikisi de durgunluk yılları olan 1842’yi 1816 ile karşılaştırsak, nüfus % 40 ve yeni ithalat % 55 artarken ihraç ticareti sadece %14 daha yüksekti. “Bu, [Bismarck’ın bu dönemdeki İngiliz korumacılığını överken isimlendirdiği şekliyle] kas gücü yerine ana yolların kuvvetlendirildiğini ima eder ve o zaman bariz olan yükselen sosyal tansiyonun semptomlarını daha yeterli derecede açıklar. 1842’den sonra serbest ticaret politikasının benimsenmesi erken yaşlılıktan kaçış olabildi.” Bu analiz, daha sonra tartışacağımız gibi, çok basit görünür.

Büyük Britanya ve Fransa³³ arasındaki bu sahte karşıtlık, kendisine karşı bir başka revizyonist tartışmayı -Fransa'nın endüstrileşmesinin farazi yavaşlığı³⁴ ya da Fransa'daki "sıçrayışın" iddia edilen "geçliği"³⁵- gözden geçirmek zorunda olduğumuz arka plandır. 1781-1913 dönemi için Büyük Britanya ve Fransa ile ilgili bir dizi karşılaştırma yayınlayan O'Brien ve Keyder (1978) şu sonuca ulaştı: Kişi başına düşen yerli mal çıktısı aşağı yukarı eşitti. Ücret seviyeleri Fransa'da önemli ölçüde daha düşüktü; fakat daha az kişi gündelik işçi olduğu için bu bize ortalama kazanç seviyesi hakkında çok az şey söyler. İngiliz işgücü üretkenliği daha yüksekti,³⁶ bu Fransa'nın potansiyel işgücünün daha büyük bir kısmının tarımsal ve endüstriyel üretime tahsisıyla dengeleniyordu. İngiliz tarımsal verimliliği daha yüksekti;³⁷ yazarlar bunu daha yüksek verimliliğe değil, daha

33 Bu çalışmanın tamamında tarih yazarlığımızın bizi bu sahte karşıtlıklarla nasıl sıklıkla beslediğini gördük. Bu tarihsel saptırma liberal ideoloji işlevindeki sosyal bilimin on dokuzuncu yüzyıl mirasının bir parçasıdır.

34 Bu alt tartışmanın arka planından 3. cilt, 1. ve 2. bölümde daha önce bahsedildi (Wallerstein, 1989).

35 Şimdi neredeyse unutulmuş "sıçrayış" kavramı düşkünlüğü 1960'da W.W. Rostow (1971) tarafından başlatıldı; sıçrayış Büyük Britanya'da "1783'ten yirmi yıl sonra" olurken Fransa'nın sıçrayışını 1830-1860'a yerleştirir (sayfa 9). Fransa için tek dönemlik bir "sıçrayışın" varlığına Marczewski tarafından karşı çıkılır; eğer varsa bunun geç on dokuzuncu yüzyılın başında olduğunu söyler (1961; 1963, 123); bkz. ayrıca Bouvier (1965, 270), Markovitch (1966) ve Levy-Leboyer (1968b, 801).

36 Dolayısıyla, Fransa'nın daha küçük bir hizmet sektörü ve daha az paraziti vardı. Bu O'Brien ve Keyder'i (1978, 32) "Nietzsche'nin 'medenileşmenin gücünün' besleyebildiği parazit sayısı ile ölçüldüğü görüşünün gücünü şimdi gördükleri" yorumunu yapmasına neden olmuştur.

37 "Fransa'daki tarımsal 'geri kalmışlık' [işçi başına daha düşük ürün] kırsal kesimde, kaçınılmaz olarak verimsiz toprağın yoğun biçimde işlenmesine ve temel besin maddelerinin hakim olduğu tahıl karmasına yol açan yüksek işgücü yoğunluğunun sürdürülmesinden kaynaklanıyordu. Fakat Fransa'da topraksız kesim, kırsal nüfusun çok daha küçük bir oranını (gerçekte azınlığını) oluşturunuyordu ve onlarca yıl çoğunluk 'değersiz' topraklarından şehirlere taşınma arzusu hiç göstermedi. Fransız ekonomik performansının eleştirmenleri bazen Fransa'nın tarımsal kurumlarının İhtilal boyunca savaşı köylülerin eylemleri tarafından sağlamlaştırıldığını unuttur" (O'Brien ve Keyder, 1978, 190, 195).

Hobsbawm bize ayrıca, on dokuzuncu yüzyılın ortasında 1789'dan başlayan döneme geri dönüp bakan ve kendilerini Büyük Britanya'daki kırsal işçilerle karşılaştıran Fransız köylüsünün "ikisinden hangisinin daha iyi bir pazarlık yaptığından pek şüphelenmediğini" de hatırlatır (1962, 201). Hobsbawm daha sonra İngiliz yazar H. Colman'ın 1848'de yazılan *The Agricultural and Rural Economy of France, Belgium, Holland and Switzerland* başlıklı kitaptaki takdirini yineler. Colman (sayfa 25-26) şöyle yazar: Doğruyu söylemek gerekirse, "hem ülke içinde hem de dışında çoğunlukla köylüler ve işçi sınıfı arasında bulunan bu Fransız köylülerinden daha medeni, daha

iyi toprak donatımı ve toprağın hayvan yoğun tarıma tahsisine bağlar. Sanayide, Fransız işgücü verimliliği daha yüksekti; daha az kitle endüstrisi olsa da İngilizler 1890'lara kadar buna yetişemedi. Sonuçta, O'Brien ve Keyder (1978, 198) ekonomik seçimlerini şüphesiz farklı ama eşit derecede rasyonel görerek Fransa'nın "görece geri kalmışlığı" önermesini eleştirirler; aslında daha ileri giderler ve "Fransa deneyiminde sanayi toplumuna daha hümanist ve belki hiç de az etkili olmayan geçiş görmeye eğilimli" olduklarını söylerler.³⁸ Bu revizyonizmin etkisi çok güçlüydü. Öyle ki Crouzet gibi İngiliz "üstün-

temiz, daha çalışkan, daha alçak gönüllü, daha akli başında ya da daha iyi giyimli insanlar görmedim. Bu açılardan, kirli ve fazla bakımsız olan İskoç tarım işçilerinin büyük bir kısmı ile; gurursuz, bozuk tabiatlı ve geçim yolları ciddi şekilde zor pek çok İngiliz ile; yarı giyinik ve vahşi koşullarda yaşayan yoksul İrlandalılarla çarpıcı bir tezat oluştururlar" (sayfa 201, nota'dan alıntılanmıştır).

Son olarak, Hohenberg (1972,238-239) "on dokuzuncu yüzyıl boyunca, kırsal Fransa'nın [sosyal yapı, demografik hareket ve toprak kullanımı kurumları açısından] yüzeyde görünenenden daha fazla değişime maruz kaldığını" öne sürer. "Paradoksal olarak, aile tarafından işletilen, ailenin sahip olduğu çiftlik üzerine inşa edilmiş temel bir dengeyi korumayı, aslında güçlendirmeyi mümkün hale getiren şey değişimdi."

- 38 Bkz. Levy-Leboyer (1968b), Roehl (1976) ve Cameron ve Freedeman'da (1983) on dokuzuncu yüzyıldaki Fransız ekonomisinin seçimlerinin rasyonelliği ve Fransız endüstrisinin görece iyi performansının benzer değerlendirmeleri. Fakat 1968'de "[Fransız] ekonomisinin esnek adaptasyonunu" ve on dokuzuncu yüzyıl boyunca "görece uyumlu gelişmesini" simgeleyen "güçlü endüstriyel canlılığını" öven (sayfa 801) Levy-Leboyer, 1985'te Bourguignon ile yayınlanan kitapta daha az iyimser bir görüş sundu. "Fransız sorunundan" -tüketimin çok büyük kısmının gıda tüketimi olduğundan, çok küçük çeşitli taleplerden, sanayi ihracatının ve yatırımın azlığından- bahsettiler (sayfa 103-104) ve Fransız köylüsünü suçladılar:

Kökleri siyasi sorunlar, enflasyon ve savaşların ilk sanayi devrimini engellediği 1790'larda olan, teknolojik atılımın bu şekilde ülkeyi kurtardığı gerçeği iki faktörle açıklanır: (1) Uzun vadede, endüstri öncesi dönemden miras kalan kırsal yoksulluğun sınırının ancak çok yavaş düşürüldüğü gerçeği [Hobsbawm'ın önceki dip notundakinden farklı bir görüntü]. Bu, hızlı büyüme dönemlerinde ücret yapısı ve tüketim bütçesinde gözlenen bozulmaları açıklar. Daha az kalifiye iş gücünün işgücü pazarına girişi ve kırsal göç hareketi dipteki grupları (*les classes defavorisees*) çoğaltarak her zaman farklı sosyal kategorilerdeki sayıları değiştirdi. Ücret düzeylerinde ve dolaşımdaki endüstriyel ürünlere olan talepte görülen yetersiz artış toplam nüfus için geçerli araçları hesaplarken saymak zorunda olduğunuz alt gruplardaki değişim sebebiyledir.

Bu, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında Fransa'nın hâlâ büyük bir kırsal nüfusa sahip olduğunu, sanayicilerin şehirdeki ücret düzeylerini azaltma gereksinimi duyduğunda bunlara dayanabildiğini; bunun Büyük Britanya'nın on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında büyük oranda tükettiği yedek iş gücü ordusu işlevi gördüğünü söylemek anlamına gelir. (Yazarların suçladığı ikinci unsur 1870'ler ve 1880'lerde devlet müdahalesinin ölçsüz rolüdür.)

lügen” konusunda ısrar etmek isteyenler bile revizyonistlerin görüşlerinden “küçük bir farkla ayrılmaya” ve on dokuzuncu yüzyıldaki Fransız ekonomik başarılarının “sadece övgüye değer olduğunda” ısrar etmeye indirgendiler.³⁹ “[On dokuzuncu yüzyıldaki Fransız ekonomik performansı ile ilgili] revizyonist yorumun Fransız başarılarını abarttığını” göstermeye girişen Crafts (1984, 59,67), yine de, çeşitli çekincelerini belirttikten sonra, “yukarıdaki noktaların hepsi kabul edilse bile, Fransız ekonomik performansının daha önce düşünüldüğünden ciddi anlamda daha iyi görüldüğünün” doğru olduğu sonucuna varmaya zorlanmış görünür.⁴⁰

Hem Büyük Britanya hem de Fransa, daha sonra 1815 itibariyle, dünya çapındaki sermaye birikimini sınırları içinde toplamaya çalıştılar ve nasıl böyle başarılı oldukları kısmen ilgili endüstriyel girişimlerinin gücünün bir işleviydi. Bu aynı zamanda işgücü maliyetlerini sınırlama, dış arz istikrarını güvence altına alma ve ürünleri için yeterli pazar bulma güçlerinin de büyük bir işleviydi. Ve bu, dünya ölçeğinde her ikisi için de oldukça yüksek olan göreceli ekonomik etkinliklerini geliştirme meselesinden çok, siyasi bir görevdi. Devletlerin işletme rolü bu nedenle önemliydi; fakat kullanımları hassas bir sorundu, çünkü devletler avantajları güvence altına almanın yanında zarara da yol açabilirlerdi. Devletler uysallaştırılmalı, yönlendirilmeli ve rasyonel olarak yönetilmeliydi. Sonraki altmış yılın politikası, devletin rolünü “rasyonelleştirme” –başka bir deyişle “ulusun ve özellikle sınırları içinde sermaye biriktirenlerin zenginliğini” artırma ihtimalini azami seviyeye çıkarmak amacıyla devletin yapısına ince ayar yapma- çabası üzerinde odaklanacaktı.

Bu süreç devletler arası seviyede başladı. 18 Eylül 1814’ten 9 Haziran 1815’e kadar, Avrupa’nın monarkları ve dış işleri bakanları Avrupa’yı yönettiği varsayılan -*Avrupa Uyum*u olarak anılmaya başlayan- barış kararını almak için Viyana’da toplandı. Bu uzun toplantının ortasında, Napolyon “Yüz Gün” savaşı için Elba’dan döndü, fakat sonra Waterloo’da 18 Haziran 1815’te, sonunda ve kesin olarak yenildi. Barış hakkında görüş birliğine varmayı başarmak her zaman savaş

39 İlk alıntı Crouzet (1970, 86) ‘da ve ikincisi Crouzet (1972a, 278) ‘de bulunur. Bununla birlikte, tahminen İngiltere’nin Fransa üzerindeki “üstünlüğü” hakkındaki 1985 kitabında, Crouzet ortak “ilklerin” uzun bir listesiyle gelir ve oldukça muğlak bir sonuca varır: “Bu iki kader arasında pek çok benzerlik ve çakışma vardır” (1985, 454).

40 Ayrıca onu “sorumlu fakat seçkin değil” (sayfa 67) olarak nitelendirir. Bu “itibarlı ama daha fazlası değil” den biraz daha güçlüdür.

için olduğundan daha zordur. Barışın amaçları daha uzun dönemlidir ve daha çeşitlidir; dolayısıyla barış yapıcıları böler. Fransa'ya sürekli olarak karşı olan (Napolyon'dan önceki bir zamandan beri) sadece Büyük Britanya'ydı. Avusturya, Rusya ve Prusya savaş dönemi boyunca değişik olaylarla dolu bir tarihe sahipti. Büyük Britanya bu nedenle dünya sisteminde hegemonya için süren 150 yıllık mücadele ile birlikte (tek bir savaş olarak daha iyi değerlendirilebilen) 23 yıllık uzun savaş serisinin de baş galibiydi. Sakin, dengeli ve güçlü olmak için her sebebi vardı. Tabii ki, Fransa'nın ona meydan okumak için bir daha asla ortaya çıkamayacağından emin olmak istedi. Fakat Yüz Gün'ün başarısızlığından sonra bu, çok büyük bir sorun olarak görülmeyebilirdi. Lord Castlereagh'ın zihninde muhtemelen daha çok özellikle Büyük Britanya'nın siyasi dünya görüşünü -ve tabii ki ekonomik çıkarlarını- tam olarak paylaşmadıkları için diğer üç devletin güçlerini boş yere harcamasının nasıl önleneceği vardı.

Bir yanda, Fransız askeri gücü kırıldığı için, Büyük Britanya sadece Rusya'nın askeri gücü ve muhtemel yayılmacı emelleri konusunda endişelenmek zorundaydı. Gerçekte aralarında gerçek bir askeri çatışma ihtimali olmasa da⁴¹ yirminci yüzyılın dilinde sadece "iki süper güç" vardı. Castlereagh'ın gerçek sorunu siyasi düzeni inşa ederken, Büyük Britanya'nın dünya gücünü dengelemek için diplomatik yeteneğini ve "doğu" üçlüsünün -Avusturya, Prusya ve Rusya- siyasi hassasiyetlerini temsil ettiği gerçeğini kullanan bir rakibinin olmasıydı. Bu Prens Metternich'di. Henry Kissinger'in değerlendirmesi (1973, 5) Castlereagh'ın "uluslararası barışı müzakere ettiği" ama "onu meşrulaştırmanın" Metternich olduğu şeklindedir:

Castlereagh, İngiltere'nin bir adaya özgü güvenlik şartlarından emin olduğu için, sadece bariz saldırıya karşı koyma eğilimindeydi. Fakat

41 Bkz. Krahe (1992, 693). Schroeder (1992a, 684) "ortak bir İngiliz ve Rus hegemonyasından" bile bahseder, fakat bu bana abartı olarak görünür. Bkz. ayrıca Jervis (1992), Gruner (1992) ve Schroeder (1992b). Avusturya ve Prusya'ya gelince, onlar "ancak nezaketten büyük güçlerdi" (Hobsbawm, 1962, 129).

Halevy (1949a, 95) 1815 itibarıyla askeri durumun İngilizler tarafından değerlendirilmesini iyi yakalar: "İngilizlerin ordu üzerindeki giderleri azaltmasını engelleyecek ulusal bir güvenlik sebebi yoktu. İngiltere'nin artık korkacağı bir düşmanı yoktu. Bir asırdan fazla süren bir savaşın ardından Fransa'nın gücü sonunda kırıldı. Kartaca, Roma'yı fethetti."

Kıta'ırn merkezinde bulunan bir gücün devlet adamı olarak Metternich, her şeyden önce ayaklanmaları önlemeye çalıştı.⁴²

Metternich'in gerçekte Büyük Britanya'nın pek de hoşlanmadığı belli bir meşrulaştırma biçimini dayatmaya çalıştığını ve Büyük Britanya'nın gerçekte eninde sonunda galip geldiğini söylemekte bir sakınca yoktur sanırım. Her halükârda, Metternich'sn bunu başaramadığı açık hale gelecekti.⁴³

Bununla birlikte, (Fransa bazen küçük ortak olma rolüne içerlese bile), Fransa'yı siyasi diplomatik mücadelelerde potansiyel bir müttefik olarak hizmet edebilme konumuna geri getirmek hiç şüphesiz Büyük Britanya'nın öncelikli çıkarları arasındaydı (bu arada Britanya'nın uzun vadeli stratejilerinden bahsetmiyoruz). Aslında, "Napolyon sonrası barış yapılanmasının en göz alıcı özelliği, şüphesiz, savaşta kaybetmiş güce yönelik gösterilen hoşgörü" olduğu için Fransa'nın Viyana Kongresi'nin büyük galibi olduğu öne sürülebilir (Schenk, 1947,

42 Metternich'le ilgili olarak, bkz. ayrıca Schroeder (1992a). Webster (1925, 48-49) Büyük Britanya ile ilgili olarak, benzer şekilde, Avrupa kıtasından ayrılık hissini ve denizcilik ve imparatorluk problemlerine vermeye çalıştığı devamlı önceliği vurgular. Deniz gücü ve denizcilik hakları hâlâ ve tam olarak gücün siperi olarak görüldü. "Denizcilik Haklarının" tartışılmasına bile izin verilmedi. Diğer hiçbir Büyük Güç tarafından kabul edilmeyen "Gemi Arama Hakkı" ve Uluslararası Hukuk'un diğer ilkeleri, bu şekilde tüm gücünü korudu... [Ancak] "Denizcilik Hakları" [1815'ten sonra] bir daha hiç uygulanmadı.

Castlereagh'in haleflerinden daha "soyutlama taraftarı" olduğu doğrudur; fakat Tory kibrini uzun vadeli bir stratejiyle karıştırmak hata olurdu. 1815'te geçici olarak Castlereagh'in tecridi ve Çar Alexander'ın romantik coşkusu arasında, Weill'in (1930, 14) "anayasal projelerin çoğunun [1815'deki] savunucusunun Rus aristokrat ve bunların muhalifinin de İngiliz diplomatlar olduğu önemli gerçeğini dile getirir: Bu gururlu Toryler yalnızca ülkelerinin, gücü aristokratların ellerine bırakan özgürlük sistemini işletebilir olduğuna inanıyordu. Bravo! İyi! demişti, dünya gücüyle ilgili olarak Fransız tarzı iğneleyici yorumuyla.

Her halükârda, Castlereagh Viyana'da Büyük Britanya'nın önemli olduğunu düşündüğü ve derhal istediği şeyi elde etti: "Denizlerin kontrolünü elinde tuttu; genel ve yerel güvenliği elde etti; önemli mülkleri -dünya deniz rotası üzerinde 17x3-1816 döneminde ele geçirilen bir dizi stratejik ada ve liman- ele geçirdi" (Nicolson, 1946, 211). Liste Wallerstein'da (1989,122) bulunabilir.

43 Metternich gerçekte bunu, 1830'da, Fransa'daki Temmuz Devriminin "duvarı kırma etkisine" sahip olduğunu söylediğinde fark edecekti (Vidal'de alıntılanı, dip notsuz, 1931, 34). Hobsbawm da (1962, 132) aynı fikirdedir: "1830 devrimleri [1815 yapılanmasını] bütünüyle yıktı." Ama, daha net olmak gerekirse, İngiliz versiyonuna daha iyi oturan Metternich versiyonunu yıktı. Weill (1930, 4) 1815-1847 dönemini "ne ulusal ülkünün ilerlemesine ne de liberal partilerin ırslı propagandasına direnebilen" Kutsal İttifak'ın "başarısızlığı" olarak adlandırır.

45).⁴⁴ Bu genellikle ve bir haklılık payıyla, Talleyrand'ın becerisine atfedilir. Bununla birlikte, Büyük Britanya'nın Fransa'da Napolyonik olmayan bir rejimi dengelemek için neyin gerekli olduğunu anlamadaki rolü küçümsenmemelidir. 1816 Nisanında Paris'teki İngiliz elçisine (Sir Charles Stuart) M. Gallars tarafından yazılan ve karşılığı Lord Castlereagh'a iletilen gizli raporda İngilizlerin tam olarak neyden korktuğuna işaret edilir:

Devrimin neden olduğu genel isyan ruhlarında hâlâ varlığını sürdürmektedir çünkü çok uzun süre kötü ellere bırakılmış otorite, güven ve saygının temeli olan görkemini kaybetti, [ve] çünkü din, uygun bir eğitimi olmayan, ahlâk yasalarını bilmeyen ve cehennem ya da daragacı korkusu olmayan bu insan sınıfı üzerindeki tüm kontrolünü kaybetti. (Schenk tarafından alıntılanmıştır, 1947,49)

Bu korkular yüzünden, İngilizler ve hatta Wellington gibi aşırı-Toryler XVIII. Louis'in etrafındaki daha ılımlı danışmanların tarafındaydı; zira tam tepkici bir ilaç dozunun "hasta" tarafından reddedileceğinden ve eski sol-kanat devrimci hastalığına" dönebileceğinden korkuyorlardı (Schenk, 1947, 130-131).⁴⁵ Büyük Britanya'nın yapabildiği hiçbir şey XVIII. Louis' in otoritesini Fransa'nın diplomatik rehabilitasyonu kadar arttıramazdı.

Gerçekte, Fransa'nın rehabilitasyonu Büyük Britanya'nın hegemonyasını uygulama becerisine hizmet etti. Castlereagh'ın bir şekilde basit formülleri -Nicolson (1946, 155) onun "nüfus ve güç açısından neredeyse matematiksel olarak hesaplanmış ideal denge" hayalinden bahseder- sonunda Talleyrand'ın "daha realistik kavramı" tarafından yumuşatıldı ve geliştirildi; bu Talleyrand'ın (ve dolayısıyla İngilizlerin) dünyaya "açıklık, esneklik ve hızla" karşı koymasını sağladı. Böylece Fransa ayrıcalıklı çevreye kabul edilmiş oluyordu. 1815'de Viyana'da oluşturulmuş sözde Dörtlü İttifak'ın yerini 1818'de Aix-la-Chapelle'deki Beşli İttifak (ya da Büyük Güçlerin Beşli Federasyonu) aldı. Dupis'in (1909,165) belirttiği gibi, bu, her şeyi değiştirdi:

44 Aslında, Clapham (1930, 317) hepsini çok zengin kabul eder: "Kıta Avrupasındakiler [1815'i izleyen yıllarda] adaların korkunç bir borç yükü taşıdığı ve tamamıyla kötü bir vergi sistemine sahip olduğu konusunda adalarla hemfikirler. Borç yükünün bir sebebinin Castlereagh ve Wellington'un Fransa'dan savaş tazminatlarını çıkarmayı düşünmeyi politik olarak ve centilmence reddi olduğu nadiren kaydedildi."

45 Schenk (1947, 132) "Wellington'un, Burbonları Stuartların kaderinin beklediğini dikkate değer bir nüfuzla önceden gördüğünü de" belirtir.

Fransa'nın Avrupa Nizamnamesine girişi ikincisinin gücünü ve otoritesini arttırmış göründü; gerçekte bu onları zayıflattı... Fransız tehlikesi geçmişin sisi içinde kaybolup gitti; görüş farklılıklarını açıklamak ya da karşıt çıkarların peşinden gitmek şimdi daha kolay hale gelecekti.⁴⁶

Metternich tabii ki Büyük Britanya'ninkinden oldukça farklı bir görüşe sahipti. Eylül 1815'te "doğunun"⁴⁷ üç monarkı Kutsal İttifak olarak bilinir hale gelen bir belge imzaladı -buna göre eğer gerekirse ihtilalle tehdit edilen ülkelerde Avrupa'daki statükoyu müdahale ile sürdürmek için birlikte çalışma güvencesi veriliyordu.⁴⁸ Büyük Britanya imza atanlara katılmadı. Prens Regent, anayasal olarak kendisiyle birlikte bir bakanın da imza atması gerektiği mazeretini gösterdi. "Kutsal ilkeleri" desteklemekle yetindi. Castlereagh belgeyi hükümetine vermeyi "büyük bir mistisizmin bir parçası ve saçma" olduğu gerekçesiyle reddetti (Weigall, 1987, 111; ayrıca bkz. Ruggiero, 1959, 93). Fakat Metternich bir mistik değildi. Fransa, Almanya, İtalya ve İspanya'daki değişim hareketlerini tartıştığında, *Memoirs'inde* açıkça görüldüğü gibi, *anelen régime*'in gerçek bir inanlısıydı:

46 Gross (1968,45) Avrupa Uyumu tarafından tesis edilen ortak çıkarlarla ilgili danışma ve konferans sürecinin "Avrupa barışının yaklaşık yüzyıldır tehlikeli şekilde dayandığı bu güç dengesinin sürmesi ve idare edilmesi için kendi kendine atanmış bir yönetici bir kurulu temin ettiğini" söylerken, Dupuis (1909, 192) bunun gerçekte kesinlikle çok uzun sürmediğini öne sürerken daha isabetli görünür: "Verona Kongresi [1822] büyük güçler arasında genel ilgi konusu olan meseleler üzerinde arasında sıkça yapılan olağan müzakereler yoluyla ortak Avrupa yönetiminin deneme dönemini sona erdirdi." Avrupa Uyumu en fazla "sürekli olmayan çıkarlar birliği" haline geldi (sayfa 503).

Renouvin (1954, 57) ortak eylemin sonunu, 5 Mayıs 1820 tarihli, İspanya'ya önerilen müdahale konulu İngiliz Kabinesi Politika Belgesi ile daha da erken bir zamana yerleştirir. Belge İttifak'ın "asla dünyanın yönetimi için ya da diğer Devletlerin içişlerinin denetimi için bir birlik olarak amaçlanmadığını ifade ediyordu... [Büyük Britanya'nın] soyut ve spekülâtif tedbir ilkelerine göre davranamaz ve davranmayacaktır" (Crawley'de alıntılanmıştır, 1969, 674-675).

47 1945 sonrası bir kavramı kullanmakla suçlamak için, bkz. Avusturya, Prusya ve Rusya tarafından Büyük Britanya ve Fransa'nın sadece gözlemci olarak kalmakta ısrar ettiği bir konferansta yayınlanan Trop-pau Genelgesi'nin (8 Aralık 1820) Temperley (1925a, 23) yapılan tartışması: "Bu şekilde ilan edilen doktrin, salt içsel bir değişim meselesi olsa da, devrimci ayaklanmanın Doğu Avrupa'nın üç askeri despotu tarafından asla onaylanamadı."

48 1815 sonrası yapılanmanın direği sıfatıyla Kutsal İttifak üzerine, bakın Seton-Watson (1937, 47-49). Schenk (1947, 41) bize Kutsal İttifak'a katılma davetinin Osmanlı İmparatorluğu hariç tüm Avrupalı devletlere gittiğini hatırlatır. "Paktın Hristiyan karakteri bir gerekçe teşkil ediyordu."

Dört ülkede de tedirgin sınıflar öncelikle zenginler -kişisel avantajlarını herhangi bir düzen pahasına güvence altına alan gerçek kozmopolitler- maaşlı Devlet memurları, entelektüeller, avukatlar ve kamu eğitimi almış bireylerden oluşur... Bu kötülük bir kelime ile tanımlanabilir: Haddini bilmezlik. (Boyle'da 3:465, 467'den alınmıştır, 1966, 832-833).

Büyük Britanya haddini bilmezliği yok sayacak kadar güçlüydü. "Castlereagh devrime karşı çıktığında, bu, Metternich'de olduğu gibi, 'doğal olmadığından' değil, rahatsızlık verici olduğundandı" (Kissinger, 1973, 32, 35). Şöyle devam eder: "Devrimler, her ne kadar istenilir olmasa da, [onun için] gerçek bir tehlike değildir." Büyük Britanya için sahip olduğu tek büyük yayılmacı çıkar -ticaret ve yatırım- açısından bir engel kalmamış görünüyordu (Hobsbawm, 1962, 134). Gash (1979, 282) Büyük Britanya'yı "doymuş bir güç" olarak adlandırır. Bu nedenle "engelsiz etki" için uğraşıyordu ve buna da güç yetirebiliyordu (Evans, 1983, 196-203).⁴⁹ Büyük Britanya "faydacı barışçılık" ile (Polanyi, 1957, 5) "üstünlüğünden en iyi şekilde nasıl yararlanacağını" biliyordu (Renouvin, 1954,131).

Bunu yapmanın tek yolu sadece dünya ticaretine değil, diğer devletlere kamusal borç sağlar hale gelmeye de odaklanmaktı. Bu tarz borçlar bir kuşak boyunca büyük ölçüde Rothschild tekeli olmuştu ve "meşruiyetten ziyade devrimi destekleyen borçlar" olma eğilimindeydi -Latin Amerika, Yunanistan, İspanya ve Portekiz'e verilen borçlar. Borsa ile ilgili teklifler böylece "İngiliz kamuoyunun ege-men niteliği olan bu siyasi idealizm ve ticari strateji karışımına çekici geldi." Buna karşılık, (1815 ve 1830 arasında yaklaşık 750.000'e ulaşan) bu borçlar üzerindeki ipotekler "tahıl ticaretini finanse etmek" için uygun bir para olarak ortaya çıkarak "yurt dışında kolaylıkla paraya çevrilebilir varlık birikimini" temsil ediyordu (Jenks, 1927, 44-45, 61-62).⁵⁰

49 Bkz. ayrıca Condcliffe (1951, 203-209). İmlah (1958, 2) tipik olarak bununla ilgili en iyi yorumu ifade eder: "*Pax Britannica*da [askeri güçten daha] belirgin hale gelen şey, diğer halkların tutumları ve dolayısıyla diğer hükümetlerin politikaları üzerinde özgürlüğü ve oldukça ödüllendirici politikalarıyla yaptığı etkiydi."

50 Jenks (sayfa 63) Latin Amerika örneğinde bu borçların "kötü amaçlı" olduğunu, çünkü öncelikle silah almak için kullanıldığını da belirtir. "Güney Amerika cumhuriyetlerinin çoğunu yüzyılın büyük bir bölümünde karakterize eden şiddet, yozlaşma, istikrarsızlık, finansal rahatlık, hiçbir şekilde, Londra para piyasasının erken belirsizliğine bağlanamaz." Bunun belirsizlik olduğundan emin miyiz?

Yurt içi güvende olmadıkça dünya sistemindeki hegemonya yapısı istikrarlı olamazdı ve 1815 itibarıyla Büyük Britanya sorunlarla boğuşuyordu. Şehre ve sanayi bölgelerine yayılan artan nüfus ve savaş sonrası şiddetli ekonomik krizin birleşmesi “kontrol altına alınması yarım yüzyıl süren sosyal sıkıntıların bir araya toplanmasını” temsil etti (Gash, 1979, 2). Hükümet için bütçe ile ilgili hükümlerde temel seçim ya sosyal giderler de dahil olmak üzere giderlerin kısılmasını ve ekonominin azami olarak açılmasını ya da iktidardaki Torylerin, destekçilerinin çoğunluğu tarafından savunulan daha tedbirli ve korumacı politikalarını vurgulamaktı. “Gerçekten, [hükümet] rakip politikalar arasında gidip geldi” (Halevy, 1949b, 46).⁵¹

Her ne kadar bu, sözde Toryci Tepki anı olsa da, muhafazakâr ideolojinin İngiliz versiyonu, bazen isteksizce olmakla beraber, başından beri görece “aydınlanmıştı.” Hiç şüphesiz, Torycilik “toplumun ahengi duygusunu” vurguluyordu (Brock, 1941, 35).⁵² Sorun bunun uygulamada ne kadar anlamlı olduğuydu. Halevy için (1949a, 199) Toryci Tepki, her şey söylendiğinde, pek bir şey etmiyordu. Tory liderleri tarafından sömürülen siyasi tutkular, çok sıklıkla dudaklarında olan sloganlar, altmış yıl öncesinin Liberalizmini oluşturan fikirler ve beylik laflar kitlesinden temel bir noktada ayrılmadı.⁵³ Ve Brock (1941, 35, 76) “göründüğü her yerde reforma direnen” eski ya da Yüksek Torylerin marjinalleşmesini, (özellikle 1822’den sonraki yeniden örgütlenmiş biçimi içerisinde) Lord Liverpool’un başkanlığından itibaren (1812-1827) başlatır. O bu başkanlığı “‘düzenleyen’ olarak anılmadan, kesinlikle ‘geliştiren’ olarak anıla-bilen bu dokuzuncu yüzyıl hükümetlerinin ilki” olarak adlandırır.⁵⁴ Muhafazakârlar gelişmenin yavaş olması gerektiğinden ziyade, bilinçli olarak planlanmaması ya da entelektüel olarak oluşturulmaması gerektiğini

51 Halevy şu şekilde devam eder: “Önceki, 1819’da, aynı ödemenin geri getirilmesiyle Ricardo ekolü önemli bir zafer kazandığında ve tam da Ricardo kendine Avam Kamarası’nda bir üyelik satın aldığı anda, kesin biçimde muzafferdi.”

52 Brock devam eder: “Ne Kral, ne Lordlar Kamarası, ne Avam Kamarası ne de halk yönetmeliydi; fakat her birinin kendine tahsis edilmiş bir alanı vardı ve her biri bu alanın ötesinde hareket ederek dengeyi bozabiliyordu.”

53 Halevy (1949a, 200) politikanın uyum noktaları olarak şunları sayar: Avrupa’da savaşın ve özgürlüklerin güçlü savunmasının tarafı olarak hükümet; hükümetin sosyal desteği; hükümete ordunun haksız müdahalesinin olmaması; kamu hizmetlerinin reformu; güçlerin bulanık paylaştırıldığı karışık bir anayasa.

54 Asa Briggs (1959) Büyük Britanya’da 1780’ler ve 1867 arasındaki dönemi “ilerleme çağı” olarak tanımlar.

düşünüyorlardı; bu, bilge kişilerin sessiz oy birliği olarak kolayca ortaya çıkmalıydı.⁵⁵

Böyle bir taktikteki öncelikli sorun, ekonomik sıkıntı anında, çalışan sınıfların sabrının bazen sınırlı olduğunun ortaya çıkmasıydı. Sosyal karışıklığın ortasındaki sessiz oybirliği gibi ilerlemeyi gerçekleştirmek oldukça zordur. Büyük Britanya'nın iyileşmeleri başlatılmasından önce, hükümetler bu nedenle karışıklığı kontrol altına almak ihtiyacını hissettiler ve seçtikleri yol baskıydı. Savaş yıllarında bile sosyal huzursuzluk, 1790'larda İngiliz *Jakobenler*'i (bkz. Thompson, 1997), 1811-1812'de Ludditeler tarafından baskı altına alındı. 1815'teki barış (özellikle 1846'da tam da böyle bir heyecanla feshedilenler olmak üzere) Tahıl Yasalarının etkileyici şekilde benimsenmesini getirdi. Bu yasalar "daha önce görülmemiş boyutta bir dava açma hareketine" neden oldu (Stevenson, 1979, 190).⁵⁶ 1817'de, el

55 Aslında, yirminci yüzyılda, muhafazakâr akademisyenler gerçekte olanın bu olduğunu öne sürecektiler. Hart (1965, 39) kişileri ve fikirleri vurgulayan Whig yorumunun karşısında (örneğin David Roberts, Oliver MacDonagh ve G. Kiyson Clark gibi tarihçilere atfedilen) "tarihin muhafazakâr yorumu" olarak adlandırdığı şeyi analiz eder: "On dokuzuncu yüzyıl İngiltere'sindeki ilerlemeyi açıklarken, kişilerin ve fikirlerin, özellikle de Benthamcılarının rolünü küçümserler; çoğunlukla Hıristiyan vicdanı tarafından tahrik edilen düşüncenin genellikle hümanist olduğunu; bu nedenle toplumsal kötülöklere insanlar onların hoş görülemez olduğunu hissettiğinde saldırıya uğradığını ve ele alındığını; pek çok değişimin önceden düşünülmendiğini ya da bir anlamda planlanmadığını fakat 'kör güçlerin' tarihi' sürecinin sonucu olduklarını düşünürler. Buradaki ima, sosyal ilerlemenin geçmişte olduğu gibi gelecekte de insanın çabası olmadan gerçekleşecektir; eğer bir Oakeshot botunda akıntıya kapılırsak her şey en iyi sonucu verecektir."

56 Londra'da, 1780'in "Gordon Ayaklanmalarının anılarını bir kez daha çağrıştıran sahneler yarattı." 1815 Tahıl Yasası'nın benimsenmesi ile ilgili olarak bkz. Holland (1913, bölüm 10). Hükümet, Tahıl Yasası'nı yiyecek arzını güvence altına almak için görünürde uyguladı. Hilton (1977, 303) şu gerekçeyi sunar: "1814-15 ücret düşüşü savaş zamanı tarımsal yatırım üzerinde ağır zararlara, toprağın kitlesel olarak işlenmemesine ve sermayenin topraktan kaçışına işaret ettiğinde, bakanlar, paranın endüstriye uygunsuz şekilde sapmasını engellemek ve hatta çiftçileri yıkacak kadar büyük fakat tüketicileri besleyemeyecek kadar küçük olan dış üretim fazlasını önlemek için müdahale etti." Argümanın sadece kendine faydası varmış gibi görünür. Tahıl Yasası'na karşı yöneltilen argümanlar nadiren daha altruistikti. Read (1958, 11-12) sanayicilerin güdülerinin ana hatlarını çizer: "1815'te Tahıl Yasası'nın Manchester muhalifleri sonradan Tahıl Yasası Karşısı Birlik tarafından kullanılan sosyal adalet terimleriyle düşünmedi. Argümanları açık ucuz işgücü argümanlarıydı. İleri sürdükleri yüksek gıda fiyatları patronları yüksek ücret ödemeye zorlayacaktı ve sonuç olarak ürünleri dünya pazarlarında önemsiz hale gelecekti." Bkz. Peterloo'ya yol açan ve onunla zirveye ulaşan dönemin tamamının Coleman (1988, 35, 39) tarafından değerlendirilmesi: "On dokuzuncu yüzyıl Britanyasının yönetici sınıflarına atfedilen 'otorite alışkanlığı' yüzyılın başında tehdit edildiğinin

dokumacılarının sözde Pentrich Ayaklanması (tam olarak bir devrim değildi fakat o dönemde bazılarına öyle görülüyordu) ihzar emrinin ertelenmesine ve liderlerinin asılmasına neden oldu.⁵⁷ Ağustos 1819'da, Manchester'daki St. Peter Meydanı'nda yaklaşık altmış bin kişinin toplu gösterisi (bunu Birmingham, Leeds ve Londra'da benzer mitingler izledi) Peterloo Katliamı olarak anılan bir panik tepkisini tetikledi. (Waterloo üzerine bu alaycı oyun geri dönülmez biçimde tarih el kitaplarında işlenmiş hale geldi.)

Devlet kendi panigine "On Bir Şehit" yaratarak ve "Altı Yasayı" geçirerek ve orduyu büyüterek (on bin birlik ve iki bin denizci) karşılık verdi (bkz. Read, 1958, 186-189).⁵⁸ Sonunda, Şubat 1820'de tüm Kabinayı havaya uçuracak Cato Sokakı Kumpası ajan provokatörü tarafından açığa çıkarıldı ve beş kişi asıldı. Bu karmaşa dönemini nasıl değerlendirmeliyiz? Brock (1941, 1) "bunun, on dokuzuncu yüzyılda bir devrimin olabileceği tek dönem olarak kaldığını" iddia eder.⁵⁹ Bu, düşmanca abartının bir parçası olarak görünür. Aksine, Thomis ve Holt (1979, 124) "devrimci tehdit" hakkında bırak-

de otoriterciliğe dönüştü. Baskı araçlarının bazıları resmi değilken -sosyal baskı ve taciz, zenginler tarafından gelenekten sapılması, kral yanlısı hareketlerin şiddetine göz yumma ya da bunların teşviki- diğerleri resmi ve hukuka uygundu -yasalarla yasaklama ve kontrollerin sıklaşması, kovuşturma hareketi, muhalefeti korkutmak ve bastırmak için askeri kurumları arttırmak... Hükümet kendisini güçlenmiş buldu. Gelecek kuşaklar Peterloo'dan ne anlarsa anlansın, bu 1819'un gerçek dersi idi."

57 Bkz. Briggs (1967, 43); Evans (1983, 181-186). White (1973, 175) idamlarla ilgili olarak "Lord Colchester'ın olayın Vatana İhanetini sıradan insanların cezalandırılmayacağı bir suç oluşturduğu şeklindeki zararlı yanlışlığı ortadan kaldırmaya katkıda bulunmasından duyduğu memnuniyetini ifade ettiği gözleminde bulunuyordu. Aristokrasinin diğer bir ayrıcalığı ilerleyen demokrasiye uzanmıştı." Bu dönemin radikalizminde dokumacıların merkezi rolü ile ilgili olarak, bkz. Clapham (1930, 1: 178-180); Prothero (1979) ve Real (1958).

58 23 Kasım 1819'da geçen Altı Yasa, Eğitimi Engelleme Yasası (silah kullanımındaki eğitime karşı); Silahlara El Koyuna Yasası (silah arama ve tutuklama hakkı); Kaba-hatler Yasası (adli süreçteki gecikmeleri azaltmak için); Kışkırtıcı Mitingler Yasası (sadece normalde ikamet ettikleri mahallede toplanabilen ve o zaman bile dağılmak için sıraya sokulabilen ve her halükârda silah, gösteri bayrağı taşımayan, davul kullanmayan ya da müzik çalmayan ya da kendini askeri düzende ortaya koymayan elli kişiden fazla olan mitingleri önlemek için); Dine Küfür ve Kışkırtıcı iftiralar Yasası (radikal basının rolünü sınırlama amaçlı) ve Gazete Damga Resmi Yasası (yirmi altı günde birden daha fazla görülen ve vergisiz altı peniden daha az tutan yayınları kapsayan damga vergisi). Bkz. ayrıca Prothero (1979, 75).

59 Brock (sayfa 35-36) aksi bir ruh hali içerisinde, "1816'dan 1819'a süren radikal karışıklıkların Parlamenter Reform davasını ilerletmekten ziyade geciktirdiğini" ileri sürer. "Toriler reformcuların kötülüğüne her zamankinden çok ikna olmuştu ve Whigler çok desteklenmiş göründükleri bir davada ilgisiz hale geldiler."

tığı “en kalıcı etkinin” “orta sınıfın katılımı olmadan salt işçi sınıfının” “zayıflığının” etkisi olduğu sonucuna varır.⁶⁰ Belki öyledir, fakat her halükârda, Whitela aynı fikri paylaşarak, sonuçta, “Peterloo ve İngiltere Krallığının ayrılışı ile beraber parlamenter reformun rüşünü ispat ettiği (1973, 192) söylenebilir. Bilge kişilerin sessiz mutabakatı, (biri olmadan diğeri olmayacak şekilde) reformun izlediği baskı düzeninin uzun vadeli siyasi istikrarın en iyi güvencesi olduğu şeklinde olacaktı.

Karışıklığın Büyük Britanya’yla sınırlı olmadığı hatırlandığında her şey daha açık görünür. Bu 1819-1820’de Avrupa çapındaydı. Metternich, 1820 Trop-pau Kongresi’nde İspanya ve Napoli’ye müdahaleyi teşvik ederek tepki verdi. Daha önce gördüğümüz gibi, İngiliz Kabinesi, Tory taraftarlarının Metternich için hissettiği “artan sempatiye” rağmen, bu fikri “halk kitleleri üzerindeki kont-rollerindeki” güvensizlik duygusunun ışığında resmi olarak reddetti (Webster, 1925, 176-177). Daha sogukkanlı akıllar günün zaten kazanıldığını ve şimdi baskıdan reforma, ya da en azından ilerlemeye geçme zamanı olduğunu gördü.

Fransa başlangıçta pek çok yönden savaş sonrası ekonomik krizden doğan halk huzursuzluğundan Büyük Britanya’dan daha az zarar gördü. Bunun nedeni belki de, Fransızların hükümet aygıtının yeniden yapılanması ile meşgul olmasıydı. Belki de bu, durum Fransa’nın Restorasyon yaşadığı varsayımına rağmen, devrimci yapıların mirasıydı. Belki de bu, liberal merkezin temposunu hızlandıran “Aşırı-lar” grubunun sınırlanmasına duyulan daha büyük ihtiyaçtı. Belki de, hepsinden önemlisi, dikkati sosyal meselelerden dağıtan “Aşırı-ların” ölçsüz cüreti-ydi.

Napolyon’un yeniden yapılanmayı başlatmış kişi olduğu bile söylenebilir. Yüz Gün içerisinde “liberalizme döndü.” Bildirge’de liberal bir anayasayı ilan eden XVIII. Louis ile karşı karşıya geldiğinde, Chamber of Peers’ı Waterloo’dan iki hafta önce söylemişti: “Anayasal monarşiyi resmen başlatmak için geldim” (Suel, 1953, 180). Elba’dan “Mesih gibi yeniden ortaya çıkışının” gerçekten başardığı şey Napolyon’un tiran imajının üstünü bulutla kaplamak ve imajını

60 Thomis ve Holt daha çok, yakında olacak devrimin korkusunu küçümser (sayfa 127): “Devrimci tarafta zayıflığın böylesi bir ifadesi göz önüne alınınca, devrimin geç on sekizinci ve erken on dokuzuncu yüzyılda meydana gelmemesinin açıklamasının hükümetin konumunun gücünde ve emrindeki güçlerde aranması gerekmez.”

devrimci olarak yeniden tesis etmekte. Dolayısıyla bir mirası garantiye aldı. “Erken on dokuzuncu yüzyılın devrimci geleneğine yön veren üç ulus -Fransa, İtalya ve Polonya- açıkça Napolyon kültürünün çok geliştirildiği ülkelerdi” (Billington, 1980,129).

1814’te kral, henüz tahtından emin olmaz halde, merkezde destek aradı. Halk kontrolü kavramını prensipte kabullenmek istemeyen kral Devrim’in çok sayıda “halk” kazanımlarını garanti altına alan bir Bildirge yayınladı: yasalar önünde, vergilerde ve askeri hizmette eşitlik; (her ne kadar Katoliklik bir kez daha devlet dini olacaksa da) din ve ifade özgürlüğü. Napolyon’un Medeni Hukuku’nun devamı; önceki rejime uygun unvan ve sınıfların devamı; müsadere edilen ve devrimci prosedür altında satılan mülklerin güvenliği ve hepsinden önemlisi, merkezi devletin devamı. Tabii ki, bu anlaşmadaki bir unsur siyasi olarak ilk iyileştirmenin Napolyon’un görevlerdeki devamlılıklarını bekleyen önde gelen destekçilerinin çoğunun hoşgörüsü ile gerçekleştirilmesiydi (bkz. Zeldin, 1959, 41). Fakat, her ne kadar bu aynı kişilerin bazıları Yüz Gün boyunca kralla uzlaşsa ve sonra ikinci Restorasyon’un beyaz Terör’ünde aklansalar -bazı durumlarda asılsalar- da, Bildirge’nin olduğu gibi kaldığını belirtmek önemlidir. Bu açık bir şekilde, durumla ilgili düzenlemelerden daha fazla şey ifade ediyordu; bu, siyasi bir seçimdi.

Kralın korktuğu gibi, ilk parlamenter seçimler parlamentoya Ultra-royalist bir meclisi soktu -de Maistre, Bonald ve Chateaubriand’in taraftarları. Bir yıl içinde, kralın tercihlerine sadık “ılımlılar” kendilerini parlamenter azınlıkta buldu. Ve Fransa “sistem haline dönüştürülmüş ve bir politika olarak ileri sürülen, monarşinin temel direği olduğu geleneği” destekleyen⁶¹ Ultra-royalistlerin geleneğin bu temel direğinin canlanması ile çelişen amaçlar içinde bulunduğu ironik durumun içine girdi. Kral bu meclisi feshetti ve onun için bir şekilde daha iyi olan bir meclisi elde etmeyi başardı; fakat mücadele Ultra-royalistlerin XVIII. Louis’in kardeşi X. Charles gibi haleflerinden büyük bir yardım aldığı 1824’e dek sürecekti. Yine de, bu kesin sağa dönüş bizi tabii ki doğrudan 1830 Temmuz Devrimine yöneltir.

Liberal devletin oluşması üzerindeki önemli, nihai savaş -daha önce gördüğümüz gibi, 1820’ler itibarıyla Toryler içinde bile galip

61 Bu, Remond’un (1982, 11) Fransa’nın üç “sağından” biri olan “Aşırıların” ilgili olarak yaptığı tanımdır. Diğer ikisi Orleanistler (muhafazakâr-liberal) ve ulusalcı- Bonapartçılar olanlar.

çıkanın olmadığı-Büyük Britanya’da değil, Legitimistler’in Napolyon’un iktidardan indirilmesinin işaret ettiğini düşündükleri şeyi - imtiyazlı bir aristokrasi ve imtiyazlı bir Kilise’nin geri gelmesini; yani onlara göre eşitliğini ortadan kaldırılmasını - gerçekleştirmek için Restorasyon boyunca gayretle ve durmaksızın savaştığı Fransa’da verildi (Elton, 1923, 103). Böylece, Legitimistler kendilerini, gerçek problemin artık dikkate değmez olarak kolayca yok sayılamayacak halk duyarlılığının nasıl yönlendirileceği olduğunun farkında olduğu için rasyonel ve ılımlı olarak -yani merkezde- yönetmek isteyen bir kralın otoritesi altında bulduklarında, kralın ve dolayısıyla gelenegin aleyhine döndüler. Daha 1817’de Bonald (Mellon’da alıntılanır, 1958,102-103) ne olduğunu açıkça gözlemliyordu:

Kendimizi Royalist olarak adlandıran bizler krallığın meşruiyet aracılığıyla onaylanmasını istiyoruz; onaylanırsa o zaman, bir yerde Birlik Üyeleri gibi davranmaya başlarız, böyle olduğu için mazur görülmeğe -hatta övülmeğe- zorundayız çünkü krallığın meşruiyete karşı olduğunu ve ona karşı [krallığa] hizmet etmekte haklı olduğumuzu düşünüyoruz.⁶²

Legitimistler kendi kendini yok etti. Bir yanda, mutlak devletten yana olmayla aynı olmayan otoriter devletten yana hale geldiler, çünkü bu halkçı, ya da en azından anti-elitist vurguyu ifade eder.⁶³ Aynı zamanda, “mutlak monarşi bağlantıları ve kralın yönetme hakkı [ona karşı krallığa hizmet etme çabaları] onların anayasal monarşiyeye karşı olmalarına ve parlamento taraftarı haline gelmelerine neden oldu” (Ruggiero, 1959, 174).⁶⁴ Daha da kötüsü, ortasınının oy hak-

62 Archives, 1,1817,10 (Mellon’da alıntılanmıştır, 1958,102-103).

63 Lecuyer (1988, ii), Bonald’ın 1800’lerdeki yeniden basımında editörün önsözünde, Bonald’ın *Theorie du pouvoir politique!* 1769’da basıldığında, Fransız hükümeti (Direktuar) tarafından yasaklandığını ve bu nedenle Fransa’da çok az okuyucusu olduğunu belirtir. Fakat Bonald’ın “saygın bir okuyucusu” vardı: Bonapart o zaman ondan haberdardı ve özellikle onun tarafından etkilenmiş görünür.” Bonald’ın kendisinin sonraki yıllarda, tam da bir tiran olduğu gerekçesiyle (bakın Koyre, 1946, 57, not 6) amansız bir Napolyon karşıtı olması konuyla ilgisizdir; çünkü Beneton’un (1988, 43) değerlendirdiği gibi, konumunun mantığı onu modern otoriter yönetime itti: “Çünkü gerçek neden tamamen sosyaldir, tüm yenilikler *a priori* kötü ve tehlikeli olmak zorundadır... En tehlikelisi yeni bir fikirdir. Kitapların sansürü bu nedenle gereklidir. Sosyalin önceliği seküler otoritelere başvurmayı haklı gösterir. Bonald’ın radikal gelenekçiliği bu nedenle otoriter bir çözüme son bulur.”

64 Bu, ezeli bir Liberal olarak Ruggiero’nun (1959, 85) devrimci olarak Legitimistlere saldırmasına izin verir: “Burada [Maistre, Bonald, vb’e göre], asıl anlamında ‘restorasyon’ kelimesinin uygulanabileceği bir şey yoktur Bu, daha ziyade yeni bir yüzünü gösteren aynı devrimin sürmesidir. Modern dönemin monarkları gerçekte Orta

kının “gelenekçi” köylü sınıfının oy hakkı tarafından sulandırılabilceğini düşünerek oy hakkının genişlemesine döndüler. Bunu yaparken, parlamentonun rolünü daha fazla vurguladılar. 1841’de yazan Louis Blanc oldukça net konuşuyordu:

1815 Meclisinin neyi niyetlediğinin tarih için ne önemi vardır? Mirasları, yaptıkları şeylerdir. Yasama meclisinin mutlak egemenliği doktrinini ilan edenler ve böylece, on beş yıllık mücadeleden sonra, 1830’un ortaya çıkan sonucu temsil ettiği kıyasın bilmeden temellerini atanlar onlardır... [XVIII Louis’in Meclisi feshetmesinin sonucu] kendilerini *Ultra-royalist* olarak adlandıranların yıldırılması ve kendilerini *liberal* olarak adlandıranların alkışlanmasıydı.

Bu nedenle 1840 itibariyle Fransa’da ilk örgütlü siyasi partiyi kurana bu aynı Legitimistler olması şaşırtıcı değildir.

Legitimistler liberallerin gerçek gelenek için Devrimi (ve hatta Napolyon’u) benimsemesine izin vererek, kendilerini de süreç içerisinde Devrim’in aşırı demokratik tonlarından soyutlayarak onlara fırsat verdi.⁶⁵ “Devrim erdemliydi, fakat başlangıçtaki liberal niyetinden saparak yanlış yaptı” der Guizot⁶⁶ ve diğer liberal tarihçiler (bu Furet’in geç yirminci yüzyılda canlandıracağı temadır). Fakat “Bildirge ile birlikte, katesizmi tamamlamak mümkün hale geldi –devrim bitti ve zafer kazandı.” Bu şekilde, “Liberaller gerçek royalistler, Ultralar ise gerçek devrimciler haline gelir” (Mellon, 1958, 47).⁶⁷ Mellon Fransız ihtilali tarihinin bu yorumunu “Avrupa Liberalizminin gelişmesinde milat” olarak adlandırır. Dolayısıyla, libe-

Çağların evrenselciliğinin kırılmasından doğdu... Kutsal İttifak’ın dini evrenselciliği bu nedenle gelenekle tamamen bağlantısızdır; hedefi *İnsan Hakları Bildirgesidir*.

65 Bkz. Mellon (1958, 3, 7): “Liberallerin karşılaştığı ilk siyasi görev, Fransız ihtilalini satmaktır. Bu dönem boyunca varlıkları İhtilali haklı çıkarma, suçlarını beraat ettirme, suçlularını örtbas etme yeteneklerine dayandı... Restorasyonun Liberalleri İhtilali’nin “yeniliğinin”, yüzyılların karanlığı ve uralığından uzaklaşmasının tadını çıkarmak yerine, bu geçmişle bağlantılarını benimseyecekti; muhafazakârların ihtilali, Fransız tarihi dışında tarihe, devamlılığına borcunu ima eden bir yorumla okuma çabasına karşı çıkacaklardı.”

66 “İlerleyen bir toplumun ilahi ihtiyacının ürünü olan, ahlâki ilkeler üzerinde kurulan, kamu yararına yapılan ihtilal, ayrıcalığa karşı hukukun, keyfiliğe karşı özgürlüğün korkunç ama meşru mücadelesiydi; yalnız başına kendini düzenleyerek, kendini temizleyerek, anayasal monarşiyi kurarak başlattığı doğruyu tamamlayacak ve yaptığı yanlışları tamir edecek güçtedir” (Guizot, 1820b, 28). Dolayısıyla Rosanvallon’un (1985,199) belirttiği gibi: “Bu perspektiften anlaşılan, 1814 Bildirgesi sahte, tesadüfi bir uzlaşma olmaktan uzak, aksine uzun bir tarihin son noktası olarak görünür.”

67 1958’de Mellon tarafından yapılan, Restorasyon sırasındaki Fransız ihtilali tarih yazıcılığı ile ilgili bu analiz, Fransız ihtilalinin iki yüzüncü yıl dönümü sırasındaki tarih

raller normalleştirildi ve kendi zihinlerinde ve gittikçe diğerlerinin zihninde “demokratlardan” ayrıldı. *Liberalizm*, ılımlı statükoyla bağlantılı bir terim haline geldi.⁶⁸ “1789’dan sonra çeşitli Fransız ‘başarılarının’ genel bir niteleyicisi içinde semantik olarak çözülmesiyle partizan anlamını” kaybetti (Marichal, 1956, 293). Ve bununla, Napolyon despotizmine muhalefeti temsil etmekten Napolyonik deneyimi devam ettirmeye dönüştü:

Yönetim pratiği olarak liberalizm, keyfi yönetim üzerindeki kontrol olarak seçilmiş temsilin tek ve uygulamada sınırlı istisnası ile Napolyonik yönetimle aynı temelden kaynaklanıyordu. Napolyonik memurlar gibi, liberaller de sosyal ve ekonomik ilerlemeyi bünyelerinde topladıklarına, bilim ve teknolojiye uygun olduklarına ve rasyonel ve faydacı ilkeleri üstün nitelikli ve tarafsız bir yönetimin temeli olarak ilan ettiklerine inandırıldılar. Napolyonik deneyim ve liberalizm arasındaki devamlılık, eski imparatorluk yöneticilerinin bazı Restorasyon monarşilerinin legitimist iddialarına karşı güçlü savunması tarafından olduğu gibi sosyal problemleri çözmek için istatistiksel önerilerdeki öncü rolleri tarafından da vurgulandı (Woolf, 1991, 242).

Liberalizm bu şekilde, hem Büyük Britanya’da hem de Fransa’da radikal birliklerini terk ettiğinde, teknokratik ve reformist yolunda faaliyete geçirildi. O zaman İngiliz hükümeti için çözülecek en acil problem para problemiydi.

Aslında, 1851’de W. Cooke Taylor Büyük Britanya’nın 1815’ten sonra çözülecek üç acil problemi –“nakit para, tahıl ve Katolikler”– olduğunu söylüyor fakat nakit parayı ilk sıraya koyduğunu belirtiyordu. Pitt 1797’de, savaş zamanı giderleri ve zayıf bir askeri konumdan kaynaklanan ekonomik zorluklar sebebiyle İngiliz Bankası’nın senetleri üzerindeki “nakit ödemelerini” “geçici olarak” erteledi; böylece külçe altın rezervlerini⁶⁹ koruyor, ama ayrıca “bir asrın dörtte

yazıcılığıyla ilgili olarak 1993’de Kaplan tarafından yapılan analiz ile bağlantılı olarak okunmalıdır. *Plus ça change* (Değişmiş gibi gözükse de aslında aynı)

68 Aslında Ruggiero’nun (1959, 89) liberalizmi savunusunda ileri sürdüğü gibi: “Gerçek restorasyon bölgesel Viyana Anlaşması’na ve Kutsal İttifak politikasına dahil edilmez; fakat gelenek ve devrimin, tepkicilerin ve Jakobenlerin dengeyi yeniden tesis etme ve eski ve yeniyi birleştirme ortak çalışmasında farklı yönlerde işbirliği yaptığı Avrupa uluslar tarihinde kademeli olarak ortaya çıkar.”

69 1793’ten 1797’ye kadar Hazine üzerindeki yük hakkında, bkz. Clapham (1944, 1:259-272). Clapham (s. 172) “1797’de nakit ödemelerin ertelenmesinden önce” İngiliz Bankası’nın “külçe altınlarının kritik öneminden” bahseder (1: 172). İngiliz Bankası

üçünden fazla süre devam eden bir anlaşmazlığı da tetikliyordu” (Fetter, 1965,1). Daha doğrusu, iki anlaşmazlık vardı. Geri alım, sözde külçeci anlaşmazlığın bitişini belirledi ve buna karşın, sözde Banka Ekolü ve Nakit Para Ekolü⁷⁰ arasındaki ikinci anlaşmazlığa yol açtı. Külçeciler, 1809-1810’da senetlerin haddinden fazla dağıtımına bağladıkları enflasyonist baskılardan korktular; konvertibilite çözümünü öğütlediler. Külçecilik karşıtları, sorunun para politikasının değişimi ile çözülemeyeceğini, çünkü bunun savaş zamanının olağan dışı baskılarının sonucu olduğunu ve geçeceğini ileri sürdüler. Anlaşma, geri alımın barış zamanına dek ertelenmesi şeklindeydi. Fakat bu noktada, şiddetli bir para darlığı başladı ve kayda değer direniş kredilerde bu geri alım kararının neden olduğu bir daralmayı ortaya çıkardı.⁷¹ Büyük oranda bu noktada, (pamuk endüstrisi liderleri gibi) bir altın standardının Büyük Britanya’nın döviz pozisyonunu güçlendireceği konumunu vurgulayanlar ve tarımsal ürünlerin⁷² fiyatlarını

senetleri bu zamanda yasal ödeme aracı değildi ve “halk, Banka’nın senetlerini yasal ödeme yetkisi olmadan kabul ettikçe, Hükümet ve Banka onu bu şekilde tercih etti.” Yasal ödeme aracı teriminden kaçınmanın bir nedeni “kamu zihninde Fransız ihtilalinin *assignatları*yla (banknotla-ryla) bağdaştırılmasıydı” (Fetter, 1965, 59). 1795’te *assignatların* çöküşü gerçekte Fransa’da madeni paranın kullanımında artışa yol açtı (bkz. Fetter, 1965, 11-21); bu da İngiliz Hazinesi üzerinde böyle bir yüke neden olan unsurlardan biri olmuştur.

70 Bu iki anlaşmazlığa ait karışıklıkların bir özeti için bkz. külçeci anlaşmazlık üzerine Laidler (1987) ve banka ekollerine karşı nakit hakkında bkz. Schwartz (1987). Her iki anlaşmazlık hakkında bkz. ayrıca Fetter (1965, 28,187-192).

71 Geri alma hakkındaki tartışmanın politik çıkarımları hakkında bkz. Jenks (1927, 25-31) ve Fetter (1965, 95-103).

72 Tarımsal memnuniyetsizlik nakit ödemelerin sürmesiyle şiddetlendirildi. Anlaşmalar yapıldı, para ödünç alındı ve vergiler kağıt para rejimi altında hesaplandı; altın standardına dönüşle paranın değeri artacak, fiyatlar düşecek ve anlaşması yapılmış borçlar nakit paranın artan değeriyle ödenmek zorunda olacaktır” (Brock, 1941,186). “Protesto hareketinin bu noktasında, tahıl ve nakit para sorunları açık biçimde örtüştü; aslında bir süre bir ve aynı sorun haline geldi. Borçluların üzerine ağır bir yük bindi. En önemli borçlu gruplarından biri çiftçi grubuydu... Para kullanımının teknik detayları tahıl yetiştiricileri için, her ne kadar onları az anlasalar da, çok önemliydi. Ve eleştirmenlerin detayları unutmaları ve ‘hatalı spekülasyonları’ ve ‘çok kötü teorileriyle’ siyasal ekonomistlere ve yüksek politikadan sorumlu gözükten ‘değişim yolundaki insanlara’ saldırmaları kolaydı.

‘İnanç! Onlar şimdi her şey haline geliyor. Baring Egemenler Kongresi’nde yardımcı olur ve [geri alım yasasını öneren] Ricardo içerideki işleri düzenler’” (Briggs, 1959, 204-205).

sürdürmek konusunda endişe eden, sadece büyük toprak sahipleri değil aynı zamanda "küçük adamlar"⁷³ arasında anlaşmazlık vardı.

Peterloo hükümetin sert omurgasını gösterdiğinde "küçük adam" için ne kadar yer olması gerektiği Büyük Britanya'da halkın ilgisini gittikçe işgal eden bir soruydu. Halkın huzursuzluğunun altında yatan sebebin "sefalet" olduğu açıktı ve mevcut yardım kurumları, işçi sınıflarını "kargaşalardan uzak tutmada" açıkça yetersiz kalıyordu. (Darvall, 1934, 199).⁷⁴ Peterloo'nun işçi sınıflarını sindirmeye çalıştığı ve onları bir noktaya kadar sindirdiği gerçeğine rağmen, yönetici sınıflar onların artan sosyal güçlerinden korkuyordu.

Liberaller ve muhafazakârlar arasındaki tartışma (ki bu Whigler ve Toryler ve hatta radikaller ve Toryler arasındaki tartışma ifadesinden daha iyidir) çözüme kavuşturulacak bir problem olup olmadığı ile ilgili değildi. Daha ziyade sorunun en iyi nasıl çözülebileceği ile ilgiliydi. Liberaller, uzmanlara yetki veren yasalara bakarken, muhafazakârlar "çıkarlar" denilen belirsiz şeye bakıyordu.⁷⁵ Yasamacı yaklaşımın çekingen başlangıçları her şeye rağmen 1817'de bir Tory hükümetinin yönetiminde kanallar, yollar ve köprüler üzerinde iş sağlayan Yoksulları İstihdam Yasası ile yapıldı. Yasa, depresyon döneminde "küçük adama" yardım etme yükümlülüğünü "tamamıyla kabul ettiği" "önemli bir yeni hareketi" temsil etti (Flinn, 1961, 92).⁷⁶

73 "İhtiyaç duydukları tüm krediyi toplayabilen zenginler için Napolyon savaşları sonrasında ekonomiyi sıkı deflasyon ve para ortodoksisıyla sıkıştırmak çok iyiydi: zarar gören ve on dokuzuncu yüzyılda tüm dönemlerde, tüm ülkelerde kolay krediyi ve mali gelenek karşıtlığını talep eden küçük adamdı" (Hobsbawm, 1962, 58). "1819'dan sonra Altın Standardına geri dönüş, para arzını kontrol eden zengin sınıfın teknelci gücünün iadesi olarak görüldü" (Cole, 1953, 1:110). Orta sınıf Radikaller geri alma tarafındaydılar; çünkü bunun ülkenin "barış zamanı vergi oranlarına dönüşünü" sağlayacağını düşünüyorlardı. (Read, 1958, 64).

74 Bu tabii ki, "çıkarları tamamen farklı ve karşıt olan iki ayrı sınıfın" olduğu kırsal bölgelerde eşit derecede geçerliydi... "Kapitalistler zengin olurken, işçiler zarar gördü. [1815 itibarıyla] İngiltere ve İskoçya'nın kırsal alanlarında isyan için hazır proleterya vardı" (Halevy, 1949a, 249).

75 "Torylerin işçi sınıflarına yönelik tutumuna egemen olan 'kazanılmış haklar' fikriydi. Liberal Reformcuların halk yönetimine anlaşılabilir rasyonel çizgiler üzerinde şekil verme çabalarına ısrarla direnen, yönetim birimi olarak devletten ziyade 'çıkarlar' lehindeki eski on sekizinci yüzyıl önyargısıydı" (Hill, 1929, 92).

76 Flinn (sayfa 84-85) 1793 ve 1811 arasında, Parlamento'nun zorda olan tüccarları, üreticileri ve sömürgelerdeki çiftçileri rahatlatan Devlet Hazine Bonolarını dört kez oylandığını belirtir. Buna benzer bir dördüncü yasa "sonuç olarak istihdama yönelen tehditten" bahsediyordu. Fakat 1817'den önce yasalar sadece girişimcilerin nakit pozisyonunun artmasına ve özel kamu işlerinin teşvik edilmesine yardımcı oluyor-

Çekingen yasamacı çabaya Metodizmin, göçün ve imparatorluğun uzlaştırmacı unsurlarını eklemek zorundayız. Protestan mezheplerin Büyük Britanya'nın siyasi istikrarının güvence altına alınmasındaki rolü uzun süre tartışıldı.⁷⁷ Wilmot Horton'un yoksulluğa çözüm olarak göçü teşvik etme önerileri "yoksulları dışarı atma" politikası olarak isimlendirildi.⁷⁸ Buna karşılık göç imparatorlukla bağlantılıydı.

1815'i hemen sonra takip eden dönemde İngiliz politikasının ilkesinin tedbir olduğu görülür. Korumacı yapıları kaldırma konusunda oldukça tedbirliydi. Nakit ödemeleri sürdürme konusunda da ihtiyatlıydılar. Aynı tedbir, koloniler ve ticari sistem karşısında da görülebilirdi. Liberal siyasal ekonomistler prensipte anti-emperyalı, fakat "mevcut sistemin aniden kaldırılmasına" muhalefet vardı. Her yerde olduğu gibi burada da, liberaller tüm yumurtaları aynı sepete koymadılar. Evet, serbest bir pazar, ama sermayenin birikimi pahasına

du. 1817 Yasası "istihdam düzeyini artırma arzusunu da" içeriyordu. Gerçekte, hükümetin sosyal yasaları 1817 Yasasından önce geldi. Pamuk atölyelerindeki yoksul çırağların işini bir günde on iki saatle sınırlayan 1802 Sağlık ve Ahlak Kuralları Çıracılar Yasası vardı. Bu belki de, işçi sınıflarının yeni sosyal gücüne bir yanıtın çok, gerçekte Elizabeth dönemi Yoksul Yasalarının bir dalı olsa da (bkz. Heywood, 1988, 218) 1815'de Robert Owen'in telkiniyle Peel tarafından bu çerçevede ikinci tasarı sunuldu (bkz. Ward, 1973, 56). Eğer varsa, Tory sosyal yardımları (soyul gereklilik) ile Torylerin sosyal kargaşayı sınırlama gerekliliğiyle ihtiyatlı borçlandırması arasında sınır çizmek zordur. Her halükârda, "Peelci muhafazakârlık emek sorunları konusunda hemfikir değildi. Wellington ve Peel yönetimindeki resmi partinin dikkati başka yerdedi" (Hill, 1929, 181).

77 "Açlık ve sefalet dönemlerinde proletaryanın umutsuzluğunu giderecek bir çıkış önerdiler, devrimci fikirlerin yayılmasına karşı barışçı bir engel koydular ve despotik bir kamuoyunun hükmüyle yasal kontrol isteğini karşıladılar" (Halevy, 1949b, vi). "[Yenilikçiler] Özgürlük tutkularıyla düzene bağlılığı birleştirdi ve son çare olarak sonraki üstün geldi" (Halevy, 1949a, 424).

78 Johnston (1972, 64) Horton'ı bu iftiraya karşı onun "sömürge mülklerinin değerine" gerçek bir "inancı" olduğunu söyleyerek savunur. Belki öyledir, fakat göç boyut olarak önemliydi (yaklaşık on bir bin kişi ya da her on dokuz göçmenden biri) ve sorunu azalttı. Hükümet, Johnston'un kendisinin (sayfa 1-2) açıkladığı gibi, onu bastırdı: "1815 ve 1826 arasında, Lord Liverpool hükümeti devlet destekli göçte altı ayrı denemede bulundu... Parlamenter reform ve Tahıl Yasalarının iptali gibi göç de, köklerini alt sınıfların endişelerinde bulan bir sorundu."

Diğer bir endişe İrlandalıların ve İskoçların "Birleşik Krallığın ekonomik olarak gelişmiş bölgelerine" göç edecek olmasıydı (Clapham, 1930, 63). Bunu yapacakları açıktı ve bu, girişimciler için bir noktaya kadar çok faydalıydı. Fakat bir noktadan sonra, şehrin sosyal sefalet sorununu arttırdı; oysa bu aynı kişilerin Birleşik Krallık dışına göç etmesinde bu tür olumsuzluklar bulunmuyordu. 1826-7'nin *Göç Sorusu* "muhtemelen İrlandalı göçmenlerin mutlak artışından ve İngiliz hayat standardına olan tehdidinden" söz ediyordu (Clapham'da alıntılanmıştır, 1930, 64).

değil. Her ne kadar, “II. Charles gibi eski sistem, serbest tüccarlara geçip giden insafsız bir dönem” olarak görünse de, değişiklikler er ya da geç gerçekleşti (Schuyler, 1945,103).⁷⁹

Liberaller koloniler hakkındaki öğretilerinde bile ölçülüydüler. Liberal ekonomistler genelde karların gerilemesi hakkında çok endişeliydiler. Wakefield, kolonilerin, karlı yatırım fırsatlarının eksikliğine kısmi bir cevap olduğu sonucuna vardı. James Mill (Winch’de alıntılanmıştır, 1963, 398), genelde Ricardo’nun eleştirilerini onaylamasına rağmen, bunu kabul etti: “Eğer kolonileşme Britanya için ekonomik bir ihtiyaçsa, o halde hükümet desteği gerektirecektir.”⁸⁰ Wakefield, etkin ve kendi kendini finanse eden koloniler için Benthamcı uygun bir mazeret ile “yeni, liberal bir imparatorluk anlayışı” geliştirdi.⁸¹ Krallıktaki koloniler bu nedenle aslında Harlow’un (1953) öne sürdüğü gibi, daha önceki kolonilerden farklıydı. Bunlar “ülke

79 “Merkantilizmin ve onun işleyişinin yeminli düşmanları olarak, ekonomistler [Ricardo, Malthus, Mili, MacCulloch] tabii ki sömürge sistemine karşıydı ve ticari sınırlamaları olmayan imparatorluğun bir yanlışlık olarak görüldüğü bir zamanda, öğretileri doğal olarak anti emperyalist tondaydı” (Schuyler, 1945, 70). Gelmiş geçmiş en güçlü ifadelerden biri Huskisson (1825, 24) tarafından denizcilik tekeline son verme ile ilgili bir parlamento tartışmasının durumu üzerineydi: “Aslında [sömürge] tekeli ya faydasız ya da zararlıdır: Anavatan sömürgeye diğerleriyle aynı ya da onlardan daha düşük oranda mal sağlayabildiğinde faydasızdır ve bunu yapamadığında, tekeli, sermayesinin bir kısmını hiçbir ilgisinin olmadığı işlere yönelttiğinde, açıkça ve kesinlikle zararlıdır.” Bu gerçekleri doğrulamak adına, bağımsızlığından sonra Birleşik Devletlerle olan devamlı hareketli ticaret örneğine dikkat çeker. Dış rekabetten uzak durmaya gelince, şunları söyler (sayfa 285): “Eski İspanya’nın tüm zorbaca düzenlemeleri ve *sahil korumaları* kolonilerinin İngiltere, Fransa ve Almanya’nın yasak mallarıyla dolmasını engellemedi.”

80 Fakat, Huskisson (1825,287) oldukça farklı bir görüşe sahiptir: “Gerçek şudur ki, kar oranı hiçbir şekilde sermayenin yatırıldığı alanın büyüklüğüne bağlı değildir; bu o dönemlerde tamamen sanayi verimliliği tarafından belirlenmiştir.”

81 “Wakefield bu önerinin ‘bilimsel’ niteliğini vurguladı...Wakefield’in Merkezi Toprak ve Göç Dairesi ve diğer bir Benthamcı oluşum olan yeniden düzenlenmiş Yoksulluk Yasası sisteminin Merkez Kurulu arasında bir paralel çizilebilir. Her ikisi de alışılmamış ve mevcut İngiliz zihniyetine uymayan bir türün merkezileşmiş bürokrasileriydi. Her ikisi de ekonomik ve etkili olarak yönetmek için aslarına uzanan açık bir emir ve sorumluluk zinciri ile sistemin altında yatan ilkelere tam olarak yetenekli tam zamanlı bir uzmanlar kuruluna ihtiyaç duyuyordu... Koloniler artık sadece askeri ürünler değildi ya da çöplük olmaya mahkum değildi; aristokrasiye sağladıkları arpalıklar ya da özel çıkar gruplarının ticari avantajları için de idare edilmiyorlardı, İngiliz yaşamının siyasi ve dini sınırlamalarından muaf, fakat eski bir medeniyetin bazı yaklaşımlarına sahip yeni toplumlar kuruldu” (Winch, 1965,149-150).

dışındaki sosyal değişimin bir uzantısı, sosyal emperyalizmin bir örneği” haline geldiler (Bayly, 1989, 252-253).⁸²

Denizaşırı ülkelerdeki sosyal değişim İngilizler için pratikte, kendileri için ekonomik bir ihtiyaç olduğunda İngilizler tarafından kolonileştirme ve İngilizler için ekonomik olarak faydalı olduğunda diğer ülkelerin kolonilerden çekilmesi anlamına geliyordu. Bir ada halkı için, Napolyonik evrenselci iddialar olmadan, dünya aniden kendi istirdiyeleri haline gelmişti. “İngiltere 1815’den beri sürekli olarak yığınlarını -turist olarak, göçmen olarak, sömürgeci olarak ve romantik devrim taraftarları olarak (Halevy, 1949b, 126-127)⁸³ baştan sona tüm dünyaya gönderiyordu”. Büyük Britanya, hem Latin Amerika’nın iskâna bağımsızlık hareketleri hakkında tereddütle hem de bu hareketleri teşvikle dolu uzun bir dönemden sonra, sonunda 1823’te kesin olarak oraya bu hareketleri bastırmak için birlikler gönderen İspanya haricindeki herhangi bir Avrupa ülkesine karşı kesin bir muhalefet içine girdi; bu, mücadelede kesin hareket olarak kabul edildi.⁸⁴ Zira Büyük Britanya 1820’de İspanya’nın kendi

82 Bayly şöyle devam eder: “Elbette, devlet adamlarının kafasında burada bir Karayip adasını ya da şurada bir Hindistan eyaletini elde etmenin işçi sınıfını disiplin altına almaya yardım edeceği ve yoksul İskoçyahlara ya da hoşnutsuz İrlandalı köylülerin göçü için bir alan sağlayacağı şeklinde basit bir düşünce yoktu. Bu daha çok, Britanya’da çelişki ve huzursuzluktan oluşturulan ve özellikle yeni askerileştirilmiş üst tabaka tarafından yayılan ulusal misyon fikrinin yurt dışına taşması ve sömürge karakollarındaki hoşgörülü valilerin durgun tutkularını canlandırması gibi bir şeydi.”

83 Halevy şöyle devam eder: “Soylular ve orta sınıf üyeleri daha ucuz yaşamdan, daha hafif vergilerden [bunu, Büyük Britanya’nın süper gece nöbetçisi devleti olduğunu düşünenlerin hepsi belirtir], daha iyi bir iklimten ve daha çok zevkten faydalanmak için Paris’in ya da İtalya’nın yolunu tuttular. İşsiz emekçiler Kuzey Amerika, Güney Afrika ve Okyanusya’nın bakir toprakları üzerinde iş bulmak için İngiltere’yi terk etti ve hemen hemen baştan sona tüm dünyada fırtına koparan devrimler, macera ruhunun teşvik ettiği ve barış hayatını sıkıcı bulan herkese özgürlüğün yeminli savunucuları olarak ortaya çıkma fırsatı sağladı. Paris’te Sir Robert Wilson, La Valette’nin kaçmasına yardım etti; Ravenna’da Byron, Avusturya polisi ile çatıştı. Ama Güney Afrika bu gezgin şövalyelere en görkemli maceraları sundu. Lord Cochrane Şili filosunun emrindeydi, Kaptan Browne Buenos Aires’ten önce görevlendirilen La Plata Cumhuriyeti’nin filosuna komuta etti. Venezuela’da General MacGregor savaştan savaşa gezdi ve İngiliz General üç yüz kişilik İngiliz-Alman birliklerinin başındaydı. 1819’da on binden fazla adamın Güney Amerika’daki despotizme karşı savaşmak için İrlanda limanlarından denize açıldığı ve sadece bir askeri birlikte Waterloo’da savaşmış 1500 kişiden fazla kişi bulunduğu tahmin ediliyordu.”

84 “Canning’in [tehdit edilmiş Avrupa müdahalesi] problemiyle nasıl karşılaştığı meşhurdur. Zamanında İngiliz donanmasının Fransız ve İspanyol olmayan diğer birliklerin Avrupa’dan ayrılmasını engelleyeceği uyarısını yaptı... Kıta Avrupası hükümet-

içinde Fransız müdahalesine karşı olarak savaşılmaya hazır değilken⁸⁵ burada savaşılmaya hazırdı. Bu elbette hegemonik güçten ne beklen- diği ve böyle bir gücün -cevap verilmesini beklemediği örtük tehdit- lerde bulunarak, fakat ayrıca ne zaman ultimatoom yayınlayacak ka- dar güçlü olmadığını bilerek⁸⁶ kendini nasıl ifade ettiğiyle ilgilidir. Canning, Avrupa devletlerine başarılı şekilde hiçbir şey yapmama konumunu kabullendirdiği için, “Güney Amerikalılar arasında bü- yük bir saygınlık kazandı.” (Temperley, 1925b, 53) Bu nedenle Bü- yük Britanya özgürlüğün standart taşıyıcısı statüsünü oyundaki açık ekonomik çıkarına rağmen güvence altına aldı.

Büyük Britanya'nın bağımsızlık hareketlerinin sınırlı destekçisi rolünü oynamaya bu hazır oluşu Yunanistan örneğinde Balkanlar/Os- manlı İmparatorluğu'na genişletildi. Büyük Britanya'daki kamuoyu, bir şekilde tam medeni olarak görülme- yen otokrasiyi küçümseme ve çok müdahale etmeme ihtiyatlı arzusu arasında kaldı. “Müdahale etmeden etki” Evans'ın (1983, bölüm 21) o dönemde Avrupa'daki

leri kendilerini bu işe adanmadan önce kendilerine riskleri hesaplamak için makul dayanaklar sunulmuştu” (İmlah, 1958, 9).

- 85 Monroe Doktrini 1823'de yayınlandı; fakat bunun etkisi abartılmamalıdır. Perkins (1927, 256-58) onun “çoğu Avrupalı için devamlı değil geçici faydası olduğundan” söz eder ve “onun *eski dünyanın* diplomatlarının kalbine korku saldığı fikrinin bir efsaneden başka bir şey olmadığını” ekler. Seton- Watson'un (1937- 88) belirttiği gibi Büyük Britanya'ya farklı tepki açıkça görülmektedir: “*Yeni dünyanın oluşumunda*’ belirleyici unsurun Monroe Doktrininden ziyade Canning’in tutumu olduğunu ileri sürmek çok zordur: Zira hiç kuşkusuz Birleşik Devletler savaşın uzunluğuna dayan- maya hazır değildi, halbuki Canning buna oldukça kesin biçimde hazırdı ve bunu fark eden Avrupa bundan açıkça etkilendi.” İspanya'nın kendisine önerilen müda- hale olayında, Castlereagh ve o zamanki Dışişleri Bakanı Canning ortaklığı reddetti. Hiç kuşkusuz, Fransız müdahalesini doğru bulmadıklarını; fakat “Fransa, Portekiz ve İspanyol Amerikası'ndan sakındığı sürece tamamen pasif olarak” böyle davran- dıklarını açıkladılar (Seton- Watson, 1937, 84).

- 86 Bu konuda Büyük Britanya'nın açık otoritesiyle ilgili olarak bkz. Temperley (1925b, 37) tarafından yapılan analiz: “Castlereagh Aix- la- Chapelle'de (1818) Latin Ame- rika'da güce dayalı bir müdahaleyle ilgili herhangi bir tasarıdan vazgeçmesi için Al- exanderla anlaştı... Fakat Yeni Kutsal İttifak'ın 1818'de Castlereagh'a boyun eğmesi, eğer Fransa [1823'te] bu hedefi gerçekleştirmek için bir şeyleri risk almaya hazırsa bu şekilde davranmasının nedeni değildi.” Peki Fransa hazır mıydı? Fransa öyle oldu- nu ima eder görünüyordu. XVIII. Louis zaten 1815'te Aile Anlaşmasını iyileştirmeye çalıştı ve bu nedenle İspanya'ya destek önerdi. Sonradan, Fransa Latin Amerika'da Burbon monarşilerinin oluşumunu cesaretlendirmeyi umdu. 1823'ün sonu itiba- riyle Fransa “İspanya'nın önceki kolonilerini tekrar fethedemeyeceğine” (Robertson, 1939, 319) ikna oldu ve bu nedenle (yakında X. Charles olacak Monsenyör'ün de içinde bulunduğu) Ultra parti müdahaleyi güçlü şekilde desteklemesine rağmen Bü- yük Britanya'yla kapışmaya değmezdi.

İngiliz dış politika hedeflerini tanımlama şeklidir. Bu amaçları tanımlamanın bir başka yolu da öncelikli hedefinin, ilkelerinin en kırılgan olduğu yerde onu sıkıntıya sokarak Kutsal İttifakı yavaş yavaş yok etmek olduğunu söylemektir. Yunanistan'ın durumu altın bir fırsat sunuyordu. Yunan devrimini 1820-1822'de Avrupa'da diğerlerinin hemen ardından ve aynı zamanda diğerleri gibi başladı. Diğerlerinin durumunda Büyük Britanya, gördüğümüz gibi, müdahaleyi "pasif olarak" onaylamadı. Bununla birlikte Yunan isyanı, bir Müslüman İmparatorluğa karşı Hristiyanların ve özelde Ortodoks Hristiyanların isyanı olmanın özel niteliklerine sahipti. Metternich, hareketsiz kalmış olabilir, fakat bu, Tüm Rusya'nın Çarı için daha zordu. O zaman bile, Alexander tereddüt etti; fakat 1825'te tahta çıkan Nicholas tarn olarak ancak 1830'da çözülecek konuyu⁸⁷ zorlamada Büyük Britanya'ya ve sonra Fransa'ya katılmaya hazırdı.

Bir yandan, Yunan isyanı Büyük Britanya ve başka yerlerde radikallerin davasıydı:

Yunanistan, uluslararası liberalizmin ilham kaynağı haline geldi ve Yunanlılar için örgütlü desteği ve çok sayıda gönüllü savaşçının hareket noktasını içeren "Yunan hayranlığı", 1820'lerde toplanan Avrupa'nın sol kanadını harekete geçirmede daha sonra 1930'larda İspanyol cumhuriyetine desteğin oynadığına benzer bir rol oynadı (Hobsbawn, 1962,145).⁸⁸

Fakat, diğer yandan, Yunan ulusçuluğu İngiliz hükümetinin Kutsal İttifak'tan arta kalan şeyi baltalayabilmesinde takoz olarak hizmet etti. Eger 1822'deki "korkunç felaketten" 1827'ye kadar Kutsal İttifak "aşağılama nesnesi" haline gelmişse (Temperley, 1925a, 474), bu öncelikle Yunan devrimini nedeniyledi."

87 Schenk (1947, 41) Osmanlı hükümeti 1815'te Kutsal İttifak'ın dışında bırakıldığında "bu dışlanmanın ardında gizli güdüler aramaya hazır hissettiğini" hatırlatır. "Ne de olsa, daha 1808'de Rusya'nın İstanbul'dan hak talep ettiği kolaylıkla unutulamazdı."

88 Bkz. ayrıca. Billington (1980,135): "[1821 Yunan Devrimi] tüm Avrupa'da anayasal devrimin saygınlığını yükseltti; bunu tam da bu dava en hakir görüldüğünde yaptı. Sosyal devrimden ayrı olarak Ulusal devrim davasına temsili bir destek verdi ve siyasal olarak etkili romantik yazarları harekete geçirdi." Gerçek şudur ki; ulusçuluk bu desteğe ihtiyaç duyuyordu. Bu bir ölçüde Napolyonik yıllarda doğan çok genç bir doktrindi; ama hâlâ işgal güçlerine direnişle karıştırılıyordu. Bu ancak 1815'ten sonra devlet ve ulusun örtüşmesi gerektiğini ileri süren bilinçli bir doktrin haline gelir. Renouvin'in (1954, 12) söylediği gibi, "bu doktrin 1815'te hiçbir yerde, henüz tam olarak ortaya çıkmamıştı."

Bu yıkımın [Kutsal ittifak'ın] baş mimarı George Canning'ti" (Weill, 1931, 68).⁸⁹ Hem "ulusların sonraki baharı" için ulusalcı devrimin arketipi hem de İngilizlerin dünya ekonomisi üzerindeki hegemonik etkisini güçlendirmek için verdiği uğraşta önemli maşa; dolayısıyla hem radikallerin efsanesi hem de akıllı dolaplar için Torylerin bahanesi olan - Yunan devriminin belirsiz rolü açıkça romantizmin anlam belirsizliğini yansıtır. Zira Yunanistan, Avrupa'nın iyi klasikçileri antik Yunan'ın rasyonelliğini kutlarken bile, Avrupa romantizminin baş esinleyicisi haline geldi. Romantizm, "1780 ve 1830 arasında rüştünü ispatladı." Doğal olarak Fransız ihtilali ile birlikte anıldı; çünkü romantizm "yakın selefinden farklı yeni bir toplum oluşturma" ile ilgiliydi (Barzun, 1943, 52). Bu nedenle bireyci, iradeci ve romantikti. Hayal gücünün özgürlüğü demekti. Fakat açıkça hayal gücünün özgürlüğünü istediği ve mevcut olanın sınırlamalarını reddettiği için. Ama aynı zamanda, "efsanelerle dolu [*berces*] halklar bir parça çocuksu ama samimi ve doğal naif şiirler yarattığında, geçmiş sevgisi, eski geleneklere bağlılık, çağlara meraktı" (Weill, 1930, 215).

Bu nedenle, her ne kadar romantizm doğaçlama içerse ve dolayısıyla devrimi kabul edebilse de, devrimde herhangi bir evrenselci vurguya şiddetle karşıydı, özellikle evrenselci projelerin gönülsüz halklar üzerindeki Napolyonik uygulamalarında canlandırıldığı şekliyle.⁹⁰ Bu nedenle; Blanqui gibi radikal, rasyonalist bir devrimci romantikleri düşman olarak değerlendirdi. On dokuzuncu yüzyılın büyük deneyimli devrimcisi Blanqui, 1830 devriminde savaşmayı kesti; çalıştığı gazetenin idarehanesine aceleyle girdi. Girişte dururken, silahını salladı ve gençlik coşkusuyla [tam bir romantik özelliği!] orada oturan yaşlı gazetecilere bağırdı: "*Enfoncez, les romantiques!*" -"Bu, romantikleri bitirir." Onun için, uğruna hayatını riske attığı devrim öncelikli

89 Weill (s. 95) şunu ileri sürer: "İspanya ve İspanyol Amerikasına ilişkin olarak başlayan Kutsal İttifakın dağılması Doğu'da tamamlandı... Bu, 1830'da liberalizmin zaferini mümkün hale getiren bu Avrupalı grubun parçalanmasıdır." Bkz. Canning'e benzer şekilde itimat eden Temperley (1925a, 474-475): "Bu şekilde yapılan iş sürekliydi. İngiltere'nin 1848 fırtınası ortasında sahip olduğu güvenlik herkesden çok Canning sayesinde. 1830 ve 1848 devrimleri dünyanın 'anayasal monarşi için güvenli hale getirilebileceğini' kanıtladı. Ve yirmilerde onun ılımlaştırıcı etkisini öngören Canning'ti."

90 "Romantiklere göre herhangi bir ulusun yöntemlerini, alanını ve sanatını bir diğeri-ne empoze etmesi fikri iticiydi. Zira bu açıkça Fransız ihtilalinin uygulamaya çalıştığı ve uğruna savaştığı rasyonalist hataydı" (Barzun, 1943, 129). Weill (1930, 216) "Devrim karşıtı politikalar arasındaki ittifak ve yeni literatür pek çok çağdaş açık göründü."

olarak cumhuriyetçi işçilerin onları ezenler üzerindeki zaferi değildi; aklına ilk gelen Chateaubriand'ın abartılı romantik tarzı, Orta Çağların idealleştirilmesi, düzmece Gotik ve feodalizmin taklidinin hepsinin artık kendine yazıda, drama ve mimaride Cumhuriyetçi Roma'nın soylu gelenegini model alan daha saf klasik bir tarza yerini bırakarak kaybolacaktı. (Postgate, 1974, 97).

Barzun (1961, xxi) “bunula birlikte romantizmin, Scott ya da Ca-riyle gibi

Romantikler, feodal bir düzeni tavsiye ettiğinde bile popülist” olduğunu söyler.

Belki Hobsbawm (1962, 306) genel vurguyu en iyi yakalayan kişidir:

Romantizmin ne anlama geldiği hiçbir suretle açık olmamasına rağmen, neye karşı olduğu oldukça açıktır: Ortaya... İçeriği ne olursa olsun, aşırı bir öğretiydi. Romantik sanatçılar ya da düşünürler, aşırı sağda, aşırı solda, soldan sağa atlarken bulunur. Fakat aslında “klasisizmin” kalesi olan rasyonalist merkezdeki ılımlılar, ya da liberaller arasında hemen hiç bulunmaz.⁹¹

O zaman Yunanistan tüm bu her yöne çekilebilir kavramlar açısından nereye uyar? Burada Bernal'ın Avrupa'nın ataları kavramsallaştırılması ile ilgili önemli çalışması [1987,1991] başa geçer. Rönesans düşünürlerinin Yunanistan'ı değil Mısır'ı “orijinal ve yaratıcı kaynak” olarak gördüklerini; odak noktasının Romantik düşünürlerin liderliğinde açıkça Yunanistan'a kaydığı Fransız ihtilali zamanına kadar, hem Mısır'ın hem de Çin'in (Bernal 1987, 16) felsefeleri ve bilimleri, fakat hepsinden önemlisi siyasi sistemleri açısından yüksek bir saygınlığa sahip olduğunu belirtti.

18.yüzyılın sonunda “ilerleme” egemen paradigma haline geldi; dinamizm ve değişikliğe istikrardan daha çok değer verildi ve dünya yer değil zaman aracılığıyla düşünölmeye başlandı. Bununla birlikte, yer halkların ya da “ırkların” yerel oluşumuna ilgileri sebebiyle

91 Hobsbawm şöyle devam eder: “Bunu burjuva karşıtı bir inanç olarak adlandırmak çok fazla olacaktı; zira hâlâ karışıklık çıkarmak üzere olan genç sınıflardaki devrimci ve istilacı unsur romantikleri de cezp etmektedir... Sermaye birikimindeki şeytani unsur akıllarından çıkmıyordu... Fakat buna rağmen romantik unsurlar burjuva devrimi evresinde bile önemsiz kaldı.” Hobsbawm (s. 310) bize “bu romantik eşitirilerin en kalıcı sonuçlarının Marx'ta önemli rol oynayan insan ‘yabancılaşması’ kavramı ve geleceğin mükemmel toplumunun iması” olduğunu da hatırlatır.

Romantikler için önemli olarak kaldı... Gerçek iletişim artık mantık aracılığıyla gerçekleşmiş, herhangi bir rasyonel kişinin ulaşabileceği bir şey gibi algılanmadı. Artık sadece birbirlerine akrabalık ya da kanla bağlı olanlara ve ortak bir “mirası” paylaşanlara dokunabilen duygu aracılığıyla bir akış olarak görüldü. (Bernal, 1987, 28)

Mısır'ın Avrupa'nın atası olamamasının nedeni tam olarak budur. On sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıl romantikleri ve ırkçıları için “Avrupa'nın sadece özü değil, aynı zamanda saf çocukluğu olarak da görülen Yunanistan'ın yerli Avrupalıların ve kolonileşen Afrikalıların ve Yahudilerin karışımının sonucu olabilmesi” açıkça kabul edilemezdi” (Bernal, 1987, 28). Yunanistan, Avrupa ve dış dünya yani barbarların ülkesi olan Doğu arasındaki çizgiyi temsil etti, bunu sembolize etmeye zorlandı. Ulusçuluk (özellikle, Hristiyan olmayan sömürgeci varlığa karşı protestocuysa) “Avrupa” bölgesinde kabul edilebilir, hatta arzu edilirdi -dolayısıyla, hem Latin Amerika'daki beyaz yerleşimciler hem de Yunanlılar “otokrasiye” karşı İngiliz des-teğine sahip olabildiler- ama bunun Hindistan gibi uzak kültürel iklimlerde neyin uygun olduğuyla ilgisi yoktu.

Daha muhafazakâr ve daha devrimci romantizm biçimleri hem zaman hem de mekan açısından ayrılmayla ilişkilidir. Zamanında, devrimci Napolyonik dönemin evrenselliğine karşı büyütülen romantizm daha önceki yıllarda ve merkez ülkelerde baskındı. Yaklaşık 1830'da, İtalya'da, Almanya'da ve Polonya'da Yunanistan'ın ayak izlerini takip ederek yerini “ulusal özgürleşme hareketinde önemli bir unsur” haline gelen “ilerlemenin romantizmine” bıraktı (Renouvin, 1954,19). Fakat merkezde ve özellikle Büyük Britanya'da Kıta Avrupa'sında sahip olduğu “devrimci ya da yarı-devrimci niteliğe” karşı olarak “gelenekle ve kilisede ve devlette otoritenin sürdürülmesiyle” özdeşleşmiş olarak kaldı (Seton- Watson, 1937, 40).

Romantizm, İngiliz hegemonyasına iyi hizmet etti. Bu, daha önce belirttiğimiz gibi, oldukça rasyonalist ve evrenselleştirici olan Kutsal İttifak'ı zayıflattı. Devrimci- Napolyonik geleneğin izlerini yok etti. Avrupa'da (ve Amerika kıtasında) Büyük Britanya'nın öncelikli ekonomik çıkarlarına ve hegemonik düzenini sürdürme ve güçlendirme yeteneğine hizmet eden jeopolitik alanın yeniden örgütlenmesini teşvik etti. Avrupa ve dış dünya arasına -1789 sonrası dünyanın jeopolitiği ve jeo-kültürü için her ikisi de çok önemli olan- emperyalizm ve ırkçılık için temel bir gerekçelendirme oluşturarak net bir çizgi

çizdi. Bu pek tabii ki bir delifişekti ve her zaman kontrol edilemeye-bilirdi. Böylece romantizm sonunda İngiliz hegemonik düzeninin bozulmasının parçası haline gelecekti; fakat bu, on dokuzuncu yüzyılın son üç çeyreğinin ekonomik ve siyasi dönüşümleri bu düzenin temellerini sarsana kadar olmayacaktı.

Fransa'nın içsel evriminin bu büyük şemayla birlikte hareket etmesi İngilizlere çok yardımcı oldu. 1815'ten sonraki dönem Büyük Britanya'da olduğu gibi, Fransa'da da, "çalışan sınıflara ne refah ne de servet getirdi"; daha çok büyük şehir merkezlerine yönelik iç göçün kötüleştirdiği işsizliği getirdi (Ponteil, 1968, 285).⁹² Sosyal olarak, işçiler ve şehir burjuvazisi arasındaki uçurum muazzamdı.⁹³ İşçilerin örgütlenme hakları katı bir biçimde polis gözetimi altındaki yardım dernekleriyle sınırlandı.⁹⁴ Lyon'da 1817'de işçilerin üç renkli kokart kaldırdıkları işçi huzursuzluğu vardı; bu Rhone valisinin (Amerika'daki isyan ve Lizbon'daki kumpasla birlikte) İngiltere'deki ayaklanma söylentilerinden bulaştığını iddia ettiği bir olaydı.⁹⁵ Bununla birlikte, Guizot gibi bir liberal 1820'de "özellikle siyasi kuruluşlarla ilgili olarak kitlelerin (*saisir fes masses*) desteğini elde etmekten ümidimi kesmedim"⁹⁶ diyebiliyordu.

Yine de, 1820'lerin ortası siyasi süreçte ciddi bir alevlenme yarattı. Tam da Liberal Torycılık Büyük Britanya'da kök saldıgında, Fransa'da X. Charles, kralın zamansız ölümüyle aynı zamana tesadüf ederek 1824'de iktidara geldi ve onun özel olarak tepkici görüşlerini yürürlüğe koymaya başladı. Bu, Britanya ile içeride *pays legal*'in büyük kısmıyla ve işçi sınıflarıyla gerginliğe yol açtı. Ayrıca, X. Charles'ın tahta çıkması 1825'te başlayan ve büyük ölçüde 1829'da yoğunlaşan ekonomik sıkıntı dönemine denk geldi. Siyasi sertleşme

92 Bkz. ayrıca Bruhat (1952, 186-187): "İşçilerin koşulları 1815'ten 1830'a kadar önemli ölçüde kötüleşti. Çalışma saatleri ve hayat pahalılığı artarken ücretler düştü ... Gaz aydınlatması öncelikle kış mevsimi boyunca çalışma gününün uzamasını sağladı."

93 "Bir işçinin kendisini burjuvayla eşit ilan etmesi bir 'cesaret' işiydi." (Daumard, 1963, 517).

94 Bununla birlikte, Bruhat (1952, 206-07) şunları belirtir: "Ancak, etkinlikleri karşılıklı yardımla sınırlıysa da; bu birlikler aidatların düzenli toplanması, toplantıların düzenlemesi ve tahsildarların belirlenmesi aracılığıyla bile olsa, işçilere örgütlenme hissi vermeye katkıda bulundu" (s. 208).

95 Başkan Comte de Chabrol tarafından 24 Haziran 1817'de yazılan rapor ile ilgili olarak bkz. Rudé (1969, 162). Rudé ayrıca Albay Fabvier tarafından yayınlanan "Lyon en 1817" adlı bir broşürden bahseder; bu benzer şekilde Lizbondaki hareketlerden ve Pernambuco, Brezilya'daki devrimden etkilendiğini ima eder.

96 Fauriële mektup, Rosanvallonda alıntlandı (1985, 39).

ve ekonomik sıkıntıların birleşmesi patlayıcı olma eğilimindeydi ve doğrudan 1830'un devrimci atmosferine yol açtı (bkz. Bourgin, 1947,203 ve Gonnet, 1955,250-280).

X. Charles politikalarını ılımlı hale getirmeye ve şikâyetçilerin bazılarını yatıştırmaya çalışmak yerine, otoritesini çok daha keyfi olarak ifade etti.⁹⁷ 221 milletvekili ona parlamentonun haklarına saygı duymasını istediği bir muhtıra gönderme cesareti bulduğunda, o bunu, yanlış olmayan biçimde, XVIII. Louis'in Bildirgesinde desteklendiği şekilde, Fransız ihtilalinin temel ilkelerinin savunması olarak gördü ve talebi yok saydı. Bu, bir anlamda X. Charles'ın son şansıydı. "1830'da bir devrim varsa, bu kışkırtılan bir devrimdi." X. Charles 26 Temmuz'da baskıcı bir basın emri yayınladı. Milletvekilleri yasayı savsakladı; bir işçi kalabalığı harekete geçti. Bu kalabalık "umutsuz ve yoksullardan" ya da "varlıklı orta sınıftan" değil; "büyük ölçüde usta zanaatkarlardan, yıllar boyunca epeyce yetişmiş kişilerden" oluşuyordu (Suel, 1953,188).

O zaman bu, Avrupa'nın "ilk profesyonel devrimcisi" olan Buonarroti'nin, "1830 Devrimi arifesinde tepkinin zaferi için gerçekten dua ettiğinde" ümid ettiği devrim miydi (Eisentein, 1959, 49)?⁹⁸ Pek değil. Restorasyon liberalizmi tarafından hemen ele geçirilen ve Temmuz Monarşisi ve kendini Fransa Kralı olarak değil Fransızların Kralı olarak adlandırmaya hazırlanmış Louis-Philippe ile sonuçlanan üç günlük -Temmuz 27-29, fes *Trois Glorieuses*- bir halk devrimi idi. Thiers şöyle diyordu: "Orleans Dükü olmadan... bu güruhu asla kontrol altına alamazdık" (Dolleans tarafından alıntılı, 1947, 42). Hala ancien régime'in bir çeşidini samimiyetle geri getirmeyi umut eden Aşırıların karşı Temmuz Monarşisi Fransız ihtilalinin liberal bir biçimini meşrulaştırdı. "1830 Devrimiyle, 1789 İhtilaline yapılan saldırı sonunda püskürtüldü" (Elton 1923, 88).⁹⁹

97 Labrousse (1949a, 19) bunun 1789, 1830 ve 1848 Fransız devrimlerinin ortak niteliklerinden biri olduğunu ileri sürer. Hepsi kendiliğinden gelişmişti; nedenler iç kaynaklıydı; her bir durumda sosyal bir niteliğe sahiptiler; hepsinden önce ekonomik zorluklar geliyordu. "Bu iki bağlantılı olgu, ekonomik ve siyasi gerilim, bir patlamaya neden olmak için, dirençle karşılaşmak zorundadırlar... İngiltere'de esneklik politikası söz konusudur: zamanında verilen ödünler vardır ve hiçbir şey patlak vermez. Fransa'da direnç vardır- ve her şey patlar."

98 Buonarroti'nin en çok korktuğu Kutsal İttifak değil, "Canning İngiltere'si ve Reform Dönemi tarafından temsil edilen gizli düşmandı" (Eisenstein, 1959, 139).

99 Bu günümüze kadar *Trois Glorieuses* anıtının Paris'te Place de la Bastille üzerinde dikili durmasıyla kutlanır. Fakat, kutlanan Fransız ihtilali öncelikle XVIII. Louis'in

İşçiler hızlıca 1830 Devrimin “ekonomi ve sosyal yapı açısından, herhangi bir değişiklik meydana getirmediğini” fark edeceklerdi (Bourgin, 1947, 205).¹⁰⁰ Eger işçiler hayal kırıklığına uğratıldıysa, Ultralar da her şeye rağmen korkutuldu. 7 Ağustos 1830’da Chateaubriand (Beneton’da alıntılı, 1988, 56-57, not 3) Lordlar Kamarası’nda Louis-Philippe’e destek vermeyi reddeden bir konuşma yaptı: “Faydasız bir felaket tellalı olarak, hor görülen ikazlarım tahttan ve ana vatandan bıktım; bana tüm kalan çok sıklıkla öngördüğüm yıkıntının enkazları üzerine oturmaktır.” Ve büyük iş adamları aynı anda “tepkiden... Legitimistlerden [ve] kitlelerin sosyal devriminden” korkarak alkışlamaları gerekip gerekmediğinden emin degillerdi, (Price, 1975b, 6).¹⁰¹

1814 Anlaşmasında canlandırılan ihtilal, Paris burjuvazisinin Aşırılarına muhalefeti “devamlı değildi; Anlaşma, ileri gelenlerin zihninde, başlangıç noktası değil, bir son noktaydı. Tepkici görüşlerini açıkça reddettikleri kişilere karşı mücadele ederken Paris burjuvazisinin liderleri geçmişe dönük olarak kaldılar. Muhafazakâr tutumları kendini siyaset alanıyla birlikte sosyal düzeyde de ortaya koydu” (Daumard, 1963, 575).

- 100 Dolléans (1947, 44) aynı fikirdedir: “Çalışan sınıf için hiçbir şey değişmedi... [Louis Philippe’nin] Bakanları halka Restorasyon’un adamlarından daha düşmandı.” Daumard da (1963, 576, 583) aynısını söyler: “Temmuz Günlerinden sonra, Burjuvazinin halk tarafından yapılan bir devrime kendi faydası için el koyduğu genel olarak kabul edilen bir tezdur... 1831’in sonunda, burjuva toplumu örgütlendi. Reformlar sınırlıydı; fakat temsilcileri istisnasız olarak devlet içerisinde uygun yerlerini bulmuş izlenimine sahip orta sınıfın taleplerini temsil ediyordu.

Ayrıca bkz. Newman (1974, 58-59): “[1830 Devrimi] anayasal liberaller ve sıradan halk arasında yıllardır kurulan bir ittifakın ürünüydü... [İki sınıf] kendilerini tek bir siyasi birimin -halkın- parçası olarak görebiliyordu... Bu birim X. Charles tarafından yönetilen, rahiplerin istilasına uğramış ortak bir düşman olan aristokrat partiye karşı birleşmişti. [Sıradan halk ancak daha sonra] Louis Blanc gibi sosyalistlerin yardımıyla özgürlüğün yeterli olmadığını ve liberal orta sınıfın onların çıkarlarını temsil etmediğini ve edemediğini görecekti.”

“Daha sonra” aslında neredeyse hemendi. Ağustos ortası itibarıyla, Paris’te pek çok grev vardı. Ekim itibarıyla, “kargaşalar” vardı. “İşçi sınıfı devrimin, onlara talihlerini iyileştirmek şöyle dursun, bekledikleri gibi, onu sadece kötüleştirdiğini anladı” (Pinkley, 1972, 313). 7 Ekim 1831 itibarıyla Rhône’nin başkanı, kendi adlarına yapıldığını hissetmeleri gereken devrimin hemen ertesinde işçi sınıfının hoşnutsuzluğunu vurguluyor olacaktı (Tarle’de alıntılanmıştır, 1929, 151).

- 101 Bir kere, büyük işletmeler X. Charles devrinde bile zaten oldukça iyi iş yapıyordu. Devrim “yeni kişileri devlet dairesine taşımakla” beraber -aslında, devletin yüksek mevkilerinin adamakıllı tasfiyesini sağladı (Pinkley, 1972, 276-277)- “*grande bourgeoisie*’ye ait hiçbir yeni rejimi uygulamadı” (Pinkley, 1964b, 71). Aslında ayaklanmanın ekonomik etkisinden sakınıyorlardı. 1830 baharı, onlara göre, “zor zamanlardan sonra kendi çapında bir ilerlemeyi” temsil ediyordu. İş koşulları “devrimi izleyen aylardakı kötüleşti.” Ve Devrimin arkasından “halk ayaklanması” geliyordu (Johnson, 1975, 150-151, 153).

Son olarak, İngilizler de başlangıçta alkışlama konusunda tereddütlü davrandı. Gerçekte, devrimin hemen sonrasındaki haftalar içinde, “savaş tehdidi ağır şekilde Fransa’nın üstüne geldi” (Pinkley, 1972, 303). Fransız bayrağı, milli marşı, ulusal korumanın yeniden örgütlenmesi hepsi Kutsal İttifak devletlerinin irkilmesine neden oldu; yenilenmiş Fransız saldırganlığından korkmaya bile başladılar. Fakat daha muhafazakâr Torylerin sözcüsü olan Wellington’dan başkasının yönetimi altında olmayan İngiliz hükümeti, yeni hükümeti onaylamada acele etti. Ve Ekim’e kadar, herkes öyle yapmıştı.

İngilizler neden bu kadar hızlı davrandı? Şüphesiz Louis-Philippe’in hem Büyük Britanya’nın parlamenter kurumlarının “samimi bir hayranı” hem de Büyük Britanya ile ittifak taraftarı olması buna yardımcı oldu (bkz. Guy ot, 1901, 579). Bu iki görüşün ünlü yorumcusu Talleyrand’ı Büyük Britanya’ya büyük elçi olarak ataması Louis-Philippe tarafından yapılan akıllı bir hareketti. Bu Büyük Britanya’nın [Louis-Philippe için] desteği “kazanılması gereken en önemli” ülke olduğunu sembolize ediyordu (Guichen, 1917, 186).¹⁰² Ve hiç şüphesiz İngilizler’in, Polignak’ın X. Charles için yönettiği dış politika kızgın olmak için pek çok sebebi vardı. Özelde, 1830’un başlarında Fransa’nın Cezayir’i istila edeceği imaları konusunda ve en çok da X. Charles’in bunu adeta Haçlı Seferleri’nin dirilişi olarak gördüğünü fark ettiklerinde mutsuz olmuşlardı.¹⁰³ Büyük Britanya Kutsal İttifak’ı sınırlamayı başardığı anda, X. Charles bir çuval inciri berbat etmiş göründü.¹⁰⁴ Büyük Britanya, Fransa’nın diğer Avrupa ülkelerinden ve özelde Rusya’dan alıyor olduğu güçlü destek sebebiyle,

102 Talleyrand’ın ataması hem Fransa hem de Büyük Britanya’da tartışmalı olsa da, İngiliz halkı tarafından çok iyi karşılandı. Bkz. Masure (1893, 108-113).

103 “Cezayir Krallığına karşı bu çok uzak sefer, Berberi korsanların çekilmesi... Fransa Kralı X. Charles’i memnun etti; çünkü dini ruhu bunu, Orta Çağ’da kralların Haçlı Seferlerini algıladığı gibi algıladı” (Coulet, 1931, 2). Bu İngilizlere tehlikeli şekilde kışkırtıcı görünmüş olmalıdır.

104 XVIII. Louis İngilizleri sakinleştirmek için sömürgeci politikasını sınırladı. X. Charles kendini daha az sınırlanmış hissetti. Doğru, Büyük Britanya ve Rusya’nın yanı sıra ilk kez Yunanistan’la ilişki kurdu. Fakat, 1829’da Yunanistan’ın bağımsızlığını güvence altına alan, İngilizler’in hegemonik düzenlerinin onaylanmasına hizmet eden Adrianople Anlaşması Fransız birliklerini diğer ve farklı deniz aşırı seferler yapma konusunda özgürleştirdi (bkz. Schefer, 1928, 32-33).

ona karşı doğrudan hareket etmekten alıkondu.¹⁰⁵ Fakat şimdi, Louis Phillippe'den daha fazlasını bekleyebilirdi; aslında öyle de oldu.¹⁰⁶

Fakat bütün tereddütlerle birlikte, gerçek, *Temmuz Devriminin* başarılı olduğudur. Yani, liberal devlet kuruldu –en azından ilkel formu içerisinde. Yüz yıl sonra, Benedetto Croce (1934,101-102) “Temmuz güneşi” dediği şeye bakıp övünebiliyordu:

[Temmuz Günleri] ile tüm Avrupa mutlakiyetçiliği manevi olarak yenilgiye uğratıldı ve öte yandan, bulanım içerisinde mücadele eden ve başkaldıran Avrupa liberalizmi olağanüstü durumlarda düşmanla nasıl yüzleşileceğinin bir örneği; bu şekilde zaferin kesin olduğunun bir kanıtı; büyük bir gücün özgürlüğün bereketine ulaştığı gerçeğinde bir yardım ve yakında gelecek devrimlere güvenin temeli haline geldi.

Croce'nin belirttiği gibi, 1830 Devrimi en ivedi olarak komşu Belçika ve İtalya'ya; fakat daha sonra Polonya'ya da yayılan bulaşıcı bir devrim oldu. “Avrupa halkı uzun bir umursamazlıktan çıktı. Kutsal İttifak sallandı” (Rude, 1940, 413).¹⁰⁷ Üç devrimden sadece ve haklı olarak Belçika'nınki başarılıydı. Dünya ekonomisinin merkez ülkelerinde liberal devleti oluşturma ve güçlendirme projesine giren sadece oydu. Carbonari'nin İtalyan isyanı Fransa'da daha radikal unsurlar ve Lafayette liderliğindeki *Parti de mouvement*'in çeşitli kesimleri tarafından desteklendi. *Volontaires du Rhône*'yi Piedmont'un (ve tesadüfen ilave olarak Savoy'un) yardımına koşturmak için örgütlediler. Ancak bunlar, kısmen Fransız otoritelerinin kendileri tarafından engellendi.¹⁰⁸ Zira yeni Fransız hükümeti sadece Avusturya'yı dahil

105 Bkz. Guichen (1917, 65): “Avrupa kamuoyu Cezayir seferini parlamentonun durumunu görmemek için bir dikkat dağıtma niyeti taşıyan, hükümetin ve kralın kendisinin siyasi konumunu tüm Avrupa'yı etkileyen bir başarı ile güçlendiren bir tedbir olarak gördü.” Sonuç olarak, “devletlerin neredeyse oybirliğiyle verdiği onay Aberdeen ve Wellington'u sınırladı” (s. 67). “İngiltere protestosunu sürdürürken... Petersburg ve Paris arasındaki anlaşma gittikçe güçleniyordu” (Schefer, 1907, 446).

106 Bu en azından bir dereceye kadar daha iyidir. Her ne kadar Talleyrand Louis-Philippe'ye İngilizlere bir jest olarak Cezayir'den vazgeçmesini önerdiyse de, Louis-Philippe bunu reddetti (bkz. Guichen, 1917, 187). Bununla birlikte, İngilizler X. Charles ile anlaşamazken, Avrupa vizyonlarını paylaşan biri olarak Louis-Philippe ile anlaşabilirlerdi.

107 Ama Masure'ye (1892, 696) göre bu zaten 1830'dan önce “sarsılmıştı”: “1830 yılının başında, Kutsal İttifak bir isimden başka bir şey değildi.”

108 Bkz. sonuç olarak “*Volontaires du Rhône*'nin kadrosunun Lyon'da gizlice örgütlenen belli sayıda işçi grubu içinde nasıl ayakta kaldığına” dikkat çeken Rudé (1940, 433), “21-22 Kasım 1831'de Lyon'daki savaşta işçileri yöneten... *Volontaires du Rhône*'du.”

etmek istiyordu; ve Piedmont kralı Charles- Albert, Avusturyalıları dışarıda, liberallerin ise kontrol altında tutulmasını istiyordu. Böylece sonunda kaybeden liberallerdi (bkz. Renouvin, 1954, 73-75). Polonya'ya gelince, devrim orada fazla zorlanmadan baskı altına alındı. Onunla Fransa'daki devrim arasındaki bağlantı sadece maneviydi.¹⁰⁹ Fransızlar çok uzaktı ve ne bir şey yapabiliirdi ne de yapmaya hazırdı.

Belçika tamamıyla başka bir hikâyeydi. Belçika hiçbir zaman bağımsız bir devlet olmadı; fakat Hollanda İsyanı ve Fransız ihtilali arasındaki uzun dönemde, ilk önce İspanyol sonra Avusturya yönetimi altında bir ölçüde özerk bir yönetim birimiydi. Bu dönemde tarım gelişmişti,¹¹⁰ fakat endüstri de, özellikle Prens Charles devrindeki "otuz iki refah yılını" [1748-1780] izleyen dönemde aynı derecede gelişti. Prensın delegeesi, "Belçika, Lüksemburg ve Hollanda bölgesinin Colbert'i" olarak bilinen Coblez Kontu [1753-70], 1765 ve 1775 arasında¹¹¹ bu noktadan itibaren durmadan devam eden "etkileyici" bir büyüme¹¹² ile sonuçlanan korumacı bir politika (Briavonne, 1839, 7, 86-90) başlattı. O zamanda Avusturya Hollandasının Birleşik Eyaletler üzerindeki avantajlarından biri, yüksek nüfus artışı, düşük ücretler ve kalifiye iş gücünün birleşmesiydi.¹¹³ Bir sonuç da

Lafayette Kutsal İttifak için özel bir küçümseme ve korku nesnesiydi. Paris'teki Rus büyük elçisi Pozzo del Borgo, onu "evrensel çalkantının bu haçlı seferinin koruyucusu ve açık kışkırtıcısı" olarak adlandırdı. Ve Paris'teki Avusturya elçiliği sekreteri Apponyi, onun "halkın idolü ve devrimin modeli" olduğunu söyledi (Guichenêde alıntılardı, 1917, 180).

109 Bkz. Leslie (1952, 121): "[Polonya'daki] ileri gelen komplocuların ordunun 1830 Fransız Devrimini bastırmak için kullanılmasını önlemek için isyan ettiğini gösteren için çok az kanıt vardır. İkinci ve Üçüncü Bölünmelerin 1789 Fransız Devrimini kurtardığı ileri sürüldüyse de, bu olaydan sonra Fransız sempatisini talep etmek için bir gerekçedir. Gerçek, [Rusya Grand Dükü ve kara kuvvetleri komutanı] Constantine'nin Wysocki'nin komplosunu ortaya çıkardığı ve bu nedenle komplocuların hızlı karar almasının gerekli hale geldiğidir."

110 Slicher van Bath (1963, 243) "en büyük gelişmenin 1650-1750 döneminde olduğunu" çünkü "Felemenk tarımının yoğun tipinin tahıla, endüstriye ve yem bitkilerine dayandığından daha az dayandığını" söyler. Ama bu 1750'den sonra devam etti. Abel (1973, 286) şöyle der: "Yaklaşık 1800'de Avrupalı gezginler Avrupa'nın [tarım üretiminde] Flanders'e en üst sırada yer verme konusunda hem fıkırdı."

111 Özelde Charleroi'ye atıfta bulunan Hasquin (1971, 299). Bkz. ayrıca, "eksik ve özensiz olsalar bile 1764 istatistiklerinin Avusturya Hollandasının daha büyük bir kısmında endüstri karmaşası izlenimi verdiğini" söyleyen Garden (1978b, 21).

112 Lebrun (1961, 654) 1770-1840 dönemine atıfta bulunurken "Belçika'daki endüstriyel devrimin son derece hızlı ve öz niteliğinden" bahseder.

113 Mokyr (1974, 381) yüksek nüfus artışını patatese ve ayrıca yurtiçi endüstriye bağlar ve "ön-endüstride olağanüstü düşük ücretlerin tarihçileri birlikte dönemin çağdaş-

Belçika'nın sanayi makinelerini neredeyse İngiltere kadar hızlı kullanmaya başlıyor oluşuydu.¹¹⁴

Fransa Belçika'yı 1795'te topraklarına kattı. Endüstriyel üretimin ana merkezlerinin hepsi -Ghent'te pamuk, Verviers ve Eupen'de yün ve Liege ve Hainault'ta ağır sanayi- Fransız döneminde daha "dikkat çekici bir büyüme" gösterdi (Mokyr, 1974, 366).¹¹⁵ Bunda iki ana neden görünür: "30 milyon müşteriden oluşan koruma altında ve birleşik devasa bir bölge ile bütünleşme" (Crouzet, 1964, 209) ve sosyal yapının dönüşümü, ticarete konulan yurt için engellemelerin kaldırılması (gümrükler, geçiş vergileri), loncaların feshedilmesi, sivil eşitlik, yasaların ve mahkemelerin reformu ve feodal hakların feshedilmesi (bkz. Wright, 1955, 90).¹¹⁶ İkisi birlikte, herkesin hemfikir görüldüğü üzere, harika şekilde işlemiş görünür: "Sert hızlanma", Rostovcu "sıçrama" anı, "toplam dönüşüm... [ve] kesin yayılma anı" kullanılan ifadelerdir (Lebrun, 1961, 555; Devleeshouwer, 1970, 618;

larını etkilediğini" söyler. "Daha düşük ücretlerin Belçika'daki hızlı endüstrileşmeyi ve daha yüksek ücretlerin Hollanda'daki ekonomik durgunluğu belirlemede çok önemli olabileceği" sonucuna varır (s. 385).

Milward ve Saul (1973, 452-453) bu açıklamayı Belçika'nın düşük ücretleri için önerir: "Tarımın yapısı Fransa'nın önünü kesen katılıkları kırmaya... katkıda bulundu. Tarlalar o kadar küçüktü ki aynı iş gücü tarımsal ve endüstriyel iş arasında sıklıkla paylaşılıyordu. Fabrika işçisi epey uzaktaki iş gününden sonra küçük arazisine dönüyordu. Bu, bir proletaryanın gelişmesinde geçici bir aşama değil, Belçika ekonomisinin sürekli bir özelliğiydi. Bu, Belçika içindeki uzun bir iş göçü geleneğinden kaynaklanmış görünür ve Belçika'da Fransa'dan görece daha düşük olan endüstriyel ücretlerin bir sebebiydi, zira girişimciler onun iş gücünü sürekli olarak topraktan alkoyma ihtiyacı duymadı."

Vasıflı işçiler hakkında, bkz. Ruwet (1967, 23): "[On sekizinci] yüzyılın başından beri, Palatinate Prensini, Venedik cumhuriyetinin, Bavyera Prensini, [Kutsal Roma] İmparatorunun, Prusya kralının ve sonra Rus Çaricesinin Vervier'deki işçileri periyodik olarak ülkelerine çekmeye çalışması Verviers'in ve teknisyenlerinin ününü fazlasıyla ispatlar."

114 Lebrun (1948, 24) "gecikmenin önemsizliğinden" bahseder.

115 Crouzet (1964, 583) Krefeld'de ipeği ekler. Mokyr (1974, 368-369) Hollanda döneminde "kayda değer bir gerginlikten" ve 1830'dan sonra "biraz hız" kaybindan söz eder. Craeybeckx (1968, 123-124) buna bir uyarı notu ekler. Kıtasa Abluka'nın "bazı endüstrileri canlandırdığını" ama diğer sektörlerde, bilhassa madencilikte "teknik ilerlemeyi... durdurduğunu" da söyler. Yine de, Fransız döneminin sonraki kısmında "eski rejimden arta kalan son engellerin" kaldırılmasının etkisinin "özellikle önemli" olduğunu belirtir.

116 Demangeon ve Febvre (1935, 128) Avusturya İmparatoru II. Joseph'in bu reformlardan pek çoğunu dayatmaya çalıştığını ve başarısız olduğunu, oysaki Napolyon'un bunda başarılı olduğunu belirtir. "Bu nedenle Napolyon Belçika'da II. Joseph'in vasiyetinin icracısı rolünü üstlendi."

Dhondt, 1969,42,44).¹¹⁷ Bu zaten dönemin Belçikalı analisti, Natalis Briavoinne'ın (1839,113) görüşüydü:

[Fransız döneminin] siyasi olayları, birleşik bir medeni hukuk ve konuyla daha ilgili olarak, mahkemelerin tamamıyla yeniden örgütlenmesi [ve] gelişmiş ticari kurumlar hep birlikte Fransa'da olduğu gibi Belçika'da da dikkat çekici bir ivmelenmenin temelini oluşturur; fakat Belçika en erken ve en büyük karları toplayan ülkedir.

Waterloo'dan sonra Belçika Hollanda Krallığına katıldı. Halkın görüşüne baş vurulmadı. Bu yeniden birleşme (250 yıllık ayrılıktan sonra) nüfusun her iki ana grubu -Wallonia'da güçlü olan, parlamenter sistemi isteyen demokratlar ve Flanders'de güçlü olan, dini haklarını savunmak için öncelikli bir anlaşma olmadan Protestan bir monarhın yönetiminde olmaktan sakınan Katolikler-tarafından Belçika'da düşmanlıkla karşılandı (bkz. Ponteil, 1968,17). Doğrudan ekonomik etki olumsuzdu; bunun nedeni kısmen dünyanın genel olarak sıkıntılı bir ekonomik durum içinde olması, kısmen de malları için pazarın daralmasıydı.¹¹⁸ Politika açısından en önemli tartışma açık antrepoları ayakta kalan ve Hamburg'la Manchesterla olduğundan daha fazla ilgilenen Hollandalı tüccarlar¹¹⁹ ile İngiliz rekabetine karşı korumaya isteyen Belçikalı sanayiciler¹²⁰ arasında, gümrükler ile ilgiliydi.

117 Milward ve Saul (1973, 292) gerçekte aynı fikirdedir; fakat bunu daha mantıklı ifade ederler. Belçika'da Fransız yönetiminin etkilerinin karışık, fakat her şey hesaba katıldığında, bunun faydalı olduğunu söylerler! Dhondt ve Bruwier (1973, 352) bu dönemi Belçika sanayi devriminin "zirvesi" olarak adlandırır. Bununla beraber, Lebrun (1961, 574-76) çok büyük kentsel öbekenmelerin ve eğitime verilen yetersiz önemin sebep olduğu bazı "kayıp fırsatlara" işaret eder.

118 Dhondt ve Bruwier (1973, 349) siyasi yeniden yapılanmanın ve ayrıca İngiliz ürünlerinin serbest akışının "Ghent pamuk endüstrisinin çöküşüne yol açtığını" belirtir. "Ekonomik durgunluk 1823'e dek sürdü." Fakat sonra endüstri Hollanda doğu Hint Adalarında yeni ihracat yerleri buldu. Lis ve Soly (1977, 480) Antwerp'teki yaşam standartlarının, gıda tüketimiyle ölçüldüğü şekliyle, "hem nitelik hem nicelik olarak sert şekilde düştüğünü" kaydeder.

119 Bkz. Wright (1955, 28, 77): "On sekizinci yüzyılın sonunda, çoğu Hollanda ticareti açık ekonomik avantajdan çok geleneğe dayanıyordu. Savaş dönemi koşulları yabancı tüccarları yeni bağlantılar aramaya zorladı." Ticaretin gerileyip gerilemeyeceği sorulmaktadır. Bu, 1585'ten beri kapalı olan Scheldt'in 1815'ten sonra açılmasıyla ve Alman sınırlarındaki engellerin azalmasıyla daha karmaşık hale getirildi. "1816'da çoğu Hollandalı tüccar on dokuzuncu yüzyıl Hamburg ruhundan ziyade on beşinci yüzyıl Venedik ruhuna sahip yeni dönemin meydan okumasıyla karşılaştı; Hollanda ticari karları ve gelenekleri yararına tüm olası sınırlamalarla kısıtlanan bir *porto franco* istiyorlardı."

120 Bkz. Demoulin (1938, 124): "Fransız pazarının kaybindan sonra, Belçika endüstrisi kargaşa içindeydi... Belçikalıların talepleri her şeye rağmen abartıldı; geniş kapsamlı

Kral William öncelikle genişlemiş krallığını bir arada tutmakla ve muazzam devlet borçlarını ödemekle ilgileniyordu.¹²¹ Gerçekte, gümrük tartışması azaldı. Belçikalılar Hollanda'dan daha iyisini yaptı ve daha az korumacı hale geldi. Buna karşın bu problemin bir parçası haline geldi; çünkü Avrupa çapında var olan 1825 sonrası ekonomik çöküş özellikle Belçika'da, "devrimci mayayı almaya hazır" hale gelmiş işsiz bir proleterler havuzu oluşturdu (Demoulin, 1938, 369).

Dolayısıyla, Paris'teki Temmuz Devriminin Belçika'da doğrudan bir yankısı vardı. Bu her zaman gizli olarak var olan, Fransa ile olası yeniden birleşme düşüncesini diriltti; bu düşünce Walloon burjuvazisinin bir kısmını canlandırdı. Katoliklerin Hollanda Protestanlarının egemenliğiyle olan huzursuzluklarını canlandırdı. Fakat bunun bir kıvılcıma ihtiyacı vardı. Bazılarının ileri sürdüğü gibi 25 Ağustos isyanı "Paris'ten gelen kıskırtıcılar" tarafından başlatılsa bile, "birliklere" ihtiyaç duydu ve birlikler sadece işsiz işçiler arasında bulunuyordu (Harsin, 1936, 277). Bu, öncesinde sosyal bir huzursuzluğun var olduğu, Luddizm ve şiddetin damgasını vurduğu bir "halk ayaklanmasıydı."¹²² Temmuz Devriminde olduğu gibi, burada da,

yasaklar istediler... [Tabii ki] Avrupa'nın tamamı bu dönemde korumacı hale geliyor-du." Wright (1955, 100) "çoğu Belçikalı liberalin korumacı" olduğunu belirtir.

121 Hollanda'nın borcu on altıncı yüzyıldan beri çoğalıyordu ve bu dönemde 14 milyon florinden fazla yıllık hizmet bedeli gerektiriyordu. Belçika'nın hemen hiç (üç yüz bin florinlik hizmet bedelinden daha az) borcu yoktu. Tabii ki, Napolyon dönemi boyunca Belçikalılar yıllık olarak 75-80 milyon florin ödedi, ama Belçikalılar mali rejim açısından Hollanda'yı Avusturya dönemi ile karşılaştırıyordu. Özelde 1821-1822 mali reformlarının "Belçika'nın tarımsal ve endüstriyel alanlarını Hollanda'nın ticari şehirlerine feda etmesinden" şikâyetçiydiler (Terlinden, 1922, 16). Belçikalıların protestosuna rağmen, kral geri adım attı ve biraz daha fazla korumayı uygun gördü. Düzenlenmiş şekliyle, "1821 sistemi Belçikalılara genel olarak yeterli geldi. Demirleri, kömürleri ve pamuklu ve yünlü malları Hollanda pazarında değerli korumadan faydalanmaya devam etti ve bunu Hollanda kolonilerinde de elde ettiler" (Wright, 1955, 208). Ayrıca, Belçika bankerleri ikili madeni paranın -Hollanda florini ve Belçika frangı- devamından büyük kar elde ediyordu; bu durumda döviz kuru franktan yanaydı ve bu kuzey sermayesinin güneye taşınmasına neden oluyordu (bkz. Chlepner, 1926, 28-30).

122 Hollanda polisinin halk isyanının kıskırtıcılarının Brüksel burjuvazisi olduğuyla ilgili iddiasıyla dalga geçen Demoulin (1950, 17-21): "Bu bize *a posteriori* bir açıklama olarak görünür; zira burjuvazi gerçekten halktan korkuyordu ve sihirbazın çıracıkları rolünü oynamayacak kadar mantıklı" (sayfa 17). Devrimi özünde "proleter" olarak yorumlamaya karşı örnek için, bkz. van Kalken (1930).

ayaklanma orta sınıf güçleri tarafından hızlıca toparlandı ve ulusal, liberal bir devrime dönüştürüldü (bkz. Demoulin, 1950,152).¹²³

Fransa'daki durumun aksine, Belçika'da güçlü bir Aşırı parti yoktu; bunun nedeni tam olarak Katoliklerin iktidarda olmamasıydı. Bu, Belçikalı Katolikleri, Lamennais'in Fransa'da öncülüğünü yaptığı fakat orada önemli bir sosyal güce dönüştürmeyi gerçekten başaramadığı Katolik liberalizm biçimine daha açık hale getirdi.¹²⁴ hiç şüphesiz, Vatikan'ın kendisi Legitimistti ve bu nedenle Belçika liberal ulusçuluğu hakkında çok çekinceliydi; ama "Roma politikası ve Belçika ruhban davranışı ayrı şeylerdi" Demoulin, 1950, 143).¹²⁵

123 Devrim sadece Hollanda'ya karşı Belçika'yı temsil etmesi açısından değil, Belçika'daki Liege'yi kapsamaması bakımından da ulusaldı. Liege, Avusturya Hollandasının parçası değildi. Fransızlar Belçika'yla birlikte onu topraklarına kattı ve ikisini asimile etme sürecini başlattı. Fakat 1815 itibariyle ikisi hâlâ ayrı düşünülüyordu. Fakat bu, "1830'da her yerde sadece [tek] Belçika'nın sorunu haline geldi" (Stengers, 1951,105, not 1).

124 Kral William, 1825'te muhafazakâr Katolikleri bile gücendirmiş, tüm Katolik ilahiyat semineri öğrencilerinin (teolojinin parçası olmadığını iddia ettiği) örf ve adet hukuku ve kilise tarihi öğrenmek üzere onun *College Philosophique'ine* katılmasını zorunlu kılmaya çalışmıştı. 1829 itibariyle bu, Katolik kilisesi için "Lamennais ve liberaller dönemi" haline geldi (Simon, 1946, 8). Liberaller ve Katolikler "ortak düşmanları" tarafından birleştirildi (sayfa 10). Jacquemyns (1934, 433) aynı zamanda romantizm için dindarlığı ve ulusçuluğu aynı anda canlandırmada ve böylece önceden tartıştığımız romantik hareketin belirsiz sonuçlarının bazılarını onaylayan-Lamennaisçi sosyal reformculuğa yardım etmede bir rol önerir.

Lamennais'in Fransa'daki rolü etkileyici bir hikâyedir. Hayata Aşırıların en Aşırısı olarak başladı. Mantığında o kadar Ultramontanizm taraftarıydı ki sonunda monarşiyi Galikanizmle ilişkili gerçek düşman olarak görmeye başladı. Bunun üzerine "despotizmin düşmanı olan özgürlük" ile ortak bir dava aradı. "Bu şaşırtıcı ortaklık aklına geldiğinde bu onu hemen cezp etti" ve ikisi arasında tarihi bir benzerlik öne sürmeye başladı; böyle bir benzerliğin örnekleri olarak da Fransa'daki on altıncı yüzyıl Katolik Birliğini ve Fransız ihtilali sırasındaki Vendee ayaklanmasını görüyordu. Gerçekte onun kendi fikirlerini geliştirmesine izin veren ve daha çok "sola kaymasının" habercisi olan şey Belçika'nın durumuydu (Mellon, 1958, 189). 1832'de, Papa XVI. Gregory, Miarr Vo'sta, liberalizmi, devlet ve Kilisenin ayrılmasını ve dinin özgürlükle bağlantısını kınadığında, Lamennais "Kiliseyi demokrasiye feda etmeye" hazırdı (Ponteil, 1968, 308).

125 Bu Belçika devrimi sırasında ve öncesinde doğru olsa da, durum sonradan değişmeye başladı. Lamennais ve Lamennaisçiler sol tarafa kaydığında, Kilise frene bastı ve Katolikler ulusçu devrimde yatıştırma rolü oynama başladı (bkz. Guichen, 1917, 255).

Mirrai Vo'sun yayınlanması üzerine Kilise liberallerle ittifakı bitirmeyi başardı. Belçika'daki Kilise Lamennais'in Katolik liberalizmi ve onların desteklediği liberal Katoliklik arasında bir fark olduğunu ileri sürmeye başladı. Yani onlar öncelikle liberal değil, öncelikle Katolikler ve eğer Kilise ve devlet arasında bir ayrımı kabul ederlerse, bu ancak son çare (*pis aller*) olabilirdi. Bu, Malines Ekolünün öğretisi olarak

Walloon ruhban sınıfı karşıtı liberalleri ulusal sorunda desteklerini kazanmak için (büyük ölçüde Flaman) Katoliklere ödün vermeye razıydı.¹²⁶

Mesele hızlıca değişim karşısında statüko değil, tamamen değişimin formu haline geldi. Üç olasılık vardı: Hollanda ve Belçika'nın ayrılması, fakat Orange Hanedanından gelen bir kral yönetiminde; Fransa ile yeniden birleşmesi; ya da herhangi bir yerden seçilen bir kral ile bağımsızlık. Kral William'in oğlu Orange Prensinin şansı, kralın 27 Ekim'de Antwerp'i bombalaması tarafından baltalandı; Belçikalılar bunu onlara karşı Hollandalı tüccarlara yarım etme yolu olarak gördü. Diğer yandan, yeniden birleşme hissiyatı asla o kadar güçlü değildi ve her halükârda Belçika dışında çok güçlü bir muhalefeti vardı. İçeride hem Orangizme hem de yeniden birleşmeciliğe çok güçlü bir düşman vardı. Orange Hanedanını Protestan olarak gören Kilise ve birçok ruhban sınıfı karşıtı.¹²⁷

Fakat Belçika'nın bağımsızlığı hem Büyük Britanya'nın hem de Fransa'nın daha büyük ihtiyaçlarına hizmet etmezse içsel toplumsal uzlaşma kazanmak için yetersiz kalacaktı. Kutsal İttifak Büyük Britanya'nın, Louis Philippe'de olduğu gibi, yeni rejimi onaylamak için acele etmeyeceğini ummuştu. İngilizlerin Hollanda ile olan ticari bağlantılarının onları sert davranmaya sevk edebileceğini umuyorlardı. Ayrıca Büyük Britanya'nın yenilenmiş Fransız yayılmacılığından korkacağını varsaydılar (bkz. Guichen, 1917, 172 ve başka yerlerde).¹²⁸ Ortaya çıkan İngiliz-Fransız modelinin dinamizmini ve endüstrileşmiş ve liberal bir bağımsız Belçika'nın aslında onu nasıl güçlendireceğini anlayamadılar. "Liberal ittifak" fikri 1830'lardan itibaren Londra ve Paris'teki liberal basınının daimi temasıydı" (Lichtheim,

bilinir (bkz. Simon, 1959, 416). Fakat bu, bağımsız bir devlet olarak Belçika'nın gelecekteki iç politikası için önemli olmasına rağmen, gerçek liberalizmden bu geri çekilmenin çok geç olduğuydu. Belçika liberal bir devlet olarak kuruldu, ruhban sınıfı karşıtı liberaller ve Katolik liberaller arasında bölündü. Ve böylece on dokuzuncu yüzyıl boyunca aynı kaldı.

126 Öncelikle okul meselesi ile ilgili bu anlaşma süreci 1828'de zaten başlamıştı (bkz. Renouvin, 1954, 62).

127 Üç seçenek arasındaki bu seçimin detaylı açıklaması için, bkz. Stengers (1951).

128 Bu tamamıyla mantıksız değildi. Bağımsız bir Belçika'ya yönelik Fransız tutumu oldukça belirsizdi. O dönemlerde onu desteklediler. Fakat Jean- Baptiste Nothomb; Louis Philippe ve Guizot dışında çoğunun "onun varlığını geçici" olarak düşündüğüne inandı (Stengers, 1981, 29, not 1). Michelet Belçika'yı "bir İngiliz icadı" olarak isimlendirdi (s. 7'de alıntılandı). Ve daha 1859'da Belçika'daki Fransız bakanı Belçika'yı "sözleşme aracılığıyla ulus" [*nationalite de convention*] olarak adlandırdı" (s. 8).

1969, 42). Fransızlar Ağustosun sonunda Prusya birliklerini müdahaleden caydırmak ve İngilizleri ikna için “müdahalesizlik” ilkesini ilan etti.¹²⁹ “1830 Ekiminin ilk günlerinde Büyük Britanya ve Fransa’nın güvenli ilişkileri barışı sürdürmede olağan üstü önemdeydi” (Demoulin, 1950, 127)¹³⁰ ve bu nedenle 18 Kasım’da Ulusal Kongre’nin bağımsızlık ilanına izin verildi. 24 Kasım’da kongre Orange Hanedanından bir kralla ilgili tüm değerlendirmeleri kapsam dışında bıraktı. Fakat tam da Rusya’nın birliklerini göndermeye hazırlandığı bu sırada, 29 Kasım’da Polonya isyanı patlak verdi. Çar, gerçekte iki kez müdahaleden alıktı. Daha önce, Grand Dük Constantine ve Dış İşleri Bakanı Kont Nesslerode’nin muhalefeti eylemi geciktirdi. Sağduyu tavsiye etmişlerdi; Grand dük kendi “özel alanı” olan Polonya ordusunun kırımından korkuyordu. Ve şimdi Polonya isyanı kesin olarak “Belçika’yı müdahaleden ve belki Avrupa’yı savaştan korudu” (Guyot, 1926, 64). Aslında, Polonyalı subaylar kırımdan korkarken Çar’ın tam seferberliği Polonya isyanında başlı başına bir unsurdu (bkz. Morley, 1952, 412- 414).¹³¹ 15 Ocak 1831’de Lafayette şöyle demiştir: “Beyler, savaş bize karşı hazırlanmıştır. Polonya öncü birliği oluşturdu; öncü birlik ana orduya düşman oldu” (Morley’de alıntlandı, 1952, 415).

Polonya isyanı bu nedenle Rusya’nın Belçika’ya müdahale olasılığının sonu anlamına geliyordu. Tabii ki bu, Polonya’nın kendisine az fayda sağladı. Büyük Britanya başbakanı Lord Grey, Polonyalı elçi Prens Leon Sapieha’yı 1831’in başında ağırladığında sonraki ona Polonya adına yazdığı bir broşürü hatırlattı. “Grey prensipte değişmediğini söyledi; fakat Fransızların Belçika’yı ilhak etme konusunda kamuoyu tarafından yönlendirilebileceği tehlikesi karşısında,

129 Talleyrand, İngiliz kralına güven mektubunu sunarken Canning’in daha önce tedbir olarak kullandığı müdahale etmeme konusunu ele aldı. “Ve böylece Talleyrand Canning’in [Latin Amerika’daki bağımsızlıklarla ilgili olarak] Monroe’den ödünç aldığı anlık siyasi bir tedbirden genel ve devamlı bir devletlerarası ilişkiler hukukunu oluşturma iddiasında bulundu” (Guyot, 1901, 585).

130 Bkz. ayrıca Betley (1960, 245): “Londra ve Paris’te oluşan görüşler iki hükümet arasındaki bazı farklılıklara rağmen Belçika Devletinin varlığı için temel teşkil etti.”

131 Gerçekte, Polonya isyanının sonradan Rusya’nın kendi içinde sonuçları oldu. Polonyalılar Askeri öğrencilerin komplosunu teşvik etti. Askeri öğrencilere jest olarak “Sizin ve bizim özgürlüklerimiz için” sloganını teklif ettiler. “*Sejm*’in Nicholas’ın Polonya kralı olarak tahtan indirilmesine oy verdiği gün (25 Ocak 1831), Askeri Öğrenci Birliği idam sehpasında can veren beş Rus Dekambiristin anısını onurlandırmak için özenle hazırlanmış bir cenaze gösterisi örgütledi. “Sizin ve bizim özgürlüklerimiz için” sözcükleriyle yazılan pankartlar geçit töreninde taşındı” (s. 415).

İngiltere böyle bir harekete karşılık verebilecek bir müttefike sahip olmak zorundadır. Bu, ancak Rusya olabilirdi” (Betley, 1960, 89).

Sinizizm zorunluymuştu. Yine de, bu, Belçika ve Polonya arasındaki önemli farkı -Polonya'nın değil Belçika'nın İngiliz- Fransız modelini güçlendirmede potansiyel olarak oynayabileceği rol- onaylar. Bu-onarroti, en azından neler olduğu konusunda açıktı: Nihayet seçilen kral I.Leopold yönetimindeki Belçika “parlamentar bir sisteme dayanan anayasal monarşinin kale duvarlarını” “orta sınıfların açık onayını” oluşturmak için Büyük Britanya ve Fransa'ya katıldı; bunu “Egoizm Düzeni” olarak ilan etmişti (Eisenstein, 1959,86). Metternich eşit derecede açıktı. Kont Nesselrode'e mektubunda şunları yazıyordu: “En gizli düşüncem eski Avrupa'nın sonun başlangıcında olduğudur... Öte yandan, yeni Avrupa henüz başlangıcında değildir. Son ve başlangıç arasında kaos olacaktır” (Silva tarafından alınıldı, 1917,44).

Evans (1983, 200) bunu “Avrupa diplomasi tarihinde dönüm noktası” olarak adlandırır, doğuda otokrasiler, batıda liberal meşrutiyet.¹³² Bu tam olarak 1815 ve 1848 arasındaki dönemde kısmen Auguste Comte kısmen de “bu spesifik medeniyet biçimine özelemler ve hayal kırıklığı içinde bakan Rus teorisyenler tarafından geliştirilen yeni bir kültürel kavram olan “Batı” için maddi temel olarak hizmet etti (Weill, 1930, 547). Askeri olarak güçlü ve ekonomik olarak egemen olan ve ekonomik olarak gelişmemiş “özgür olmayan Doğu”ya karşı bireysel özgürlüğün sembolüne sahip çıkan Batı kavramı on dokuzuncu ve yirminci yüzyılın geri kalanı için örnek haline gelecekti.

Belçika'nın Polonya üzerindeki üstünlüğü henüz gelişmiş endüstriyel temelle birleştirdiği kuzeybatı Avrupa'daki coğrafi konumuydu. Bu nedenle genişlemiş merkeze dahil edilebilirdi; aslında, buna büyüyen bir dünya ekonomisinin gerektirdiği ileri teknoloji üretiminin genişletilmiş konumunun parçası olarak gerek duyuldu.¹³³ “Fransız-İngiliz ittifakında çalışmayı kendisine hedef tayin

132 Bkz. ayrıca Seton- Watson (1937, 151): “[1830'ların Avrupa'sındaki karışıklığın] sonucu Avrupa'nın oldukça kesin olarak iki kampa bölünmesi idi -otokrasiler taraftarı olan doğulu iktidarlara, içerde anayasal ilerlemeye dayanan ve Carlistler ve Dom Miguel'in şiddetli tepkisine karşı İspanya ve Portekiz'de onu desteklemeye hevesli olan liberal Batı.”

133 Pollard (1973, 640) Belçika'yı hâlâ yarı çevre rolü oynarken görür. Belçika'nın 1815-1865 dönemindeki rolünü tartışırken, “en iyi ve en zorlu bazı firmaların [İngiliz endüstrileşmesinin karşısında] ayakta kaldığını” söyler. “Dünyaları, bir yanda daha

eden bir kral tarafından sağ duyulu şekilde yönetilen Belçika, siyasi devrimin çalkantısının sebep olduğu¹³⁴ geçici ekonomik zorluklarını çabuk atlatacaktı (Ponteil, 1968, 327).

Belçika ve Fransa güvenli ellerde olduğu için, Büyük Britanya kendi siyasi düzenlemelerini daha kolay yapabiliyordu. Reform hikâyesi aslında 1830'da Lord Grey'in Whig hükümeti döneminde değil, 1829'da Wellington Dükü, Büyük Britanya'nın Aşırı bir rejime en yakın şey olarak sahip olduğu bir Tory hükümetine başkanlık ediyorken başladı. Mesele şehirli orta sınıfların serbest bırakılması değil, Katoliklerin "kurtuluşuydu." Katolik kurtuluşu sorunu 1778'de ceza hukuku feshedildiğinden beri parlamentoda tartışılıyordu.¹³⁵ Bu, başlangıçta azınlığı kapsayacak şekilde genişletilen medeni haklar sorunu idi ve siyasi sistemin aşamalı olarak liberalleşmesi içinde bir unsurdur. Ancak, 1800'deki *Birleşme Yasası* meseleyi karmaşıktırdı. İrlanda hukuksal olarak Birleşik Krallık'a katıldığında, Katolik haklarını genişletmek yasanın "zorunlu tamamlanışı" olarak görülebilir. Fakat aynı zamanda kararın bozulması için bir ara istasyon, İngiliz İmparatorluğunun olası dekolonizasyonunda bir unsur olarak da görülebilirdi.

Aynı anda, resme iki farklı unsur girdi. Birincisi, kendisi Anglikan Kilisesine baskı yapmakla beraber, "genel olarak [Katolik] kurtuluşuna karşı olan" güçlü bir ses ekleyen on sekizinci yüzyıl Protestan dirilişiydi (Hexter, 1936, 313). Diğer yöne giden ikincisi Fransız

ilerlemiş İngilizler diğer yanda daha gerilemiş Avrupa arasında uzanır. Belçika böyle aracı bir role ilk önce ve en başarılı şekilde sokulan bir bölgeydi ve Belçika endüstriyel tarihi ancak bu ikili ilişki içerisinde tamamen anlaşılabilir." Sanırım Pollard Belçika ekonomik gücünü, özellikle 1834'ten sonra anlar.

- 134 Henderson (1954, 125) "Belçika'nın, siyasi bağımsızlığını ekonomisinin ciddi şekilde alt üst oluşu pahasına güvence altına aldığını" belirtir. Chlepner (1926, 57) ayrıca "1830 Devriminin derin bir ekonomik krize... neden olduğunu" söyler. Fakat 1834 itibarıyla, Belçika, demir yollarının yapımına dayanan büyük bir endüstriyel genişlemeye başlıyordu. Antwerp'in canlanması ona artan İngiliz-Alman ticareti için bir üs haline gelme olanağı sağladı. Ayrıca, Belçika o zaman geç kalmış olmaktan kar sağlayabiliyordu. "Fransız ve Alman demir üreticilerinin işlerine daha eski tekniklerle devam etmek için iyi nedenleri olduğu yerde, Belçika'da yeni demir teknolojisine mümkün olduğu kadar çabuk dönmek için her türlü neden vardı. Demir ray 1834'ten sonra Belçika'daki yeni büyük demir ocaklarının çoğu için temel ürün haline geldi" (Milward ve Saul, 1977, 443).

- 135 Kuzey Amerika'daki On Üç Koloni ile savaşta İrlanda'nın acemi erlerinin ve Quebec'in desteğini sağlama ihtiyacı kuşkusuz bir rol oynadı (bkz. Hexter, 1936, 297-298). 1778 yasası Protestanların Gordon Ayaklanması'nın doğrudan sebebiydi (bkz. Stevenson, 1979, 76-90).

ihtilaliydi. İhtilale karşı olmaları Katoliklerin Büyük Britanya’da nasıl görüldüğünde bir değişikliğe neden oldu: “Katoliklik, artık ruhu tüketen bir dev değil, dinsiz ihtilalciliğin saldırılarına karşı sendeleyeni dünyayı destekleyen erdemli bir Atlas’tı” (Hexter, 1936, 301).¹³⁶

Yine de, konuyu zorlayan İrlandalı alt sınıflar ve onların eylemleri şüphesiz İngiliz siyasi sistemiyle birleşme istegini değil, popüler İrlanda ulusçuluğunun başlangıcını yansıtıyordu:

Bu, daha ziyade [İrlandalı alt sınıfların] Katolik kurtuluşunda pek çok istegin tatminini, Protestan arazi sahiplerinin haklarından yoksun edilmesini ve arazinin kendi aralarında bölünmesini -kısaca, atalarının ait olduğu toprağın Katoliklerine iadesini- belli belirsiz ön görmesiydi (Halevy, 1949a, 191).

1829 itibarıyla ulusçuluk İrlanda’nın isyana hazırlanmış görünmesine yetecek derecede kök salmıştı. “En azından Wellington Düküne öyle geliyordu” (Reynolds, 1954, 30).¹³⁷ Kurtuluş ve devrim arasında seçim yapmayı zorunlu gören Wellington Dükü -acımasızca kurtuluşa karşı olan Demir Dük- “stratejik geri çekilmelerinden birine karar verdi.” Kraldan mutlak kurtuluş için bir tedbir ileri sürme iznini zorla aldı. (Reynolds, 1954, 30).¹³⁸

136 Doğrudan bir sonuç 1791’deki Katolik Muhaliflere Yardım tasarısıydı.

137 Wellington’da İrlandalı Katoliklerin siyasi duygularıyla ilgili bazı açık belirtiler vardı. 1828’de, Katolik Birliğinin lideri Daniel O’Connell, Ticaret Odası’nın yeni atanmış başkanı Vesey Fitzgerald’a karşı 982’ye 2057 oyla Country Clare’den Parlamente’ye seçildi. “Kurtuluş kaçınılmazdı. Fakat beş ya da on yıl sonra değil de 1829’da yasalaşması doğrudan İrlanda’nın durumuna ve özelde [Katolik] birliğine atfedilebilir.” (s. 164).

138 Tahıl Yasasının feshedilmesinin mimarı olarak sonradan ortaya çıkan teğmeni Robert Peel’den fikir aldı. Elbette, parlamento’yu da ikna etmek zorundaydılar. Thomas ve Holt (1977, 82) bunu “yeni tarz siyasi mücadele ve örgütlenmenin zaferi” olarak adlandırır. Bu “(aydınlanmış) Toryleri Whig liderliğiyle karşılaştırın. Halevy (1950, 255-56) 1830’larda “tüm dünyada, İrlanda’da, Belçika’da, Polonya’da, Kanada’da ve Newfoundland’da şikâyetçilerin, Whiglerin klientlerinin Katolikler” olduğunu gözlemler. Ancak 1838 itibarıyla, bu Whigler “Polonya’yı arkasından vurdu, Aşağı Kanada’yı sıkı yönetim altına aldı ve Lüksemburg ve Limburg Katoliklerini Kalvinist bir iktidara [Hollanda] dönüştürdü.” Benzer şekilde Holland (1913, 77) şu itirafta bulunur: “[Whiglerin] iktidarının on yılı boyunca [1830-1841; ki bu aslında Kasım 1934’ten Nisan 1935’e kadar kesintiye uğradı] Whig hükümetleri Tahıl Yasasını, Sömürge İmtiyazını, Deniz Yasalarını ve ürünler üzerindeki yüksek koruma vergilerini temelde değiştirmediler.” Whigler farazi liberalizmlerinin cesaretine neredeyse hiç sahip olmadılar. Bu gerçekte sürpriz değildir, çünkü “Whiglik her zaman aristokrasinin damgasını taşıdı... ‘Whig demokrati’ bir sınıf değil, bir centilmendi” (Southgate, 1965, XV-XVI).

Kurtuluş, İrlandalı alt sınıfların hayatını umut ettiklerinden çok daha az değiştirdi.¹³⁹ Zararı yok! Wellington'un geri çekilmesi sonuçta "reformu saygın hale getirdi" (Moore, 1961,17) ve aynı zamanda nihai bir dönemeç olarak İngiliz Aşırıların kendilerini seçim reformunun taraftarlarına dönüştürdü. Bu, Fransız Aşırıların Restorasyonda XVIII. Louis'in yetersiz otokratik duruşu saydıkları şey karşısında sahip oldukları aynı tepkiydi. Wellington ve Peel İngiliz Aşırıların gözünde güvenilmez görünüyordu. Bu Aşırılar yozlaşmış kasabaların temsilcileri tarafından desteklendiği için şimdi "çelişkili olarak fakat mantıksız olmayarak" 'Papalığa Hayır' bayrağı etrafında toplanmak için sadece "rasyonel ve geniş tabanlı bir seçmen kitlesine güvenilebileceğini" ileri sürdü (Evans, 1983, 206).¹⁴⁰ Wellington'un Katolik kurtuluşundan tam vaktinde geri çekilmesi Temmuz Günleri senaryosu gibi bir şey olmayacağını kesinleştirdi, fakat sonuç büyük oranda aynı çıktı; zira bu, her iki ülkede temelde paralel süreçler olan şeyin eşit derecede doruk noktasıydı.

Katolik kurtuluşu İrlanda'da olayları sakinleştirmiş olabilir, fakat İngiltere'de aynı yıldaki kötü hasat kargaşa hissini canlandırdı. 1830 kışında kırsal alanlarda işsizlik "yaygın" hale gelmişti ve bunu tarımsal ayaklanmalara yol açan, taşra bankalarının iflası izledi (bakın Gash, 1935, 91). Tam bu sırada, seçimler beklenirken Temmuz Devrimi (Temmuz Günleri) patlak verdi. Tepki, daha önce belirttiğimiz gibi, karıştırıldı. Radikaller "galipti." Temmuz 1830'u "1789'un tekkerrürü" olarak gördüler. Liberal merkez (Whig aristokratlar, şehrin orta sınıf ileri gelenleri) Temmuz Devriminin "bu sefer liberal ve muhafazakâi" çıkacağını, "gerçekte 1789 ya da 1792'yi değil, 1688'i

139 Bkz. Reynolds (1954, 168): "Bizzat İrlanda'da tedbirin doğrudan etkileri kargaşanın altı yılını ırcı enerji ve coşkuyla pek de orantılı görünmüyordu."

140 İlk "kapsamlı reform tasarısı" bu aşırılardan biri olan Blandford Markisi tarafından 1830'da sunuldu. Bu "yozlaşmış kasaba vekilliklerinin ilçelere nakli, dışarıda ikamet eden seçmenlerin oy vermekten men edilmesi, kralliyet memurlarının parlamentodan çıkarılması, milletvekilinin maaşı ve genel bir vergi mükellefi ayrıcalığı" gerektiriyordu. Elbette, yozlaşmış kasabaların temsilcileriyle dolu bir Parlamantonun reformları oyladığı gerçeğine bakmanın birden fazla yolu vardır. Halévy (1949a, 145, 147) buna sempatik bir dipnot düşer: "Böylece seçmenlerin yozlaşması bir ölçüde sistemin kötülüklerini düzeltti ve toplumun yeni sınıflarının Parlametoda yer almasını ve Mecliste çıkarlarının temsilini sağlayan bir araç temin etti... [Reform tasarılarının arka arkaya iki kez oylanması], Lordlar Kamarası'nın aksine, reform edilmemiş Avam Kamarası'nın zaten kırsal kesimin -ya da en azından Halévy'nin, Avam Kamarasındaki üyeliklerinden bahsettiği "bankerlerin, tüccarların" ve "her tür iş adamının- görüşünü geniş ölçüde temsil ettiğini kanıtladı."

canlandıracağını ve böylece İngiltere'nin siyasi bilgeligine Fransız he-diyesi olacağını" umut ediyordu (Halevy, 1950, 5-6).

Her halükârda Wellington seçimi kaybetti; Halevy (1935, 53) bunu "Fransız kralının düşüşünün doğal sonucu" olarak gördü.¹⁴¹ Temmuz Wellington'a zarar verse de, vermese de, gördüğümüz gibi gerçekte Wellington Louis-Philippe'e düşman değildi. Louis Blanc'ın (1842, 2:4) o zaman belirttiği gibi, eğer Whigler Temmuz'u "Fransız liberalizminin zaferi" olarak sahiplendiyse, Toryler de öyle yaptı çünkü Büyük Britanya'nın "Avrupa'daki üstünlüğünü" sürdürmeye çalışıyorlardı:

İngiliz aristokrasisi, tüm aristokrasiler gibi, geleceği oldukça görebilen kişilerdir ve hedeflerini gerçekleştirme çabasında uyumludurlar. X. Charles yönetiminde, Fransa'nın Ren'in sol yakasının yönetimini ele geçireceği ve İstanbul'u Rusya'ya devredeceği şeklinde ciddi bir olasılığın olduğunu biliyorlardı. Orleans Dükü'nün üslubunda ve eğilimlerinde İngiliz olduğunu biliyorlardı.

1830'ın kötü etkisi açıkça yayılıyordu. Yine de, bir halk baskısı olmasaydı reform İngiltere'ye Fransa ve Belçika'dakinden daha fazla gelmeyebilirdi. Lord Grey'in yeni Whig hükümeti yasaları son derece katı bir şekilde uygulayarak devam eden tarımsal karışıklıklara tepki gösterdi; bu ayaklanmalara ve kundağa başarılı şekilde son verdi (Halevy, 1950, 15). İsyanlar kontrol altına alındığında, Lord Grey reform tasarısını teklif etti. Ancak çok dar biçimde uygulandığında Parlamento dağıldı ve daha güçlü bir reform çoğunluğu geri döndü. Fakat Lordlar Kamarası 1831 Ekiminde yeniden kabul edilmiş reform tasarısına karşı oy verdiğinde şehirlerde karışıklık başladı. Francis Place gibi Orta sınıf reform liderleri başta kalmak için mücadele etti. Place "[Wellington] Dükü durdurmak için, altına hücum" şeklindeki ünlü sloganını başlattı. Bu, özel birikimlerin bankalardan çekilmesi anlamına geliyordu. Her ne kadar "Francis Place tarafından yönetilen bir devrim tutarsız bir olgu olacaksa da" yeni bir Tory bakanlığına karşı

141 Gash (1956) Halévy'nin Temmuz Devriminin İngiliz seçimleri üzerindeki doğrudan etkisi argümanına itiraz eder. Haberler 3 Ağustos'ta Büyük Britanya'ya ulaştığında, 120 üyenin 60'nın zaten iade edilmiş olduğunu söyler. Kalan 60 üyenin en çok itiraz edilen koltukların dörtte birini kapsadığını kabul eder; fakat reformun Temmuzdan önce önemli bir konu haline geldiğini ve Temmuz Günlerinin İngiliz görüşü üzerinde doğrudan etki ettiğine atıfta bulunmanın öncelikle radikal sözcülerin geriye dönük iddiası olduğunu söyler. Fakat bu, Temmuz Devriminin etkisinin gerçekte seçilenlerin konumunu etkilemekten ziyade kimin seçildiğini etkileyerek ortaya çıktığını varsayar.

silahlı direniş önerisi etrafa yayıldı (Evans, 1983, 211). Her şeye rağmen tehdit işe yaradı. Kral, Grey'e, gerekirse, Lordlar Kamarasında yeni soylular oluşturacağına söz verirken, Wellington muhalefетini terketti. "Bu hiç test edilmedi." (Thomis ve Holt, 1977, 91, 98).¹⁴²

Reformu hem destekleyenler hem de ona karşı olanlar o sırada Büyük Britanya'nın "kargaşa uçurumunun kenarında" durduğunda hem fikirdiler (Fraser, 1969,38). Rude 1830'da İngiliz devrimi olmadığını çünkü "kendini bilen işçi sınıfı hareketinin" olmadığını ve işçilerin ara sıra olan öfkelerinin "devamlı orta-sınıf desteğinden yoksun olduğunu" ileri sürer (Rude, 1967,102). Fakat bu, ne olduğunu analiz etmenin bir yolu mudur? 1849'da yazan John Stuart Mill (sayfa 12) 1832 reformlarının "isyan olmadan" başarıldığı övünmesine karşılık şöyle sorar: "Fakat bu isyan *korkusu* olmadan mı başarıldı? Eger isyan ihtimali olmasaydı, Lordlar Kamarası muhalefетinden vazgeçmiş olacak mıydı ya da Wellington Dükü çaresizlik içinde oyunu bırakır mıydı?"¹⁴³ Cevap neredeyse kesinlikle hayırdır.

Fakat bu, farazi isyancıların amaçlarına ulaştığı anlamına gelmez. Zira sürecin idaresi bir kez daha merkezci liberallerin eline geçti. Reform Tasarısının "öncelikli amacı" orta sınıfın desteğini aristokratik

142 "Dolayısıyla, modern parlamenter reformcuların kendi yöntemleri vardı ve silahlı direniş tehdidi altında ayrıcalıkları zorla alarak oluşturdukları örnek, Çartistler parlamento reformu ile ilgili daha fazla önlem alınmasını istemeye ve başarıları için benzer taktikleri kullanmaya başlayınca, büyük bir utanç haline geldi" (Thomis ve Holt, 1977, 99).

143 Wrad'ın analizi (1973, 56) oldukça farklıdır: "Methodizm ya da devrim üzerindeki diğer baskılar araştırılmak zorunda değildir. Devrimci bir durum mevcut değildi. Reform başarılı oldu çünkü destekçileri reform edilmemiş seçimde büyük ölçüde seçildi; çünkü Wellington bir bakanlık oluşturamadı; çünkü soylular yeni oluşumlar tarafından çiğnenmeyi önemsemedi ve Tasarının koşullarının Whiglerin dikkatli manipölasyonu baskın bir şekilde burjuva olan bir seçmen kitlesini güvence altına aldı." Hepsi doğrudur, fakat bunlar çoğunlukla ara değişkenlerdir. Bu Mill tarafından ileri sürülen etkeni, isyan korkusunu, inkâr etmez. Southgate'in (1965, 21-22) çok iyi belirttiği gibi: "yoğun Reform, belki herhangi bir Reform için Grey'in tüm bakanlarının birlik içinde bilinçli olarak ifade edebildikleri tek argüman bunun yönetici sınıfın güvenliği, etkisi ve itibarı için gerekli olduğuydu. Görevlerinin temelde muhafazakâr olduğuna, sınıf ve mülkiyet adına bir kurtarma operasyonu olduğuna inanan Tasarının yazarları Whig hagiografisinin eskinin kahramanlarına attettiği bir rolü oynayabilirdi... 'Salt tamircilerden' ve işçilerden zenginlik, mülk, eğitim ve 'saygınlıkla' ayrılan ve bu nedenle *pays légal*e girme hakkına sahip hale gelen büyük ve gelişmemiş bir insan topluluğu olan orta sınıfları anayasaya karşı olanların saf-larından ayırmaya çalışıyorlardı. Reform Tasarısı kitlelere hiçbir şey sunmuyordu. Demokratik olmayan ve demokrasi karşıtı bir tedbirdi."

sistemin etrafında toplamaktı.” (Gash, 1979, 147).¹⁴⁴ Whigler -kendi dillerini kullanırsak- “ ‘gelişim döneminin’ aniden ‘parçalanma dönemine’ dönüşmeyeceğini güvence altına aldı.” Bunun için, orta sınıfları yönetime katar görünen bir tasarıya ihtiyaç duydular.¹⁴⁵ Çok daha fazlasını isteyen John Bright bile şöyle söyleyecekti: “Eğer tasarı iyi bir tasarı değilse, meclisten geçtiğinde büyük bir tasarı olacaktır” (Briggs, 1959, 259-260).

Reformların İngiliz siyaseti için bazı öngörülmeven sonuçları oldu. “İmtiyazlı İskoçya ve Katolik İrlanda Whiglerin parlamento-daki konumu için güçlü destekler haline geldi” (Gash, 1979, 154). Kelt sınırı ilk önce Gladstone ve Lloyd George’un sonra Labor’un kale duvarı olacaktı. Aynı zamanda, muhafazakârlar sadece “Tahtın ve Soyluların partisi” olmaktan “İngiltere’nin partisi” olmaya dönüşecekti (Halevy, 1950, 182). Yine de, 1829-1832 reformlarının Kelt sınırını ilhak etmenin yanı sıra orta sınıfı da içine alarak Büyük Britanya’da ulusal liberal devleti kurmayı başardığı ileri sürülebilirdi.

Ayrıca, tasarı, çürümüş kasabaları saf dışı bırakarak, artık seçim bölgelerine yakın olmak ihtiyacı duyan bireysel üyeler karşısında bakanlıkların gücünü azalttı. Bu elli yıl sonra, üyeleri ve seçim bölgelerini kontrol altına alan merkezi partilerin gelişmesi tarafından ortadan kaldırılacaktı. Bu sırada, bakanların egemen olduğu bir otokratik merkezin bu şekilde zayıflaması gerçekte pek çok radikal, liberal ve hatta Whiglerde “kaygıya” neden oldu, çünkü yeni reform yasalarını çıkarmayı daha kolay değil çoğu zaman daha zor buldular. Artık zamanında ve temel değişiklikleri yapmak için tam tepedeki birkaç kişiyi ikna etmek yeterli değildi. Çok daha büyük, ama hâlâ oldukça dar kafalı bir grubun çıkarları hesaba katılmak zorundaydı:

Benthamcıların 1829 ve 1830’da Wellington ve Peel’e olan yakınlıkları aslında son derece önemli olabilir. Eger tarih mantıksal bir

144 Ve bu tabii ki işe yaradı: “Whiglerin orta sınıfları düşük sınıfların radikalizminden ayırma iddiasının geçerliliği 1831-6 yıllarında olduğundan daha açık şekilde gösterilmedi... Parlamento reformunun başarısını Londra Ulusal Siyaset Birliğinin üyeliğinde ve gelirlerindeki bir düşüş izledi” (Gash, 1979, 191).

145 Bir kez daha, mübalağa etmemeliyiz. Reform Tasarısı seçmen sayısını yarım milyondan bir milyona çıkararak ikiye katladı (bkz. Halévy, 1950, 27). Fakat Clark’ın ileri sürdüğü gibi, “yine de tanımlanmış orta sınıf 1832’den sonra ülkeye egemen olmadı. Tabii ki Reform tasarısı zamanında ve Tasarı önerilirken ve büyük oranda önemlerinin kabulü olarak geçtiğinde siyasi olarak önemli sayıldılar; fakat Tasarıdan sonra siyasetteki nihai kontrol hâlâ tartışmasız eski yönetici sınıfların, soyluların ve üst tabakanın, ellerinde toplanır.”

ilerlemeyi takip ettiyse (ki bunu hiç yapmaz), ilk Reform Yasası'nın Tahıl Yasalarının İptali gibi tedbirleri hızlandırmaktan çok getirdiği öne sürülebilir (Moore, 1961, 34).

Eğer orta sınıflar isteyebileceklerinden daha azma sahip olduysa, onurlandılar ve artık isyancı olmayacaklardı. Yine de, işçi sınıflarının sahip olduğu tek şey, Fransa'da olduğu gibi İngiltere'de de, "hayal kırıklığı" (Briggs, 1956, 70) ve savaşın bir sonraki raundu için zayıflamış bir konumdu.¹⁴⁶

1830/1832'de, -dönemin en çok endüstrileşmiş üç devleti olan- Büyük Britanya, Fransa ve Belçika'da liberal bir merkez tarafından yönetilen liberal bir devlet kuruldu. Bu üçlü ortaklaşa dünya sisteminin ekonomik ve kültürel merkezini oluşturdu. Liberal devlet modeli onların ve benzer bir refah ve istikrar elde etmeye istekli diğerlerinin kullanımı için tasarlandı. Merkezdeki Kutsal İttifak ve Aşırıları engellenmiş; esasen bozguna uğratılmıştı. Muhafazakârlar ve radikaller merkezci liberalizmin saf çeşitlerine fiili dönüşümlerine başlamışlardı. Eger Aşırıları ciddi biçimde etkisiz hale getirildiyse, isyancı devrimler herhangi bir siyasi yapıyı özellikle üç örnek liberal devlette güçlkle başarabilirdi.

Şimdi liberal devlet mekanizmasının geliştirilmesi gerekiyordu. Seçim reformu süreci hâlâ aksaktı. Fakat başlatılmıştı ve yüzyıl içinde genel oy hakkı olarak doruğuna ulaşana dek acımasızca devam edecekti. Oy hakkına vatandaşlık haklarının tüm yurttaşlara -hatta tebaaya ve yerlilere genişletilmesi eşlik etti. Henüz başlamamış olan şey tehlikeli sınıfların evcilleştirilmesinde liberal devletin ikinci büyük direğidir- ekonomik ve sosyal olarak zayıfların devlet koruması. Bu süreç sonraki dönemde -1830 ve 1875 arasında liberal devletlerin güçlenmesi döneminde- başlatılacaktı.

146 Bkz. Southgate (1965, 24): "Reform Tasarısının sosyal 'büyük stratejisi' kendi doğrulamasını Britanya'nın reforme edilmiş anayasası ile Fransa'daki yeni bir devrim tarafından yaratılan krizle başa çıktığı 1848 Çartist bozgununda sağladı.

3. BÖLÜM

LİBERAL DEVLET VE SINIF ÇATIŞMASI (1830-1875)

Lechard (?), *Insurrection du Lyon*, 9-14 avril 1834. Lyon'daki *canuts*ların isyanı işçiler ve düzen güçleri arasında işçilerin katledilmesiyle sonuçlanan bir silahlı çatışmaya dönüştü, işçilerin taşıdığı bayrakta şöyle yazmaktadır: "Çalışarak yaşa ya da savaşarak öl." (Courtesy of Biblioteque National de France)

*İngiliz devletinin müdahalesi, birçok tarihçinin Devletin
elini ticaretten çektiği bir zaman olarak tanımlama eğiliminde
olduğu ondokuzuncu yüzyıl boyunca, yuvarlanan
bir kartopu gibi büyüyordu.*

-J. Bartlett BREBNER (1948,108)

[D]evrimler sadece gerçekleşirler, ne başarılı olurlar ne de başarısız.

-John PLAMENATZ (1952, XII)

Düzenlerin savaşı bütün bu tarihi kaplar ya da daha ziyade onu yaratır...

*Gerçekler sadece bakanlıklar ya da partiler istiyor
ya da öyle olmasını faydalı buluyor diye ortadan kalkmaz.*

-Francois GUIZOT (1820, 6)

Ondokuzuncu yüzyılın ilk yarısında, bir kavram olarak sosyalizm bir kavram olarak “burjuva demokrasisinden” hâlâ ayrıydı; ya da Labrousse’nin deyişiyle (1949b, 7), “Jakobenizm ve sosyalizm siyasi hayatta karışık olarak bulunuyordu. Bir anlamda, iki kavramın birbirinden tam olarak ayrılması muhtemelen en azından bir asın buldu. Bununla birlikte, (bana “burjuva demokrasisinden” daha iyi bir ifade olarak görünen) liberalizm ve sosyalizm 1830’dan sonra siyasi seçenekler olarak birbirinden uzaklaşan yollar izlemeye başladı.

Siyasi liberaller, siyasal demokrasiden kaçındılar... Sosyal huzursuzluklar, devrimci hareketler ve Napolyon sonrası dönemin sosyalist ideologları [aklın emirlerini yerine getirmek için çoğunluğa dayanma şeklindeki] bu ikilemi yoğunlaştırdı ve 1830 devrimi bunu daha da şiddetli hale getirdi. Liberalizm ve demokrasi müttefikten çok muhalif gibi görünüyordu.¹

¹ Hobsbawn şöyle devam eder (s. 285): Liberal ideoloji başlangıçtaki cüretli hamlesini kaybettiği zaman yeni bir ideoloji olan sosyalizm eski on sekizinci yüzyıl gerçeklikle-

Sınıf ve sınıf çatışması kavramı sosyalist ideologların katkısı degildi ve bu katkı Karl Marx'da çok daha azdı. Bu liberal projenin bir parçası olarak Guizot tarafından takip edilen bir Saint-Simon fikridir.² Saint Simon'un modern sanayi toplumundaki sınıf yapısıyla ilgili görüşü üç sınıf olduğu şeklindeydi: Mülk sahipleri, varlıksız kesim ve fikir adamları. "Sanayi mensupları" (çalışanlar) ve bir geçiş dönemi olarak boşta gezenler arasındaki sınıf çatışmasının, fikir adamlarının himayesi altında üretken sanayi sınıflarından oluşan ahenkli bir toplum tarafından kaldırılacağını düşünüyordu. Bu doğuştan aristokrasinin yerine yetenek aristorasisinin geçtiği meritokratik bir görüştü (Manuel, 1956; Iggers, 1958b).³ Guizot'a göre sınıf kavramı "burjuvazinin siyasal özelemlerin meşrulaştırma" çabalarında temel bir unsurdu (Fossaert, 1955, 60).⁴

rini yeniden formüle etti. Akıl, bilim ve ilerleme sağlam temeller atıyordu. 1830 yılı Coornaert için de proleteryanın tarihinde "bir kırılma noktası" ve "bir hareket noktası" teşkil eder (1950, 13). O da (s. 26) on sekizinci yüzyıl felsefesinin kabulünden söz eder: "Akla ve bilime olan inanç, insanlığın sonsuz ilerlemesine olan basit inanç."

- 2 Bu Plechanow tarafından (1902-1903) Marksist bakış açısından oldukça net biçimde ve oldukça erken ifade edilmiştir. Hepsı bu kadar değildir: *Critique of Gotha Program*'daki sosyalizmle ilgili klasik Marksist tanım -"herkesten yeteneğine göre ve herkese çalışmasına göre"- gerçekte doğrudan *Doctrine de Saint-Simon*'dan (1830, 70) alınmıştır: "*a chacun selon sa capacité; à chaque capacité selon ses oeuvres*" (Manuel, 1956, 227).

Hiç şüphesiz, Marx bunun bir ara formül olduğunu belirtir. Sonraki "komünizm" döneminde bu "herkese ihtiyaçlarına göre" olacaktır.

- 3 Iggers aslen Saint-Simon'u "totaliter" olmakla suçladı (1958a, 3); fakat Saint Simon düşüncesinin muhafazakâr temellerinden söz etmeyi tercih ettiği sonraki bir kitapta fikrini değiştirdi: "Saint Simoncuların son derece takdiri ettiği de Maistre gibi ve ilerleme teorisinin diğer savunucularının aksine insanın '*penchants vicieux*' sahibi olduğuna ve bu eğilimlerin bireyin özgürlüğünü sınırlayan ve düzenleyen bir devletin varlığını zorunlu hale getirdiğine ikna olmuşlardı." (1970, 689). Stark (1943, 55) onu "burjuvazinin peygamberi" olarak isimlendirir. Bkz. ayrıca Saint Simon'un karşı olduğu şeyle ilgili netliğini ve savunduğu şey hakkındaki müphemliğini vurgulayan ve onu önündeki on dokuzuncu yüzyıla bakan ve gelecekle ilgili kehanette bulunmaya çalışan "sfenks önündeki Oedipus" olarak karakterize eden (1925, 9) Brunet. Bkz. ayrıca onun etkisini üç yönde -genç Hegelciler ve 1848 sonrası sosyalizm, "kıta kapitalizmi" ve Comte ve pozitivist sosyoloji üzerinde- arayan Hayek (1952, 156-188). G.D.H. Cole (1953, 1:43) katıdır: "Bunda hiçbir demokrasi unsuru yoktu."
- 4 Fossaert Guizot'un düşüncesiyle ilgili yorumunu sürdürür: "kendisini ifade eden ve Devlete egemen olmayı isteyen burjuvazi devrimci metodlara yönelmekten korkmaz; 1830 bunun kanıtıdır. Bilimsel teorilerden de korkmaz. Mücadele halindeki bir sınıf olmanın bilincindedir ve onun bu şekilde ifade edildiğini kabul eder." 1847'de, Guizot siyasi olarak çok daha muhafazakâr bir çizgi takip ettiğinde, muhalifleri tarafından sınıf doktrinini desteklediğinden dolayı eleştiriliyordu. Temsilciler Meclisinde, bir Garnier-Pagès şu açıklamada bulunuyordu: "Bu ülkede hiçbir sınıf yoktur..."

Fakat 1830'da, Guizot ve arkadaşları aynı anda Büyük Britanya'da başarılı olurken"⁵ kalıcı bir *juste milieu* ya da devrim ve tepki uçları arasında orta yol tesis etmekte de başarılıydı" (Starzinger, 1965, viii).⁶ 7 Ağustos 1830'da Temsilciler Meclisi, Fransızlara temelde kendilerine ait olan hakları verir gözükersen ulusal gururu yaralayan 1814 Bildirgesinin Açılış Konuşmasını engelledi (Collins 1970, 90). Liberaller siyasi olarak ve *grande bourgeoisie* (büyük burjuvazi) sosyal olarak en sonunda *droit de ciz*'lerini kazandılar.⁷

Ayrıca, bu ekonomik ve sosyal değişimi hızlandırma dönemiyle çakıştığı için, Fransa ve Büyük Britanya'nın karşılaştığı en acil

Ve siz Bay Guizot, farklı sınıflar bulunduğu, burjuvazi ve fakirlerin, burjuvazi ve halkın bulunduğu şeklinde savunduğunuz en iğrenç teorilerden biridir....Bizi bölmek istiyordunuz, fakat bunda başarılı olamayacaksınız... Fransa'da sadece Fransız vatandaşları vardır.

"Bu söylev sonunu zikreden Daumard (1963, xi) Garnier-Pagés'in neredeyse hemen, Meclise şu şekilde hitap etmeyi sürdürdüğünü kaydeder: "Burada birçok burjuva görüyorum." En azından Meclis gülüyordu.

- 5 Gash (1977, 39) Lord Liverpool'un aristokrat kabinesinin gerçekte orta sınıftan oğullar ve torunlardan oluştuğunu belirtir. 1835'de Sir Robert Peel, şehirde bir konuşma yaparken, babasının bir pamuk üreticisi olduğu gerçeğine gönderme yaptı. "Bunun bende bir şekilde bir düşünce olduğunu mu hissettim? Hayır, fakat beyler bu herhangi birini var etmez mi, ya da sizi yaratmaz mı? Diğer pamuk eğiricilerinin oğullarına da bu ülkenin uzun yıllar içinde geliştiği aynı yasalar sistemiyle aynı onurlu araçlarla aynı hedefe varma fırsatları sağlamak için elinizden geleni yapınız(s. 71'de alıntılanmış).
- 6 Guizot Devrimi "bütünüyle ne kabul ediyordu ne de reddediyordu... 'Akıl' ve 'adalet' toplumu Doktrincilerin Devrimin ya da Eski Rejimin münhasır taleplerini reddettiği temel felsefi kavramdı" (Starzinger, 1965, 20-21).
- 7 Hem L'homme (1960, 36) hem de Pouthas (1962, 258) bir sınıfın egemen güç olarak diğerinin yerine geçmesinden sözeder. Tudesq (1964, I, 335) bu olguyu nasıl yorumlamamız gerektiği konusunda bizi uyarır.

"*Grande bourgeoisie'nin* Temmuz Monarşisindeki üstünlüğünü inkâr etme sorunu yoktur; fakat eski aristokrasiyi yok etmekten ziyade onu asimile etti." Bu değişikliğin sosyal sonuçları yine de gerçektir; Paris valisinin 1830 Devrimi'nden kısa süre sonra çeşitli *arrondissements*'in belediye başkanlarına hitaben yazdığı mektup da bunu doğrular niteliktedir. Bu mektupta saraydaki olası ziyafetler için gerekli hazırlıkları tartışıyordu: "Her *arrondissement*'den Kral'ın davetiyle onurlanacakların listesini önceden yazmayı uygun bulacağınıza şüphe yok. Yüksek meziyet, şerefiyle kazanılmış kazanç, hak edilmiş ünlü bir isim, büyük sanayi; bütün bunlar onurlu bir hayata ek olarak sizi yaptığınız seçimlerde yönlendirmesi gereken koşullardır. Bu nedenle lütfen Magistratları, büyük arazi sahiplerini, bankerleri, *agents de change*'i, noterleri, avukatları, imalatçıları, subayları, sanatçıları, bölgenizde oturan yazarları, mesleklerinde en önde gelen kişilerden beş ya da altısını listeleyin." Bu mektup Daumard tarafından (1963, 305) alıntılanır. Şu yorumda bulunur: "Bu artık, laf arasında geçmesi ve de hak edilmiş bir aile ismine sahip birini dışlamak amacı dışında bir atalar sorunu değildir. Bu o zaman bile geleneksel sayılmaz."

problemler sanayileşmenin ve özellikle yeni proleteryanın “sosyal problemleri”, kontrolsüz hızlı kentleşmenin dehşetleriydi (Hobsbawm, 1962, 207). Dolayısıyla sınıf çatışması Guizot ve Saint Simon’un kafasındakinden farklı bir şey anlamına geliyordu. 1830 Devrimi’nin kendisi işçiler için özel ekonomik güçlüklerin (yüksek işsizlik, alınsımadık derecede yüksek buğday fiyatları) olduğu bir anda geldi.⁸ Bu siyasal başkaldırının faydasının kanıtını sağladı ve işçilerin bilincinin uyanmasını teşvik etti; bu “salt proleterler” olarak ortak çıkarlara sahiplik, “işçinin saygınlığı” duygusuydu (Festy, 1908,330).⁹ Liberaller bu değişikliği hemen algıladılar.

Thiers Temsilciler Meclisine yaptığı bir açıklamada: “Temmuz Devrimi’nden sonraki gün, onu ılımlılaştırma görevimizi gördük. Gerçekte, bu artık özgürlük değil, tehlikede olan düzendi” (Bezucha, 1974,1377de alıntılanmış).¹⁰

Gelecek birkaç yıl hem Fransa’da hem de Büyük Britanya’da yeni bir yoğunluk ve nitelikte bir işçi huzursuzluğuna şahit olacaktı. Grevler ve işçi huzursuzluğu hakkındaki literatürde bu faaliyetlerin ne kadarının “işçilere” ne kadarının karşı “zanaatkarlara” ait olduğu git-tikçe artan bir şekilde kaydedilmiştir. Çizgi bazılarının sandığı kadar net olmamakla birlikte, genel olarak “zanaatkar” şeklinde göndermede bulunulanlar diğer işçilerden daha fazla teknik beceriye, daha yüksek reel gelire ve daha fazla işyeri özerkliğine sahipti. Bu “zanaatkarların” çoğu ondokuzuncu yüzyıldan çok daha önce var olan ve sosyal destek ve karşılıklı yardımla üyelerinin refahını arttırmak için çalışan örgütlerin üyeleri-ydi. Bu örgütler hiyerarşıkti ve ritüeller etrafında örgütlenmişti.

8 Kriz halk arasında huzursuzluk yaratmada, onu köklerine alıştırma devrimci bir ortam oluşturmada.” (Gonnnet, 1955, 291).

9 Bkz. ayrıca Moss (1975a, 204). *The Trois Glorieuses* hem Birinci Cumhuriyetin eşitlikçi fikirlerinin canlandırılmasını hem de işçi sınıfının protestosunun beklenmedik dalgasını esinledi.”

10 1830 Devriminden bir ay sonra, *Journal des Débats* orta sınıfları proleterlerin modern toplumdaki yükselişi hakkında uyardı ve onları Roma imparatorluğundaki barbarlara benzetti (bkz. Daumard, 1963, 515). Yüz sene sonra bir başka liberal olan Benedetto Croce (1934, 150) 1830 Devrimini benzer şekilde analiz etti: Koşullar değişmişti. Bu artık liberalizm ve mutlakiyetçilik arasında değil, ılımlı formundan sosyalist formuna kadar, liberalizm ve demokrasi arasındaki bir mücadeleydi. Ondokuzuncu yüzyılın gerçekten mevcut ve aşamalı mücadelesi olan bu mücadele özgürlük sahibi ülkelerde gelişti.

Bu örgütler sendika kuruluşunun katı biçimde yasaklandığı bütün dönemlerde ve o zaman da otoritelerin dikkatli gözetimi altında izin verilen tek örgüttü.¹¹ Ancak, 1830'dan sonraki değişen siyasi durum içinde karşılıklı yardım dernekleri bile, See'nin belirttiği gibi (1951, 2:199), yeni roller üstlenmeye başladı: "Bu derneklerden çoğu işverenlere düşman gerçek direniş örgütlerini saklama hizmeti sundu ve *yardımcı para rezervleri (bourses auxiliaires)* yaratarak işsizleri ve grevci-leri desteklemek için fonlar oluşturdular."¹² Dolayısıyla, Stearns'in ileri sürdüğü gibi (1965, 371-372), bu zanaatkarlar grev faaliyetlerine o sırada daha zayıf bir konumda oldukları için "neredeyse tamamen sessiz olan fabrika işçilerinden" daha fazla katılma eğilimindeydi.¹³

Zanaatkarlar ve fabrika işçileri arasında birçok bilim adamı tarafından yapılan ayırım temelde farklılaşan işyeri örgütlenmesine göre ifade edilmiş gözükmektedir. Fakat gerçekte zanaatkarlar genellikle "atölyelerdeydi" ve bunlar yapıları ve hatta sosyal örgütlenmeleri açısından o dönemde var olan daha küçük "fabrikalardan" hiç de farklı değildi. Gerçek farklılığın iki işçi grubunun toplumsal kökenlerinde olduğunu sanıyorum. "Zanaatkarlar" erkekti ve bunların çoğunluğu yakın çevreden geliyordu. "Fabrika işçileri büyük oranda ya kadın ve çocuklardan" (Bezucha, 1974, 35) ya da "göçmenlerden" oluşuyordu; bunlar arasında da kırsal topluluklardan gelenler hem de farklı bir dil konuşan işçiler vardı.¹⁴

11 Fransa'daki *Loi Le Chapelier* ve Büyük Britanya'daki sendika Karşısı yasalar hakkında bkz. Wallerstein (1989, 107, 120-121).

12 Rudé (1969, 22) bu birliklerin militanlığının 1830 öncesinde görülebilir olduğunu savunur: "Gerçekte, Kasım-Aralık 1831 olaylarının sürpriz olduğu düşünülemez. *Mutuellisme* adı verilen, Lyon'daki ipek atölyelerinin başları birliği üyelerine göre "işçilere özgürlük verilmesinin işareti" 1831 değildi, bu daha çok üç ya da dört yıl öncesi örgütlerinin kurulduğu 1828'di. Restorasyon boyunca, kendisini koalisyonlar ve suikastlerle ifade eden işçi hareketi şaşırtıcı canlılık göstermeyi hiç bırakmadı.

13 Tilly bir yandan, 1830'un Fransa'nın kuzeyindeki işçilerin siyaseti açısından çok az şey fark ettirdiğini söyler. Fakat öte yandan, "1830'lar ve 1840'lardaki sanayi çatışmasının artan temposunun grevleri en azından bir dereceye kadar normalleştirdiğini" söyler (1986, 262, 263, 265).

14 Bkz. Lyon'daki bir işçi bölgesinin 1833 istatistiklerine sahip olan Bezucha (1974, 23). Buna göre 3257 işçiden sadece 547'si Lyon doğumluydu. Geri kalanı yabancıydı ya da kırsal topluluklardan geliyordu. "Göç bu dönemde Lyon'un gelişmesinde temel faktördü" (s. 158). Aguet (1954, 4) 16 Ağustos 1830 *Costitutionnel*'inde Paris'deki Polis Bölgesi'ndeki bir yürüyüş hakkındaki raporu anlatır. Buna göre yerel işçiler "yabancı" işçilerden ("yabancı" kırsal kökenli Fransız işçileri de içine alıyordu) Paris'i terketmesinin istenmesini talep ediyordu. Vali "yabancı" işçilerin varlığının "rekabeti destekleyen, gelişme ruhunu besleyen ve Fransız sanayisinin güçlenmesi-

“Zanaatkarların” en dramatik protesto biçimi Lyon *amutlarının*¹⁵ ilk önce 1831’de sonra 1834’de yaptıkları protestoydu. Mücadeleler hemen temmuz Devrimi sonrasında başladı ve makinelerin tahrip edilmesini ve “yabancı” işçilerin kovulmasını içeriyordu.¹⁶ Bunun temelinde tüccarların 1786’da iki kuruş isyanı (*emeute de deux sous*) olarak isimlendirilen isyanda patlak veren on sekizinci yüzyıl şiddeti vardı; bu olayda tüccarlar bitmiş kumaş için sabit bir minimum fiyat almaya çalışıyordu. Mevcut karışıklık Fransız ihtilaline ve *Loi Le Chapelier* yasasına kadar sürdü. Bezucha (1974, 11) Fransız ihtilalinin gerçekte 1789 öncesinde yaratılan ivmeyi kırdığı ve işçilerin Lyon’daki hareketinin gelişmesini geciktirmiş olabileceği sonucuna ulaşır. Ancak, 1789 ve 1830 yılları arasında görece istikrarlı olan *compagnon* sisteminin yerine parça başı işçilerden oluşan daha değişken bir sistem geçmişti (Bezucha, 1974, 46).

Lavasseur (1904, 2:6); neden Lyon, neden 1831? sorularını sorar. Buna verdiği cevap Lyon’un lüks bir endüstriden, ipekten geçimini sağladığı ve bunun da onu ekonomik krizlere ve siyasi kargaşaya daha duyarlı kıldığı şeklindeydi. 1786’da olduğu gibi acil mesele minimum bir ücretti; bu vali tarafından kabul edilmişti, fakat daha sonra merkezi hükümet tarafından geri alındı. İlk grev görece siyasi değildi. Fakat huzursuzluk devam etti. 1832’de Paris’de bir grev düzenlendi. Atmosfer kısmen işçi sınıflarının Temmuz Monarşisi’nin politikalarından memnuniyetsizliği kısmen de (en azından Lyon’da)

ne muazzam ölçüde katkıda bulunan” bir yarışmayı temsil ettiği gerekçesiyle bunu reddetti. Aguet (s. 9) Lyon ve Grenoble’da da benzer olayları anlatır. Şimdi olduğu gibi o zaman da yabancı işçilere yerel işçilerden daha az ücret veriliyordu, fakat bu ücretler kendi geldikleri yerdekilerden daha yüksekti. Sée (1924, 494, 498) Villermé tarafından 1840’da Paris işçileriyle ilgili olarak yapılan bir araştırmayı zikreder. Bu araştırma işçilerin “imalat sanayi tarafından sunulan görece yüksek ücret düzeyleri” tarafından cezbedildiği ve bununla birlikte işçi varlığının oldukça istikrarsız” olduğu sonucuna varmasını sağlar.

- 15 *Canut* görünüşte “makara” anlamına gelen *canette* sözcüğünden türer ve on altıncı yüzyıldan itibaren Lyon’daki kukla gösterilerinde Lyon’daki ipek işçilerini karikatürleştirmek için kullanılan bir isimdi. Lavasseur (1904, 2:7) bunun bir küçümseme sözü olmadığına ısrar eder.
- 16 Fransızlara daha fazla iş imkânı sağlansaydı, bu Fransa’daki yabancıların işverenleri ve devlet tarafından kovulması gerektiği anlamına geliyordu... Yabancı işçileri kovma meselesi Temmuz Devrimi’nden sonraki ilk aylar içerisinde işçiler ve hükümet arasındaki en önemli anlaşmazlık noktalarından birisiydi” (Newman, 1975, 23). Bkz. ayrıca “işçilerin, sıkıntılarının kaynağı olan rejime (kapitalizm) ya da insanlara (kapitalistler) doğrudan saldırmadığından şikâyetçi olan Bruhat (1952, 1:223).

İtalyan milliyetçi güçlerin kışkırtmaları neticesi gittikçe siyasallaştı. Mazzini'nin emir subayı General Romorino Savoy ve Piedmont'u kurtarma girişimlerine adam toplamak için çoğu zaman Lyon'daydı (Bezucha, 1974, 122). 14 Şubat 1834'de genel bir grev çağırısı yapıldı. Bu başarılı olmadı. Yerel Cumhuriyetçi parti nasıl bir tutum takıncacağı konusunda bölünme yaşadı.¹⁷ Baskıcı bir yasa Nisan'da işçilerin daha fazla tepki göstermesine neden oldu, çıkan ayaklanmada üç yüz kişi öldürüldü. Bu girişim Avrupa işçi sınıfının tarihinde bir köşe taşı olarak görüldü (Bezucha, 1974, 124). Bu sefer otoriteler tarafından kurulan baskı kesindi. 1835'de hükümetin cumhuriyetçilerden kurtulmak için düzenlediği bir "canavar yargılaması" yapıldı. Kentli işçi sınıfının ciddi bir sınıf çatışmasının başlangıçlarıyla yüzleşen liberal devlet başlangıçta selefleri gibi baskıcı bir şekilde tepki verdi.¹⁸ Hikâye Büyük Britanya'da da çok farklı değildi. Temmuz Devrimi'nin manevi karşılığı 1832 Reform Bildirgesi'ydi. Büyük Britanya devrimin "üç şanlı gününü" görmedi. Bunun yerine, 1831'deki hayati ikinci oturumda devrimin oylandığı ve tek bir oyla kabul edildiği bir parlamento savaşı yaşandı. Buna rağmen, tasarı komitede reddedildiği zaman, parlamento feshedildi ve reform yanlısı bir Parlamento seçildi. Bu sırada Fransa'daki olaylarla ve daha kötü olay olasılıklarıyla ilgili büyük bir bilinç oluşmuştu. Macaulay'ın 2 Mart 1831'deki reform yanlısı konuşması onu savunanların düşüncesini biçimini ortaya koyar:

Nereye dönersek dönelim, içeriye ya da çevremize, büyük olayların sesi bize şunları söylüyor: koruyabildiklerinizi reforme edin... Devletin gençliğini yenileyin. Kendisine karşı bölünmüş mülkiyeti

17 İşçilerin Cumhuriyetçilerden ne kadar destek aldığı tartışma konusudur. Bezucha (1974, 171) bunu önemsemez: "Son tahlilde, 1834 Lyon ayaklanmasındaki Cumhuriyetçi katılım yerel partinin gücünün değil zayıflığının bir sonucuydu." Bezucha bunun hükümetin ileri sürdüğü gibi siyasi bir ayaklanma değil bir işçi ayaklanması olduğunu söyler. Bruhat aynı zamanda işçilerin sınıf bilincinin önceliğinden de söz etmek ister (1952, I, 262). Levasseur (1904, 2:819) bunun tersini savunur: "Cumhuriyetçiler 1834 ayaklanmasını destekleyerek 1830 aldanmasının öcünü alıyordu, 1831 ayaklanması ise siyasi değildi. Dolléans (1947, 1:97) meseleyi tersine çevirerek "mücadelelerini doğrudan kaygılarıyla sınırlanmış olarak tutmak konusunda ısrar edenin işçiler olduğunu" söyler: "Cumhuriyetçilerle birlikte çalışarak taleplerinden taviz vereceklerinden korkuyorlardı. Saf kalmak istiyorlardı."

18 Plamenatz (1952, 55) ekler: "ya da, gerçeğe daha yakın olarak, onları yer altına itti." Bunun arkasından gelen der "sessizlik yıllarıydı". Hükümetin grevi cumhuriyetçileri baskı altına almanın gerekçesi olarak nasıl kullandığı ile ilgili olarak bkz. ayrıca Dolléans (1947, 1:107).

kurtarın. Yönetilemeyen kendi ihtirasları tarafından tehdit edilen halk yığınlarını kurtarın. Ragbet görmeyen kendi gücü tarafından tehlikeye atılan aristokrasiyi kurtarın. Şimdiye kadar var olmuş en büyük, en adaletli en uygar ülkeyi yüzyılların bilgelik ve şanının zengin mirasını birkaç günde süpürecek felaketlerden koruyun. Tehlike müthiş. Zaman kısa. Bu tasarı reddedilirse Tanrı'ya ona red oyu verenlerin, yasaların yıkıntıları, darmadagin olmuş askerler, malların talanı, sosyal düzenlerin bozulması arasında oylarını beyhude pişmanlıkla hatırlamamaları için dua ediyorum.¹⁹

Macaulay'm tezi işitildi. Ve tam da Fransa'da olduğu gibi, orta sınıf *droit de atilerini elde* ettiğinde dikkatler hemen işçi sınıfının taleplerini sınırlamaya yöneldi. İşçi sınıfının en önemli hareketi (Evans, 1983, 215)²⁰ ve eski radikal reform hareketinin devamı olan *Çartizm* 1837'den 1843'e kadar süren büyük sanayi buhranı ile çağdaştı ve bu yıllar arasında en güçlü durumdaydı. Büyük bir kötü ün kazandı ve yıllarca otoritelere karşı gerçek bir tehdit olarak görüldü. Çartizm yanlılarının büyük bir kısmı sendika üyelerinden seçildi.²¹ Fakat aynı zamanda orta sınıf radikallerinin de desteğine sahipti (Rowe, 1967, 85). Çartizm hareketi Tahıl Yasası Karşısı Birliğin serbest ticaret hareketiyle aynı anda var oldu ve onunla doğrudan rekabet halindeydi. Halevy (1947, 9) bir "iç savaş" potansiyeli kuruntusunu dile getirir. Briggs (1959, 312) iki hareketin bölünmüş bir toplumun iki segmenti arasındaki bir tezatı temsil ettiğinden söz eder. Gash (1965, 2) (Kıta Avrupası politikasından ödünç alınan bir deyim olarak) "Hareket" hakkında onun inkâr edilmez bir "sınıf savaşı havası taşıdığından" söz eder.²²

19 *Miscellaneous Writings and Speeches* (Genel basım, s. 492), Fay'de alıntılanmış (1920, 33-34).

20 Ward (1973, 7) Çartizm'i "ilk işçi sınıfı siyasi partisi" olarak isimlendirir.

21 Bkz. Prothero (1971, 203, 209): "Zira, Londra Çartizmi'nin hangi başarıları ulaştığı metropolde bulunan marangoz, taş ustası, terzi ve ayakkabıcı gibi en önemli zanaatkar kesimlerinin bağlılığını kazanmasına bağlıydı. Bununla birlikte, Prothero Çartizm'in örgütlü olmakla birlikte daha az güçlü zanaatkarlardan "daha güçlü ve daha sürekli destek" aldığını savunur. "Sözde aristokratik zanaatkarlar sadece çıkarları 1844'deki Ustalar ve Hizmetçiler Tasarısı gibi yasalar tarafından doğrudan tehdit edildiğinde katılma eğilimindeydi (bkz. Prothero, 1969, 84).

22 Jones'a (1983, 57) göre bu 1832 sonrası yanılmasının sonucuydu: "*Reform Tasarısı* orta sınıf radikalleri ve işçilerin ortak mücadelesi olarak düşünülen şeye büyük ihanet olarak görülüyordu." Onu takip eden Whig hükümetinin tedbirleri -İrlanda Zorlama Tasarısı, On Saat Tasarısı'nın Reddi, Belediyeler Yasası ve Yeni Fakirler Yasası- orta sınıfın ihanetinin teyidi olarak görüldü. Buradan çıkarılacak pratik sonuç işçi sınıfının kendi özgürlüğü için savaşması gerektiği idi.

Bununla birlikte, Çartizm anı bir parlamadan sonra söndü. 1843 yılı itibariyle düşüşe geçmişti. Bunun nedeni kısmen, Büyük Britanya'da öncelikli olarak ve açıkça bir işçi hareketi olan bir harekete yeterli toplumsal destek olmamasıydı. Kısmen de "İrlanda faktörü" söz konusuydu: İngiltere'deki işçi sınıfı artık sadece İngiliz değil, fakat İngiliz ve İrlandalıydı; İrlanda milliyetçiliği meseleleri de sınıf sorunlarıyla iç içe geçmişti. Feargus O'Connor Çartizm yanlılarının liderliğini ele aldığı anda, karmaşa çok artmış ve hareketin gizliliği ortadan kalkmıştı.²³ Belki de en önemlisi, biraz daha iyi günler geldi ve Sir Robert Peel'in ekonomik reform programı huzursuzluğun bir kısmını ortadan kaldırdı.²⁴ Sonunda, sınıf savaşı bu sırada Büyük Britanya'da Fransa'da olduğundan daha başarılı olmadı.

Büyük Britanya ve Fransa'nın iç problemleri hiçbir zaman, bu güçlerin dikkatlerinin dünya sisteminin jeopolitiği üzerinde toplanmasını engelleyecek kadar büyük olmadı. Tekrar eden ve Belçika'nın bağımsızlığı ve 1832 reform yasası tarafından teyid edilen Temmuz Devrimi'nin Avrupa üzerinde doğrudan etkisi olacaktı. Büyük Britanya ve Fransa arasındaki ilişkiler 1815 ve 1832 yılları arasında sağlıklıyken ve bu ülkeler çoğu zaman kendilerini dünya sorunlarının aynı taraflarında bulurken iki asırlık hegemonya mücadelesi gelenegi belli derecede bir uzaklığı koruyacak yeterli karşılıklı şüpheyi sağlamayı sürdürdü. Temmuz devrimi bunun üstesinden geldi ve Reform tasarısı yasalaşmadan önce Wellington'un Tory hükümetini bile etkiledi. Avrupa artık sıcak bir bağdaşma devrine girmişti, bu belki de bir aşk değil kesinlikle mantık evliliği idi ve müteakip çatışmalardan sağ çıkarak en azından 1945'e kadar sürecekti. Terimin kendisi muhtemelen 1831'de Palmerston tarafından icad edildi, bununla beraber 1842'ye kadar resmi kullanıma girmedi (Guyot, 1926, 220; Halevy, 1950, 3:73, n.1). İttifakın jeopolitik temeli açıktı. "Liberal bir güç olarak Fransa (Temmuz Devrimi'nden sonra) doğal olarak Liberal

23 Bkz. Halévy (1947, 208, 211): "Halk muhayyilesi Fransızlarla birlikte İrlandalıları da şaşırtmış görünüyordu. Bir gazetecinin yazdığına göre "bir Fransız uygar bir Keltlidir, bir İrlandalı ise Galli bir barbardır. Fransa'da Komünizm olan şey İrlanda'da çeteciliktir. Ulusun İngiltere'de Fransız modelinde bir devrim başlatacak, İrlandalıların başını çektiği bir hareketle ilişkisi olmadığı açıktı.

24 Çartizm yanlısı militanlar belki de kanmamışlardı. Halévy (1947, 149) "Çartizm yanlılarıyla ilgili olduğu kadarıyla, On Saat Tasarısı'nın Yasalaşması düşmanın bir kanadı üzerinde bir artçı zaferiydi" der. Buradaki esas nokta militanların görüşlerinden ziyade potansiyel destekçilerin görüşleriydi.

İngiltere'nin müttefikiydi" (Halevy, 1950, 3:73).²⁵ Büyük Britanya artık Avrupa'da mutlakiyetçiliği daha kolay biçimde kontrol edebilir ve liberal devletlerin halkasını genişletebilirdi (Guyot, 1926, 88,117).²⁶

Fakat başka güdüler de vardı. Büyük Britanya ve Fransa aynı iç problemlerle karşı karşıyaydı ve Fransa Büyük Britanya'nın serbest ticaret fikirlerini benimsemeye henüz hazır değilse de sıcak bağdaşma "demokratların ve sosyalistlerin gözünde" bir "*fait accompli*" (emri vaki) olan bir "sermayeler ittifakı" olarak görülüyordu. (Guyot, 1926, 302). Bu çok yanlış mıydı? Gerçekte iki etki de farklı değildi. Büyük Britanya ve Fransa sıcak bağdaşma ile diğer güçlere kendi örneklerini takip etmeleri için baskı yaparak "güçler arasındaki bölünmelere dayanan uluslararası devrimci propagandanın cesaretini kırdı" (Guichen, 1917, 424-425).

Bunun yanında, 1830 bu tür bir propagandayı daha da çok yıldıracak bir örüntü başlattı. 1830 en azından Fransa için, Fransa'nın dünyanın merkezinde olduğu hissini ve ulusal gururunu yeniden elde etmesini sağladı. Aşağıdakileri yazacak olan Guizot değil bir Fransız sosyalisti olan Louis Blanc'dı (1844, 4:143-144).

Temmuz Devrimi... Kilise ve krallığa karşı bir mücadelenin nihai sonucundan (*denouement*) başka bir şeydi; bu 1815 antlaşmaları tarafından aşırı şekilde baskılanan ulusal hissiyatın ifadesiydi. Bu antlaşmaların boyunduruğunu kırmaya ve Avrupa dengesini yeniden sağlamaya kararlıydık.²⁷

Temmuz devrimi hakkında kaydedilmesi gereken garip gerçeklerden bir tanesi Cezayir'de olup bitenlerdi. X. Charles'm emperyal macerayı başlatması Büyük Britanya'yı çok mutsuz hale getirdi ve XVIII. Louis İngilizleri yatıştırmak için onu feda etmeye hazırdı.

25 Broglie Dükü *Mémoires de Talleyrand'a* yazdığı önsözde yakın bağdaşmayı her iki tarafta ulusal çıkarlara dayalı olarak kurulan "iki liberal monarşinin ittifakı" olarak isimlendiriyordu (Weil, 1919, 4'de alıntılanmış).

26 Jardin ve Tudesq (1973, 1:179-180) ittifak için şartların olgunlaştığını savunur: Hollanda üzerinde bir ateşkes dayatmak için daha yeni işbirliği yapmışlardı; Osmanlıların imzaladığı Unkian-Skelessi Antlaşması her ikisinin konumlarını tehdit ediyordu; 1832'de Almanya ve İtalya'daki liberallerin durumunu anlıyorlardı.

27 1830'da bir işçi gazetesi olan *Étrennes d'un prolétaire*'de, "Bourbon hükümetini bizi mutsuz ettiği için yıkmadık, zira halk hiçbir zaman 1826 ve 1829 arasında olduğundan daha mutlu değildi; onu yıktık çünkü bize yabancı güçler ve içerideki hainler tarafından dayatılmıştı" şeklinde bir ifade vardı (Levasseur tarafından alıntılanmıştır, 1903, 1:667).

Ancak, Fransızlar Belçika'ya doğrudan müdahaleden kaçındıklarında İngilizleri memnun etmek için kendi paylarına düşeni yaptıklarına inanıyorlardı ve sadece işgali sürdürdüler ve bu sefer İngilizlerin protestosuyla karşılaşmadılar.²⁸ Bunun bir nedeni hiç şüphesiz Fransa içerisindeki işçi huzursuzluğu üzerindeki etkisiydi. Paris'in potansiyel devrimciler olan "gezen" nüfusunun Cezayir'de oturması teşvik ediliyordu. Gerçekte, 1838'de, Cezayir'de yüksek dereceli bir memur olan Leon Blondel kendinden emin şunları söylüyordu: "Afrika Fransa'daki düzenin bir unsurudur" (Tudesq'de alıntılanmıştır, 1964, 2:815).²⁹

Liberal devletler bu şekilde orta sınıfların siyasi rolünü meşrulaştırarak (ve dolayısıyla bunun karşılığında onlardan meşruiyet alarak) ve jeopolitik alanda egemenliklerini garanti altına almak için kendi aralarındaki yakın bağdaşmadan memnun olmayan işçi sınıfının içeride baskı altına alınmasını haklı göstererek birleştiler. Bu başlangıçta işe yarıyor göründü. Fakat bu 1848 Avrupa devriminin göstereceği gibi kırılıyordu. 1789 sonrası koşullarında kapitalist dünya ekonomisi için istikrarlı bir siyasal çatı oluşturmak amacıyla daha fazla şey yapılmalıydı.

Kırılmalı işçi sınıflarına verilen liberal tavizlerin aşırı derecede sınırlı olmasında yatıyordu; bu da eğer daha ileri adımlar atmaya hazır değillerse, liberal devletlerin dönemsel şiddetli ekonomik gerilemelerin neden olduğu karışıklığın üstesinden gelmesini zorlaştırıyordu. Bu en çok Fransa'daki durumdu; orada Temmuz monarşisi ve

28 Schefer (1928, 50-52) şöyle demektedir: "Belçikalılar Cezayir'i ikinci defa işgal etti." Temmuz Monarşisinin, destekçilerinin iktidara gelmeden önce çok sesli biçimde eleştirdiği, Cezayir politikasına neden devam ettiği Renouvin (1954, 109) tarafından açıklanır: "Bu hiç de şaşırtıcı değildir. Polignac ile savaşan liberaller girişime düşmandılar, çünkü hoşlanmadıkları bir siyasi rejimi güçlendirebilirdi. Bu rejim bir kere kaybolduğunda, bu insanlar kazanımları terk etmenin Orlean monarşisinin prestiji açısından tehlikeli olacağına inanıyorlardı." İngilizlerin kısmen Temmuz Monarşisinin niyetlerinden emin olmaması kısmen de "Avrupa meselelerinde Fransa'nın işbirliğine ihtiyaç duyması nedeniyle Fransa'ya karşı dikkatli davranmak zorunda olduğu için destek veriyordu. Ateşi tutma politikası izlemek iyi bir fikirdi" (s. 111).

29 Sosyalistler Cezayir politikasına karşı değildi. Louis Blanc emperyalizmin hem uygarlık hem de jeopolitik meşruiyetini savunarak Abd-el-Kader'e karşı yürütülen mücadelenin coşkusunu etkiledi (1844, 5.cilt, 9.bölüm). Fransa'nın genişlemek zorunda olması onun gerçek dehasından ortaya çıkmaktadır. Fransa coğrafi konumundan ziyade mizacı itibarıyla bir deniz gücüdür... İngiliz ittifakı bizi bir kıta ulusundan başka bir şey olmamakla suçlamaktadır. Bu role az da olsa razı olursak rekabet bizi boğacaktır." (s. 504-505).

onun liberal taraftarları, çözümlenemeyen sosyal huzursuzluk karşısında yıllar geçtikçe daha da muhafazakârlaştı. Şimdiye kadar bilinen en şiddetli krizlerden biri olan 1847-1848 ekonomik krizi Fransa'yı çok kötü vurdu. Karlar ciddi biçimde düştü. Krizin tepe noktasında, Paris'deki sanayi işçilerinin yüzde yetmiş beşi işten çıkarıldı (Markovitch, 1965, 256; See, 1951, 2:143; Labrousse, 1976b, 3:983-984).

Hükümet pek de esnek çıkmadı. Bunun yanında, en önemli siyasi mekanizması olan *vote censitaire*'nın (vergiye bağlı oy), 1830'da vergileri düşürerek desteklerini kazandığı küçük tüccarlar grubunu yabancılaştırarak aleyhine döndüğünün farkına varamadı. Problem şuydu: Vergiler hükümet tarafından indirilirken bu durum bu seçmenleri kayıt dışına çekiyordu, bu sadece bir grubun siyasi haklarına zarar vermekle kalmıyor aynı zamanda sosyal statülerini de zedeliyordu.³⁰ Bu arada, işçi sınıfları arasında 1840'ların en önemli sosyalist sözcüsü olan Etienne Cabet'in -Hristiyan, barışçı, legitimist, milliyetçi, sınıf uzlaşmasını vurgulayan- çok ılımlı *Icarianları* şimdi ekonomik kriz ortamında zorluklarla karşılaşacaklar ve böylece yerlerini daha radikal gruplara bırakacaklardı.³¹

Fransız rejiminin muhafazakârlaşması diğer liberal devletlerde olanların tersiydi. 1848'de Metternich'in korktuğu gibi Liberal bir papa olan IX. Pius seçilmişti (Bury, 1848, 1:157). Belçika 1848'de "sessiz" kalmışsa bunun nedeni "devrimini 1847'de barışçı bir şekilde gerçekleştirmiş olmasıydı" (Dhondt, 1949, 124). Benzer şekilde, liberaller ve radikaller İsviçre'de Sondenburg'a karşı olan iç mücadelelerini 1847'de İngilizlerin diplomatik estegiyle, fakat Fransızların tereddüdü arasında kazanmıştı (Halperin, 1948, 1:157).³² Gerçekte,

30 Daumard (1963, 57) "seçmenin ve seçilme niteliğine sahip olanın rolünün psikolojik bir değeri olduğunu, bunun dünya çapında bir başarı olduğunu kaydeder; bu örneğin bir kişinin *Almanach des 25000 adresses*'deki isminden sonra özel olarak listeleniyordu.

31 "Durum işçi sınıfının devrimci hazır oluşunu, militan uyanıklığını gerektirdiğinde Cabet the *endormeur* halkı dinlenmeye çağırıyordu (Johnson, 1974, 286). Bu noktada Cabet kendisi vazgeçti ve Teksas'a göç etti.

32 Halévy (1947, 193-194) şöyle söyler: "[Sonderbund'a karşı ayaklanan kantonların eline geçen] Lucerne 1847'de, Cracow'un 1846'daki öcünü aldı. Bu, Metternich ve sonuç olarak bunu onunla birlikte bir dava edinen Guizot için ciddi bir yenilgiydi; [fakat uyarısı Guizot'u geride tutan Louis-Philippe için aynı şeyi söyleyemeyiz; dolayısıyla bu Palmerston ve aynı zamanda Batı Liberalizmi için bir zaferdi. Guizot'un İngilizlerin liberal bir dünya düzeni projesinden uzaklaşması bir zamandır artıyordu. 16 Mart 1844'de Fransa'nın Avusturya büyükelçisi Comte de Flahaut'a bir mektup yazdı, bu mektupta şöyle yazıyordu: "Bugün büyük güçleri derinden bölen

bu sıcak bağdaşmanın geçici bir çöküş anydı.³³ İngilizler içeride Çartizm tehdidini başarılı şekilde savuşturmuşlardı, aynı sırada Sir Robert Peel de Tahıl Yasalarının İptali için uğraşıyordu,³⁴ öyle ki onlarla birlikte “Komünizm tehlikesi de”³⁵ geçmişti. 1847 krizi “devrimci bir kargaşa” yaratmadı (Halevy, 1947, 181).³⁶ Bununla birlikte bunun bedelini İrlandalılar ödemek zorunda kaldı.³⁷

hiçbir mesele, hiçbir gerçek çıkar çatışması, hiçbir gerçek nüfuz mücadelesi yoktur... Avrupa’da tek bir kaygı vardır, bu herkes için aynıdır: Anarşi ruhunu bastırmak ve bu hedefe yönelik olarak barışı sürdürmek. Buna karşılık Prens Metternich de, Guizot’un mektubunu gördükten sonra, Paris’deki elçilik katibi Comte Apponyi’ye bir mektup yazdı. Orada şöyle diyordu: “Bu benim de inancımıdır.” Mektuplar Weill’da (1921, 6, 8, 13) alıntılanmıştır.

- 33 Yakın bağdaşmanın çöküşü 1846’da Palmerston’un Dışişleri Bakanlığına dönmesiyle başlamıştı. Greer bunu Palmerston’un Orleans Hanedanlığına olan köklü düşmanlığına bağlar, bu 1809’dan 1815’e kadar savaş bakanı olmasına dayanır. Fakat bu abartılı görünmektedir, özellikle de terimi Palmerston’un icad ettiği düşünüldüğünde. Her hâlükârda bu Anglo-Fransız düşmanlığı belki de 1848 yılı başının en çarpıcı -belki de en önemli- diplomatik gerçekliği idi (1925, 163).
- 34 “Maddi olarak Tahıl Yasalarının İptali kıtlık zamanı fakir sınıfları gıda fiyatlarındaki herhangi bir aşırı artışa karşı koruyacaktı. Manevi olarak da onlara, çoğu oy kullanma hakkına sahip olmasa da, refahlarının aristokratik bir Hükümetin ve Parlamento’nun kaygı konusu olduğu güvencesini veriyordu” (Gash, 1977, 97). Roberts (1958, 336) Peel hakkında “ondokuzuncu yüzyılla barış yapmaya hazır ve Burke’ün vaaz ettiği gibi tedbirli reformları eski geleneklerle birleştirmeye çalışan yeni muhafazakârlığın mimarıydı.”
- 35 Marx 1848’de, Avrupa’yı korkutan “Komünizm hortlağından” söz ettiğinde en azından Fransa ve Almanya için doğrulanabilir bir gerçeği dile getiriyordu. Yüzyılın ortasında kitlelerin ayaklanması korkusu ya da ümidiyle ilgili gerçek duygular ortaya çıktı (Hammen, 1958, 199).
- 36 Gerçekte, bu başka türlü oldu. Bir fiyatasko olan 10 Nisan bozgunu “bir siyasi güç olarak Çartizmin sonuna işaret etmekle kalmıyor; fakat Paris, Berlin ve Viyana’daki devrimlerin örneğinden korkmuş olan İngiliz hükümetine onunla sonuna kadar uğraşma imkânı veriyordu” (Bury, 1948, 1:415). Bununla birlikte Jenks bir uyarı notu ekler: “İngiltere’nin 1847’deki şelaleye mali olarak ne kadar yöneldiğini ekonomistleri ve devlet adamları hiçbir zaman tam olarak anlayamadı” (81927, 158). Jenks Britanya’nın kurtuluşunu ne onun siyasi bilgelğine ne de serbest ticaretle ilgili fetişine ve abrakadabrasına değil “fiyatların dünya çapında artmasına ve demiryollarının ve serbest ticaretin Büyük Britanya için pasif yükümlülükler yerine önde gelen varlıklar haline geldiği girişim güdüsüne yol açan California (1848) ve Victoria’da (1851) altının tam zamanında bulunmasıydı” (s. 162).
- 37 İrlanda’daki patates kıtlığı tam da Tahıl Yasaları ile ilgili tartışma zamanında ortaya çıktı. Cobden ve Bright 1847’de yapılacak sonraki genel seçimlere hazırlanırken ve salt tarımsal bölgelerin dışındaki İngiliz orta ve aşağı sınıfının görüşü onların görüşüne dönmüşken, Peel ve Sir James Graham’a Parlamento’dan bir milyon ya da daha fazla vergi mükellefinin parasıyla İrlanda’yı beslemesini istemek ve buna rağmen Tahıl yasalarının işlemesine izin vermek bir tartışma fırtınası yaratacaktı” (Gash, 1977, 95). İrlanda’daki kıtlığın muhafazakârlar içindeki siyasi oyunda bir taktik ol-

Bununla birlikte, liberal projenin iki önemli ülkeden biri olan Fransa'da zayıflaması Avrupa'nın liberal olmayan kısımlarında devrimci ateşin yakılması için yeterli malzemeyi sağladı. Hiç şüphesiz Metternich ve Avusturyalılar ayaklanmalardan çok liberal olmakla itham edilen İngilizleri sorumlu tuttu,³⁸ fakat çekinen ve yeterince liberal olmayan Fransızlar daha haklı biçimde suçlandı. John Stuart Mill (1849, 7) Paris'deki Şubat 1848 ayaklanmasının nedenlerini değerlendirirken Louis Philippe'e karşı çok sertti:

Hiçbir hükümet artık düzenle birlikte ilerlemeyi garanti etmediği sürece kalıcı olmayı bekleyemez; ilerlemeyi desteklemediği sürece de gerçekten düzeni garanti etmeyi sürdüremez. Sadece çok az gelişme ruhuyla şimdilik devam edebilir; reformcular amaçlarını mevcut sistem aracılığıyla gerçekleştirme şeklinde uzak bir umuda sahipken genellikle ona tahammül etmeye razıdılar. Fakat hiç ümit olmadığında; kurumların kendileri gelişme programına dirençli

duğu Clark'ın iptalle ilgili anlatımından açıkça görülmektedir." Kıtlığın geleneksel ilacı Tahıl Yasalarını askıya almak ve limanları açmaktır. Fakat Peel, Kabinesine [o sırada İrlanda'da olduğu gibi] eğer bunu yaparsa onları yeniden yürürlüğe sokmaya söz veremeyeceğini ve Kabine'deki bir çoğunluğun bu koşullarda onu bu politika-da desteklemeyeceğini söyledi. Bu nedenle emekli oldu, fakat Whigler bir hükümet oluşturamayacak ya da oluşturamayacaktı. Peel Kraliçe'nin isteğiyle göreve geri döndü ve Tahıl Yasalarını kendi başına iptal etti." Bkz. ayrıca Schuyler (1945, 145): "1845'de İrlanda'daki patates hasadının kötü gitmesi Tahıl Yasalarının iptali hareketini çok güçlendirdi." Fakat iptalin kendisinin İrlanda'nın gıda problemini çözmediğini, 1846 ve 1847'nin kıtlık yılları olarak kaldığını belirtir (s. 186). Milyonlarca pound hiçbir zaman talep edilmedi.

- 38 Metternich, Palmerston'un devrimlerden büyük oranda sorumlu şeytani rolünden söz etti; öte yandan Palmerston "anayasal reformun devrimlerin önüne geçebilecek en etkili engel olduğuna kesin biçimde inanıyordu" (Bury, 1948, 1:420, 429). Avusturya'nın Belçika büyükelçisi 16 Kasım 1847'de şöyle yazıyordu: "Belçikalı liberaller kör; Komünizm onların hepsini yutacak." Bu Bartier (1948, 1:258) tarafından da zikredilmektedir: "Geleceğin bu karamsar tahminleri yalanladığını biliyoruz. Tacını kaybeden [Belçika kralı] I.Leopold değil [Fransa kralı] Louis-Philippe idi; Brüksel'e sığınan da Viyana'ya sığınan [Belçikalı radikallerin başı] Charles Rogier değil Metternich'di. Metternich'in görüşleri yüzyıl sonra, 1848'i kutlayan ya da onu kısmen kutlayan bir kitapta Fejtö tarafından paylaşıldı: "İngiltere'nin varlığı gerçeği, sosyal yapısının gelişmiş durumu, içerideki mücadeleleri Reform fikirlerini teşvik etti. Bu nedenle İngiltere, bu bakış açısından devrimin en önemli etkenlerinden biri sayılabilir. Fakat diğer taraftan, İngiltere'nin varlığının, Fransa'nın yarışmaya cesaret edemediği gücünün devrimci dalganın yayılmasını engellediğini gözlemleyebiliriz" (1948c, 2:456). Her kim sorumlu olursa olsun, 1789'u 1848'den ayıran şey "devrimin uluslararası karakteriydi" (Beloff, 1974, 44; bkz. ayrıca Hobsbawm, 1975, 10).

bir engele karşı koyar görüldüğünde, akıntı onların direncini yıkana kadar arkalarında birikir.³⁹

Akıntı -yani 1848 Avrupa devrimi- bu tarz bütün büyük olaylar gibi hareketler ve hedeflerin karışımından oluşuyordu. Bu Fransa’da, temelde Avrupa’nın “ilk büyük proleter ayaklanmasını” (Tilly, 1972, 228)⁴⁰ John Stuart Mill’in Temmuz Monarşisi’nin muhafazakârlaşması görüşünü paylaşan solcu liberallerin şiddetli memnuniyetsizliğiyle birleştirmekten ibaretti. Avrupa’nın başka yerinde, liberalizme henüz bağlı olmayan devletlerde proleter ayaklanmaları yoktu; daha ziyade milliyetçi ayaklanmalarla birleşmiş liberal ayaklanmalar vardı. İki olay ve iki çözüm vardı: Birincisini Louis Napolyon halletti; geri kalanını Palmerston.

Şubat 1848 ayaklanması işsizlere iş sağlayacak ve hakaretlere ve haksızlıklara uğrayan herkese özgürlük verecek muğlak bir sosyalist ütopyası olan ‘sosyal cumhuriyet’ ümitlerini aydınlattı. Herkes kendi görüşünü ileri sürdü: imtiyazlarını ve eski üretim biçimlerini yeniden kazanmak isteyen zanaatkarlar;⁴¹ geleneksel ortak kullanım haklarını yeniden tesis etmeye çalışan köylüler;⁴² “evrensel” oy kullanımının onları da içerecek şekilde genişletilmesine çalışan kadınlar;⁴³ köleliğin kaldırılmasını isteyen köleler.⁴⁴ Sarkaç çok uzağa sallanmaya

39 Louis-Philippe hükümetinin daha da ölümcül bir diğer hatası “*culte des intérêts matériels*” (madi çıkarlar kültü) ve “para kasası ve hesap defteri kültü” idi; bu onu cesaret kırıcı bir hükümet haline getirdi” (Mill, 1849, 7-8).

40 “Bu etiketi hak etmektedir” zira ilk defa işçiler “bu şekilde” kolektif şiddet içerisinde yer alıyordu (Tilly, 1972, 245).

41 Ellis (1974a, 41) bir ölçüde sert şekilde “1848 devriminin zayıflayan zanaatkar sınıfının yok olan hamlesini temsil ettiğini söyler.”

42 Bu tamamıyla olmasa da temelde geçimlik tarımla uğraşan tarımsal toplulukların geçimlerini sağladıkları farklı yolları, çitleme ve kolektif uygulamaların terki yoluyla tarım tekniklerini geliştirmeye çalışan daha zengin bireylerin tecavüzünden, ormanların bozulmasını engellemeye çalışan hükümet yetkililerinden ya da benzer şekilde sermayelerini oluşturan ağaçları korumak isteyen özel orman sahiplerinden koruma çabasıydı (Price, 1975b, 16).

43 Erkeklerin genel oy hakkı 6 Mart’da oylandı. 22 Mart’da bir kadın heyeti bu talebi geçici hükümet üyesi ve Paris belediye başkanı Armand Marrast’a yaptı. O bu talebe, kadınlar daha önce hiçbir siyasal hakka sahip olmadığı için böyle önemli bir kararı almanın geçici hükümetin değil seçildiği zaman Ulusal meclisin işi olduğu cevabını verdi. Bkz. Thomas (1948, 36-37). Tabii ki, daha önce erkeklerin de genel oy hakkı hiç olmamıştı.

44 *Commission instituée pour préparer l’acte d’abolition immédiate de l’esclavage* (köleliğin hemen kaldırılması yarasını hazırlama komisyonu) başkanlık eden Victor Schœlcher köleliğin kaldırılmasının kolonileri kurtarmanın tek yolu olduğunu savunuyordu. Kadınlara oy hakkında olduğu gibi Marrast sorunu ertelemeye çalıştı, fakat

başlıyordu. Haziran'da Genel Cavaignac'ın komutasındaki düzen orduları başa çıkılmaz tehlikeli sınıfları dizginledi.⁴⁵ Labrousse "acı-nacak geçici hükümet" diye haykırıyordu (1948, 2). "Sosyal devrimden, karşı devrimden korktuğu kadar çok korkuyordu."⁴⁶

Cavaignac baskı yapabiliirdi; devleti yeniden meşrulaştıramazdı. Monark-lar da geri dönemezdi; kredilerini tüketmişlerdi. Bu boşluğu liberal, düzenli, modern bir devleti yeniden yaratmaya çalışan ve Zeldin'in çok iyi tespit ettiği gibi (1958, 6) "seçilmeyen, çünkü Düzen Partisi'nin üyesi olan, fakat onu kazanmaya mahkum gördükleri için

bu sefer başaramadı ve 27 Nisan 1848'de hükümet köleliğin hemen kaldırılmasını emretti. Césaire (1948, 1) tam bu sırada şöyle der: Marrast, [Koloniler Direktörü] Mestro ve diğer birçoklarının istediği gibiseçimleri bekleseydi ve konunun çözülmesini Kurucu Meclise bıraksaydı köleliği kaldırma fikrinden ne çıkardı? Bkz. ayrıca Schoelcher (1948, 175-184). Buna ek olarak koloniler eski köleler de dahil olmak üzere köleliğin kaldırılması günüyle ilgili oy hakkını ve "seçimlerinin biçimini belirleme hakkını" kazanmıştı; öyle ki temsilcileri cumhuriyetin oluşumuna metro-pölün temsilcileriyle birlikte katılabiliyordu" (Césaire, 1948, 23).

- 45 Orta sınıflar işçilerin zanaat tipi üretime dönmeye ya da yükselen sanayi tipiyle ilgili önemli reform taleplerini kabul etmeye hazır değildi. Müşterek sahiplikle ilgili sosyalist planları engellemekle kalmıyorlardı, aynı zamanda en küçük ücret artışı vermek konusunda da çok isteksizdiler. İki grup arasındaki çatışma özellikle burjuvazinin yeni kazanılmış iktidarına yönelik tutumuna endeksliydi. 1848 ayaklanmaları tarafından etkilenen her şehirde galipleri ve mallarını korumak için bir tür sivil milis kuvveti oluşturulmuştu. Neredeyse her durumda, öforik coşkunun ilk heyecanı geçtiğinde, milis kuvveti alt sınıflara karşı bir silah olarak kullanıldı" (Ellis, 1974a, 39-40). Bkz. Bourgin'in (1948, I, 214-215) benzer değerlendirmesi: "Louis-Philippe'nin saltanatının başında bir Fransız generali Polonya ayaklanmasının bastırılmasından sonra şöyle diyebiliyordu: 'Varşova'da düzen hüküm sürmektedir'. 1848'in Haziran günlerinden sonra Paris'de düzen egemen oldu ve Çar Nikolas Cavaignac'ı zaferi gördü...

- 46 Labrousse (s. 3) geçici hükümetin ürkekliğini, yetkilerini çok fazla aşmaktan korkmayan *Constituante*'nin cesurluğuyla karşılaştırdı. Labrousse'nin bu ürkeklikle ilgili açıklaması nasıldı? 1848 adamlarının iradesi yok muydu? İsteselerdi muhtemelen daha fazlasını yapamazlardı, nasıl yapacaklarını bilmiyorlardı... 1848 Fransası İkinci İmparatorluğun sonundaki Fransa'dan çok XV. Louis'in kırsal Fransası gibiydi... 1848 devriminin derin draması belki de yirminci yüzyılın büyük problemlerini on sekizinci yüzyıl yapılarına sahip bir toplumda sunmasıydı. Hobsbawm (1975, 20) daha sert bir yargıda bulunur: "1848-1849'da ılımlı liberaller Batı Avrupa'da iki önemli buluş yaptı: Devrim tehlikeliydi ve önemli taleplerinden bazıları (özellikle ekonomik meselelerde) onsuz da karşılanabiliirdi. Burjuvazi devrimci bir güç olmaktan çıkmıştı."

Bunun yanında, Boullion'un (1956, 71) belirttiği gibi, çağdaşlar "Mountain" ve "kırmızı listeden" söz etse de "gerçekte bir Mountain partisi yoktu: bu etiket karmaşık bir gerçekliği saklıyordu." Bu olsa olsa farklı gruplardan oluşan sol eğilimli bir koalis-yondu ve o zaman bile, 13 Mayıs 1849 seçimlerinde kendilerini Ledru-Rollin liderliğinde sunduklarında oyların sadece birini kazandılar.

onların adayı olan Louis Napolyon doldurdu.”⁴⁷ Fakat Louis Napolyon neyi temsil ediyordu? Birincisi, Fransız ihtilalinin mirasını, bilimsel ve endüstriyel gelişmeye bağlılığı ve milliyetçiliği birleştiren Napolyon gelenegini temsil ediyordu. 1840’larda, Louis Napolyon Temmuz Monarşisini sert bir şekilde eleştiriyordu, çünkü kendisini ilerici liberalizmden uzaklaştırmakla, bunun kum üzerine bina yapmak olduğunu ve kesinlikle yıkılacağını düşünüyordu.” Guizot’un aksine, “uygun koruyucularla demokratik rejimin ülkenin istikrarını tehdit etmeden kurulabileceğinin farkındaydı.”⁴⁸

Liberaller 1848’de 1830’da davrandıkları gibi davrandılar. Çok sertleşen, liberallikten çıkan bir rejim tarafından korkutulmuş olarak ayaklandılar ve kazandılar. Sonra, alt sınıfların durumun avantajını ele geçireceğinden ve olayları çok ileri götüreceğinden korkarak iktidardan henüz uzaklaştırdıkları siyasi gruplarla olan ilişkilerini yeniden kurdular, çünkü düşman şu anda soldadır”

(Palmade, 1961, 255).⁴⁹ Louis Napolyon 2 Aralık 1851’de darbesini yaptığında öncelikli hedef solu bastırmaktı.⁵⁰ Bununla birlikte,

47 Zeldin Thiers’i tercih edeceklerini belirtir. Tabii ki onu elde edeceklerdi fakat yirmi yıldan fazla beklemek zorunda kalacaklardı.

48 Fakat bu alıntılar Louis Napoeon’un kendi sözcükleri değil, onun fikirlerinin Campbell tarafından özetlenmesiydi (1978, 3-4). Campbell bize aynı zamanda 1840’larda “Bonapartçılığın mevcut sosyal romantizmin parçası olduğunu ve Louis Napolyon’un bir sosyalist olarak ün yaptığını” (s. 5) hatırlatır. *Extinction du paupérisme* adlı kitabında taslağı çizilen, devlet vasıtasıyla sınıf ahengi planı Saint-Simoncular tarafından yayılan fikirlere benzerdi; bu eski Saint-Simoncuların İkinci İmparatorlukta oynayacağı role zinde bir başlangıçtı.

49 Gerçekte aristokratik unsurların ticaret burjuvazisiyle birleşmesi olan uzlaşmayı kolaylaştıran şey sosyal mücadelenin 1848 şokundan sonra cepheleri değiştirmesiydi.”

50 “*Coup d’état*’dan sonraki baskı Terörden bu yana bir Fransız hükümeti tarafından yapılan herhangi bir şeyden daha kötüydü. Neredeyse tamamı cumhuriyetçi olan 26000 kişi tutuklandı ve özel komisyonlar önünde yargılanmaya getirildi.. Görevleri adalet dağıtmak değil siyasi temizlik yapmaktı.” (Plamenatz, 1952, 105-106). Sürgünlere 1859’a kadar dönme izni verilmeyecekti. Bkz. ayrıca Merriman(1976, 210): “Louis Napolyon Bonaparte’in 2 Aralık 1851’deki *coup d’état*’ı radikal Cumhuriyetçi Partiye vurulan bir dizi darbenin zirve noktasıydı.” Wright (1975, 2) temelde aynı noktaya işaret eder. Baskı resmi rakamların ima ettiğinden daha kapsamlı ve korkunçtu, zira der, kayıt altına alınmamış, resmi olmayan baskıyı da eklemeliyiz. Bununla birlikte, şu uyarıyı da ekler: “Baskı ne kadar korkunç olursa olsun çok daha kötü olabilir.”(s. 303). Bourgin (1948, 1:246-) Louis-Napolyon’un tahta çıkışının 1848 devrimcileri için büyük bir bozgun olduğu sonucuna varır: “Bu üçlü bir fiyasko-ydu -çalışma hakkının elden alınmasıyla sosyal bir fiyasko; seçim haklarının azaltılması ve *coup d’état* sonrası değişikliklerle birlikte siyasi bir fiyasko; Roma seferiyle birlikte uluslararası bir fiyasko.”

ikinci hedef muhafazakâr güçlerin kendi vasıtası dışında hareket edebilme kabiliyetlerini kısıtlamaktı.⁵¹ İstenirse, rejimdeki Sezarist -sözde Bonapartçı- unsur da vurgulanabilir.⁵² Fakat böyle davranılırsa, basının hem gerçek hem de etkili,⁵³ -klasik bir liberalin değil, aydınlanmış bir muhafazakârın öncülük ettiği- liberal bir tavizi oluşturan kapitalist yayılmaya yönelik liberal bir merkezci rejimin sonucu olma derecesini kaçırma riske edilir.⁵⁴

- 51 Louis Napolyon'un Cumhuriyetçileri tutukladığı aynı zamanda muhafazakâr parlamenterleri de tutukladı. Price (1975b, 56) bunu temelde taktiksel görür: "Solun potansiyel muhalefeti genel oy hakkının geri verilmesiyle ve hatta muhafazakârlar ve monarşistlerin egemen olduğu, üyelerinin çoğunluğu için ne fakirlerin ne de demokratların çok fazla sempati duyamadığı Meclisin dağılmasıyla yatıştırıldı. Fakat alınan önlemlerin çoğu kral karşıtı bir darbeden ziyade demokratik kuruluşlara karşı önleyici bir saldırıydı. Bu uzun bir baskı döneminde her şeyden daha fazla sonuç eylemiydi." Fakat bu taktik Louis Napolyon'un temel stratejisinin parçası mıydı? Her hâlükârda, Price (s. 63) muhafazakârların "genel olarak darbeyi hoş karşıladılarsa bunu ancak kuşkuyla yaptıklarını" belirtir.
- 52 Bkz. Bonapartçılıkla ilgili bir Fransız-Alman seminerinde yapılan bir sunumda bir Alman tarihçinin görüşü: "1848/49 yılı tüm Avrupayı kaplayan ilk devrim yılıydı. Bundan sonra sadece Fransa'da değil Ren nehrinin bu yakasında da Sezarizm'in psikolojik temeli atıldı. Liberalizmin ulusal konudaki çöküntüsü, toplumsal soruna karşı ilgisizliği, genel oy hakkının ertesinde siyasi bir kitle pazarının ortaya çıkışı, kitlelere başvurma ve karizmatik lider ve takipçileri arasındaki uyuma dayalı yeni bir meşruiyetin kurulması -bütün bunlar 1848'den beri hem Almanca hem de Fransızcada Sezar sözcüğünün hecelendiği alfabeyle aittir. Meşruiyetle bağın kopması kitlelerin desteği ve coşkusuyla kutsanacaktı. Bu destek reddedilseydi ne olurdu?" (Stürmer, 1977, 110). Schapiro (1949, 330) Louise Napolyon hakkında benzer şekilde olumsuz bir görüş sahibidir: "İşçi sınıfının hoşnutsuzluğunun devrimci akımını halka dayalı ve sosyalleşmiş bir diktatörlüğün yeni kanalına döndürmek için yeni bir sosyal devrimle mücadele etme siyasi metodu bulunmuştu.
- 53 Louis Napolyon'un taktiği liberal formların baskıcı amaçlara, daha da doğrusu güvenli biçimde liberal fakat demokratik olmayan hedeflere hizmet etmesini sağlamaktı. Gizli oylama güzel bir örnektir. Liberaller 1848'de tesis edilen gizli oylamayı sürdürme kararından memnundu, bunu özgür oy vermenin garantisi olarak görüyorlardı. Plamenatz 81952, 107-108) Louis Napolyon'un ve danışmanlarının düşüncesinin oldukça farklı olduğunu belirtir: "İstedikleri şey korkunun utançla engellenmemiş şekilde işlemesine izin vermektir. İnsanlar otoritelerin nasıl oy verdiklerini bildiklerini varsayıyordu. Cumhurbaşkanına karşı oy verirlerse gizli oy kendilerini onun polisinden korumayacak, fakat onları arkadaşlarının eleştirilerinden ve tacizinden kurtaracaktı. Bu nedenle oy verme gizli hale getirildi, böylece korkaklar cetsurlardan korkmadan zayıflıklarına dalabileceklerdi... Gizli oyla birleşen korku ilk defa 31 Aralık 1851'de etkili oldu."
- 54 Bu aynı Fransız-Alman seminerindeki bir Fransız tarihçinin görüşüne bakınız: "Bu, yeni fikirler getirmişmiydi? Nadiren. Bonapartçılık Fransız ihtilalinden çıktı... Bu demokratik, üç renkli bir ideolojidir. Fakat Bonapartçılar için devrim bir blok değildi. Blanchard (1956, 211-212) liberal sonuca vurgu yapar: "Eğer genel oy hakkı-

Fransa'da liberal merkez bir kez daha güvendeyse bu, işçi sınıfının muhafazakâr güçlerin sertliğiyle birleşmiş asiliğinin gücü düşünüldüğünde, Bona-partçı bir biçim gerektirmişti. Bu ekonomik durgunluk karşısında Fransa'nın Büyük Britanya'nınkiyle karşılaştırıldığında daha dar manevra alanına sahip olmasının sonucuydu. Bununla birlikte Avrupa'nın başka yerinde, problem liberal merkezi yeniden güvence altına almak değil onun ortaya çıkmasına izin vermektir. Hiç şüphesiz desteklediği bu sürecin jeo politik huzuru çok fazla bozmasını engellemek hegemonik güç olan Büyük Britanya'ya düşüyordu.

Fransa dışında komünizm tehlikesinin benzer bir toplumsal temeli olmadı. Bununla birlikte, bu liberaller ve sosyalistler arasında ayırım yapmakta zorlanan yönetici elitler için gerçek görünüyordu. Ocak 1848'de, devrimler başlamadan hemen önce *Revue des Deux Mondes'de* İspanya hakkında yazan

Fransız bir yazar şöyle diyordu:

Hükümetimiz, yapmayacağını düşündüğüm hatalara düşmediği sürece bir devrimin olmayacağını yine söylüyorum. En azından hayal kurmayalım. Halkın gazabına hedef olacak kadar kirli ve onların öfkelerini uyandıracak kadar ihtirash insanlar inşallah sesimi duyar. Devrim hiçbir görüşün faydasına olmayacaktır, bu olsa olsa komünizmin faydasına olur.⁵⁵

nın ulusal egemenliğin gerekli aracı olduğuna inanılıyorsa, resmi adaylar sistemine rağmen İkinci İmparatorluğun bir ve aynı zamanda genel oy hakkı için çıraklığı ve Fransız köylüsünün demokratik evriminde ve çok özel olarak da Fransız köylüsünün siyasi oluşumunda belirleyici bir anı temsil ediyordu." Campbell (1978, 24) eşit şekilde pozitifdir:

"Napolyon'un düzenle ilgili otoriter garantisi 48'lilerin kaçırdığı şeyi vermeyi taahhüt ediyordu. Hükümet düzensizliği engelleyerek genel oy hakkı ilkesini koruyordu... 1860'larda genel oy hakkı Fransız siyasi yaşamının bütünüleyici bir parçası haline geldi." Campbell bize Saint-Beuve'nün nüktelerini hatırlatır, buna göre Napolyon'un en büyük katkısı Fransa'yı önceki rejimlerden kurtarmak olmuştur. "Bu onun farkına vardığından daha doğrudur" (s. 26). Hobsbawm (1975, 26) aynı fikirde olmakla birlikte buna farklı bir anlam verir: "Louis Napolyon'un seçimi genel oy hakkı demokrasisinin, yani devrimle özdeşleşen bu kurumun sosyal düzenin devamıyla uyumlu olduğunu gösteriyordu."

- 55 Quero'da (1948, I:323) alıntılanmıştır. "Bir bakış açısı" ifadesi zamanın kültürel havasını yansıtır. Tudesq (1964, I:368), Louis-Philippe zamanındaki "parti" sistemini tartışırken şu gözlemlerde bulunur: "Temmuz Monarşisi'nin basını fikir eğilimlerini isimlendirmek için "parti" terimini aşırı şekilde kullandı. Sadece, Temmuz rejiminin gerçek ilkesine düşman aşırı siyasi tercihler (çok yapısal olmayan) bir örgütlenmeye ve takipçilerini birleştirdiği söylenebilecek (bazen oldukça belirsiz) bir programa sahipti."

Benzer şekilde, Cantimori (1948, 1:279) kuzey ve orta İtalya'da "sosyal devrim korkusunu, kızıl hayalet, *jacqueries* ve Komünizm korkusunun yansıması olduğunu savunur. Bütün Avrupa'nın tepkisi bunu hissettiriyordu. Devrimler her yerde; Avusturya İmparatorluğu'nda (başka hiçbir yerde bu kadar güçlü değildi [Vermeil, 1948b, 2:46; bkz. Endres, 1948], Almanya'da ve Polonya'da, kuzey Avrupa'da ve güney Avrupa'da patlak veriyordu ve tarihe göre farklı yerel renkler alıyordu.⁵⁶ Her yerde liberal/milliyetçi maviler ve çok daha zayıf kızıklar kısa sürede ayrıldılar (Fejtö, 1948c, 2:441).⁵⁷ Radikal unsurlar kolayca engellendi, fakat süreç içerisinde merkezci milliyetçilerin ve liberallerin kazançları da sınırlandı.⁵⁸ Milliyetçilik hiç şüphesiz liberalizmi şartlara göre hem desteklemek hem de sınırlamak için kullanılabilir.⁵⁹

Büyük Britanya liberalleri desteklemek, çok ileri gitmediklerinden emin olmak, her yerde bir denge oluşturmak ve sonuçta devletler arası sistem üzerindeki hâkimiyetini sürdürmek için burada sahneye çıktı. Büyük Britanya, 1848 öncesi hükümetin Louis-Philippe hükümetiyle yakından ilişkili olduğu İspanya'da liberallerin 1848

56 Bohemya'da ulusal sorun toplumsal sorunla birlikte hareket etti: "Çeklerin büyük çoğunluğu milliyetçi unsurun kısa sürede egemen olduğu devrimci hareketi destekliyordu. Fakat çoğu Çek sıradan insanlar olduğu için sosyal talepler ayrılmaz biçimde ulusalcı taleplerle bağlantılıydı. Bohemya'nın Alman burjuvazisi kısa sürede Çeklerin Almanlara karşı işçilerle ittifak yapmak istediği hissine kapıldı." (Klima, 1948, 2:218).

57 Tissot (1948, 1:390) "milliyetçi kavramların reform fikirlerine karşı zaferinden" söz eder.

58 Mazzini liberallerinin komünistlerden ve onların kentli işçiler üzerindeki etkisinden korkusuyla ilgili olarak bkz. Luzzatto (1946, 86). Avusturya polisi için olduğu kadar liberaller için de komünizm korkusu gerçektir, bu en azından siyasi ve toplumsal mücadelelere katılımından korktukları alt sınıfları çok uzakta tutmaya yol açıyordu. Sonuç tam olarak liberallerin sakınmak istediklerini söyledikleri şeydi: Halk güçlerinin mücadele coşkusu yok ederek özgürlük ve bağımsızlık için mücadele etmeyi sürdürebilecek güçlerin zayıflaması.

59 Bir yanda, zaten oldukça liberal bir anayasaya sahip olan Yunanistan'da hükümet "Büyük Fikirin"-yani "halkın dikkatini iç problemlerden uzağa çeken" Hellenizmin-bayrağını sallayarak demokratik hareketi engelledi (Sakellariou, 1948, 2:337). Fakat bağımsız bir devletin özlemini çeken ve tek başına "ulusal bir problemi" olmayan İsveç'te milliyetçilik İskandinavcılık formunu aldı. Bu, hem Rus yanlısı bir dış politikadan Batı (yani İngiliz) yanlısı bir dış politikaya geçişi hem de "Germenizme ve özellikle onun otoriter ve feodal boyutuna karşı İskandinav "liberalizmini" öne sürmeyi ima ediyordu (Tissot, 1948, 1:394-395). Almanya'da, bu sırada birleşme eğilimlerine karşı var olan muhalefet de "liberalizme karşı bir tepkiyi temsil ediyordu" (Vermeil, 1948b, 2:30).

Mart'ında General Narvaez hükümetini değiştirme girişimlerini destekledi. Palmerston 16 Mart'da hükümete resmi bir mektup yolladı; bu mektupta şöyle diyordu: "İspanya kraliçesi idaresinin dayandığı temelleri geliştirerek hükümeti yeniden yapılandırırsa önemli devlet meselelerinde akıllıca davranacak ve liberal partinin güvenini kazanmış insanlara danışacaktır"(Quero, 1948, 1:328'de alıntı yapılmıştır).⁶⁰

İngiliz müdahalesi, doğrudan başarılı olmasa da, baskıyı sınırlamış olabilir. İngilizler Napoli Krallığına karşı asileri destekledikleri Sicilya'da daha başarılıydılar. Napoli, müttefiki Avusturya'nın çok uzak olduğunu ve aksi takdirde işgal edileceği kanaatine vararak talep edilen anayasayı kabul etti; "İtalya (ya da en azından Napoli) kendisini bir anda Fransa, İngiltere ve İsviçre'nin yanında buldu" (Cantimori, 1948,1:265). Palmerston 1849'da Avusturyalılardan Macaristan'a "cömert" davranmasını da istedi; Londra'daki Avusturya büyük elçisi bu talebe "asilere nasıl davranacağına karar verecek olanın sadece Avusturya olacağı" şeklinde yanıt verdi (Fejtö, 1948b, 2:202). Öte yandan, Palmerston İrlanda hareketini teşvik edeceğinden korkarak, Polonya ile ilgili meselelerde çara müdahale etmekten çekindi. (Goriely, 1948a, 2:277). Kısacası Palmerston'un politikası çok basitti: "Dış politikasının hedefi devrimci olayların yarattığı durumu İngiltere'nin avantajına çevirmektir" (Fejtö, 1948a, 1:35). Genel olarak, diplomatik müdahaleler reddedildiği zaman bile politika etkiliydi.⁶¹

60 Palmerston hükümette Ilımlıların solunda, fakat hâlâ monarşi yanlısı ve Radikallerden daha az radikal olan sözde İlericilerden söz ediyordu. Bununla birlikte, bu İngiliz tutumu İspanyol liberallerini General Narvaez hükümetini güç kullanarak devirmeye teşvik ederek onları cesaretlendirdi (Quero, 1948, 1:329). Ayaklanma başarısız oldu ve hükümet sivil özgürlükleri kısıtladı ve Cortes'i dağıttı; bunun üzerine İngiltere'nin İspanya elçisi Lord Bulwer hükümete Cortes'in yeniden açılması çağrısında bulunan bir mektup yazdı, onlara Kraliçe İsaabel'in özgürlüğü koruma sözünü hatırlattı ve "bugün bir hükümdarın tahtının en büyük güvencesinin ulusal özgürlükte ve onun otoritesi altında dağıtılan aydınlanmış adalette bulunması gerektiğini söyleyerek mektubuna son verdi" (s. 332'de alıntılanmış). Basın mektuptan haberdar oldu ve onu yayınladı. İspanya dışişleri bakanı mektuba *fin de non recevoir* (red) verdi ve onu bağımsız bir ulusa karşı bir saldırı olarak algıladı ve İrlanda sorununu dile getirdi. Bunun ardından diplomatik ilişkiler 1850'ye kadar kesildi.

61 İngilizler her hâlükârda bir hegemonik güce yakıştığı şekilde kendini beğenmişti. 1851'de Kraliçe Victoria şöyle diyordu: "Devrim hareketi [1848'de] Kıta'yı ezip geçtiği ve Avrupa'daki neredeyse bütün hükümetleri sarstığı zaman İngiltere tek başına istikrarlı, özgür ve iyi bir hükümetten beklenen düzen, güçlülük ve refah gibi özellikleri sergiledi (Bury, 1948, 1:4037'de alıntılanmış ve yeniden tercüme edilmiş). Fransa'daki Cumhuriyetçilerin lideri Ledru-Rollin *Décadence de l'Angleterre* (1850, 1:99) adlı kitabında daha az takdir edici bir tavır takındı: "Yasalarını ve adetlerini

1848 Avrupa devrimi, hegemonik güç Büyük Britanya'nın -Fransa'nın hayati yardımıyla kurduğu- dünya liberal rejimine bir tehdit olarak başladı, fakat daha sonra liberalizmin jeo-kültürel egemenliğinin sağlama alındığı bir pota haline geldi. Polanyi, *The Great Transformation*"da (1957, 3) on dokuzuncu yüzyıl uygarlığının dört temel direğini -güç dengesi sistemi, uluslararası altın standardı, kendini düzenleyen pazar, liberal devlet- özetlediğinde "sistemin kaynağının ve temel yapısının kendini düzenleyen pazar olduğunu söyler." Kendini düzenleyen bu pazarın teorik modeline olabildiğince yakın işler görüldüğü bir an varsa bu 1850-1873 yılları arasındaydı. Bu ilkenin en optimum düzeyde işlediği bu anın başlangıcı Büyük Britanya'daki tahıl yasalarının 1846'da kaldırılmasıydı. Bu hikâyeyi ayrıntılı olarak ele almaya değer.

1820'ler ve 1830'ların gerçek bunalımı sonrasında gelen sözde Açlık Dolu 1840'lar temel malların fiyatıyla ilgilenen işçi sınıfları ve pazarın erdemlerini vaaz eden liberaller arasında çıkarların bir araya gelmesine izin verdi. Her iki grup da uygulamaları yüksek geçim masraflarına yol açan tekelleşmeleri hedef alıyordu: Batı Hint Adaları kahve ve şeker çıkarları; çay ticaretini kontrol eden Doğu Hindistan Şirketi; her şeyden önemlisi tahıl üretimleri Tahıl Yasaları tarafından fiyat garantili İngiliz toprak sahipleri(Mellor, 1951,14).⁶²

Siyasi denge tahılın sürekli korunmasına karşı dönmeye başlamıştı. 1815 sonrası Avrupa'da, askeri talepler ve blokajın etkileri sonucu önceki üretim artışı nedeniyle bir tahıl bolluğu olmuştu ve

incelediğimiz İngiltere bize ayrıcalığın tüm adaletsizliklerini, zekanın tüm kötülüklerini gösterir. Onun işgal ve savaş tarihi bize politikalarının acımasızlığını gösterir ve cinayetlerinin sayısını ve ölçüsünü verir. "Fakat Fransa'daki Napolyon'un -Büyük Britanya'nın politikasına en çok uyan- çözümlerinden en çok kaybedecek olan Ledru-Rollin'di.

62 Bkz. McCord (1958,16): "[Tahıl Yasası Karşıtı Birlik] temelde radikal partinin bir yan ürünüydü ve başarısı büyük ölçüde Tahıl Yasalarına bir saldırının Radikallerin böyle bir saldırı noktasına ciddi anlamda ihtiyaç duyduğu bir zamanda Radikal enerjiler için kabul edilebilir bir form olarak bulundu." 1835'den ve Tamworth Manifestosu'ndan sonra, muhafazakârlar radikallerin yarışmak zorunda oldukları düşman haline geldi ve birkaç bakış açısından Tahıl Yasaları saldırı için oydan daha iyi bir dayanak... Tahıl Yasalarının Radikallerin baskısı altında iptal edilmesinin arazi sahiplerinin sadece ekonomik değil aynı zamanda sosyal ve siyasi ayrıcalıklarına da bir darbe olduğu çıktı." (s. 20-21) Tahıl Yasalarına saldırmak radikaller için, "özellikle ekonomik düşüncenin egemen eğilimi korumacılık karşıtı olduğu için", çok radikal hale gelmeden siyasi mücadelenin merkezinde olmanın bir yoluydu (s. 21).

bu bolluk Tahıl Yasalarını haklı göstermişti.⁶³ Fakat 1830'ların sonlarında bolluk ortadan kalktı. Sanayinin büyümesi kent nüfuslarını arttırdı, toprak endüstri tahıllarına ve hayvancılığa ayrılmaya başladı (bu Kondratieff düşüş döneminde normal bir değişiklikti). "Kuzey-batı Avrupa ekmek yapımında kullanılan tahıllar açısından ortak bir açık yaşıyordu." (Fairlie, 1965, 568).⁶⁴ İptal savaşı güçlendi ve onun savunucuları başlı başına muhafazakâr bir görüşü savunmaya indirgendi. Yine de, iptali toprak sahibi aristokrasiyi savunmaya yönelik büyük bir mücadele olarak gördüğümüz için, iptale karşı tepkinin küçük kiracı çiftçiler arasında büyük toprak sahipleri arasında olduğundan daha büyük olduğunu söylemek ilginç olacaktır.⁶⁵

O halde tüm bu telaş niyeydi? Zira gerçekten bir telaş vardı. Cevap "Tahıl Yasalarının" her iki taraf için de sembol olmasıydı. Bu hem iptali destekleyen, eskiye ve imtiyazlılara karşı yenilerin ve ilericilerin; hem de iptale karşı olan, toprak sahibi soyluların savunması için bir semboldü. Bu olmadan demokrasi ve despotizm arasında bir aracı olamazdı.⁶⁶ Bu sembolik savaşta, Sir Robert Peel

63 1815'de İngiliz Tahıl Yasalarının çıkarılması lehinde öne sürülen tezler köle emeğiyle üretilen Polonya buğdayının ülke içinde üretilen buğdayın fiyatını kırabileceği korkusuydu." (Leslie, 1956, 51).

64 Bu sırada Büyük Britanya'da bir üretim artışı bile vardı; bu, ülke dışındaki geleneksel kaynaklar olan Almanya ve Polonya kıyıları ve daha az derecede Danimarka'nın Atlantik kıyıları, Hollanda ve Fransa'dan yapılan ithalattaki düşüşü telafi ediyordu (Fairlie, 1965, 562). Bu, özellikle artan İngiliz üretimi bile yetersiz olduğu için korumacılık davasını büyük oranda zayıflattı. "Tahıl Yasalarının İngiliz çiftçisini kıtadaki savaş sonrası bolluğa karşı koruduğu durum yerini, bunların engellenmesinin Britanya'yı açıklıkla tehdit ettiği bir duruma bırakıyordu" (s. 571-572).

65 Birlik Karşıtlarının lideri Robert Baker aristokrasi üyesi değildi, arazi sahibi ileri gelenlerin üyesi de değildi. Gerçekte Bay Baker arazi sahibi bile değildi... Sadece bir kiracıydı. Birlik Karşıtlarını yönetenler kiracı çiftçilerdi ve onların tereddütlü ve korkak takipçileri de arazi sahipleri idi" (Mosse, 1947, 134). Bir kere, Mosse'nin belirttiği gibi, bütün bu halk ajitasyonu günlük siyaset alanına inme şeklinde muhafazakâr bir eğilim gösteren büyük toprak sahiplerinin tarzı açısından çok "demokratikti" (s. 139).

Bu siyasi tereddüt daha küçük bir ekonomik çıkarla birleşti. Clark'ın (1951b, 10) belirttiği gibi, gelir defterleri madenlerden, rihtimlardan ya da kentsel mülklerden gelen gelirlerle rahat biçimde dolan ya da büyük arazileri yeni derin drenaj teknolojisini kurarken idare etmelerini sağlayacak kadar büyük bir artık sağlayan büyük soylulara yeterince mantıklı görünebilir." Bunlar belki de az sermayesi olan ya da bilimden hiç yararlanamayan, bir yıl fiyatlardaki düşüşle yok olacaklarını düşünen çiftçileri rahatlatmadı." Bkz. ayrıca Moore (1965, 544): [1844lerde] Tahıl Yasalarının arazi sahipleri için taşıdığı ekonomik değer artık çok açık değildi."

66 Bu seçkin bir Tory olan John Wilson Croker tarafından 19 Şubat 1843'de Lord Brougham'a yazılan mektupta ifade edilen bir görüştü (Jennings, 1884, 3:13).

kendisini başarmaya değer tek hedefe –orta sınıfların zaferine değil, yeni teknolojik şartlar içinde toprak sahibi sınıfların statüsünün devamıyla birlikte liberal devletin zaferine- adadı (Moore, 1965, 51).⁶⁷ Peel 15 Mayıs 1846'da üçüncü oturumda İptal'i başardığında muhafazakâr partinin üçte ikisi ona karşıydı. Bu başarılı olan ender bir parlamento ittifakıydı.⁶⁸

Peel İptali parlamentoya iki koşulla veya iki düşünceyle getirdi. Birincisi iptal İngiliz tarımında ileri tarım tekniklerinin yaygınlaşmasını zorlamaya dayanıyordu ve buna, geçişi finansal olarak kolaylaştıracak havuç üretimi eşlik ediyordu: Ot ve tırfıl tohumu üzerindeki vergiler indirildi; yasalar kentteki fakirlerin kırsala geri dönmesini zorlaştırdı; böylece ihtiyaç duyulan yerel vergiler de düşürüldü; “hepsinden önemlisi de” bu “yerleşik çiftliklere” kredi vererek ve dolayısıyla ömür boyu kiracılığın çiftliklere ıslah masraflarını yüklemesini sağlayarak kiracı çiftçiler arasında ileri tarımı yaymak için tasarlanan drenaj kredisiydi (Moore, 1965, 554).⁶⁹ İkinci düşünce tamamıyla siyasiydi. Peel İptalin halkın tepkisi sonucu değil, Parlamantonun kendi düşünerek aldığı bir karar olarak görülmesini sağlamaya çalışıyordu. Peel İptali Aralık 1845 genel seçimlerinde ele almayı reddetti. (Bu her halükârda partisini bölebilirdi.) Onu parlamentoya getirerek ve parti çizgilerini aşan bir oylamaya sunarak “demokratik kışkırtma ve [“Tahıl Yasaları Karşısı”] Birlik karşısında bir zafere ve parlamantonun halkın refahını bölgesel çıkarların üzerinde gördüğünün kanıtı haline getirdi (Kemp, 1962, 204).⁷⁰

67 Bkz. ayrıca Kitson Clark (1967, 27): “Peel çok dikkatli araştırmalardan sonra tarımın Tahıl Yasalarının korumasına ihtiyacı olmadığından ve onsuz daha iyi olacağından emin olana kadar onları iptal etmedi.”

68 Aydelotte'nin parlamentodaki oy verme örüntüleriyle ilgili analizi (1972, 326) bu noktada açıktır: “Oyların tanıklığı Peel taraftarlarıyla [yani İptal için oy veren muhafazakârlarla] Whigler ya da Liberaller arasında önemli konularda çok büyük anlaşmazlıklar olduğunu ve Peel'in sadece serbest ticaret dışında Cobden'in özel ilgisini çeken çoğu konuda partisinin geri kalanı tarafında ve Liberallere karşı olduğunu gösterir.

69 Bu arazi sahiplerinden, “kiracı çiftçileri malikaneden ayrılırken bu gibi zamanlarda yapmış oldukları iyileştirmelerin bedelini ödemesi isteniyordu” (Moore, 1965, 558).

70 McCord (1958,203) sonucun altını çizerek bu niyeti yakalar: “1840'ların siyasi koşullarında Tahıl Yasaları Karşısı Birliği'nin temel iktidarsızlığını hiçbir şey onun nihai krizdeki pozisyonundan daha net bir şekilde açık-layamaz. Birlik sekiz yıl boyunca Tahıl yasalarına karşı tahrikin başını çekmişti, fakat artık iptal edildikleri için Birlik Üyelerinin prosedür ya da kullanılan kesin şartlar üzerinde herhangi bir kontrolü yoktu.” Bununla birlikte, iptalden sonra, “birlik efsanesinin büyümesi” başladı (s. 208). Evans (1983, 263) benzer şekilde şunu savunur: “Peel Tahıl yasasının iptalini

Tahıl Yasalarının İptali gerçekte neyi başardı? Gerçekte bunu iki başlık altında toplayabiliriz. Bir yandan, dünya ekonomisinde emeğin eksensel örgütlenmesini sağladı, böylece buğday üretimi bir defa daha bir çevre etkinliği haline geldi. Sonraki yıllar Avrupa'ya buğday ihraç eden önemli ülkeler arasında Kuzey Amerika'da Birleşik Devletler ve Kanada'nın, Doğu Avrupa'da Rusya ve Romanya'nın yükselişine şahit olacak, bu da sanayinin batı Avrupa bölgesinde yoğunlaşmasına imkân verecekti.⁷¹ Fakat bu değişiklik öyle bir şekilde yapıldı ki büyük İngiliz toprak sahipleri yeni servet kaynaklarına finansal bir geçiş yaptı.⁷²

Öte yandan, bu merkezin sağında bir Muhafazakâr Parti ile (sonunda yerini merkezin solunda bir İşçi partisinin alacağı) merkezin solunda bir Liberal Parti arasında bölünen İngiliz siyasetinin yeniden yapılandırılmasını sağladı; bunların her ikisi de temelde merkezci liberal politikaların mantığını kabul ediyordu. Bu orta sınıflar için bir zafer, ya da aynı kolaylıkla aristokrasi tarafından verilen bir

gerçekleştirdiğinde Birliğin etkisi çok azalmıştı. Tahıl Yasalarının İptalini, 1830-32 krizinin aristokrasiye direnmesinin imkânsız olduğunu öğrettiği orta sınıf baskısının önceden belirlenmiş neticesi olarak göremeyiz. Tahıl Yasaları Karşısı Birlik var olmasa bile Tahıl Yasalarının iptal edileceği tartışılabilir." Bunun yanında, Evans (s. 267) şöyle söyler: "Peel Genel bir Seçim öncesinde Tahıl Yasası iptalini geçirerek Birliği nihai testinden yoksun bıraktı. Bu tesadüfi olmamış olabilir."

- 71 Bu değişikliğin gerçekleşmesini sağlayan mekanizma çok basitti: "Tahıl Yasalarına göre, şartlar elverdiği zaman kuzeybatı Avrupa'daki liman ve depolardan yapılan ithalatın kar etmekten makul derecede emin olan tüccarlar, içerideki kıtlık koşulları bunu büyük bir görev haline getirmiş olsa bile Balık Denizi ve Amerika'ya girmekte tereddüt etti. Birincisi, eve dönüş yolculukları çok uzundu, öyle ki tahılın fiyatlar düştükten ve gümrükler yeniden konulduktan sonra gelmesi olasılığı rahatsız edici derecede büyüktü, ikincisi, İngiliz gemileri Karadeniz'de ve diğer tahıl limanlarındaki en iyi zamanlarında azdı ve en küçük bir tahıl fiyatı artışı beklentisiyle yükleri de artıyordu. Değişken Ölçeğin iptali [1846] uzak mesafeli tahıl ticaretini 'saygın' hale getirdi ve Denizcilik Yasalarının iptali [1849] tüccarların tahıl ticareti limanlarında mevcut olan taşıma imkânlarını kullanmasını sağladı" (Fairlie, 1965, 571).
- 72 "Birçok arazi sahibi için İptal'den altı yıl sonra büyük bir yeni tarımsal gelişme çağı başlatıldı" (Thompson, 1963, 247). Bu iyileştirilmiş tarla drenajını, kilden atık su borularının toplu üretimini, münavebeli tarıma yeşil bitkilerin (şalgam, nergiz gibi) eklenmesini ve gittikçe artan sayılarda sığır ve koyun beslenmesini içeriyordu. "Temelde, arazi sahipleri bu karmaşık iyileştirmeler bütünü'nü bir kurtarma operasyonu olarak gördü" (s. 248). Çitleme çağındakilerle karşılaştırıldığında karlar "önemsizdi" (s. 253). Ancak, "tarımsal arazi sahipliği gittikçe artan derecede pahalı bir lüks haline gelse de, [işletme biçimindeki değişiklik] egemenlikleri bitse de uzun bir büyük onur, prestij, kişisel servet alacakaranlığı garanti ediyordu." (s. 291). Thompson 1880-1914 yıllarını 1914-1939 nihai tutulmasından önceki (12. bölümün başlığı) pastırma yazı (11. Bölüm) olarak isimlendirir.

taviz, “tehlikeli olduğu ortaya çıkan ileri bir mevziden zamanında bir geri çekiliş” sayılabilir (Kitson Clark, 1951b, 12)⁷³ Her ikisi de on sekizinci yüzyılın koalisyonları olan Whigs ve Tories’in kavramı ortadan kalkıyordu.

Başlangıçtaki avantaj muhafazakâr saflar arasında iptalle ilgili büyük bölünme nedeniyle Liberal Partideydi.⁷⁴ Fakat şimdi değişimin normalligine uyum gösteren, iktidarı doğrudan halkın desteğine ve oylarına dayalı olarak yeniden kazanan yeni bir tür muhafazakârlık ortaya çıkıyordu (Mosse, 1947, 142). Bu arada, partilerini işçi sınıfıyla özdeşleştirmek isteyen Liberal Parti üyeleri (radikaller) devlet yapısını güçlendirmekle daha çok ilgilenenlere kaybetti. Briggs’in dediği gibi (1956, 72) “Reform Tasarısı’nın buyurduğunu Tahıl Yasası gerçekleştirdi”.

Tahıl Yasalarının büyük sonuçlarından biri olarak *laissez-faire* doktrininin yok oluşunu saymadığıma dikkat edeceksiniz. Bunun nedeni *laissez-faire* doktrininde gerçeklikten çok mit bulunmasıdır. Sonuç olarak liberalizmin belirleyici özelliği ve hele jeo-kültürel bir dünya sistemi olarak liberalizmin temel mesajı hiç sayılamaz. Hiç şüphesiz halkın duruşu, John Stuart Mill’in kısa ve öz olarak ifade ettiği gibi, “*laissez-faire*’den her ayrılış, daha büyük bir fayda olmadığı sürece, kesin bir kötülüktür”.⁷⁵ Fakat yan cümlemin güçlü büyük bir kaçamak noktası olduğu ortaya çıktı. Örneğin, İptalin gerçekleştiği yıl olan 1846’da On Saat Tasarısı ile ilgili tartışmada, Macaulay saatleri kısıtlamanın hiçbir ekonomik *gereğesi* olmadığı halde, Parlamento’nun işverenleriyle herhangi bir uygun sözleşme ilişkisine giremeyecek olan çocuk ve kadınların *sosyal* ihtiyaçlarını dikkate alması gerekti (Taylor, 1972, 44).⁷⁶ Tahıl Yasalarını iptal etmek için düzenle-

73 “Savaşın sonra güç daha önce olduğu ellerde kaldı.” Bir sonraki reform tasarısı 1867 yılına kadar açıklanmayacaktı; bu da ancak Muhafazakâr Parti içerisinde iptali gerçekleştiren Peel’i cezalandırmaya yönelik başarılı girişimin başını çeken Disraeli tarafından yapıldı. Böylece akıllı muhafazakârlar liberal bir programı bilgece uygulama yolunda ilerlemeyi sürdürdüler.

74 McCord (1958, 212) bir ölçüde aşırı dramatik biçimde muhafazakâr Parti’nin yaklaşık otuz yıllık bir iktidarsızlığa mahkum olduğunu ifade eder. Bununla birlikte, İptal’in aynı zamanda “ılımlı Whiglerin” Muhafazakâr Parti’ye kaymasıyla “Liberal-lerin birliğini zedelediğini” kaydeder.

75 Sosyal hayatın düzenine ulaşabiliriz; burada kamu yararı bireysel kaprislerin üzerindedir ve bu bireyciliğin egemenliği başlamadan önce olduğundan daha fazlaydı” (app. A, 750, 752, Evans 1978, 134’de zikredilmiş.)

76 Macaulay’ın konuşması 22 Mayıs 1846’da yapıldı. Tory paternalizmi tabii ki 1846 öncesine dayanan bir olguydu. Richard Oestler, Michael Thomas Sadler ve Geor-

nen başarılı kampanyanın -devletin ekonomiye müdahalesinin büyük sembolüne muhalefet- Büyük Britanya'daki (ve Kıta Avrupası'ndaki) ciddi sosyal yasama etkinliklerinin başlangıcıyla eş zamanlı olması Brebner'in (1948, 107) gerçekten olup biten şeyin *laissez-faire'e* geçiş değil, "devletin ticarete müdahalesinden devletin sanayiye müdahalesine geçiş olduğu" hükmünün güçlü bir kanıtıdır. Klasik ekonomistler ve liberaller gerçekte bunun farkındaydı ve Adam Smith'den Nassau Senior'a,⁷⁷ büyük neoklasik ekonomist Alfred Marshall'ın yaptığı gibi⁷⁸ *laissez-faire* ile ilgili olarak her zaman farklı bir görüş

ge Bull onlarca yıldır bu şekilde mücadele veriyordu. "Serbest rekabetten geleceği varsayılan faydalardan kuşku duyuyorlardı ve devleti sanayi kapitalizminin en vahşi yönlerinin engellenmesini sağlayacak doğal bir araç olarak görüyorlardı. (Evans, 1983, 228). "Tory reformcularının en büyüğü olan Lord Ashley [Yedinci Salesbury Kontu] 1833'de bir On Saat Tasarısı geçirmeye çalıştı, sanayi düzenlemesi davasının birçok gelenekten destek aldığı açıktı: "Tory Evangelikleri ona hız verdi, Faydacılar onun şekli [soruşturma ilkesi] belirledi ve uzlaşma ustası olan Whigler Parlamentodan daha ılımlı bir tasarı geçirdi (Roberts, 1958, 325-326). Benzer şekilde 1834'de yeni Yoksullar Yasası çıkarıldığında, "abartılmış bir yoksulluk korkusu", normal şartlarda kabul edilebilir olandan çok daha büyük bir bürokratik merkezileşme derecesi içermesine rağmen, Parlamento Kraliyet Komisyonu tarafından önerilen sistemi kabul etmeye yöneltti (Rose, 1974, 9). Fransa'da yaklaşık aynı dönem olan 1827-1841'de, çocuk işçiler yasası için önemli bir mücadele vardı; bu sonunda benimsendiği zaman Fransa'daki ilk toplumsal yasanın örneği olmuştur: Devlet daha önce işveren ve işçiler arasındaki ilişkiye hiç karışmamıştı" (Heywood, 1988, 231).

- 77 "Adam Smith serbest piyasanın kuramsal savunucusu değildi... Serbest piyasanın her zaman iyi ya da her zaman kötü olduğuna inanmıyordu. Bu şartlara bağlıydı" (Viner, 1927, 271-272). Bunun yanında, "Smith'in kendisi, kendi seyrine bırakıldığında doğal düzenin birçok açıdan halkın refahına değil ona karşı işlediğini göstererek, normalde serbest piyasanın temel savunusu gözükten şeyi çürütür" (s. 218). "Klasik ekonomistler zaten devlete önemli bir rol tahsisine her zaman hazır dılar... Klasik ekonomistlerin karakteristik hedefi kendi içinde bir amaç olarak *laissez-faire*'den ziyade ahlaki ve sosyal iyileştirmeydi... Bentham'ın kendisinin yazılarında bir reform aracı olarak devlet müdahalesine verilen önemle ilgili hiçbir şüphe yoktu (Gash, 1979, 45). Genellikle sosyal yasalara en çok direnenlerden biri olarak görülen Nassau Senior aynı zamanda serbest piyasayı en ölümcül hata olarak isimlendiren biriydi (Social Economy, 2:302, Sorenson'da zikredilmiş, 1952, 262). Bazı analistler biraz daha çekincelidir. Walker (1941, 173) klasik ekonomistlerin "tutumlarında büyük farklılıklar gösterdiğini" söyler. Ayrıca Brebner, Sorenson ve Walker'ı okuyan Ward (1962, 413) "araştırmalardan çıkarılacak sonucun genellikle geleneksel görüşün reddinden çok değiştirilmesi" olduğunu söyler. 'Klasik ekonomistler' yetişkinlere değil çocuklara acırlar."

- 78 Alfred Marshall hayatının sonbaharında, 1920'de basılan *Principles of Economics*'in sekizinci baskısında serbest piyasa ile ilgili görüşlerini şu şekilde özetliyordu: "[Sanayi devrimi] sırasında ekonomik özgürlükteki artışın aniliğinden kaynaklanan tüm kötülükleri kavramak bizim kuşağımıza bırakıldı... Böylece zamanla sosyal hayatın düzenine ulaşabiliriz; burada kamu yararı bireysel kaprislerin üzerinde ve bu bi-

benimsediler. *Laissez-faire*'nin "değerini" bilmekle onu "mutlak bir dogma" olarak vaaz etmek arasındaki fark bütün klasik ekonomistler için temeldir (Rogers, 1963, 535).⁷⁹ Hepsi "birinin *laissez-faire*'inin diğerinin müdahalesi olduğunun farkındaydılar" (Taylor, 1972,12).⁸⁰

Yine de, Avrupa'nın liberalleri Tahlıl Yasalarının İptali'nin ekonomik ilerlemeyi garanti eden büyük bir olay olduğunu düşünüyor-du.⁸¹ Bu gibi birçok inanç için geçerli olduğu gibi, hemen sonraki

reyciliğin egemenliği başlamadan önce olduğundan daha fazlaydı" (app. A, 750, 752, Evans 1978, 134'de zikredilmiş.)

- 79 Fay (1920, 44) şunu ileri sürer: "Bentham'ın öğrencilerine göre *laissez faire* 'bırakın her şey olsun, tasalanmayın' anlamına gelmiyordu. Bu bir savaş çılgılığıydı. Gelişme özgürlüğünü engelleyen her türlü yasa ve toplumsal geleneğe hücum ediyordu. Bu uzun süredir yerleşmiş suistimalleri yıkmaya yönelik bir mücadeleyleydi." Ya da, Taylor'un ifade ettiği gibi (1972, 25): *Laissez faire* ekonomik düşüncenin analitik değil kuralcı alanına aitti." Tabii ki, neoklasik ekonomistler bu mücadelenin yararlı sonuçları olduğuna inanıyordu. Marshall bunu oldukça açık hale getirir: "Herhangi bir ticareti benimseme özgürlüğü (asıl anlamı içerisinde *laissez faire*), herhangi birine mal gönderme özgürlüğü, malları istediği yerden alma özgürlüğü (*laissez aller*) İngiltere'yi dünyanın *antreposu* haline getirdi." Öyle bile olsa, Marshall (1921, 84-85) bu gerçeğin en güçlü biçimde İngiltere için geçerli olduğunu ve bunun kamuoyunun kafasını karıştırmamak için politikacılar tarafından belirtilmediğini kabul eder. "Fakat, politikacılar atladıkları bu ağır koşulları belirgin hale getirmeye zorlansaydı bu uzun vadede hem İngiltere hem de serbest ticaret için daha iyi olabilirdi. Zira o zaman diğer uluslar, Koruyucu vergilerin kaldırılmasının İngiltere'ninkiler üzerinde olduğu gibi kendi en iyi endüstrileri üzerinde de aynı saf etkileri doğurmasının beklenemeyeceği konusunda önceden uyarılmış olacaktı." Gerçekte, Marshall daha da ileri gider: "Her insan kendi işlerini en iyi olacağını düşündüğü şekilde idare edebilirse endüstrinin en iyi şekilde gelişeceği, ya da hayatın en mutlu ve sağlıklı olacağı anlayışını destekleyen hiçbir genel ekonomik ilke yoktur" (s. 736). Tabii ki, *laissez faire*'in Büyük Britanya için bile önemli olduğundan şüphe edenler de vardır: "İngiliz uluslararası ticaretini diğer uluslarınkıyla, özellikle de İngiliz ihracatını [ondokuzuncu yüzyıl] batı Avrupa ihracatıyla karşılaştırsak iki hareketin benzerliği izlenimine kapılırız: Örneğin serbest ticaret İngiltere'sinde olduğu gibi korumacı Fransa'da hareketler... Bu durumda Huskinson ve Peel'in reformlarına hangi rolü biçmeliyiz?" (Labrousse, 1954, 1:45).

- 80 Bu çelişki, Halévy'nin büyük bir kesinlikle gördüğü gibi, liberalizmde doğaldı. John Stuart Mill'den, Halévy'nin deyişiyle Westminster ve Manchester felsefesi arasında bölünmüş bir merkezci olarak isimlendiren Halévy (1904, 387) Mill'in otoriter demokrasi (!) ile karşılaştığında liberalizmin itirazlarını yaptığını, fakat rekabet felsefesiyle karşılaştığında sosyalizmin itirazlarını yaptığını kaydederek sözünü bitirir. Bu iki faydacılık ilkesi arasındaki çatışma herkesçe görülmektedir. Felsefi radikalizm İngiliz düşünce ve yasama tarihinde etkinliğine son vermiştir".
- 81 "Tahlıl Yasalarının iptali bir bütün olarak 'Sol' için büyük bir zafer olarak görülüyorsa, beraberinde 'ucuz yiyecek' davasının bütünsel serbest ticaret gerektirdiği ve korumacılığın yaşam gereksinimlerinin vergilendirilmesiyle eş anlamlı olduğu yaygın inancını getirdiği gerçeği Cobden'in kişisel zaferiydi" (Biagini, 1991, 137).

yıllar buna kanıt teşkil eder görünüyordu. Zira dünya ekonomisi artık bir diğer Kondratieff-A evresine, 1850'ler ve 1860'ların "zenginliğin altın çağına" giriyordu ve "birçok çağdaş bunu -Kemp'e göre (1962, 195) "bir uzlaşma miti" olan- *Tahıl Yasaları* iptaline bağlıyordu. Bu yıllar özellikle o sıradaki dünya sisteminin iki önemli ülkesine çok yaradı: Büyük Britanya ve Fransa. Büyük Britanya'da bu dönem "Viktorya Dönemi Büyük Yükselişi" ya da biraz daha dramatik olarak sanayi ve tarım arasındaki dengeye dayanan bir dönem olarak "Viktoryanizmin Ögle Zamanı" olarak isimlendirildi (Kitson Clark, 1962, 31, 57).⁸² Bu İngiliz kapitalistlerin çok başarılı olduğu bir dönemdi; onlar öncelikle o zamanların argosunda "kendi yağıyla kavrulmaya" çalışıyorlardı (Clapham, 1932, 2:145). Hiç şüphesiz bunu yapmak zorundaydılar, zira Büyük Britanya "ürettiği neredeyse her şey için açık bir pazar haline gelmişti." Bu henüz hiçbir problem teşkil etmiyordu, zira bu noktada Büyük Britanya'nın her şeyde (ticaret, finans ve endüstri) -yani ihtiyaç olan temel şeylerdeki- üstünlüğü açıktı"(Clapham, 1932, 2:2,12).⁸³

1850'ler İngiliz ihracatındaki gelişmenin tepe noktasına işaret ediyordu. Pamuklu malların ihracatı on yılda ikiye katlanmıştı; bu Hobsbawm'm (1975, 30-31) "paha biçilmez bir [siyasi] hareket alanı sağladığını ileri sürdüğü büyüme oranını da arttırdı. Pamuklu tekstil mamulleri İngiliz zenginliğinin hâlâ temelinde yer alıyordu, fakat bu maden ve makinelerin en önemli endüstri olarak öne çıktığı ve onlarla birlikte her noktada daha büyük sanayi birimlerinin" olduğu bir dönemdi (Clapham, 1932,2:22). Büyük Britanya için bunlar dünya ekonomisine olan ekonomik egemenliğinin "neredeyse tartışmasız" olduğu ve yeni sanayi dünyasının "daha az bir volkan ve daha çok bir boynuz gibi görüldüğü hareketli yıllardı" (Coleman,

82 1874'den sonra, bir dizi felaket İngiliz tarımını vurdu" (Kitson Clark, 1962, 57). Doğayla ilgili, Peel büyük arazi sahiplerine yaklaşık otuz yıllık yeniden organizasyon zamanı verdi.

83 Clapham'ın coşkulu değerlendirmesi (s. 21-22) şu şekilde devam eder: İngiltere'nin seçilmiş alanı, motorlarının çalıştığı alan üzerindeki kontrolü gerçekte neredeyse tamdı. Motorlar Amerika'da da çalışıyordu; fakat bu ihraç malları ve özellikle de İngiltere'ye dönük ihraç malları üzerinde değildi. Belçika'daki makineler çok fazlaydı ve iyiydi; fakat Belçika çok küçüktü. Fransızların makineleri her şey göz önüne alındığında görece daha kıt ve daha kötüydü. Hollanda pek de bir imalat ülkesi olarak düşünülüyordu. Alman makineleri bir bütün olarak ikinci sınıf ve taklitçiydi. Britanya diğer ülkelerle ilgili olarak ürünleri kullanabilir, pazarları değerlendirebilir ya da zanaatlara saygı duyabilirdi; onları kendisiyle eşit ekonomik kategoriye yerleştirir görünmüyordu."

1973, 7-8).⁸⁴ Büyük Britanya rahat ve aynı zamanda kendini beğenmiş şekilde hegemonikti, dolayısıyla kendisini dünya ekonomisinin her dalgalanmasını gözlemek zorunda hissetmiyordu.⁸⁵ Ancak, durumu abartmamalıyız. Yolculuğun yarısı bitmemişti. Tarım Büyük Britanya'nın en büyük endüstrilerinden biri olarak kaldı (Clapham, 1932, 2:22).⁸⁶ Church (1975, 76) bu dönemi "Viktorya dönemi yük-

84 Diğer ülkelere de bu şekilde görünüyordu. Fejtö (1948a, 1:60) bize "çeşitli Avrupa ülkelerinin korumacılarının bile İngiltere'yi serbest ticaret taraftarları kadar çok takdir ettiğini hatırlatır. Friedrich List hemşehrilerini Cobden'in öğrencilerinin yaptığı gibi İngiltere örneğini takip etmeye çağırıyordu." Tabii ki, List İngiltere'nin, kendisine ekonomik egemenliğini kurmasını sağlayan korumacı politikalarını bu egemenliği devam ettirmeyi sağlayan serbest ticaret politikalarından daha fazla hatırlıyor olabilir.

85 Fetter (1965, 255) Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, uluslararası ekonominin probleminin Büyük Britanya'nın artık liderlik yapacak konumda olmadığı ve Birleşik Devletler'in de henüz bunu yapacak durumda olmadığı ve ayrıca Birleşik Devletler'in vizyon ve eğitimden yoksun olduğu görüşünün yaygın hale geldiğini belirtir. "Bu açıklanabilir bir hipotezdir, fakat İngiliz İmparatorluğu'nun ya da İngiltere halkının 1845'den sonraki otuz yıl içerisinde böyle bir sorumluluk duyduğuna dair bir ima bulamadım". Ona göre Britanya dünya ekonomisini "yönetmediği" gibi "son başvurulacak bir kreditor de" değildi. Öte yandan, Fetter'in kendisi (s. 271) Bagehot'un 14 Eylül 1861 tarihli *Economist*'de yayınlanan (s. 1009) "İngiltere Bankası'nın Huzur Zamanlarındaki Görevi" adlı makalesini alıntılar. Burada Bagehot şunu savunur: "Ulusal bir işlevleri vardır. Ülkedeki *saf altın rezervini* muhafaza ederler. Bankanın yatırımcılarının nihai çıkarının en iyi şekilde Banka'nın ulusa karşı sorumluluğunu yerine getirmesiyle ifade edileceğine inanıyoruz." Fetter daha sonra bu makaleyi şu şekilde yorumlar: "Bagehot'un gözünde bankacılık idaresi ve kar güdüsü mutlu bir şekilde bir araya getirilebilirdi ve onun merkez bankacılığının sonraki yarı yüzyılına büyük hizmeti ülkesinin insanlarını bunun serbest ticare tarafından kutsanan şerefli bir birlik olduğuna ikna etmesiydi." Bu bana ekonomiyi, en azından İngiliz ekonomisini "yönetmek" gibi geliyor; bu da 1861'de büyük oranda dünya ekonomisini yönetmek demektir. Fetter Bagehot'un görüşleri banka tarafından resmi anlamda kabul edilmemekle birlikte ... 1870'lerin ortalarından itibaren ilke hakkında hiçbir şüphe kalmadı." (274-275). Bu noktada ortodoks görüş hem altın standardını hem de son çare olarak başvurulacak bir kreditor sıfatıyla İngiltere Bankasını içeriyordu: "Altın standardının ihlal edilemez olması Hükümetin kararıydı. Altın standardını sürdürme görevi İngiltere Bankası'na verilmişti ve bu yerine getirildiği sürece Hükümet işletme ayrıntılarını ona bırakmıştı" (s. 282). Bunun yanında, sağlam bir paranın ve aktif bir uluslararası ticaretin garantörü olarak İngiltere Bankasına verilen bu dünya rolü Peel tarafından iyi hazırlanmıştı. O bunu sözde Para Okulunun zaferini kutlayan 1844 Banka Sözleşmesi Yasasını geçirdiğinde yaptı. "Etkili merkez bankası yönetimi ve tekniklerinin gelişmesi yıllar alsa da muhafazakârlar Peel'e kendine güvenen bir ekonomik düzenin mimarı olarak bakabilirler (Briggs, 1959, 339).

86 Bu gerçek Peel'in büyük toprak sahipleri için bir geçiş sağlama kaygılarının önemini vurgular. Bu aynı zamanda İngiliz hükümetine itaatsiz bir işçi sınıfı problemini dayatmayı sürdüren bir bölünmeyi vurgular. "Tekstil malı imalatçıların ülkenin sanayi yaşamındaki önemini abartmak kolay değildir. Pamuk üretimi bile tam olarak

selişinin ortası” olarak adlandırmanın ciddi biçimde belgelendirilmesi gerektiğine inanır. Evet, bir fiyat artışı,⁸⁷ ticari genişleme ve yaşam standartlarının iyileşmesi söz konusuydu; fakat üretimdeki artış oranı o kadar büyük değildi ve 1858 yüzyılın en muazzam aşağı yönlü ekonomik dalgalanmasına şahit oldu. Bütün ekonomik liderler gibi, Büyük Britanya da kendi çöküşünü hazırlıyordu.

Yeniliğe direnç gösteriyordu. Bessemer’in kaliteli çelik yapımını daha ucuz hale getirecek basınçlı hava üfürümünün kullanımıyla ilgili ilk sunumunu 1856’da yaptı, fakat fikirleri Kondratieff-B evresine kadar yaygın şekilde benimsenmedi.⁸⁸ Dünya ekonomisinin genişlemesi beraberinde Birleşik Devletler’de ve Avrupa’nın çeşitli bölgelerinde daha ileri sanayileşme getirdi. Bu Britanya’nın rekabetçi konumunu “gittikçe güçleştirdi” çünkü bu ülkeler, Fransa’yı saymazsak, serbest ticareti benimsemek konusunda “Britanya örneğini izleme niyetinde olmadıklarını” belirtiyorlardı (Sclothe, 1952,

makineleşme de makine ve enerji çağının temsilci endüstrisi olarak duruyordu... Bunlar çok makineleşmiş olduğundan ürünleri harikaydı. Tam olarak makineleşmedikleri için yürürken beraberlerinde ve çoğu zaman yol kenarına terkedilmek üzere, eliş sempatzamı haline gelmiş bir sürü insanı taşıyordu. Dokuma ve süslemeyi saymazsak, bir milyon yüz bin kişiye istihdam sağlıyorlardı, ya da deyim yerindeyse onlara ticari bir unvan veriyorlardı” (s. 28). Bu el işçileri grubu o zaman 19’da birdi; 1901’de ise 37’de bire inmişlerdi (bkz. s. 29).

87 Bir fiyat artışının hegemonik güce fayda sağlama derecesi sorgulamaya açıktır. Im-lah (1950, 191, n.28) bu dönemdeki fiyat artışı için üç ana açıklama sağlar: Kırım, Amerikan ve Prusya savaşları; yeni ve büyük altın arzları; sermaye mallarının ihracı. Rostow (1948, 20-21) bu olayların her birinin artıları konusunda şüphelidir. Savaşlar ekonomik olarak “üretken değildi”. Altın madenciliği kaynaklar üzerinde bir yükü ve “dünyaya hizmet etmiyordu.” Sermaye ihracı “üretken olmayan ya da kaynaklarından ancak uzun vadede kazanç sağlayan girişimlerdi.” Demiryolları inşasına gelince, bu ancak 1873’den sonra kendini amorti edecekti (s. 23). Rostow’un Kondratieff B evresini tercih ettiği düşünülebilir, fakat B evrelerinde kazanç sağlayan farklı ve daha küçük gruplardır.

88 Neredeyse her zaman olduğu gibi, bir icat ancak ekonomik gerileme dönemlerinde önemli bir yenilik haline geliyordu. “Muazzam sermaye yatırımı ve balçığa batmış insan sermayesi ve dünya pazarlarında Britanya’nın demir endüstrisindeki henüz tartışmasız üstünlüğü hızlı değişime karşıydı. 1870-80 yıllarında bu yarı tekel konumunun ve beraberindeki -kısmen zorunlu- üretim ekonomilerinin kaybı nihai geçişte belirleyici faktörlerdi” (Clapham, 1932, 56-57). Büyük Britanya’nın ekonomik üstünlüğünün sonsuz olmayacağı 8 Mart 1851 tarihli öngörülü *Economist* için çoktan açıktı: “Büyük Britanya’nın ve Birleşik Devletler’in son altmış yıl içerisindeki görece ilerlemesinden, Birleşik Devletler’in İngiltere’ye üstünlüğünün nihai olarak sonraki gerileme kadar kesin olduğu çıkarılabilir.” (Clapham, 1932, 211’de alıntılanmış).

43).⁸⁹ Gerçekte, Büyük Britanya'nın kendisi de sonunda serbest ticarete sırtını dönecekti.⁹⁰

Yüzyılın ortasındaki bu İngiliz görkeminde, Fransa başlangıçta 1848 kargaşası nedeniyle dezavantajlı durumda görünüyordu. Bir defa daha, devrimleri ekonomik gelişmesine zarar veriyor görünüyordu. Fakat bu, bu defa sadece çok kısa bir süre sürdü, çünkü kargaşaya sunulan siyasi çözüm -İkinci İmparatorluğun popülist otoriterliği- siyasi gerginliklerin bazılarını çözmeye yardımcı oldu, zira bu rejim kendisini Fransız ekonomik yapılarının ileri atılımının savunucusu ve teşvikçisi haline getirmiş⁹¹ ve dolayısıyla dünya sisteminin liberal merkezini güçlendirmişti.

89 İngiliz imparatorluğu dışındaki diğer sanayi ülkeleriyle ilişkisi içerisinde "İngiliz mamul mallarının [1850'den 1914'e kadar] toplam ihracat içerisindeki oranı önemli bir düşüş gösterdi. Fakat, ithalat oranlarına bakıldığında, mamul malların oranı önemli derecede arttı" (s. 87). imparatorluğa gelince, "onun Britanya'nın denizasıra ticaretindeki payı Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesine kadar biraz değişti (s. 88), fakat bundan sonra o da azaldı, İngiliz taşımacılığı 1847-1849'daki zirvesinden sonra "görece bir düşüş yaşadı (Clapham, 1932, 211).

90 1850'de "hiç kimse Büyük Britanya'nın 'genç ve yükselmekte olduğunu' varsaymıyordu [bu John Stuart Mill'in korumacılık için kabul edilebilir istisnasıydı. İstisna geçerli değildi... 1870'lerin başlarındaki çöküşten sonra ve ardından gelen kafa karıştırıcı ticari ve endüstriyel zorluklar sırasında, sade insanların "kendi pazarlarını kapatan uluslara pazarı açık tutmak" adil midir? sorusunu sormaya başlamaları çok doğaldı (Clapham, 1932, 242, 249). Adil Ticaret Birliği 1881'de kuruldu ve Friedrich List İngilizce'ye ilk defa 1885'de tercüme edildi (s. 251). Coleman'ın dediği gibi (1973,10): "1880'lerde Viktorya dönemi ortalarının iyimserliği kaybolmuştu."

91 "İkinci İmparatorluk ekonomik alandaki hedeflere açıkça öncelik veren ilk Fransız rejimiydi" (Plessis, 1973, 85). Bu işe yaramıştı. Bkz. Marczewski (1965, 1x): "İhtilal ve Napolyon savaşları dış ticarete müthiş bir düşüşe neden olmuştu. Restorasyonla birlikte, ihracat ve fiziksel ürünler arasındaki ilişki artmaya başladı, fakat 1787-89 düzeyini 1855'e kadar aşmadı. 1860 İngiliz Fransız Antlaşması tarafından başlatılan liberal politikalar ve yeni altın rezervlerinin bulunmasının dünya ticaretini teşviki Fransız ihraç mallarının 1855'den 1864'e kadar süren on yıl içerisindeki ileri atılımında kesin faktörlerdi."

Öte yandan, ikinci imparatorluğa yoktan var olan bir mucizeyiñ gibi bakmamalıyız. Belçikalı analist Natalis Briavoinne bu soruyu daha 1839'da soruyordu: "Bilim ve sanayi devrimleri neden temelde Fransa ve İngiltere'de gerçekleşiyor? Buna İtalya, Almanya ve İsveç'de de belli bir sanayi gelişmesi olduğunu kaydettiği, fakat bununla birlikte "Fransa'nın kimyasal sanatlardaki ve İngiltere'nin de mekanikteki devrimin merkezi olduğu şeklinde evrensel bir görüş birliği olduğunu belirttiği bir dipnot ekledi. See (1951, 2:226) bize benzer şekilde "genel olarak, Louis Philippe'in rejiminde çağdaşlar tarafından dikkat çekilen önemli bir ekonomik gelişme" olduğunu hatırlatır.

Coussy (1961) tarafından yapılan detaylı bir analiz ikinci imparatorluğun önceki ve sonraki Fransız ekonomik politikası ile kopuşu temsil etme derecesine kuşkuyla bir

Ekonomik göstergeler açtı: Dış ticaret üç misline çıktı (Palmade, 1961, 193). Üretim araçlarının üretimi tüketim mallarının üretimine göre arttı (Markovitch, 1966, 322).⁹² Sadece ülke içindeki yatırımda bir patlama yaşanmıyordu, yabancı yatırımlarda da bir artış vardı; 1867'de dış yatırımlardan gelen net gelir net sermaye ihracını aşmıştı. Cameron'a göre (1961, 79), bu Fransa'nın "olgunlaşmış bir kreditor ulus"⁹³ haline gelmesi demekti. Fransız kamu maliyesi de Büyük Britanya'nınki gibi "sağlamlaşmıştı". Hükümetin kredilerine abonelik tasarrufların gücüne ve iki ülkede var olan sermayenin bolluğuna işaret ediyordu (Güle, 1967, 280).⁹⁴ Kısacası, bu Büyük Britanya için olduğu kadar Fransa için de ekonomik bir görkem zamanıydı. Bu "İkinci İmparatorluğun itibarını arttırmaya da onun yararınaydı", fakat Palmade'nin ısrar ettiği gibi (1961, 127, 129) "dışsal olarak uygun durum ondan yararlanmayı kafasına koyan bir hükümete rastladı."

Bu ayrıca, hükümetin eyleminin bu ekonomik genişleme için çok önemli olduğunu düşünen, III. Napolyon'un deyişiyle, devlet eyleminin zorunlu bir yara" olduğunu düşünmeyen, daha ziyade onu "herhangi bir sosyal organizmanın iyilik motoru" olarak gören bir hükümetti. Ancak, amaç bu şekilde özel girişimi desteklemektir. Hükümetin "öncelikli kaygısı" mümkün olduğu kadar çok ekonomik etkinlik yaratmak olsa da hükümet hâlâ "devletin özel şahısların daha iyi yapabileceği etkinliklere katılma şeklindeki bu masraflı eğilimden kaçınmak istiyordu."⁹⁵ Bunun yanı sıra, hükümetin kamu ça-

bakış atar. Burada özellikle, rejimin ekonomik liberalizminin bugün ılımlı korumacılık olarak anlandırılabilir çok görece bir liberalizm olduğunu savunuyordu" (s. 2). Öte yandan, "ılımlı korumacılık" kapitalist dünya ekonomisindeki hükümet politikaları bütünündeki liberal uç olma eğilimindeydi. Herhangi bir ülke bu açıklık düzeyini uzun bir süre nadiren aşmıştır.

92 Markovitch Raymond Barre'i alınıyor. Markovitch bunu temel yapısal değişikliğin kanıtı olarak almaktadır (bkz. s. 321).

93 Cameron bunu "Fransa'nın uluslararası ekonomik ilişkileri tarihindeki önemli bir dönüm noktası olarak" isimlendirir. Bu sürecin bir parçası olarak, "1850'ler demiryollarını desteklemede Fransız liderliğinin ortaya çıkışı açısından da önemlidir" (s. 213). Bkz. ayrıca See (1951, 2:355): "1871'de Fransa'nın yabancı tahvillerde 12 milyon frankı vardı, bunların 2 milyon frankı savaş borçlarını karşılamak için düşülmesi gerekiyordu. Fakat bu kayıp kısa zamanda kazanca dönüştü: Fransa, 1873'de ortaya çıkan orta Avrupa krizinden çıkmak için Almanya, İtalya ve hatta İngiltere'nin Bourse de Paris'de satmak zorunda kaldığı tahvilleri ucuza satın alabildi."

94 Gille "halkın, bu kamu taahhütlerine o zaman sermayenin genel oy hakkı" ismi verdiğini söyler (s. 276).

95 III. Napolyon'dan yapılan tüm bu alıntılar Palmade'de hatırlatılır (1961, 129).

lışmaları sadece sanayiye değil, aynı zamanda tarımı da desteklemeye yönelikti.⁹⁶ Teknokrat bir Gaulcü modernizasyonun öncüsü olan bu uygulamanın arkasında, 1848 devriminin potasında ortaya çıkmış olan “siyasal istikrarsızlık ve sınıf çatışması” ile savaşıma amacı vardı. (Magraw, 1985,159).⁹⁷

Burası ünlü Saint-Simon bağlantısının ortaya çıktığı yerdir. Gerçekte, Enfantin’in liderliğinde sahtedini evreden ortaya çıkan ve Saint-Simon’un sadece “radikal” ruhunu taşıyan post-Saint Simoncular’dan söz etmeliyiz. Bunlar katı biçimde modernist, teknokrat, reformcu, nihai olarak ne sosyalist ne de (bazılarının ileri sürdüğü gibi) “muhafazakâr” olan; İkinci imparatorluk’ta en açık şekilde görüldüğü gibi temelde “liberal” ruh sahibi kişilerdi.⁹⁸ Bu ruhen liberaldi çünkü liberalizmin iki önemli özelliğini birleştiriyordu: sosyal iyileş-

96 Vigier (1977, 18, 19, 21), Bonapartçılığı takdir ederken İkinci İmparatorluğun Temmuz Monarşisinde zaten var olan kamu işlerini kullanma programını köylülerin tarımsal fiyatların artışından yararlanmasını sağlayacak şekilde ne kadar benimsediğini vurgular.” Daha sonra Bonapartçılığın köylülerin yerel siyasi yaşamı demokratikleştirmelerini ve yerel ileri gelenlerin himayesinden gittikçe daha çok kurtulmalarını sağlayıp sağlamadığını sorar. Tarihçilerin bu sonraki soru ile ilgili bölünmelerini kaydederek, kendi görüşünün oldukça farklı olacağını söyler. Pouthas (1983, 459, 462) daha pozitifdir: “Tarım rejimin en büyük faydalanıcısıydı... Sosyalizm ve tepki tehlikelerine karşı güvenleri tazelenen köylüler rejimin en büyük destekleyicisi haline geldi; öyle ki İngilizler ve Karl Marx İmparatorluğu köylü imparatorluğu olarak adlandırdı. Fakat, son tahlilde, Louis Napolyon’un köylüleri okşaması ve şımartması Pell’in İngiliz tarımını zorla modernleştirmesinden ne kadar farklıydı? Her iki durumda da, bu ülkenin gıda arzını kontrol eden çok önemli bir siyasi güce taviz veriyor, öte yandan bu sektörün uzun vadeli azalan rolüne ve karlılığına yumuşak bir geçişe izin veriyordu; 1873’den sonra herkes bunu açıkça görmüştü. Bkz. Verley (1987, 166): 1860’lardaki yurt içi tarımsal verimlilik küresel gelişmenin ihtiyaçlarına ayak uyduramadı.” Mokyr and Nye (1990, 173) hükümet politikalarını, “ekonominin, Fransa’nın açıkça görece bir avantaja sahip olduğu tarıma yönltilmesi olarak tanımlar.” Eğer böyleyse, bu avantajı daha sonra kısa sürede kaybetti. Bonapartçı politikayı köylülerin huzursuzluğunu kontrol altında tutmayı amaçlayan açıkça siyasi bir politika olarak görüyorum.

97 Magraw’a göre “Bonapartçılığın siyasal ekonomisinin bilançosu dengesiz değildi” (s. 163).

98 Bkz. Carlisle (1968, 444-445): “Saint-Simoncu radikalizm Napolyon sonrası Fransa’sındaki Liberal burjuvazi iş dünyasının bakış açısını, adetlerini ve uygulamalarını içeriden değiştirme kararlılığından oluşuyordu. Saint-Simoncu radikalizm ayrıca katı, kaçınılmaz bir ekonomik yasa kavramı tarafından yönetilen bu iş dünyasına bu yasadan kaçış olasılığı ve kaçınılmazlığı inancını getirmekten oluşuyordu... Saint-Simoncular Fransız işadamları arasındaki inisiyatif, risk alma, esneklik ve genişlemecilik tutumunun yaratıcılarıydı.” Cole (1953, 1:52, 56), onların küresel vizyonlarından ve Süveyş ve Panama kanallarının inşasına katılımlarından söz ederek şöyle söyler: “Onlar aslında Başkan Truman’ın ‘Dört Nokta’ programının öncüleriydi. Onlar için

meyle birleşmiş ekonomik gelişme. Liberaller için aynı paranın iki ön yüzü vardı. Saint-Simoncular “ekonomik alanın siyasi alan üzerindeki üstünlüğünü” teyid ediyordu (Blanchard, 1956, 60). Fakat aynı zamanda, Isaac Pereire’nin 1831 formülünde ekonomik ilerlemenin “en büyük ve en fakir katmanların kaderinde bir iyileşme oluşturacağını” ileri sürüyorlardı (Plessis, 1973, 86’da alıntılanmış). III. Napolyon ve Saint-Simoncuların “birbirleri için yaratılmış” olmalarının nedeni budur (Weill, 1913, 391-392).⁹⁹ Hiç şüphesiz, Saint-Simoncular Napolyon’un ulaşabileceği tek entellektüel gruptu” (Boon, 1936, 85). Fakat bunun tersi de doğrudur: burjuvazinin modernist kesimi, gerçek liberaller, kendilerini Temmuz Monarşisi’nde Düzen Partisi’ne egemen olan zenginlerin ürkekliklerinden kurtarmak için Napolyon’a ihtiyaç duyuyordu (Agulhon, 1973, 234)¹⁰⁰ Guérard’ın (1943, 9. Bölüm) III. Napolyon’u “at sırtındaki Saint-Simon” olarak adlandırmasının nedeni budur.

Bankaların ulusal ekonomik gelişmenin vasıtaları olarak kendiliginden oluşması da bu döneme rastlar. Bunun onuru da, bankaların ekonomik yaşamda oynayabilecekleri uyarıcı ve düzenleyici rolü ilk farkedenden (Pereire kardeşler gibi) post Saint-Simonculara ait olmalıdır (Chlepnier, 1926, 15). Fakat hikâyeye Pereire kardeşlerden

hiçbir şey öngörülemez kadar büyük değildi... Bugün ‘yönetim devrimi’ olarak adlandırılan şeyi ilk defa gören ve onaylayan onlardı.”

- 99 Weill şu şekilde devam eder: “Saint-Simoncular ... artan üretime büyük öncelik verdiler... büyük bayındırlık işleri fakirlere hızla yardım etmenin en iyi yolu değil miydi? ... Bu büyük işleri üstlenmek devletin rolüydü. ... Fakat devlet görevini ihmal ederse, Saint-Simoncular özel inisiyatif başvurmakta tereddüt etmiyordu... İmparatorluk hükümeti de aynı programa sahipti.” Bu hiçbir şekilde demokratik sosyalist bir program değildi. Bkz. Bourgin (1913, 406): “Eşitsizlik üzerine kurulu Saint-Simoncu sosyalizmin demokrasiye dayalı yeni okullarla ortak hiçbir yönü yoktu. Güçlü bir hükümetin dostları III. Napolyon’un tüm taraftarları için bir güvensizlik kaynağıydı.”
- 100 Kemp (1971, 158-159) devletin ekonomiyi teşvik rolünü benimsemesi gerektiği görüşünün İkinci İmparatorluğun tarafsızlığı içerisinde olduğu gerekçesiyle Saint-Simoncuların önemini küçümser. ... Devlet taşınabilir servetin tüm sahiplerine onu arttırma olanağı sunuyordu. Rejimin büyük gücünü oluşturan şey orta sınıfın ve zengin köylülerin hırsına üstü kapalı şekilde hitap etmekte; tabii ki tek neden bunun sus payı ödemesiydi. Guizot’a ait ‘*Enrichissez-vous*’ çok sayıda Fransız için ellilerde ve altmışlarda gerçekleşti.” Bu nedenle onun ulaştığı sonuç ‘ondokuzuncu yüzyılın üçüncü çeyreğinin uygun ekonomik konjonktüründen ötürü, zorunlu olarak finansal ve endüstriyel yapıda niteliksel değişiklikler içeren hissedilir ekonomik gelişme iç barışı korumayı başarabilen herhangi bir hükümet türünde gerçekleşmiş görünmektedir’ şeklindeydi (s. 200). Bu tabii ki doğrudur, fakat iç barışı sürdürebilen III. Napolyon hükümetiydi ve ona destek veren ve gerekli inisiyatifleri alanlar Saint-Simonculardı.

öncesine dayanmaktadır. En azından 1815'den itibaren, en büyük bankalar –öncelikle Rothschilds ve Barings– ilgilerini uzun vadeli kredilere kaydırdılar; önce hükümetlerle kredi anlaşmaları yaptılar ve ikinci olarak da büyük özel girişimlere destek oldular. Landes'in belirttiği gibi (1956, 210-212), bu bankalar “doymak bilmez bir iştah sahibi oldukları için, verdikleri teklifler rekabetçiler tarafından daha düşük olarak verilebilirdi, onlar da karteller oluşturma eğilimine girdiler. Özelde Rothschild kutsal ittifakla zımni bir bağlantı içinde en büyük kazançlarını sağladı ve böylece “o zamanlar para arzı merkezlerinden ziyade talep pazarları olan” beli başlı para piyasalarında yer bulabildi (Güle, 1965, 98).¹⁰¹ Bunun yanında, Rothschild's'in “en sevdiği hamlesi” -zorda olan hükümetlere kısa vadeli acil kredi açılması- mutlaka, ulusun kendi kendine yetmesi için bir yardım değildi. Cameron (1957b, 556) bu tür hükümetlerin nadir olarak bağımsızlıklarını geri kazandığını savunur ve uygulamayı “alışkanlık oluşturan bir ilaca” benzetir.”¹⁰²

Tabii ki ihtiyaç daha yerel olarak kontrol edilen kredi kaynaklarıydı. Chlepnier (1926, 19) bize, Pereire kardeşlerin Credit Mobilier'inden önce Belçika'da “selefler” olduğunu hatırlatır, bunların en dikkat çekenini 1822'de Kral William tarafından kurulan Societe Generale idi. Bankanın ekonomik gelişmede, öncelikle de demiryollarının inşasında önemli bir aktör haline gelmesi Belçika'nın I. Leopold'ün tahta çıkmasıyla bağımsızlığını kutlamasıyla gerçekleşti. Bu banka ve 1835'de kurulan rakip banka Banque de Belgique 1838 finansal krizinden sonra görece bir kış uykusuna yattı; 1846-1847 Anglo-Fransız ekonomik krizi tarafından daha da sert bir şekilde örselendiler. Arka planda bu varken, Şubat 1848 bir devrim korkusuna, bağımsızlığın kaybedilmesi korkusuna ve devletin bankanın yardımına koşmasına

101 Gille şu şekilde devam eder: “Metternich kesinlikle aldanmasa da onlar kendilerinin kutsal İttifak'ın bankerleri olarak düşünülmesine izin vermiş olabilirler. Her şeyden önce, bazı ciddi rakipleri bir kenara ittikleri zaman aşırı derecede uygun bir andan (*conjuncture*) yararlandılar. Şimdi kendilerine bu pozisyonu güçlendirme, hatta onu iyileştirme hedefi koymuşlardı.”

102 “Onların tekrar tekrar yeni enjeksiyonlara yöneldiğini” söyler. Fakat bu hükümetlerin ne kadar seçeneği vardı? Gille (1965, 79-80) onların çoğunun tahvillere ancak uluslararası piyasada, özellikle de Londra ve Paris pazarlarında alıcı bulabildiğini belirtir. Bunun için, bir organizatöre, hatta sadece bir organizatöre değil güven aşılayan birine ihtiyaçları vardı.” Bir şirketin mevcut tüm sermayeyi emmesi için ünlü bir şirketin isminin krediye sponsor olan finansal bir operasyonun parçası olması yeterliydi. Bu şirket komisyonlar ve parayı yatıracak tesisler aracılığıyla belli sayıda aktif muhabire sahipse üstünlüğü kesinleşiyordu.”

ve kargaşa döneminin sona ermesine neden olan “gerçek bir finansal paniğe” yol açtı (Chlepner, 1926,238;bkz. ayrıca 1931). Belçika böylece devrimci dalgadan uzak durabildi ve daha sonra 1851’de Societe Generale’nin yarı resmi karakterini ortadan kaldırdıktan sonra daha gerçek bir liberal sisteme geçebildi.¹⁰³

Daha önce değinilen, Büyük Britanya’daki bankacılık tartışmaları bankaların ekonomik gelişmeyi doğrudan destekleyemedikleri bir durum yarattı. Bu tartışmalar 1844 Bankacılık Yasasında tepe noktaya ulaştı; yasanın amacı Peel’e göre ilk önce “altın standardı kuruluşlarını daha sağlam hale getirmek”, ikinci olarak da altının ulusal bir siyasi silah olarak kullanılmasını engellemekti (Fetter, 1965,192).¹⁰⁴ Belki de Büyük Britanya, diğer ülkelerden daha iyi şekilde, ekonomik gelişmeyi destekleyecek bir bankacılık politikasına sahip olmaya güç yetirebiliyordu. Cameron (1961, 58-59) bunu “etkisiz” olarak isimlendirir, fakat “çelişkili olarak, rasyonel bir bankacılık ve parasal sistemin yoluna konulmuş engellerin, özel sektörü endüstri-deki teknik yeniliklerin tam faydalarının gerçekleştirilmesi için gerekli finansal yenilikleri başlatmaya teşvik ettiğini” belirtir.

İngiliz devletinin hataları ile güçlendirdiği şeyi -yüzyılın ortasındaki ekonomik genişleme için yeterli derecede kredi arzı- Fransa III. Napolyon zamanında isteyerek yaratacaktı. İpotek bankalarının -Emile Pereire’nin ilklerden biri olan Credit Foncier’i- oluşturulmasına yetki veren 1852 Şubat kararnamesi Paris’in Haussmann

103 1838’deki finansal durumun Belçika’da özellikle şiddetli olmasının nedeni ekonomik değil siyasiydi. Bu Hollanda Kralı William’ın Belçika’nın krallıktan ayrılmasını tanıyan 1831 Antlaşmasını nihai olarak kabulünün bir sonucuydu. Bu Belçika için 1831’in zor şartları altında kabul edilen ve 1838’deki daha güçlü bir Belçika’ya makul gelmeyen bir antlaşma olmuştu (Chlepner, 1926, 154 ve n.2).

104 Altın 1832 Reform Tasarısı politikasında önemli bir unsur olmuştu. Reform tasarısı Lordlar Kamarası’nda başarısız olduğunda ve Wellington bir hükümet oluşturmaya boşu boşuna çalışırken Francis Place (daha önce belirtildiği gibi) ünlü “Dükü durdurmak için altını bul” sloganını ortaya atmıştı. Altına hücum gerçekleşti ve bu siyasi durumu etkiledi. Fakat bu da, “banknotların ulusal para olması gerektiği şeklindeki kamuoyu görüşünü güçlendirme” etkisi yarattı (135-136). Belki de Peel 1844’de bu silahın, Tahıl Yasalarının İptali savaşında bu sefer ona karşı, bir defa daha kullanılabileceğini tahmin ediyordu. Fetter ayrıca (s. 174) 1840’larda Büyük Britanya’daki serbest ticaret hissiyatının artmasıyla “kağıt para basımının bir ticari etkinlik değil bir hükümet işlevi olduğu fikrinin gittikçe kabul görmesiyle eş zamanlılığını kaydeder.” Fakat bunun serbest ticaret doktrini açısından ne kadar paradokslu olduğu konusunda yorum yapmaz. Hiç şüphesiz, mal ticareti ne kadar serbestse serbest mal ticareti yapanlar paranın ticaretinin o kadar az serbest olmasını istiyorlardı. Özgürlük, eğer kazançları riske atıyorsa, çok da değerli değildir.

tarafından yeniden inşasına finansal destek sağladı. Fransa bir tem-belden ipotek kredisinde bir lider ve yenilikçi haline geldi. (Cameron, 1953, 129)¹⁰⁵ Rothchildler mutlu değildi. James de Rothchild bu yapısal değişikliğin denenmemiş ellerde çok fazla güç toplayacağını savunuyordu. Bu bir “tencere dibin kara seninki benden kara” durumuydu.¹⁰⁶ Her halükârda, İkinci imparatorlugun büyük kurumsal bankalarının ortaya çıkışı tekeli *haute banque* denilen güçlü bir özel bankerler grubunun elinden aldı (Cameron, 1953, 462). Fakat *haute banque* Fransız ticari teşebbüslerine yeterince kredi sağlamamıştı.¹⁰⁷

İkinci İmparatorlugun sonuna doğru, 1867’de, yeni bankalardan en büyüğü olan Credit Mobilier iflas etti. Fakat, Rothchildler hâlâ ayaktaydı ve bugün de ayakta. Bunula birlikte, liberal devlet modern kapitalizmin dünya çapındaki kredi yapısını müdahalesiyle değiştirmişti: “Kıta Avrupası’ndaki her ulusun bankacılık sistemi Fransız nüfuzunun damgasını taşıyordu” (Cameron, 1961, 203).¹⁰⁸ Uluslar arası pazara yönelik daha büyük sayıda bankanın oluşturulması *haute*

105 Bu etkinlikler İkinci İmparatorluk’da büyük bir servet kaynağıydı. Düzenli olarak ve yüksek faiz oranıyla çıkarılan Demiryolları ve Paris Şehri ya da Crédit Foncier tahvilleri tasarruflara güvenli ve karlı bir yatırım yeri sunuyordu.” (Girard, 1952, 399). Cameron’un devam ettiği gibi “*crédit foncier* fikrinin 1860’larda hızla yayılması ve 1875’de tüm Avrupa ülkeleri ve Avrupa dışındaki birkaç ülkenin benzer kurumlarının olması” şaşırtıcı değildir.

106 James de Rothchild’in görüşleriyle ilgili ayrıntılı bir tartışma için bkz. Gille (1970, 132-134) ve ayrıca Pouthas (1983, 457).

107 “*Monarchie censitaire* [sınırlı oy kullanma hakkına dayalı olarak seçilen yasama organlarına sahip monarşi] boyunca düzenli kredinin eksikliği, gerçekte yokluğu ile ilgili şikâyetler olmuştu. Louis Philippe’in saltanatının son yılında bu konudaki şikâyetler çok artmıştı. 1848 Devrimi’nden sonra krizlerin kısmen gelişmiş bir kredi sisteminin yokluğuna bağlı olduğu şeklinde genel bir kabul vardı (Gille, 1959a, 370). Lévy-Leboyer (1964, 699) şikâyetlerin “temelinin az olduğunu” saptar. Demiryollarının yapılmakta olduğu 1840’larda “finans pazarı batı Avrupa ekonomisinin hayati parçası olduğu izlenimini veriyordu. Bunun başlıca Paris ve Brüksel ve diğer birkaç merkez için geçerli olduğunu ve ciddi bir boşluk bulunduğunu kabul eder (s. 705). Bu gerçekten olup bitenlerin ipucu olabilir. Plessis (1987, 207), Temmuz Monarşisi’nde Banque de France’in diğer bankaları kapatmak için yerel şubeler açtığını, öte yandan İkinci İmparatorluk’da yerel ileri gelenleri protesto için yerel şubeleri kapatıklarını belirtir. Yerel ileri gelenlerin istediği hem Banque de France hem de yeni bankalardı, çünkü bu onlara birden fazla ve rekabetçi kredi kaynakları sağlıyordu.

108 Cameron (1953, 487) şu makul değerlendirmede bulunur: Crédit Mobilier’in ve çağdaşlarının ekonomik gelişmeye olan katkısını uygun biçimde değerlendirirken onun kayıtlarındaki olası mahsuplar hesaba katılmalıdır. Sermaye ihracı Fransa’nın kendisinin ekonomik gelişmesini engelledi mi? Crédit Mobilier etkinliklerini kendi ülkesiyle sınırlamakla daha büyük bir katkıda bulunabilir miydi? Bu tür sorulara verilecek hiçbir kısa cevap tatmin edici olmayacaktır, fakat hem ortodoks ekonomik

banque'nin gücünü azalttı. Bu kritik finansal durumlardaki daha zayıf devlet yapıları için büyük bir erdem değildi. Jenks (1927,273) devlete verilen borçlar alanındaki büyük rekabetin olumsuz etkilerini tartışır:

Rekabet, başarısız bankerlerin kredi pazarlamayı hafife almaları karşısında onu pazarlamanın risklerini arttırmaktan başka bir şey yapmadı. Bununla birlikte, rekabetin teşvik ettiği şey çok sık “şaş-kına uğramış” alıcılara daha fazla para baskısı yapmaktı... Tek ke-limeyle, kredi verme işi tekellerin elindeydi.¹⁰⁹

Credit Mobilier'nin iflası bu analize haklılık kazandırır. Bu zayıf hükümetlere verilen kredilerin kurumasına ve dolayısıyla 1873'den sonra Büyük Bunalım'm derinleşmesine yol açan bir dizinin parçasını oluşturuyordu.¹¹⁰

Liberaler yüzyılın ortasında gerçekleştirmek istedikleri şeye ulaştılar. Dünya ekonomisinin uzun bir süre yukarı yönlü hareket etmesi ve merkez bölgedeki devletlerin –özellikle Büyük Britanya ve Fransa'nın- eylemleri, en azından yirminci yüzyılın sonuna kadar, dünya çapındaki yer değiştirme sürecinin istikrarlı olmasını sağladı. Bunu liberal dünya düzeninin üç temelinden biri ve kapitalist dünya ekonomisinin on dokuzuncu ve yirminci yüzyıldaki en büyük başarısı olan “güçlü pazar” olarak adlandırabiliriz. Fakat liberal dünya düzeninin iki temel dereği daha vardı: Güçlü devlet ve güçlü devletler arası sistem. Şimdi bunu sağlama sürecine dönüyoruz.

Mutlak monarşiler güçlü devletler olmamışlardı. Mutlakiyetçilik zayıf devletlerin daha güçlü olmaya çalıştığı iskeleden ibaretti. Gerçekten güçlü devletlerin –yani yeterli bürokratik yapıya ve (savaş zamanı tutkulu vatanseverliğe dönüştürülebilen) makul derecede halk rızasına sahip olan devletler- kurulabilmesi 1789 sonrası dünya

doktrin hem de o zaman Fransa'daki spesifik ekonomik şartlar izlediği seyrin en fazla sosyal fayda yönünde olduğunu gösterir.

109 Tabii ki daha fakir ülkelere borç vermek hiçbir zaman zor değildir. Jenks'in gözlemlediği gibi (1927, 263): “Hükümetler borç para alırlar, çünkü ilerleme ihtirası ile vergi mükellefini yatıştırma arzusu arasında bölünmüşlerdir.”

110 Bkz. Newbold'un (1932, 429) analizi: 1866 İngiliz Finans krizinden ve 1870 Fransız siyasi çöküşünden sonra geride kalan daha muhafazakâr hanedanlar iyi parayı kötü olanın ardından atmaya ve Türkler, Mısırlılar ve Latin Amerika'nın Liberal cumhuriyetleri için yeni kredilerin sermayesinden eski kredilerin faizini ödeme araçlarını bulmaya gönülden hazır... Dolayısıyla Sultan, Hidiv ve yarım düzine Başkanın yükümlülüklerini yerine getiremediklerini ilan etmeleri sadece bir zaman meselesiydi.” Newbold, Amerikan İç Savaşı'nın etkilerini eklersek 1869-1873 “spekülasyon orgisini” kolaylıkla anlayabiliriz, der.

sisteminin normal değişiklik ve halk egemenliği atmosferinde olacaktı. Dünya sisteminin merkez bölgelerinde bu tür devletleri oluşturabilenler sadece ve sadece liberallerdi. Bürokratik gelişme ekonomik gelişmenin, en azından kapitalistlerin şu an ümit ettikleri ve şu an teknolojik olarak mümkün olacak derecedeki ekonomik gelişmenin temel ekiydi.

Tabii ki, güçlü bir bürokratik devletin oluşturulması onbeşinci yüzyılın sonunda başlamış uzun bir süreçti. Böyle bir inşaya direniş, tüm Avrupa'da ve dünyanın çoğunda olduğu gibi Fransa ve Büyük Britanya'da da var olan bir eski rejime gönderme yaptığımızda gerçekten kastettiğimiz şeydir. Jenerik olarak Kolbertizm şeklinde adlandırabileceğimiz şey gerçek gücü yerel düzeyden alıp, onu monarhın ellerinde toplayarak bu direnişin üstesinden gelme girişimiydi. Bu en iyi ihtimalle kısmen başarılıydı. Jakobenizm cumhuriyetçi bir yüzü olan Kolbertizmden başka bir şey değildi. Orijinal formu içerisinde 1815'de öldü. 1815'den sonra güçlü bir devlet yaratma savaşını liberalizm üstlendi. Kolbertizm ve Jakobenizm niyetleri konusunda çok samimiyken, liberallerin güçlü bir devlet yaratma niyetleri -birçok açıdan öncelikleri- olduğunu kabul etmeyi reddetmesi belki de Kolbertistler ve Jakobenistlerden daha başarılı olmalarının nedenini açıklar. Gerçekte o kadar başarılıydılar ki aydınlanmış muhafazakârlar bu aynı hedefi üstlendiler ve süreç içerisinde kendileriyle liberaller arasında herhangi bir ideolojik ayrımı büyük oranda yok ettiler.

Tabii ki, kapitalistlerin güçlü devletleri faydalı bulmalarının birçok nedeni vardır. Bunlardan biri onlara sermaye birikiminde yardımcı olmasıdır;¹¹¹ ikincisi ise bu sermayeyi güvence altına almaktır.¹¹² Fakat kapitalistler, daha önce olmasa da 1848'dan sonra, kendilerini işçi

111 Daumard (1976, 3:150) Burdeau'yu alıntılar: "Kapitalizm teorisyenleri *laissez faire* sloganını tekrar eder, fakat işadamları yasa yapanlardan *pouvoir faire* [yapabilme araçlarını] talep eder. Özgürlüğün eylemde bulunmalarını sağlaması kapitalistler için hiçbir zaman yeterli olmamıştır; bunun aktif olmasını isterler."

112 1914 baharında, Fransız *Comité des Houillères* sekreteri Henri de Peyerimhoff, dünya ekonomik rekabetinden söz ettiği bir konuşma yaptı: "Bu mücadelede neye güvenebiliriz? Sermayemize....Bu bir güçtür, fakat diğerleri tarafından desteklenmediğinde kırılgan bir güç. Korumasız servet en iştah çekici av ve en çok istenen rehinedir. Önce Venedik sonra Birleşik Eyaletler bu rolü oynamıştı. Amsterdam'daki House of Hope'un Avrupa'daki tüm hükümdarlar üzerindeki finansal talepleri Pichegru'nun süvarileri üzerinde çok iyi bir izlenim yaratmamış görünür ve korkarım ki En Huzurlu Cumhuriyet'in gerçekte yarı boş olan hazineleri Bonapart'ı onların tehditlerinden daha çok cezbedti. Paramız imparatorluğumuz için, imparatorluğumuzun paramızı koruyabileceği derecede çalışır" (Bouvier, 1965, 175).

huzursuzluğunun rüzgarlarına karşı sadece güçlü devletin –yani reformcu devletin– koruyabileceğinin farkına vardı. Pereire buna temas ediyordu: “ ‘Güçlü devlet’ büyük ölçekli (*büyük*) kapitalizmin refah devleti haline geldi” (Bouvier, 1967, 166’da alıntılanmıştır). Tabii ki refah devletinin burada iki anlamı vardır, hiç şüphesiz kapitalistlerin refahıyla birlikte işçi sınıflarının da refahı.

Viktorya dönemi Büyük Britanyasını, en parlak döneminde devletçilik karşıtlığının merkezi olarak düşünürüz ve genel olarak birçok İngilizin bu sırada Devlete ve merkezileşmeye şüpheyile baktığı oldukça doğrudur (Burn, 1964, 226).¹¹³ Devletin tarım çıkarlarını desteklemeyi bırakmasını isteyenler (büyük oranda liberaller) ve yerel ve daha geleneksel otoriteyi destekleyen ve onu fakirler için toplumsal kaygı söylemiyle birleştirme eğiliminde olanlar (çoğunlukla muhafazakârlar) arasındaki çatışan çıkarların karmaşasında¹¹⁴ sonrakinin sanayiye devlet müdahalesi projesini öne sürerek serbest ticaretin her zaferine bir karşılık bulması kolaydı. Brebner onu bir saray dansı gibi yüzyıl ortası dansı olarak adlandırır: 1832 Parlamento reformu, 1833 Tahıl Yasaları İptali, Peel’in 1841 bütçesi, 1842’deki Madencilik Yasası, 1833’deki İlk Fabrika Yasası, 1847’deki On Saat Tasarısı. “1825-1870 yıllarının siyasi girişimlerinin ortak bir özelliği çıkar sahibi grupların devleti müşterek çıkarlar için kullanmaya sürekli hazır olmasıdır (Brebner, 1948, 64, 70).¹¹⁵

113 Ancak, bu aynı İngilizlerin, özel bir çıkarları olduğu zaman, Devlet etkisini onu iletirmek için kullandığını kaydeder.

114 Speenhamland, tabii ki bu savaşta önemli bir girişimdi. 1795’de oluşturuldu ve 1834’de sona erdi. Hobsbawm (1962, 200) bunu, “ücretleri fakir vergilerinden destekleyerek işçiye minimum bir ücret sağlamaya yönelik iyi niyetli fakat hatalı bir girişim olarak isimlendirir -bu hatalıydı çünkü aksine ücretleri düşürmüştü. Polanyi (1957, 81) bunun bu etkiyi ancak, aynı zamanda 1799-1800’de Birleşme Karşıtı Yasaların çıkarılmasıyla doğurduğunu belirtir. Dolayısıyla, muhafazakâr girişim sanayicilerin istediği gibi bir serbest emek pazarının oluşmasını engellemiştir, fakat bunun işçi sınıflarına herhangi bir reel faydası olmadı. Ekonomik liberaller sorunu sonunda, Hobsbawm’ın devam ettiği gibi, işçiye sosyal ücretli bir iş bulmaya ya da göç etmeye zorlayarak “olağan canlı ve acımasız tarzları içerisinde çözdüler.” Göç iki şekilde oluyordu: kırsaldan şehire (bkz. Cairncross, 1949, 70-71) ve deniz aşırı ülkelere. Sonraki vasıflı zanaatkarların göçü üzerindeki sınırlandırmaların kaldırılmasıyla teşvik edildi (Kimin nereye gittiğinin analizi için bkz. Clapham, 1930, 1:489). Önceki tartışma için bkz. Wallerstein (1989, 120-121).

115 Ondokuzuncu yüzyıldaki müdahaleci yasaların uzun bir listesi için bkz. Brebner’in indeksi. Klasik ekonomistlerin Fabrika Yasaları gibi yasalara muhalefet etmemesi ile ilgili olarak Alfred Marshall’dan (1921, 763-764) başkasına bakmaya gerek yoktur: Ne Ricardo ne de onu çevreleyen seçkin çevreden herhangi biri erken Fabrika Yasaları-

1848'den önce orta sınıflar arasında devletin sosyal reformu ile ilgili tartışmaların çoğu “yaygın insan sevgisi coşkusuna ve işçilerin yaşamak zorunda oldukları fakirlik manzarası karşısındaki huzursuz vicdana” dayanmaktaydı (Halevy, 1947, 218). Bununla birlikte, İngilizlerin yardım edemediği, fakat sosyal müdahalenin başından itibaren engellemiş olduklarını hissettiği 1848 devrimleri suçluluğa reformcu yasaların siyasi önemini de ekledi.¹¹⁶ Dolayısıyla, İngiliz liberalizminin klasik devrinin zirvesinde, merkezi hükümetin gelişmesi tökezliyordu. (Katznelson, 1985, 274).¹¹⁷ Bu modern hükümetin temel-

na karşı olarak alıntılanmış gözükmez.” Tooke, McCulloch ve Newmarch'ın destekçi olduğunu ve başlangıçta muhalif olan Nassau Senior'un daha sonra onları desteklediğini belirtir. *Laissez faire*'nin gerçek sözcülerinin sosyal alanda bir miktar devlet müdahalesini onaylamaya bu hazır oluşları bir başka liberal ekonomist olan Stanley Jevons tarafından 1882'de şu şekilde teoriye döküldü: “Yarı-askeri memurların baş işaretiyle ne devletin işlevlerini maksimuma çıkarmalı ne de onları en iyi filozofların teorilerine göre asgariye indirmeliyiz. Her durumu kendi özelliklerine göre değerlendirmeyi öğrenmeliyiz. (*The State in Relation to Labour*, s. 171, Clapham, 1932, 2:389'da alıntılanmıştır). Jevons'un ifadesi Burn'ün (1949, 221) deyişiyle yüzyıl ortası Büyük Britanya'daki “liberal denge unsurunun” güzel bir örneğidir: “Denge hem birkaç sınıf ve çıkar arasında hem de ‘birey’ ve Devlet arasında geçerliydi. Bu çağın doğasındaki önemli bir değişiklik sonucu meydana geldi ve onun tarafından desteklendi. Bu değişiklik ilkenin yarar tarafından bastırılması olarak tanımlanabilir ve bir çağdaş tarafından bu şekilde tanımlanmıştır.”

- 116 Bu Büyük Britanya'da, Halévy tarafından (1947, 326) belirtildiği gibi dini önyargının garip sersemliği tarafından güçlendirildi: “Papalık Şiddetinin” İngiltere'de böyle bir kargaşaya neden olduğu 1850 yılına hayalen gitmeliyiz. Latin Avrupada, Avusturya ve Belçika'da Katoliklik Liberalizmi, ateizmi ve Sosyalizmi bozguna uğratmıştı. 1851 bitmeden önce tüm Piskoposluğun kutsamasıyla çevrelenen Louis Napolyon Fransa'daki Anayasayı alaşağı edecekti. Papalık Şiddeti, onu 1789'dan beri ve yenisinden topladığı güçle 1830'dan beri her yerde tehdit eden düşman güçlere karşı bu Katolik tepkisinin Kanallın ötesinde uzamasıydı. Bu nedenle, İngiliz kamuoyunun alarma geçmesi şaşırtıcı değildi. Kıta'da 1848 devriminin bozgunu Katolikliğin zaferi olmuştu. Fakat İngiltere bu devrimden kurtulmuştu ve Katolik tepkisi Britanya'ya ulaştığı zaman Kıta'da hiç olmayan bir engelle karşılaştı: 1846 devriminin zaferi, Liberalizmin zaferi. Cahill (1957, 75-76) aynı tanımdan zıt bir sonuç çıkarır: “Çoğunlukla İngiliz liberalizminin zafer yılı olduğu iddia edilen 1848 yılı, gerçekte dışarıdan ve içeriden gelen tehditler karşısında bu ideolojinin iflasına şahit oldu. Devrim yılı Fransız ve Katolik karşıtı hissiyatla güçlendirilen İngiliz milliyetçiliğinin zaferini gördü... İngilizlerin 1848 zaferi İrlanda İptali, Fransız Radikalizmi, Liberal bir Papa, İrlanda Katolikliği ve Demokratik Çartizm yayınları yaparak içerideki sosyal huzursuzluktan kaynaklanan gerilimleri kolaylaştıran bir yurtsever basının başarısıydı.”

- 117 Merkezi bürokrasi 1797 ve 1869 yılları arasında 15 kez büyüdü. “Üniter İngiliz devleti 1834 Fakirler Yasası'nın geçirilmesi sonucu dağıtımla ilgili politikalarını merkezde yoğunlaştırdı; 1848, 1866, 1872 ve 1875 Kamu Sağlığı Yasaları; 1839 ve 1865 Emniyet Yasaları; 1860 ve 1872 Gıda ve İlaç Yasaları.”

leri, Evans'ın dediği gibi (1983, 285) “bir fırtınaya tutulmuştu.”¹¹⁸ Fakat Gladston reformizmi, ekonomik eşitliğe en küçük bir bağlılık görüntüsü olmamasına rağmen “huzursuz bir reform inancıydı” (Southgate, 1965, 324).

Gladstone reformizminin kökenleri daha önce gördüğümüz gibi Benthamizmdeydi.¹¹⁹ Sonuç devletin işlevlerini “yeni ve daha az binçli Fabianizm doğrultusunda” dönüştüren sözde idari devrimdi. (MacDonagh, 1958, 60).¹²⁰ Azar azar, Ricardo ve Smith'in öğren-cileri güçlü bir ataerkil devlet getiren bir dizi sosyal reformu des-

118 Evans (s. 289) bunu “müthiş bir ironi” olarak görür, fakat bizim analizimizde, ne olursa olsun bir ironi yoktur. Onun kendisinin söylediği gibi, “en verimli ve en az mürşif şekilde” düzenleme yapmayı hiç kimse ikinci kuşak *laissez-faire* filozofları olan Benthamcı Faydacılardan daha iyi bilemez ya da daha iyi bildiklerini düşünemezdi. Bu nedenle Benthamcı Faydacılar ve onların birçok kisve altındaki halefleri sürekli bir role sahip olacaktı, zira devletin gücündeki artışla birlikte “uzmanların gücü de artıyordu” (Kitson Clark, 1967, 167).

119 Bkz. Coates (1950, 358): “Bentham reformlarını devletin yasama yetkisinin sınırsız kullanımı ile yürürlüğe koymaya çalışıyordu.” Bkz. ayrıca Checkland (1964, 411): “Benthamcılık toplumun acil ihtiyaçlarını belirlemek ve onların yerine getirilmesi için gerekli araçları tespit etmek anlamına geliyordu: Bu sahada müfettişler ve merkezi dairelerde yöneticilerle birlikte spesifik yasama anlamına geliyordu. Bu Bentham'ın yaptığı gibi ‘gündem’ açısından düşünen Parlamento Üyeleri anlamına geliyordu.” 1852 ve 1867 arasında, bu gündem güvenlik gücünü, hapishaneleri, vakıf okullarını, doktorları ve veteriner ilaçlarını kapsıyordu -bunların hepsi devlet tarafından düzenleniyor ve destekleniyordu. Bkz. Burn (1964, 167-226). John Maynard Keynes, *The End of Laissez-Faire* (1926, 45-46) adlı kitabında Benthamcılık ve devlet konusunda oldukça açtı: “Ondokuzuncu yüzyıl Devlet Sosyalizmi Bentham'dan, serbest rekabetten ortaya çıktı ve on dokuzuncu yüzyıl bireyciliğiyle aynı felsefenin bazı açılarından daha net, bazı açılarından ise daha muğlak bir versiyonuydu. Her ikisi de eşit şekilde özgürlüğe vurgu yaparken; biri negatif olarak mevcut özgürlük üzerindeki kısıtlamalardan kaçınmaya, diğeri ise pozitif olarak doğal ya da sonradan kazanılmış hakları kaldırmaya vurgu yapıyordu. Bunlar aynı entelektüel atmosfere farklı tepkilerdir.”

120 Bu değişiklik oldukça pragmatikti: “Bu gibi büyük değişiklikler, durumun açık aciliyeti tarafından sonunda yüzeye çıkan günün somut problemlerine doğal cevaplardı (s. 65). Aydelotte (1967, 226) aynı iddiada bulunur: Şu anda ondokuzuncu yüzyıl ortasının [Büyük Britanya'da] idari bir nihilizm dönemi olmadığı, fakat aksine hükümetin sosyal koşulları düzenlemesiyle ilgili hızlı ve önemli bir gelişme dönemi olduğu genel olarak kabul edilen bir tezdur. Bkz. ayrıca Watson (1973, 70): “Victoria döneminde hükümet etkinliğinin düzeyinin büyük oranda arttığından ciddi biçimde şüphe edilemez.” Bu görüşle ilgili eleştiriler için bkz. Hart (1965) ve Paris (1960). Bunun bir doktrin değil bir uygulama değişikliği olduğunu unutmamak önemlidir. Serbest ticaret doktrini bu sırada tüm Avrupada egemendi. Gerçekte, Kindleberger (1975, 51) 1820 ve 1875 arasında serbest ticarete bu şekilde yaygın dönüşü, Avrupa'nın ideolojik ya da daha doğrusu kuramsal nedenlerle serbest ticarete geçen bir bütün” olduğunun kanıtı olarak kabul eder. Fakat sonra, Büyük Buhran'ın ardından

teklemeye başladı (Roberts, 1958, 335). O zaman da, son virajda, bu şekilde yeniden tanımlanan İngiliz liberalizmi, başkalarının gizleme tehlikesi içinde oldukları belli liberal ilkelerin gerçekten farkına varan Muhafazakâr Parti'de bütüncü bir ifade buldu (Ruggiero, 1959,135).

Fransa'daki durum da dikkat çekici biçimde benzerdi. Orada da, *laissez-faire* "ortak parola" haline gelmişti. Fakat orada da "uygulama teoriden oldukça farklıydı". Yine orada "iktidardakiler barışçı fakat sonra savaşçı olma eğilimindeki dünya sistemi egemenliği mücadelesindeki sanayi faktörünün farkındaydı." (Leon, 1960,182).¹²¹ Orada da on dokuzuncu yüzyıl güçlü devletin inşa edildiği yüzyıldı. Hiç şüphesiz, bu inşa sürekli olmuştu ve -Richelieu'dan Colbert'e, Jökobenlere, Napolyon'a, *monarchies censitaires'e*, İkinci İmparatorluga, Üçüncü Cumhuriyete, Beşinciye kadar- sürekli olacaktı.¹²² Fakat birçok açıdan, İkinci İmparatorluk önemli bir ileri adıma işaret ediyordu. Ya da belki onu ifade etme şekli, İkinci İmparatorlunun halkın rızasına temel hazırlayarak yapının kapanmasına işaret etmesiydi. Louis Napolyon bunu başarabildi, çünkü Guizot'un deyim yerindeyse gönülsüz bir takdirle dediği gibi (Pouthas, 1983, 144'de alıntılanmış), "ulusal ihtişamı, devrimci bir garantiyi ve düzen ilkesini" bir ve aynı anda somutlaştırdı.¹²³

III. Napolyon'un kurduğu şey yukarıdan aşağıya refah devleti ilkesiydi. İkinci Cumhuriyet tüm halkın egemenliğinin bazı insanların koşullarındaki trajik sefaletle zıt olduğunu, bununla çeliştirdiğini

Avrupa pragmatik olarak serbest ticaretten uzaklaşacaktı. Gerçekler doktrinin üstesinden gelmeyi sürdürdü.

121 Yüzyılın ortasında Fransa ve Büyük Britanya arasındaki büyük farklılık, o dönem dünya ekonomisindeki görece güçleri dikkate alındığında, İngiliz devletinin aksine Fransız devletinin ticari alanda müdahaleden asla vazgeçmemesiydi.

122 "Yönetimin rasyonelleşmesi Devrim'den [1789] uzun süre önce başladı ve o zamana kadar durmadı" (Théret, 1991, 141-142). 1815'den itibaren başlayan sürekli genişlemeyle ilgili olarak bkz. ayrıca Fontvieille (1976, 2011).

123 Werner (1977, xi-xii) Guizot'un nüktelerini güçlendirir: "Bonapartçılık, inkâr edilmeyecek şekilde muhafazakâr, hatta tepkici özelliklere rağmen taraftarlarından, I. Napolyon tarafından onaylandığı şekilde Ulus ve 1789 İhtilali fikirlerine bağlılık talep ediyordu....Siyasal olarak örgütlenmiş ve seçimlerde oy veren halk artık bir prensin tebaası değil, halk oyu ile seçilmiş başkanın ve hatta imparatorun hizmet etmek zorunda olduğu gerçek hükümdardı... Genel oy hakkı, özgürlük, eşitlik ve kardeşlik, yurttaş kavramı hepsi birlikte İhlalin hayatta kalan başarıları anlamına geliyordu. Bu taraftarların gözünde gelecekteki devrimleri engellemek için güçlü ve merkezi bir iktidarın gerekli olmadığı anlamına gelmiyordu.

savunarak “toplumsal sorunu” gündeme getirdi. Bu gözlemden iki sonuç çıkarılması mümkün görülmektedir: “Sınırsız siyasi güce” ya da toplumu “yönetilmez” kılan “siyasi otoritelerin mutlak reddine (*pouvoir*)” yol açacak bir halk egemenliği kavramı (Ranze-lot, 1984, 67, 70). Bonapartizm “toplumsal soruna” bir cevap vermek için güç kullanmak zorunda olduğunu hiç unutmadan önceki tanımı temsil ediyordu.

III. Napolyon iktidardaki ilk on yılında düzeni baskıyla yeniden kurdu, bayındırlık işleri yapmak ve bankacılık sistemini modernize etmek için devleti kullandı ve Büyük Britanya ile 1860 serbest ticaret antlaşmasını yaptı. Bu dönemde, III. Napolyon öncelikle “sanayiciler için elverişli” ve dolayısıyla işçi sınıfının kontrol altında tutulduğu bir çevre oluşturmakla ilgileniyordu (Kemp, 1971, 181).¹²⁴ Bu bir kere sağlandığında, işçi sınıflarını siyasi süreçle bütünleştirmeye dönecekti. 1858’den sonraki yıllarda işçilerin gözünde oldukça popüler hale geldi. Bunlar büyük refah ve siyasi reform yıllarıydı; Fransa bu yıllarda İtalya’da ve başka yerlerde baskı altındaki ulusları destekliyordu. Bonapartçı bir işçi grubu ortaya çıktı (Kulstein, 1962, 373-375; ayrıca 1964). Bu atmosferde, cumhuriyetler, kralcılar ve Prens Napolyon arasında işçilerin lehine artan bir rekabet vardı. Hepsisi bu tür kuruluşların “inandıkları serbest ekonomiyle uyumsuz” olduğu gerekçesiyle kooperatifleri teşvik ediyordu (Plamenatz, 1952, 126).¹²⁵

III. Napolyon çeşitli şekillerde “yeni sosyal sola yakınlaşmaya” çalıştı (Duverger, 1967, 126).¹²⁶ 1864’de sendikaları ve grevleri yasal hale getirdi. Bu Henri See’nin sözcükleriyle (1951, 2:342), “Fransa’nın sosyal tarihinde çok önemli bir eylem oluşturunuyordu.”¹²⁷ Gerçekte, rejim fakirlere büyük bir yardım beşiği olmakla övünerek, propa-

124 Bourgin (1913, 224) ayrıca şunu belirtir: “İşçi sınıfı ellerini bağlı hissediyordu; Otoriter İmparator ücret çatışmalarında açıkça taraf tutarken işçi sınıfına karşıydı. Bununla birlikte belki de Avrupa’nın özel işareti olan insan sevgisiyle ilgili önyargılar inkâr edilemez.”

125 Prens Napolyon 1862’de Londra’da yapılan dünya sergisine katılmak üzere bir işçi delegasyonu hazırladı. Ancak, bir defa daha bunlar uluslararası işçiler Birliğinin oluşumuna katıldı ve döndüklerinde prensle olan ilişkilerini kestiler.

126 Yine de, Bourgin’in ısrar ettiği gibi (1913, 232), “hükümet işçilerle ilgili olarak tereddütledi.” Ayrıca, diye ekledi, tereddüt etmekte de haklıydılar. “İmparatorluk otoriter temelini sarsacak tavizler verdiği ölçüde, işçiler güçlerinin arttığını hissetmeye başladı ve onları başarılı şekilde inciten ve okşayan hükümetin dağıldığını gördüler.”

127 See varlığını sürdüren çeşitli sınırlamaları belirtir, bununla birlikte yasanın “ciddi bir ileri adımı temsil ettiğini, o zamandan kabul ediliş anına kadar artarak grev yapan işçiler adli otoriteler tarafından mahkemeye veriliyordu.”

gandasının ana teması olarak işçilerin ve fakirlerin durumunu iyileştirme çabasını kullandı (Kulstein, 1969, 95, 99).¹²⁸ “Demokratik Bonapartçılar arasında ilk olarak” III. Napolyon’un yapmaya çalıştığı şey kitlelere korunacak bir şey vererek onları muhafazakâr yapacak bir programdı (Zeldin, 1958, 50). Bu şekilde, Fransa’yı liberal bir devlete dönüştürme projesini tamamlamayı mümkün kıldı -bu 1875 anayasasında kutsanmış bir projeydi.¹²⁹ Ayrıca, Fransa sadece liberal değil, ulusal da bir devlettir ve on dokuzuncu yüzyıl Avrupası’nda ikisini özdeşleştiren Fransa’ydı.¹³⁰

İngiliz/liberal dünya düzeninin üçüncü temeli güçlü bir devletlerarası sistemdi. Metternich’in Kutsal İttifakı bu yönde bir adım sayılmamıştı; zira baskıcı müdahale kazanların kapağını bir kenarda tutmaya çalışırken ulusal kazanları kaynatma eğilimindeydi. Bu 1848’in göstereceği gibi daha fazla devrim için kesin bir ilahtı. Ya da hem İngilizler hem de Fransızlar öyle düşünüyordu. Hegemonik güç ve o sırada dünya ekonomisindeki en güçlü aktör olarak İngilizlerin istediği mümkün olduğunca çok serbest ticaretti. Bu askeri harcamalara en az ihtiyaç duyarak siyasi anlamda mümkün olduğunca çok anlamına geliyordu. İngilizler kendi yollarını dayatmak için sürekli çok fazla güç kullanmak zorunda kalmadan yollarını çizmek istiyordu. Kısacası, ekonomik çıkarlarına hizmet edecek derecede istikrar ve açıklık istiyorlardı. Tabii ki, bu hedef bir anlamda yeni değildi. Fakat yüzyılın ortasında, İngilizler bu konuda daha dürüst olabilecek ve kısa süre böyle bir politikanın meyvelerinden oldukça çok yararlanabilecek konumdaydı. Hiç şüphesiz, Cunningham’ın (1908, 869) kaydettiği gibi:

Kontrolsüz ilişki sisteminin İngiltere için fırsat olduğu içtenlikle belirtilebilir; çünkü bir sanayi devleti olarak özel bir gelişme evresine

128 Theret, çok gerçekçi olarak (1989, 1160), hükümetin giderlerine bakıldığında İkinci İmparatorluğun sosyal imajının iyi görünmediğini gözlemler.”

129 Daumard (1976, 138) projeyi şu şekilde tanımlar: “Fransızlar gittikçe daha çok tebaa olmaktan yurttaşlığa doğru gidiyordu.”

130 Bkz. Woolf (1992, 101): “Fransa modelinin, Britanya’nınkinden daha fazla olarak, modern Avrupa siyasal kavramını oluşturmada çok önemli olduğu ileri sürülebilir; bunu nedeni tam olarak ulusal kimliğin liberallerin elinde devlete atfedilen liderlik rolüyle birleşmesiydi. Zira, Napolyon devrinin bu mirasının en çarpıcı özelliklerinden biri liberalizmin standartlaştırıcı idari reformların birleşik bir devlet kimliği oluşturma metodu olarak gittikçe artan özdeşleşmesiydi... Yeni ulus devletler on dokuzuncu yüzyılda bağımsızlığını kazandıkça hükümetleri ulus karşıtı bölgesel ya da etnik kimlikler tehlikesi olarak gördükleri şeye karşı aynı metodlar üzerinde ısrar etti.

ulaşmıştı, fakat bu ekonomik sistemin daha az geliştiği ülkeler için eşit derecede avantajlı değildi.

Bunun nedeni, Musson'un öne sürdüğü gibi (1972b, 19), serbest ticaretin gerçekte sadece bir diğer korumacı doktrin olmasıydı -bu durumda belli bir zamanda büyük ekonomik verimliliklerden yararlananların avantajlarını koruyordu.¹³¹

Serbest ticaretin on dokuzuncu yüzyılda kapitalist dünya ekonomisinde ya da en azından Avrupa devletleri arasında egemen olduğunun savunulması ölçüsünde, bu en fazla yüzyıl ortası Kondratieff A dönemi (1850-1873) öyküsüydü. "On dokuzuncu yüzyıl Avrupa'da uluslararası ticaret sınırlamalarıyla başladı ve sona erdi" (Bairoch, 1976a, 11),¹³² bunlar oldukça katı sınırlamalardı -bir yanda kıta blokajı diğer yanda birçok korumacı gümrük vergisi vardı.

Büyük Britanya'nın kendisinin serbest ticaretin erdemleri tarafına çekilmesi yavaş olmuştur. Ticaret Odası'ndaki siyasi ekonomistler 1815'de tahıl yasalarının kabul edilmesinin onları iki kat kaygılandıran *Zollverein*'i teşvik ettiğine inanıyordu. Bu Alman eyaletlerinde rekabetçi imalatın gelişmesini hızlandırdı ve ayrıca Britanya'nın bu eyaletleri "Prusya, Bavarya, Avusturya ve Rusya'ya sızmak için mü-kemmel kaçakçılık üsleri olarak kullanmasını engelledi (Clapham, 1930, 1:480-481; Kindleberger, 1975, 33-34).¹³³ 1830'larda rekabetçi

131 "Serbest ticaret eski Merkantilist politikalar kadar korumacıydı. Yabancı, endüstriyel rekabetin artmasını engellemeyi ya da geciktirmeyi amaçlıyordu -yabancı ülkelerin, ucuzluklarıyla yabancı endüstrileri batıracak olan İngiliz malları karşılığında yiyecek ve hammadde verecekleri umuluyordu." İngiliz koloni üstünlüğünün (tabii ki yüzyılın son çeyreğinde yeniden kurulmak üzere) ancak 1860'da tam olarak kaldırıldığını belirten Schuyler (1945, 246) şöyle söyler: "İngilizlerin ticaret yapmak için tüm dünyaya açılma ihtiyaçları artık kalmamıştı; ticaret kendi kendini korur hale gelmişti." Evans (1983, 31) Büyük Britanya'nın Amerikan Savaşından sonra Avrupa'da tamamıyla tecrit edilmiş halde kalmasına bağladığı 1780'lerdeki ticaret antlaşmaları uğraşını tartışırken sadece bir antlaşmanın -Fransa'yla 1786'da yapılan Eden Antlaşması- yapılabildiğini gözlemler. Fakat antlaşmanın Britanya dünyanın ilk sanayi ülkesi olduğunda sahip olacağı gizli tekelin ilk işareti olduğunu söyler. Ticaretin liberalleşmesi en verimli üreticileri kayıracaktı." (Eden antlaşmasıyla ilgili olarak bkz. Wallerstein, 1989, 87-93.)

132 Bairoch (1973, 561-562) 1860-1880/1890 yıllarını "Avrupa'nın serbest ticaret deneyimi" olarak listeler; bu sırada "Avrupa içindeki ticarete daha hızlı bir artış vardı." Daha sonraki bir makalede (1989, 36) 1860-1879 yıllarını verir. Polanyi (1957, 19) 1846-1879 yıllarını "serbest ticaret dönemi" olarak belirler. Büyük Britanya serbest ticaret ilkesini resmi olarak 1846'da kabul etmişti.

133 Kindleberger şu sonuca ulaşır: "Bu durumda, Tahıl Yasalarının iptali 'serbest ticaret emperyalizmi', dünyayla mamul mallar ticaretinin tekelini ele geçirme arzusu tara-

imalatla ilgili kaygılar arttı.¹³⁴ Bu kaygılar ve daha önce tartışılan iç değerlendirmeler Peel'in 1840'lardaki eylemlerinin nedenini açıklar. Peel'in bir serbest ticaret ideologu olmadığını hatırlayalım; o bir Cobden değildi. O Schuyler'in yerinde tasviriyle (1945, 134), taksit planıyla ilgilenen, teorileri mantıksal sınırlarına itmeye hevesli olmayan bir reformcu idi.¹³⁵

Büyük Britanya'daki en güçlü serbest ticaret teması -ya da, deyim yerindeyse, arkasında en geniş halk desteği bulunan tema- "liberal müdahalecilik" olarak isimlendirilebilecek şeydir. İngilizler için serbest ticaret diğer hükümetlerin İngiliz girişimlerine zarar verebilecek şeyleri yapmasını engellemeyi amaçlayan bir doktrindi. Bu açıdan, kölecilik karşıtlığı (ve köle ticareti karşıtlığı) hareketi liberal müdahaleciliğin ilk büyük başarısı sayılabilir. İngiltere'deki kölelik karşıtlarının ekonomik değerlendirmelere dayanma derecesinden daha önce söz etmiştik (Wallerstein, 1989, 143-146).¹³⁶ Burada vurgulamak istediğimiz şey kölelik karşıtı hareketin liberal reformizmin modelini teşkil etmesidir -bu noktanın altı Blackburn tarafından çizilmiştir (1988, 439-440):

fından güdüldü. 1830'daki *Zollverein* sadece acele ihtiyacını gösteriyordu."

- 134 Bkz. Cain (1980, 19): "1830'larda Avrupa ülkelerini mütakabiliyet temelinde taviz vermeye teşvik için yapılan girişimler çoğunlukla sanayileşmiş Britanya ile tarımsal Avrupa arasında 'doğal' bir işbölümü olması gerektiği anlayışına dayanıyordu. Bu pazarlıklar büyük oranda başarısızlıkla sonuçlanmıştı, çünkü Fransa gibi ülkeler mamul malları için Britanya'ya bağımlılıktan uzak durma konusunda kararlıydı."
- 135 Sonraki gözlemcilerin onun eylemleriyle ilgili olarak bu gibi zıt değerlendirmeler yapmasına imkân veren tam olarak bu merkezci uzlaşmaydı. Bir yandan, Jenks (1927, 126) Tahıl Yasalarının iptalinin (artı demiryolu çılgınlığının) Büyük Britanya'nın dış ticaretinin koşullarında [Önceki kuşakların üretimindeki değişiklikler kadar] eksiksiz bir devrim ortaya çıkardı." Yaklaşık aynı sırada, kendisi de muhafazakâr bir korumacı olan Walker Smith (1933, 17, 27-28) şunu ileri sürüyordu: "Peel'in Gümrüğü gözden geçirmesi Serbest Ticaret açısından değil bilimsel ve dereceli koruma açısından... Korumacılık düzene sokulmuştu. O zaman bazı kesimlere göre yeni Gümrük ve gözden geçirilmiş değişken ölçekli bir Serbest Ticaret kenarının kalın ucuydu. ... Fakat Peel, liderliğini yaptığı parti kadar güçlü biçimde, kendileri tarafından güçlendirilmiş ve tadil edilmiş korumacı sistemin yanında dik durdu."
- 136 Drescher (1981, 18) köle karşıtlığının bir orta sınıf dünya görüşünü evrenselleştirmenin bir aracı ya da iç reformdan sapma olduğu fikrine karşı güçlü bir sözcüdür; onu daha ziyade "karşıt kapitalist sömürünün oldukça spesifik açıdan yıkıcı biçimde karşılaştırılabileceği bir insanlık kolu teşkil eder" görüyordu." Ekonomik faktörlere çok daha büyük bir rol verme eğilimindeki Blackburn bununla beraber şu sonuca ulaşır (1988, 520): "Kölelik ekonomik nedenlerle değil siyasi olarak savunulamaz olduğu yerde kaldırıldı." Burada temelde köle direnişinin ve köleliğin kaldırılması taraftarlarının sosyal hareketliliğinin derecesini kastediyordu. Fakat bu bana ekonomik ve siyasi alanların yapay bir ayrımı olarak görünmektedir.

Çok şiddetli sıkıntı zamanlarında kölelik karşıtlığı orta sınıf reformcularına sosyo ekonomik ideallerini vurgulama imkânı verdi... [Kölelik karşıtlığı] özel çıkarlardan ziyade genel politika tarafından gerekli kılman bir yasama modeli sunuyordu. İşçi sınıfının sözleşmesini kutsarken, sözleşmeyi düzenlemede devlet müdahalesini haklı görüyordu. Özgürlük savunucuları onu pazar genişlemesi vasıtasıyla ekonomik bir teşvik sunar şekilde sundular. Özgür işçi aynı zamanda bir tüketiciydi.¹³⁷

Devlet tarafından yönetilen liberalizmin meşruiyetine olan aynı liberal inanç serbest ticarete uygulandı. Hindistan'ın pamuklu tekstil malları ihracatçısı olmaktan ham pamuk ihracatçısı olmaya zorla dönüştürülmesi, İngiliz devleti Lancashire'ı Avrupa pazarlarında Hindistan rekabeti tehdidine karşı güvenceye aldığında, İngiliz pamuk üreticilerinin serbest ticareti çekincesiz olarak benimsemelerini sağladı (Farnie, 1979, 100).¹³⁸ Palmerston 22 Ocak 1841'de Auckland'a şöyle diyordu: "Tüccarlara yol açmak ve bunları güvenceye almak hükümetlerin görevidir (Platt, 1968b, 85'de alıntılanmış).¹³⁹ Bu mantığı 1846'daki bir parlamento tartışmasında Avrupa devletlerine de uygulayan bir Whig parlamenter serbest ticareti, "yabancı ulusların, onları yönetme sorumluluğunu omuzumuza yüklemekten, bizim için değerli Koloniler haline gelebileceği faydalı bir ilke olarak tanımlayabiliyordu."¹⁴⁰ Bu yarar sağlama duygusu, pamuk üretiminin uygarlı-

137 Blacburn (s. 430) ayrıca "reform ve kölelik karşıtlığı arasındaki ilişkinin sadece bir parlamenter hesabın ürünü olmadığını" kaydeder. Her iki hareket de anormal olarak gördükleri mülkiyet tiplerini sorguladı. ... Kölelik karşıtlığı orta sınıfları ve halktan taraftarları devrime dönüşme tehlikesi olmadan hareketlendirmeye yardımcı oldu.

138 Sadece Hindistan'da değil dünya ekonomisiyle yeni bütünleştirilmiş diğer bölgelerde de sanayi faaliyetlerini kaldırma süreci Wallerstein'de (1989, 149-152) tartışılmaktadır.

139 Plant şu yorumda bulunur: "Tüm muhafazakârlar, siyasetçiler, tüccarlar ve memurlar, dünyanın ticarete açılmasının Hükümetin sürdürebileceği bir hedef olduğu konusunda hemfikirlerdi. Araçlar konusunda farklı görüşlere sahip olabilirlerdi, fakat hedeflere inancı paylaşıyorlardı; maddi ve hatta ahlâki ilerlemenin ticaretin genişlemesinden otomatik olarak beklenebileceğini hissediyorlardı. Örneğin İngiliz Çin savaşlarına şiddetle karşı çıkan Richard Cobden onların sonucunu -Çin'in dünya ticaretine açılması- sıcak karşılıyordu. Pazarları bir süngünün ucunda açmanın ahlâki olarak yanlış olduğunu savunuyordu, fakat bu pazarlara ulaşmak uygulamada ortak faydaydı ve sonuçta dünya barışının en kesin garantisi olan ticaretin genişlemesini getirecekti. Londra merkezli çoğu memur Cobden'in görüşünü paylaşıyordu.

140 *Parliamentary Debates*, 3. dizi, LXXXIII, 23 Şubat 1846, 1399-1400, Semmel'de (1970, 8) alıntılanmıştır. Tabii ki, bazı kişiler serbest ticaret avantajının kırılganlığının ya da onun geçiciliğinin farkındaydı ve bundan hiç denenmemesi gerektiği sonucunu çıkardılar. Disraeli bunlardan biriydi. 1838'de Avrupa tikelerinin "İngilte-

gın toplumsal yeniden doğuşu için John Ruskin'e değerli gelen güzel sanatlardan daha önemli olduğu şeklinde "yarı-dini" bir inanışa yol açabiliyordu (ya da buna dayanıyordu?) R. H. Hutton 1870'de şunu savunuyordu: "Bir Titian tablosu ve Lancashire pamuk fabrikası arasında seçim yapmak zorunda kalsaydık, insanlık ve ahlâk adına pamuk fabrikasını seçerdik" (Farnie, 1979, 87-88).¹⁴¹

Serbest ticaret, Gallagher ve Robinson'un ünlü deyişiyle serbest ticaret emperyalizmiydi (1953, 2-3, 11, 13), fakat onların en önemli şu nitelikleri her zaman akılda tutulmalıdır: "İngiliz politikası mümkünse resmi olmayan, gerekliyse de resmi şekillerde kontrol ilkesini takip ediyordu." On dokuzuncu yüzyılın son üçte birlik kısmının kabul edilmiş sömürge mücedeleşi öncesine denk gelen, yüzyılın ortasındaki serbest ticaret yıllarında bile çok sayıda sömürgeyi işgal ya da ilhak etmek zorunluydu. Öyle ki bu dönem, bir "ilgisizlik" dönemi olmaktan çok uzak olarak İngilizlerin deniz aşırı ülkelere yayılmasında belirleyiciydi; bu bir ticari nüfuzu ve sömürge yönetimini mümkün kıldı; bu sayede Büyük Britanya kendisinininkine en uygun ekonomilere egemen olabilecekti.¹⁴² Müdahale hoş olmayan bir şey

re'nin dünyanın atölyesi olmasına" göz yumacaklarını varsaymanın bir "yanılsama" olduğu gerekçesiyle Tahıl Yasasının iptaline karşı çıkıyordu. Tabii ki uzun vadede haklıydı, 1840'daki bir konuşmada Parlamente'ye Hollandalıların da bir keresinde tüm Avrupa'yı "çiftlikleri" saydığını hatırlatmıştı. (*Parliamentary Debates*, 3. Dizi, XLI, 13 Mart 1838, 940; LIII, 1 Haziran 1840, 383-384; Semmel'de alıntılanmıştır, 1970, 155). "

1846'da Tahıl Yasalarının iptali ile ilgili büyük tartışmada Disraeli yasaklayıcı koruma ile sınırsız rekabet arasında bir orta yol çağrısında bulundu. İspanya ve Türkiye'yi her birinin örneği olarak verdi ve Osmanlı imparatorluğundan şu şekilde söz etti: "Uzun bir süre tam bir rekabet sistemi uygulandı; bu gerçekte politikasıyla ilgili bir inançtan değil daha ziyade bir fatihler ırkının ticarete karşı göstermiş olduğu mağrur ilgisizlik tutumundan kaynaklanıyordu. Türkiye'de serbest ticaret var olmuştur ve ne üretmiştir? Dünyadaki en güzel sanatların bazılarını yoketmiştir." (Holland, 1913, 265'de alıntılanmıştır). Tabii ki bu tez bir parça aldatıcıdır; çünkü serbest ticaretle ilgili 1838 İngiliz-Türk Ticaret Antlaşmasının bu yıkımda oynadığı rolü belirtmeyi ihmal eder (bkz. Wallerstein, 1989, 176-177).

141 Hutton bunu "Mr. Ruskin's Philosophy of Art," başlıklı bir makalede yazıyordu, *Spec-tator*, 6 Ağustos 1870, s. 953.

142 Bu yıllarda ele geçirilen yeni kolonilerin listesi Yeni Zelanda, Altın Sahili, Labuan, Natal, Pencab, Sind, Hong Kong, Berar, Oudh, Aşağı Burma, Kowloon, Lagos, Sierra Leone çevresi, Basutoland, Griqualand, Transvaal ve Queensland ve British Columbia'yı içerir. Semmel (1970, 203) "Viktorya döneminin ortasındaki ünlü anti emperyalizmin bir mit olduğunu savunur." Platt (1973, 90) geçerli biçimde şunu belirtir: "Bu dönemde, yani 1830 ve 1860 arasında İngilizlerin ticaretin az bir önemi olduğu 'gayri resmi imparatorluk' alanlarına, Latin Amerika'ya, Doğu Akdeniz'e ve Uzak Doğu'ya hızlı ekonomik yayılma güdülleri ve fırsatları mevcut değildi."

olarak görünse bile, Hindistan yollarına, ya da İngilizlerin dünya ekonomisindeki konumuna rekabet halindeki güçlerin “eşitsiz” etkinliklerinin neden olduğunun düşünüldüğü korkutucu bir tehdit ortaya çıkar çıkmaz bu hızlı biçimde meşru hale geldi (Platt, 1968b, 32).

Yakın bağdaşmaya ve Büyük Britanya ile Fransa’nın liberal bir dünya düzeni dayatmada fiili işbirliğine rağmen Fransa açık bir korumacılığı terket-mede oldukça tereddütlü davrandı. Fransa 1786’da çok kısa bir süre bunu yaptı; sonuçlar pek tatmin edici değildi (Wallerstein, 1989, 87-93). 1815 sonrası dönemde, Büyük Britanya biraz daha yoğun olmakla birlikte Fransa gibi korumacı kaldı.¹⁴³ Büyük Britanya serbest ticaret korumacılığına doğru ilerlediginde, Fransızlar kendileri için oldukça anlaşılabilir nedenlerle dik durdu. Bir Fransız sanayicisinin 1845’de emsallerine yaptığı bir konuşma bunu gösterir.

Beyler, ticaret için serbestlik çağrısında bulunan teorilere kulak tıkayın. Bu teori İngiltere tarafından ticaret dünyasının gerçek yasası olarak ilan edildi; ama bunu ancak uzun birçok mutlak yasaklar uygulamasından sonra, sanayisini hiçbir büyük ölçekli sanayinin başa çıkamayacağı bir büyük gelişme düzeyine getirdikten sonra yaptı.¹⁴⁴

Gerçekte, 1840’ların başında Fransa, başarısız da olsa, büyük Britanya karşısındaki sanayi pozisyonunu güçlendirmek için komşu devletlerle bir gümrük birliği yaratmaya çalışıyordu.¹⁴⁵

Bu nedenle, Büyük Britanya’nın yüzyılın ortasındaki serbest ticaret diplomasisinin Avrupa’daki büyük başarısının sözde Chevalier-Cobder antlaşmasının -1860 Anglo-Fransız Ticaret Antlaşması- imzalanması

143 Büyük Britanya sanayi korumacılığını ancak 1820’lerde terk edecek, 1846’ya kadar tarıma ve 1849’a kadar gemiciliğe bağlı kalacaktı. Fransa sınırlamaları gevşetmeye daha az istekliydi. *Restorasyon monarşisi arkasında Napolyon’un Kıta Blokağı olduğu halde bilinçli bir ekonomik seçim yapmak zorundaydı. 1814 seçimi oldukça açıktı: Fransız politikası içerideki maksimum ekonomik özgürlüğü uluslar arası pazarda maksimum korumacılıkla bağlayacaktı*” (Demiér, 1992, 97). Crouzet (1972b, 103) şu yorumda bulunur: “Bununla birlikte, korumacılığın 1815 sonrası dönemde” çoğu Kıta endüstrisi için kesinlikle gerekli olduğunu kabul etmek daha makuldur. Fransızların hatası onu uç noktalara taşımaktı -çoğu yabancı mamul mallarını tamamiyle yasaklamak.”

144 Léon Talabot, *Conseil général des manufactures: session de 1845* (1846, 4), Lévy-Leboyer (1964, 15).

145 Böyle bir birliği 1842’de Belçika’yla neredeyse ulaşılmıştı ve onu Hollanda, İsviçre ve Piedmont’a genişletme müzakereleri yapıyordu; “Fransız çıkarları ve Fransız nüfusunun yeniden canlanmasından korkan diğer büyük devletlerin dışişleri bakanlıklarının birleşik muhalefeti onu etkili bir şekilde engelledi” (Cameron, 1961, 37).

olması şaşırtıcı görünebilir; bu antlaşma “on dokuzuncu yüzyılın en önemli ticaret liberalleşmesi anlaşmasını temsil ediyordu” (O’Brien and Pigman, 1992, 98) Ne olmuştu?

Antlaşma bütün önemli endüstrileri etkiledi. Fransa yasaklara son verdi ve kıymete dayalı vergileri sınırladı. Bunların yerine altı ay içerisinde özel vergiler gelecekti. Büyük Britanya, neredeyse bütün Fransız mallarının ülkeye serbest girişine izin verdi, tek önemli istisna şaraptı. Kömür gümrüksüz olarak her iki ülkeden ithal edilebilecekti. Fakat Büyük Britanya bir ihracatçı ve Fransa ithalatçı olduğu için bu gerçekte bir İngiliz taviziydi, bu Büyük Britanya’da çok fazla tepki uyandırdı. Bunun yanında, antlaşma en çok kayırlan ülke hükmünü içeriyordu; bu Fransa’nın diğer Avrupa ülkeleriyle karşılıklı gümrük indirimi anlaşmalarına girmesi derecesinde İngiltere’nin bundan otomatik olarak yararlanacağı anlamına geliyordu. Buna karşılık yapılan ve aynı hükmü içeren her yeni antlaşma sonucu gümrüklerde genel bir indirim ortaya çıktı ve “on ya da daha fazla yılda Avrupa İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar tam bir serbest ticarete çok yaklaştı”(Cameron, 1989, 277).¹⁴⁶

İngiliz serbest ticaret diplomasisi her zaman Fransa’ya dayanmıştı. Fransa tabii ki önemli bir ticaret ortağıydı; fakat daha da önemlisi Fransa, Büyük Britanya’nın en büyük ve en sürekli ticaret açığı verdiği ülkeydi (Bairoch 1976a,46).¹⁴⁷ 1815’den itibaren Büyük Britanya’nın Fransa’yla antlaşma yapma girişimleri başarısızlığa uğramıştı. Gerçekte pazarlıklar her iki tarafta da gönülsüzdü, çünkü tartışılan koşullar her zaman katı bir karşılıklılık içeriyordu ve hiç şüphesiz Fransa hükümeti korumacı Odaları kontrol etme gücüne sahip

146 Dolayısıyla, “1860 antlaşması gittikçe uzayan ticari anlaşmalar zincirinde birinci halkayı teşkil ediyordu” (Dunham, 1930, 142). Antlaşmanın her iki tarafta önemli tavizleri temsil ettiğini takdir etmek önemlidir” (Condlife, 1951, 222). Bu serbest ticaret başlangıcının çoğu zaman önemsenmeyen önemli bir sonucu dünya ticaretinin coğrafyası üzerindeki etkisiydi. 1790’da Avrupa içindeki ticaret Avrupa uluslararası toplam ticaretinin yüzde 76’sı iken 1800-1860 dönemi artan coğrafi farklılaşma dönemi idi; bu daha sonra 1860-1880/1890 döneminde tersine döndü ve ondan sonra yeniden sürdürüldü. Yine de, bu hareket abartılmamalıdır. Avrupa-İç ticaret toplamın bir yüzdesi olarak yüzyıl boyunca hiçbir zaman üçte ikiden az değildi. Bkz. Bairoch (1974b, 561-563).

147 Büyük Britanya Fransa karşısında Amerika’nın kendisini daha sonraları 1980’lerde Japonya ve 1990’larda ve yirminci yüzyılın başında Çin karşısında bulacağı durumla aynı durumdaydı.

degildi (Dunham, 1930, 101).¹⁴⁸ Değişen şey III. Napolyon'un liberal bir devleti güçlendirme arzusuuydu. Devrimcilerin bastırılmasının ertesinde, on yıl sonra, sendikaları tanıyacak ve on yıl boyunca Fransız ekonomisini devlet eliyle güçlendirdikten sonra 1860 Antlaşmasına doğru ilerleyecekti. Bunu etkili bir şekilde yapabiliirdi, çünkü otoriter güçleri sayesinde bunu gizlice yapıyordu. III. Napolyon Antlaşmayı bir gün, devlet bakanı Achille Fould'a yazdığı bir mektupta açıklıyordu. Bu hemen "III. Napolyon'un yeni darbesi" olarak isimlendirildi (Bairoch, 1970, 6).¹⁴⁹

III. Napolyon'un bu antlaşmayla ilgili pazarlığında önemli olan getirdiği ekonomik değişim değil, kültürel anlamdı. Antlaşmaya imza koymak Fransa'nın liberal devlet kavramına tam olarak bağlılığını temsil ediyordu. Ekonomik anlamda, bu Fransız ekonomisinin açılmaya başlaması değil, onun zirveye çıkmasıydı (Mokyr and Nye, 1990, 173). Bu en iyi ihtimalle açıkça korumacı olan bir sistemden "ılımlı şekilde korumacı" bir sisteme geçti (Rist, 1956, 943; bkz. Coussy, 1961,3).¹⁵⁰ Bunun ekonomik sonuçları nelerdi? Dunham (1930,1-2) onun "dış rekabetin yararlı rekabetiyle, can çekişen Fransız sanayiini dirilttiğini" savunur.¹⁵¹ Fakat Bairoch(1972,221) Fransa

148 Dunham şu şekilde devam eder: "Fakat, 1840 ya da 1852'de bir antlaşma imzalanırsa bile bu çok az bir anlam ifade ediyordu, çünkü her durumda çok az mal üzerinde sınırlayıcı bir pazarlıktan daha önemli bir şeyle ilgili bir madde yoktu.

149 Fohlen (1956, 418) uzun vadede III.Napolyon'un eylemi için ağır bir siyasi bedel ödediğini öne sürer: "Tek ciddi gümrük reformunun başarılabilmesi için, burjuvazinin isteğine karşı, otoriter bir yol gerekiyordu ve bu nedenle III. Napolyon tahtını kaybetti. 23 Ocak 1860 İngiliz Fransız Ticaret Antlaşması bir 'sanayi darbesi' olarak görüldü bu nedenle gerçek bir serbest ticaret ortaya çıkarmaktan çok uzak olsa da ekonomik geleneğe ve burjuva ideolojisine çok zıttı. III.Napolyon burjuvaziye ihanet etmişti ve bunu 1870'de hatırlayacaklardı.

150 Broder (1976, 335) aynı noktayı daha kesin biçimde belirtir: "1860 Antlaşması konusunda yanılma içinde olmamalıyız. Antlaşmayla ilgili tartışma yanlış bir tartışmadır. On dokuzuncu yüzyıl boyunca Fransa kararlı biçimde korumacıydı. Korumacılık sırasıyla genel (1820-1852), ılımlı (1852-1881) ve seçici (1882-) olarak kategorize edilebilir."

151 Bkz. ayrıca sonuçların Fransa için genellikle olumlu olduğunu öne süren Rist (1956). Dunham'a göre Britanya için durum şöyleydi: "Bunun İngiliz endüstrilerinin genel gelişmesini gözle görülür biçimde etkilediği şüphelidir." Dolayısıyla, bu serbest ticaret övgülerinin İngiliz şarkıcısına göre antlaşma (ondan nadiren yarar sağlayan) İngilizlerin (kendi iyilikleri için ona kanmak zorunda olan) Fransızlara verdiği mükemmel bir hediye olarak görünmektedir. Öyleyse, İngilizlerin neden buna bu kadar hevesli olduğu merak edilir. Iliasu (1971) antlaşmanın arkasındaki güdülerin ekonomik olmaktan çok siyasi olduğunu savunur. Her şeyden önce, antlaşma yap-

için ekonomik faydalar bulunduğuna ikna olmamıştır. O daha ziyade, “ticaretin liberalleşmesinin Fransa’nın ekonomik büyümesini muazzam şekilde yavaşlattığını” söyler.¹⁵²

Genel olarak, serbest ticaretin Büyük Britanya’ya iyi hizmet ettiği varsayılır; bunun hem destekçileri hem de düşmanları bunda hem fikirdi; İngilizlerin bakış açısından bu “daha en başından [1846] bir başarıydı” (Imlah, 1950, 156). Fakat bunun büyük Britanya için bile ne kadar faydalı olduğu konusunda şüpheli görüşler vardı: Ekonomik avantajlar konusunda şüphelilik¹⁵³ ve onun Büyük Britanya’da gerçekten sahip olduğu destek ve serbest ticaret taraftarlarının ne kadar etkili oldukları ile ilgili şüphelilik.¹⁵⁴ Böylece, der Redford (1956, 11) 1860’ın büyük olayları -Anglo-Fransız antlaşması ve Bay Gladstone’un bütçesi- önceden düşünülenlerden daha az uygulama etkisine

ma 1846’dan sonra karar verilen herhangi bir ticari antlaşmaya girmeme ilkesinin ihlalidir (s. 72) der. Antlaşmayı iki ülke arasında İtalya konusundaki “çözülmemiş diplomatik anlaşmazlığa” bağlar (s. 87). Napolyon Nice’i 1861’de ilhak etti ve antlaşma “doğru ya da yanlış olarak... Büyük Britanya’nın ilhaka onayını satın almak için bir rüşvet olarak görüldü” (s. 96).

152 Bairoch (1970, 7) bunun böyle olduğunu ve aynı zamanda “korumacılığın yeniden benimsenmesinin [1892 Meline gümrüğü] büyüme hızında artışa neden olduğunu söyler.” Ayrıca bu daha serbest ticaret dönemi Fransa’da diğer kıta Avrupa ülkelelerinde olduğundan daha uzun sürdü. Bairoch daha sonraki bir çalışmasında (1976a, 238) “tarımsal ürünler akınının Fransız liberal deneyiminin başarısızlığında en önemli açıklayıcı faktör olduğu” sonucuna ulaşır.

153 Bairoch (1978a, 75) 1860-1910 döneminde, Büyük Britanya’nın ihracat artışının Avrupa’nın geri kalanından daha yavaş olduğunu; gerçekte korumacı ülkelerin en iyi performansı sergilediğini belirtir. Fakat küresel ekonomik gelişme anlamında “liberal dönem [Büyük Britanya gibi] daha gelişmiş ülkelere Avrupa’nın geri kalanından çok daha az olumsuzdu” (s. 163). McCloskey’nin (1980, 318) yargıları daha sertti: “Serbest ticaret İngilizlerin ticaret koşullarının bozulmasına, ulusal gelirin azalmasına neden oldu.”

154 Serbest ticaret yanlılarının etkisinin “entelektüel varisleri tarafından abartılma derecesi” hakkında bkz. Farnie (1979, 39-41). O bunun Liberal parti üzerinde Whig asilzadeleri ya da Yenilikçi vicdan üzerinde olduğundan daha az etkiye sahip bir “düşünce okulu” olarak kaldığını düşünür. Manchester tüccarlarının desteğinin “ilke değil yarar güdülerinden” kaynaklandığını kabul eder. iptalin ardından gelen tüm anti-liberal entelektüel kışkırtmaları belirtir: 1848 Genç İngiltere hareketi, 1850 Hristiyan Sosyalizmi, 1851 Rafael öncesi hareketi ve geniş bir okuyucu kitlesine hitap eden Carlyle’nin “sert eleştirileri.” Manchester şairlere, aydınlarla ve estetikçilere saldırının kenar taşı haline gelmişti. Tahlil Yasalarının iptali, uzun vadede yararları olmuş olmakla birlikte kısa vadede “1846’dan 1853’e kadar süren ve ancak serbest ticaretin esaslarının zayıflamasıyla sona eren bir sert tartışma dönemi başlattı.

sahip olmuş olabilir, muhtemelen de olmuştu; fakat “bunlar serbest ticaret binasına mükemmel bir saçak taşı oluşturdu.”¹⁵⁵

Yine de, Anglo-Fransız Ticaret Antlaşmasının bir ya da diğer tarafının ekonomik avantaj derecesi üzerinde yapılan gereksiz tartışmalar liberalizmi Avrupa ideolojisi olarak kutsayacak bir uluslar arası düzen oluşturma çabasını gözden kaçırmamıza neden olabilir. 1815-1914 döneminden *Pax Britannica* olarak söz ederiz. Aslında bu onu tanımlamanın yanıltıcı yoludur. Bu gerçekte, kimilerinin isimlendirmeyi sevdiği gibi, “bazısı çok küçük olmayan” uzun, sürekli bir sömürge savaşları dönemi idi” (Gough, 1990, 179-181). Zira, liberal ulusal devletin oluşturulması aynı zamanda ve zorunlu olarak liberal emperyal devletin oluşturulmasıydı.

Hiç şüphesiz, 1815 ve 1870’ler arasındaki dünya koşulları Büyük Britanya’nın çevreye karşı daha rahat bir politika izlemesini destekliyordu. Bu yıllar İngiliz ticareti için altın çağdı. Ayrıca “Küçük İngiltere” miti “gayri resmi imparatorluğu” dayatmayı inkâr etmenin iyi bir yoluydu (Galbraith, 1961, 39-40).¹⁵⁶ Bunun yanında, Burn (1949, 22-223) Büyük Britanya’nın denge unsuru olarak isimlendirdiği şeyin bir parçası olarak halkın öfkesini dışarıya yansıtmının çok önemli olduğunu savunur: “Şiddet güdüsü de dışarıya yöneltliyordu... İngilizler hiçbir şekilde barışçı bir halk değildi, fakat kendilerini asi Sepoylara, isyancı zencilere, Ruslara ya da Fransızlara ya da 1861’de Amerikalılara ne yapmaları gerektiği ya da ne yapacakları konusunda düşünmekle tatmin ediyorlardı.” Bu oyalama sadece bir sosyal psikoloji değil, aynı zamanda sosyal hareketlilik meselesiydi.

155 O şunu ekler: “Neredeyse her durumda, *Pax* imparatorluğunun temeli olan hukuk kendi içinde etkisizdi. Güçle desteklenmek zorundaydı. Bu en küçük ada kolonisi ya da bağı devlet olan Pitcairn’de olduğu gibi en büyük kıta sömürgesi olan Kanada’da da geçerliydi.

156 Condliffe (1951, 254) mevcut kolonilere karşı *gevşek* sıfatını bile kabul etmek istemiyordu: “Küçük İngiltere hareketinin görüşlerine rağmen, Amerikan kolonilerinin kaybindan sonra, yönetim gevşememiş, aksine Britanya’ya kalan kolonilerde sıkılaşmıştı... Üreticiler savaş giderlerine ve savaş hazırlıklarına karşı protestoda bulunabiliyor, fakat çoğu İngiliz inatla deniz gücüne ve imparatorluklarının gururuna inancı sürdürüyordu. Bunun yanında büyük kazanılmış haklar da tehlikedeydi. Gemicilik çıkarları Denizcilik Yasalarının gevşetilmesine karşı mücadele ediyordu. Ordu ve Donanmanın bu gibi hizmetleri ve kolonilerin himayesine olan kişisel ilgiyi sürdürmekten profesyonel bir çıkarları vardı.

Sömürgelelerdeki iş olanakları şiddetin bir kısmını erken ondokuzuncu yüzyıl radikalizminden çıkardı.¹⁵⁷

Teoride, liberal ideologlar, insan haklarını ihlal ettiği gerekçesiyle sömürgecilige karşıydı.¹⁵⁸ Fakat bu çok teorikdi. Uygulamada, İngiliz liberal (ve sosyalist) ekonomistler ve yorumcular, oldukça kuşkuyla oldukları birkaç zaman (1780-1800,1860-1880) olmakla birlikte (Beyaz kolonicileri içermeyen bir terim olan) “barbarlar” üzerindeki İngiliz emperyal hâkimiyeti ile ilgili gelişen ve gittikçe olumlu bir anlayışa sahipti.¹⁵⁹ Ulusların kendi kaderini tayin etmeleri ilkesinin John Stuart Mill gibi güçlü bir savunucusu bile bir “zindelik” ölçütünü dayatıyordu.¹⁶⁰ Tabii ki Hindistan İngiliz emperyal projesinin en önemli parçasıydı. Bu ilk önce, Bayly’nin (1989,10) haklı bir şekilde ısrar ettiği gibi, yalnızca ve belki de öncelikle serbest ticaret emperyalizmi değil gelirler meselesiydi.¹⁶¹ Nitekim, serbest ti-

157 Neale (1972, 97) bunun “daha güçlü bir orta sınıfın gelmiş olabileceği yarı-grubun hevesli profesyonel ve burjuva üyelerinden en azından bazıları için geçerli olduğunu söyler.” 1788 ve 1856 arasında Avustralya’daki durumdan söz ederken (s. 108) “valilerin ve yürütme kurulu üyelerinin sosyal profilinin bunların çoğunlukla Ana İllerde ya da İskoçya Düzluklerinde yaşayan ve Anglikan ya da Presbiteryan kiliselerin üyeleri olan ikinci kuşak orta sınıf üyeleri olduğunu öne sürer.”

158 Resmi görüşün klasik ifadesi için Cobden’in 1847’de John Bright’a yazdığı bu mektuba bkz. “Fakat kötülüğün köklerinin bu soylu dar görüşlü John Bull’un hırçın, enerji dolu, kendi kendine yeten, yabancıları hor görüp onlara acıyan karakterinde olduğunu saklamayınız. Washington Irving’in onunla ilgili tanımını okuyunuz. Buna göre yeryüzünün herhangi bir yerinde bir kavga olduğunu idettiği an değneğini yoklar ve onun onayını almadan ve onu katılmaya çağırmadan diğer insanların kavga ettiği fikrine öfke dolardı.” (Condliffe’de alıntılanmış, 1951, 255).

159 Bkz. hikâyeyi Adam Smith’den G.D.H.Cole’a kadar takip eden Wagner (1932, 749). Onun dediği gibi “koloni politikalarına karşı çıkıyorlardı, kolonilere ya da kolonileşmeye değil.” Her halükârda, şu şekilde devam eder: “Eğer ekonomistler zaman zaman imparatorluğun erdemi konusunda kötümser olursa, genellikle güvenlerini tazeliyor ve hatta tehlikeli biçimde azaldığı zaman imparatorluğun itibarını yeniden kazanmasına yardım ediyordu.”

160 Bkz. 1848 devrimleri arasında yazan Mili (1849, 31): “Milliyet özgürlüğün elde edilmesinin bir aracı olarak istenilen bir şeydir; bu İtalyanların yeni bir İtalya inşa etme tavırlarını ve Posen halkının Polonya olma yaklaşımlarını anlamak için yeterli bir nedendir. Gerçekte, bir halk kendini yönetmek için yetersizse yabancılar uygarlık ve eğitim açısından kendilerinden daha ileri olduğunda onların yerlilerin değil bu yabancıların despotizmi altında olması daha iyidir. Fakat M.de Lamartine’in benzetmesini kullanırsak, işgalcilerinin milli-yetiyle birleşmeden ve ona karışmadan özgürlük zamanları gelip çatığında kendilerinininkinin yeniden işgali çoğu zaman ya uğraş vermeden kurumları elde etme ya da onları özgürlük ruhu içerisinde işletme olanağı için vazgeçilmez bir koşuldur.”

161 Hindistan örneğinde Doğu Hindistan Şirketi’nin ordusunun finansal ve askeri ivmesi serbest ticaret yapanların etkisinin olmadığı genişlemenin ana nedeniydi, İngiliz-

caret grubu doğu Hindistan Şirketini ortadan tamamıyla kaldırmak için başarılı bir şekilde çalıştığında, bunu Britanya'nın Hindistan'la olan emperyal ilişkisinin gücü ve devamlılığına katkıda bulunacak şekilde yaptı" (Moore, 1964,145).

Fransız liberalizmi de imparatorluk devletine daha az yönelmiş değildi. Her şeyden önce, "insanlığın ilerlemesinin kesinliğine" inanan diğer birçokları gibi Saint-Simon için de "Doğu" hâlâ bu ilerlemenin "çocukluk" çağında sayılıyordu (Cole, 1953,1:41).¹⁶² Louis de Bougainville bir pasifik turu yapmıştı bile.

15 Aralık 1766'da St. Malo'dan yola çıkmıştı. Bu yolculuk onu Tuamolu, Tahiti, Samoa, New Hebrides, Solomon Adaları ve Mollucas'a götürecekti. Ancak, misyonerlerin ve tüccarların Pasifik'le ilgilenmeye başlamaları ancak 1796'dan sonra oldu. Fransa, X. Charles'in Cezayir seferiyle başlayıp Louis Philippe ile devam ederek "deniz aşırı topraklarını sürekli genişletti"(Schefer, 1928, 430).¹⁶³

Temmuz Monarşisi Pasifik'de balina avlayan gemiler üzerinde düzen sağlamak konusunda ekonomik bir kaygı sergiliyordu. Tam da bu noktada, yakın bağdaşma 1843 Pritchard meselesindeki şiddetli İngiliz Fransız rekabeti nedeniyle savaş çıkmasıyla neredeyse bozulacaktı. 1838'de Fransızlar Tahiti'yle bir antlaşma yapmıştı. 1840'da İngilizler Yeni Zelanda'yı ilhak ederek Fransızları yenilgiye uğratmıştı (Jore, 1959, 1:186, 213). Fransa öcünü 1842'de Marquesas'i alarak ve New Caledonia'ya misyonerler göndermek yanında Tahiti üzerinde

ler için doğudaki en önemli ekonomik ödül Hindistan'ın yöresel gelirleriydi, ticareti değil. 1834'den sonra bile şirket ticari despotizm özelliklerinin birçoğunu korudu. Javâdaki İngiliz Hollanda yönetimi ve Seylan'daki İngiliz mercantilist despotizmi yüzyılın ortasına kadar benzer karakteristikleri korudu, İngiliz mallarının Hindistan'a ve Doğu'nun diğer bölgelerine satışı 1840'lara kadar ağırdı. Gerçekte İngiliz dünya ticaretinin 1790 ve 1830 arasındaki genişlemesi epey abartılabilir. Daha sonra ticaret ön plana çıktığı zaman bile gelirler hiçbir şekilde ihmal edilmedi. Bkz. Jenks (1927, 223-224): "Hindistan'a yüklenmesi uygun görülen yükler inanılmaz görünmektedir. İsyanın masrafları, Şirket'in haklarının Krallığa transferinin bedeli, Çin ve Habeşistan'daki eş zamanlı savaşların giderleri, Londra'da Hindistan Ofisi'ndeki kadın hizmetçilerin ücretlerine varıncaya dek Hindistan'la uzaktan ilişkili her yönetim maddesi ve denize yelken açan, fakat çatışmalara katılmayan gemilerin masrafları ve Hintli askerlerin denize açılmadan önceki altı aylık eğitimlerinin bedeli -bunların hepsi temsil edilmeyen Hint köylüsünün hesabına yazılıyordu.

162 Saint Simoncuların hem Temmuz Monarşisi'nde hem de İkinci İmparatorluk sırasında Cezayir'deki koloni girişimlerindeki aktif rolü hakkında bkz. Emerit (1941).

163 Cezayir bölgelerini genişletmeye ek olarak Gine sahilinde, Hint Okyanusu'nda ve Pasifik adalarında işgaller vardı.

bir manda kurarak aldı. Tam o sırada Büyük Britanya Nanking Antlaşmasıyla Çin'i açtı (Faivre, 1954, 9338; Jore, 1959, 1:200-207, 213, 224; 2:81-106, 165-171, 181-353).

Rekabet Tahiti'de zirveye ulaştı. İngilizler Marquesas'a razı olsa da Tahiti konusunda daha mutsuzdular. 1842'de Fransızlar Tahiti'deki İngiliz konsolosunu tutukladı, bu Pritchard idi. 1843'de C.V. Lord Paulet Fransızların da çok istediği Hawaii'yi İngiliz mandasına aldı. Her iki tarafta da öfke arttı. Sonra her iki taraf da geri çekildi. Guizot ve Aberdeen ortamı yumuşatmaya çalıştı. Fransızlar Pritchard'a tazminatı öyladı. Hem Pritchard hem de Tahiti'deki Fransız konsolosu Moerenhout değiştirildi. Ne Wallis Adaları ya da New Caledonia' üzerinde Fransız mandası, ne de (Batı Afrika'da) Gambia üzerinde İngiliz mandası olacaktı. Her iki devlet de Hawaii'yi bağımsız bir devlet olarak tanıma konusunda anlaştı (Faivre, 1954, 496-497; Jore 1959, 2:385-387).

Bu uçurumdan karşılıklı olarak uzaklaşmak için çok çeşitli nedenler vardı. İrlanda'da gerginlik artıyordu. Birleşik Devletler de resme giriyordu. Büyük Britanya ve Birleşik Devletler Kanada Pasifik sınırı konusunda aktif bir çatışma içerisindeydi. Birleşik Devletler'deki Demokratik Parti Kongresi "54o40'" ya da "Savaş" sloganını ilan etmişti. Birleşik Devletler Dışişleri bakanı Webster Monroe Doktrinini Hawaii'yi kapsayacak şekilde genişletmişti. Hem İngilizler hem de Fransızlar devam eden sömürgeleştirmelerinden elde edilecek muhtemel kazançların -ortak hedefleri için çok önemli olan- ittifaklarına verilecek zarardan ağır basmadığını düşünüyordu. Pasifik'deki statü konunun sürdürülmesinde olduğu kadar böyle bir olayın yinelenmesir e izin vermeme konusunda da kararlıydılar. Bu nedenle, her ikisi de ' *veliler au grain'e*' (ya da eski denizcilerin ifadesiyle "fırtınaya dikkat etmeye") karar verdiler (Jore, 1959, 2:388).¹⁶⁴

Yakın bağdaşmanın bu yeniden ifadesinin dünya düzeni açısından taşıdığı önem 1850'lerde Kırım Savaşı ile açık hale geldi. Temelde, savaş Rusya'nın çok uzun süredir beslediği topraklarını genişletme ve Osmanlı İmparatorluğu tarafından kontrol edilen bölge olan güneydoğuya nüfuz etme girişimi ile ilgiliydi. İngilizler (ve Fransızlar

164 Faivre'ye göre (1954, 497) İngilizler alışverişin karlı çıkan tarafıydı, zira artık Pasifik'de İspanyollardan daha güçlü bir konumdaydılar." Tabii ki, bu değerlendirmeyi yaparken Büyük Britanya'yi ve Birleşik Devletler'i "Anglo-Saxon" olarak bir araya getirir.

da) bu bölgenin ekonomik gelirlerini eşit derecede kontrol etme arzusunda olduğundan ve İngilizler Osmanlı İmparatorluğu'nu kendine bağımlı hale getirme sürecinde epey ilerlediklerinden, iki devlet Rusların önceliği İngilizlere bırakması gerektiğini askeri olarak netleştirmeye karar verdi. Bu nedenle savaş, Polanyi'nin deyişiyle (1957, 5), "şu ya da bu şekilde bir sömürge olayıydı."¹⁶⁵ İngilizler gerçekte hegemonik güç olduğu ve Fransızların (tabii ki Osmanlıların) desteğine sahip olduğu için Palmerston'un savaşı her halükârda askeri başarıyla sonuçlanacaktı. Rusya "aşağılayıcı bir barışa" zorlandı. Fakat bu gerçekte "başarmak istediği şeyi gerçekleştiren savaşın nadir bir örneği" olarak adlandırılabilir mi?" (Vincent, 1981, 37-38)¹⁶⁶

Geçmişe bakıldığında, Kırım Savaşı "yerleşmiş operasyon alanları ve sınırlı hedefler içeren *Pax Britannica*'ya küçük bir istisna teşkil eder" (İmlan, 1958, 1). Hugh Seton-Watson onu "modern Avrupa tarihindeki en gereksiz savaş" olarak isimlendirir."¹⁶⁷ Bu hiç şüphesiz İngilizlerin Osmanlı İmparatorluğundaki pozisyonunu güçlendirmişti.¹⁶⁸ Fakat İngilizler için beklenmedik yan etkiler de doğurdu. İngiliz hükümeti savaşta kullanmak için bazı sömürgelerden

165 Duruma göre, Rusya İngiliz kamuoyu için S.S.C.B'nin daha sonra 1945-1990 döneminde Birleşik Devletler kamuoyu için oynayacağı rolü oynuyordu. Bkz. Briggs (1959, 379-380): "Kırım Savaşı... İngiliz hükümeti üyelerinin güdülerinin incelenmesinden anlaşılamaz. Britanya'da güçlü bir Rusya fobisi akımı vardı. Birçok İngiliz yazarı incelemenin önemli kısımlarını halka açıkladı, burada sadece kendi özgürlüklerinden kaygı duyan köleleşmiş insanların yarı barbar Rus despotlarını Asya steplerine geri getirebileceği görüşüne sahiptiler...1848 sonrası dünyasında Rusya eleştirileri, incelemenin sınırlı kısımlarını açıklamadılar, bunları büyük halk kitlelerinin görüşüne sundular. Eski Çartizm yanlıları halk davasının evrensel düşmanına karşı bir mücadeleye ısınıyordu; David Urquhart... Rus cinayetlerini araştırmak ve onları lanetlemek için 'işçilerin dış işleri komitelerini' kurdu... Çok tipik bir radikal ve yoldaş olan G.J.Holyoake'nin olgunlaşmamış bir antlaşma olarak gördüğü şey imzalandığında, Fleet Caddesi'ndeki ofisini aydınlatmayı reddetti, bunun yerine Elizabeth Barrett Browning'in Polonya, İtalya ve Macaristan'ın devam eden dramıyla ilgili dizelerini taşıyan bir afiş asmayı tercih etti.

166 "Başarılarının kalıcı olduğunu" savunur. Rusya daha sonra Türkiye'ye saldırdığında bunu Karadeniz'deki Donanma üstünlüğüyle değil zor olan yoldan, karadan, yapmak zorundaydı. Türkiye bir daha hiçbir zaman Rus uydusu olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmayacaktı."

167 "Savaşın ana kazanından, rejimine istikrar kazandırdığı III. Napolyon'a ve Osmanlılar'a aitti."

168 Bkz. Baster (1934, 82, 86): "Savaşın sonucu yenilenmiş bir Türkiye'nin ticari ve finansal beklentilerine İngiliz ilgisini uyandırdı ve İngilizlerin banka imtiyazları için verdiği fiyat tekliflerini arttırdı... Geri kalmış bir ülke ekonomik olarak sızma silahı olarak imparatorluk Osmanlı Bankası gibi kurumların faydası on dokuzuncu yüzyıl diplomasisine çarpıcı bir örnek kazandırdı. Batı Avrupa'nın büyük sermaye

askerlerini çekti. Birleşik Devletler'de bile asker toplamaya çalıştı, bu da diplomatik ilişkilerin gerilmesine neden oldu.¹⁶⁹ Fakat bu birliklerin Kırım Savaşı'nda kullanılması geri tepti. Zira bu "İmparatorluğun yükünün azaltılmasının mümkün olduğunu" kanıtladı; bu muhafazakârların "yeni bir emperyalizmin doğuşu" ile ilgili yeni savlar ileri sürmesine imkân verdi." (Schuyler, 1945, 233).

Ancak, daha da önemlisi savaşın yapılmak zorunda olmasıydı. Hegemonya birçok açıdan zımni gücün hiçbir zaman tehdit edilmediği gerçeğine dayanır. Büyük Britanya kazanmış olsa da, sadece çok açık yenilgilerin ve "Kırım'daki ilk kışın felaketlerinin sonrasında" kazandı. "Sonuçta ortaya çıkan paradoks Büyük Britanya'nın artık askeri açıdan hazır olmaya çok daha fazla bağımlı olduğu ve bununla birlikte "Avrupa'da İngiliz nüfuzunun azalmasına şahit olduğuydu" (Gash, 1979, 310-311). Rusya'nın sonuçtaki yenilgisi gerçekte geçiciydi. Rusya Karadeniz'de üzerindeki sınırlamaları kaldıracağı anı sadece sabırla beklemek zorunda olduğunu tespit etti" (Seton-Watson, 1937, 359). İçeride, Kırım Savaşı önceden itaatsiz İngiliz üreticilerini, liberal devletin aktif şekilde emperyal bir devlet olmasının önemi konusunda ikna etti.¹⁷⁰

ihraç eden büyük devletleri bundan yararlanma konusunda kesinlikle yavaş davranmadılar.

169 Washington'daki İngiliz elçisi sonuç olarak Birleşik Devletler hükümeti tarafından sınır dışı edildi (Schuyler, 1945, 221). Bunun nedeni Birleşik Devletler'in resmi olarak tarafsızlık ilan etmiş olması ve Halifax'da, ekonomik bunalım nedeniyle toplanması çok da zor olmayan Amerikan gönüllüleri için bir toplanma yeri yapılmasını donuk gözlerle izliyor olmasıydı (Brebner, 1930, 303-305, 320). Amerikan İç Savaşı sırasında Birleşik Devletler Birlik ordularına hizmet etmek üzere Kanadalıları toplayarak bu yardıma karşılık verdi (s. 326-327).

170 Bkz. Farnie (1979, 44): "1846'da başlayan büyük tartışma dünyanın Lancashire ekonomik elitiyle ilgili bakışında Palmerston'un Don Pacifico konuşmasıyla 1850'de başlayan dönüşümü hızlandıran Kırım savaşı tarafından sona erdirildi. Serbest ticaret döneminin ilk uluslararası çatışması bunalımdan ziyade ekonomik refah getirdi ve 1851'den beri kurulan sürekli barış hayalini yok etti. Savaş Lancashire'daki tüm sınıflara askeri bir ruh bulaştırdı ve Manchester'ın İngiltere Kilisesi'ne yönelmesini teşvik etti. Bu Manchester görüşünü Palmerston tarafına çekti ve Çin pazarında yayılmada devlet müdahalesinin ve Britanya'nın gayri resmi imparatorluğunun öneminin seçmenler tarafından kabul edildiği 1857'deki savaş sonrası genel seçimlerinde Manchester Okulu'nun temsilcilerinin kesin biçimde reddedilmesine yol açtı. Pazar ekonomisi Devletin bağımsızlığını tam olarak kazanamadığından, serbest ticaret ahlâkı daha yüksek bir hedeften ziyade kendi içinde bir hedef haline geldi ve egemen bir sosyal yenilenme metodundan salt mekanik bir mal değişimine dönüştürüldü."

1860'lar İngilizlerin Fransa'yla hayati bir ittifak içerisinde pasifik dünya sistemine kesin bir şekilde egemenlik kurmasına işaret etmiştir. Bu esasen onun doruk noktasıydı, fakat aynı zamanda onun çöküşüne de işaret ediyordu. "Britanya'da İmparatorlunun dağılması yönündeki eğilimlerin zirveye ulaştığı dönem" (Schuyler, 1921, 538) aynı zamanda Schleswig-Holstein üzerindeki İngiliz güçsüzlüğünün ve pasifizminin ve dolayısıyla "İngiliz etkisinin moral gücüne olan eski güvenin yıkılmasının" nihai gösterimiydi" (Gash, 1979, 317-318).¹⁷¹

Aynı şey Fransa'da da oldu. Kırım'a (1854-1856) ve 1862'de Cochin'in işgaline ek olarak, III. Napolyon Orta Amerika macerasıyla bir dünya gücü olarak Fransa'nın konumunu güçlendirmeye ve bu sayede Birleşik Devletlerin gücünü sınırlamaya çalıştı. 1852'de Fransa ve Büyük Britanya Birleşik Devletler'e Küba üzerinde üçlü bir manda kurmayı önerdi. Birleşik Devletlerin "kibirli reddi" Birleşik Devletlerin niyetleriyle ilgili kuşkuları arttırdı.¹⁷² 1859'da, Meksika'daki iki rakip hükümet -Vera Cruz'daki Juarez hükümetiyle Mexico City'deki Zuloaga hükümeti- olayında Başkan Buchanan Küba ve Meksika'daki Amerikan hedefleriyle ilgili olarak konuştu ve Juárezl destekledi. Birleşik Devletler 1861'deki İç Savaş'ın patlak vermesiyle felce uğradığı zaman Fransız ve Meksikalı monarşistler Avusturya Arhidükü Maximilian'i Meksika kralı olarak desteklemek üzere güçbirliği yaptılar. Fransa Amerika'daki Kırım'ı başlatmıştı.

171 1864'de "Statüko'nun bir destekçisi olan Britanya tecrit edilmişti ve güçsüzdü... Gelecekte Britanya'nın daha fazla şey yapmak ya da daha az şey söylemek zorunda kalacağı açıktı... Otorite ve liberalizm arasındaki eski düşmanlık 1848 milliyetçiliğinin ve hanedan devletlerinin militarizminin yeni ve tehlikeli bir sentezine dönüşüyordu." Seton-Watson (1937, 449, 465) İngiliz Dışişleri bakanı Lord Russell'in açıklamasını nakleder: "Canning'in şöyle dediğini hatırlıyorum; 'bana er ya da geç savaşa girmek zorunda olduğumuz söyleniyor. Eğer durum buysa daha sonra söylerim.' Canningle birlikte 'daha sonra' diyorum. Manchester okulunun müdahalesizlik politikasına koloni bölgelerine müdahaleyi kıta işlerine müdahaleye tercih eden muhafazakârlar da katıldı. Sonuç Moltke açısından açıktı, 1865'de şöyle diyordu: "İngiltere *küstah olduğu kadar Kıta üzerinde güçsüzdür de.*" Bu ülke içinde Muhafazakâr Parti'nin iktidara dönmesi anlamına geliyordu: "1870 yazından itibaren anti emperyalist hissiyat hızlı bir şekilde kayboldu... Disraeli emperyalizmi becerikli bir şekilde bir parti meselesi olarak değerlendirdi; belki de onun siyasi programının hiçbir parçası İngiliz seçmenini İmparatorluğun bütünlüğünü koruma sözünden daha güçlü biçimde cezbetmemiştir. Muhafazakârların 1874 genel seçimlerindeki zaferi Küçük İngiltere hareketini uygulamalı siyaset alanından tamamıyla çıkarıyordu" (Schuyler, 1921, 559-560).

172 Schefer (1939, 7-11): "Birleşik Devletler korkusu [Karayiplerdeki] kısa vadeli İngiliz, İspanyol ve Fransız politikalarında egemen oldu."

Juárez borç ödemelerini ertelediği zaman, Fransızlar, İngilizler ve İspanyollar güçlerini birleştirdiler, Veracruz ve Tampico'da borç komiserliklerinin kurulmasını istediler. Üç devlet de 1862'de asker gönderdi, ancak sadece Fransa Maximilian'i desteklemeye gönüllüydü. Diğer iki devlet ve Maximilian'ın kendisi geri çekildi ve Fransa'yı savaşın içine sürüklenmiş olarak tek başına bıraktı. III. Napolyon başarısız bir sefer düzenledi ve İkinci İmparatorluk büyük oranda dayandığı prestijin çoğunu kaybederek özellikle Avrupa'da "gözden düştü"(Schefer, 1939,11, 241).¹⁷³

İngiliz ve Fransızların egemen olacakları bir liberal dünya düzeni yaratma çabaları böylece çok başarılı oldu; fakat bu aynı zamanda büyük bir başarısızlıktı. Bir yanda, ekonomik ve askeri güçlerini sınıra kadar getirmişlerdi ve Almanya ve Birleşik Devletler'in sürekli yükselişini durduramayacaklardı; bunların karşılıklı rekabeti 1870'den sonra gittikçe çatışmak dünya düzenine şekil verecekti. Hem Büyük Britanya hem de Fransa artık sömürge edinimi örüntülerini, tek başına hızı belirledikleri örüntüden herkesin (ya da en azından çoklarının) müdahalede serbest olduğu bir örüntüye dönüştürecek. Fakat öte yandan, Büyük Britanya ve Fransa, en azından Birinci Dünya Savaşı'nın çıkmasına kadar herkesin saygı göstermesi gerektiği liberalizm-jeo-kültürünü dünya sistemine dayatmada başarılı olmuştu. Bismarck kutsal İttifak'ın dilini sürdürememiş ve bunu yapmaya en küçük bir ilgi de duymamıştı. Aksine, Bismarck ve Disraeli İkinci İmparatorluk'dan pozitif dersler çıkaracak ve liberalizmin gerçekten muhafazakâr bir çeşidi olan aydınlanmış muhafazakârlığı öne sürecek.

On dokuzuncu yüzyıl dünya düzenindeki dönüm noktası 1866-1873 yılları olacaktır -"bu geç on dokuzuncu yüzyıl tarihinin döndüğü muazzam bir dönemeçti" (Clapham, 1944, 2:271). Birleşik Devletler birleşik kalmıştı ve Almanya da öyle olacak görünüyordu. Dolayısıyla, iki yükselen güç jeopolitik rollerini arttırma durumundaydı. Aynı zamanda, Büyük Britanya erkeklerin evrensel olarak seçimlere katılma hakkına doğru atılan büyük adımda Fransa'ya katılacaktı. Büyük Britanya'daki 1867 parlamento reformu, oldukça doğru olarak, "bir devrin sonu" olarak görülür (Burn, 1964, 6. Bölüm). 1867

173 Bkz. Girard (1977, 25): "Kayda değer başarılarından sonra rejimin çöküşü dış işlerinde olacaktır. Fransa artık kıta Avrupası'na eski rejim ile devrim arasında bir orta yol açacak kadar güçlü değildi. Bu çözümü birkaç on yıl dayatacak olan Bismarck'dı."

İngiliz reform yasası ve Fransa'daki 1870-1871 krizi birlikte 1815'de başlamış olan, tehlikeli sınıfları –özellikle, şehirli proleterleri- sistemle siyasi olarak bütünleştirerek uysallaştırma sürecinin tepe noktasını temsil eder; fakat bu, iki ülkenin temel ekonomik, siyasi ve kültürel yapılarını bozmadan yapılacaktır.

Önceki elli yılda, oy verme hakkının yayılması teoride liberallerin öneriydi ve muhafazakârlar buna karşı çıkıyordu. Bunun klasik kanıtı 1832 Reform Yasası'nın geçmesiydi. Bu durumda, diğer önemli ilerlemelerin çoğunun muhafazakâr siyasetçilerin himayesi altında ya da en azından onların liderliğinde yapılması tuhaf değil midir? 1832 Reform Tasarısı'nın öncesine rast gelen 1829 Katolik Özgürlüğü; 1846'da Tahıl Yasalarının İptali ve en önemlisi herkese seçme seçilme hakkı veren 1867 Reform tasarısı? Himmelfarb (1966, 117) 1867'deki analizinde liberallerin, bireylerin siyasi açıdan önemli olduğuna inanarak siyasi düzenlemeleri bireyler topluluğunun merhametine bırakma konusunda çok tedbirliydi, öyle ki genel oy hakkını “hem ciddi hem de tehlikeli” sayıyorlardı. Muhafazakârların, “insan doğası ve toplumunun sonsuz gerçekliklerine olan” inançlarıyla daha az üzüldüklerini, bu nedenle Reform Tasarısı'nın “Muhafazakâr bir Hükümet tarafından başlatılan ve yürütülen muhafazakâr bir tedbir” olduğunu söyler.¹⁷⁴ Bu hiç şüphesiz, bu iki siyasi grubun üyelerinin düşünme sürecinin bir noktaya kadar doğru bir tanımınıdır, fakat olup bitenin gerçekten bu olduğundan emin değilim.

174 Himmelfarb yasayı modern İngiliz tarihindeki “belirleyici olaylardan biri, belki de belirleyici olanı olarak isimlendirir, İngiltere'yi bir demokrasiye dönüştüren ve demokrasiyi saygın bir yönetim şekli haline getiren (Birleşik Devletler hiçbir zaman bu kadar saygın olmadı) bu yasaydı, fakat kısa zaman sonra bu tek doğal ve uygun yönetim biçimi olarak kabul edildi.” Bu demokrasi sözcüğü dışında oldukça doğrudur. Genel oy hakkı demokrasi değildir. Durum bu olsaydı, hiçbir saygın muhafazakâr ya da bu nedenle hiçbir saygın Liberal onu desteklemezdi. Genel oy hakkı bütün yetişkinlere (ya da en azından yetişkin erkeklere) tam vatandaşlık vermektir, bu da siyasi karar almada eşit söz hakları olduğu anlamına gelmiyordu. Bununla birlikte, demokrasinin “erkeklerin genel oy hakkı” olarak tanımı siyasi söylemde 1867 Reform Yasası'ndan sonra yaygın hale geldi. Liberallere ve uyarılarına gelince, 1832'deki zafer anlarıyla ilgili olarak bkz. Schapiro (1939, 131): “Genel oy hakkını desteklemelerine rağmen, Faydacılar 1832 Reform Tasarısı'nın dar oy sınırlamalarını soğukkanlılıkla kabul etti. Gerçekte insanların oy kullanması onlar için uygulamalı siyasette hayati bir konudan ziyade ‘en büyük mutluluk’ ilkeleriyle ilgili yargılarından çıkan mantıksal bir sonuçtu. Mantık Bentham'ı insanların oy kullanmasını desteklemeye zorluyordu, fakat sürekli olarak Faydaların üzerinde dolaşan taviz ruhu onu, “hanenin oy hakkı için memnuniyetle çalışabileceğini” açıklamaya itti.

Bana öyle geliyor ki Liberaller inançlarının cesaretine hiçbir zaman sahip olmadılar; bunun nedeni muhafazakârların tehlikeli sınıflarla ilgili korkularını paylaşmalarıydı. Bunlar muhafazakâr aristokratların siyasi ve sosyal özgüvenine çok az sahipti. Liberaller her zaman asilik suçlamalarından korkuyordu. Öte yandan muhafazakârlar reform yapma konusunda aceleci değildi; fakat reformun gerekli olduğunu görüyorlardı ve radikal inançları nedeniyle saldırıya uğramaktan korkmadan daha kararlı biçimde hareket etmeye oldukça hazırlardı.¹⁷⁵ Bunun yanında, biraz akıllı davranarak genel oy hakkının Liberallerden ziyade kendilerine oy olarak dönmesini sağlaya-

175 Muhafazakârlar arkalarında teşvik olmadan hareket etmiyordu tabii ki. Hinton (1983, 12-13) bize 1867 kararının -hepsi huzursuzluğu derinleştiren- kötü bir hasat, sert bir kış ve bir kolera salgını sonrasında alındığını hatırlatır. Sol, Reform Birliği içindeki inisiyatif ele almıştı ve Hyde Park'da kırmızı bayrak sallayan 150,000 kişilik bir gösteri düzenledi. Bunu iki hafta içinde Disraeli'nin oy hakkı verilecek sayıyı dört misli arttıran Radikal bir değişikliği kabul etmesi takip etti. Yine de bu genel oy hakkı değildi. Kentli fakirler ("kayıtlı olmayan" ve "ikamet etmeyen") buna dahil edilmediği gibi, en önemlisi bu ilçelerin muhafazakârlar tarafından kontrolünün sürmesini garanti eden kırsal işçiler de bunun dışında kaldı. Disraeli temelde "siyasetin daha sınıf bilinçli tanımlarının" tehdidini savuşturmayı amaçlıyordu.

Bu uyarılarla birlikte, bu cesur bir adımdı ve Disraeli'nin destekçileri korkunun sancısını biliyordu. Briggs (1959, 513-514) bize Lord Derby'nin açık kalplilikle "büyük bir deney" yaptığını ve "karanlıkta bir adım attığını" kabul ettiğini hatırlatır. Disraeli'nin tasarıyı geçirmesine yardımcı olanlardan biri olan Gathorne Hardy şöyle söylemişti: "Ne inanılmaz bir dünyaya girecektik. Üst sınıf rol oynayacaksa lider olarak benimseneceklerdir. Demagoglara kalırsak Tanrı bizi korusun! Fakat, Briggs'in yine söylediği gibi 1867'den sonra gerçekten olan şey, geriye baktarsak, Tory kumarını haklı gösteriyordu: "Siyasette ani bir değişiklik olmadı..." gelişme çağı' birden sona ermedi,... işçi sınıfları hemen kendini göstermedi... üst sınıflar hâlâ etkiliydi... orta sınıflar zenginleşmeye devam etti.

Hiç şüphesiz, o zaman "Disraeli'nin 1867'deki cesaretinin (Goldman, 1986, 95) tam bir çılgınlık olduğunu düşünen muhafazakârlar vardı. 1869'da (muhtemelen Üçüncü Salisbury Markizi Lord Cranborne tarafından yazılan) isimsiz bir makale [bkz. Southgate, 1977, 160] 1840'lardan itibaren İngiliz muhafazakâr politikasının "aşırı rakipleriyle birleşerek ılımlı rakiplerini bozguna uğratmaya yönelik sürekli çabalardan oluşuyordu. Fikir yeniliği ile ilgili hiçbir şüphe olamaz." Yazarımız ironisini 1867 Reform Yasasının analizine uyguladı: "İki yıl önce hane oy hakkının muhafazakâr mı yoksa radikal bir önlem mi olduğu şeklinde gözde bir tartışma konusuydu... İnsanlar ne kadar fakirse zenginler tarafından o kadar çok etkileneceği şeklinde muğlak bir fikir; işleri orta sınıfla pazarlık ve mücadele etmek olanların bu nedenle üst sınıfları sevmesi gerektiği anlayışı; kaba zihinler sınıfının geleneksel duygulara daha duyarlı olacağı izlenimi -zira bundan başka bir şey olamazdı ve Napolyon'un o zamanlar ihtilali genel oy hakkı ile uysallaştırmadaki sözde başarısını İngiliz siyasetine belli belirsiz uygulamaya; bütün bu tezler Muhafazakâr Parti kitlesinin Whigler'inkinden daha Radikal bir Reform Tasarısında kesin ve açık bir zaferin sırrını keşfettiği şeklindeki kesin inancı oluşturuyordu" (Anon, 1869, 284-285).

bilirlerdi.¹⁷⁶ Dolayısıyla, 1869-70 yılları Britanya'da kolonilere yönelik kamuoyundaki dönüm noktasına işaret eder. İmparatorluğun dağılması için tehdidiyle karşılaşan İngiliz halkı, bazı siyasi liderler ne isterse istesinler Manchester Okulu'nun doktrin havarilerini izlemeye hazır değildi. (Schuyler, 1945, 276)

Bunu isteyen siyasi liderler muhafazakârlar değil liberallerdi. Muhafazakârlar, işçi sınıfını savunulacak yurttaşlar haline getirdikten, orta sınıflara mallarının elinden alınmayacağı garantisi verdikten sonra artık Büyük Britanya'yı daha açık biçimde liberal bir imparatorluk devleti olmaya götürebilirdi. Her halükârda, Büyük Britanya'nın çok fazla şansı yoktu. Avrupa'daki egemen ekonomik ve siyasi pozisyonunun zayıflamasıyla karşı karşıya kalarak bir teselli aradı ve imparatorluk rolündeki gücünü yeniledi.

İkinci İmparatorluk olgun liberal-emperyal devlete aynı yumuşak geçişi yapabilir miydi? Fransa genel oy hakkını çoktan kabul etmişti. Sahip olmadığı tek şey tam olarak liberal parlamenter siyasi rejimdi. Fakat III. Napolyon bunu gördü ve 1860'larda bu yönde ilerlemeye çalıştı. Plamenatz'ın dediği gibi (1952,162): III. Napolyon İmparatorluğu liberal hale getirerek cumhuriyetçileri gerçekten memnun etmeye çalıştı." Doğru, rejimi prestij harcamalarına çarçur

176 Bunun uzun vadede nasıl işlediğinin kanıtı için bkz. o zaman, (Disraeli'nin çarpıcı istisnasıyla) Karl Marx'dan Walter Bagehot'a kadar çoğu analistin bu oy hakkı genişlemesinin Muhafazakâr Parti'yi yok edeceğine inandığını belirten McKenzie and Silver (1968). Ancak, bundan yüzyıl sonra Muhafazakâr Parti zamanın dörtte üçünde Büyük Britanya'yı yönetti; bu "önemli derecede işçi sınıfı desteğinin başarılı şekilde toplanması" sonucu mümkün hale getirildi" (s. 240).

Kısa vadeli değerlendirmeler açısından, bkz. Moore'un bu analizi (1967, 54-55): "1867'nin gerçek paradoksu -eğer isimlendirilecekse bu şekilde isimlendirilmelidir- oy hakkı değil sınırlardır. Kentlerde oy verme hakkı konusunda Palmerston'un 1860 Tasarısı ile Derby-Disraeli'nin 1867 Tasarısı arasında çok az seçim şansı vardı, zira sonraki sonunda değişikliğe uğradı... Fakat seçim bölgesi sınırları sorunu hakkındaki önlemler arasında seçecek çok şey vardı. 1867 paradoksu Avam Kamarası'ndaki Liberal çoğunluğun sadece sınır komiserlerinin atanmasını kabul etmedikleri gerçeğinde yatar.

1867 Reform Tasarısı "Tory İşçileri" olarak bilinen bir işçi kesimini toplamaya ve bölgeleri ayarlamaya ek olarak önceden liberal olan seçmenleri kazanmasını mümkün kıldı. Bkz. Smith (1967, 319): "Çelişkili olarak, uzun vadede burjuvazinin asimilasyonu için gerekli koşulları hazırlamaya en çok katkıda bulunan şey ilk bakışta Disraeli'nin partisini 'Tory demokrasisinin' takibine adanmış darbedir. Bu kentli işçilere önemli bir siyasi güç tesisi imkânı verdi ve işçi sınıfı çıkarlarının değerlendirilmesini siyasetçiler için hayati hale getirirken orta sınıf unsurlarını, radikalizm ve emek savunucularına direnişin tek güvenilir aracı olarak Muhafazakâr Parti'ye yönelten baskı ve korkuları oğunlaştırdı."

edilen paralar ve kamu borçlanması yoluyla parlamentonun kontrollerinden kurtulma nedeniyle eleştiriliyordu.¹⁷⁷ Yine de, III. Napolyon'un kademeli liberalleşmesi Fransız-Alman Savaşı ve Fransa'nın yenilgisi olmasaydı bu denli başarılı olamazdı.

Bismarck İkinci imparatorluğun İngiliz hegemonya yapısındaki zayıf halka olduğunu ve Fransa'yı yenmenin Büyük Britanya'nın dünya sistemindeki jeo-politik yapılarında hızlı bir şekilde gerilemesini garanti edeceğini doğru biçimde görmüştü. Bismarck'ın tahmin etmediği III. Napolyon'u yenmenin aynı zamanda Fransız işçi sınıfları ve genel olarak Fransız radikal demokratları üzerinde dikkatli biçimde yapılandırılan siyasi kısıtlamaları kaldırmak anlamına geldiği idi. Bu dolayısıyla Paris komünü demekti. Paris işçilerini uyandıran Paris kuşatması ve ateşkesi oldu:

Dört ayı aşkın bir süre Prusyalılara direnmişlerdi ve hâlâ da buna razıydılar. Yenilen eyalet sakinleriydi; İkinci İmparatorluğu destekleyen de yine kilise ve burjuvazinin hâkimiyetinde olan onlardı. Bunlar yurtsever değildi ve tutucuydu. (Plamenate, 1952,137)

5-8 Şubat seçimlerinde Paris ve diğer büyük şehirler cumhuriyetçilere oy verdi, fakat eyaletler kralcılara (ve barışa) oy verdi. Bonapartçılar resimde yer almıyordu. Cumhuriyetçiler savaşın tarafı haline gelmişti. Milliyetçilik ve cumhuriyetçilik/sosyalizm Komünde güçlü biçimde iç içe geçmişti; bu batı Avrupa tarihindeki en önemli ve dahası *employ'es*'den -yani işi daha temiz, daha çok para eden ve daha çok vasıf gerektirenlerden- önemli destek alan ilk işçi ayaklanmasıydı:

Bir işçi ayaklanmasının saflarına bu kadar büyük sayılarda katılanlar henüz "beyaz yakalılar" (colsblancs) değil hâlâ sadece

177 Eleştirilerin ayrıntıları için bkz. şu sonucu çıkaran Girard (1952, 400): "Burjuvazinin büyük bir kesimi İkinci İmparatorluk'da bir 'ara takım'dan başka bir şey görmeyi reddetti; öte yandan İngiltere'de zafere ulaşan metotların uygulanmasını istiyordu." Yanılsamaya neden olan tam olarak yanılsamaların kendisiydi: "İmparatorluk ve Saint Simoncu finans geleceği çok fazla önemsememişti. 1852'nin geleceği 1868'in ânyıdı... Yaratıcı ataklık ve görece mütevazı bir masrafla gerçekleştirilen bayındırlık işlerine rağmen nankör halk evlerini, demiryollarını, buharlı gemilerini aldıktan sonra çok fazla şeye mal olduklarına şaşırıyorlardı. III. Napolyon, Péreires, 2 Aralık siyasi ekonomisi adamları bunu bedavaya aldıklarını çok sık söylemişlerdi. Dolayısıyla kredi tarafından hayal kırıklığına uğrayan bu büyücülerini sadece şarlatan olarak görmek istiyordu. Halk artık büyücüler değil yoğun halk tartışmasını izleyen çok sağlam bir para istiyordu" (s. 371).

“*katiplerdi*”[ronds de cuir]. Haziran 1848’de employes düzen tarafında savaşıyordu. (Rougerie, 1964,128)¹⁷⁸

Orta sınıfların 1815’de belli belirsiz ve 1848’de daha geçerli biçimde korktuğu şey artık gerçekleşiyordu. Tehlikeli sınıflar demok-rasi istiyordu. Ülkelerini yönetmek istiyorlardı; onu hem *ülkeleri* sayıyor hem de *kendilerinin* görüyorlardı. Ayaklanma Versailles’deki geçici hükümetin askerleri tarafından vahşice bastırıldı; Alman askerlerinin işe karışmaması onları rahatlatmıştı. İşçiler de buna karşı aynı derecede şiddetli bir direniş gösterdi; bu direniş bastırıldığında çok sayıda idam ve sürgün cezası verildi.¹⁷⁹

Fakat bir defa yapıldığında, bunun sonuçları nelerdi? Bana göre Plame-natz (1952,15-156) bunu doğru biçimde ifade etmiştir:

Komün 1870’lerde cumhuriyetçiler için yüzyılın ortasında Hazi-ran ayaklanmasının yaptığını yaptı. Sosyalistlerin ve devrimcilerin itibarını zedeledi. Fakat bu sefer muhafazakârları güçlendirmede.

Komünün başarısızlığı cumhuriyetçilere hiç zarar vermedi, fakat onları başka türlü olacaklarından daha muhafazakâr hale getirdi.¹⁸⁰

III. Napolyon’un tam olarak bıraktığı yerde cumhuriyetçiler başladı; liberal emperyal devletin dilini kullanırsak, eğer çok fazla şey isterlerse tehlikeli sınıfları bastırmaya, fakat aynı zamanda da onlara liberal-emperyal bir devlette yurttaşlık vermeye hazırdılar.¹⁸¹ Adolphe Thiers geçişi somutlaştırdı. Önündeki Talleyrand ve Guizot gibi birçok

178 Rougerie’deki tablolar (1964,127 ve 129) Komün’deki katılım bozukluklarını içerir.

179 “Versailles birlikleri, özellikle subayları büyük bir acımasızlık gösteriyorlardı... Son kanlı haftada Paris sokaklarında yaklaşık 20 000 kişi öldürüldü. “Fakirler tarafından korkutulduklarında zengin ve saygın sınıfların intikamından daha çirkin bir şey yoktur” (Plamenatz, 1952, 154). Benzer şekilde Rougerie (1964, 59) baskının şiddeti tarafından gösterildiği şekliyle 1871’in büyük korkusu olan “aşağılık burjuva teröründen” sözeder. Hükümlü ihtilalcileri affetmeye razı olmaları on yıl aldı.”

180 Billington (1980, 346) Komünün siyasi sonuçlarıyla ilgili biraz farklı bir görüşe sahiptir: “Bu tüm Avrupa’da sağın zaferini tetiklemiş -ve devrimci Sol’a yeni ufuklar açmıştır.” Belki de öyleydi, fakat 1914’e kadar liberal merkez büyük bir rahatlıkla hem sağın hem de solun baskılarını kontrol altına alabildi.

181 Bkz. Elwitt (1975,306-307): “Cumhuriyetçilerin radikal söylemi, mevcut düzenin temellerini tehdit eden herhangi bir radikal/sosyalist içeriği acımasızca dışlayarak siyasi yapısı içerisinde hem kapsamlı hem de sınırlandırılmıştı... Cumhuriyetçi burjuvazi genel oy hakkını miras aldı, onu hoş karşıladı ve onu siyasi avantajlarına çevirdi... Fransa işçilerine gelince, onların ayrı bir sınıf olarak varlıkları defalarca reddedildi. Cumhuriyetçiler, uzlaşmadan söz ettiklerinde, mümkünse bütünleşme, gerekli olduğunda baskıyı kastediyordu.” Üçüncü Cumhuriyet de tabii ki ikinci imparatorluğun aktif devlet politikasını sürdürdü. Girard’ın dediği gibi (1952, 393) “faydacı Cumhu-

rejimin adamı olarak, 1814'de Lyon'daki işçileri, 1848'de ise Düzen Partisi'ni desteklemişti. İkinci İmparatorluk hükümetlerine katılması onu uzlaşmacı hale getirmedi; hem kralcılarla ve hem de cumhuriyetçilerle dosttu, devrimcilere de şiddetle düşmandı. 1870'de Cumhuriyet'i istemese de kendi gözünde onun bir erdemi (*titre*) olduğunu söylüyordu: "O bütün hükümetlere aittir, bizi en az ayıran şeydir."

1875'de liberal-emperyal devletin Britanya'da ve Fransa'da yerini sağlamlaştırdığı ve tehlikeli sınıfları sınırlama yeteneğini gösterdiği söylenebilirdi. Bu nedenle diğer devletler için bir model haline gelmişti. Modeldeki en sabit şey kesinlikle serbest pazara bağlılık değildi (bu dünya ekonomisindeki belli ülkelerin değişen ekonomik konumlarıyla ve onun çevrimsel ritimlerinin etkisiyle değişen bir bağlılıktı). Liberal-emperyal devletin ayırt edici özelliği de bireyin haklarının en üst düzeye çıkarılmasına bağlılık değildi (bu bağlılık bireylerin bu hakları temel toplumsal düzene baş kaldırmak için kullanma derecesiyle değişiyordu). Liberal-emperyal devleti ayıran şey devletin akıllı reforma olan bağlılığıydı. Bu aynı anda hem ekonomik büyümeyi (ya da sermaye birikimini) arttıracak hem de (tehlikeli sınıfları yurttaşlık çatısına alarak ve onlara küçük de olsa emperyal ekonomi pastasından bir pay vererek) onları uysallaştıracaktı.

Liberal-emperyal devletler bu amaçla siyasi merkez etrafında dönmek ve tepki ya da devrim kokan rejimlerden kaçınmak zorundaydı. Tabii ki bunu yapabilmek için bir devletin yabancılar karşısında çözülmemiş milliyetçi problemleri ve içeride mutsuz hiçbir güçlü azınlığın olmaması gerekiyordu. Aynı zamanda dünya ekonomisinde ortak refah olasılıklarını gerçekleştirecek kadar güçlü olmalıydı. Dışarıdan gelecek aşırı müdahalelerden bağımsız olacak kadar güçlü ve yeterli askeri güce sahip olmalıydı. Bütün bu koşullar hakim olduğunda, liberal-emperyal devlet artık koruyacak bir şeyi olan bir çoğunluğun ortak muhafazakârlığını yansıtmakta serbestti.

Bu nedenle, liberal-emperyal devlet önce güçlü, güçlendirilmiş bir devlet olmalıydı. Hiç şüphesiz, daha başından beri, devletin güçlerinin yayılması öncelikle tehlikeli sınıfları kontrol etmeye yönelikti:

Bentham ve [Edwin] Chadwick'in düşündüğü merkezileşme sadece egemen sınıflarla ilgiliydi. Teoriden arındırılmış merkezileşme işçi

riyet sonunda III. Napolyon tarafından 5 Ocak 1860 mektubundaki önermeleri uygulayacaktı."

sınıflarını etkileyen hizmetlerin yetkilendirilmesi idi. Merkezi-leşme, hiç şüphesiz, daha saygın sınıfların ekonomik ve sosyal özgürlüğünü en küçük ölçüde bile sınırlandırmaya yönelik değildi. Bunu yapmadı da. (Hill, 1929, 95-96)¹⁸²

İkinci olarak, liberal-emperyal devlet genel oy hakkının yayılmasına bağlılığı içeriyordu. Fakat, daha önce gördüğümüz gibi, bu yaygınlaştırma ölçülü biçimde yürütüldü. “Özgürlüğü kullanma hakkı klasik liberaller tarafından sadece sorumluluk sahibi yetişkinlere veriliyordu” (Crouch, 1967, 209). Sorumluluk kavramı, genel oy hakkının yaygınlaştırılmasına uygulandığı şekliyle, insanların eğitilebilirliğine olan Aydınlanma inancının zamanlamasını ve uygulamasını içeriyordu. Bu nedenle genel oy hakkının liberal savunusu, Rosanvallon’un açıkladığı gibi (1985, 136-137), “son derece muglaklı”:

Çoğu zaman böyle bir savunma gelecekle ilgili bir bahisti ve ulustaki uygarlık hareketinin ve Aydınlanma ilerleyişinin tahmini temsilini ifade ediyordu. Ona olumlu bakan liberal ve cumhuriyetçi çevrelerde genel oy hakkı eşitlik ilkesinin bir sonucu, toplumdaki insanların birliğinin sembolik bir ifadesi olarak değil potansiyel bir yeterliliğin tanınması olarak anlaşılmaya devam etti. Dolayısıyla genel oy hakkının kabulünün *zamansızlığı* hakkındaki büyük tartışma sürdü. Bu çoğu zaman çok erken olduğu gerekçesiyle reddedildi. Korkulan cahil ve olgunlaşmamış insanlara verilecek genel oy hakkıydı.¹⁸³

182 Bu programın başarısı Darvall (1934, 307) tarafından yere göğe sığdırılmaz: “Modern yasama akımı başlar başlamaz, bir devrim güdüsü ve ihtimali hızla azaldı. Bir yandan, bir polis gücünün, modern etkin yerel hükümet birimlerinin oluşturulması düzensizlik ihtimalini azalttı. İsyanların devrime dönüşmesi olasılığı çok daha düştü. Diğer yandan, Birleşme Yasalarının iptali, Fabrika yasalarının çıkarılması, Serbest Ticarete doğru hareket, parlamento reform programı, hepsi halk huzursuzluğu üzerinde yatıştırıcı bir etki yaptı ve devrim güdüsünü ortadan kaldırdı. Acıların barışçı yollarla dindirilmesinin zamanla, fakat yine de etkili şekilde mümkün olabileceğine daha önce olmadığı şekilde inanılmaya başlandı.” Darvell’in analizi “*polis faaliyetleri tarafından ima edilen Devlet gücünün artmasının neden Çartizm yanlılarının en sert biçimde savaştığı konulardan biri olduğunu*” netleştirir (Evans, 1983, 257).

183 Eğitim ve düzen arasındaki bağlantı Johnson tarafından güzel açıklanır (1970, 119): “Erken Muhafazakârların fakirlerin eğitimiyle ilgili takıntısı en iyi şekilde otorite, iktidar, kontrolün ifadesi (yeniden ifadesi) ile ilgili bir kaygı olarak anlaşılır. Bu kaygı eğitim araçlarının elde edilmesi vasıtasıyla işçi sınıfının düşünce, duygu ve davranış örüntülerini belirlemeye yönelik muazzam derecede hırslı bir girişimde ifade edildi. Güvenilir öğretmen tarafından yönetilen, oyun sahasının duvarıyla çevrelenmiş okul -saygın, neşeli, çalışkan, sadık, yurtsever ve dindar- işçi insanların yeni bir yarısını başlatacaktı.”

Bununla birlikte, liberalizm rasyonalizmle, bilimle ve ekonomik gelişmeyle özdeşleştirilmişti ve bu nedenle yüzyılın ortasında neredeyse “her devlet adamı ve memur ideolojik bağına bakılmaksızın bir Liberaldi” (Hobsbawm, 1975,105).¹⁸⁴

Bu dönemle ilgili en dikkat çekici şey muhafazakârların konumuydu. Reform Tasarısı sonrasında, 1834’de, Sir Robert Peel “partisini yeniden ‘muhafazakâr’ olarak vaftiz ettiyse bu onun herhangi bir tepki politikası izlemeye niyetli olmadığını göstergesiydi” (Halevy, 1947, 57)¹⁸⁵ Aynı zamanda Fransa’da, 1830 Devrimi ertesinde, muhafazakârlık “devrim sonrası toplumu idare etme şekli”, “devrimi sonuca ulaştırmanın bir yolu” olarak işleniyordu. Bu şekilde, artık Rosanvallon’un iyi bir şekilde ifade ettiği gibi (1982, 277-278) artık liberalizme karşı değildi: “Kendisini daha çok liberalizmin tamamlayıcısı, onun sonsuzluğu olarak görüyordu.”

Sonuç olarak, muhafazakârlar da güçlü devleti savunmayabışladı. Muhafazakârlar için en azından üç düşünce vardı. Birincisi, Burke’un muhafazakâr ideolojinin temeli haline getirmek istediği gelenek ve sürekliliğe başvurmanın içsel zayıflığıydı.¹⁸⁶ Zira, Beneton’un (1988, 116) kaydettiği gibi, bu konum Fransa’daki gibi başka gelenekler yaratmaya yol açan sürekli kesintiler ortaya çıktığında çatış-

184 Liberalizmin bu yüzyıl ortasındaki kutsama töreninde, “resmi olarak zafer anında muzaffer burjuvazi düzeninin işlerine başkanlık eden adamlar Prusya’dan aşırı tepkici kırsal soylular, Fransa’da bir taklit imparator ve Britanya’da aristokratik toprak sahipleri dişişiydi” (s. 3). Zeldin (1958,46) bunda hiçbir tesadüf ya da paradoks görmez: Napolyon’un renkli nitelikleri belki de eski ve yeninin karşıt ve uzlaşmaz göründüğü bir ülkeyi dönüştürmeye uğraşan biri için gerekiyordu. ... İngiltere’de Disraeli birçok açıdan onun eşiydi, kendisi gibi garip ve gizemli benzer bir görev takip ediyordu. Takipçileri her iki ülkede de eşit şekilde bölünmüştü ve her ikisi de en ilerici radikalizmden en yüksek Toryciliğe kadar bütün aşırılıklarla uğraşmak zorundaydılar.”

185 Gash (1963, 163-164) bu değışikliğin uzun vadeli etkisini değerlendirir: Muhafazakâr Parti’nin 1841-6’daki iç çatışması neyin ilke olduğu, neyin ise “siyasetin esnek kurallarına” tabi olduğu konusundaydı. Peel adil bir şekilde temelde muhafazakâr olmayan hiçbir politikaya kalkışmadığını iddia edebiliyordu. Ticaret ve endüstriyi teşvik etmek, sınıf ve hizipçi Çartizmi refah ile ve Tahlil Yasaları Karşıtı birliği zamanlı tavizle yumuşatmak ona göre aristokrat liderliğini ve geleneksel iktidar yapısını korumanın en güvenli yollarıydı.

186 Gash (1977, 27) Burke’un görüşünü şu şekilde sürdürür: “Değişiklik bütün organizmalarda olduğu gibi sosyal hayatın bir parçasıydı; zamanın kendisi en büyük yenilikçiydi... Fakat sosyal dokunun devamlılığına saygı duyulmalıdır. Değişiklik küçük adımlarla, devrimle değil evrimle, yıkımla değil uyumla gelmelidir... Soyut adalet peşinde, insan doğası ve mevcut toplum görmezden gelinebilirmiş gibi davranan doktriner reformcu sadece küçümsenmiştir.”

malara neden olur. O zaman ne yapılabilir? Siyasi muhafazakâr düşünce “fatalizm ve radikal reformizm, sınırlı bir devletin yönetimi ve güçlü bir devlete başvuru arasında” salınmaya başladı. Dolayısıyla birçok muhafazakâr için güçlü devlet geleneğinin restorasyonuna ya da en azından kısmi restorasyonuna giden yol haline geldi. İkincisi, birçok muhafazakâr muhafazakârlığın “hukuk, düzen ve istikrarlı yönetimde devletin birinci ilkesini gören bir tutum” olduğunu düşünüyordu ve bundan, Peel gibi, “devlet kurumlarının korunması ve sürekli iyileştirilmesinin” prensipteki kaçınılmaz sonuç olduğu neticesini çıkarıyordu” (Gash, 1977, 59).

Fakat liberal ideolog Guido Ruggiero’nun (1959, 136-137) Alman romantiklerinden etkilenen İngiliz Tory grubunun kraliyet imtiyazlarının savunusunu nasıl devlete transfer ettiği tartışmasında algıladığı üçüncü neden en güçlü olanıydı:

Önemi ve prestiji yeniden ifade edilmesi gereken devletti. Devlet çatışan çıkarlar arasında bir uzlaşma değil, Burke’ün deyişiyle canlı bir düşünce birliği olarak görülmelidir.

Bu nedenle, muhafazakârlar devletin temelini genişletme ve onu prestij kulesi üzerine değil tüm halkın duygu ve çıkarlarının mütevazı ama sağlam platformu üzerine inşa etme ihtiyacını kabul ediyordu. Eski Torycilik oligarşik bir hükümet yaratmıştı; fakat Liberal hükümet doğumdan ve eski bir geleneğin imtiyazlarından ayrı servete dayandığı için yönetme hakkına sahip olan bir oligarşi değil miydi?

Muhafazakârlar Liberalizm’in neden Devleti zayıflatmaya çalıştığını soruyordu? Cevap kolaydı. Bireylerin üzerindeki bütün güçleri kaldırarak ve onlar üzerinde ılımlılaştırıcı ve eşitleyici bir işlev yerine getirerek en zayıf güçlerle rekabet halindeki en kuvvetli güçlerin serbest oyununa izin vermek ve mücadelenin destekçileri değil kurbanları olan savunmasız kitleleri sömürmek için tam yetki vermek istiyordu.¹⁸⁷

187 Sembol olarak monarşinin rolü Hill’in belirttiği gibi (1929, 100) siyasi mücadelelerin ilginç bir yan etkisidir: “Toryler ve Radikaller liberal Reformcu yasaların merkezileştirici eğilimleriyle mücadele ederken benzer şekilde bir diğer tür etatisme yönüne saptılar. Disraeli Parlamento ve Kabinenin aşırı gücünü Kral’ı yücelterek kontrol ediyordu. Richard Oastler Komisyon üyelerinin acımasızlık yapma yetkisi olarak adlandırdığı şeyi imtiyazlarıyla sınırlamak için genç Kraliçenin sağduyusuna hitap ediyordu ve bu haykırış Oastler yaşlandığı zaman hâlâ işitiliyordu. Artık Kraliçeyi yüceltecek olan Kingsley ve Hristiyan Sosyalistler’di.”

1960'da Lord Kilmuir (1960, 70-71) Büyük Britanya'daki muhafazakârların sosyal devrim hareketleri tarafından (1832, 1846, 1906 ve 1945) büyük yenilgiye uğratıldıktan sonra nasıl yeniden iktidara geldiğini açıklamaya çalıştığı zaman cevabı "Shaftesbury gelenegidir." O bunu Toryciliğin örneğin fabrika yasaları, barınma ve kamu sağlığı yasaları gibi farklı formlardaki minimum standartları sağlamak için devlet müdahalesiyle kurduğu birlik olarak adlandırır. Kısacası, muhafazakârlar devleti kendi sosyal reformculuk biçimi için kullanmıştı.

Muhafazakâr parti ve halk arasındaki bu karşılıklı olarak avantajlı ittifak" Disraeli'nin sözde ulusal Toryciliğinin merkeziydi. Disraeli'nin Tory partisindeki asıl yükselişi Peel'in Tahıl Yasalarının iptaline şiddetle karşı çıkmasının sonucuydu; Disraeli'nin sonraki siyasi uygulamalarının yakından gözlemi onun "büyük oranda Peel'in ruhunu taşıdığını" gösterir (Smith, 1967, 4, 15).¹⁸⁸ Disraeli'nin temelde Peelizm'e eklediği şey emperyalizmdi. Liberal reformculuk daha yüce bir amacın, yani imparatorluğun hizmetinde "bir araç, bir yol, bir disiplin" olarak görülecekti. (Ruggiero, 1959, 140) Böylece işçi sınıflarını hem ulusa hem de bir ölçüde Muhafazakâr Parti'ye daha sıkı bağlıyordu.

1830-1875 döneminde liberalizmin büyük siyasi başarısı tehlikeli sınıfların uysallaştırılmasıysa büyük ideolojik başarı da muhafazakârlığın -liberalizmin savunduğu rasyonel devlet-yönelimli reformizmin bir çeşidine dönüştürülerek- evcilleştirilmesi olduğu söylenebilir. Ortak zemin muhafazakârların kültürel bakış açısını bile etkileyen milliyetçilik ve güçlü devletti. Barzun (1943, 143-144) 1850-1885 döneminde romantizmden realizme doğru kültürel geçişi tartışırken, onu 1848'in hayal kırıklığından bir yansıma" olarak isimlendirir. Her birisi "fizik biliminin yüce otoritesi" tarafından desteklenen hem reel politik hem de materyalizmin yükselişinden söz eder. Şunu ileri sürer:

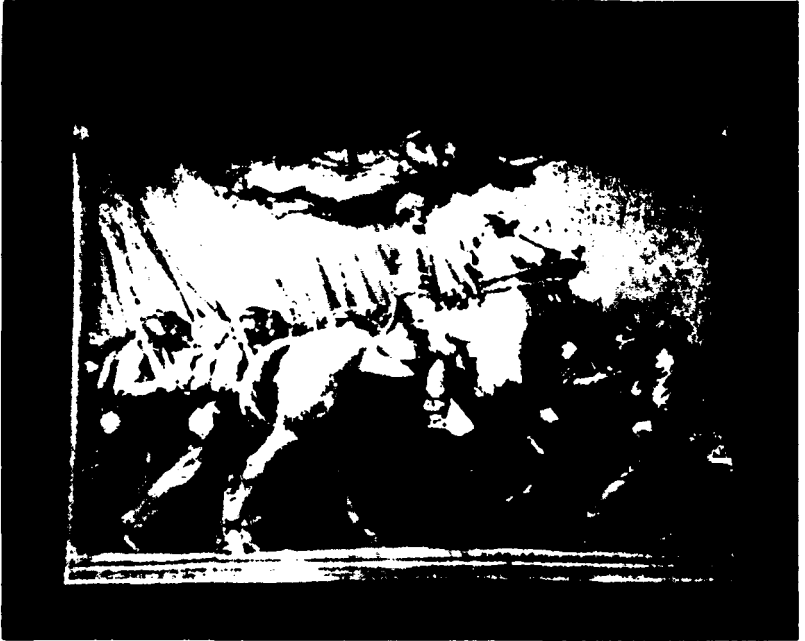
188 1980'lerde, Margaret Thatcher Wellington'dan bu yana ilk defa muhafazakâr doktrin ve uygulama olarak reformculuğu yasa dışı kılmayı başardığında, Disraeli'nin mirasını yeniden tanımlama gayreti vardı; bunu yaparken esasen onun Peel'in yarattığı parti bölünmesinden "çok etkilendiğini" ima eder. Bkz. Coleman (1988, 157,161-162): Disraeli'nin temel kaygısı her zaman partisinin ve onun muhafazakâr hedeflerinin yararıydı... Burada belirgin olarak görünen herhangi bir kopuş değil Disraeli'nin bakanlığının sürekliliği ve gelenekselliği... Partinin önemli derecede daha ilerici ya da daha katı biçimde tutucu bir görüş benimsemesini engelledi." Coleman aynı zamanda 1866-1867 parlamento reformunun amacının radikalizmini de en aza indirir (bkz. s. 131-138).

Liberaller, muhafazakârlar ve radikaller somut, bölgesel milliyete olan ortak arzu tarafından bir araya getirildi; bilimsel hipotezler mekanik temsil ya da benzerliğe uygunlukları açısından test edildi... öte yandan sosyal paradoklar ve karmaşıklıkların büyük çözümcüsü olarak güce başvuruldu.”¹⁸⁹

Liberalizm ve muhafazakârlık “ortak politikaları olan devlet müdahalesine yöneldikçe, (geç ondokuzuncu yüzyıldaki Chamberlain gibi) bazı muhafazakârlar bunun muhafazakârlar için bir “himaye” eylemi, liberaller içinse “bütün halklara kendilerini yönetmesi için yardımcı olunması gerektiği” inancı olduğu ayrımında ısrar etmeye çalıştılar. Fakat Ruggiero’nun söylediği gibi (1959, 151) “uygulamada farklılık çoğu zaman çok azdı.” Tabii ki öyleydi. 1875’de sosyalistler hâlâ tam olarak uysallaştırılmış sayılmazdı. Bu ancak 1875-1914 döneminde tamamlanacaktı.

Schapiro (1949,vii) böylece liberalizmle ilgili kitabını tamamlayabilecek: “On dokuzuncu yüzyıl 1914’de tarihsel olarak sona erdiğinde, liberalizm Avrupa’da siyasi yaşam tarzı olarak kabul edilmişti.”

189 Alt metinlere bakma ihtiyacı realizm “somut, bölgesel devleti” sembolize ederken romantizmin de erken döneminde aynısını yaptığı gerçeğinde görülebilir. Bkz. Agulhon (1973, 13-14): “Her şey entelektüel eliti halkta yeni ve sağlıklı güçler kaynağı görmeye itti. İlk defa önceki yüzyılın sonunda Alman Romantizmi tarafından öne sürülen temaları benimseyen, doğu ve orta Avrupa’daki milliyetçi hareketlerin esinleyicileri ve liderleri aristokrasilere ve kozmopolit kültürlerle karşı olan mücadelelerinde folklor, halk şarkıları ve öykülerinin ulusal erdemlerini ya da kitlelerin ezeli sağlığını yücelttiler. Fransa, hiç şüphesiz, aynı durumda değildi; orada ulusal problem çözülmüş sayılmaktadır. Fakat Yunanistan’dan İrlanda’ya, Polonya’dan İtalya’ya isyan halindeki halklar ve uluslar liberallerimiz cumhuriyetçilerimiz tarafından el üstünde tutuldu ve bunun sonucu olarak Avrupadaki mücadeleleri destekleyen belli belirsiz halkçı ideoloji Fransız arkadaşlarını etkilememezlik etmede etkiledi.

Auguste Saint-Gaudens, *Robert Gould Shaw and 54th Regiment*. Amerikan iç savaşında Kuzeyliler biraz tereddütle Massachusettsli kölelik karşıtı bir aileden gelen Beyaz bir subayın komutanlığını yaptığı bir Afrikalı-Amerikalı Gönüllü Birliği oluşturdu. Yaklaşık otuz yıl sonra, Saint-Gaudens Boston'da bronz bir anıt dikmek üzere görevlendirildi. Görülebileceği gibi, anıt büyük oranda beyaz komutanla ilgilidir. Bu savaşta ölen 64 Afrikalı-Amerikalı askerin isimlerinin anıtın arkasına yazılması ancak 1982'de gerçekleşti. (Courtesy of Yale Collection of American Literature, Beinecke Rare Book and Manuscript Library, Yale University)

4. BÖLÜM

—*—

LIBERAL DEVLETTE YURTTAŞ

Ulusal egemenlik ilkesinin Fransız ihtilalinin merkezinde olması, üzerinde nadiren ısrar ettiğimiz bir şeydir. Bu ilkenin mutlak egemenliğin kraldan ulusa transferiyle oluşturulduğu ve uygulamaya konulduğu yinelenmeyi hak eden bir doğruculuktur. Bu incelenmeyi de hak eder.

-Keith Michael BAKER, "SOVERAINETE (1988)

Fransız ihtilali geleneği, ondokuzuncu yüzyıl üzerinde çağdaşlar üzerinde olduğundan daha büyük etki yaptı..

-Mernest LABROUSSE (1949B, 29)

Eşitsizlik bilinen her tarihsel sistemin olduğu gibi modern dünya sisteminin de temel bir gerçekliği- dir. Farklı olan, tarihsel kapitalizme özel olan şey eşitliğin -pazar yerindeki eşitlik, hukuk önünde eşitlik, eşit haklarla doğan bireylerin temel sosyal eşitliği- onun hedefi (ve gerçekte başarısı) olmasıdır. Dünya sisteminin büyük siyasal sorunu, büyük kültürel sorun eşitliğin, onun sonucu olan gerçek hayat olanakları ve tatminlerinin devam eden ve gittikçe şiddetlenen kutuplaşmasıyla teorik kucaklaşmasının nasıl uzlaştırılacağıdır.

Uzun bir süre -on altıncı yüzyıldan on sekizinci yüzyıla üç asır- bu sorun modern dünya sisteminde nadiren tartışma konusu yapılmıştır. Eşitsizlik hâlâ doğal sayılıyor -gerçekte Tanrı tarafından kararlaştırılıyordu. Fakat geç on sekizinci yüzyıl eşitliğin dilini kültürel bir ikona dönüştürdüğünde bir zamanlar otoriteye başkaldırma olan şeyler oldukça yaygınlaştı, teori ve uygulamanın uyumsuzluğu artık görmezden gelinemezdi. Bu kültürel tezin imalarını sınırlama ve dolayısıyla artık "tehlikeli sınıfları" uysallaştırma ihtiyacı iktidarı elinde tutanların önceliği haline geldi. Liberal devletin inşası, tezi sınırlamak için kurulan temel çatıydı. Buna karşılık modern ideolojilerin ayrıntılandırılması liberal devletin oluşturulmasında temel bir mekanizmaydı.

FRANSIZ İHTİLALİ VE YURTTAŞLIK KAVRAMI

Fransız ihtilalinin büyük sembolik hareketi unvanların, hatta *Mösyö* ve *Madamın* bile, artık kullanılmayacağı konusundaki ısrardı. Herkes *Citoen* (yurttaş) olarak adlandırılacaktı. Bu davranışın amacı, geleneksel hiyerarşilerin reddedildiğini, oluşturulan yeni toplumdaki sosyal eşitliğin sağlandığını göstermektir. Fransız ihtilali sona erdi, unvanlar yeniden tesis edildi; fakat “yurttaş” kavramı (bir hitap şekli olarak kullanımı olmasa da) geçerliliğini korudu. Geçerliliğini korumaktan fazlasını yaptı. Gelişti. Liberal devletin retorik temeli haline geldi. Ve hukuki olarak her yerde hayata geçirildi, öyle ki 1918’de dünya insanlığın herhangi bir yerde yurttaşlık talebinde bulunamayan görece küçük bir kısmını tanımlamak için “devletsiz” kişiler kavramını üretmeyi gerekli buldu.

Yurttaşlık kavramının –herkesin, sadece bazı kişilerin (bir monarkın, aristokratların) değil, bir devlet içinde politik alandaki kolektif karar alma sürecinin bir parçası, eşit bir parçası olma hakkına sahip olduğu konusunda ısrar etmek için– kapsamlı olması amaçlandı. Bundan herkesin devletin dağıtabileceği sosyal imkânlardan yararlanma hakkının olması gerektiği sonucu çıkıyordu. Yirminci yüzyılın ikinci yarısında, yurttaşlara verilen haklar şu an neredeyse her devletin olduğunu iddia ettiği bir modern “demokrat” devletin asgari tanımını oluşturmaya başladı.

Fakat yurttaşlığın kapsayıcılığının diğer yüzü dışlamaydı. Devletin yurttaşları şeklindeki bu yeni kategoriye ait olmayanlar tanım gereği bu diğer yeni kavram, yani yabancılar haline geldi. Bir devletin yabancıları belki de bir diğer devletin yurttaşları olabilir, ama bu devletin değil. Yine de, belli bir devlet için, sınırları içerisindeki yabancıların dışlanması teorik olarak yurttaş kabul edilen kişilerin sayısını çok fazla sınırlamadı. Çoğu durumda, ülkede oturanların yüzde doksanı yurttaştı –bunlar *yasal olarak* yurttaştı, zira yurttaşlık artık bir yasal tanım meselesi haline gelmişti.

Bu tam olarak, Fransız ihtilalinden sonra devletlerin karşı karşıya kaldığı problemdi. Çok fazla kişi yurttaştı. Bu sonuçlar gerçekten tehlikeli olabilirdi.¹ On dokuzuncu (ve gerçekte yirminci) yüzyı-

1 “On dokuzuncu yüzyılın başında bir görüntü pek çok siyasi yorumcunun [*publicistes*] aklından çıkmadı: sosyal çözümün hayali... Bu ortak meşguliyetin merkezinde yatan halk egemenliği modelini engelleme isteğidir... Korkutucu olan sayılardı” (Rosanvallon, 1985, 75-76)

lın hikâyesi bazılarının (imtiyazlı ve avantajlı olanların) sürekli olarak yurttaşlığı dar biçimde tanımlamaya çalışması ve bütün diğerlerinin buna daha geniş bir tanımı doğrulamaya çalışarak karşılık vermesiydi. 1789 sonrasındaki yüzyılların entelektüel teorileri bu mücadele etrafında toplandı. Sosyal hareketler bu mücadele etrafında oluştu.

Teoride prensibi korurken yurttaşlığı uygulamada dar biçimde tanımlama şekli iki yurttaşlık kategorisi oluşturmaktır. Bu çaba Abbe Sieyes ile birlikte, Bastille'in düşüşünden altı gün sonra başladı. 20-21 Temmuz 1789'da Ulusal Meclis Anayasa Komitesine okuduğu bir raporda, Sieyes pasif ve aktif haklar, pasif ve aktif yurttaşlar arasında bir ayrım önerdi. Tabii ve sivil hakların "toplumun, devamı ve gelişmesi için oluşturulduğu" haklar olduğunu söyledi. Bunlar pasif haklardır. Aynı zamanda siyasi haklar vardır ve "bunlar sayesinde toplum oluşturulur." Bunlar aktif haklardır. Sieyes bu ayırmadan şu sonucu çıkarıyordu:

Bir ülkenin tüm sakinleri onda pasif yurttaşların haklarına sahip olmalıdır; hepsi kişiliklerinin, mülkiyetlerinin, özgürlüklerinin vs. korunması hakkına sahiptir. Fakat hepsi devlet otoritelerinin oluşumunda aktif bir rol oynama hakkına sahip değildir. Kadınlar (en azından şu anda), çocuklar, yabancılar ve devlet müessesesinin devamına hiçbir katkıda bulunmayan diğerlerinin kamu hayatını aktif şekilde etkilemesine izin verilmez. Herkesin toplumun avantajlarından yararlanma hakları vardır, fakat devlet kurumuna katkıda bulunanlar büyük sosyal girişimin gerçek hissedarlarıdır (actionnaires). Onlar tek başlarına gerçek aktif yurttaşlar, birliğin gerçek üyeleridir" (Sieyes, 1789,193-194).

Sieyes daha sonra, gözünü kırpmadan, siyasal hakların (varsayımsal olarak sadece aktif yurttaşlar için) temel bir ilke olduğunu, bu olmadan imtiyazın kendisini yeniden ileri sürebileceğini ekledi. Eşitliğin 29 Kasım 1789'da, Ulusal Meclis bu teorik kavramı, aktif yurttaşları doğrudan vergi olarak en az üç günlük ücret ödeyen kişiler olarak tanımlayan yasal bir karara dönüştürdü. Mülkiyet aktif yurttaşlığın ön koşulu oldu. Rosanallon'un (1985, 95) belirttiği gibi, "eğer akıl egemense insanlar yasa icat edemez. Onları keşfetmelidirler...Kapasite kavramı mantığını bu çerçevede bulur."²

2 Teorik gerekçe, oy kullanma yeterliliği kriterininin "yargının bağımsızlığı olduğuydu." Bu, "azınlıklar, kadınlar ya da hizmetçiler gibi iradesinin uygulamasında başka birine bağımlı olduğu düşünülen herkesin oy hakkının dışında bırakılmasının" so-

Yurttaşlığın anlamını sınırlama girişimi birçok biçim aldı, bunların hepsi zorunlu olarak pasif ve aktif yurttaşlara ayrımı gerekçelendiren çelişkilerin yaratılmasını içeriyordu. İkili ayrımlar (derece, sınıf, cinsiyet, ırk/etnisite, eğitim) çok eski gerçekliklerdir. On dokuzuncu yüzyılda farklı olan, bu tür ayrımların, hukuksal kategorilere dönüştürülmesini meşrulaştıran teorik yapı iskelesi kurma çabalarıydı; böylece bu tür kategoriler bütün yurttaşların ilan edilmiş eşitliğinin gerçekleştirilme derecesini sınırlamaya hizmet edebilirdi.

Sebeptir. Eşitsizlik norm olduğunda, farklı dereceden olanlar -jenerik olarak, soylular ve avam- arasında daha ileri bir ayrım yapma ihtiyacı yoktu. Fakat eşitlik resmi norm haline geldiğinde, eşit haklara sahip olan “herkes” içinde gerçekte kimin bulunduğunu -yani kimin aktif yurttaş olduğunu- bilmek birden önemli hale geldi. Ahlâki bir ilke olarak ne kadar çok eşitlik ilan edilirse, onun gerçekleşmesini engellemek için o kadar çok -adli, siyasi, ekonomik ve kültürel- engel tesis ediliyordu. Yurttaş kavramı on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda kapitalist dünya ekonomisinin kültürel temellerini oluşturmaya başlayan uzun ikili ayrımlar listesini -hem entelektüel hem de hukuksal olarak- kristalleşmeye ve katılaşmaya zorladı: Burjuva ve proleter, erkek ve kadın, yetişkin ve çocuk, aile reisi ve ev hanımı, çoğunluk ve azınlık, beyaz ve zenci, Avrupalı olan ve olmayan, eğitilmiş ve cahil, vasıflı ve vasıfsız, uzman ve amatör, bilim adamı ve meslek erbabı olmayan, yüksek kültür ve alçak kültür, heteroseksüel ve homoseksüel, normal ve anormal, sağlıklı ve engelli ve tabii ki bütün diğerlerinin ima ettiği kısıtsız kategori uygar ve barbar.

Eşit haklara sahip yurttaşları olan devletlerde, egemen gruplar dışlamaya, egemenlik kurulan gruplar ise dahil olmaya çalışıyordu. Mücadele hem siyasal hem de entelektüel alanda yürütüldü. Herkes kendini çatışmaların her birinin bir ya da diğer tarafında buldu. Egemen tarafta olanlar doğal bir şekilde ayrımları teorize etme eğilimindeydi. Egemen olanların temel problemi bireysel olarak her

nucuydu (Gueniffey, 1988, 616). Bu, daha sonra *régime censitaire* denilecek olan şeyin kökeniydi (Theret, 1989, 519).

Yargı yeterliliği oy hakkını kullanmayı reddetmek için temel gerekçe olmayı sürdürdü. Örneğin, 1824'te, dönemin İngiliz liberalleri arasında öncü bir kişilik olan James Mili, hem kadın hem de işçi sınıfı oy hakkına, “onların çıkarlarının onların adlarına siyasi gücü kullanabilen diğerleri tarafından etkili şekilde temsil edilebildiği temeline karşı çıktı: kadın meselesinde kocaları ve babaları ve işçi sınıfı meselesinde ‘toplumun en bilge ve erdemli kısmı, orta sınıf’” (Taylor, 1983, 16).

ikili ayrımın baskın tarafında olmayı garanti etmektir. Onlar karşısında, egemenlik kurulan tarafta yer alanlar, kendilerini aktif yurttaşlar, uygarlar kategorisine yerleştirmek için ayrımları değersizleştirmeye, yok etmeye ya da onları yeniden tanımlamaya çalışarak örgütlenmeye başladılar.

Birden fazla ikili kategori olması bir zorluk yaratıyordu. Bazı kategorilerde egemen tarafta olmak mümkündü. Mükemmel bir durum sayılabilecek şeye sahip olmayanlar tam yurttaşlardan oluşan grubun parçası olarak görünmek isterlerse siyasi kararlar almak zorundaydılar. Bunlar çoğu zaman, oldukça anlaşılabilir şekilde, egemen tarafta oldukları kategorilere öncelik vermeye çalıştı. Sonuç imtiyazlı grubun genişlemesi olabilirdi, fakat bu sadece dışlanmış olarak kalanların zorluklarını arttırdı. Sosyal hareketler içinde mücadelelerinin taktikleri ve potansiyel ve istenen ittifakların doğası ile ilgili devam eden tartışmaların temelinde ikili kategorilerin önceliklerinin tanımlarıyla ilgili bu mücadele vardır.

Hiç şüphesiz, yurttaşlık kavramının özgürleştirici olması isteniyordu ve bu gerçekten de bizi tanrısal ya da doğal kutsama iddiasında bulunan kabul edilmiş hiyerarşilerin boş ağırlığından kurtardı. Fakat özgürlük yalnızca engellemelerden kısmi bir özgürlüktü ve yeni katılımlar devam eden ve yeni ortaya çıkan dışlamaları daha keskin ve görünür hale getirdi. Evrensel haklar sonuç olarak gerçek uygulamada linguistik bir mucizeye, bir tezata dönüştü. Erdemli eşitlerden oluşan bir cumhuriyet oluşturmanın, bu nedenle erdemsiz olmaya mahkum başkalarının reddini gerektirdiği ortaya çıktı.³

Modern dünyanın egemen ideolojisi olacak olan liberalizm, erdemin öğretilerebileceğini vaaz ediyordu ve dolayısıyla hakların gözetim altında geliştirilmesini, pasif yurttaşların gözetim altında aktif yurttaşlara terfisini -barbarların uygar insanlara dönüşümünün yolunu- öneriyordu. Terfinin hukuksal süreci geri alınamaz olduğu için dikkatlice, ölçülü biçimde ve her şeyden önce dereceli olarak ele alınmalıydı. Öte yandan, hakları tam olarak tanınmayanların

3 Siewes'in ayrımı şu ya da bu şekilde her yerde benimsenecekti. "İtalyan liberaller, Avrupa'daki diğer benzerleri gibi, yurttaşlar (*i cittadini*) ve kitleler ya da halk (*il popolo*) arasında açık bir ayrım yaptı. Liberal bir devlette halka yurttaşlık hakları verildi; ama sadece yurttaşlar, cinsiyet, mülkiyet ve resmi eğitimden dolayı sorumluluk pozisyonlarına uygun bir azınlık, gerektiği gibi siyasi haklarla görevlendirilebilirdi... Liberal tutum... siyasi demokrasinin istikrarsız bir devlete ve 'kurallara saldırılmasına' yol açabileceği korkusunu yansıttı" (Lovett, 1982, 33).

çıkarlarını korumak için oluşturulan sosyal hareketler tanınmamayı olabildiğince hızlı biçimde sona erdirmek için ne yapılabileceğini her zaman tartışıyordu. Bu hareketlerin anti-sistemik olması gerektiğinde -yani eşitlik yergilerini mümkün kılan mevcut tarihsel sistemi yok etmeye çalışmaları gerektiğinde- ısrar edenler vardı. Ayrıca temelde bütünleşmeyi destekleyenler -yani hareketlerin rolünün sadece, hakların gözetim altında kazanılması şeklindeki mevcut liberal programı hızlandırmak olduğuna inananlar- vardı.

Hikâye, daha önce gördüğümüz gibi, Fransız ihtilalinin kendisiyle başladı. Sieyes, aynı muhtıradaki, şöyle söylüyordu: “Devlet otoriteleri, ayrımsız, halkın iradesinden doğar; tamamı halktan -yani ulustan- gelir. Bu iki terim eş anlamlı sayılmalıdır” (1789, 195). Bu görüşün uygulaması basit ve hızlıydı. Krala ait olarak nitelendirilen her şey ulusal olarak yeniden isimlendirildi.⁴ Fransız İhtilalcileri için ulus doğal değildi; oluşturulması gerekiyordu” (Cruz Seane, 1968, 64). Ulus kavramı hızla diğer ülkelere yayıldı.⁵ ulusların kendi kaderlerini belirleme kavramını haklı göstermek için ulus kavramını ilk kullanan Fransız İhtilalcileriydi. Meclis 13 Eylül 1791’de Avignon ve Comtat Venaissin’un ilhakını oyladığında bu insanların kendi kaderlerini belirleme hakkı [*disposer d’eux-memes*] adına yapıldı” (Godechot, 1965,189).

- 4 Godechot (1971, 495) şunu belirtir: “1789 seçim kampanyası sırasında ulus aniden onu kitleler arasında çok popüler hale getiren devrimci bir tını edindi. Gerçekte ‘Ulus meclisi’ ve sonra sadece *Ulus* hiyerarşide kralın konumunu üstlenecekti. Dolayısıyla motto Eylül 1789’da benimsendi: ‘Ulus, Yasa, Kral.’ Karar veren, emreden Ulus, yasa; yasayı sadece uygulayan kral. ‘Krala ait olan her şey şimdi *ulusal* hale geldi; Ulusal Meclis, ulusal güvenlik, ulusal ordu, ulusal eğitim, ulusal ekonomi, ulusal alanlar, ulusal refah, ulusal borç vb. *lèse-majesté* suçlarının örneğini izleyerek *lèse-nation* suçları vardı. Nora (1988, 801) Fransız ihtilalinin *ulus* teriminin üç anlamını bir araya getirdiğinin altını çizer: “Sosyal anlam: yasa önünde eşit bir yurttaşlar topluluğu; hukuksal anlam: kurulu iktidarla ilişkili kurucu gücü; tarihsel anlam: geçmiş ve geleceği olan, süreklilikle birleştirilmiş bir insan grubu.” Billington (1980, 57) kavramın sosyal psikolojik önemini vurgular: “Ulus küçük düşmanlıklarla birlikte küçük bağlılıkların da *enfants de la patrie*; ortak bir yurdun çocukları olarak doğmanın yüceltilmesi tarafından yok edildiği yeni bir kardeşliktir. O bunu “savaşçı bir ideal” olarak adlandırır.
- 5 Cádiz Cortesi 1810’da “ulusal egemenliği” ve “halkın egemenliğini” yeni temel siyasi ilke haline getirdi ve burada da, krala ait her şey ulusal hale geldi. (Cruz Seane, 1968, 53, 64). Lyttleton (1993, 63) İtalya örneğinde şunu savunur: “İtalya sorunu 1796’dan önce siyasi bir gerçeklik olarak var olmadı. İtalyan Jakobenler somut bir siyasi proje olarak birleşik bir İtalya’nın oluşturulmasını ilk defa dile getirenlerdi, onların ulus kavramı Fransız ihtilalinden alınmıştı.”

Bununla birlikte, Nora (1988,893) ulusal egemenliğin, egemenlik kraliyetten halka geçtiği an oluşturulduğunu belirttikten sonra geçerli bir şekilde şöyle sorar: “Fakat hangi ulus?... Hangi toplum? Fransız ihtilalinin en parlak döneminde sıradan insanların coşkuları ulus kavramına anlık aşırı eşitlikçi bir vurgu katmış olabilir, fakat “ulus” -eğitimli katmanı isimlendirmek için kullanılan bir kavram- ile “bozuk olmayan fakat kolayca etkilenen [ve dolayısıyla] statülerine uygun, onları bir iş hayatı için en iyi şekilde donatacak manevi, teknik ve (fiziksel) bir eğitim gerektiren “halk” arasında oldukça farklı bir İngiliz Aydınlanma geleneği mevcuttu” (Woolf, 1989,106). Anayurttan (*patrie*) ulusa, halka değişen vurgularla linguistik oyunlar oynanmaya devam edecekti.⁶

Ulus teriminin çok ılımlı hale gelmesi için çok uzun süre geçmeyecekti ve *halk* terimi o kadar popüler hale geldi ki otokratik hükümdarlar bile onu kullanmaya çalıştı.

1830’larda, romantik devrimciler neredeyse rutin olarak, insan tarihindeki bir tür yaratıcı güç olarak *le peuple*, *das volk*, *il popolo*, *narod* ya da *lud’dan* söz ediyordu. 1830 devrimlerinden sonra iktidara gelen yeni monarklar Louis-Philippe ve 1. Leopold “halkın” onayını Fransa ya da Belçika değil “Fransızlar” ve “Belçikalıların” kralı olarak istedi. Tutucu Çar I. Nikolas bile 1830-31 Polonya isyanını bastırdıktan üç yıl sonra kendi otoritesinin (otokrasi ve Ortodoksluğun yanı sıra) “milliyetçiliğe” dayandığı açıklamasını yaptı ve aynı zamanda “halkın ruhu” anlamına gelen *narodnost* sözcüğü Lehçe *narodovosdan* kopya edildi. (Billington, 1980,160)

Fakat bu bir oyundan fazlasıydı. Bu gerçek yurttaşın kim olduğuyla ilgili önemli tartışmanın parçasıydı. Bu soyut bir tartışma da değildi. Ulusal Meclis ve sonra halef yapısı konvansiyon yurttaşlıkla ilgili üç somut konuyla karşılaştı: Kadınlar, zenciler ve işçiler. Fransız ihtilalinin kaydı karışıkta, fakat her durumda acıya yol açan dışlamalara karar verdiler.

6 Godechot (1971, 495) *cahiers de doléance* okunduğunda *patrie* terimini kullanma eğiliminde olanların ve *patrie* terimini “insanın kendisini rahat hissettiği ülke” (*là où on est bien*) olarak tanımlayan Voltaire ile onun bir insanın doğduğu ülke olduğunda ısrar eden Rousseau arasındaki tarihi tartışmanın farkında görünüyordu. *Ulus* terimi daha devrimci eğilimleri olanlar tarafından kullanılıyordu. Ancak, Robespierre *patrie*’yi devrim davası için kurtarmaya çalışıyor görünüyordu. Şöyle diyordu: “Aristokratik devletlerde, *patrie* terimi egemenliğe el koymuş soylu aileler dışında kimse için bir anlam ifade etmez” (Carrère d’Encausse, 1971, 222’de anılmış).

Kadınlar olayında, meselenin tamamı kötü şekilde başladı. Sınıflar meclisini toplantıya çağıran kraliyet fermanı senyorel arpalıklara sahip olan kadınların onları Delegeleler Kurulunda temsil edecek erkek vekiller -ruhani sınıftan olmayan kadınlar için soylular, rahibeler için rahipler- seçmesi gerektiğini belirtiyordu. (Landes, 1988, 232, n.5). Bununla birlikte, kadınlar (dini topluluklar, ticaretle uğraşan kadınlar cemiyetleri) *cahiers de doleance* yazıyordu. Onlardaki bazı şikâyetler sonraki ittifak problemlerini gölgede bıraktı. Mme. B*** O***, Pays de Caux şöyle yazıyordu: “Zenci köleleri özgürleştirme konuşmaları var. Ulusun bizimle ilgili olarak konuşmaması mümkün mü?”⁷

Kadınların Fransız ihtilali sırasında, özellikle 1789’da sözde Ekim günlerinde, çeşitli halk gösterilerinde önemli bir rol oynadığı iyi bilinir. Parisli pazarcı kadınlar (ulusal muhafızlarla birlikte) Versailles’da yürüdüler ve Kral ve Kraliçeyi oturmak üzere başkente gelmeye zorladılar. Fakat bu gösteri tek başına kadınların değil, fakir insanların haklarıyla da ilgiliydi.⁸ Bu ayaklanmalardan iki ay sonra, 22 Aralık 1789’da, Ulusal Meclis resmi olarak kadınların oy kullanma hakkını elinden aldı. Condorcet’in 1790’da kadınların *droit de cite* sahibi olma çağrısında bulunan ünlü bir risale yazdığı doğrudur; fakat iktidarda bulunanları ikna edemedi. 1791 Anayasası dışlamayı yineledi ve bu

7 Duhet, 1989, 33. Bundan kısa süre sonra, Ulusal Meclis’e verilen bir dilekçede birisi şöyle yazıyordu: “Kadınlar kesinlikle Yahudiler ve Beyaz olmayanlar kadar değerlidir (*valent bien*)” (Reberieux, 1989,x).

8 Huften (1971, 95) şunu savunur: “*Ancien régime*’in en önemli sosyal ayrımı... ‘evlerinde her zaman ekmek bulunduğunu’ övünerek öne sürenlerle bunu yapamayanlar arasında bulunuyordu... Ekmek ayaklanmalarındaki kadınlar coşkularını fakirlik ve aşırı yoksulluk arasındaki çizginin doğru tarafında kalma ihtiyacının takdirine borçluydu. Yoksullar protestocu olmadıkları gibi isyancı da değillerdi. Vazgeçtiler ve hiçbir şey beklemediler.

“O zaman, ister 5-6 Ekim 1789’da Versailles’a yürüyüş olsun, isterse daha küçük ölçüde, III. Yılın Germinal ve Praire’si olsun Fransız ihtilalinin ekmek ayaklanmaları *fevkalade derecede* kadınların rol aldığı bir zamandı. Ekmek söz konusu olduğunda, bu onların sahasıydı; kadınların olmadığı bir ekmek ayaklanması temel bir çelişkiydi.

Applewhite and Levy (1984, 64) kadınların rolünü bir ölçüde farklı görür: “Paris’teki halk sınıflarından kadınlar İhtilalle ilgili en önemli ve hatta eşsiz olan şeye önemli bir katkıda bulundu: on sekizinci yüzyıl batı dünyasında en demokratik temelli halk egemenliğinin başarısı. Aydınlanma liberalizminden doğan medeni ve siyasi haklara yönelik feminist talepler hiçbir zaman Devrimci güç mücadelelerinin temelinde yer almadı ve Napolyon Kanunları tarafından reddedildi, fakat seçkin olamayan kadınların siyasi etkinlikleri Devrimci siyasetin özünde bulunuyordu.”

24 Temmuz 1793'de bir Konvansiyon oylamasında tekrarlandı ve kadınların tüm siyasi hakları ellerinden alındı; bu en azından aristokrat kadınların eski rejimde sahip oldukları bir şeydi.⁹

Kadın haklarında bazı iyileştirmelerin yapıldığı doğrudur. Evlilik ve boşanma medeni süreçler halini aldı. Kürtaj yasaklandı ve gayri meşru çocukların ve annelerinin mali destek hakları kabul edildi. Kadınların *etat civil* ile ilgili belgelerde tanık olmalarına izin veren bir yasa çıkarıldı; gerçi bu mesele tartışma konusu olmayı sürdürdü (Abrey, 1975, 55). Jakoben döneminin sıcak atmosferinde kadınlar örgütlenmeye başladı. Halk cemiyetlerinde çok daha büyük bir rol oynamaya başladılar. Konvansiyon'un kapılarının dışında kalarak içeri gireni kontrole çalıştılar. Galerileri topladılar ve görüşlerini haykırdılar (Landes, 1988, 139-140).

5 Mayıs 1793'de, Cumhuriyetçi-Devrimci Kadınlar Derneği kuruldu. Kadınların ekmek taleplerini sert bir şekilde dile getirdiler. Dilleri ayırt edici biçimde feminist tonlara sahipti. Soldan Jakobenleri eleştiren *Enrages'*le müttefiktiler.¹⁰ Fakat her şeyden önce sesini duyurmak isteyen örgütlenmiş kadınlardı. Paris'in bir bölümündeki kadınlar silah taşıma hakkı için dilekçe verdiklerinde Fabre d'Eglantine Konvansiyon'da heyecanla şunları söylüyordu: "*Republicaines'in* toplantılarında giydikleri *bonnet rouge'dan* sonra silah kemeri, sonra silah gelir" (Abrey 1975, 56'da zikredilmiştir). Kamu Güvenliği Komitesi kadınların siyasi haklardan yararlanıp yararlanmayacağı ve siyasi kulüplerde yer alıp almayacağını değerlendirmek üzere Andre Amar başkanlığında bir komite atadı. Komite kadınların siyasi haklardan yararlanacak "psikolojik ve fiziksel" nitelikleri olmadığına ve ayrıca kadınları bu hakları talep etmeye sevkedenin "onları kendileriyle anlaşmazlığa sürüklemek isteyen" aristokrasi olduğuna hükmetti." (George, 1976-1977, 434).

Siyasal kuruluşlara katılmaya gelince, Amar kadınların neden üyeliğe kabul edilmemesi gerektiğini açıklarken oldukça açık konuşur:

9 Adil Philip 1302'de İlk Sınıflar Meclisi'ni resmi bir şekilde topladığında, hem erkekler hem de kadınlar tarafından seçilen bir meclis elde etmişti. Beş yüzyıl aşkın bir süredir, her sınıftan imtiyazlı kadınlar hem yerel hem ulusal düzeyde oy hakkını muhafaza ettiler. Sonra, 1790'larda, insan haklarını ilan eden ihtilal kadınların siyasi haklarını kaldıracaktı (Hause, 1984, 3).

10 George (1976-1977, 420) *Republicaines'in* amacının "*Enrages* programının ateşli bir şekilde desteklenmesi için halkın kadın yarısını örgütlemek olduğunu" söyler.

Erkeklerin siyasi eğitiminin daha başlangıç aşamasında olduğunu düşünürsek... O zaman manevi-ahlaki eğitimleri neredeyse hiç olmayan kadınların ilkeler konusunda çok daha az aydınlanmış olması ne kadar daha mantıklıdır? Halk cemiyetlerindeki varlıkları, bu nedenle, hataya ve aldatılmaya daha çok maruz kalan insanlara daha aktif bir rol verecektir. Ayrıca, kadınlar yaratılış itibarıyla devlet işlerinde ölümcül olan aşırı heyecandan etkilenir ve devletin çıkarlarının ihtirastan yanan her şeye feda edilmesi hata ve düzensizlik şeklinde ortaya çıkabilir. (Landes, 1988,144)

Banks'ın belirttiği gibi (1981, 28) “insan haklarını” savunmak zorunlu olarak “kadın haklarına” yol açmıyordu, zira “kadınları erkeklerden farklı bir yapıya sahip olarak tanımlamak” oldukça mümkündür. Hiç şüphesiz, kadınların dışlanması çoğu zaman *geçici* bir madde olarak ileri sürüldü. Lanjuinais tarafından Nisan 1793'de yazılan bir rapor kadınların siyasi haklardan mahrum edilmesi çağrısında bulunuyordu “zira kadınların ahlâk bozukluklarını gidermek için gerekli eğitim zaman alacaktı.” Ceratı'nın (1966, 170) ıgneleyici biçimde belirttiği gibi: “bu bozukluklar çok dirençli olmuş olmalıydı, zira onların üstesinden gelmek bir buçuk asır almıştı.”

Zanlılar Yasası'nın ilk kurbanının kadın kulüpleri olmasının nedeni her zaman önemli bir tartışma konusu olmuştur.¹¹ George (1976-1977, 412) “Joko-benlerin sinirlerinin gergin olduğunu ve Jakobenlerin sabırlarının katılımcı demokrasinin havarileri tarafından taşırıldığını ve kadınların da kolay ilk hedef olduğunu düşünür. Lytle (1955, 25) “devrimci Kadınların Robespierrecilere bir tehlike oluşturduğunu çünkü sonrakilerin Parislilerin ekmek taleplerini karşılayamadığını belirtir. Hufton (1971,102) sonraki konuyu *sans-culottes'in* tutumu meselesine bağlar:

Chaumette 1793 Ekim'inde kadın kulüplerini dağıttığında *sans-culotte'un* siyasi toplantılara katılırken karısından evin idaresini isteme hakkı olduğunu söylüyordu... Diğerleri *sans-culottes'in* *societe populaire'de* grup olarak ya da vekaleten profesyonel devrimci olarak yeni keşfedilen öneminden duyduğu gurur üzerinde durmuşlardır... Kocası hâlâ konuşurken kadın bazı bölgelerde yiyecek kuyruğuna girmişti ve bunu yaptığı dakika sadakati potansiyel olarak şüpheliydi.

11 Racz (1952,171) bunun ironisinden söz eder, zira *Republicaines* bu kanunun ateşli destekleyicisiydiler.

Applewhite ve Levy (1984, 76) kadın kulüplerinin yasaklanmasını “burjuva devriminin halk devrimi üzerindeki zaferi olarak” görür.¹² Fakat tabii ki, burjuva feministleri daha iyisini yapamazdı. *Declaration of the Rights of Woman and Citizen*’in yazarı Olympe de Gouges,¹³ 3 Kasım 1793’de giyotine gönderildi. Jakoben tutumunun nedeni ne olursa olsun durum Jakobenlerin düşüşünden sonra da değişmedi. 1795’de 1. Prairial’in *journee*’sinden sonra Konvansiyon kadınların yanlarında yurttaş kartı olan bir erkek olmadan salona dinleyici olarak girmesini bile tamamıyla yasakladı (Abray, 1975, 58). 1796’da, Beş Yüzler Konseyi kadınları baş öğretmenlik mevkillerinden uzaklaştırdı. 1804’de Napolyon Kodu eski rejime geri döndü. Daha önce, en azından aristokrat kadınların mülkiyet ve yasal sorunlarla uğraşmasına izin veriliyordu. Artık Fransız ihtilali’nin daha eşitlikçi ruh halinde bütün kadınlara eşit olarak muamele edildi artık hiçbirisi hiçbir hakka sahip değildi (Levy ve diğerleri, 1979, 310).

Ben bunu karışık bir tablo olarak adlandırıyorum. Olumsuz yön vurgulanabilir. Abray (1975, 62) bunun “İhtilalin temel sosyal muhafazakârlığının çarpıcı bir kanıtı olduğunun bariz olduğunu” söyler. Knibiehler (1976, 824) “bunun kadınların statüsünde görece bir gerilemeye işaret ettiğinde” ısrar eder, bu George’ye göre (1976-1977, 415) “Katolik, feodal geçmişinkinden açıkça daha ikinci derecedendi, zira artık burjuva tanrıları olan Akıl ve Doğa yasaları tarafından belirleniyor, örtülüyor ve gerekçelendiriliyordu.” Cerati (1966, 13) kadınların Fransız ihtilali sırasındaki daha fazla hak taleplerinin “başka türlü coşkulu eşitlik yanlısı erkeklerin çok soğuk kabulüyle karşılaştığını” öne sürer. Bununla birlikte, Landes (1988, 148) problemin bir parçasının feministlerin kendilerinin “halktan kadınlara karşı ikilem damgasını taşıması” olduğunu iddia eder.

Fakat deneyim daha pozitif biçimde de değerlendirilebilir. Landes (1988, 170) ayrıca, Fransız ihtilalinden sonra “cinsiyetin sosyal olarak

12 Lacour da (1900, 0403) aynı şeyi yapar: “Michelet şunu yazdığında yanılıyordu: ‘Bu büyük sosyal sorun [kadınların siyasi hakları] tesadüfen engellendi. Terör kadın kulüplerini bastırmakta mantıklıydı. Engelledikleri ya da engellemeyi başardıkları şey, Leclerc’in *Ami du peuple*’inde ve *Republicaines revolutionnaires*’in tribününde Anayasa’nın uygulanmasını acilen talep eden partiydi. Sosyal devrimi isteyen erkek ve kadın partisiydi... bu Robespierre’in sosyalist önermelerini ve sonra Anayasa’nın oylanmasını ciddiye alıyordu.”

13 Bu bildirge korkak değildi: “Kadınlar, uyanın; aklın tehlike çanı tüm evrende duyuluyor; haklarınızı keşfedin” (Levy ve diğerlerinde yeniden basılmış, 1979, 92). Olympe de Gouges’in görüşleri ve rolünün kavrayışlı bir analizi için bkz. Scott (1981).

daha önce hiç önemli olmadığı şekilde geçerli bir kategori haline geldiğini” belirtir. Kelly (1982, 79) 1789 sonrası feministlerinin durumunu Christine de Pisan ve diğerleri tarafından on beşinci yüzyılda başlatılan ünlü *querelle des femmes’e* katılanların-kiyle uygun şekilde karşılaştırır. Önceki feministlerin olayları değiştirmek için sosyal bir hareket vizyonuna sahip olmadığını, oysa 1789’dan sonra “bunların bir ilerleme ve amaçlı sosyal değişiklik kavramı tarafından canlandırıldığını” söyler. Moses (1984, 14) 1789’dan önce feminizmin sadece üst sınıflar için bir mesele olduğunu, Fransız ihtilalinin “feminizmin kapsam olarak daha geniş ve takipçileri açısından daha fazla insanı içine alan yükselişine “neden olduğunda ısrar eder.” Olumsuz değerlendirme gerçekten başarılan değişiklikler ve zamanın haklı fikirleri üzerinde vurgu yapar. Olumlu değerlendirme ise feminist hareketin gelişmesi ve hareketliliğini vurgular. Bu gerilim on dokuzuncu ve yirminci yüzyılların temel kültürel-siyasal çatışması olarak kalacaktı: Kuram-laştırılmış egemenler; örgütlenmiş hükmedilenler.

Zencilerin öyküsü de çok farklı değildi. Tabii ki İhtilal zamanında altıgen Fransa’da çok az zenci vardı. Fakat kolonilerde ve hepsinden önemlisi St.Do-ıningue’de çok vardı. Orada birbiri ardına gelen ayaklanmaların, Amerikalılar-daki ilk zenci devletin kuruluşunun, savaşların ve son olarak Haiti Cumhuriyeti’nin diplomatik olarak tecridinin (Wallerstein, 1989, çeşitli yerlerde, özellikle 240-244, 253-256) hikâyesini anlatmıştım. Burada Paris’de gerçekleşen tartışmanın altını çizmek istiyorum.

St. Domingue İhtilalden önce açık bir sosyal katmanlaşma sistemine sahipti. Çogunluğu çiftlik sahibi olan küçük bir Beyaz sınıf vardı. Hür *mulattolar* sınıfı mevcuttu. Fakat en büyük grup zencilerdi ve zenciler neredeyse tamamen köleydi. Bu dereceli bir sosyal sınıflandırmaydı. Fakat bu gruplardan hiçbirinin siyasal hakları yoktu. Fransız ihtilali bu nedenle bu üç grup tarafından da coşkuyla karşılandı, çünkü hepsi onun kendilerine siyasal haklar getireceğini umuyordu. Bununla birlikte, Beyazlar hür *mulatlara* sosyal eşitlik verilmesini istemiyordu; ne Beyazlar ne de özgür *mulattolar* kölelerin hürleştirilmesini istemiyordu. Bir defa daha, eşitlik normu kimlerin kapsanacağı sorusunu gündeme getirdi. Aime Cesaire’in (1981, 342) çok şiddetli biçimde belirttiği gibi:

Kraliyet otoritesi belli bir dereceye kadar tüm sınıfları baskı altına almadan zencileri baskı altına alamayacağı gibi, Fransız ihtilalinden

ortaya çıkan otoritenin koloni toplumunun varlığı sorununu masaya koymadan koloni toplumunun sınıflarından birinin taleplerini kabul edemeyeceği hızlı bir biçimde netleşti. Daha spesifik olarak, Fransız ihtilalinde ortaya çıkan burjuva iktidarı özgürlüğün vazgeçilemez olduğunu, Beyaz çiftlik sahiplerine siyasi ya da ekonomik özgürlük verilemeyeceğini ve *mulattoların* demir kural altında tutulamayacağını ve beyaz olmayanların medeni eşitliğinin kabul edilemeyeceğini ve aynı zamanda zencilerin zindanda tutulamayacağını düşünüyordu. Kısacası, koloni toplumunun sınıflarından birini özgürleştirmek için onların hepsi özgürleştirilmeli, St. Domingue özgürleştirilmeliydi; bu ise Fransa'nın çıkarlarına zıt görünüyordu.

Ulusal Meclis'de ve Konvansiyon'da bunun farkına varan insanlar yok değildi. Abbe Gregoire kölelerin durumuyla ilgili tartışmada hararetle şöyle diyordu: "Hala bir aristokrasi mevcuttur; o da ten rengidir" (Cesaire, 1981, 187'de alıntılanmıştır). Fakat, Cesaire'in öne sürdüğü gibi insan sevgisi ve hatta ırkçılık karşıtlığının ötesinde sömürgecilik karşıtlığı yatıyordu; Gregoire ve Robespierre bile bu kadar ileri gitmeye hazır değildi. Buna sadece Marat hazırdı. Marat bu konunun aktif yurttaşların ilkesiyle bağlantısını belirtiyordu: "Fakat, doğrudan vergilerde bir *ecu* ödeyemeyen insanları yurttaş saymazken kara derili insanları nasıl özgür sayabiliriz?" (Cesaire, 1981, 189-190'da alıntılanmış).

Kölelerin 1793'de özgür hale gelmesi Fransız devrimcilerinin eşitlikçi güdülerinin meyvesi değildi. Bu St. Domingue'deki köle ayaklanmasının lideri Toussaint L'Ouverture'un gücü tarafından dayatıldı ve Konvansiyon tarafından bir kararnamede sadece onaylandı (Karar no. 2262, 4 Şubat 1794); bu 1802'de Toussaint hapse atıldıktan sonra Napolyon tarafından iptal edilecek ve 1848'e kadar yeniden yürürlüğe girmeyecekti.

Bununla birlikte, daha açıklayıcı olan, özgür *mulattolara* tanınan haklarla ilgili önceki tartışmadır. Amis de Noirs tarafından öne sürülen ve Beyaz çiftlik sahiplerinin çıkarlarını temsil eden Club Massiac tarafından karşı çıkılan meclis "oybirliğiyle" garip bir tavize karar verdi. Beyaz olmayan hür kişilere oy hakkı veren kararın kabulünden sonra, Dupod de Nemours beyazlarla ilgili bir "bildirge" sundu; bu onların onayını oy hakkının "hür ailelerden olan vasıflı *mulattolara* verildiği, hür olmayan kişilere verilmediği ve verilemeyeceği zira bunların 'yabancı bir ulusun' üyeleri olduğu gerekçesiyle

açıklıyordu” (Blackburn, 1988, 187-188). 14 St. Domingue’deki *yok-sul* Beyazlar herhangi bir mülkiyet koşuluna karşı çıkıyordu, zira bu oy hakkını onlara değil bazı hür *mulattolara* verecekti. Beyaz çiftlik sahipleri tanımını -”siyasi haklara sahip olmayan bir tür yabancı”- bütün özgür *mulattolara* uyguladı (Blackburn, 1988, 177). Özgür *mulattolar* bile tanım gereği “ulusun” bir parçası değildi; bu nedenle yurttaş olamazlardı.

Fransız işçilere gelince, aktif yurttaşlık kavramının, siyasal haklarla ilgili olarak onları dışlamayla sonuçlanan mülkiyet temelli bir tanım oluşturarak, onları dışlamayı amaçladığını daha önce belirtmiştik. Çarpıcı devrim atmosferinde, işçiler örgütlenerek durumlarını iyileştirmeye çalıştılar. Meclis loncaları kaldırdı. İşverenler ve işçiler buna zıt yorumlarda bulundular. İlki için, üretimi yöneten tek yasa arz ve talep yasasıydı. İşçiler bunun örgütleri istedikleri gibi serbestçe oluşturamayacakları anlamına geldiğini düşünüyorlardı (Soreau, 1931, 295).

Fiyatların hızla artması ve kağıt para olan *assignatların* çöküşü işçilerin 1791 baharında kralın kaçıışı ve Anayasa’nın yürürlüğe girmesinden hemen önce zirveye çıkan coşkusunu arttırdı. Grevler ve kargaşa Paris belediyesinin kontrolünün ötesinde görünüyordu ve meclisin eylem çağrılarına neden oldu. Meclis oy vermayla ilgili eşitlikçi olmayan standartları sürdürürken “hizip karşıtı” bir yasa çıkararak işçilerin örgütlenme olasılığına karşı eşitlik ideolojisini kullanmaya çalıştı.¹⁴ Temmuz 1791’de benimsenen kötü ünlü Loi Le Chapelier, işçilerin birleşmesini yasa dışı ilan etti ve 20 Temmuz’da bu yasak uzun süredir var olan ortak fayda dernekleri olan *compagnonnages*’i kapsayacak şekilde genişletildi (Wallerstein, 1989, 107 ve n. 248).

Steven 1 Kaplan (1979, 74-75) eşitliğin yeni dilinin görünüşü arkasında, devrimcilerin kraliyet rejiminin izlediği aynı uygulamaları nasıl sürdürüklerini gözlemler: Böylece, bireysel özgürlük adına, önceleri kolektif ve müşterek kamu refahı adına bastırılan şeyi bastırmak mümkündü... Emek dünyasının devrimciler tarafından özgürlüğün

14 St. Domingue’de Beyazlar bu kararı görmezden geleceklerdi; gerçekte onun uygulanmasını sağlamaya çalışan, beyaz olmayan insanların lideri Oge’yi idam ettiler. Bu beyaz-mulatto iç savaşına yol açtı; bu o zaman zenci kölelerin her ikisine de isyan etmesi sonucu anlamsız hale geldi. Blackburn (1988, 176) mulattoların haklarının başlıca liderleri olan Amisdes Noirs’ı siyasi bir grup olarak “etkisiz” olarak isimlendirir ve köle çıkarılarının “sadece mecliste değil devrimci kulüplerde de veto gücüne sahip olduğunu belirtir.”

savunulması için yararlanılan iki büyük aracının -kısıtlama yoluyla elde edilen yiyecek arzı sistemi tarafından desteklenen maksimum ve hizip karşıtı yasa- yasaklayıcı, paternalist *Ancien Règime*'in köşe taşları olduğunu belirtmek çarpıcıdır.

Jean Jaures (1968, 912) Fransız ihtilali tarihinde bu “korkunç yasanın” işçiler ve işverenler arasındaki simetri kisvesi altında sadece işçileri etkilediğini ve onların omuzlarına yetmiş beş sene boyunca yük bindirdiğini ilan ediyordu. Bunu bir “burjuva darbesi” olarak isimlendiren Marx’dan alıntı yapar ve Robes-pierre’nin sessizliğiyle yasanın çıkarılmasını zımnen desteklemiş olması gerektiğini oldukça doğal bulur.¹⁵

Fransız ihtilali evrensel bir olgu ve herkese ait olan doğaya baş vuruyordu. Fakat aynı zamanda herkesin sadece potansiyel (zorunlu olarak gerçek olmayan) karakteri olan erdeme hitap ediyordu. Bu kavramlardan insan haklarının varlığını çıkarıyordu. Birden çok doğa ve birden çok meziyet olabileceği için söylemin “belli belirsiz bir niteliği” vardı. (Landes, 1981, 1239. Scott (1981, 2) spesifik, belirgin grupların şekillenmiş genel olgusuyla ilişkisiyle ilgili sürekli sorunu oldukça iyi özetler: “Fakirlerin, *mulattoların*, zencilerin ya da kadınların hakları nasıl insan hakları olarak tasvir edilebilir? Genel cevap bunun zorlukla olduğudur.”

Bununla birlikte, Fransız ihtilali “devrimci eylemin vaadi ya da tehdidi aynı anda isyan eyleminden nitelik olarak farklı ve ahlâki olarak, diğer zaman ve mekanlarda, büyük dinsel değişikliklerin bağlandığı statüye benzer bir statü elde etmesi sonucunu doğurdu” (Sonnenscher, 1989,vi). Tabii ki, devrimci eylem hem vaat hem de tehdit olduğundan kutuplaştırıcıydı ve bu kutuplaştırma “sonraki bir buçuk asrın siyasetinin alt temelini teşkil etti” (Roberts, 1978, 73).

Sosyal olarak bütünleştirici büyük bir kavram olan yurttaşlık bu şekilde ortak ilgili alanı bulunan çok sayıda ikili kategorinin

15 Cobb (1970,184) bunu sınıf çatışması olarak isimlendirmeyi reddetse de temelde aynı fikirdedir: Jakoben diktatörlüğü ile halk hareketi arasındaki çatışma, *robespieristes* ve *sans-culottes* arasındaki yolların ayrılması ileri sürülenden çok daha doğrudan olmuştur. Program bu ayrılıkta az rol oynadı, sınıf bağlamında çatışmanın herhangi bir “kaçınılmazlığı da” söz konusu değildi. İki taraf birkaç aydan fazla beraber yaşayamayan hükümet (ya da halk militanlarının ortaklığını tanımlayacak daha iyi bir terim olarak hükümeteşlik) biçimlerini temsil ediyordu. *Sans-culottes*’ın sosyal bir kategori olarak nasıl en iyi şekilde analiz edilebileceğiyle ilgili olarak bkz. Hobsbawm (1977, 88), Soboul (1962, 394) ve Tonnesson’daki (1978,xvii) tartışmalar.

formelleşmesine ve siyasal hayatın ikili gerilimine –sağ ve sol, düzen Partisi ve Hareket partisi arasında bir bölünmeye– yol açtı; bu merkezci liberalizmin, tüm çabalarını onu anlamsızlaştırmaya adanmış bir bölünmeydi. Sonuç kamu hayatının yoğun şekilde zigzaglanmamasıydı; bu ilerlemeye olan inancın yıkıcı gücü tarafından güçlendiriliyor ve dünya sistemi içerisindeki gerçek hayatın gittikçe artan sosyal ve ekonomik kutuplaşmasıyla bozuluyordu.

On dokuzuncu yüzyılda, sözde orta sınıflar Batı dünyasına egemen olmaya başladı ve Avrupa da dünyaya hakim olmaya başladı. Bir kere tepeye ulaşıldığında sorun artık oraya nasıl varmak değil orada nasıl kalmaktı. Orta sınıflar ulusal olarak ve Avrupalılar da küresel olarak, imtiyazları gerekçelendirmek için doğa ve erdem örtüsünü sahiplenerek avantajlarını sürdürmeye çalıştılar. Buna medeniyet adını verdiler ve bu kavram çabalarının temel bileşeni haline geldi. Bu, Batı dünyasında eğitime dönüştürüldü ve eğitim kitleleri kontrol etmenin bir yolu haline geldi.¹⁶ Küresel tabloda, Napolyonla başlayan (fakat ardından tüm Avrupalı güçler tarafından benimsenen) bir ideoloji olarak medeniyet kavramı utanmadan bir kültürel emperyalizm biçimini halini aldı” (Woolf, 1989,119).

Fransız ihtilali 1793/1799/1815’de kesin bir siyasal sona ulaşacak ve ondan sonra salt siyasal bir sembole ve kültürel hatıra dönüşecekti. Bununla birlikte, tüm dünya sistemine anıtsal bir miras bıraktı. Egemenlik artık ulusa aitti. Siyasal tartışma ve siyasal değişiklik halkın egemenliğinin normal sonucuydu. Dünya sisteminin imtiyazlı sınıfı onlar için ölümcül bir miras olan şeyle uzlaşmak zorundaydı. Onu kurumsal olarak, mevcut hiyerarşilerin radikal biçimde kaldırılması potansiyelini sınırlandıracak şekillerde kapsayıp kapsayamayacaklarını göreceklerdi.

Bu sınırlama süreci üç biçim aldı. Birincisi, ideoloji olarak adlandırılan, felsefi kurgular olduğu iddia edilen fakat gerçekte öncelikle siyasal stratejiler olan şeylerin kristalleşmesiydi. İkincisi kavramsal

16 Bkz. Thompson’un özet (1997, 23): “Sosyal sınıf, halk kültürü ve eğitime yaklaşımlar Fransız ihtilali sonrasında başladı. Bir asrı aşkın bir süredir, çoğu orta sınıf eğitimciler eğitim işini sosyal kontrol işinden ayıramamışlardı; bu çoğu zaman kaba dilde ve geleneksel kültürel formlarda ifade edildiği şekilde öğrencilerinin hayat tecrübesinin geçerliliğinin baskılanması ya da reddini doğurdu. Dolayısıyla eğitim ve kazanılmış tecrübe birbirine aykırıydı. Kendi çabalarıyla eğitilmiş sınıf içerisinde yer bulan işçiler kendilerini birden aynı gerilim yerinde buldular; eğitim beraberinde arkadaşlarını red ve kendinden şüphe duyma tehlikesini getirmişti. Gerilim tabii ki hâlâ devam etmektedir.”

kategorilerin dünyayı tanımlayacak yeni bir söylem olarak ayrıntılandırılmasıydı. Bu daha önce söylediğimiz gibi, başlangıçta ve temelde, tartışmanın çerçevesini çizmeyi ve yurttaşlığın sınırlandırılmasını gerekçelendirmeyi umut eden egemen sınıfların işiydi. Sonuçta, bu yaratıcı kavramsallaştırma işi sosyal bilimler olarak bilinen bilgi yapılarında dönüştürüldü ve kurumsallaştırıldı. Üçüncüsü, başlangıçta öncelikle egemen sınıfların işi olarak, değişikliği güçlendirme vasıtaları olarak hizmet edecek, fakat aynı zamanda değişikliği sınırlama mekanizmaları olarak davranacak kuruluşlar ağı kurulmasıydı.

1815-1848 dönemi bu dönüştürülmüş siyasal alanda herkesin karsısızca hareket eder görüldüğü bir dönemdi. Tutucular saati geri döndürmeye, Fransız ihtilali olan kültürel depremi geri almaya çalışıyordu. Daha önce gördüğümüz gibi bu gerçekte mümkün değildi. Hükmedilen (ve baskı altında olan) katmanlar, kendi açılarından, uygun ve etkili örgütlenme biçimlerinin peşindeydi. Yükselen liberal merkez de kargaşayı kontrol altına almak için uygun siyasal temeli nasıl oluşturması gerektiğinden ya da oluşturabileceğinden emin değildi. Daha önce gördüğümüz gibi, önce ve en önemlisi Büyük Britanya ve Fransa gibi en güçlü ülkelerde liberal devletler oluşturmaya odaklandılar.

1848 DÜNYA DEVRİMİ

Dünya sistemine istikrar kazandırmaya ve belli derecede bir siyasal dengeyi geri getirmeye yönelik bu belirsiz araştırmaları ve çabaları çözümlemeyi gerektirecek olan 1848 dünya devrimi ve onun hemen sonrası olacaktı. Devrim bir defa daha Temmuz Monarşisinin saygınlığını ve meşruiyetini kaybettiği Fransa’da başladı. 25 Şubat 1848 ayaklanması hem orta sınıflardan hem de işçi sınıflarından, Bonapartçılardan ve hatta Louis-Philippe’nin düşüşünde 1830’un öcünü gören Kilise’den ve Legitimistlerden geniş bir destek aldı (Pierrard, 1984, 145). Bu Avrupa’nın başka yerlerinde de -hiç şüphesiz Belçika’da, fakat aynı zamanda milliyetçiliğin bir toplanma noktası haline geldiği Almanya, İtalya, Macaristan gibi bütün ülkelerde- hemen yankı buldu. 1848 devrimi bu nedenle tarihçiler tarafından “ulusların baharı” olarak isimlendirildi.

Devrimin gerçekleşmeyeceği bir ülke İngiltere’ydi; bu 26 Şubat 1848’deki *Times*’a baş yazısında hemen açıklanan bir şeydi; bunun

nedeni “insanların mevcut durumda ülkenin yönetiminde söz sahibi olduğunu ve bunu etkili bir şekilde kullanabileceğini düşünmesiydi.”¹⁷

Times İngiltere konusunda haklı olmuş olabilir, fakat devrim Fransa’da daha sosyal, daha işçi sınıfı ve radikal bir ton kazandı. Dört ay sonra, 25 Haziran’da ikinci sözde sosyal devrim geldi.¹⁸ Geniş destek neredeyse hemen kayboldu. 2 Temmuz’da *Le Moniteur Industriel* şu şekilde haykırıyordu: “Aile, mülkiyet, ulus -bunların hepsi merkeze yönltilmişti; on dokuzuncu yüzyılın gerçek uygarlığı bu yeni barbarların darbeleriyle tehdit ediliyordu” (Scott, 1988, 117’de zikredilmiştir). Bu ikinci devrimin nasıl -sosyal rejimin devrilmesi ve sonunda Louis Napolyon’un tahta çıkışı ve İkinci İmparatorlukla- sona erdiğini biliyoruz. Fakat sır bir defa ortaya çıkmıştı. Burjuva demokrasisinin kuyrugundan, canlı bir kuyrugundan başka bir şey olmayan sosyalizm hareketi (droz, 1972a, 16)¹⁹ artık kendini merkezci liberalizmden açıkça ayıracaktı.²⁰ Halevy için (1947, 204), “Çartizm İngiltere’de değil Fransa’da zafer kazanmıştı.”²¹

- 17 Tüm Fransız devrimleri arasında 1848 devrimi modern anlamda, “işçi sınıfı ya da proleter” olma anlamında açıkça en sosyal olanıdır (Labrousee, 1952, 183). Bu özellik o zaman diğer ülkelerde bilinmiyor değildi. Droz (1972b, 462) 14 Mayıs 1848’de Frankfurt *Arbeitervereint*’inin “işçiler halkın kendisini oluşturur” şeklindeki ilanını zikreder. Conze ve Groh (1971, 143) 1848/1849’da “demokratik hareketin ve işçi sınıfı hareketinin temelini neredeyse tamamen iyi vasıflı bir azınlık, yani o zamanki sosyal durumu ancak aşırı derecede nazik olarak tanımlanabilecek ‘kalfa işçiler’ tarafından destekleniyordu.
- 18 Tüm Fransız devrimleri arasında 1848 devrimi modern anlamda, “işçi sınıfı ya da proleter” olma anlamında açıkça en sosyal olanıdır (Labrousee, 1952, 183). Bu özellik o zaman diğer ülkelerde bilinmiyor değildi. Droz (1972b, 462) 14 Mayıs 1848’de Frankfurt *Arbeitervereint*’inin “işçiler halkın kendisini oluşturur” şeklindeki ilanını zikreder. Conze ve Groh (1971, 143) 1848/1849’da “demokratik hareketin ve işçi sınıfı hareketinin temelini neredeyse tamamen iyi vasıflı bir azınlık, yani o zamanki sosyal durumu ancak aşırı derecede nazik olarak tanımlanabilecek ‘kalfa işçiler’ tarafından destekleniyordu.
- 19 1848 yılı “Avrupa’da demokratik devrimin anayapısından özerk bir sosyalist işçi hareketinin ortaya çıkmaya başladığı andı” (Lichtheim, 1969,vii). Bkz. ayrıca Lehning (1970, 71). Bruhat (1972, 505) sosyalizmi 1848’de doktriner bir güç “olarak ortaya çıkan bir olgu olarak tanımlar. Almanya’da, 1848’den önce radikal-demokratik ve sosyalist politika arasında net bir ayırım gerçekleşmedi” (Kocka, 1986, 333).
- 20 Ancak, Çartizm’in İngiltere’de başarılı olamaması Lichteim (1969, 5) için önemli bir düşüncedir, zira bu “Muhafazakâr toplumun güçlenmesine” izin vermişti. Saville (1990, 227) bunu daha ziyade, küçük de olsa [Büyük Britanya’da] bir mülkiyet payı bulunan herkes arasındaki safları sıklaştıran bir şey olarak görüyordu.”
- 21 “En önemlisi, devrim tecrübesi birçok demokrasi aktivistini kültürel ve siyasi devrimin sosyal amaçlarını Mazzini’nin yaptığından daha tutarlı ve spesifik anlamda belirlemeden bu devrim için kitlelerin desteğini almanın imkânsız olduğuna ikna

Hiç şüphesiz, yeni doğan bu hareket “1848’den sonra büyük bir gerileme yaşadı.” (Cole, 1953, 1:157). Dönemin bir ekonomisti ve 1840’lardan itibaren sosyalist hareketin bir öğrencisi olan Louis Reybaud 1854’de şu açıklamada bulunuyordu: “Sosyalizm ölmüştür. Sosyalizm’den söz etmek bir cenaze konuşması yapmaktır” (Droz, 1972a, 16’da zikredilmiş). Bu, bu tür olgunlaşmamış bir görüş bildiriminin sonu olmayacaktı.²²

O zamanda, milliyetçiliğin öldüğünü ileri sürmek daha cesurca olurdu. Lovett (1982, 92) 1848 devrimini yerel ve bölgesel İtalyan demokratik hareketlerinin “ulusal bir demokratik ağı” dönüşmesi olarak görür; fakat bu o zaman “sosyal” sorunla yüzleşmek güçlüğü yaşayacaktı. Macar milliyetçi hareketi yeni bir tür problem keşfetti. Kossuth’a göre, “milliyetçilik liberalizmle çakışırken” (Fejtö, 1948b, 133), Macaristan sınırları içerisinde yerleşmiş Sırp, Romenler ve Hırvatlar için Macar milliyetçiliği “bir soylu hareketi, Macar senyörleriyle Viyana’daki yöneticiler arasında bir aile kavgası” olarak görünüyordu (Fejtö, 1948b, 153).²³ Yine de, 1848 “Avrupa’daki devrimci dalgayı harekete geçirdi” (Djordjevic ve Fisher-Galati, 1981,106) ve tüm Balkanlar’a yayılacaktı.

1848 devrimleri modern dünya sisteminin ilk dünya devrimini oluşturunuyordu. Bunun nedeni bunun dünyanın bütün bölgelerinde gerçekleşmesi değildi; bu olmadı. Devrimciler hedeflerine ulaşamadı da; genel olarak, devrimler siyasi olarak bastırıldı. Asıl neden devrimlerin dışlama konuları -yurttaşlık haklarından dışlanma- etrafında odaklanıyordu. Sistem karşıtı iki tür hareketin, bu dışlamayla uğraşmanın iki ayrı yolunun olacağını açıkça ilk defa 1848’de görüyoruz:

etmişti... İtalyan devriminin sosyal hedefleriyle ilgili, belirsiz bile olsa bir konsensusa ulaşmak onun kültürel ve siyasi hedefinde anlaşılmaktan çok daha zordur. Gerçekten, birleşmeden hem önce hem de sonra sosyal adalet meselesi demokratik taraftaki uyumsuzluğun temel nedenidir” (Lovett,1982, 50-51).

- 22 Hırvat milliyetçileri “liberal değildi; onlar bir ulus oluşturdıklarını kabul etmeyen herkese karşı kin besleyen milliyetçilerden başka bir şey değillerdi.” (Fejtö, 1948b, 154-155).
- 23 Komplonun işe yaramayacağını zaten biliyorlardı. Blanqui’nin 1839’daki isyanının mutlak başarısızlığı ders verici nitelikteydi. 1846’da, Kari Schopper, Londra Komünist Muhaberat Komitesi adına bir mektup yazdı: “Bir komplo düşmanlarımızdan başka kimsenin işine yaramamıştır... Büyük bir devrimden kaçınmanın mümkün olmadığını biliyoruz, fakat komplolar ve aptalca açıklamalar yoluyla böyle bir devrimi gerçekleştirmek aptalcadır” (Ellis 1974a, 42’de alıntılanmıştır). Fakat sonuç artık komploların değerinden şüphe etmeyi geçmiş ani bir devrimin yeterliliğinden şüphe etmeye dönmüştü.

“Ulus içerisinde daha fazla hak (sosyal devrim) ve bir etnik-ulusal grubu diğer egemen olandan ayırma (ulusal devrim) hareketi.

Uzun vadeli strateji sorununun ilk defa açıkça öne sürülmesi 1848’de oldu. 1815’den 1848’e kadar ideolojik mücadele liberallerle muhafazakârlar, (tüm taktiklerinin olmasa da) Fransız ihtilalinin ruhunun varisleriyle dünyaya bakmanın daha eski bir yolundan gelen düzeni ateşli biçimde geri getirmeye çalışanlar arasında sayılıyordu. Bu mücadelede “demokratların” ve “radikallerin” yeri azdı. Muhafazakârlar için bir lanet, liberaller içinse bir utanç olarak en fazla bir at sineği rolü oynadılar ve liberalleri (fazla başarı kazanmadan) daha cesur olmaya ittiler. 1848 devrimlerinin yaptığı, artık kendilerini bazan “sosyalist” fakat bazan da “ulusal devrimci” olarak adlandıran bu demokrat/ radikallerin at sineğinden başka bir şey olmayacağı, liberal merkezden ayrı ve bağımsız olarak kitle hareketini örgütleme olasılığını yaratmaktı. Çartizm’in önceden haber verdiği buydu ve Halevy’nin Çartizm’in İngiltere’de değil Fransa’da zafer kazandığını söylediğinde kastettiği budur.

Bu sadece muhafazakârlar için değil liberal merkez için de korkutucu bir ihtimaldi. Her ikisi de buna göre tepki verdi. Radikallerin bastırılması sadece Rus ve Avusturya-Macaristan İmparatorlukları’nda ve Almanya ve İtalyalardaki çeşitli rejimler arasında değil Fransa ve İngiltere’nin liberal devletlerinde de günün konusuydu. Bu Cole’un sözünü ettiği “gerilemedir”. Sosyalist ve sendikal hareketler artık on ile on beş sene zorluk yaşayacaktı. Feminist hareketler de öyle. Milliyetçi hareketler için de aynı şey geçerliydi.

Baskı etkili olacaktı, fakat uzun süreli olmayacaktı, zira bütün bu hareketler on ya da yirmi yıl içinde yeniden ve daha güçlü biçimlerde ortaya çıkacaktı. Kalıcı olan on dokuzuncu yüzyılın üç klasik ideolojisinin -muhafazakârlık, liberalizm ve radikalizm- savunucularının 1848 tecrübesinden çıkaracakları derslerdi. Liberaller iki ders çıkardılar. Biri birçok açıdan muhafazakârlara düşündüklerinden daha yakın oldukları ve radikal unsurlarla ittifakların çoğu zaman çıkarları için tehlikeli olduğunun ortaya çıktığıydı. Fakat ikincisi, eğer bu ayrımı sürdürmek istiyorlarsa yurttaşlar arasında, Sieyes tarzında aktif ve pasif yurttaşlar arasında yapmak istedikleri ayrımlar için, daha iyi teorik gerekçelendirmeler yapmak zorunda olduklarına karar verdiler.

Muhafazakârlar farklı bir ders çıkardılar. Metternich'in (gerçekte Maistre, Bonald ve diğerlerinin) stratejisi işe yaramayacaktı. Sadece Büyük Britanya'nın, muhafazakârların en azından orta sınıf güçlerini siyasi karar verme alanına çekmek için bazı tavizler vermeye hazır olarak merkezci bir yol izledikleri tek ülke olduğunu fark ettiler. *Times*'ın baş yazısında ileri sürdüğü gibi bu politikanın işe yaradığını farkettiler. Muhafazakârlar şimdi -tarihçilerin "aydınlanmış muhafazakârlık" olarak isimlendirdikleri daha muhafazakârlı bir liberalizm olmakla birlikte, merkezci liberalizmin bir çeşidini izleme yoluna girmeye hazırıldılar.

Radikaller (eski demokratlar) daha da farklı bir ders çıkardılar. Bu ders doğaçlamanın yeterli olmadığıydı.²⁴ Eger büyük bir siyasi etki sahibi olmak isteniyorsa sistematik ve uzun vadeli örgütlenme bir ön koşuldu. Bu "hareketleri" -geçici bir kavram- üyeler ve memurlarla, finans ve gazetelerle, programlarla ve sonunda parlamento katılımıyla bürokratik örgütlerin yoluna soktu.

Sewell (1985, 82) Fransız ihtilalinin devrim kavramını "devlete olan bir şeyden halkın devlete bilinçli olarak ve öngörüyle yaptığı bir şeye dönüştürdü. "1848'in hareketlerin görmesini sağladığı şey "halkın" örgütsel biçimde bir araya gelmeden önce devleti ilgilendiren bir şey yapmadığıydı.²⁵ Bu onları kaçınılmaz olarak devlet,

24 Komplonun işe yaramayacağını zaten biliyorlardı. Blanqui'nin 1839'daki isyanının mutlak başarısızlığı ders verici nitelikteydi. 1846'da, Kari Schopper, Londra Komünist Muhaberat Komitesi adına bir mektup yazdı: "Bir komplo düşmanlarımızdan başka kimsenin işine yaramamıştır... Büyük bir devrimden kaçınmanın mümkün olmadığını biliyoruz, fakat komplolar ve aptalca açıklamalar yoluyla böyle bir devrimi gerçekleştirmek aptalcadır" (Ellis 1974a, 42'de alıntılanmıştır). Fakat sonuç artık komploların değerinden şüphe etmeyi geçmiş ani bir devrimin yeterliliğinden şüphe etmeye dönmüştü.

25 Geary (1981, 26-28) üç tür işçi protestosu arasında ayırım yapan Sanayi öncesi ("tipik olarak yiyecek ayaklanması"), erken sanay (Luddism) ve "istikrarlı, sürekli bir varlıkları olan" resmi kurumların oluşturulmasının damgasını vurduğu modern sanayi. Benzer şekilde, Tilly (1986, 389, 392) 1848/1851'den sonra, Fransa'daki halk protestolarının ulusal bilincin uyanmasına yol açtığını söyler. Önceki protestoyu "sınırlı ve destekli" ve sonraki protestoyu "ulusal ve özerk" olarak tanımlar. Calhoun (1980, 115) aynı zamanda şöyle söyler: "Sosyolojik düzeyde, 'sınıflayımına geçişteki önemli değişiklik işçileri ulusal eylem için harekete geçirebilen resmi kuruluşların gelişmesiyle birlikte geldi. Bunun 1820'lerde başladığını söyler. Bence bu çok erkendir. Ben Fransa'da bunun olsa olsa zayıf başlangıçlarını ve İngiltere'de en fazla kısmen sınıf temelli bir etkinlik görüyorum. Gerçek ulusal sınıf örgütlenmeleri 1848 sonrası bir olgudur. Hobsbawm'in (1975, 115) zaman işareti Calhoun'dan daha yakın olduğuna inanıyorum. "Artık 1860'ların iki başarısının kalıcı olduğunu görüyoruz; dolaylı-

ulusal siyasi düzey üzerinde odaklanmaya itecekti. Bu aynı zamanda sonunda ve kaçınılmaz olarak bu hareketlerin sadece, daha sabırsız olmakla birlikte, merkezci liberalizmin bir çeşidi değil gerçekten sistem karşıtı olma derecelerini sorgulayacaktı.

On dokuzuncu yüzyılın geri kalanının ve gerçekte yirminci yüzyılın büyük bir kısmının hikâyesi merkezci liberallerin teori yapacağı, (sosyalist ve ulusal özgürlük türü) sistem karşıtı hareketlerin örgütleneceği ve aydınlanmış muhafazakârların da yasama yapacağı şeklindeydi. Tavizler vereceklerdi ve süreç içerisinde sistem karşıtı hareketlere taviz verir görüneceklerdi. Ancak, bunu mümkün kılacak olan liberallerin yurttaşlıkla ilgili teorileriydi. Şimdi anlatacağımız bunun öyküsüdür.

EMEK VE SOSYAL HAREKETLER

Liberal devletlerde -Batı Avrupa ve Kuzey Amerika ve daha sonra orta Avrupa- yurttaşlığa dahil edilme ile ilgili en güçlü talep şehirli işçi sınıflardan geldi. Bu onların mücadelesiydi; bunu çoğunlukla, o zaman ve o andan itibaren proleteryanın burjuvaziye karşı en çok dikkat çeken sosyalizm mücadelesi olarak isimlendirdiler. Söze hikâyenin bu kısmıyla başlamak uygun olacaktır. Bunu sosyalizmin fikir ve hareket olarak geçici ayrımı içinde düzenleyeceğim; bu ayrım Labrousse (1949b, 5) tarafından önerilmişti: “Güçlü fikir (*grandeur de l’idée*), zayıf hareket”; 1851-1871 “yükselen hareket, zayıflayan fikir”; 1871 -on dokuzuncu yüzyıl sonu- “güçlü fikir, güçlü hareket.”

Daha önce 1830’lar ve 1840’lardaki işçi hareketlerinin başlangıçlarından söz etmiştik.²⁶ Jones (1983, 59) onların düzensiz çabalarını

sıyla örgütlü, bağımsız, siyasi, sosyalist kitle işçi hareketleri olacaktı. Marks öncesi sosyalist solun etkisi büyük oranda kırılmıştı. Sonuç olarak, siyasetin yapısı kalıcı olarak değiştirilecekti.”

- 26 Bu o zaman ifade edilen bir görüştü. Radikal bir militan ve sendikacı olan Bron-terre O’Brien 1833’de şöyle yazıyordu: “İşçi sınıfları arasında daha önce örneği hiç görülmeyen bir ruh gelişmişti” (Briggs, 1960, 68’de anılmış). Ancak, Foster (1974, 47-72) daha önce İngiltere’de 1800’ler ve 1830’lar arasındaki dönemde “yasa dışı sendikacılığın” var olduğunda ve bunun sonucunun “işçi nüfusunun kitlesel olarak kültürel yeniden örgütlenmesi” olduğunda ısrar eder (s. 729). Bunun “sendikacılığı” nasıl tanımladığınıza bağlı olduğuna sanıyorum. Rule (1988,10) on sekizinci yüzyıl İngiltere’sinde Adam Smith’de ve işverenlerin “kurulu sendikalara karşı ellerinin güçlenmesi olarak gördüğü” 1799 Sendika Yasalarının metninde bulunduğu çatışmalara göndermelerde onun varlığına kanıt bulur. Bkz. ayrıca Pelling’in (1976, 14) 1825

iyi açıklar: “İşçi sınıfı siyasetinin unsurları Aydınlanma, Sosyalizm, Ayrılık ve ahlâki ekonominin genel kavramlarının karışık mirasından, hiçbir benzeri olmayan bir durumda, hep birlikte oluşturulmuştu.”²⁷ Hissettikleri şey bir şekilde devrimci geleneklerin daha radikal unsurlarının mirasçıları olduklarıydı.²⁸

Bildigimiz gibi, 1830’da Fransa’da ihtilal vardı, fakat İngiltere’de yoktu. Aksine, İngiltere’de 1832’de Reform Tasarısının hazırlanmasına şahit olundu. Bunun nedeni büyük oranda, İngiltere’nin X. Charles yönetiminde Ultralar rejiminin eşinin olmamasıydı.²⁹ Fakat, devrim olsun ya da olmasın, işçi sınıfı bilincinin gelişmesi hem Fransa’da hem de İngiltere’de, partiler içerisinde değil fakat onların dışında köklenmeye başladı.³⁰ Bunu yapmak için, yeni doğan sosyalist hareket daha önceden Fransız ihtilalinin (ve onun jenerik yurttaşının)

öncesinde Britanya’daki sendikaların “neredeyse tamamen işçilerden çok vasıflı zanaatkarlardan oluştuğu” tezi.

- 27 İngiliz işçileri “ileriye, Marks’a baktıkları kadar geriye, Locke’a da bakıyorlardı. Onların teorisi üretimdeki sömürü teorisi değil eşitsiz mübadele teorisiydi. Kapitalistler hâlâ temelde aracı ya da tekelci olarak görülüyordu. Dolayısıyla kar, üretim araçlarının sahipliği vasıtasıyla işçinin ürününden çıkarılıyordu, tanımlanan durum en yakından baskı altındaki zanaatkar ya da parça başı çalışan işçinin durumuyla ilgiliydi” (s. 57-58).
- 28 İşçilerin çoğunun, X. Charles’in tahta çıkışını coşkuyla karşılamaktan çok uzak olduklarını saymazsak, Restorasyon’a oldukça olumsuz tepki verdikleri Lyon’daki işçilerden söz eden Rude (1969, 52, 95, 112) “Jakoben geleneklerinin uzun süre korunmuşunu” açıklar. Bridges (1986, 163-164) 1830’larda Birleşik Devletler’de sendikaların ve işçi partilerinin doğuşuna göndermede bulunurken şöyle der: “Bu örgütsel yaşam Jackson döneminin zanaatkarlarını Tom Paine’nin ideolojisinin ve Amerikan Devrimi’nin ideolojisinin gururlu taşıyıcıları olarak gösterir. Söylemleri hür insanları kölelerle ve aristokrasiyi cumhuriyetçilikle karşılaştırıyordu... iddialarını doğrudan eşitliğe ve doğal hakka dayandırıyor.” Mommsen (1979, 81) 1860’larda Almanya’daki işçi hareketlerini “burjuva radikalizminin mirasçısı” olarak görür.
- 29 Rudé (1969, 243) İngiltere ve Fransa’daki orta sınıfların rejimine yönelik tutumdaki farklılığı vurgular: “Kısaca, 1832’de İngiltere’de devrim olmamasının nedeni Torrylerin ya da Lordların Whigler ya da Radikallerin tehditlerine teslim olmaları ya da önemli hiç kimsenin bir devrim istememesi ve böyle bir devrimi tek başına mümkün kılacak siyasi ve maddi faktörlerin çarpıcı biçimde yok olması değildi.” Jones (1983, 57) 1832 Reform Yasası’nı, orta sınıfların “ortak bir mücadele sayılan şeye büyük ihaneti olarak” görüldüğü kadariyle, işçi sınıfının bilincini canlandırıcı olarak görür. Bu ihanet duygusu o zaman sonraki Whig hükümetinin eylemleri -İrlanda Baskı Yasası, On Saat Tasarısı’nın reddi, sendikalara saldırı, Belediyeler Yasası, yeni Yoksullar Yasası- tarafından derinleştirildi; bunların hepsi “orta sınıfın ihanetinin teyidi” olarak görüldü. Buradan çıkarılacak pratik sonuç işçi sınıfının kendi özgürlüğü için çalışması gerektiği idi.”
- 30 1830 ve 1836 arasında hem Fransa hem de Büyük Britanya’da görülen büyük hareketin politikacılara ihtiyacı yoktu. Tam aksine, onlardan şüphe duyuyordu. Parti

devrimci söylemi içerisinde kabul edilebilir olmayan müşterek talepler için bir yer hazırlamak zorundaydı. Sadece bir mesleğin değil fakat bir sınıf olarak tüm işçilerin “işbirliği” ve “birliğinden” söz etmeye başladılar.³¹ 1830’dan önce bile işçilerin kollektif eylemine duyulan ihtiyaç görülmeye başlandı. Pozisyonlarının mantığı Fransız ihtilalinin loncaları kaldırmasının sonuçlarından kaynaklanıyordu. Üretimi kontrol eden artık bir efendi değildi; o artık bir işverendi. İşçiler bu şekilde daha fazla özgürlük kazanırken efendinin babavari kaygısına olan tüm taleplerini kaybettiler. Bunu telafi etmek için, “Eski Rejimin müşterek deyiminin değiştirilmiş bir versiyonunu” benimsediler; bu sırada mesleklerin manevi topluluğunun sürekli varlığını savunmak ve işyerinde çalışma koşullarına özen göstermek için” ritüellere ve eski örgütsel formlara sahip işçi loncaları oluşturdular (Sewell, 1979, 55). Erken işçi hareketlerinin en güçlü destekçileri olanlar bu gündelikçilerdi. Kocka (1986, 314-315) bunların büyük oranda büyük bir devamlılık, istikrar ve yapışkanlık sahibi olan şehirli zanaatlardan, genellikle lonca geleneklerinden... Ve görece iyi

liderleri sadece iktidarda olmak ve orada kalmakla ilgileniyordu” (Dolléans, 1947, 1:30).

- 31 Dolayısıyla, Lichteim (1969, 7) İngiltere ve Fransa’yı yeni sosyalizm hareketinin “ikiz doğum yeri” yapar ve bunu “yaklaşık 1830’a” dayandırır. Sewell (1986, 61) Fransa üzerinde yoğunlaşır ve onun tarihini 1831, 1832 ve 1833 olarak belirler. “Sosyalizmin işçi sınıfı arasındaki gerçekten muazzam gelişmesinin devrimci siyasi geleceğin terkinden ziyade tahsisinin bir sonucu” olduğunu vurgular (s. 65). Almanya’da 1830’lar ve 1840’larda, “Komünist Birlik” gibi erken radikal dernekler üyelerini büyük oranda *Handwerksgeseller*, yani kalfa işçiler ve lonca kurallarına göre eğitim almış ve bağlı mevkilerde çalışan genç zanaatkarlardan devşiriyordu.” (Kocka, 1984, 95). Moss (1976, 38) kooperatif sosyalizmi “Temmuz devriminden sonra görülen işçi sınıfı protestosuna cumhuriyetçi tepki” olarak görür. Hiç şüphesiz, Société des Droits de l’Homme’un radikal cumhuriyetçileri orta sınıftı, fakat “eşitlikçi ilkelerin sanayi toplumuna uygulanması onları orta sınıf çıkarlarının ötesine, gerçek anlamda sosyalist bir programa yöneltti. Dolayısıyla, Marks’ın bu hareketin “küçük burjuva sosyalizmi” ve “orta sınıf” olduğu görüşüne karşı Moss (s. 47) onun sosyal temelini “temelde işçi sınıfı” olduğunda ve “gerçek bir proleteryanın zanaatkar sosyalizmi, sanayi sermayesinin bir vasıflı zanaatkarlar federasyonu tarafından ortak sahipliğine” yönelik isteklerini temsil ediyordu. Plamenatz da (1952, 177) Marks’a itiraz etmek ister, ancak zıt yönde. Bir proleterya ideolojisi olmaktan uzak sosyalizm “Fransa’ya, çıkarına icat edildiği sınıf tarafından talep edilmeden önce geldi... Bu burjuva zihinlerinde doğan, burjuva ideolojisine ait doğal bir meseleydi; işçiler onu (ya da anlayabildikleri kadarını) sevdiler, çünkü önce 1789 ilkelerini kabul etmişlerdi, çünkü “insan haklarının” diğer insanlar için olduğu kadar kendileri için de geçerli olduğunu öğrenmişlerdi.

bir pazarlık gücünden geldiğini söyler.”³² Bunlar, grevler yasa dışı olsa da, resmi olmayan sosyal ağlar tarafından yapılan isimsiz çağrılar vasıtasıyla grev silahını kullanmaya başladılar.³³ Aynı zamanda, işçiler işçi arkadaşlarının “uyruğuyla”, emek pazarında rekabetçiler olarak “yurttaş” olmayanlar meselesiyle ilgilenmeye başladılar. Lyon *canutlarının* yabancı işçilerin çalıştırılmasını 1831’de başlıca şikâyetlerinden biri haline getirme şekillerini tartışmıştık. Zanaatkar loncalarına benzer bazı yapılar 1830’dan sonra kaybolacaktı, bunun nedeni özellikle “özelde Paris’e olan gittikçe artan göçtü” (Derainne, 199333). Şimdi işçi birliğinin temelleriyle ilgili bir tartışma ortaya çıkacaktı. İşçi birliğinin güçlü bir sözcüsü (ve aynı zamanda önemli bir feminist figür) olan Flora Tristan, 1843’de bu konuyla ilgili olarak yazılan risalesinde (1983, 53) işçi hareketleri tarihinde çok tartışmalı hale gelecek bir çıkarımda bulundu –sömürge ülkelerindeki

32 Bu türden zanaatkarlar işverenlerinin evlerinin dışında yaşıyorlardı. Bunlar geleneksel kalfa işçilerden vasıflı ücretli işçiye dönüşüm sürecinde çok ilerlemişlerdi, fakat zanaatkarları geleneksel olarak bir arada tutan şeylerin çoğunu hâlâ koruyor ve bunu protesto ve örgütlenme temeli olarak kullanıyordu” (Kocka, 1986,315). Calhoun’un (1980,421 devrimci etkinliğe katılma olasılığının açıklaması olarak kullandığı şey tam olarak bu türden bir “devamlılık, istikrar ve yapışkanlıktır”: “Spesifik ‘nedenlerin’ öncesinde var olan sosyal bağların uzun vadeli, riskli ve uyumlu kolektif eylem için sosyal güç sağlamada çok önemli olduğunu savunuyorum.” Sewell (1986, 53) benzer şekilde “fabrika işçilerinin bu sıradaki görece itaatıyla” karşılaştırıldığında zanaatkarların sınıf bilinçli eyleme eğilimini “onların emeği anlama” şekilleriyle açıklar. Zanaatkarlar için bu “büyük oranda kurum ya da lonca sisteminden çıkarılan bir sosyal anlayışın sonucuydu, öte yandan fabrika işçileri” daha az sosyal, daha bireyselleşmiş bir üretim ilişkileri anlayışına sahipti.” Bkz. ayrıca (1976, 22-23): “Vasıflı işçiler sanayileşme sürecinden pasif kurbanlar olarak zarar görmedi fakat ona aktif dönüşüm-sel bir tepkiyi teşvik eden bir değerler ve yönelimler dizisi -özerklik, gurur ve meslek dayanışması; örgütsel tecrübe; halk cumhuriyetçiliği vasıtasıyla gelişmiş bir eşitlikçi ahlâk- getirdi... vasıflı işçi mesleki ve proleter bir sınıf bilincini birleştirdi.”

33 Erken sanayileşme sırasındaki grevlerin henüz yeni çevrelerine alışamamış fabrika işçilerinin anlamsız duygu patlamaları olduğu anlayışı, grevciler tarafından gösterilen yüksek rasyonellik ve örgütlenme derecesi ve ilk grevlerin geleneksel meslek topluluklarıyla bütünleşmiş el sanatları endüstrisindeki zanaatkarlar arasında odaklanmasıyla zıtlık gösterir. (Aminzade, 1982, 63). Genel olarak konuşursak, bu sıradaki işçiler sendikal eylemlerle ilgili olarak çok dikkatli olmalıydılar, zira baskı oldukça hızlı geliyordu. Örneğin İspanya’da bir *Real Orden* 1839’da karşılıklı çıkar derneklerini yetkilendiriyordu. Fakat Barcelona’da çatışmalar çıkar çıkmaz sözkonusu dernek dağıtıldı. Çeşitli türden kargaşa sonrasında, 1845’de tüm birlikler bastırıldı (Tunon de Lara, 1972, 41-48). İngiltere’den söz eden Sykes (1988, 193) “1830’ların başlangıcında özellikle yoğun ve keskin bir çatışma dönemi varmış gibi gözükür. Tüm bu deneyim... sınıf tutumlarını ve ilişkilerini derinden etkilemişti.”

bağımsızlık hareketlerine destek, bir kurgu olarak “halka” karışan bir sınıf sıfatıyla işçiler:

Eğer sürekli İrlanda’yı [O’Connell’in liderlik ettiği Katolik Birliği’ni] zikrediyorsam, bunun nedeni onun eğer insanlar kölelikten kurtulmak istiyorsa önce büyük, elle tutulur ve çözülmez bir birlik oluşturmakla işe başlamaları gerektiğini fark eden ilk ülke olmasıydı. Zira birlik güç verir ve kişinin haklarını talep etmesi ve böyle bir talep hakkını kamuoyunun dikkatine sunması için her şeyden önce sesini duyuracak kadar otoriter konuşma durumunda olması gereklidir.

Belki de Tristan İrlanda hakkında bunu söyleyebiliyordu çünkü o bir Fransız’dı. İngiliz işçiler konuyla ilgili olarak dikkat çekici biçimde daha ketumdu. Onların odak noktası sadece İngiltere’ydi. 1830’lar ve 1840’ların İngiliz tarihinin merkezinde Çartizm vardı. 1838’de benimsenen Sözleşme altı ünlü talepte bulunuyordu; ancak, bunlar uzun süredir İngiliz radikallerinin talepleri idi: Bir yıllığına seçilen parlamentolar, genel oy hakkı, gizli oy, parlamento dokunulmazlığı ve seçilme yeterliliği için mülkiyet koşullarının kaldırılması. Dolleans (1947,127) fazla parlamenter demokrasi talepleri olup olmadığını sorusuna Sözleşmenin “sadece bir görüntü olduğunu, açıkça sosyalist bir karakter” taşıdığını ve Çartizm yanlıları için gerçek demokrasinin sosyal bir devrim ima ettiğini söyleyerek cevap verir. Bir tarafta, Evans (1983, 255, 257) gibi Çartizm’i “on dokuzuncu yüzyılda örgütlenen işçilerin en önemli siyasal hareketi olarak görenler ve bunun işçilerin siyasal eğitiminde “çok önemli bir evre” olduğunu öne sürenler vardı”³⁴ Ayrıca onu daha ziyade radikal reform hareketinin bir başka isim altında devamı olarak gören Gash (1979, 209) gibileri vardır. Jones (1983, 168, 171) iki görüş arasında bir köprü kurar ve Çartizm’in bir işçi hareketi haline geldiğini, bunun bir seçimden değil gereklilikten kaynaklandığını söyledi.”³⁵

34 Bedaria (1979, 319) aynı görüştedir: “Bir İngiliz bakış açısından, Çartizm İngiltere’nin gördüğü en güçlü, en derin ve en zengin halk kurtuluşu hareketini temsil eder. Avrupalı perspektifinden, on dokuzuncu yüzyılın iki büyük devrimci işçi mücadelelerinden birini oluşturur, diğeri 1871 Komünüydü.

35 “Seküler bir olgu olarak Çartizm toplumla ilgili radikal bir eleştiri versiyonunun -en devrimci olmasa da- son, en belirgin ve en umutsuz olanıydı... bu eleştirinin arkasında yatan görüş, münhasıran çalışkan insanların oluşturduğu ve en az hükümet ihtiyacı duyan az ya da çok eşitlikçi bir toplumdur.

Radikal ve Çartizm yanlısı bir siyaset, eğer bunlar nesnel, kaçınılmaz ve geri döndürülemez ekonomik bir süreç olarak algılanan bir sanayi kapitalizminin ortaya çıkışına bir tepki olarak yorumlanırlarsa hiçbir anlam ifade etmez. Radikal tablo kaynağı

Bununla birlikte, sonunda Çartizm'in başarısız olduğunu biliyoruz. Belki de, Royle'nin (1986, 57-58) ileri sürdüğü gibi, Çartizm yanlılarının ileri sürecek "bağdaşık veya etkili bir stratejileri yoktu; "ümitsiz derecede saf" ahlâk eğitimcileri ve "kendi söylemleri içerisine kısılmış fiziksel güç taraftarları" arasında kalmışlardı." Bununla birlikte, Royle'nin (1986, 93) kendisinin söylediği gibi "Çartizm yanlılarının en büyük başarısı ümitsizlikle değil ümitle başlatılan bir hareket olarak Çartizm'di." Çartizm on dokuzuncu yüzyılın ve yirminci yüzyılın çoğunun büyük sosyal çatışması olan burjuvazi proleterya çatışmasını tanımlama sürecinin -1848 dünya devrimi tarafından kristalleştirilmişti- temel bir parçasıydı.

Ne burjuvazi ne de proleterya ebedi özler değildi. Bunlar hiç şüphesiz o zaman somutlaştırılan belli bir sosyal gerçekliği yansıtan sosyal oluşumlardı. Bu tür bütün kavramlarda olduğu gibi, somutlaştırma sürecini başlatan, sonraki inançların aksine, kendisine hükmedilenler değil hükmedenlerdi. Guizot'un, Saint-Simon'dan almış olduğu sınıf kavramını ayırlantırmada Temmuz Monarşisinden önce bile oynadığı rolü daha önce tartışmıştık. Tabii ki bunu, aristokrasiye karşı burjuvazinin siyasi rolünü haklı göstermek için yapıyordu. Fakat bunu aynı zamanda (zamanla aristokrasiyi asimile edeceğine inandığı) burjuvaziye proleterya karşısında konumlandırmak ve ikisi arasında ayırım yapmak için yaptı (Botrel ve Le Bouil, 1973,143). Eger burjuvazi için *droit de cite* ve nihai olarak siyasi kontrol arıyorsa proleteryanın dahil edilmesine spesifik olarak karşıydı. *Droit de cite* aktif -yani mülk sahibi- yurttaşlara ayrılacaktı.³⁶

Burjuvazi yavaşça, çok daha belirsiz ve daha kapsamlı "orta sınıf" ya da sınıflar³⁷ kategorisine dönüştükçe, proleterya da daha

ekonominin gerçek işleyişlerinde değil fakat elli yıl öncesinin siyasi gelişmeleri tarafından mümkün kılınan bir mali yağma sürecinin hızlanmasında ve güçlenmesinde bulunan çok daha keyfi ve yapay bir gelişmeyle ilgiliydi. "Tabii ki, Çartizm hâlâ başka unsurları içeriyordu. Orada, bir "radikal Hristiyan duyarlılığının" rolü ile ilgili olarak bkz. Yeo (1981, 110-112). Kuzey Çartizmi'nin "gedeneksel korumacılığının kastedildiği" sözde Tory-radikal karakteri hakkında bkz. Ward (1973, 156 ve çeşitli yerlerde).

36 Ralle (1973, 124) kavramın İspanya'da ortaya çıkışını tartışırken, bir İspanyol sosyalist gazete olan *La Emancipación* tarafından 1871'de yapılan *bourgeoise* tanımını zikreder. "Farklı sınıflara ait ve farklı partilere bağlı herkes bir sosyal adaletsizlik rejiminde yaşıyor ve az ya da çok ölçüde avantajlarının zevkini çıkarmaya ve sistemi sürdürmeye çalışıyor."

37 Bu daha sonra sosyal bilimcilerin, gerçek ortaçağ öfkesiyle, orta sınıfın tam tanımını tartışmasına izin verecekti. Fransa'ya uyguladıkları tanımlar hakkındaki bir tartışma

belirsiz ve kapsamlı “işçi sınıfı” ya da sınıflar kategorisine dönüştü. Açık sınıf diline birçok politikacı ya da sosyal bilimci büyük bir direniş gösterecekti; çünkü böyle bir dilin kullanımı belirli bir siyasi görüşle –Marksizm– özdeşleştirildi ve onu kullanmak birçok insan için Marksist analiz ve politikayı kabul etmek anlamına geliyordu. Fakat daha belirsiz bir dile dönmek çatışmayı ortadan kaldırmadı. Aksine –bireylerin çizgiden sessizce geçmelerini sağlayarak ve aynı zamanda– çizgiyi sabit tutarak onu güçlendirdi. Geçenler için, önemli olan şey, başkalarının geçmesini engelleyecek ve böylece geçmeyi başaranların tam yurttaşlık şeklindeki yeni kazanılmış durumunu baltalayacak bir çizginin olmasıydı.³⁸

Sonunda, proleterya kavramı, işçi sınıfının sulandırılmış versiyonunda bile, dışlanmak istendiği için, bu şekilde isimlendirilen insanların çoğu zaman terminolojiyi yeniden tanımlamak için çok çalışması şaşırtıcı değildir. Örneğin, Katalonya’da çalışma koşulları çok kötü olan perakendeci dükkanlarında çalışanlar *trballador* olduklarında ısrar ederek *obrer* ya *daproletaris* şeklinde adlandırılmayı reddediyorlardı. Bunun nedeni sonraki terimin on dokuzuncu yüzyılda vasıfsız işçilerle *obrer*’le olduğundan daha az özdeşleşmesiydi (Lladonosa ve Ferrer, 1977, 284). Almanya’da, isimlendirme politikası gayet açıktı. 1830’lardan itibaren, *Arbeiter* teriminin vasıfsız işçilere işaret eden orijinal anlamı ustaları da kapsayacak şekilde genişlemeye ve sonrakiler tarafından siyasal olarak radikal evrede kabul edilmeye başladı. Bununla birlikte, kendi işi olan zanaatkarlar bu kategoriye direndi ve işçilerin hareketleri onları da içerecek şekilde direndi (Kocka, 1986, 326-327).³⁹

için bkz. sırasıyla Cobban (1967), O’Boyle (1967), Stearns (1979a), O’Boyle (1979) ve Stearns (1979b).

- 38 İngiltere sınıf diliyle ilgili bu aşırı titizliğe çarpıcı bir istisnadır. Jones (1983, 2) İngiltere’deki sınıf sözcüklerinin alışılmadık yaygınlığından söz eder ve şu açıklamayı sunar: “Almanya’nın aksine, İngiltere’deki sınıf dilleri önceden var olan bir sınıf dilinden hiçbir zaman ciddi bir rekabet görmedi; Fransa ve Amerika’nın aksine cumhuriyetçi sözcükler ve yurttaşlık kavramları sadece küçük bir akım haline gelebildi...; güney Avrupa ülkelerinin aksine sınıf sözcükleri sosyal demokratik partilerin gelişine eşlik etmedi, fakat bunların öncesinde de vardı ve onlarla hiçbir zaman münhasıran özdeşleşmedi.”
- 39 İngiltere’deki işçi sınıflarıyla ilgili terminoloji hakkında bir tartışma Hobsbawm’da bulunur (1979, 59-63). Hobsbawm (1964, 116) küçük sanayi işçisiyle parça başı çalışan işçileri nasıl algılamamız gerektiğiyle ilgili yararlı bir tartışma sunar. “Erken endüstriyel dönem ev işçilerinin yerine fabrika işçilerini geçiren bir dönem değildi... Aksine, onları çoğalttı... daha sonra işlerini kaybedecek olan el tezgahı dokumacıları

Tabii ki bu, her iki tarafça oynanacak bir oyundu. Scott (1988, 123-124) 1851'de Paris Ticaret Odası tarafından yazılan, 1848 sosyal devriminin meşruiyetini yok etmek için sosyal yapıyı yeniden kategorize etmeye çalışan bir raporun ilginç öyküsünü anlatır. Amaç işletmelerin başları kategorisine kendi işleri olan bütün kişileri; başkalarına iş vererek, bu kişiler aile üyeleri bile olsa ve maaş almasa bile düzene fayda sağlayan herkesi; "burjuvazinin klientlerine" (bu çamaşırcı kadınları da içine alıyordu) yarar sağlayan herkesi ve düzene bir üreticiden daha fazla fayda sağlayan herkesi dahil ederek işçilerin sayısını düşürmektir. Rapor böylece bu kişilerin Şubat-Haziran 1848 döneminde sergilemiş oldukları, işçi ya da proleter sınıf tanımlamasını yok etti. "1848 sonrası yazılan raporun amacı devrimin en radikal ekonomik ve siyasi taleplerini tartışmak ve özellikle sosyalist teorisyenler tarafından sorgulanan [hiyerarşik ve ahenkli] bir ekonomik örgütlenme görüşünü yeniden ifade etmektir." Dolayısıyla liberaller teori üretirken radikaller örgütleniyordu.

1848 devrimlerinin bozgunundan 1860'ların sonuna kadar olan dönem işçi hareketleri için çok zor bir dönemdi. İktidarda bulunanların ilk tepkisi devrim günlerine geri dönmek isteyen herhangi bir şeyi bastırmaktı. Çartizm'in ve 1848 devrimlerinin bozguna uğraması işçi sınıflarında bir düş kırıklığı yarattı. Jones (1983, 71) "sanayi kapitalizminin sürekliliğinin artık garantiye alındığını ve parça başı çalışan işçilerin en ümitsizleri dışında herkesin bu gerçeğe uyum göstermeye zorlandığını savunur."⁴⁰ Bununla birlikte, daha dikkatli bir bakış *uyum* sözcüğünün belki de yanlış olabileceğini gösterir görünür. Bu belki de daha ziyade, iyi zamanlar gelene kadar *gizlenmek* gibidir. Dolleans (1847,1:225) 1848-1862 dönemini "alevlenen ateş" olarak isimlendirdiğinde bu bana onu daha uygun şekilde tanımlar görünmektedir.

sadece "orta çağlardan kalma" değildi; bunlar aynı zamanda *kapitalist sanayileşmenin erken evrelerinde onun parçası olarak*, aynen fabrika işçileri gibi, çoğaltılan ve büyük oranda yaratılan bir sınıftı... erken sanayi döneminin fabrika dışındaki işçilerini resmin dışında bırakmak mümkün olmadığı gibi, daktilonun icadının sosyal etkileriyle ilgili tartışmayı onları üreten seri üretim mühendislik fabrikalarındaki işçilerin ücretleri ve dereceleriyle sınırlamak ve daktilocuları dışarıda bırakmak da imkânsızdır."

- 40 Kumar (1983, 16) İngiliz işçi sınıfının "radikallikten çıkması" ile ilgili benzer bir açıklama sunar: "Çartizm'in moral bozucu yenilgileri, işçilerin birkaç endüstride iş örgütlenmesi ve modeli üzerindeki zanaat kontrolünü kırmayı sonunda başardıkları gerçeğiyle birleşerek gelecek ümitlerini sanayi, sendika koşullarında gören büyük oranda apolitik bir fabrika işgücü ortaya çıkardı."

Birçok yazarın vurguladığı şey, sanki baskı hafifçe kaldırıldığında işçilerin taktikleri yeniden benimsenmiş gibi, 1840'lar ve 1860'ların örüntüleri arasındaki devamlılıktır. "Popüler radikalizm 1848'den sonra var olmakla kalmadı, aynı zamanda siyasi bir güç olarak kaldı." (Biagini and Reed, 1991, 5).⁴¹ Her yerde vasıfsız fabrika işçilerinin aksine zanaatkarlar için öncelikli bir rol görürüz. Hinton (1983,2) Victoria çağı ortasındaki İngiltere hakkında "çağdaş sosyal izahat dilinde, "vasıflı" ve "örgütlü" terimlerinin çoğunlukla eşanlamlı olarak kullanıldığını söyler."⁴²

Kocka'nın (1984,112) *Handwerk* ve işçi sınıfı tarihi arasındaki devamlılığı abartmaya karşı yaptığı uyarı takdir edilebilir."⁴³ Bununla birlikte, Sewell (1974, 88-89) "bu dönemde özellikle göçmenler

41 Büyük Britanya hakkında konuşan Musson (1976, 355) şunu savunur: "1830lar ve 1840'larda devamlı, birleşik, sınıf bilinçli bir 'kitle hareketi' yoktu ve yüzyılın ortasında "yeni bir emek aristokrasisi" aniden oluşturulmadı. 1850'lerde büyük bir 'kopukluk' yoktu; aksine sürekli, aşamalı bir değişim anlamında bir *devamlılık* söz konusuydu. Almanya'dan söz eden Conze ve Groh (1971, 1:159) -personel, ideoloji ve daha küçük ölçüde örgütlenme açısından işçi sınıfı hareketinin ve dolayısıyla demokratik hareketin büyük bir parçasının "devamlılığundan" söz eder. Hoagland da Birleşik Devletler'den söz ederken 1850'ler hakkında şunu söyler: "Evrensel ve parlak ideallerden sıyrılmış, ülkeye çekici gelecek bir tane emek gazetesi kurmamış nitelikli esnaf sürekli ve özel örgütler aracılığıyla kendileri için daha çok ücret elde etme soğuk işine giriştiler."

42 Fransa hakkında bkz. Moss (1976, 8): "Fransız işçi hareketi fabrika işçileri arasında değil... gündeliklik olarak küçük ölçekli kapitalist üretimle uğraşan nitelikli zanaatkarlar arasında ortaya çıktı." Bkz. ayrıca Marsilya ile ilgili çalışmasında Sewell (1974, 81): "Zanaat işleri neredeyse her zaman bir tür emek örgütlenmesine sahipti; bu genellikle *compagnonnages* idi ya da *chambres syndicales*'in yasallaştığı 1860'ların sonlarına kadar karşılıklı yardım dernekleri şeklindeydi... buna karşın, proleter mesleklerin herhangi birinde devamlı işgücü örgütlenmesi ile ilgili hiçbir kanıt yoktur." Almanya için bkz. Geary (1976, 298): 1860'larda işçi kulüplerinin ve birliklerinin safalarını dolduranlar temelde görece küçük ölçeklerde vasıflı işçilerdi ve kesinlikle toplu ve vasıfsız iş gücünden devşirilmemişti." Bkz. ayrıca Kocka (1986, 314): "Kalfaların erken işçi hareketinin en büyük destekçilerinden olması şaşırtıcı değildir." Sadece Birleşik Devletler için biraz farklı bir ton söz konusudur: "1850'lerde işçi sınıflarının vasıfsız kesimleri için daha fazla sözcü ve kendini ücretli işçi olarak tanımlayan daha çok kişi vardı (Bridges, 1986,177). Fakat o zaman, Birleşik Devletler 1850'lerde hür beyaz işçi sınıflarının özel olarak baskı altına alınmasına maruz değildi.

43 Bize 1860'lardan itibaren, Almanya'daki "sosyal demokratik ve sosyalist işçi hareketinin kalfalara ve vasıflı sanayi işçileri arasındaki esnaf ve zanaatkar geleneklerine ve bağlılıklarına açıkça saldırdığını, çünkü bu gibi gelenek ve bağlılıkların mesleğe özel, tikelci ve dar olduğunu ve yüceltmeye çalıştıkları geniş ve kapsamlı sınıf dayanışmasının yolunda durduklarını" hatırlatır.

arasında olmakla beraber zanaatkar sınıfı arasında belli bir radikalleşme tespit ederiz” der.⁴⁴

Hinton’un yorumları (1983, 5) görünüşteki paradoksu aydınlatmada yardımcıdır. O iki tür vasıflı işçi görür: “sendikacılıkları gayri resmi bir esnaf birliği şekillenmesi olan” zanaat endüstrilerindeki işçiler ve “vasıflı statünün daha yaygın biçimde sendika örgütlenmesinin bir ürünü olduğu” diğer sektörlerdeki işçiler. Birincisi bazan oldukça radikaldi. Zira “fabrika işçisinden daha büyük bir görece yoksunluk yaşıyordu” (Moss, 1975b, 7), fakat bunlar sonunda resimden çıkarıldı; öte yandan sonrakiler gelecekteki sosyalist ve sendikal örgütlenmelerin kaynağı olacaktı.

Bütün bu zaman içerisinde, gerçekte on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllar boyunca, “kitlelerden korku, düzen endişesi her zaman yönetici sınıfın eylemlerinin altında yatan güdü oldu” (Moorhouse, 1973, 346). Egemen sınıf için işçi sınıflarıyla ilgili soru her zaman hangi taktiklerin en iyi olduğu şeklinde kalmıştır. Egemen sınıfın bakış açısından, baskının kendi erdemleri vardır, fakat aynı zamanda alevlenen ateşi de canlandırır ve sonunda isyanı besler. Dolayısıyla, geç 1860’larda hem III. Napolyon hem de İngiliz Muhafazakâr Partisi işçi örgütlenmelerini daha mümkün hale getirmek ve belki de fiili yurttaşlık tanımını biraz genişletmek için kısıtlamaları gevşetme ihtiyacı hissetti. 1860’da Ulusal Sosyal Bilim Kuruluşu Kongresi için yazılan bir raporda, Britanya’da “bir öz yönetim girişimi olarak sendikacılığın” onaylandığını ve yazarların “düzenli olarak örgütlenmiş bir toplum olmadığı bir yerde, bir grevin liderlerinin böyle bir toplumun olduğu yerdekinden daha mantıksız ve şiddet yanlısı olacaklarını ilan ettiler” (Pelling’de zikredilmiş, 1976, 51). Bu sosyal bilim irfanının, örgütlü işçi sınıfı hareketlerinin yaptığı yurttaşlık tanımını sorgulamayla uğraşma girişiminin başlangıcına işaret eden temel bir parçası olarak görünmektedir. Yüz yıl sonra, bir diğer sosyal bilimci, geriye bakarak, “İngiltere’de alt sınıf protestolarının işçilerin yurttaşlığını tesis etmeyi hedefler görüldüğü” fikrini öne sürdü.” (Bendix, 1964, 67). Bendix bunu İngiltere’yi Kıta Avrupası’ndan ayıran bir şey olarak görüyordu. Belki de iki misli hatalıydı.

44 Onun nedensel silsilesi (1974, 99-100) şöyledir: ikinci imparatorluk sırasındaki işçi örgütlerinin baskı altına alınması, çok Katolik ve dolayısıyla kralcı olan yerli Marsilyalıların özel kulüpleri olan yapıları dağıttı ve zanaatkarlar arasında cumhuriyetçi ve sosyalist politikaların yolunu açan” bir kafe kültürüne yol açtı.” Dolayısıyla, diye öne sürer, işçi sınıfının yükselişi siyasi olduğu kadar kültürel de bir değişimdi (s. 106).

Hedef İngiltere'deki işçi hareketleri için olduğu kadar kıta Avrupası'ndakiler için de geçerliydi. Bunun onların tek hedefi olduğu İngiltere'de bile doğru değildi. Ancak, bu onların tek başaracağı şeydi ve liberal merkez teorilerinde ve aydınlanmış muhafazakârlar uygulamalarında onları tüm ihtiyaçlarının ya da istemeleri gereken şeyin bu olduğuna ikna etmeye çabaladılar.

Bu dönem sözde Birinci Enternasyonal'in, Uluslararası İşçi Birliği'nin (IWMA) kurulduğu andı. Bu çok küçük ve zayıf bir kuruluştur; üye örgütlenmeleri de eşit derecede zayıftı ve bütünüyle uluslar arası olmayan hedefler güdüüyordu.⁴⁵ Fakat işçi hareketinin gelişen stratejisi açısından, Karl Marx ve Mikhail Bakunin'in (Forman, 1998, 1. bölüm) büyük tartışmasının merkezi olarak hizmet ediyordu. Bu tartışmanın birçok yönü vardı. Fakat bunun merkezi, anarşistlerin devleti uzlaşılamayacak acımasız bir düşman olarak görmesiyken, Marksistler temelde iki evreli bir sosyal dönüşümü teorisine inanıyordu: bir şekilde devlet gücünü elde etmek ve sonra dünyayı dönüştürmek. Devlet gücünün nasıl elde edileceği sorunu Marksistleri keskin biçimde ayıracaktı. Fakat önce anarşist görüşün gücünü aşmak zorundaydılar.

Durum on dokuzuncu yüzyılın son üçte birinde değişecekti. Sosyalizm, Labrousse'nin deyişiyle, profesyonel bir fikir olduğu gibi güçlü bir hareket haline de geldi. Dolayısıyla, sınıf çatışması büyük ölçüde "radikalleşmiş" görünmektedir ve bu Paris Komünü'yle başlamış ve bunu en azından dünya sisteminin daha sanayileşmiş, daha zengin bölgelerinde sosyalist partilerin ve sendikaların yükselişi izlemiştir. "1880'de sosyalist partiler yok gibiydi. 1906 itibarıyla doğal

45 Bkz. Kriegel (1979, 607): "özde, IWMA farklı çıkarların anlık yakınsamasının ürünü olarak ortaya çıktı, İngiliz sendikacılara grev kırıncılarının ya da daha düşük ücretlere çalışan rekabetçi yabancı işçilerin İngiltere'ye getirilmesini engellemek için faydalı göründü. Fransız işçileri bir model arıyordu. Hangi yola gireceklerinden emin değillerdi: Otoriterlik ve halk desteği arasında gidip gelen bir imparatorluğa karşı cumhuriyetçi bir burjuvazi ile ittifak halinde siyasi bir mücadeleye mi girmeliydi? Yoksa yeni İngiliz rekabetinden dehşete düşmüş ve Fransız ekonomisinin geçirdiği dönüşümlerin hızına ayak uyduramamış işverenlere karşı ekonomik bir savaş mı vermeliydi? Böyle bir Fransız-İngiliz diyalogunun büyük faydası bu yeni birlik için somut bir hedef teşkil etti." Van den Linden (1989) üyeleri temelde sendikalar olan uluslar arası siyasi bir kuruluş olarak IWMA'nın içsel problemlerine işaret eder. Örneğin, 1867'den sonra İngiliz sendikalarının IWMA'yı terketmelerinin temel nedeninin, yabancıların İngiltere'de grev kırıcı olarak kullanılmasına karşı onun yardımına artık ihtiyacı olmaması ve Büyük Britanya'da ulusal düzeyde yerleştikleri için grevlerde finansal destek vermeye gerek duymamasıydı.

olarak kabul edilmeye başlandılar” (Hobsbawm, 1987, 116-117).⁴⁶ Fakat 1890’dan sonra, bu hareketlerin genel olarak radikallikten sıyrılması sözkonusuydu⁴⁷ ve bu 1914’de (dikkat çekici bir istisna olarak Bolşevikler dışında) tüm sosyalist partilerin savaş oylarıyla zirveye çıktı.⁴⁸

Burada bize konuyla ilgili en tarihsel yazılar tarafından sunulan resim, halkın hareketlenmesiyle yukarı doğru ve daha sonra reformcu bilgelik (ya da bu retorik tercih edilirse ihanet) vasıtasıyla aşağı hareket eden bir saldırganlık eğrisidir. Eğrinin yukarı ucu hiçbir zaman bazılarının inandığı kadar büyük olmasa da bu hiç şüphesiz genel hatlarıyla doğrudur.

Michele Perrot’un (1967, 702) geç on dokuzuncu yüzyıl Fransı-
sı’nın sosyalistleri arasındaki sözde revizyonizm ile ilgili olarak söylediği gibi “bir ‘revizyon’ olabilmesi için öncelikle revize edilecek bir şeyin olması gereklidir.”⁴⁹

Sorun -sonunda (1914’de) modern dünya sisteminin kemikleşmiş sosyal yapılarının herhangi birini artık tehdit eder gözükmeyen- bu sözde radikal siyasi dalganın köklerinin nerede yattığıdır. Bunu yurttaşlık -yani ayrıcalıklara ve bu haklara sahip (aktif) yurttaş türü olarak adlandırılmanın faydalarına-kimin dahil edileceği hakkında bir çatışma olarak görmek mantıklıdır. Bu hiç kuşkusuz maddi bir

46 “İşçi ve sosyalist partileri neredeyse her yerde, bakış açısına göre değişmekle birlikte, muazzam derecede korkunç ya da harika sayılacak hızda geliyordu... Proleterya onun partilerine katılıyordu.”

47 Bkz. Geary (1981, 109): “Avrupadaki işçi sınıfı grev barikatlarını ve direnişi barışçı örgütlenme için terk etmiş görünüyordu.”

48 Savaş ilanlarının hemen öncesine denk gelen dönemdeki muğlak tartışmalar Haupt’ta (1965) bulunur. Temel nokta neredeyse tüm partilerin savaşa katılmayı reddedecekleri sözünü vermiş olmalarıydı ve neredeyse herkes savaş kredileri için oy verdi. Halkın görüşünün değişmesi gün meselesiydi. Kriegel ve Becker (1964,123) Fransız sosyalistlerinin tutumunu şu şekilde açıklar: “Belli bir sosyalizmin, Jakobenezmin modern bir biçiminden başka bir şey olmadığı görülmektedir; ülke tehlikede olduğunda “büyük ataların” sesi mevcut durumla uzlaşması zor olan sosyalist teorileri bastırır.” Schorske (1955, 284) Alman SPD’nin savaş kredilerine oy vermesini “partideki önemli güç mevkilerinin önceki on yılda reformcu güçlere geçtiği açık gelişme çizgisinin mantıksal sonucu olarak açıklar.” Gerçekte, Bolşevikler savaşı kınama konusunda yalnız değildi. Savaş sırasında, 1915’de, Balkan sosyalist partileri Bükreş’te buluştu ve hem savaşı hem de çoğu sosyalist partinin onu desteklemesini kınadı. “Enternasyonal’in ayıbından söz ediyorlardı” (Haupt, 1978, 78).

49 Benzer şekilde, Geary (1976, 306), Alman Sosyalist Demokrat Partisi’nin (SPD) resmi Marksizminin rolünden söz ederken “SPD’nin ilk yıllarındaki radikalizminin abartıldığı açıktır; bu partinin burjuvalaştırılması genel teorisi için problem yaratır.” demektedir.

meseleydi, fakat aynı zamanda bir kimlik ve tanımlama sorunuydu. 1815-1848’de, gerçek yurttaşlıkla ilgili egemen tanımların (işçilerin eğitimsiz ve mülksüz olduğu ve dolayısıyla sosyal düzeni sürdürmek için hiçbir nedenlerinin olamayacağı önermesi tarafından gerekçelendirilen) darlığı orta sınıfları dehşete düşüren (çünkü tehditlerini çok ileri götürmüşlerdi) ve baskıya yol açan bir “dünya devrimine” neden oldular. Devrimin artıları yirmi yıl içerisinde tükendiğinde⁵⁰ halkın hareketi için daha fazla siyasal alan açıldı. Bir yandan, liberal merkez “işçi sınıflarının eğitimi” teşvik etti. Diğer yandan, işçi sınıfları kendi eğitimleri için bastırdı.

Buna karşılık, bu en azından şehirli erkek işçi sınıfının yurttaşlığa dahil edilmesinin hızını arttırmaya çalışan ciddi kuruluşların oluşturulmasına neden oldu. Bu kuruluşlar hem egemen sınıflar hem de siyasi olarak harekete geçmeyi umut edenler tarafından ciddiye alınmak için kendi taleplerini sesli olarak dile getirmek zorundaydı. Dolayısıyla “radikal” bir söylem işittik. Bu söylem etkiliydi ve egemen sınıf çeşitli türden tavizlerle -oy hakkının genişletilmesi, (yeni doğan refah devletini de içerecek şekilde) ekonomik imkânların yayılması ve ırkçılık ve emperyalizmden kaynaklanan dışlamalar yoluyla “ulusa” dahil edilme- ile tepki verdi. Tabii ki, bu istenilen sonuçları -sistemin ana hatlarıyla devamı ve işçilerin söyleminin “ılımlı hale getirilmesi”- verdi. Az ya da çok evrensel, geçmişe bakarak az ya da çok kaçınılmaz ve tüm dünyada (1870-1914 döneminde dünyanın daha sanayileşmiş, daha zengin kısmında) ilgili tarihleri ve dolaysız koşullarının ayrıntıları açısından -nihai olarak önemsiz olduğu ortaya çıkan- ulusal farklılıklara rağmen, oldukça benzer şekilde gerçekleşen bir süreci açıklamak için yargı hataları (yanlış bilinç), lider, bürokratik bir katmanın çıkarı (ihanet, oligarşinin demir yasası) ya da daha iyi maaş alan işçilerin (emek aristokrasisi) özel çıkarı gibi kavramlara müdahale etmeye gerek yoktur.

1870 dönemi sonrası “radikalizmi” gerçekte 1848 dönemi öncesi “radikalizminden” bir anlamda çok daha az radikal ruha sahipti. Jones’un (1983, 237-238) dediği gibi:

50 Bu komünü takiben ikinci bir baskıya rağmen olmuştur. Uluslararası İşçi Erkekler Birliği (IWMA) kısmen bu baskı nedeniyle Komün’den sonra varlığını kaybetmiştir. İngiliz üyeler Genel meclis tarafından *The Civil War in France*’in yayınlanmasından uzak durmak için istifa ettiler. Fransız hükümeti IWMA’yı kaynakları ya da işleyişleriyle neredeyse hiç ilgisi olmadığı Komünün sorumluluğuyla suçlamak için bir kampanya başlattı. Fakat hiçbir mazeret işe yaramayacaktır (Forman, 1998, 61).

1790 ve 1850 arasındaki sosyal hareketlerin en çarpıcı özelliklerinden birisi devlet kavramlarının netliği ve somutluğu olmuştur, bu etten ve kandan bir zorlama sömürü ve yozlaşma makinesi olarak görülmüştü. Halkın zaferi onun yerine Eşitlikçi ya da Jakoben türü bir halk demokrasisini koyacaktı.

Ancak, somut program “cumhuriyetçilik, sekülerizm, halkın kendini eğitimi, toprak reformu, enternasyonalizm idi ve bütün bu temalar şimdiye kadar liberal merkezin, en azından onun daha ilerici kanadının ayınınin bir parçası olmuştur. Geç on dokuzuncu yüzyıl hareketleri vurgularını “güçten refaha kaydıra caktardı ve bununla, “korumacı bir kültürle” kaplanıyorlardı. Bir anlamda, sonrası hareketler ne kadar radikal olursa olsun, bunlar öncesi hareketlerden daha az öfkeliydi. Yurttaşlığın ödülünün çekiciliği çok artıyordu.

1870’lerden Birinci Dünya Savaşı’na kadar süren dönem işçi sınıflarının ilk defa siyasi hareketler (öncelikle sosyalist ve anarşist hareketler) ve sendikalar halinde örgütlendiğine şahit olmuştur. Bu nedenle bu dönem stratejiyle ilgili önemli bir tartışma dönemi olmuştur. Örgütlenen herkesi meşgul eden şey işçi sınıfının hedeflerini gerçekleştirip gerçekleştiremeyeceği ve özelde mevcut devletler ve parlamentolarla nasıl ilişki kurmaları gerektiği idi. Marksistler ve anarşistler arasında tartışma vardı. Sözde devrimciler ve sözde reformcular arasında enine kesen tartışma vardı. Bir düzeyde, bunlar gerçek tartışmalardı ve büyük miktarda örgütsel enerjiyi ve zamanı alıyordu. Öte yandan, bunların çoğunlukla insanların o zaman ve daha sonra varsaydıklarından daha az önemli tartışmalar olduğu görüldü.

En güçlü ve en etkili hareketlerin öncelikle ekonomik olarak en güçlü ülkelerde gerçekleştiğini belirtmek önemlidir: Büyük Britanya, Fransa, Almanya, Birleşik Devletler, İtalya, Belçika, Hollanda ve daha az ölçüde Avrupa’da ve Büyük Britanya’nın Beyaz Sömürgeleri’ndeki başka bir yerde. Bu listeye Rusya da eklenirse, dünyanın sosyal/işçi hareketlerinin merkezi tarihsel hafızasını oluşturan ve neredeyse her yerde söylemin referansı haline gelen bütün tartışmalar bu ülkelerde gerçekleşti. Çarpıcı olan şey, bu ülkelerdeki tartışmalar gözden geçirildiğinde, her ulusal durumun önemli ve çoğu zaman belirtilen tarihsel özelliklerine ve genellikle onları tanımlamak için kullanılan söylemsel etiketlerdeki farklılıklara rağmen bunların ne kadar şaşırtıcı biçimde benzer olduğudur.

İlk olarak, 1870 sonrası dönemin erkeklerin oy hakkının yaygın şekilde genişletildiği bir dönem olduğunu hatırlayalım. En dikkat çekici genişletmeler 1867'de Büyük Britanya'da Disraeli ve Almanya'da Bismarck tarafından tesis edilenlerdi. Bunlar İkinci İmparatorluk ve Birleşik Devletler'de önceden tesis edilenlerle eşleşiyordu ve kısa sürede Avrupa'da bir başka yerle eşleşecekti.

Tabii ki hâlâ evrensel sayılmazlardı.⁵¹ Bendix (1964, 63) bu genişletmeleri alt sınıfların protestosunu “mevcut siyasal topluluğa tam katılımı sağlamaya ya da bu tür bir katılımın mümkün olabileceği ulusal bir siyasal topluluk kurmaya” yönlendirdiği için göklere çıkartır.” Belki de haklıdır.⁵² Sorun bunu ne kadar göklere çıkarmamız gerektiğidir.

Birçok gözlemciye göre, 1870 öncesi hareketlerin iki önemli merkezinden biri olarak hizmet eden Büyük Britanya'da, geç 1880'lerin sözde Yeni Birlikçilikçiliği yeni (veya yenilenmiş) bir militanlığı temsil ediyordu. Tabii ki, Hobsbawm'ın (1984c, 152-153) belirttiği gibi, Büyük Britanya'da yeni bir birlikçilik olabilirdi, çünkü kıta

51 Hinton (1983, 77) 1884'de Büyük Britanya'daki daha ileri genişlemelere rağmen, (kayıtlı ikamet gereklilikleri ve yoksulların sayılmaması nedeniyle) yetişkin erkeklerin sadece üçte ikisinin vasıflı olduğunu tahmin eder. Moorhouse (1973, 346) çalışan erkek nüfusun sadece yarısının 1918'den önce oy verme hakkının olduğunu belirtir. Yine de, Hinton, bu rakamlara rağmen, 1884'den sonra oy verme hakkının genişletilmesinin işçi sınıfı politikasında hiçbir zaman merkezi bir sorun olmadığını ifade eder. Roth (1973, 35) Bismarck'ın oy verme hakkının genişletilmesini “özellikle taşrada liberallere karşı muhafazakâr oyları” garanti eder gördüğünde ısrar eder. Bu muhtemelen Disraeli'nin de görüşüydü. Garip biçimde, Groh (1973, 27) Almanya'daki 1867 genişlemesini istisnai “Alman anayasal sistemi” tarafından açıklanması gereken bir şey olarak görür.

52 Fakat Bridges'in (1986, 192) Birleşik Devletler'le ilgili görüşlerine bakınız: “Oy verme hakkının önemini vurgularken bazı feragatlarda bulunulmalıdır. Burada, Reinhard Bendix'in yaptığı gibi, Birleşik Devletler'deki işçilerin sanayileşmeye başka yerdeki oy sahiplerinden daha az kızgın olduklarını, zira ‘tazminat’ olarak oy hakkına sahip olduklarını söylemiyorum. Ben, işçiler siyasi amaçlara sahipken, oy verme hakkına sahipken ve bir kentsel azınlık iken kaçınılmaz olarak seçim ve parti politikasının içine çekildiğini ve bu uygulamaların aynı kaçınılmazlıkla bilinçlerini ve kültürlerini oluşturduğunu savunuyorum. Kültürü şekillendirmek Langewiesche'nin de (1987, 517) ilgi alanına girer: “İmparatorluk Almanyası'nın toplumu ve kültürü ‘burjuva’ olarak tanımlanırsa, o zaman sosyalist kültürel işçi hareketi *burjuvalaştırmanın* bir aracıydı. Bu kültürel kurumları oluşturan sosyalist işçiler ve gösterişli programlara katkıda bulunan sosyalist uzmanlar kültürel iyileştirme çabalarını bu şekilde görmüyordu. Bunun aksine, bir burjuva kültürü için değil ulusal bir kültür -İmparatorluk Almanyası'nın sınıf sisteminin *onlardan çekilme planı yaptığı* bir miras- için mücadele ettiklerine inanıyorlardı.

Avrupası'nın aksine "İşçi Partisi'nin kurucu temeli haline gelecek yeni bir birlikçilikle savaşıacak, onu dönüştürecek ve genişletecek yerleşik eski bir birlikçilik bulabiliriz."⁵³ Yeni birliklerin zanaatkarlardan fazlasını ya da sabit, sürekli ücretli işi bulunanları kapsamaması amaçlanıyordu. Bunlar kıt insan kaynaklarından yoksun bulunan ve esnaf birliklerinin taktiklerini kullanamadıkları için örgütlenemeyen oldukça hareketli, vasıfsız işçiler için "genel" birlikler olacaktı. Genel birlikler bir silah olarak onların ümidiydi (Hobsbawm, 1949,123-125).

Yeni birlikçilik stratejileri ve örgütsel formları, yeni gelişen sosyalist hareketlerle yakın bağları ve çok daha güçlü bir sendika *hareketi* oluşturmak için örgütlenmemişleri örgütlemeyi vurguluyordu. Yeni birlikçilik çoğu zaman özellikle bir İngiliz olgusu olarak görülür. Aslında çeşitli Avrupa ülkelerinde benzer gelişmeler vardı (Hobsbawm, 1984d, 19; Pollard, 1984, 58). Yeni birlikçilik başlangıç olarak 1889-1891'de sendikaların çarpıcı şekilde gelişmesine yol açtı, fakat bu ani artış oldukça kısa ömürlü oldu. 1891'den 1914'e kadar, rakamlar artmayı sürdürdü, fakat çok yavaş biçimde (Hinton, 1983,45-53,64).⁵⁴ Neden böyle bir "kısa altın çağ" vardı? Hyman'a göre (1984, 331), "çeşitli kurumsal düzelticiler karışıklık potansiyelini [kontrol etti ve] bunu önemli ölçüde azalttı." Hobsbawm'a göre (1964, 189) bu "sınıf savaşı genel birliklerin iş durgunluğunda ayakta kalma yeteneğinin işverenler tarafından hoş görülmesine ve kabul edilmesine bağlı olmasıydı, bu da "daha tedbirli ve daha uzlaştırıcı bir politikaya" dayanıyordu. Howell'e göre (1983, 11), benzer şekilde, yeni birlikçiliğin en iyi şekilde, işleri kıtlık değerine sahip olan işçi-

53 Geç on dokuzuncu yüzyılın Kıtasa "yeni birlikçiliği" temelde sendikaları şimdiye kadar bazı yerlerin ve aralıklı zanaat ticaretinin dışında olmayacakları kadar ciddi bir güç olarak tesis ettiği kadarıyla yeniydi. Öte yandan, G.D.H Cole (1937, 21-22) eski İngiliz sendikalarının "çok önemli Sendika militanlığını" savunma sözcüsüdür. "1860'ların Sendika liderleri hiçbir şekilde sosyalist değildi. Ben de aynı fikirdeyim; fakat devrimci tavırları terk etmek farklı şeydir, kapitalizmin felsefesini kabul etmek bir diğer farklı şeydir. Her hâlükârda, yeni birlikçiliğin ortaya çıkışını kolaylaştıran şeylerden bir tanesinin Disraeli'nin 1875'de geçirdiği iki yasa olduğunu unutmamalıyız. Bunlar uygulamada sendikaları komplo yasasının dışına çıkararak, barışçı grev gözcülüğüne imkân tanıyarak ve sözleşme ihlaline hapis cezasını kaldırarak sendikaları yasallaştırdı. Bu yasalar Liberal bir hükümete önceki 1871 yasalarından daha çok imkân sağlıyordu (Hinton, 1983, 22; Pelling, 1976, 66, 69). Bir defa daha, liberal teorileri kanunlaştıran muhafazakâr tavizlerdi.

54 Hinton'un (1983, 50) artışın kısalığı ile ilgili açıklaması şöyledir: Yeni Birlikçiliğin 1889-90 sırasındaki başarılarının tam istihdama, Polis'in coşkulu grev gözcülüğüne müsamaha göstermeye hazır oluşuna ve işverenlerden anlaşmalı bir muhalefetin olmamasına dayanıyordu. Bu şartlardan hiçbirisi uzun sürmedi."

leri örgütlerken başarılı olduğu göz önüne alındığında, “büyük ölçekli genel birlikler şeklindeki ekümenik ümidi” terk etmek ihtiyacı duyduklarını saptadılar ve bundan “sağduyunun bir hayatta kalma koşulu olduğu” sonucu çıktı.” Burgess (1975, 309) ortalama işçiden farklı bir “hayat tarzına” sahip bir sendika bürokrasisinin gelişmesini vurgular; bu, işverenlerle olan tartışmalar birlik fonlarını, sendika memurlarının pozisyonlarını ve üyelerin kardeş dernek imkânlarını “tehlikeye attığı” kadarıyla, sendikaları çok militan olma konusunda “tereddütlü” kıldı.

Sonuçta İngiliz yeni birlikçiliği birkaç şeyi başardı: sendikaların liberal Parti’den uzaklaşarak İşçi Partisi’ne yaklaşmasını sağladı.⁵⁵ İşgücüne ait -örgütleyicilerin zaten mevcut olan sendika yapılarıyla rekabet etmek zorunda olmadığı- yeni sektörleri örgütledi (Hobsbawm, 1984b, 166-167). Bu işçi sınıfları arasındaki “ayrımların daralmasına da” katkıda bulundu (Hobsbawm, 1984b, 156). Fakat uzun vadede, eski birlikçilik ile yenisi arasında “bakış açısı itibariyle temel bir farklılık” olmadığı ortaya çıkacaktı (Duffy, 1961, 319).⁵⁶

Bu dönemde işçi hareketleri için en önemli meselelerden birisi sendikalar ve sosyalist partilerin ilişkileriydi -bu çok fazla tartışma ve gerilim yaratıyordu. Büyük Britanya’da sendikalar yeni İşçi Partisi’nin önemli bir örgütsel temelini oluşturuyor ve parti içerisinde diğer birçok ulusal durumda olduğundan çok daha büyük bir kurumsallaşmış rol oynuyordu. Bununla birlikte, Büyük Britanya’daki yeni birlikçilik işçi hareketlerin militanlığının merkezinin tek başına sendikal eylemde bulunduğu son durumdu. 1890’lar itibariyle, partiler genel olarak sendikaları kontrol etmeye çalıştılar.

İkinci Enternasyonel bu ilişkiyi güçlü bir biçimde net hale getirmeye çalıştı. Daha 1881’de, İsviçre sendikaları parti ve sendika ilişkisini boyun eğme olarak simgelemek için erkek ve kadın metaforunu “gönüllü olarak” kullandılar (haupt, 1981,31). Birinci Enternasyonel

55 Fakat, der. Hinton(1983, 60) “sosyalist politikaların 1890lardaki gelişmesi endüstriyel gücün siyasi olarak genelleştirilmesini değil, fakat sanayi mücadelesindeki yeniliğe bir tepkiyi, endüstriyel çözümlerin başarısız olduğu yerde siyasi çözüm arayışını temsil ediyordu. Bunun arkasında sendika örgütlenmesinin eksikliği ve zayıflığı yatıyordu.

56 Ya da, Hobsbawm’un (1949, 133) ifade ettiği gibi: “1889’un yeni birlikçiliği ne yazık ki bu şekilde bir zamanlar savaştığı eski birlikçiliğe benzedi; liderlerinin politikası da buna göre değişti, devrimci Marksistlerin yerini gittikçe çok daha ılımlı sosyalistler aldı.”

çoğu zaman siyasi ve ekonomik eylemin görece erdemlerini tartışmışken, İkinci Enternasyonel artık onlar arasında *örgütsel* bir ayırım yapmaya başladı.⁵⁷ 1891’de, onun Kongresi tüm sosyalist partilere parti yapısı içerisinde bir sendika sekreterliği kurma çağrısında bulunan bir karar geçirdi (Hansen, 1977, 202). Partiler sendikaları daha yakından kontrol etmeye çalıştıkça, sonrakiler direndi ve “sendika özerkliği fikri” gelişti. Günlük süreçlere katılan sendikaların mevcut sosyal düzenle ve partilerin bir “sosyal dönüşüm projesiyle” her zaman problemlili olan ilişkisi onlar arasında “uzaklaşmaya” ve “koppmaya” yol açtı (Hobsbawm, 1984b, 171).

Siyasal olarak, sendikalar kenara itildi ve militanlığın dereceleri ve formlarıyla ilgili stratejik tartışmalar böylece partiler içerisinde merkeze oturacaktı.

Dünya sosyal/işçi hareketindeki model parti, Birinci Dünya Savaşı’na kadar, Alman SPD olacaktı.⁵⁸ İkinci Enternasyonel’deki en güçlü partiydi. Gerçek bir kitle temeline sahip tek partiydi. En yoğun teorik tartışmaların partisiydi. 1877’de, SPD Alman Reichstag’ına seçilen onaltı vekili almayı başardı, bu gittikçe artan baskıyla (1878 anti sosyalist yasaları) sonuçlandı. Bu aynı zamanda anarşist davanın gücünü kaybetmesiyle (Ragioneri, 1961, 57-62)⁵⁹ ve 1891’deki Erfurt Kongresi’nde Marksizmin SPD’nin resmi doktrini olarak kabulüyle sonuçlandı.⁶⁰

57 Bkz. Gaston Manacorda (1981, 185): “Ayırım anı Almanya’da sosyal demokrasinin doğumu anıydı.” Marksist teori bu konuda muğlaklıktı. Marx’ın sendikaların rolü ve sosyalist partilerle ilişkisi ile ilgili yazılarından çıkarılan çelişkili yorumlar için bkz. Moses (1990).

58 *Model parti* ifadesi Haupt’un (1986) 3. bölümünün başlığıdır. Bu bölümde SPD’nin güneydoğu Avrupa’daki çeşitli partiler üzerindeki etkisini tartışır. Fay (1981, 187) “tüm Rus sosyalistlerinin ve hatta Bolşeviklerin hayalinin Rus topraklarına, hem örgütlenme hem de sendikaların partiyle ilişkileri anlamında, Alman modelini aktarmaktı.

59 Carlson (1972, 3) diğer ilim adamlarının yanıltıcı açıklamalarının aksine Almanya’da önemli anarşist gruplar olduğunu savunur. Ragioneri’nin aksine, 1880’lerdeki ciddi herhangi bir anarşist hareketin gerilemesini bir anlamda kendi eylemleriyle, özellikle de 1878’in geri tepen suikast girişimleriyle açıklar (8. bölüm). Ayrıca, sanayileşme, anarşist grupların yatağı olan “memnuniyetsiz el sanatları işçileri” katmanını yoketti (s. 395). Ragioneri’nin tezleri bunlarla birleştirilebilir.

60 Roth (1963, 165) bu olayı temelde “İmparatorluğun katı gücüne ve sınıf yapısına bir tepki olarak yorumlar.” Schorske (1955, 3) Alman hareketinin Bismarck’ın onlara yönelttiği “öfkeye” tepki olarak Marksizme döndüğünü söyler. Bir doktrin olarak Marksizm, “mutlak doğasının çeşitli eğilimler ve Marksizm okulları arasında tartışılmaya başladığı anda”, 1890’ların ürünüydü (Hobsbawm, 1974, 242). SPD’deki anar-

Bu noktadan sonra, SPD Bernstein ve Kautsky arasındaki büyük tartışmanın merkezi haline geldi. Bernstein artık bir “hizip” olmayan bir partiye ait bir “reformizmi” vaaz ediyordu ve genel oy hakkıyla partinin oy vasıtasıyla hedeflerine ulaştığını savunuyordu. Kautsky muhtemelen “devrimci” seçenek olan “Ortodoks” Marksizmi temsil ediyordu.

Bu teorik tartışma ne kadar önemliydi? Geary (1976, 306) bunun sadece küçük bir aydınlar grubunu ilgilendirdiğini ve sendikacıların çoğu zaman parti ortodoksisi için oy verdiğini çünkü bunun gerçekten yaptıkları şeyi etkilemediğini ve onların “hem sağ hem sol bütün teorisyenlerden nefret ettiğini” söyler.

Daha sonra Rus Devrimi’nin destekçisi olacak Liebknecht bile (1893’de seçimle katılıma itiraz eden Hollandalı bir Enternasyonel delegesine karşı) “taktiklerin temelde bir uygulamalı siyaset sorunu olduğunu” ve “ne devrimci” ne de “reformcu” taktikler bulunduğunu savunuyordu (Longuet, 1913, 29’da zikredilmiş). 1905 Rus Devrimi’nden sonra devrimci ruh kabarmıştı (Schorske, 1955, 28; Stern ve Sauerzapf, 1954, xxxiv, xliii), fakat 1905 devriminin kendisi gibi uzun sürmedi.

Bu tarihsel yörünge “radikal teori ve ılımlı uygulama” olarak özetlenebilir (Roth, 1963, 163). Bu katkının temeli “iki çeşidi içerisinde” determinist Marksizmdir Bernstein ve Kautsky).⁶¹ Roth, işçi

şistler ve Marksistler arasındaki nihai bölünme bu noktada meydana geldi. 1880’de, Blanque yanlısı bir Sosyal Demokrat vekil olan Wilhelm Hasselman, Bismarck’ın anti sosyalist yasalarından söz ederken, “parlamento gevezeliği zamanının sona erdiğini iş yapma zamanının geldiğini” söylüyordu (Bock, 1976, 42’de alıntılanmış). Anarşist hizip SPD’den resmi olarak 1891’de, Erfurt Kongresi’nden sonra ayrıldı; çünkü SPD’nin “devlet sosyalizmi” isteyen “küçük burjuvazinin” ellerine düştüğünü söylüyordu. Fakat yeni kuruluşları Verein der Unabhänginger Sozialisten gelişmedi ve kısa sürede dağıldı (68-73). 1893’de Zürih’de İkinci Enternasyonel’in Üçüncü Kongresi on altıya iki oyla, kongrede Bebel tarafından tanımlandığı şekliyle sadece “siyasi eylemin gerekliliğini tanıyan” örgütleri kabul eden bir karar benimseyerek anarşistleri dışladı. 1896’da Londra’daki sonraki kongrede Liebknecht başarılı bir şekilde ilave bir açıklama koydu. Üye örgütler “yasama ve parlamento etkinliğini sosyalizme ulaşmak için gerekli bir araç olarak kabul etmek zorundaydı” (Longuet, 1913, 27, 35).

- 61 Bkz. Erfurt’da Bebel: “Burjuva toplumu kendi yok oluşuna doğru güçlü biçimde ilerliyordu; tek ihtiyacımız olan, iktidar onun ellerinden kayarken onu ele geçirmek için beklemektir” (Mathias, 1971, 1:1787’de anılmıştır). Marksizm, Hobsbawm’ın bize hatırlattığı gibi, mutlaka “devrimci doktrinle” eşleştirilemezdi: “1905 ile 1914 arasında, batıdaki tipik bir devrimci, paradoksal olarak Marksizmi, onu devrim yapmamanın mazereti olarak kullanan partilerin ideolojisi olarak reddeden bir tür

hareketinin “tecrit edilmişlikten çıkamadığı” göz önüne alındığında bunun Sosyal demokrat bir alt kültüre uyan bir ideoloji olduğunu ileri sürer. Nolan (1986, 389) aynı şeyi daha ılımlı şekilde ifade eder ve determinist Marksizmin “devrimci olmayan bir durumda bir devrim sözü verdiği, yerli devrim geleneği olmayan bir ülkede bir devrim teorisi öne sürdüğünü” vurgular. Mathias (1971, 1:178) Marksizmi SPD’nin resmi ideolojisi haline getirmenin Marksizmin kaderci yorumunun kabulü için bir ön koşul olduğunu” savunur.

En önemli değişiklik terminolojide değil, fakat 1870’lerden itibaren sosyalistlerin koruyucu yasalar talep etmeye başlamasındaydı. 1871’den sonra, işçi sınıfı “ulus devletlerle yakın bir ilişki içerisine girdi” (van der Linden, 1988, 333). Nolan (1986, 386) bunu “siyasetten sosyal politikaya” olarak isimlendirir. Almanya’da “Bismarck’in belirlediği gündeme tepki veriyorlardı.” Bu zamanla, “işçi sınıfının devletle genel bütünleşmesine” yol açacaktı (Mathias, 1971,1:181).⁶²

Alman örneğinde, Roth (1963, 8, 315) bunu “düşmanca bir kitle hareketinin yasal olarak var olmasına izin vermek, fakat onun güç merkezlerine ulaşmasını engellemek” şeklinde tanımladığı “negatif bütünleşme” olarak adlandırır.⁶³ Her şekilde, I. Kaiser Wilhelm 1890’da anti sosyalist yasaları iptal etti ve uluslararası iş yasalarını oluşturmak için uluslararası bir konferans çağrısı yaptı. (Ragionieri, 1961, 159). “Daha fazla baskıcı yasalara “ara sıra başvurma ile bocalamayı sürdürse de çeşitli küçük “reformcu tavizler” vererek *Arbeiterkaiser* lakabını kazandı” (Hail, 1974,365). Roth bunu Büyük Britanya’da ve

devrimci sendikacıydı. Bu Marks’ın kopyalarına biraz haksızlıktı; zira bayrak direklerinde onun bayrağını taşıyan batılı kitle proleter partileri hakkındaki çarpıcı şey Marks’ın rolünün onlarda gerçekte ne kadar mütevazı olduğuydu. Liderlerini ve militanlarının temel inançları çoğunlukla Marksist olmayan işçi sınıfı radikalı ya da jakoben solunkilerden ayırt edilemezdi.”

62 Mathias daha da ileri gider. Onların “sonunda imparatorluk Devletini ve kapitalizmin sosyal düzenini sarsılmaz bir gerçek olarak kabul ettiklerini” söyler. Onların bunu bu dönemde bilinçli olarak kabul ettiklerini kesinlikle düşünmüyorum. Fakat fiili sonuç çok farklı olmayabilir.

63 Groh (1973, 36) kavramdan hoşlanır ve onu “devrimci bekleyişin bir davranış modeliyle [*Attentismus*]” eşleştirir. SPD’nin “reformcu” tonu onu şartların maddi olarak iyileşmesine bağlayan Ashley tarafından 1904’de gözlemlendi (Marks, 1939, 339’da alıntılanmış); Marks onun kaynağını “sosyal Demokrasi’nin işçi bürokrasisinde ve parti üyeliğinin örgütsel oluşumundaki sempatanlarına bağlılığında” bularak bunun çok basit bir görüş olduğuna inanır (s. 345). Maehl (1952,40) kıyımın sona ermesinin partiyi “uygulamadaki işler üzerinde” yoğunlaşmasına yöneltti ve parti böylece “militan sınıf mücadelesinden çok uzaklaştı.”

Birleşik Devletler’de olanlardan oldukça farklı görür. Söylemin Almanya’da daha keskin olduğunu kabul ediyorum, fakat nihai sonuçlar çok farklı mıydı? İki “model” ulusal örnek olan Büyük Britanya ve Almanya’dan sosyalist/işçi hareketlerinin diğer önemli merkezine dönersek, önemli farklılık göremediğimiz bir çeşitlenme buluruz. Örüntü her yerde devlet baskısının ışığında bazı zorluklarla örgütlenme, genelde ılımlı uygulamayla birlikte çoğu zaman radikal bir söylem ve ulusal topluluklarla bir tür “negatif bütünleşmedir”. Fransa’da Komünden sonraki ağır baskı 1875’den sonra gevşedi ve hükümet “işçi sınıfına yönelik bir sosyal politikanın” bilgeligini kabul etti (Schöttler, 1985, 58).

Fransa’daki Guesdistler 1882’de Parti Ouvrier Français’i (POF) kurdular ve kendilerini Marksist olarak isimlendirdiler, fakat bu Marksizmin hâlâ anarşizmden etkilenen sınırlı bir versiyonuydu (Villard, 1965, 30). Marksizmin ifade ettiği en önemli şey sınıf uyumuna ve “ticaret sosyalizmi peşindeki bir devrim stratejisine” dayanan “birlikçiliğin” reddiydi (Moss, 1976,157). POF’un Marksizmde en çok sever görüldüğü şey kapitalizmin sert eleştirisiyle” birleşen Saint-Simoncu sanayicilik gelenegidir. Bunlar aşkın bir geleceğin müjdecileriydi” (Stuart, 1992, 126).⁶⁴ POF hiçbir zaman sonraki Section Française de l’Internationale Socialiste (SFIO) gibi bir kitle partisi olmadı (Cottureau, 1986, 143). Stuart’ın POF hakkındaki yazıtı (1992, 54) onun “uzatılmış ve acı verici bir doğum, gelecek vaad etmeyen bir gençlik ve açık bir geçici kriz ve [1905’de] nihai başkalaşım tarafından izlenen müreffeh ve umutlu bir olgunluk öyküsüdür.” Metaforik olarak, bu -hiç şüphesiz çeşitli hızlarda- sosyalist/işçi hareketleri için söylenemez mi?

Fransız sosyalistleri bir başka yol seçeceklerdi. 1896’da *reformism* terimini ilk icad eden Alexandre Millerand idi (Procacci, 1972, 164) ve “cumhuriyetçi çoğunluğun” himayesi altında Pierre Waldeck Rousseau’nun liderliğindeki bir koalisyon hükümetine girecek ilk sosyalist o olacaktı (Willard, 1965,422).⁶⁵ 1906-1908’deki (ve aynı zamanda

64 Fakat aynı zamanda, sosyo ekonomik dönüşümün önceliğine inanan “Guesdistler isyancı devrim kavramını açıkça reddettiler. Parti Ouvrier’in siyasi paradigmasında yeni toplumun eskinin kucağında gelişmesi ve olgunlaşması, kendi içlerinde, devrimci sosyal dönüşümü oluşturur” (s. 260).

65 Guesde bu hareketi reddetti, fakat uluslar arası destek almadı. Alman SPD sorunla ilgili olarak tarafsızlığını ilan etti. Guesde’nin görüşü oldukça tutarlıydı. Her zaman “cumhuriyetçi miti” reddetmişti ve bu özgürlük tarihinin yerine farklı bir tarihsel

1919-1920'deki ikinci) genel grevin birbiri ardından başarısızlığa uğraması "son bir rüyanın (işçilerin grevi yoluyla devrim) sonuna işaret ediyordu" (Perrot, 1974,1:71).

Her halükârda, bütün partiler fiili reformizm yolunu -yani (negatif de olsa) kendi ülkelerinin siyasal yapılarıyla bütünleşmeyi- takip eder görünüyordu. Hey wood (1990,1. Bölüm) İspanyol sosyalistleri "kafeinsiz Marksistler" olarak adlandırır." Hollanda partisi ve sendikalar "açıkça reformcu bir yönde ilerliyordu" (Hansen, 1977, 199). İtalyan partisi Alman SPD'nin programının "temizlenmiş versiyonunu" takip ediyordu (Andreucci, 1982, 221) ve onun 1901-1902'deki büyük genişlemesi reformizmin himayesi altında gerçekleşti" (Procacci, 1972,163).⁶⁶

Lipset'in (1983, 14) feodal bir geçmişin yokluğunun sınıf bilincine dayalı siyasetin ve önerilerin belirginliğini azaltmaya hizmet ettiği için farklı olduğunda ısrar ettiği Birleşik Devletler'e (ve Kanada'ya) gelince benzerlikleri görmek için söylemi biraz değiştirmek gereklidir. Herberg (Dubofsky, 1974, 275'de anılmış) IWW'nin (proleterlerin doğrudan eylemine vurgusuyla beraber) AFL'nin meslek sendikacılığı ile olan ilişkisi Kautsky'nin "Ortodoks Marksizmi'nin" Bernstein'in "reformizmi" ile olan ilişkisine paralel olma derecesini gösterdi. Laslett (1974, 115-116) Amerikan Sosyalist Partisi'yle ilgili olarak temelde aynı görüşü öne sürer. Foner (1984, 74), Birleşik Devletler'de neden sosyalizm olmadığıyla ilgili literatüre cevap verirken sorunun gerçekte "herhangi bir ileri kapitalist toplumda neden sosyalist bir dönüşüm olmadığı" şeklinde sorulması gerektiğini söyler. Birleşik Devletler ve Kanada'nın batı Avrupa devletleriyle olan en

miti koyuyordu. Bu mit 1791'deki Champ de Mars katliamından 1891'deki Fourmies cinayetlerine kadar kanlı bir tomar halinde açılan bir burjuva baskısı tarihine dayanıyordu. Bu sosyalistlerin cumhuriyetçi rejimi suçlamasını kutsayan bir asırlık işçi sınıfı şehitliği idi." (Stuart, 1992, 228).

- 66 Procacci (1972, 332-374) Turati ve Labriola'nın İtalyan Sosyalist Partisi'nin hükümette yer alıp almaması gerektiği konusundaki sonuçsuz tartışmasını tanımlar ve İtalyan gelişmelerinde özellikler arar. "Geç" siyasi gelişmede, İtalyan partisinin "orijinalliğinin" Risorgimento demokrasisinin mirasının büyük çoğunluğunu tahsis etme yeteneğinde olduğunu söyler... Geriliği onun gücüydü" (s. 74-75). Fakat İtalyanın gecikmesi o kadar çarpıcı değildi ve İtalyan hareketi, gördüğümüz gibi, önceki radikal, sosyalist olmayan geleneklere dayanan tek hareket değildi. Aynı şey gelişmesi hiç de geç kalmış bir ülke olmayan İngiltere için de kesinlikle geçerliydi. Sanırım Mark (1979, 44) Partito Sozialista'ya göre, "devrim kendi inancı içerisinde, belirsiz fakat kısa veya orta vadede siyasi hamleler ve strateji üzerinde çok fazla etkide bulunmayacak kadar uzak bir geleceğe yansıtılmış sağlam ve sorgulanmamış bir unsuru."

çarpıcı farklılığı Birleşik Devletler'deki Demokrat Parti'nin (ve Kanada'daki Liberal Parti'nin) işçi sınıfı politikasının baş aracı olarak kalabilmesiydi (Shefter, 1966, 270; Kealey, 1980, 273). Bu göçmen işçilerin özümsemesinde başka her şeyden çok şehir makinelerinin rolü tarafından açıklanabilir bir şeydir.⁶⁷

Tüm sosyal/işçi hareketleri için önemli olan sonunda ulusa katılım güdüleriydi. Parti Ouvrier Belge'nin birleşmesi genel oy hakkı mücadelesinin çatısı içerisinde gerçekleşti (Sztejnberg, 1963, 214). Fransa'daki sosyalistlerin 1880'lerdeki talepleri "devlete ya da daha ziyade Cumhuriyete başvurarak karşılanabilecek maddi ihtiyaçlar etrafında odaklanmaya başladı" (Scöttler, 1985, 68). Birleşik Devletler sendika hareketi ülke çapında "tek biçim ücret dereceleri talep etmek yani kapitalizm üzerinde alttan bir düzen dayatmak için" 1860'lardan 1890'lara kadar ulusallaştı (Montgomery, 1980, 90; bkz. ayrıca Andrews, 1918, 2:43). Bron 1906'da, Fransız sendika federasyonu CGT'nin Charte d'Amiens'ini (1970, 2:132) tartışırken (1970, 2:132) sendikaların ve sosyalist partinin "bütünleyici savaşlarını" tanımlar. Sendikalar işçilerin üretici rolünü, sosyalistler 'yurttaşlık' yönünü tanımlıyordu.

İşçiler kendilerini işçi sınıfı olarak görüyordu. Üst sınıflar kendilerini tehlikeli sınıflar olarak görme eğilimindeydi. İşçilerin taktik mücadelesinin büyük bölümü "tehlikeli" etiketini nasıl kaybedecekleri ve yurttaşlık etiketini nasıl kazanacakları etrafında dönüyordu. Almanya'da, 1871'den sonra Sosyal Demokratlar "ulusun düşmanları" ve "*Vaterlandlos*" (anayurtsuz) olmakla suçlanmıştı (Groh, 1966, 17). Bu etiketi aşma ihtiyaçları vardı. Chevalier (1958, 461) sonunda siyasal bir mesele olan analitik sorunu iyi ifade eder:

67 Bkz. Birleşik Devletler'de 1880'lerde gerçekleşen kargaşada Knights of Labor'un rolünü şu şekilde tanımlayan Commons (1918,1:13): "Daha önce hiçbir örgüt bu kadar geniş ya da köklü biçimde yayılmamıştı. Yeni rekabet alanları, yeni ırklar ve uluslar, yeni niteliksiz kitleler, vasıflı ve yarı vasıflılar arasından yeni devşirmeler geçici olarak, bir örgüt gibi görünen, *fakat daha çok bir tören alayı olan şeyin* içerisine alındı, üyelik hızla değişti. Gücünün zirvesindeki Knights of Labor'un üyelik defterlerindeki yedi yüz elli bin üyeyle birlikte, bir milyon ya da daha fazla kişi onun meclislerine geçti ve kısa süre sonra dışarı çıktı." Shefter (1986, 272) şehrin siyaset mekanizması hakkında şunları söyler: "Bunlar sendikalara üye olan vasıflı işçileri, sendikaların sorumluluk almayı reddettiği vasıfsız işçileri ve orta ve üst sınıf üyelerini ortak bir bayrak altında toplayarak etnik ayrılıkları ve cemaat ayrılıklarını siyasete soktu. Bu mekanizmalar uğruna mücadele ettikleri gruplar ve konular oldukça farklı da olsa bugünkü ticaret birliklerinininkine yakın olan kampanyalarında bir militanlık sergiledi."

İşçi sınıflarını tehlikeli sınıflardan ayırt etmek... bu kategoriler arasındaki sınırların net olmaması ve onlar arasındaki belirsiz sınırlarda bir ya da diğer kategoriye daha çok ait olduğunu söylemenin zor olduğu birçok ara grup bulunmasıyla daha da zor hale getirilir. Bunlar çok büyük oranda ekonomik, siyasi ya da onlarla karışan biyolojik koşullara dayanırken onları nihai olarak nasıl ayırt edebilir ve insanları yıllara ya da mevsime ya da devrimlere, krizlere ve salgınlara göre bir kategoriden diğerine nasıl geçirebiliriz.

Yaygın olarak kullanılan önemli bir mekanizma işçileri etnisite ya da ulus kategorisiyle ayırt etmektir. Irkçılık içsel olarak ve emperyalizm/kolonyalizm dışsal olarak tehlikeli etiketinin yerini değiştirerek işçilerin bir alt kategorisini kapsama işlevi gördü. Bunun ikna edici olduğu derecede kimi işçiler aktif yurttaş olabiliyorken diğerleri pasif yurttaşlar ve hatta yurttaş olmayanlar olarak kalıyordu. Bir defa daha içirme dışlama tarafından gerçekleştiriliyordu.

İçerideki dışlamalar en çok -on dokuzuncu yüzyılda sürekli bir göç alanı olan- göçmenlerin kentsel alanlara yerleşme eğiliminde olduğu ve görece vasıfsız işçiler olarak işe başladıkları ve yerli Amerikalıların zanaatkar sınıfının büyük kısmını oluşturduğu ve muhtemelen yukarı doğru hareketli olduğu ve yerlerinin arkalarından gelen göçmen (ve ikinci kuşak) işçiler tarafından doldurulduğu Birleşik Devletler tarihinde göze çarpar. Daha 1850'lerde, yerli zanaatkarlarla büyük oranda göçmen ücretli işçiler yerli halkın çıkarlarını koruyan (göçmen karşıtı, Katolik karşıtı) siyasi partiler şeklinde siyasal bir form aldı.; bunlar Protestan yanlılığının yanısıra zanaat üyeliğini de vurguluyordu (Bridges, 1986,176). İç Savaşta, toplanan yerli işgücünün yerine yabancı işgücü konuluyor ve "ırk düşmanlığı işveren ve çalışan arasındaki doğal mücadeleye yoğunluk ekliyordu" (Ely, 1890, 62). Savaştan hemen sonra, Birleşik Devletler'in Birinci Enternasyonal'deki çıkarı ve ona katılım yeni oluşturulan Ulusal Sendika'nın IWMA ile birlikte bir düzenlemeyle göçü düzene sokma çabası tarafından teşvik edildi (Andrews, 1918,2:86) -bu daha önce belirttiğimiz gibi İngiliz sendikaları tarafından paylaşılan bir çıkardı. İşçi örgütleri 1882 Çin Göç Kanunu'nun çıkarılması için kışkırtıcılık yaptı. Selig Perlman (1922, 62), Birleşik Devletler sendika hareketi ile ilgili ünlü tarihinde bu kışkırtıcılığın "hiç şüphesiz Amerikan işgücünde en önemli tek faktör olduğunu, çünkü onsuz tüm ülkenin Mogol işgücünün istilasına uğrayabileceğini ve işçi hareketinin sınıf değil ırk çatışması haline gelebileceğini söyleyecek kadar ileri gider."

Sosyalist parti oransız olarak göçmen işçileri topladı. Bir yanda, bu on dokuzuncu yüzyıl Birleşik Devletler işçi sınıfı, o zaman belirtildiği gibi, “yabancı ülkelerde doğmuş ya da yabancı anne babası olan kadın ve erkeklerden” oluştuğu için bu açtı (Ely, 1890, 286). Fakat bu aynı zamanda, göç kesildiği ve üçüncü kuşak göçmen geçmişiyle bağlantılarını reddettiği zaman bu partinin gerilemesinin nedeni olabilir.

İşverenler bu etnik bölünmenin avantajından yararlandılar ve “zencileri, Doguluları ve kadınları” çoğu zaman grev kırıcılar olarak kullandılar (Shelter, 1986, 228). İngilizce konuşan Beyaz işçilerin etnik hiyerarşideki en üst yeri “Birleşik Devletler tarihinde zımnî olarak kabul edildi” (Softer, 1960,151) ve bu düzensizliğin sorumlusu olarak düzenli biçimde göçmenler suçlandı. Fakat bu Amerikan işçiler arasındaki etnik/ırksal ayrımların devam eden merkeziliğini açıklamak için yeterli değildir. Bana öyle geliyor ki, Commons (1935, 2:xvii) sorunun özünü -Birleşik Devletler birliklerinin “Amerikancılıkla” ilişkisi- iyi yakalamaktadır.

[Antrasit madenlerinin madencilerle “açık dükkan” anlaşması vardı.] Sonuç olarak birliklerin zayıflığıyla birlikte şirketler 1912’de madenlerinin sendikacılar, I.W.W tarafından işgal edildiğini saptadılar. Birliğe karşı tutumlarını tersine çevirdiler. Amerikan işçi hareketinin, ne kadar saldırgan olursa olsun, devrime karşı ilk siper ve anayasa hareketinin en güçlü savunucusu olduğu keşfedildi. Gerçekte sendikalara göçmenleri “Amerikalılaştırma” yükü düşer ve bunu elli yıldan fazla yapmışlardır. Başkan Wilson heterojen bir ulusu Dünya Savaşı için birleştirme ihtiyacını gördüğünde Amerikan İşçi Federasyonunun kongresine katılıp orada konuşma yapan ilk başkandı. Samuel Gompers, 74 yaşında ve liderliğinin ellinci yılında komünistlerin eline geçmesini engellemek için gittiği Meksika işçi hareketiyle ittifakından döndü, 1924’de Meksika sınırındaki ölüm döşegindeki son sözleri “Tanrı Amerikan kurumlarımızı korusun” oldu.”

Özümseme/dışlamanın önemli bir rol oynadığı diğer alan ülke dışındaydı -diğer ülkelerde ya da bir metropolün koloni mülklerindeydi. Bir yandan, Batı Avrupa’daki işçilerin uzaktaki insanların özgürlük mücadelelerini destekleme şeklindeki belli bir liberal/radikal gelenek içerisinde kalması kolaydı. 1844’de, 1505 Parisli işçi milletvekillerine kolonilerdeki köleliğin kaldırılması için dilekçe verdi ve işçinin kendine ait olduğunu, Fransa’daki günümüz iş organizasyonunun

kötülükleri ne olursa olsun, işçinin kesin anlamda özgür olduğunu belirtti (Cesare, 1948, 11). İngiliz işçiler Kırım Savaşını “özgür İngilizleri Rus sertine” karşı aşındırmak olarak gördü (Foster, 1974, 242). 1860’larda, İngiliz işçi sınıfı Garibaldi’yi/ Amerikan İç Savaşı sırasında Kuzeyi ve Polonya isyanını destekledi (Collins, 1964, 29-30).⁶⁸

Fakat erken on dokuzuncu yüzyıl İngilteresi’ndeki kölelik karşıtı hareketin işçi sınıfının düşmanlığını çektiği doğrudur; çünkü “zenci köleler beyaz kölelerden daha iyi durumdaydı; zencilerin özgürlüğü beyaz köleleri daha da baskı altına alarak satın alınacaktı; zenci köleler bir kere özgür bırakıldığında durumları beyaz köleler kadar kötüleşecekti” (Hollis, 1980,309). Yirminci yüzyılın başında, İngiliz işçiler Güney Afrika’daki imparatorluk politikasıyla ilgili eleştirilerini Rand madenlerinde çalıştırılmak üzere Çinli işçilerin getirilmesi etrafında odakladı; bunu Hükümet destekli grev kırılcılığın bir başka kanıtı olarak gördüler” (Hinton, 1983, 73).

İkinci Enternasyonal koloni sorunlarında derinden bölünmüştü (Haupt ve Reberieux, 1967a, 77-283). Birleşik Krallık’tan Hyndman ve her defasında emperyalizmi reddeden Lenin gibiler, “sömürge gerçekliğinin zorunluluğundan” söz eden ve sadece onun “cinayetlerini” sınırlamak isteyen Hollandalı Henri van Kol ve “sömürge meselesinin kendileri için uygarlığın yayılması sorunu olan” Bernstein gibiler tarafından dengelenmekten öte bir şeye maruz kaldılar (Reberieux ve Haupt, 1963, 13, 18). Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’ndaki birçok ulusun talepleriyle ilgili daha farklı anlayışlarıyla dikkat çeken Avusturyalı sosyalistler bile Macar “ayrılıkçılığına” coşkulu şekilde karşı çıkıyordu.⁶⁹

Nihai olarak, Guesdistler gibi sömürgecilik karşıtı bir görüş benimseyenler için bile, bu olsa olsa “küçük bir çatışmaydı” (Wiltard, 1965, 63). Duygulara egemen olan şey Alman SPD’nin baskın

68 Aslında, Gladstone Nisan 1864’te Garibaldi’yi İngiltere’ye ziyareti kısa kesmeye zorladığında, Gladstone’ın “çalışan sınıfın muafiyetinin genişlemesini alenen isteyerek dengeyi onarmaya çalıştığına” dair böyle bir karışıklık vardı (Collins, 1964, 24).

69 1905’te “Kari Renner, örneğin, ‘Macar piyasası Avusturya sermayesi için Fas piyasasının Alman sermayesi için olduğundan kıyaslanamaz şekilde daha önemli olmasına rağmen Macarların ayrılıkçı planlarına razı olmaya başlayan Avusturya burjuvazisinin korkaklığını ağır biçimde eleştiriyordu.’ Macar şehir dolandırıcılarının ve siyasi demagoglarının Avusturya sanayinin, Avusturya işçi sınıfının ve Avusturya tarımsal nüfusunun gerçek çıkarlarına karşı çıkardığı yaygaraya karşıydı” (Anderson, 1991,107’de alıntılanmıştır).

olduğu zaman ifade ettiği “zaferinin köylüleri arkasına süpüreceği ve böylece ekonomik olarak geri kalmış ülkelerde sosyalizmin gelişini mümkün kılacağından” emin olmasıydı (Haupt, 1986, 57). Bu bir öncelikler sorunu olarak öne sürülüyordu. Fakat bu işçi sınıfı arasında “uygarlar” arasına alınma sorunu olarak çağrışım yaptı.⁷⁰ Sömürge ülkelerindeki sosyalistler öncelikler hakkında kendi sonuçlarını çıkarmak zorundaydı. Kendisini hem bir marksist hem de İrlanda milliyetçisi olarak gören Connolly Avrupa işçi sınıfı tarafından 1914’de proleter enternasyonalizminin ihaneti olarak görülen şeyi gözlemliyordu; partisinin Dublin merkezinin dışına “Biz ne Krala, ne de Kayzer’e hizmet ediyoruz, biz İrlanda’ya hizmet ediyoruz” şeklinde bir tabela asmıştı (Bedaria, 1965, 20) -1916’da Pasalya isyanına liderlik edecekti.⁷¹

KADIN VE FEMİNİST HAREKETLERİ

On dokuzuncu yüzyıldaki feminist/kadın hareketinin öyküsü birçok açıdan sosyal/işçi hareketine benzerdir. Fakat çoğunlukla, bu iki hareket ailesi sanki geniş çapta ayrılmış ve büyük oranda paralel yollar üzerindeydi, neredeyse hiçbir zaman birbirini kesmiyor ve nadiren işbirliği yapıyordu. Gerçekte, sosyal/işçi hareketi birçok açıdan feminist/kadın hareketini bir rakip, baş ağrısı, oyalama ve hatta oldukça sık olarak bir düşman sayıyordu. Bu özümseme/ dışlamayla çok ilgiliydi.

70 Jones (1983, 181-182) siyasi duyarsızlık unsurunu vurgular. On dokuzuncu yüzyılın son üçte birinde İngiliz işçi sınıfının tutumlarını tartışırken şöyle söyler: “İşçi sınıfı şovenliği aktif biçimde desteklemediyse ona pasif biçimde razı olduğuna şüphe olmaz... Radikallerin ve sosyalistlerin son Victoria ve Edward döneminde Londra işçi sınıfı üzerinde derin bir etki oluşturmamasının öznel eksiklikten daha derin kökleri vardı... Mafeking ve diğer emperyalist kutlamaların işaret ettiği Londra işçileri topluluğu arasındaki yanlış politikaların egemenliği değil, daha ziyade böyle bir siyasi etkinlikten yabancılaşmalarıydı. Zamanın siyasi olarak aktif işçilerinin radikal ya da sosyalist olduğu konusunda bir fikir birliği vardı. Sadakat bir duyarsızlık ürünüydü.” Fakat, duyarsızlık tabii ki ulus içerisine alınmanın bir sonucuydu ve dolayısıyla en azından başkalarının dışlanması pasif bir kabulüydü.

71 Fakat Hartmann’ın yorumuna bakınız (1976,155): “işçiler arasındaki rekabetin karakteristik olduğu bir ekonomik sistem göz önüne alındığında, erkek işçilerin kadın istihdamını işlerine bir tehdit olarak görmesi şaşırtıcı değildir. Kadınlara daha az ücret ödenmesi tehdidi daha da arttırıyordu. Fakat tepkilerinin kadınları örgütlemek yerine neden onları dışlamaya çalışmak olduğu kapitalizmle değil erkeklerle kadınlar arasındaki patriyarkal ilişkilerle açıklanır.”

Tabii ki, iki mücadeleyi sadece uyumlu değil aynı zamanda iç içe geçmiş de gören birkaç düşünce vardı. Flora Ristan 1848 öncesi dönemde hayatını bunu vaaz etmekle geçirdi. Gerçekte, hayatını işçilerin davasına adanarak 1843’de yazılan *The Worker’s Union* (1983, 83) adlı kitabına şu mesajı koymuştu: “İşçi sınıfının tüm hastalıkları iki sözcükle özetlenebilir: Fakirlik ve cehalet. Bu labirentten çıkmak için sadece tek yol görüyorum: Kadınları eğiterek işe başlamak, çünkü kadınlar çocukları eğitmekle yükümlüdür.” Guesde’nin öğrencisi olan Aline Vallette gibi o da kalabalıklar içinde bir sesdi. 15 Mart 1892’de *L’Harmonie sociale*’de “toplumu yenilemek için, baskı altına alınmış iki grup olan kadınlar ve proleterlerin birleşmesi gerektiğini” yazıyordu (Zylberberg-Hocquard, 1978, 89).

Konu kentli işçi grubu içerisinde bulunan erkek işçiler için oldukça yalın görünüyordu. Kadınlara daha az ücret ödeniyordu -gerçekte, 1914’den önce, bu “hatırı sayılır ölçüde” azdı (Guilbert, 1966, 21)- ve bu genel olarak ücretler açısından bir tehdit oluşturunuyordu. İfade edilen bu konu toplantılarda sürekli tartışıldı (Guilbert, 1966,188). Bir miktar mitolojiye rağmen, üretici gücün kadın parçası oldukça büyüktü. Yüzyılın ortasında bu Paris için % 40 olarak tahmin edilir (DeGroat, 1997, 33). Kadınlar daha “proleter” konumlara indirildi (Judt, 1986, 44-46, 50-51), bunun nedeni hiç şüphesiz vasıflı zanaatkarların onların mesleklerine girmesine engel olması (Hinton, 1983, 31), kısmen de işverenlerin kadınları erkeklerden daha disiplinli (ya da daha uysal) ve daha becerikli, daha verimli işçiler olarak görmesiydi (Berg, 1993, 41).

Erkek işçiler hem kişisel hem de örgütsel düzeyde karşılık verdi. Alexander (1984,144) onların tepkisini temelde “cinselliği (yasal olarak) kontrol etme ve (ahlaki olarak) düzenleme arzusu olarak” görür. Cinsel güdüler asla küçümsenmemelidir ve bu dürtü hiç şüphesiz zamanın kültürel alışkanlıklarına, özellikle de “kadınları karşılığı ödenen işlerden tamamıyla dışlayarak evlilikte ve ailede ücretsiz işçiliğe indirgemeyi” destekleyen orta sınıftan kadınlar arasındakilere çok iyi uyuyordu.” (Kleinau, 1987, 199). Kentteki ücretli erkek işçiler arasında “proleter anti feminizm egemendi” (Thönnessen, 1973,19). Alınan erkek işçiler kadın işçilere *Fabrikmenschen* olarak göndermede bulunuyor (bu tuhaf bir ifadedir, zira tam olarak “fabrikada çalışan adamlar” anlamına gelmektedir, fakat “fabrikada çalışan kızlar” vurgusuna sahipti) ve onları “ahlaki olarak yozlaşmış görüyorlardı

(Quataert, 1979,153). Hobsbawm (1978,8) işçilerin benzetmesinin yüzyıl içerisinde geliştiğini, öyle ki on dokuzuncu yüzyılın son çeyreğinde yüzyılın birlikte başladığı “esinleyici kadınlar” benzetmesi (bkz. Delacroix’in *Les Trois Glorieuses* tablosu) sadece “acı çeken ve katlanan kadın benzetmesine dönüştü, bu arada çıplak erkek bedeni işçilerin enerjisinin ve gücünün resimsel sembolü haline geldi.

Birinci Enternasyonal sorun hakkında bölündü. 1866’da Ceno-va’daki ilk kongrede, Lassalle’nin Allgemeine Deutsche Arbeitsvere-in’i kadınları “koruma” gerekçesiyle kadın istihdamının yasaklan-masını önerdi (Herve, 1983, 23). Nihai karar kadınların çalışmasının olumlu olarak görülmesi gerektiği şeklindeydi, fakat kapitalist üre-tim altındaki koşulları eleştiriliyordu (Frei, 1987, 39). İşçi örgütleri artık taleplerini üç yönden dile getirebileceklerdi: Ücretlerin eşitliği, aile ücreti ve tehlikeli işyeri koşullarına son verme.

Eşit işe eşit ücret sendikaların standart ve açık bir talebidir. Fa-kat eğer ücretler (kadınlar, azınlıklar ve göçmenler, diğer ülkeler-deki işçiler için) eşit hale getirilseydi, hiyerarşik olarak baskın işçi (üst düzey etnik grubun erkek yurttaş işçisi) kültürel nedenlerle de olsa, tercihen istihdam edilirdi. Örneğin, 1898’de Rennes’de Fran-sız CGT’nin Dokuzuncu Kongresi’ndeki kararın diline dikkat edin:

Hayatın bütün alanlarında *erkeğin kadına bakması gerektiği* fikrini yay-maya çalışıyoruz: zira ister dul olsun isterse genç kız kadın kendine bakmakla yükümlüdür; eşit işe eşit ücret formülünün ona uygula-nacağı anlaşılmalıdır.

Erkekleri kadınlara ait olan işlerden uzak tutun; buna karşın ka-dınları da erkeklerin doğal alanı olan işlerden uzaklaştırın (Guil-bert’de zikredilmiş, 1966, 173)⁷²

72 “Erkek kadına bakmalıdır” formülü gerçekte bir başka formülü saklar. Evet, erke-ğin kadının fiziksel olarak bakılmasını sağlayan parayı kazanmak zorunda olduğu düşünülüyordu. Ama Hinton (1983, 32) bize on dokuzuncu yüzyıl erkek işçisi için kadının “evi -elbette erkekler için ama aynı zamanda çocuklar için- fiziksel rahatlık ve duygusal destek alanı olarak oluşturmayı” mümkün hale getirmek için dışarıda çalışmaması gerektiğini hatırlatır.

Formüller önemlidir. *Genç, bekar* kadınların meşru olarak çalışabilecekleri fikri her yerde kabul edildi. Yine de, bunun on dokuzuncu yüzyılın sonunda Japonya’da nasıl gerekçelendirildiğine bakın: “Tekstil atölyesin-deki genç kadınlar, diğer herhangi bir gruptan daha fazla olarak, devletin ve yönetimin kadın işçilere yönelik tutumunun modeliydiler. Onlar işçi değil, evlenmeden önce aileleri, ulus ve atölye için çalışarak birkaç yıl harcayan “kız çocukları” ya da “öğrencilerdi.” Taahhüt ve yeteneğin olma-

Genel olarak kadınlar sendikalara katılmıyor ya da bunların dışında bırakılıyordu. Sendikaların görece güçlendiği 1900-1914 döneminde Fransa'daki kadın işçilerin sadece yüzde beş ya da onunun üye olduğu tahmin edilmektedir (Guilbert, 1966, 29-34). Özel kadın sendikaları oluşturmaya yönelik çabalar vardı ve İngiltere'de bunlar aynı dönemde görece çok sayıya ulaştı, fakat bunlar ayırt edilemedikleri yardım kurumlarından daha az pazarlık gücüne sahiptiler (Olcott, 1976, 34-39).

Tabii ki, sendikalar kadınların dışlanmasını haklı göstermede zorlandı. Bu kadınların çalışma hayatının dışına çıkarılmasını amaçlayan çok sayıda grevi yürütmekle kötü bir ün kazanmış Federation Française des Travailleurs du Livre'nin tereddütlü kararında görülebilir. Son olarak, FFTL, ekonomik nedenlerle kadınların kendi mesleklerinde çalışmasına karşı olan işçilerin bile eşlerini düzenli olarak başka mesleklerde çalışmaya zorladığını kabul ederek aşağıdaki uzlaşmayı önerdi:

Manevi ve maddi olarak, kadınlar için en düşük sendika ödeneğini alarak onların sömürülmesine tepki göstermek isteyen yerlileri destekleyeceğiz.

Bir geçiş döneminde o an istihdam edilen kadınlar Federasyona erkeklerle aynı koşullarda kabul edilecektir. Geçiş döneminin sonunda sadece sendikanın belirlediği ücretle istihdam edilen kadınlar kabul edilecektir (Guilbert, 1966, 62'de alıntılanmış).

İkinci bir karar "aile reisi olan işçileri kadınların evde kalması ilkesine eş zamanlı olarak zorluyor ve eşlerinin ev dışında tüm işleri reddetmesini talep ediyordu." Bu diğer kararlar uyumsuz gözüküyorsa bunun nedeni öyle olmasıdır.

Sosyal bilimciler uzmanlıklarını bu görüşleri doğrulamak için kullanmışlardır. Dr. William Ogle 1890'da Royal Statistical Society için şu açıklamada bulunuyordu:

İş kendileri için bir zevk olduğu için çalışan insanlar olduğu gibi iş bir görev olduğu için çalışan insanlar da vardır; fakat insanların çoğunluğu, miktar ya da nitelik olarak hoşlanmadıkları halde, önce kendilerini geçindirmek, sonra da evlenmek ve bir aile kurmak için çalışmaya güdülenen insanlardır....Eğer bu nedenle, bir

ması hem bu iş gücü için ödenen düşük ücreti hem de part-time ya da geçici iş olarak tanımlanmasını gerektendiriyordu" (Sievers, 1983, 58).

devletin refahı insanların gelişmiş refahlarından ibaretse, o zaman ülke nüfusunun çoğunluğu bu iki doğal isteği tatmin edebildiği zaman en çok gelişir. (*Journal of the Royal Statistical Society*, Lewis, 1984, 45'de alıntılanmıştır)

“Bir ailenin geçinmesi için gerekli maaş” sendika yapılarının temel bir talebi olmuştur. Kısmen, bu talep gerçek bir problem doğurdu. On sekizinci yüzyılda kadın ve çocukların erkeklerle birlikte belli bir ücret karşılığı çalışması normal sayılırken, birçok üretim etkinliğinin ailenin dışına taşınması kadın ve çocukların evde çalışmasından elde edilen gelirin kaybı anlamına geliyordu. Bu muhtemelen geç onsekizinci yüzyıl ve erken ondokuzuncu yüzyılda reel hane gelirinde gözlemlenen ani düşüşte temel bir unsurdur (Pinchbeck, 1930,4; Wallerstein, 1989,124).

“Bir ailenin geçinmesi için gerekli maaş” fikri basit bir fikirdi. Yetişkin bir erkeğin ücretli işi karşılığında alması gereken minimum ücret onu, karısını ve yetişkin olmayan çocuklarını geçindirmeye yetecek kadar olmalıdır. Bu anlayış geniş bir kabul gördü. İşçi hareketi tarafından güçlü biçimde savunuldu (Lewis, 1984, 49). Bu birçok işverene de cazip geldi, çünkü işgücünün istikrar kazanması vaadini içerir gözüküyordu (May, 1982, 418). Bu on dokuzuncu yüzyılın erkeklerin ailelerine bakma yükümlülüğü” ile uyumluydu (Evans, 1983, 281). Bu nedenle, sadece IVVMA'ya ve diğer işçi hareketlerine değil her türden merkezci siyasetçilere de cazip geliyordu. Sadece feministler bu kavrama karşı çıktılar (Offen, 1987a, 183).

Kadın işçilere yönelik özel “koruyucu” yasalar kavramı her zaman “çetrefilli” bir konu olmuştu. (Rowbotham, 1974, 114). Bu değerli bir fikir gibi görünüyordu ve uzun süre sosyalist hareketi meşgul etti (Guilbert, 1966, 413). Anarşistler bundan hoşlanmadı, fakat bunun nedeni sadece hükümetin müdahalesini içermesiydi. Orta sınıf feministleri buna eşitlik adına karşı çıktı. Kadın işçilerin kendisi bunun ücretlerin azaltılmasına neden olacağından korkuyordu. Sosyalist hareket bir ölçüde bölünmüştü. Örneğin, Clara Zetkin, bunun geçersiz olduğunu çünkü, Marx ve Engels'i takip ederek, sanayileşmenin “ayırt edici özellikler” olarak yaşı ve cinsiyeti ortadan kaldırdığını savunuyordu; fakat onunkisi Alman SPD içerisinde bir azınlık görüşüydü (Quataert, 1979, 39). Almanya'daki Catholic Zentrum daha sosyal bir kapitalizm arayışının bir parçası olarak aile geçimine yetecek ücret fikrini destekliyordu. Bu çoğu erkek işçi için, işyerinde

ve dolayısıyla siyasi toplumda kadınlara eşit bir rol verme isteksizliğinin mazereti oldu. Erkek işçilerin kabulünün, kadınların nüfusun daha zayıf, daha kırılgan ve dolayısıyla daha pasif parçası olarak görülmesi gerektirdiğini düşünür görünüyorlardı.

Kadın hakları meselesi sosyalist partilerde sendikalarda olduğundan daha duygudaş bir izleyici kitlesine sahipti. Kadınlar ve parti ilişkileri ile ilgili sosyalist tartışmanın en ünlü ve önemli merkezi Alman SPD'deydi; Quataert bunu (1979) "kararsız feministler" olarak tanımladı. SPD içerisindeki Kadın Konferansı ve Kadınlar Bürosu'nun önemli rolü sosyalist partilerde istisnaiydi. Bu Alman devletin kısıtlayıcı yasaları sonucu ortaya çıktı. 1851 Prusya *Vereingesez*'i kadınların sadece siyasi kuruluşlara üye olmasını değil, toplantılara katılmasını bile yasaklıyordu. Bavyera ve Saksonya'da da benzer yasalar vardı (Evans, 1976, 10-11). SPD, kadınları harekete geçirmek için, yasal olarak apolitik olduğunu iddia edebilen ayrı yapılar kurmaya mecburdu. Bunun iki tarafı keskin bir kılıç olduğu ortaya çıktı. Bu hükümetin yasalarına rağmen SPD'nin kadınları örgütlemesini sağladı. Bu aynı zamanda kadın sosyalistlerin parti içerisinde "kadınların özel çıkarlarını" garantiye alarak örgütlü bir hizip olarak davranmasına imkân verdi. Buna ek olarak, sosyalist kadınların, özellikle kendi örgütlerine sahip olmalarından dolayı, ayrılıkları "belirgin" olan orta sınıf feminist hareketlere aşırı derecede düşman oldukları anlamına geliyordu (Honeycut, 1979, 32-33).

Sonuç feminist sorunlarla ilgili garip bir ara konumdu. Bir yandan, August Bebel bir sosyalist yazar tarafından kadınlar hakkında yazılan en önemli ve en çok zikredilen kitap olan ve görece "feminist" sayılan *Frau und Sozialismus*'u yazdı.⁷³ Sosyalist kadınlar -İtalyan, Fransız (Guedist) ve Rus hareketleri gibi-"kadın sorunu" diye bir şey olmadığında ısrar etse de Alman SPD, diğer hareketlerin aksine kadınların siyasi olarak özgürleşmesine vurgu yapıyordu (Honeycutt, 1979, 37). Ayrıca, Rosa Luxemburg'un görüşlerine rağmen (SPD'nin kadın hareketine hiç katılmamıştı), "kapitalizm altındaki cinsiyet baskısını

73 Fakat, İsviçreli bir sosyalist ve radikal feminist olan Fritz Brupbacher'in 1935'teki sert analizi için bkz: "Bebel güzel bir kitap yazdı... Fakat bu tür bir sosyalizm sadece Pazar günleri için ya da birisi partinin büyük festival günlerinde bir konuşma yapmak zorunda ise uygun bir dekoru (*Marzfeier* [18 Mart, 1848'de Frankfurt Meclisi'nin toplanma töreninde] ve 1 Mayıs). Çalışma günlerinde bu tür sosyalizmden çok, ama çok uzaktılar. İş günü Pazar sosyalizmine hiç dikkat etmiyordu. Orada, burjuva ailesine aitti" (Frei, 1987, 56).

hafifletmek” için tasarlanmış çeşitli reformları amaçlıyorlardı (Quataert, 1979,12). Öte yandan, SPD kadın hareketi gerçekte “büyük oranda bir evli kadınlar -kadın işçiler değil ev hanımları- hareketiydi” (Evans, 1977, 165). Alman hükümeti yeni bir *Vergeinggesetz* çıkarıp kadınlar üzerindeki siyasal kısıtlamalarını kaldırır kaldırmaz (1908) SPD Kadın Konferansı’nı (1910) ve daha sonra da Kadınlar Bürosu’nu kaldırdı (1912). Honeycutt’ın değerlendirmesi (1981, 43) sosyalist kadınlar hareketinin lideri Clara Zetkin’in kendisine koymuş olduğu, feminist ülküleri sosyalist hareket vasıtasıyla gerçekleştirme hedefinin yaşadığı dönem için hayalci olduğu şeklindedir.”

Fransız sosyalist kadınlar Alman kadınlarının burjuva feminizmine karşı düşmanlığını paylaştılar. 1899’daki ilk *Groupe des Femmes Socialistes*’in düzenleyicisi Louise Saumoneau burjuva feministleriyle herhangi bir işbirliğini tamamıyla reddetti (Hause and Kenney, 1981, 793). Fakat, Almanya’da 1900-1913’de SPD’nin yaklaşık yüzde yirmisini oluşturan sosyalist kadınların aksine, kadınlar Fransa’da partinin yalnızca yüzde iki ya da üçünü oluşturuyordu (Sowerwine, 1976, 4-5). Öte yandan, sosyalizm ve feminizm Fransa’da daha az uzlaşmaz görünüyordu. Birincisi, kadınların Komün liderliği gibi güçlü bir imajı vardı (Rabaut, 1983,6). Gerçekte, popüler imaj o kadar güçlüydü ki burjuva kadınlarının hareketi bile yıkıcı havası tarafından lekelenmiş görünüyordu.⁷⁴

İkincisi, Almanya’da hiçbir benzeri bulunmayan Hubertine Auclet figürü vardı. Auclet 1879 ‘daki Üçüncü Fransız İşçiler Sosyalist Kongresine bir konuşma yaptı; bu konuşmada “bir işçi değil bir kadın -yani sömürülen- dokuz milyon köle tarafından atanan bir köle olduğu için gelmiş olduğunu söylüyordu. İşçiler ve kadınlar arasında bir ittifak çağrısında bulunuyordu, konuşma bir söylev sonuyla bitiyordu: “Ey proleterler, özgür olmak istiyorsanız adaletsiz olmayı bırakın. Modern bilimle, bilimin hiçbir önyargı bilmediği bilinciyle: bütün insanlar için eşitlik, kadınlar ve erkekler arasında eşitlik” (Auclet, 1879, 1-2, 16). Kongreden “her iki cinsiyet arasında mutlak bir

74 “Şimdi Üçüncü Cumhuriyet’in yeni ılımlı siyasetçiler ırkının cumhuriyetçiliğin anlamlarını komünün şiddeti ve düzensizliğiyle, Haziran’daki Terör Günleri’yle bozmak istemeleri gibi, feministler de feminizm ve siyasi radikalizm arasındaki önceki bağlantıların hatıralarını dağıtmaya eşit derecede can atıyordu. İlk zamanlarda iki hareket arasındaki bağlantılar göz önüne alındığında, Fransa’daki ana akım feminizm daha başından beri, korkaklık olarak tanımlanması daha iyi olacak bir saflık ve ılımlılık yolunu seçti.” (McMillan, 1981b, 84).

esitlik” ve kadınların çalışma hakkı kararı çıkarttı; fakat aynı zamanda kadınların kendi çocuklarını yetiştirme yükümlülüğü olduğunda ısrar ediyordu (Guilbert, 1966,156-157).

Fakat Fransa’da da, geçici olarak gerçekleştirilen ittifak sonunda bozulacaktı (Reberieux, 1978a, xvi; Sowerwine, 1978, 233-234). 1882’de Fransız sosyalistler içerisinde genel olarak daha reformcu bir hiziple (Brassistler) ve daha devrimci olanı (Guesdistler) arasında görülen ayrılık doğrudan gerekçe olarak kadın meselesini aldı. Bir Brassist olan Leonie Rouzade 1881’de Paris Belediye Konseyi seçimlerine adaylığını koymuştu; Guesdistler kararlı biçimde onun adaylığına karşı sığıktı. Bu onların partiden ihracına yol açtı. Guesdistler daha sonra, Brousse’nin bir sınıf savaşından ziyade bir cinsiyet savaşını savundugunu varsayarak Parti Ouvrier Français’i kurdu. Guesdistler, kadınların siyasi haklarını savunmanın “reformist” olduğunu, zira bunların devrimden ziyade “hukuksal olarak” gerçekleştirilebileceğini söylüyordu. Brassistler buna erkeklerin de haklarını hukuksal olarak elde ettiği yanıtını verdi. Fakat sonra, Guesdistler kadın haklarını kendi projeleriyle birleştirdiler (Sowerwine, 1982, 28-45).

Sonunda, Fransa’daki hem feministler hem de sosyalistler bir koalisyon fiktinden vazgeçtiler. Sosyalistleri düşündüren şey çoğu kadının Kilise tarafından çok etkilendiği ve oy haklarını partilerine karşı kullanacakaları korkusuydu (Perrot, 1976, 113). SFIO bir kadın desteği oluşturduğunda, bu temelde kadınların tüm haklarını elde etmek için değil feminizmin yayılmasını engellemek içindi (Sowerwine, 1978,1).

Mutsuz ilişki en kötü zamanını 1913’de “Couriau olayıyla” yaşadı. Emma Couriau uzun süredir militan bir sendikacı olan kocasının desteğiyle matbaacılar sendikasına kabul edilmeye çalışıyordu. Bu isteği reddedildi ve kocası onun çalışmasına izin verdiği için işten kovuldu. Büyük bir karışıklık çıkarıldı ve Couriau sadece feminist çevrelerden değil bazı sendika çevrelerinden de destek buldu. Konu daha sonra, FFTL’nin savaş nedeniyle hiçbir zaman gerçekleşmeyen 1915’deki sonraki ulusal kongresine havale edildi (Albistur ve Armogathe, 1977, 361). Birçok yazar bu olayın işçilerin kadınların çalışma hakkına karşı duyduğu derin düşmanlığı gösterdiğini vurgularken, Somerwine (1983, 441) onu daha pozitif olarak görür: “Couriau olayı kadınlara yönelik tutumların bir göstergesiye, bu

kadın düşmanlığının sürmesini değil eşitlikçilik yönündeki evrimde atılan bir adımı gösterir.”

İtalyan sosyalist hareketinin de kadınların oy hakkı üzerinde ünlü bir tartışması oldu. Bu parti lideri Filippo Turati ile hayat arkadaşı Arma Kuliscioff arasında *Critica Sociale*'de idi. İtalya'da da erkek sosyalistler erkeklere genel oy hakkını daha hızlı elde etmek için kadınlara oy hakkı mücadelesini geciktirmeye çalıştılar. İtalya'da da kapasite gerekçelerini kullandılar, örneğin kadınlar siyasette yoktu.” Kuliscioff'un yanıtladığı gibi, eğer tez buysa kaç tane erkek siyasete etkili biçimde katılıyordu? Okuma yazma bilmeyen erkeklere oy hakkı verildiğinde, kadınlara okuma yazma bilmedikleri için oy hakkı verilmemesi-gerektigi nasıl savunulabilir? (Ravera, 1978, 77-79); bkz. ayrıca Pieroni, 1974, 9; Puccini, 1976, 30-31).

Kafa karışıklığı her yerde bulunabilirdi. İngiltere'de İşçi Partisi kadınlara oy hakkı hareketini destekleme konusunda tereddüt-lüydü; destekçilerinin çoğu “feminizmin varlıklı kadınların imtiyaz-larını arttırmanın bir diğer adı olduğuna inanıyordu” (Liddington ve Norris, 1985, 28). Muhafazakâr bir kadının oyundan duyulan korku İşçi partisi üyesi birçok erkeğin kadınların oy hakkı konusunda “he-vesli olmamasına” neden oldu. (Fulford, 1957, 113). İşçi Partisi an-cak 1912'de kadınları kapsamayan herhangi bir oy hakkı genişleme-sini desteklememe kararı aldı (Hinton, 1983, 79).

Birleşik Devletler'de 1868'deki Ulusal İşçi Kongresinde ünlü bir olay oldu. Elizabeth Cady Stanton'un tanıtma belgesi herhangi bir sendikayı temsil etmediği gerekçesiyle geri çevrildi. Kongre, sonunda onun tanıtma belgesini kabul ederken, onun “tuhaf fikirlerini pay-laşmadıklarını” fakat onu sadece ait olduğu kuruluşun işçilerin ko-şullarını iyileştirmeye çalıştığı için kabul ettiklerini açıklama gereği duydu. (Andrews, 1918, 2:128).

Almanya'da olduğu gibi Belçika ve Avusturya'da da sosyalist parti-ler erkeklerin genel oy hakkını tehlikeye atmamak için kadınların oy hakkını desteklemeyi reddettiler (Evans, 1987, 86-88). Öte yan-dan, sosyalistler sonunda (ve bir ölçüde acı verecek şekilde) ülke ülke kadınların oy hakkı tarafına geçtiler (Evans, 1987, 76). Devrim son-rası Rusya'da “proleter kadın hareketinin” Clara Zetkin markası hem

Alexandra Kollontai'nin hem de Lenin'in karısı Nadezhda Krupskaya'nın desteğini aldı (Stites, 1957, 251).⁷⁵

Bununla birlikte, Kennedy ve Tilly (1985, 36) feminist ve sosyalistlerin en azından 1890'dan 1920'ye kadar "birbirlerinden uzak durduklarında" ve gerçekte "şiddetli düşmanlar haline geldiklerinde" ısrar ederler. Klejman ve Rochefort (1989, 231) 1889'dan 1914'e kadar örgütlü feminizm ve Sosyalist parti arasındaki ilişkilerin her zaman çatışmak olduğunu söyler. İşçi sınıfı kadınlarına göre temel seçim her zaman şu şekilde gözüküyordu: "kızkardeşler ya da yurttaşlar?" (Sowerwine, 1982, 1). Sonunda, siyasi olarak aktif olan işçi sınıfından kadınların seçimi reddetmelerine izin verilmedi.

Feminist/kadın hareketi temelde sosyal/işçi hareketinin prizmasından görülmemelidir. Onun, birçok açıdan benzer olmakla birlikte, kendi dinamiği vardı. John Stuart Mill bu dinamiği iyi açıklıyordu:

İmtiyazlı olanların imtiyazsız olanlara verdiği tavizler çok nadir olarak imtiyazsız olanların onları gasp etme gücünden başka bir güdü tarafından ortaya çıkarılır. Cinsiyet ayrıcalıklarına karşı öne sürülen tezler, kadınların bundan şikâyetçi olmadıklarını söyleyebildikleri sürece çoğunluk tarafından kabul edilmeyecektir. (Rossi, 1970, 214'de zikredilmiş)

Yine de, hikâye gerçekte kadınlarla değil erkeklerle başlıyordu. O'Neill'in (1971,6) Victoria dönemi erkekleri hakkında dediği (ve daha genel olarak ondo-kuzuncu yüzyıl Avrupa dünyası için geçerli olduğu) gibi "kadınlara kendilerini özel bir sınıf olarak görmeyi öğretiyorlardı... Onlar Kadını yaratmışlardı, bundan önce sadece kadınlar vardı."

75 Fakat Clara Zetkin versiyonundan *daha fazla değil*. Kollontai (1971, 59-60) bu konuda oldukça açıktır: "Feministlerin talepleri ne kadar radikal olursa olsun, feministlerin sınıf durumları nedeniyle, toplumun çağdaş ekonomik ve sosyal yapısının köklü dönüşümü için (ki bu olmadan o olmadan kadınların özgürlüğünün tamamlanması mümkün değildi) savaşılamayacaklarını gözden kaçırmamalıdır."

Benzer şekilde İtalya'da, Anna Monzoni sosyalist partiyle birlikte olarak kadın özgürlüğü için bir örgüte sahip olmanın gerekli olduğu ve eğer sosyalistler bunu anlamadıysa, bunun nedeninin "işçi sınıfının burjuvaziden yeni bir tür antifeminizmi miras alması" olduğunda ısrar ederken, (kadınların oy hakkının önemi konusunda arkadaşı Filippe Turati ile tartışan aynı kişi olan) Anna Kuliscioff "kadın özgürlüğü gibi açık bir amaç" için bile kabul edilemez olduğunu söylediği bir "sınıflar arası" örgüte karşı çıkıyordu. (Bortolotti, 1978,105).

İngiltere’de, yüzyılın erken yıllarında, kadınlar temelde kölelik karşıtı hareketin parçası olarak örgütlenmişti ve bu belki de gelecekte feminist örgütler için iyi sonuç verecekti. Banks’in (1981, 22) ileri sürdüğü gibi, bu harekete aktif katılımları “onlara kaynak yaratma ve dilekçeler için imza toplama gibi rutin siyasi etkinliklerin temellerinde değerli bir deneyim kazandırdı.” Bu belki de barikatlara adam yığmaktan az, fakat hiç şüphesiz bir salonda konuşmaktan biraz daha fazla bir şeydi. Erken Çartist siyaset, taktiklerinde daha radikaldi -bu bir kitle siyasetiydi- ve bu günlerde kadınlar da kendi rollerini oynadılar. Fakat Çartistler kadın hakları (özellikle oy hakkı) konusunda daha sonra sosyal/işçi hareketi gibi kafa karışıklığı yaşıyordu. Erken bir evrede, Çartist yanlılarının genel oy hakkı çağrıları kadınları “özellikle içeriyordu” (Fulford, 1957, 38) sonraki çoğu ifade de “konu belirsiz bırakıldı” (Thompson, 1976,132). Esas konunun “sınıf sorunu” olduğu hissiyatı hakimdi.

Yeni doğan feminizme en sıcak ortamı sağlayan Owenci sosyalizmdi. Owenizm “kadın özgürlüğüne hem teorik hem de pratik açıdan bağlıydı” (Taylor, 1983, xiii).⁷⁶ Fakat Owenizm 1845’de Owenwood’un çöküşüyle birlikte kaybolacaktı, bu tam Çartist’in çıktığı zamandı. Owen kadınların özgürlüğünü, vaaz etmekte olduğu “büyük sosyal yeniden doğuşun” parçası olarak görüyordu. Bu hareketin kaybolmasıyla birlikte “feminizm ve [İngiliz] işçi sınıfının radikalizmi arasındaki ideolojik ilişki de gitti.” Bundan sonra, bir tek stratejinin ikiz mücadeleleri olarak görülen şey farklı -ve bazen de karşıt- perspektiflerden örgütlenmiş, ayrı mücadeleler haline geldi” (Taylor, 1983, 264).

On sekizinci yüzyılın son çeyreği ve on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısı birtakım çarpıcı kadın entelektüellerin katkılarıyla göze çarpıyordu. Bunlar İngiltere’de Mary Wollstonecraft ve Harriet Martineau’nun yazılarından Matmazel de Stael ve Georges Sand’in kültürel merkeziliğine, Rahel Varnhagen, Henriette Herz ve Dorothea von Courland’ın Berlin salonlarına kadar sıralanır (Hertz, 1988). Fakat her ne kadar içeride çoğunlukla küçük, sosyalist hareketler olsa da feminist hareketlerin kıpırtılarını temelde Fransa’da görürüz. Gerçekte,

76 “Kadınlarda mülkiyeti ortadan kaldırmanın tek yolunun özel mülkiyetin kendisine son vermek olduğunu savunuyorlardı. Bu hiç şüphesiz Woolstonecraft’ın önerdiğinden daha radikal bir çözümdü, ancak bunun o ve diğer feministlerin dile getirdiği taleplerin mantıksal bir sonucu olduğu bir içerik söz konusudur.”

Aben-sour (1913, 222, 330) “sosyalist doktrinlerle sıkı birlikleri” sonucu Fransız feministlerinin taleplerinin (boşanma, liberal meslek- lere girme, siyasi haklar) 1830 ve 1848 arasında önemli bir başarı elde edememesini açıklayacaktır.

En dikkat çeken, feministler Saint Simoncularla ve Fourierci- lerle bağlantılıydı. Saint Simoncular sevgiyle ve dolayısıyla kadınlarla yeniden doğuşa büyük vurgu yapıyorlardı; nitekim başlangıçta ka- dınlara örgütsel yapıları içerisinde önemli bir rol verdiler (Thibert, 1926, 78). Bunlar birçok kadın gazetesi kurdular: İşçi sınıfından Sa- int Simoncu bir kadın olan Desiree Verü’in⁷⁷ eseri olan *La Femme Libre*; sadece kadınların yazdığı makalelerin yayınlandığı 1832 *Tri- büne des Femmes* (Moses, 1982,251-257); 1836’da Jean Deroïn tarafın- dan kurulan, Saint Simoncu ruhu genel anlamda demokratik eğilim- lerle birleştirmeye çalışan *La Gazette des Femmes* bunlar arasındadır.⁷⁸

Thibert (1926,iii-iv) Saint-Simoncu feminizmin “duygusal ve idealistik” yapısını yüceltir ve “çıkarcı gözetmeyen cömertlikten” sö- zeder. Moses (1982, 265) olup bitenlerle ilgili belki de daha makul bir değerlendirme yapar. Kadınlar kendilerini ifade etmeye başladığı zaman, Saint-Simoncu erkeklerin onların örgüt içerisindeki güçle- rini nasıl sınırlamaya başladığını belirtir. Fakat, der, Moses, “ironik olarak, sonuç özgürleştiriciydi,” çünkü sonuçta “Saint-Simoncu ka- dınlar kendilerini erkek himayesinden kurtarmışlar” ve tarihteki ilk bağımsız kadın hareketini oluşturmuşlardı.

Fourier kadınların özgürlüğünü sosyalizminin temelinde bu- lunan “manevi özgürleşmeyle” bağlantılandırıyordu. Fakat daha da önemlisi, kadınların manevi ve sosyal özgürlüklerinin “temel bir ko- şul olarak”, kadınların ekonomik bağımsızlığını, dolayısıyla da onla- rın “çalışma hakkını” içerdiğini öne sürüyordu (Thibert, 1926, 99, 140). *Feminizm* terimini genellikle Fourier’in icat ettiğine inanılır

77 Onun 1. Sayıdaki kuruluş başyazısının başlığı “Kadınların Havariliği” idi. Bu “ka- dınlara bir çağrıydı” ve şöyle başlar: “Bütün halklar özgürlük için huzursuzlandığı ve proleterler oy hakkı talep ettiği zaman, biz kadınlar gözlerimizin önünde olan bu sosyal özgürlük hareketi arasında pasif mi kalacağız? Haklarımızı ve gücümüzü görelim. Karşı konulamaz bir silah olan çekicilik ve cazibe gücümüz var. Bunu nasıl kullanacağımızı bilelim” (Adler, 1979, 41). İsmi Jeanne-Desiree olarak değiştirdi.

78 Bougie (1918,106) şu yorumda bulunur: “1848 yılının, bu birleşim bir kaynaş- ma halini aldı.” Aynı zamanda “farklı formlarda bu Saint-Simoncu peygamberi ton çağdaş oy hakkı savunucularımızın kalbinde yaşamaktadır” (s. 110).

(Perrot, 1988, 33),⁷⁹ fakat bu tartışmalıdır.⁸⁰ Her halükârda, bir diğer (ve yüzyıl boyunca güçlü kalmayı sürdürecekt) önemli erken sosyalist hareketin lideri Proudhon gibi (1846, 197, McMillan, 1981b, 193'de zikredilmiş) “fahişe ya da ev kadını” (*courtisane ou menagere*) formülünün mucidi olmak yerine (ki bunun için Jean Derooin tarafından ayıplanmıştı ve o zamandan beri de bu devam etmektedir) feminizm teriminin mucidi olmak daha iyidir (Tixerant, 1908,186).⁸¹

Flora Tristan, daha önce de belirttiğimiz gibi, kadınların ve proleterlerin mücadelesinin ortak bir dava olduğunda ısrarda yürekli bir çaba sarfetti, zira hem kadınlar hem de proleterya toplumda “ikinci dereceden bir yer” işgal ediyordu (Puech, 1925, 337) ve dolayısıyla iki mücadele “ayrılmazdı” (Albis-tur ve Armogathe, 1977, 284). Gerçekte, diyordu, “kadın proleterlerin proleteriydi” (Reberrioux, 1978a, xix; bkz. ayrıca Dijkstra, 1992,178; Portal, 1983, 95).

1848 dünya devriminde bu tür söylemler sonunda olumlu sonuçlar vermiş görünüyordu. 1848'de feminizm kendisini Fransa ve başka yerdeki sosyal devrimin parçası olarak yeniden ifade etti. Fransa'da talepler çok fazlaydı. Pauline Roland Paris'deki belediye seçimlerinde oy kullanmaya çalıştı ve bu hakkı reddedildi. Jeanne Derooin 1849'daki Ulusal Meclis seçimlerine katılmak için dilekçe verdi. *Voix des Femmes* gazetesi *Socialist and Political Journal, Organ of the Interest of All Women* (Sosyalist ve Siyasi Gazete, Tüm Kadınların Çıkarının Organı) alt başlığını taşıyordu. Fakat birkaç küçük komünist grup dışında, bu talepler bir püritenlik dalgasıyla karşılandı (Devance, 1976, 92). 1850'de, Derooin, Roland ve diğerleri L'Association des Instituteurs, Institutrices et des Professeurs Socialistes'i kurdukları için hapse atıldılar; bunun gerekçesi bunun siyasi hedefleri bulunan “gizli bir cemiyet” olmasıydı (Thibert, 1926, 332-334).

79 Ancak, Perrot terimin ancak 1892'de La Federation Française Societes Feministes'in yaratılmasıyla kurumsallaştırıldığını belirtir.

80 Turgeon, *Le feminisme français* adlı kitabında (1907, 1: 10; Abrey, 1975,43) onu Fourier'in *Theorie des Quatre Vents* (1841), fakat (1987b, 193, n. 4) onu orada bulamadığını söyler. Ofen sadece onun müphem kaynağının 1972 öncesine dayandığı konusunda hem fikirdir. Moses onu Fourier'in yazılarında hiçbir yerde bulamamıştır ve en önemli kullanımının 1885'de Auclert'in *La Citoyenne* adlı dergisinde olduğunu söyler.

81 Proudhon feminizmin “fahişelik koktuğunu” söylüyor ve feminizmi “pornokrasi” olarak isimlendiriyordu. Buna karşılık o da “patriyarkal töreye bağlı bir köylü” olarak adlandırıldı (Thibert, 1926,171,185,190).

Birleşik Devletler’de, 1848 dünya devriminin tek ifadesi, genellikle Birleşik Devletler feminizminin kuruluş anı sayılan Seneca Falls Convention idi. Bağımsızlık Bildirgesi’ni andıran 19-20 Temmuz 1848 tarihli ünlü *Hissiyat Bildirisi* şu sekide başlar: Bu gerçeklerin açık olduğunu savunuyoruz: Tüm erkekler ve kadınlar eşit yaratılmıştır.” 18 Ağustos’da listelenen şikâyetler arasında kadınların “bir yurttaşın en önde gelen hakkı olan seçimlerde oy kullanma hakkından yoksun olmasıydı. Bu oy hakkı -hem yabancı hem de yerli- “cahil ve aşağı tabakadan erkeklere verilmişti. (Bu şikâyet gelecekteki çatışmaların habercisidir). (Rossi, 1973,416) Avrupa’da, baskı şiddetliydi. Fransa’da Haziran Günleri “sosyal değişimin sınırlı kabulünün bile reddedilmesi” (Thompson, 1996, 399), Temmuz Monarşisi’nin daha liberal ortamının çözülmesiyle sonuçlandı. Feminist baskıya son verilecekti. Ve 26 Temmuz 1848’de bir kararname kadınların statüsünü, onların politik bir kulübün toplantılarına katılmasını bile yasaklarken reşit olmayanlarınkine indirgedi (Tixerant, 1908, 63). İtalya’da Geçici Hükümet (25 Şubat-4 Mayıs) içinde kadınların davası için başlangıçtaki sempati Kurucu Meclis’in (4-28 Mayıs) ayrımcı tedbirleri tarafından reddedildi, onu içinde “kadınların statüsündeki gelişme hayallerinin” (Anteghini, 1988, 57) artık olmayacağı bir yasama meclisi izledi. Liberallerle bağlantılı Alman feministler “1848 devrimini izleyen baskıya kurban gittiler” (Hackett, 1972, 362).

Böylece 1848’in açık sonucu sadece sosyalistlerin baskısı değil aynı zamanda feministlerin de baskısıydı. Yine de bu onları bir araya toplamadı. Daha ziyade iki “parya”, genelde, kendi ayrı örgütsel yollarına devam edecekti. On dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında ne olduğu bu nedenle O’Neill (1969, 17) tarafından şöyle özetlenir:

Kadınların daraltılmış alanı ve erkeklerin genişleyen alanı arasındaki boşluk liberal ve özgürlükçü fikirler egemen olduğu zamanda en geniş boyutlarına ulaşmış görünür. Hem İngiltere’de hem de Amerika’da dışlama, oy kullanma hakkı genişlediğinde daha açık ve savunması daha zor hale geldi.

Elbette, bu aynı şekilde kıta Avrupası için de geçerliydi. Bu noktadan itibaren feminist/kadın hareketinin odağı olacak olan bu savunması zor boşluktur.⁸²

82 Hubertine Auclert’in 1879’da bu geniş aralığa tepkisi onun ünlü açıklaması oldu: “İnsan yasaları kendi avantajına yapar ve biz sessizce boynumuzu eğerez. Bu kadar tesli-

Ev hanımları modern dünyada kadının oynaması beklenen rolün dominant kültür imajı haline gelmişti. Kadın önceki dönemlerde var olan “ekonomik alanda takdir edilen bir iş arkadaşı” olmanın her türlü unsurunu kaybetmişti (Ortega, 1988,13). Elbette, vurgu “*takdir edilen*” kelimesi üzerinde olmalıdır, zira çoğu kadın ekonomik alanda “iş arkadaşı” olmayı sürdürdü. Hall’un (1992c, 68) belirttiği gibi “burjuvazi eşlerini ekonomik olarak bağımlı ve ideolojik olarak tabi konumdaki leydiler haline getirdi ve sonra alt-orta sınıf ve işçi sınıfı kadınları evlerinde hizmet etmeleri ve kıyafetlerini üretmesi için kullandı.”⁸³

On dokuzuncu yüzyılda, kamu ve özel yaşam alanları arasındaki ayrım jeo-kültür için merkezi hale geldi. Bu modernliğin büyük ilerlemelerinden biri olarak anılıyordu ve rasyonellik talebinin mantıksal sonucuydu. Buna göre “iyi bir sosyal örgütlenme yerlerin rollerin ve görevlerin daha kesin bir tanımını gerektiriyordu (Perrot, 1988, 35), bu da “erkek ve kadınlara kişisel karakteristikler ve sosyal rollerin tahsisini” gerekçelendiriyordu (Ailen, 1991, 29).⁸⁴ Buna “kamusal alanın” toplumsal cinsiyete ayrılması ismi verilir ve Landes (1988, 2) bu on dokuzuncu yüzyıl kültürel tanımı ile *ancien régime*’in tanımı arasındaki farklılığa işaret eder; burada “haklar evrensel olmadığı için kadınların resmi güç kanallarının dışında tutulması özellikle istisnai hale getirilmemişti.”⁸⁵

miyet yeter. Toplumun paryaları, ayağa kalkın! (Bidelman, 1982, xiv’de alıntılanmış).

- 83 Hobsbawm (1984c, 93) (ücret ödenmeyen) ev işi ve (ücret ödenen) dışarıdaki iş arasında cinsel iş bölümünü arttırma ve keskinleştirme eğiliminde olmasının “on dokuzuncu yüzyıl sanayileşmesinin bir paradoksu olduğunu” söyler. Fakat bu neden bir paradokstur?
- 84 Rowbotham (1977, 47) cinsiyetçi alanlar ve ekonomik yapı arasındaki bağları tartışır. “Serbest pazar modeli ve serbest olarak rekabet eden ekonomik birimler ona yapışkanlık vermek için, uygun yerde tutulduğu sürece, duygu gerektiriyordu. Aksi takdirde, burjuva adamı kendi rasyonelliği içerisinde dağılmış Hobbesçu bir dünyaya terk edildi. Muhafazakâr orta sınıflar duygularını etekleri içindeki kadınlarda buldu. Tabii ki, bunlar sadece muhafazakâr orta sınıflar değildi. Perrot (1986, 99) “erkek bilinci Fransa’da yirminci yüzyılın başında bir sınıf boyutu olarak göründü. Sendikacılık kendi hesabına kamu alanının burjuva tanımını erkek alanı olarak alarak örgütlendi.” Ben kendim bunun yirminci yüzyılın başından çok daha erken gerçekleştiğini söyledim.
- 85 Nye (1993, 47) kamu ve özel alanların bu şekilde cinsiyetlere bölünmesinin 1789-1815 döneminde yasal olarak kabul edildiğini ifade eder ve bunu bilimsel kuramlaş-tırma ile ilişkilendirir: “Biyomedikal bir erkek ve kadın modeli bu dönemde tıp alanında çalışan bilim adamları tarafından yapılandırıldı; bu cinsiyetleri ‘doğal olarak’ ilgili sosyal ve aile rollerine uygun hale getiriyordu. Bu süreçten ortaya çıkan cinsi-

Mesele tam olarak şuydu: Haklar artık evrensel sayılıyordu, feministlerin ısrarcı olduğu şey de buydu. 1876'da, bir Alman feminist olan Hedwig Dohn "İnsan haklarının [*Menschenrechte*] cinsiyeti yoktu" (Clemens, 1988, 1'de zikredilmiştir) diyordu.

Bununla birlikte, feminist hareketler başından beri onlar için yaratılan kavramsal ikilemde yakalandı. Bir yandan, Fransız ihtilalinde kutsallaştırılmış evrenselci, bireyselci geleneğin mirasçılarıydılar. Fakat etkin bir yurttaş olarak tüm haklarını istediklerinde erkeklerden bazı önemli yönlerden farkları temelindeki bu karşı çıkışı buldular.⁸⁶ Öte yandan bunun yerine on dokuzuncu yüzyılın ortasındaki bir Fransız feminist⁸⁷ Ernest Legouve tarafından taslağı çizilen bir kavram olan "farklılıktaki eşitliği" aramaya karar verdiklerinde, kuşkusuz "liberalizmi genişletmenin ve liberalizmin kabul ettiği patriarkal politik dünyayı yok saymanın bir yolunu" arıyorlardı (Caine, 1992, 53). Ayrıca erkek ve kadın vücudunu kıyaslanmaz "bir dizi ikili karşıtlık" olarak gören "bedenin yeni bilimsel sunumu" ile de uyumluydular (Poovey, 1988, 6). Ama bunu yaparken, erkeklerin "lütufkar babalar" olarak kendilerine verdikleri rolü ister istemez kabul ederek pasif yurttaşlık rolüne kaçınılmaz olarak razı oluyorlardı (Offen, 1983, 257).

Scylla ve Charybdis arasındaki kanalda seyretmek asla kolay değildi, fakat bu nadiren başarıyla yapıldı. Buna uzaktan bakıldığında bazı olağan dışı sonuçlara ulaşılabilir. Yvonne Turin (1989,359) belki de on dokuzuncu yüzyılın gerçek kadın özgürleşme hareketi olarak hemşireleri düşünmemiz gerektiğini ileri sürer:

yetlere ayrılmış kuruluşlar hem 'zıt' hem de 'tamamlayıcı' olacak şekilde oluşturuldu. Burjuva evreninin kamu ve özel alanları birbirinden çok keskin biçimde ayrıldığı için, onları sadece tamamıyla farklı iki varlık işgal edebilirdi."

86 Bireycilik liberal hareketler arasındaki ideolojik bağları (kölelik karşıtı örgütler, milliyetçi dernekler, ahlâki kampanyalar, sosyal reform kuruluşları, siyasi partiler vs.) ve örgütlü feminizmin ortaya çıkışını sağlıyordu. Bu bağlar iki şekilde işliyordu. Birincisi, çoğu olmasa da birçok erken feminist aktivistin bu türden liberal hareketlerle yakından ilgili ailelerden geldiği görülür, ikincisi, bu ve diğer kadınlar liberal reform hareketlerinde genellikle aktif rol oynadı. Bu hareketlerde aktif olan kadınların ortak tecrübesi onlara liderlik eden erkekler tarafından etkinliklerine konulan kısıtlamalara rin izlediği bir başlangıç coşkusuydu" (Evans, 1977, 33)

87 "Legouve'nin 'farklılıkta eşitlik' sloganı kadın hakları için örgütlenmiş cumhuriyetçi hareketin, 1848'de taslağını çizdiği reform programının ve erken Üçüncü Cumhuriyet'in ana motifi haline geldi" (Offen, 1986, 454).

Tıbbın, eczanın ilk öğrencileri, girişimlerin ilk başları, aynı zamanda ilk grevcilerdi... Feminist olsunlar ya da olmasınlar, kuramlaştırmaya tamamen yabancı olarak günlük uygulamaları ile onları sorumluluk üstlenmeye, ama ayrıca Kilise ve sivil toplum tarafından benimsetilmiş inisiyatifler almaya iten ilahi görev olarak adlandırdıkları şeyi yaparak varlıklarını hissettirdiler. Kilise onlara eylemleri için yeterince geniş bir özgürlük alanı sunan tek yapıydı. Bugünün feministleri harekete geçmeden önce kendilerine erkeklerin de kendi yapmak istediği şeyi yapmayı isteyip istemeyeceğini sorar. Cevap evetse, kabul eder. Hayırsa reddeder. Kadın yaratıcılığını nasıl kopya edeceğini, nasıl tekrar edeceğini, ona nasıl uyaçağını, onu nasıl öldüreceğini bilir.

Ortogonal fakat tamamlayıcı bir tartışmada, kültürel uçurumun öbür yanında Rubin'in (1975,185) psikoanalizi nasıl analiz ettiğine (ve eleştirdiğine) bkz:

Psikoanaliz insan toplumundaki bir cinsellik teorisidir. En önemlisi, psikoanaliz cinsiyetlerin bölünmesini ve biçimsizleşmesini sağlayan mekanizmalar, bisek-süel, çift cinsiyetli çocukların erkek ve kız çocuklara nasıl dönüştürüldüğü ile ilgili bir tanım yapar. Psikoanaliz akim kalmış bir feminist teorisidir.

Fakat ne Turin'in akıntılarda nasıl seyredeceği ile ilgili anlatımı ne de Rubin'in akıntıların nasıl bu kadar tehlikeli hale geldiğini anlamayla ilgili görüşü feministlerin 1848'den sonra ve yirminci yüzyıla kadar kendilerini düşünme ve örgütlenme şekillerinin merkezinde yer alıyordu. Feminizm, cinsi-yetçiliğin sadece meşru olduğu değil, ama açıkça ve saldırgan biçimde ileri sürüldüğü ve bundan dolayı tüm olası bağlantılar üzerinde etkisi olduğu bir dünyada kendi yolunu oluşturmak zorundaydı. Reberieux (1978b, 154) "19. yüzyılda tüm Avrupa toplumlarına özgü olan ve sosyalistler tarafından da paylaşılan 'kültürel' feminizm karşıtlığının gücünden bahseder: [Sosyalist] partiler devlet-karşıtı çalışabilirdi, toplum-karşıtı değil."

Ne akademisyenler ne siyasi eleştirmenler ne de siyasi liderler çok fazla yardımcı oldu. İngiltere'de Herbert Spenser'm feminizm için erken desteği (bireyci fikirlerinden kaynaklanmıştı) Darwinci doğal ayıklanma ilkesini keşfetmesiyle feminizm karşıtlığına dönüştürüldü (Paxton 1991). Michelet'in *La Femme'si* (1981 [1859], 49) iki adamın "Fransız erkeklerinin sevdiği ve inandığı her şeyden -yani seküler değerler, bilim, 1789 devrimi- nefret etmek ve küçük görmek için

yetiştirilen” kadınların sınırları hakkında inanılmaz şekilde cinsiyet ayrımı yapan diyalogunu içerir. McMillan (1981a, 362-363); Michelet, Proudhon ve Jules Simon’un -tüm güvenilir ruhban sınıfı karşıtları- gerçekte kadının evdeki rolü hakkında Kilise’nin geleneksel bakış açısını paylaştıklarını belirtir. Sağın güçlerine gelince, feminizmi değerlerin yozlaşmasının bir başka örneğine dönüştürdüler ve bakış açılarını milliyetçi temalara bağladılar.⁸⁸ Ve 1893’te İtalya’da Lombroso ve Ferrero kadınların entelektüel düşüklüğünden, yalana doğuştan gelen eğimlerinden ve sapkınlığa olan genetik potansiyellerinden bahseden *La dona delinquente, la prostituta, la dona normale* isimli bir kitap yayınladı.⁸⁹

Rendall (1985, 321) “1860’da [ABD, Fransa ve İngiltere’de] kadınların siyasi haklarının tartışıldığı ortak dilin [...] hâlâ cumhuriyetçiliğin ve yurttaşlığın dili olduğunu” belirtir⁹⁰ -ve elbette sadece bu üç ülke değil.⁹¹ Devletler içindeki siyasi bütünleşme arayışı aslında “ezici şekilde bir orta sınıf bileşimine” sahip olan bir hareketin tek siyasi konusu haline geldi (Evans, 1977, 34). Bir kişi etkin bir yurttaş olmayı nasıl ister? Cevap yeterince basit görünüyordu: örgütlen,

88 Bu Fransız şövenist okul tarafından üretilen kitaplar ve broşürler Fransa’nın, tümü Fransız kadın hakları hareketinin liderleri arasında bariz şekilde görülen korkunç dış etkiler -Yahudiler, Protestanlar ve Farmasonlar- tarafından işgal edildiğini, gerçekte hastalıklı hale getirildiğini savunuyordu. Anti feministler Fransa’nın her yönüyle “enternasyonalizm” ve “kozmopolitanizm” tarafından tehdit edildiğini savunuyordu. Keskin tonlarda, feminizmin en korkulacak unsuru olduğu Anglo-Sakson kültürel emperyalizminin tüm formlarını reddettiler” (Offen, 1984, 662).

89 Casalini (1981,17-18) kadınların fahişeliğini erkeklerin suçuyla karşılaştıran sosyalist lider Filippo Turati’nin görüşünün, sonuç itibarıyla, Lombroso ve Ferrero’dan farklı olmadığını ileri sürer. Bu daha ziyade, pozitivizmin Marksist etkilere sahip rasyonalist pozitivizmden daha geriye dönük Darwinizme kadar dereceleri” olduğunu gösterir.

90 Kadın hareketlerinin cumhuriyetçiliğe adanmış olması mutlaka karşılıklı değildi. Klejman ve Rochefort (1989, 57) Fransa’daki feminizmle ilgili bölümlerden birine “Feminism and Republicanism: A Dialog of the Deaf” ismini verir. Sonuç olarak, Hubertine Auclert 1889’da Fransız ihtilalinin yüzüncü yılı münasebetiyle şöyle yazıyordu: “Kadınlar erkeklere ait bir 89’u kutlamamalı, aksine kendilerine (Auclert, 1982, 126) dişil bir 89 yaratıyor olmalıdır. Dergisini *La Citoyenne* olarak isimlendirdi. Bkz. Alman burjuva feminist hareketinin kurucularından biri olan Louise-Otto Peters’in çok açık diline bakınız: “Biz kapitalist toplumsal düzenin [Gesellschaftsordnung] sonuçlarına karşı savaşıyoruz, bu toplumsal düzenin kendisine karşı değil” (Herve, 1983,19’da alıntı yapılmıştır).

91 Örneğin, Rusya’da 1905 yılına dek örgütlenmiş bir feminist hareket ortaya çıkmadı, ama ortaya çıktığında bu bir kadın oy hakkı hareketi değildi (Stites, 1978,191). Hindistan için bkz. Forbes (1982).

yasaların değiştirilmesini iste, bu değişiklikler için lobi yap. Feministlerin yaptığı da budur. Peki yurttaş olmak neden önemliydi? Cevap, Marksizmin iki basamaklı teorisine paralel olacaktı. Birincisi oy ver ve sonra başka her şey.⁹²

Sorun oy hakkının nasıl alınacağıydı. Bu -kadınlar olarak- örgütlenme gerektiriyordu.⁹³ Fransız feministleri iki alternatif taktiğe isim veriyordu. Bunlara (Maria Desraines ile özdeşleşmiş “ihlal siyaseti” ve Hubertine Auclert ile özdeşleşmiş “saldırı siyaseti” ismini veriyorlardı. Konu sivil özgürlüklere mi yoksa siyasi özgürlüğe mi öncelik verilmesi gerektiği (Bidelman, 1982, 3 ve 4. bölümler). Taktiklerle ilgili bir tartışma olarak bu Alman Sosyal Demokratlar arasındaki reformcu-devrimci tartışmadan çok farklı değildi. Genel olarak, ihlal siyaseti egemendi. “Neredeyse her yerde, radikaller (yani her şeyden önce kadınlara oy hakkını savunanlar) bir azınlıktı, bunlara çoğunlukla ‘ılımlı’ feminist çoğunluk tarafından güçlü biçimde karşı çıkılıyordu (Evans, 1977, 37).

Feminist hareketlerin ılımlılığıyla ilgili alışıldık açıklama bunlara burjuva değerlerine sahip orta sınıf kadınların egemen olduğu şeklindeydi.. “Burjuva *mentaliteleri* onları tedrici, meşru çözümlere yöneltiyordu. (Hause and Kenney, 1981, 783).⁹⁴ Fakat bazı femi-

92 “Klasik feminizm... sonunda Batı’da özgürleşmenin kapak taşı olarak oy üzerine odaklanmaya başladı. Bu, oyun feminist isteklerin sonu olarak görüldüğü anlamına gelmedi. Pek çok feministin politik eşitliği bir araç olarak, özgürleşme sürecinin yüksek seviyede sürekliliği olarak düşündüğünün yeterince açık kanıtıdır: kadın seçmenler kadınları seçeceklerdi; kadınlar istenilen reformları sadece kendi cinsiyetleri için etkilemeyecekti (hukuk, boşanma, eğitim ve diğerleri) ama ayrıca (bazen ana akım feminist retoriğine katkıda bulunan kadın duyarlılığı argümanı aracılığıyla) ulusal yeniden oluşmaya katkıda bulunacak ve alkolizm, fuhuş ve savaş gibi kötülüklerin ortadan kalkmasını garantiye alacaktı” (Stites, 1978, xviii). Bidelman (1982, 190) Fransız feministlerin bakış açısını şöyle özetler: “Birinci evre’ siyasi soruna verilecek kalıcı bir liberal cevap olmadan, ‘ikinci evre’ kadın sorununa verilecek bir cevap olamaz.” Bkz. Dubois’in bu stratejiyi savunusu (1978,17018): “Kadınlara oy hakkı hareketinin kadınların özgürlük hareketinde faydasız bir oyalanma olduğuna hükmetmek yanlış, çünkü oy hakkı kadınların baskıya uğraması problemini çöz-müyordu, bu kadınların özgürlükleri için ilk bağımsız hareketiydi.”

93 “Liberal feminizm, liberalizme sadece eklenmiş bir feminizm değildi.. Feminizm, ne kadar zımni ve belirsiz olsa da, kadınların kadın olarak cinsel sınıf kimliğinin tanınmasını gerektirir... Kadın bir cinsel sınıfın üyesi olarak yurttaşlık haklarından mahrum ediliyordu. Ona *yüklenmiş* sosyal statüsü onu liberal toplum tarafından sağlanan bireysel *başarı*lara katılmaktan alıkoymuştur.” (Eisenstein, 1981, 6).

94 Hause ve Kenney (s. 804) bu etkinin Fransa’da özellikle güçlü olduğunu iddia etseler de, feminizm “işçi sınıfı etkisini Britanya’da olduğu gibi” almadığı için Rover (1967, 61) Büyük Britanya’daki durumu şöyle tanımlar: “1866’dan itibaren kadınların oy

nistler daha radikal taktiklere yöneldiler. Evans (1977, 189-190) sosyalist hareketlerin örneğini ve sosyal demokrat kadın hareketlerinin ortaya çıkışını agresif taktikleriyle ve yoğun propaganda metodlarıyla “militan” feministler olarak adlandırılanları esinlemeye bağlar... sokaklardaki kitle gösterileri, pankartlar ve afişler, sloganlar ve renkler, muhaliflere yönelik yıkıcı agresif yaklaşım sosyalist hareket tarafından öncülük edilen taktiklerdi.”

Agresif taktikler özellikle Büyük Britanya’da ve Birleşik Devletler’de kök saldı. “Kadınların oy hakkını savunan İngiliz kadınları kadının pasif, bağımlı bir varlık imajını Regent Street’in dökme cam pencerelerini aşağı indirdiklerinde olduğu kadar etkili bir şekilde yok ettiler.” (Rover, 1967, 20). Chafetz vd Dwor-kin (1986,112) Birleşik Devletler ve İngiliz hükümetlerinin kitle takipçilerine sahip olmasını sağlayanın özellikle bu militanlık ve “meseleyi oy vermeyle sınırlamak” olduğunu öne sürer. Fransa’da da bu olmasaydı, der Moses (1984, 230), bunun nedeni Fransız hareketinin “kendisini söndürmesi” değil, fakat daha ziyade “feminizmi tekrar tekrar yok eden baskıcı hükümetlerdi.”

Kadınlara oy hakkı mücadelesini yöneten feministler başka hedefleri, bir amaç ya da öncelik olarak, oy hakkının önüne geçiren örgütlü kadın gruplarıyla karşı karşıya geldi. Kadınlara oy hakkını savunanlar bu diğer hareketleri temelde daha az militan, sosyal olarak daha muhafazakâr görüyordu. Fakat bazıları analizi tersine çevirir:

Kadınlara Oy Hakkı Hareketinin ortaya çıkışı kadın hareketini radikal-leştirmekten ziyade amaçlarının çatışmasına ve hareketin kapsamını büyük ölçüde daraltan pragmatizm ve ılımlılık üzerinde vurguya yol açtı. Kadınlara oy hakkı savunucularının baskın rolü, Contagious Diseases Agitation’de (Bulaşıcı Hastalıklar Endişesi) ve evlilik yasaları ve istihdam ile ilgili önceki çalışmaların bazılarında açıkça görüldüğü gibi tüm kadınların problemleriyle ilgilenmek yerine neredeyse sadece orta sınıf kadınlarının bazıları için doğrudan

hakkı mücadelesine örgütlü destek [Kadınlara Oy Hakkı Ulusal Derneği] verecek olan orta sınıf feministleri Tahlil Yasası Karşıtlarıyla destekleri genelde işçi sınıfına olan ilk Reform Dernekleriyle ya da Çartizmle olduğundan çok daha yakından ilişkiliydi; tahlil yasaları karşıtlığının merkezi olan Manchester’in kadınların oy hakkı etkinlikleri için önemli bir merkez olması şaşırtıcı değildir.” Perrot (1988,47) Fransız feminizmini büyük Britanya ya da Birleşik Devletler’deki feminizmden önemli derecede farklı gören Anglo-Sakson tarih yazınına protesto eder. Almanya’ya gelince, Evans (1976, 272) feminizmin iki önemli özelliğinin liberal ve orta sınıfa ait olması olduğunda ısrar eder.”

önemi olan bir konuyla ilgilenmeye yol açtı (Caine, 1982b, 549-550).⁹⁵ Tartışma sadece diğer önceliklere karşı kadınların oy hakkı değildi. Temel konu, kadınlar kamu alanına girdiğinde, ona cinsiyetsiz bireysellik (bütün meselelerde kanun önünde eşitlik, pazarda eşitlik, eğitimde eşitlik ve bir başka kültürel alanda eşitlik) talep etmek ya da kadınların özel meziyetlerinin ve yeteneklerinin tanınmasını sağlamak (ve bunların “özel” alanla sınırlanmaması gerektiğinde ısrar etmek) için giriyordu. Feminist/kadın hareketi içerisindeki bu tartışma on dokuzuncu yüzyıl hareketlerini haber veriyordu ve bugüne kadar da devam etmiştir.⁹⁶

Sosyal feministlerin gerçekte siyasi sorunlarla (yasa sorunlarıyla) en az kadınlara oy hakkı üzerinde yoğunlaşan siyasi feministler kadar ilgilendiklerinin farkında olmak önemlidir. Zira hukuk kadın haklarına ve olanaklarına sayısız şekillerde tecavüz ediyordu. Kürtajın (sosyal olarak hoş görülmemesine karşı) yasa dışı hale getirilmesi on dokuzuncu yüzyıla ait bir eylemdi (Rendall, 1985, 226). Bunun yasal hale getirilmesi o zamandan beri bir kadın sorunu olmuştur (McLaren, 1978a; Evans, 1977. 108). Doğum kontrolü de öyle olmuştur.⁹⁷ Özellikle Birleşik Devletler’de, birçok kadın hakları savunucusunun katıldığı bir hareket olan ılımlılık sorunu da böyleydi.⁹⁸ Alman feministler ana okulu eğitimini savundugunda, bu *Rechtstaat’a* day-

95 Bulaşıcı Hastalıklar Yasası 1820’lerde Büyük Britanya’daki yasama etkinliğinin bir parçasıydı. O zamanki konular ve “feministlerle radikal işçi erkekler arasındaki sınıflar üstü ittifak” konusunda bkz. Walkowitz (1982, özellikle, s. 80-83).

96 Lewis (1984, 89), “kadınların ahlaki düzenin doğal muhafızları olduğu fikrini kabul eden” sonraki grubu “annelik etkisinin evin ötesine geçmesini savunmak” için (önceden kadınları evle sınırlayan) Protestan geleneği ve biliminin dilini kullanır olarak görür.

97 Üreme haklarının çok az savunucusu, toplumun, ulusun ya da yeni kuşağın refahına gönderme yapmadan, sadece ya da öncelikle, birey olarak kadın haklarına dayalı tezleri benimsedi. Bu bağlamda, -sadece radikal örgütler değil- Alman feminist hareketi de muhafazakârlığı ile değil görece ileriliği ve cesareti ile göze çarpar” (Allen, 1991, 204). Ancak, sorun bu anlamda “muhafazakârın” ne olduğudur. McLaren (1978b, 107) belirsizliklere işaret eder: “İlk doğum kontrolü ideolojisi garip bir birleşimdi. ‘İlerici’ boyutları kadın haklarına ve tıbbi gelişime olan ilgisi ile örneklendiriliyordu; muhafazakârlığı ise Neo-Malthus ekonomisine bağlılığıyla gösteriliyordu.” Soy ıslahçıları tartışmaya katıldı ve bu “dikkati annenin haklarından devletin haklarına; iş gücünün niceliğinden onun niteliğine döndürdü” (s. 154).

98 “[Kadınların Ölçülü Olması] Kampanyasına Katılım kadınlar oy hakkı taraftarlarıncı mümkündü, zira iki hareket arasında bir fikir birliği alanı vardı. Her iki hareket de kadınlar tarafından ve onlar için başlatılmış olmakla kalmıyor, aynı zamanda kadınların hakkının kamu alanında da aktif olmasını savunuyordu” (Blocker, 1985, 471).

nan, “hükümetin sadece bireysel özgürlükleri savunmada değil, fakat bir cemaat duygusunu da pozitif biçimde teşvik etmede aktif rol almasını gerektiren” liberal bir devlet modelini izlemelerinden kaynaklanıyordu. Ana okullarının çocuğun erken yaşlarda kendi başına hareket etme güdüsünü teşvik ederek bu amacı destekleyeceğine inanılıyordu” (Ailen, 1991, 65).

Kadınların dişilik unsurlarını kontrol etmek için sarfettiği tüm bu çabalar on dokuzuncu yüzyılda yeni önem kazanmış bir engelle karşılaştı: Tıbbın yeni bilimselliğine dayalı, yönetici bir uzman olarak tıp doktorunun ortaya çıkışı.⁹⁹ Genel olarak, bu doktorlar “kadın ve erkeklerin benzer olmaktan çok farklı olduklarını ve cinsiyetler arasındaki fizyolojik farklılıkların doğal olarak farklı rollere dönüştürüldüğünü varsayıyordu.” (Theriot, 1993, 19). Doktor, bu daha seküler dünyada, cinsiyetler alanında “normalliğin koruyucusu olarak” rahibin yerini aldı (Mosse, 1985, 10).¹⁰⁰ Özelde, “aile doktoru” şeklindeki yeni kavram onaylanmış davranışlar evinde bir tür “doğrudan himaye” halini aldı (Danzelot, 1977, 22, 46). Muhafazakâr kadınların bile kamu alanına çıkmaya ve dolayısıyla bir tür kişisel özerklik kazanmaya çalışması garip değildir.

Tabii ki, davranışın dini kontrolünden tıbbi/bilimsel kontrolüne geçişte, günahkarların yoldan çıkabileceği, fakat tövbekarların geri dönebileceği “doğal” davranış kavramından bilim adamı tarafından ele alınabilen ve bir dereceye kadar kontrol ya da reförme edilebilen fakat temelde değiştirilemeyen “fizyolojik olarak temel davranışlar” kavramına geçiş yaparız. Foucault (1976, 59) bunun, cinsellik açısından nasıl işlediğini gösterir: “[On yedinci yüzyıl] oğlancısı yoldan çıkmış bir kişiydi; [on dokuzuncu yüzyıl] homoseksüel bir türdür.” O, bunun yasak bir eylem (oğlancılık) ile bir geçmiş, çocukluğu ve bir yaşam tarzı olan (homoseksüel) bir kişi (bir karakter) arasındaki fark olduğunu savunur. Tabii ki, bu davranışlar kişiler/karakterlerde somutlaştırıldı-ğında, bir tür sapkınlık diğeriyle bağlanabilir, çünkü bunların hepsinin temeli biyolojidedir. Ve bunu en iyi yapabilenler (sayıca çok az olan) biyologlar değil, doktorlardı:

99 Aydınlanmadan önce doktorlara ve cerrahlara genelde çok saygı duyulmazdı. Knieh-biehler ve Fouquet (1983, 4) “Molière buna tanıklık eder” der.

100 Tabii ki, bu olmadığında daha da kötüydü, çünkü bu sırada “feministlerin en inatçı ve ısrarcı düşmanı Roma Katolik Kilisesiydi” (Evans, 1977, 124).

Doktorlar temel bilimlerde yeterli eğitime sahipti, böylece klinik gizemleri ile günlük hayatın üzücü problemleri arasında bilimsel araçlar olabilecek derecede güvenilirildiler. Doktorlar aynı zamanda iyi örgütlenmiş, bakış açılan itibarıyla tamamıyla seküler ve siyasi, mesleki ve sosyal ayrıcalıklarının güçlü koruyucularıydılar. (Nye, 1984, xi)¹⁰¹

Elbette, feministler kamu alanında neyin vurgulanacağı konusunda ayrıldı. Bu, bazıları için “anne metaforu” ve “ailenin ve annenin rollerinin kadınların kamusal ve özel davranışları üzerinde olumlu bir etki ortaya koyduğu” hissiydi (Allen, 1991, 1, 244). Bazıları evlilik ve aile hakkındaki söylemin, her ne kadar çok az kişi “serbest aşkı” savunsa da, kadınları bir kadın alanıyla sınırlayarak sona erdiğini hissetti. İki yolla “patriarsinin... köklerini” (Basch, 1986, 36) vurmaya ve kadınlar için daha çok alan yaratmayı hedeflediler.

Kadınların özellikle kadınsı bir rol oynamaya çalıştıkları son önemli kamusal alan jeopolitiktir. Kadınlar sıklıkla erkeklerin aksine kadın ve “anne” oldukları için ogullarının amaçsız savaşlarda öldüğünü görmeyi reddettiklerini vurgulayan barış hareketleri oluşturdular. Barışseverlik, savaş protestosunu yapmak için 1915’te Birinci Dünya Savaşı’nın ortasında oluşturulan özel bir uluslararası örgütlenme olan Women’s International League for Peace and Freedom (WILPF) ile bir kadın özelliği haline geldi.¹⁰²

Kadınların en az etkileyebildiği devlet eylemi, yasama sorunu olmadığı için, nüfus sayımı kategorileriydi. On dokuzuncu yüzyılın sonunda Avustralya’da evli kadınlar tamamen bağımlı olarak kategorilendirildi; bu “iş-piyyasasının kapanması amacıyla işçi sınıfı erkeklerin

101 Nye temelde Fransa’yı tartışmaktadır. Orada, der, sosyal sapmanın bu şekilde biyolojikleştirilmesinin 1870 yenilgisinin nedeni olduğunu ve “Fransızlara ulusal çöküşün ve nüfuslarının zayıflığının kaynağını açıklama gibi bütünüyle kültürel bir amaçla sahip olduğunu” söyler (s. xiii). Britanya ve Almanya ile ilgili 10. bölümde, “bu tür kaygıların başka yerlerde de nadir olmadığını” kabul eder (s. 320).

102 Fakat gerçek savaş ters etki yapabiliyordu. Japonya’da Çin’le olan 1894-1895 çatışmasının etkisinin “tanım gereği anti-feminist olan ve hükümeti “kadınların çocuk yetiştiricisi ve hükümet politikasının destekçisi olarak oynayabilecekleri rolleri” yaymaya teşvik eden muhafazakâr eğilimleri hızlandırmak oldu” (Siever, 1983, 103). Birinci Dünya Savaşı sırasında, İtalyan feministler “görece kolay biçimde inandırılmış pasifizmden örgütlenme ve savaş propagandasında iş birliğine geçtiler (Bigaran, 1982, 128). Aynı şey Fransa’da da olmuş görünmektedir (Kleiman ve Rochefort, 1989, 189). Vellacott (1987, 95) Büyük Britanya’da savaş bittiğinde “üç ideolojinin -feminizm, pasifizm ve sosyalizm- çekiciliğinin kalktığını söyler. Pasifistler gerçekte militarist bir dünyanın kadınların vizyonunun sonu olduğunu iddia etmede haklı çıkmışlardır.”

çıkartı için uygulanan siyasi bir eylemdi” (Deacon, 1985, 46). Böyle bir sınıflama yaygın hale gelmişti: “1900’de, ev dışında çalışmayan evli kadınların ‘bağımlı’ oldukları fikri bilimsel bir gerçek statüsü kazanmıştı” (Folbre, 1991, 482). Sosyal bilim kavramları meşru-laştığında, etkileri vardır ve sosyal sistemin günlük işleyişinde büyük ağırlık taşıyan bir meşruluk derecesi kazanır. Sosyal/işçi hareketlerinin, feminist/kadın hareketlerinin, aktif yurttaşlık hakkı taleplerindeki meşruiyetini kabul etmede çok zorlandıklarını görmüştük. Aynı şekilde, feminist/ kadın hareketleri de etnik/ırk hareketlerinin aktif yurttaşlık hakkı taleplerindeki meşruiyetini kabul etmede zorlanmıştı. Sanki gemide herkese yetecek yeterli yer yoktu. Ya da belki de, daha iyi bir benzetme bir sınıf gemisi fikrini -herkesin yurttaşlığı, yurttaşların eşitliği- kabul etme isteksizliğidir. On dokuzuncu yüzyılda bu ikinci örgütsel çatışma öncelikle Birleşik Devletler’de bulunacaktı, burada zencilerin baskı altına alınması, siyasi gerginliklerde temel-merkezi bir rol oynayacak ve böylece zenci sosyal hareketlerine yol açacaktı. Büyük Britanya’da İrlandalıların hakları için mücadelesi benzer bir sorun yaratıyordu, buradaki tek istisna bunun Birleşik Devletler’deki zenciler örneğinde büyük oranda mevcut olmayan siyasi ayrılık talebini içermesiydi.

Egemen sınıfların bakış açısından, kadın hakları ve zencilerin (ve gerçekte diğer etnik “azınlıkların”) hakları konusu temelde farklı değildi. Gerçekte, bunlar çoğu zaman algıları birleştirmiş görünüyorlardı:

Cumhuriyetçi cinsiyet ideolojisi ırksallaştırılmış bir yurttaşlığın gelişmesini kolaylaştırdı. Cinsiyet ideolojisi erkekliği kadınlıkla karşı karşıya getiriyor, erkekliği verimlilik ve bağımsızlıkla, kadınlığı ise hizmetçilik ve bağımlılıkla bağlıyordu. Eski Amerikalılar, dişil özellikleri etnik insanlara tahsis etmekle hizmetçi ve bağımlı sayılan erkekleri cinsiyetsizleştirmekle kalmıyor, fakat onları cumhuriyetçi özgürlüğe de bir tehlike olarak belirliyordu. Bağımlı kadınlığın diğer yüzü erdemli annelikti; bağımlı erkekliğin diğer yüzü ise tiranlığın özüyü (Mink, 1990, 96).

On dokuzuncu yüzyılın başında kadınlar özellikle Büyük Britanya ve Birleşik Devletler’deki kölelik karşıtı hareketlerde oldukça aktifti. Bu kadın haklarının her yerde -Birleşik Devletler örneğinde “dramatik biçimde”- kötüye gittiği bir dönemdi (Berg, 1978,11). Kadınların *resmi* olarak oy kullanma hakkından ilk defa yoksun bırakıldığı

yerin, daha önce oy hakkı olmayan birilerine oy hakkı vermek olan 1832 İngiliz Reformu olduğu hatırlanmalıdır. Fakat bunu yaparken, tasarı “erkekleri” tanımlıyordu, bu ifade daha önce İngiliz yasalarında hiç yer bulmamıştı. Bu ifade, İngiliz feminizminin geliştiği bir saldıırı noktası ve kızgınlık kaynağı teşkil ediyordu.¹⁰³

Kadınlar özgürlükleri konusunda hak talep etmek için, açık biçimde, Aydınlanma’nın ve Fransız ihtilalinin mirası olan “doğal haklar” kavramına döndü. Kölelik karşıtlığı aynı zamanda “doğal haklar” kavramına dayanıyordu ve kölelik karşıtı hareket “gizli feminist hissiyatı örgütlü bir hareketin başlangıçlarına dönüştüren bir katalizör görevi gördü” (Hersh, 1978,1). Kölelik karşıtlığı, tabii ki, köleliğin sona erdirilmesini ve dolayısıyla köle olmuş olanların resmi yurttaşlığa girişini içeriyordu. Fakat daha önce gördüğümüz gibi fiilen aktif ve pasif olmak üzere iki düzey yurttaşlık vardı; acil cevaplanması gereken soru özgür bırakılan kölelerin iki kategorinin hangisine yerleştirileceği idi.

Bu Birleşik Devletler Anayasası’nın İç Savaş sonrasındaki On üçüncü, On dördüncü ve On beşinci değişiklikleri üzerindeki tartışmanın özüyüdü. Başkan Lincoln 1 Ocak 1863’de köleleri (hepsini olmamakla birlikte, çoğunu) özgürlüğüne kavuşturmuştu. 1865’de kabul edilen On üçüncü Anayasa Değişikliği köleliği anayasaya aykırı kıldı. 1868’de geçirilen On dördüncü Anayasa Değişikliği herhangi bir eyalette yirmi bir yaşın üzerinde ve o eyalette oturan “erkek yurttaşların” oy verme hakkı reddedilirse bu eyaletin temsilcilerinin Kongre’de azalacağını bildiriyordu. 1870’de geçirilen On beşinci Anayasa Değişikliği oy verme hakkının “ırk, renk, ya da önceki kölelik durumu nedeniyle” engellenemeyeceğini bildiriyordu.

Feministler On dördüncü Anayasa Değişikliğini “siyasi bir yenilgi” olarak görüyordu, zira ilk defa “erkek” sözcüğü kabul edilmiş ve ilk defa kadınlar “siyasetten açıkça dışlanmıştı” (Ryan, 1992, 20). Bu tam olarak 1832 İngiliz Reform Tasarısıyla birlikte olanlara paraleldi. Oy hakkı yaygınlaştırılmıştı ve bu süreçte kadınlar bilinçli olarak ve özellikle dışta bırakıldılar. Kadınlar, tabii ki, oy verme hakkının genişletilmesinin tüm dışlananlar için ve aynı zamanda yapılması

103 Fulford (1957,33) bu ifadeyle ilgili olarak şöyle der: “Kadınları haklarından mahrum etmek gibi gizli bir niyet yoktu, çünkü parlamenterlerin kafasından bu tür hakların var olabileceği hiç geçmiyordu.” Bu feminist hareketin kadınları çıkarmaya çalıştığı aşağı durumun derinliğinin altını çizer.

gerektiğini savunuyordu. Birleşik Devletler kölelik karşıtı hareketin liderlerinden biri olan Wendell Phillips Mayıs 1865’de kadınların oy hakkı taleplerinin o anda baskılanmaması gerektiğini, zira bunun “Zencilerin Zamanı” olduğunu söylüyordu. Bu ünlü ifade 26 Aralık 1865’de *National Anti-Slavery Standard* editörüne yazdığı bir mektupta Elizabeth Cady Stanton’dan çok güçlü ve neredeyse eşit derecede ünlü bir tepki aldı:

Ulusun temsilci kadınları son otuz yıldır zencilerin özgürlüğü için ellerinden geleni yaptı ve o varlık skalasının en altında olduğu sürece *onun* taleplerini baskılamaya hazırдық; fakat şimdi, medeni hakların göksel kapısı yavaşça açılı-yorken kenara çekilip “Sambobo”nun krallığa ilk yürüyüşünü görmenin daha iyi olup olmadığı ciddi bir soru haline gelir.

İmtiyazlı düzenin kendini beğenmiş şekilde tepeden bakması ve bize şöyle demesi çok iyidir: “Bu zenci zamanıdır; onun yolunu tıkamayın; Cumhuriyetçi Partiyi yeni bir sorunla utandırmayın; cömert ve alıcınap olun; zenciler güvende olduğunda, sıra kadınlara gelir. Şimdi, ibadetimiz yeni bir dizi tedbir ya da yeni bir düşünce eğitimini içeriyorsa, “beyaz erkek yurttaşları” bir anda iki basit sorunla bile yormak acımasızlık olurdu; fakat oy hakkı olmayanların hepsi aynı talepte bulunur. Oy hakkını tek bir sınıf için güvenceye alan aynı mantık ve adalet onu herkese verir. Son otuz yılın mücadelesi bu şekilde zenciler değilfa-kat genel anlamda onun insanlığı üzerindedir. (Gordon, 1997, 504-505)¹⁰⁴

Kadın hakları savunucuları sessiz kalmadı. 1867’de Horace Greeley’in itirazları üzerine New York State Anayasası’nda *beyazlarla*

104 Daha sonra, Stanton 15 Ocak 1868’de, *Revolution’da* “Dostlarımız kimler?” başlıklı bir makale yazdı. Onda şöyle diyordu: “Charles Sumner, Horace Greeley, Gerrith Smith ve Wendell Philips, bir onayla, ulusun kadınlarının bir kenarda durmalarını ve zencilerin kurtuluşunu seyretmelerini teklif etti. Wendell Philips şöyle der: ‘Bir kuşak için önem sırasına göre gelecek bir fikir’. Önce zencilere oy hakkı, sonra ılımlılık, sonra sekiz saat hareketi, sonra kadınlara oy hakkı. 1958’de, üç kuşak ve bir kuşağa otuz yıl. Philips and Providen-ce’in izniyle kadınlara oy hakkı sırada olacaktır” (O’Neill, 11969, 117). Kadınlara oy hakkı gerçekte Birleşik Devletler’de 1919’da yasalaştırıldı. Fakat Catt ve Shuler’in dediği gibi: “Zencilere oy hakkı tanıyan On beşinci Anayasa Değişikliğinin benimsenmesi (30 Mart 1870) ile 1910 arasında kadınların seyyettiği, dua ettiği hiç gelmeyen sıraları için durmaksızın beraberce çalıştığı kırk yıl yatar.” Tabii ki, kadınlar Birleşik Devletler’de 1919’da oy hakkını elde ettiği zaman bunu gerçekten elde ettiği, oysa zencilerin onu 1963 Medeni Haklar Yasasına kadar gerçekten elde etmediğine ve birçoğunun ondan fiilen hâlâ yoksun olduğuna dikkat edilmelidir.

birlikte *erkek* sözcüğünün kullanılmasını kaldırmayı başardı (O'Neill, 1971,17). 1867'de Kansas'da, Stanton ve Susan B. Anthony, ünlü bir ırkçı olan fakat kadınlara oy hakkını destekleyen George Francis Train'ın kampanyasını destekliyordu.¹⁰⁵ Kadınların köleliğe karşı savaşlarında uzun süreli müttefikleriyle -Birleşik Devletler Kongresi, önceki köleler- "kadınlar her karşılaşmalarında bozguna uğradılar" (Griffith, 1984,118).

Bütün kadın liderler Stanton-Anthony görüşünü kabul etmediler. Lucy Stone "kadınlar siyasi özgürlüklerini kazanamadılarsa zenci kadınların kendi özgürlüklerini pekala kazanabileceklerini" savunuyordu. (Kraditor, 1967, 3). Sonuç feminist harekette muazzam bir bölünmeydi. 1869'da Anthony ve Stanton Demokrat Parti'yle birçok bağları bulunan Ulusal Kadın Oy Hakkı Birliği'ni kurdu. Stone ve Henry Ward Beecher da, Cumhuriyetçi Parti'yle bağları bulunan Amerikan Kadın Oy Hakkı Birliğini oluşturdu. NWSA daha fazla sosyal analize sahipti, kadınların baskı altında olmasını evliliğe ve cinsiyete dayalı işbölümüne bağlı olduğunu savunuyordu. AWSA kendisini çok önemli bir siyasi sorun olan kadınların oy hakkı ile sınırladı (Buechler, 1990, 50).¹⁰⁶

Kadın hareketi on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında bütün sosyal/işçi meselelerinde daha muhafazakâr hale geldikçe (Birleşik

105 Zencilider Frederick Douglas, Stanton ve Anthony'nin Train'le birleşmesini reddetti (Dubois, 1978, 187). Hersh (1978, 70) bunun sadece "kısa ömürlü" bir birlik olduğunu söyler. Fakat Dubois (1978, 95-96) [Anthony ve Stanton'un] Train'e dönerek antifeminist Cumhuriyetçilerin kadınlara oy hakkı hareketinin Demokratik partinin kölelikten azat edilmiş olanlara karşı kullandığı bir alet olduğu suçlamalarını önemsediydi. Douglass uzun süredir kadınlara oy hakkı hareketinin bir destekçisiydi. 1848'de Seneca Falls toplantısına katıldı ve 1870'lerde desteğini yeniledi."Fakat hayatı yıllar olan 1866-9'da kadınlara oy hakkını pakete eklemenin kölelikten azat edilmiş insanlara oy hakkı vermeyi tehlikeye atacağına ve bu sonrakinin daha hayati ve acil olduğuna inandığı için desteğini geri çekti (Evans, 1977,48).

106 Bölünme nihai olarak 1890'da National American Woman Suffrage Association (NAWSA) olarak birleşmeleriyle sona erecekti. Ancak, çeşitli kadın liderlerinin politikaları emek konularında daha sonradan benimsedikleri görüşlerden de görülebileceği gibi, değişmedi. Lucy Stone, genel olarak işçi hareketine düşmanlığını göstererek, Homaestead grevçilerinin 1892'de Carnegie Steel Company ile olan mücadelelerinde "eğer işlerinden memnun değillerse neden kazançlarını kendi işlerini kurmak için biriktirmediklerini" soruyordu. Öte yandan, Susan B. Anthony kendisini "Eugene V. Debs'in ve emeğin dostu" olarak isimlendiriyor, fakat zencilere oy hakkı konusundaki görüşüne sadık kalarak, kadınlar oy hakkı kazanana kadar herhangi bir davayı desteklemeyeceğini söylüyordu (Kraditor, 1965,158-159).

Devletler’de olduğu gibi) ülkelerdeki bütün etnik/ırksal konularda¹⁰⁷ ya da (Büyük Britanya’da olduğu gibi) sömürge sorunlarında da muhafazakârlaştı.¹⁰⁸ Bu muhafazakâr değişim sürecinde, birçok feminist “doğal haklar” tezini terk etti. Birleşik Devletler’de “yabancı ülkede doğanların etkisini dengelemek için” kadınlara oy hakkı verilmesi gerektiğini savunmaya başladı (Berg, 1978, 269). 1903’de NAWSA (Charlotte Perkins Gilman’ın dikkat çekici fakat yalnız muhalefetine karşı) oy hakkı için “eğitim koşulu” ile ortaya çıktı. Oy hakkını genişletme kampanyasından “kimi Amerikalılardan -Güney’deki zenciler ve Kuzey’deki sonradan yurttaş olanlar- oy hakkını alma önerisine yöneldiler (Kraditor, 1965, 137; bkz. Flexner, 1975, 316).¹⁰⁹

107 Birleşik Devletler’de, kadın hareketi göçmen grupların kadınların oy hakkına düşmanlığından gittikçe daha çok rahatsız olmaya başladı. “Süreç içerisinde, bir zamanlar eşit hakların ifadesi olan kadınlara oy hakkı sosyal bir ayrıcalık meselesi haline geldi.” Aynı şey anayasa değişiklikleri üzerindeki çatışmayı takiben zencilerle ilişkiler açısından da oldu. “Yüzyılın son yıllarında, Güneyde ırkçı tezlerin kadınların oy hakkını desteklemekte kullanılması yaygındı.” (Banks, 1981, 141). Cohen (1996, 708-709), sonraki feminist kuşağının tutumundan söz ederken şöyle der: “Feministler çoğu zaman, kadınları bölmekle, beyaz kadın ırkçılığının kendi çıkarlarının altını oyduğunu ve beyaz erkeklerle hizmet ettiğini varsaymışlardır. Ancak, [Birleşik Devletler] beyaz kadınlara oy hakkı hareketinin liderleri çoğu zaman beyaz olmayan [ya da yabancı ülkelerde doğmuş] kadınlara ve erkeklerle *muhalefetlerinde* oldukça açıktılar. Onları feministlerin, gerçek bir imtiyazı yansıtan ve yaratan siyasi bir strateji analizinde pek de hatalı değildi.

108 Britanya’da örgütlü feminizmin doğuşu kölelik karşıtı coşkunun arka planına karşı gerçekleşti, fakat onun gelişmesi bir popüler emperyalizm döneminde güçlendirildi” (Ware, 1992, 118). “Feminizm, emperyalizm gibi, ahlâki sorumluluk fikri etrafında yapılandırıldı. Victoria dönemi terimleriyle, *sorumluluk* koruyucu, sınıfçı, yaşçı ve hiyerarşikti. Feminist tez, emperyalist savunmadan aşağı olmamak üzere, ırkın muhafazası, ırk saflığı ve ırksal analık ile meşguldü. Bunun nedeni kısmen öyle olmak zorunda olmasıydı. Kadın özgürlüğü davasına karşı yapılan en yıkıcı saldırılardan biri onun ırkı zayıflatacağı şeklindeydi.” (Burton, 1990, 296, 299).

109 Paralel bir şekilde, İngiliz feminist hareketi oy için mülkiyet koşulları konusunda bölünmüştü (Banks, 1981, 133-34). Rusya’da sertlerin 1861’de özgürleşmesinden sonra, “onların durumuna duyarlı kadınlar elli milyon okuma yazma bilmeyen sertin özgür (ve iki yıl sonra Birleşik Devletler’de dört milyon zenci kölenin serbest) kalmasını hızla kendilerinin özgür olmamasıyla karşılaştırdılar (Stites, 1978, 43). Bununla birlikte, Stites 1915 ve 1917 arasındaki Rus oy hakkı hareketlerinin “genel oy hakkına ilgisiz olmakla beraber, hiçbir yerde Catt, Stone ve Stanton gibi Amerikalıların işçilere, zencilere yönelttikleri keskin düşmanlığa ve idareye eş değer bir şey duyulmadığını” ekler (s. 228). Bu tür feminist tezler sadece Avrupa ülkelerine özgü de değildi. 1920’lerde üst sınıf statüsü olduğu açık olan Filipinli bir feminist şöyle yazıyordu: “Hepsi benim altımda olan şoförüm, aşçım ve kahyam oy verebilecekler; hükümet neden bana ve genel olarak Filipinli kadınlara sandıklara gitme ayrıcalığı veremiyor? (Jayawardena, 1986, 155’de alıntılanmış).

Hem İngiltere’de hem de Almanya’da güçlü, yüksek doğum oranının üstün bir ırk için çok önemli olduğu gerekçesiyle kadınların oy hakkına karşı çıkan antifeminist soy iyileştiricilere karşı kimi feministler “kadınların yeni bir sosyal düzen talepleri karşılanmazsa çocuk doğurmayı reddetmeleri ırkın nüfusunun azalmasıyla sonuçlanacağı” karşılığını vermeyi uygun gördü (Rowbotham, 1974, 106).¹¹⁰ 1900 yılındaki sözde Ruffin olayı egemen tutumu gösteriyordu. Kadın Kulüpleri Ulusal Federasyonu’nun Milwaukee toplantısında Kadın Çağı Kulübü yeni bir üye olarak kabul edildi. Josephine St. Pierre Ruffin onun temsilcisi olarak ortaya çıktığında, Yönetim Kurulu bunun bir zenci kadınlar kulübü olduğunu fark etti ve kararı iptal etti. Bayan Ruffin’e kurula bir “zenci kulübünün üyesi” olarak değil, üyesi olduğu bir “Beyazlar Kulübü” olan Massachusetts Eyalet Federasyonunun bir temsilcisi olarak girebileceği söylendi. Olay birisinin onun yaka kartını koparmaya çalışmasına kadar gitti -bu teşebbüs başarısız oldu, çünkü o direndi- fakat daha sonra kurula katılmayı reddetti (Moses, 1978,107-108).¹¹¹

Bu gerilimin zirvesinde, kimi kadın hakları savunucuları kaba ırkçılığa başvurdu. Örneğin, “kaba görünüşlü bir zenci hamalı alımlı bir Beyaz kadının yanında otururken” gösteren bir poster yayınldılar. Kadın “o oy verebiliyor, ben neden veremiyorum?” diye soruyordu. Tabii ki, bu kadın hakları karşıtlarından, Beyaz kadınlara oy hakkı vermekle ortaya çıkacağı var sayılan akıllı oyların aynı zamanda zenci kadınlara oy hakkı vermekle etkisiz hale getirileceği şeklinde açık bir tepki aldı. 1910’da, *Atlantic Monthly*’de bir kadın hakları karşıtı şöyle yazıyordu: “Patrick’in elinden çok çektik; *Yeni Dünya* buna Bridget’i de ekleyecekti. Ayrıca -daha büyük bir tehlike olarak- bu aptal, sevimli eğitimsiz zenciye (mantıklıysa) daha aptal, daha aşağı hanımının” oyunu ekleyecekti (Kraditor, 1965, 31). Bu Bayan Booker T. Washington gibi zencilerin, zencilerin göçmenlere

110 Ancak, daha da kötüsü, kadınlara oy hakkını savunan Almanların muhtemelen daha radikal kanadının lideri olan Else Linders, ırkların karıştığı evliliklere karşı çıktı (Evans, 1976,167).

111 Yaklaşık elli yıl önce, Haziran 1854’de, bu sefer (Beyaz) erkek kölelik karşıtı militanlar tarafından (Beyaz) kadınlara karşı neredeyse benzer bir dışlama gerçekleştirildi. Londra’da gerçekleştirilen uluslar arası kölelik karşıtlığı konferansı ilk günün tamamını Amerikan kadınlarının delege olup olamayacağı konusunu tartışarak geçirdi. Sonunda, meclis büyük çoğunlukla bunun olamayacağına yönelik oy verdi. “Oturumların geri kalanında -koroyu halkın gözünden saklamak için kullanılanlara benzer- bir perdenin arkasında oturmak zorunda kaldılar” (Ware, 1992, 82).

karşı ahlâki üstünlüğü gerekçesiyle dikkate alınmayı istemesine yardımcı olmadı.¹¹²

Birinci Dünya Savaşı feminist hareketler için birçok açıdan bir dönüm noktasıydı. Birçok ülkede, o zamana kadar ya da o sırada oy hakkı kazanmışlardı. Bununla, feminist/kadın hareketleri ciddi bir düşüşe geçmiş görünüyordu. Tabii ki, bunun bir nedeni oy hakkı kazanmak için harekete geçme sürecinin kadınların oy hakkını savunanların dünya görüşünü, oy hakkını baskıcı geleneklere meydan okuma aracı olarak gören görüşten bu geleneklerin çoğunu kucaklayan ve oy hakkı tezlerini geliştirmek için onlara dayanan bir görüşe” dönüştürmesiydi. (Buechler, 1987, 78-79).¹¹³ Evans (1977, 227) Birleşik Devletler’de, Yasak ve kadınlara oy hakkının neredeyse aynı zamanda oylandığını ve aynı insanlar tarafından büyük oranda des-teklenildiğini belirtir:

Her ikisi de Popülizm ve İlericilik ile birleşti. Her ikisi de orta sınıf Anglo Sakson Protestanların zencileri, göçmenleri ve büyük şehirleri kontrol etme girişimini temsil ediyordu. Bunlar Amerikan değerlerinin üstünlüğüne artan bir tehdit olarak görülen şeye bir tepkiydi. Savaşta zaferi özellikle, Almanya’ya karşı çatışmayla ve -çok daha büyük ölçüde- 1917 Bolşevik Devrimi’yle ve savaşın sonundaki Orta Avrupa devrimleriyle değerlerin Protestan orta sınıflar tarafından bozulması korkusunun panik boyutlarına ulaşması nedeniyle elde ettiler.

112 Beyaz bir reformcu olan Bayan Washington Edna D. Cheney’e 23 Kasım 1896’da yazdığı bir mektupta şöyle diyordu: “Bayan Willard’ın Ermeni meselesini ele almasından beri duyduğum hisleri size ifade edemem; bunun nedeni onun bunu yapmaması gerektiği değil, fakat bu ülke üzerinde özel talepleri olmayan bu insanların bu şekilde kuzeyli kadınların kalplerini kazanmasının ve beyaz olmayan kadınların tamamıyla görmezden gelinmesinin çok garip olmasıdır. Booker T. Washington da bizzat Atlanta Exposition’undaki seslenişinde şöyle eklemiştir: “Güneyin refahı için yabancıların ve garip dillere ve adetlere sahip gelişini bekleyen beyaz ırk mensuplarına kendi ırkına söylediklerimi tekrar etmeme izin verir misiniz: ‘Kovanızı bulduğunuz yere boşaltın.’” Zencilere ait bir yayın olan *Woman’s Era*’nın baş yazısı daha da ileri gitti: “Anayurtlarından kaçan ve buraya sığınmak isteyen, burada olan fakat bir gün önce bu ülkenin yerli vatandaşlarına karşı protestoya katılan birçoğu suçlu ve vatan haini olan yabancıların cesareti çekilmez hale geliyor” (Moses, 1978, 112-113).

113 Lindhohn (1991, 121) “kadınların kazanmalarının gerçek yapısal değişim anlamında büyük bedeller karşılığında” gerçekleştiğini savunur ve dolayısıyla İsveç feminizminin kampanyasını muhafazakâr devrim olarak isimlendirir. O’Neill kitabını (1971, viii) “feminizmin başarısızlığının araştırması” olarak isimlendirir ve oy hakkının “bir açmaz” olduğunun ortaya çıktığını söyler (s. 48). Buhle (1981, 318) Amerikan feminizmi ile ilgili kitabında, bir zamanlar dinamik bir güç olan “feminizmin” dar bir şekilde profesyonel kadınların bireyci arzularına indirgenmiş olduğunu savunur.”

Eger yurttaşlık –yani aktif yurttaşlık– işçiler ve kadınlar için ulaşılması zor bir şeyse, bu beyaz olmayanlar (ya da bir statü grubu karakteristiği ile tanımlanan ve bir şekilde aşağı görülen diğer gruplar) için daha da zordu. Bunun entelektüel gerekçesi kapitalist dünya ekonomisinin başlangıcından beri oluşmaktaydı.¹¹⁴ Fakat, üstün ve aşağı ırk temasının sürekli biçimde işlenmesi ve beyazlar tarafından neredeyse açık bir şey olarak görülmesi on dokuzuncu yüzyılda olmuştu. Her şeyden önce, önceki ırk teorilerinin hepsi –örneğin “dönme yoluyla” bir hareket imkânı sağlıyordu.¹¹⁵ On dokuzuncu yüzyıldan başlayarak... zımnen ya da açıkça, *insanlıkta bir kırılma söz konusuydu*; gruplar ‘vardır’ ve artık hareketli bir statüye sahip değildir (Guilaumin, 1972, 25).

İrk ayrımı neredeyse başından beri sınıf ideolojisinin geliştiği formlar tarafından kaçınılmaz hale getirildi.¹¹⁶ Avam sınıfı hem İngiltere’de hem de Fransa’da yurttaşlık haklarını ifade ettiğinde, bazan kullandıkları tezlerinden biri aristokratların yerli değil “yabancı” olduklarıydı. Bu İngiltere’de on yedinci yüzyıldan itibaren öne sürülen Norman Boyunduruğu’nun¹¹⁷ ve Fransa’da bir süre yayılan, fakat Fransız ihtilali sırasında öne çıkan “*race gauloise*” ve “*race franque*” arasındaki ayrımın teorisiydi.¹¹⁸ Benzer bir tartışma İtalya’da Etrus-

114 “Daha yakından bakıldığında, on altıncı yüzyıldan on sekizinci yüzyıla kadar olan Avrupa literatürünün, bundan halkların renklerinin ikinci sınıflığı tezinin temel savunuları olarak hizmet eden önemli temaların çıktığı muazzam bir fikirler laboratuvarı olduğu görülür” (Poliakov ve diğerleri, 1976, 52).

115 Birkaç Avrupa dilinde gelişen bir terim olarak ‘İrk’ erken modern dönemde oldukça değişken bir terimdi. Bu dönemin başında, İspanyolca *raza*, Portekizce *raca* ya da İngilizce ve Fransızca *race*, İspanya’da Mağribilere ve Yahudilere uygulanmadan ve sonraki ırkçılık ve ırk farklılığı söyleminin temeli haline gelecek fiziksel ve fenotipik farklılıklar paradigmasının nihai yayılımından önce bile asil (ya da kutsal) ‘ırk ve soy’ anlamında soy ve soybilim kavramlarını tasarladı” (Hendricks ve Parker, 1994, 1-2).

116 Bkz. Balibar ve Wallerstein’deki tartışma, 1988, 10-11. bölümler.

117 Norman boyunduruğu teorisi 1066 Norman istilasının Anglo-Sakson yerlileri “hür ve eşit yurttaşlar” sıfatlı miraslarından yoksun bıraktığı ve halkın mücadelesinin eski hakları geri kazanmak olduğu şeklindedir. 1651’de oluşturulan, İngiliz Birleşik Devletler Topluluğu Büyük Mührü üzerinde özgürlüğün “Tanrı’nın iradesiyle geri kazanıldığı” yazısı mevcuttu. Hill’in (1958, 67) belirttiği gibi, bu İngiliz yurtseverliği ve İngiliz Protestanlığı duygularını çok daha fazla harekete geçirmişti. Onun gücü burada yatıyordu.”

118 Fransız ihtilali sırasında, “*race gauloise*” burjuvaziyle ve (dolayısıyla “halkla”), *race franque* de aristokraziyle özdeşleşmişti (Poliakov ve diğerleri, 1976, 69). Boulainvilliers, Montesquieu ve Comte de Montlosier’in önceki tezlerini zikrederler. Guizot daha sonra bu ayrımı liberalizm ve burjuvazi versiyonunun davası için Fransız ihtila-

comania ile birlikte ortaya çıktı (Poliakov, 1974, 65-66). Fakat aristokratlar yabancı kökenleri nedeniyle aktif yurttaşlıktan dışlanacaksa, beyaz olmayanlar ne kadar fazla dışlanacaktı? *Jus sanguinis* *jus soli* aksine tanım gereği dışlayıcı ve kaçınılmaz olarak ırkçıydı. Yine de, avam sınıfının ırksal üstünlüğü teması mevcutsa, hiç şüphesiz aristokratik “soyluluk” ve onların doğal hakları ile ilgili daha güçlü bir tema söz konusuydu.¹¹⁹

İrk on dokuzuncu yüzyılda teorileştirilmiş bir kavram ve ırkçılık kurum-sallaştırılmış bir uygulama haline geldiyse, bu temelde yurttaşlık kavramının merkeziliğinin sonucuydu. Zira bir kavram olarak yurttaşlığın iki mantıksal sonucu vardı: Bu devletleri tüm yurttaşların teorik eşitliğini gerekçelendirdiği tek sağlıklı temel olarak homojenliği vurgulamaya, onu dayanak olarak almaya ve onda ısrar etmeye yöneltti. Bu ayrıca, devletleri özel homojen nitelikleri, egemenlik altındaki eşit derecede homojen fakat ikinci sınıf devletten daha yüksek bir uygarlık derecesini canlandırdığı gerekçesiyle diğer devletleri siyasi egemenlikleri altına almayı haklı göstermeye itti.

Ulusun organik niteliği Jokobenizm olarak isimlendirdiğimiz şeyde gizlidir. Bu devlet ve birey arasında hiçbir aracı kurumun var olmaması gerektiği şeklindeki temel kavramdır. Bütün bireyler eşit olduğu için, bunların bir yurttaş olmak dışında hiçbir kamusal (ya da devletle ilişkili) niteliği yoktur. Bununla birlikte, oluşturulan gruplar, temelleri ne olursa olsun, bu gibi bir hukuksal ya da ahlâki statüye sahip değildir. Gilroy (2000, 63) sonuçta ortaya çıkan ulusu “devletin işleyişinde her şeyden önce görünür olan yeni türden sert ve organik bir bütün” olarak isimlendirir. Bu organik bütün ilerlemeyi temsil ediyordu. Bourguet (1976, 812) IX. Yılın *Statistique des Prefets’inde* nasıl kaydedildiğini analiz eder (1800):

lini haklı gösterme çabasının parçası olarak kullandı. “Temmuz Devrimi, burjuvaziyi Fransa’da kesin biçimde yönetici sınıf olarak tesis etmesi açısından siyasi bir bütünlemeye işaret ediyordu; bu aynı zamanda Fransa ile ilgili Galik görüşün muzaffer kariyerine de işaret ediyordu.” (Poliakov, 1974, 32). On dokuzuncu yüzyıl boyunca, bu Galik görüş Franklara (Almanlar), Latinlere (İtalyanlar) ve Samilere (Yahudiler) yönelik düşmanlığı haklılaştırmak için mevcuttu. Simon (1991) bunu bir ‘Kelt kültürü’ olarak isimlendirir.

- 119 “İrkçılık hayallerinin kökeni gerçekte ulus hayallerinden ziyade *sınıf* ideolojisindedir: bu köken hepsinden önemlisi, yöneticiler arasında tanrılık ve ‘mavi’ ya da ‘beyaz’ kan iddiaları ve aristokratlar arasında ‘üreme’ iddialarında bulunur. O zaman modern ırkçılığın varsayımsal babasının küçük burjuvazi değil Comte de Gobineau Joseph Arthur olması şartıdır.” (Anderson, 1991,149).

İlerleme gittikçe daha homojen bir topluma yürüyüş; insanın doğa, tekbiçimliliğin farklılık üzerindeki zaferi olarak tanımlandı... Aydınlanma ve Fransız ihtilali felsefesi anormal, patolojik ve farklı olanların dışlanacağı rasyonel bir toplum ideali icat etti.

Organik nitelikler kavramının her ulus ve daha genel olarak bir araya getirilmiş uygar (Avrupalı) uluslar ve diğerleri arasındaki fark için farklı niteliklere dönüştürmek zor ve hatta mantıksız olmayacaktı. Sonradan oluşturulmuş bir homojenlikten kolayca değiştirilemeyecek olan kültürel-genetik bir gerçekliğe geçiş de zor değildi. Güzel bir örnek, ırk psikolojisi ile ilgili 1886 çalışması organik ulusa en büyük tehlikeyi suçluların, kadınların, etnik grupların ve sömürgecilerin özümsemesi tehlikesi olarak tanımlayan Gustave Le Bon'a aittir (Nye, 1975, 49-50).¹²⁰ Böylece bütün yurttaşların eşitliğini meşrulaştıran bir organik bütünden bu yurttaşlar arasında bir hiyerarşiyi meşrulaştıran bir organik gerçekliğe geçtik. Bir defa daha, tüm yurttaşlardan bir aktif/pasif ayrımına geçildi. Bu noktada, dışarıda bırakılanlar da içeri alınmayı talep ediyordu. Fakat sert bir yanıt, söylemsel taktik ya da tanımlamanın düzenleyicisi olarak negatifleri kucaklayabiliyordu.¹²¹

On dokuzuncu yüzyıl dünyada Avrupa'nın zirveye ulaştığı noktaydı. Avrupa kökenli beyaz adam dünyaya hiçbir zaman daha az bir meydan okumayla egemen olmadı" (Hobsbawm, 1975, 135).¹²² Bu

120 Modern dünyadaki tüm aşırı sağcı düşünürler gibi Le Bon da (1978 [1894], 9-10) bireylerin ve ırkların eşitliği fikrinin gerçekte dünyaya egemen olmaya başladığına inanır görünürler." Kalabalıklara çok çekici gelen bu fikir onların zihinlerinde somut biçimde yerleşmeye başladı ve kısa zaman sonra meyvelerini verdi.

Eski toplumların temellerini sarsmış, en korkunç devrimleri doğurmuş ve batı dünyasını sonucunu öngörmenin mümkün olmadığı bir dizi kanlı dönüşüme itmiştir."

121 "Proleterya," 'tehlükeli sınıflar' gibi sözcükler ve kavramlar on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısının söylemine ve muhayyilesine hakim olmuştu. Bu korkutucu, olumsuz, vahşi görüntüler işçileri bunlarla ilişki kurmaya; onları ya kendilerine ait kılmaya ya da daha yaygın biçimde kendilerini onlardan ayırt etmeye itti. İşçiler bazen kendilerini *lundistes* (pazartesi işe gelmeyenler), sarhoş, kavgacı, küfürcü, ilan ederek olumsuz özellikler sergiledi.; bu anlamda *ouvrièreisme negritude'e* benzerdir. Alternatif olarak, kendileriyle ilgili olarak vermeye çalıştıkları imaj tepkili biçimde zıttı. Onu inkâr edenlere karşı kendileriyle ilgili pozitif bir imaj vermek zorundaydılar; kimlik kendisini bu gerilim içinde, rakiplerle bu ilişki içerisinde oluşturdu" (Perrot, 1986, 95-96).

122 Hobsbawm anı on dokuzuncu yüzyılın üçüncü çeyreği olarak belirler. Bir zirveye ilgili bu görüş yirminci yüzyılın en önemli ırkçı kitaplardan biri olan *The Rising Tide of Color Against White World-Supremacy* tarafından paylaşıyordu. Kitabın yazarı Lothrop Stoddard (1924, 153) şöyle diyordu: "1900 dört yüz yıldır akmakta olan beyaz akıntının yüksek su seviyesiydi. O anda beyaz adam prestiji ve gücünün do-

hiç şüphesiz askeri güce dayanıyordu, fakat ideolojik kurgularıyla güvence altına alınıyordu. “Avrupa bütün diğer kültürlerin ona karşı ölçülebildiği ve sınıflandırılabilirdiği birleştirici bir uygarlık sistemiyle Avrupalılaştırılmıştı” (Woolf, 1992, 89).¹²³

Devletler homojen yurttaşlar ulusları oluşturmaya çalışırken, aynı anda “dünyanın geri kalmış bölgelerine karşı Saint Simon tarafından desteklenen haçlı seferinde Beyaz (Avrupalı) ırk yaratmaya çalıştı (Manuel, 1956, 195).¹²⁴ Haçlı seferi de sömürgeleştirmeyi içeriyordu. Beyaz olmamanın insan olmamakla özdeşleştirilmesi Fransızların rollerini koloniciler olarak tanımladığı sürecin temel bir parçası haline geldi.” (Boulle, 1988, 245-246).¹²⁵ Tabii ki bu ülkeler içerisinde de eşit derecede geçerlidir. Jordan (1968,xiii), Devrim sonrası Amerika’nda entelektüellerin yaptığının, fiilen, Amerika’nın bir beyaz adam ülkesi olduğunu iddia etmek olduğunu belirtir.”

ruğundaydı. Dört kısa yıl sonra Port Arthur’un karanlık sularının karşısında Japon silahlarının parıltısı korku içindeki dünyaya düşüşün başlangıcını gösteriyordu.”

123 John Stuart Mill’in bir öğrencisi şöyle nakleder: “Bize Oxford ilahiyatçılarının İngiltere için Guizot, Villemain, Michelet, Cousin’in daha önce Fransa için yaptığı şeyi yaptığını anlatırdı. Avrupa tarihiyle ilgili meseleleri ve anlamları açmış, genişletmiş, derinleştirmişler; bize tarihin Avrupalı olduğunu; sadece yerel olarak ele alınırsa oldukça anlaşılmasız olduğunu hatırlatmışlardı.” (Hammond ve Foot’ta alıntılanan Morley,

1952, 25). Delacampagne (1983, 200) Avrupa ırkçılığının imparatorluk genişleme-siyle ya da sınıf mücadelesiyle veya kapitalizmle açıklanabileceğini reddetmek, “bunun ancak Batı kültürünü başından beri karakterize eden bütünsel hoşgörüsüzlük ile açıklanabileceğini söylemek ister.” Bu hoşgörüsüzlüğü Avrupa’nın evrenselci iddialarından kaynaklanır görür. Fakat bu görüş, özcülüğü, özcülüğün Avrupalı uygulayıcılarına karşı döndürür ve on dokuzuncu yüzyılın kurumsallaşmış ırkçılığıyla ilgili herhangi bir tarihsel anlayışı geçersiz kılar.

124 Manuel (s. 176) Saint-Simon’dan alıntı yapar: “Dünyayı bütün diğer ırklardan üstün olan Avrupa ırkıyla doldurmak, tüm dünyayı seyahate açmak ve onu Avrupa gibi yaşanabilir bir yer haline getirmek; bu Avrupa parlamentosunun bu yolla Avrupa’nın etkinliğini sürekli bağlaması ve her zaman onun ivmesini koruması gerektiği bir girişimdir.” Manuel, Saint-Simon’un Avrupa ile Batı Avrupa’yı ve öncelikle İngiltere, Fransa ve Almanya’yı kastettiğini ekler. Manuel (s. 401, n.11) Saint-Simon’un barbar düzensizliğine karşı bir kampanya düzenlenmesi gerektiği çağrısını Bonald’ın modern devletlerin erdeminin feodal kabilelerin çatışmasına son vermek olduğu görüşüne benzer görür.

125 Fakat, tabii ki İngilizler de öyle. 1890’dan sonraki İngiliz siyasi konuşmalarının baştan savma okunması bile uluslar arası olduğu kadar ulusal problemlerin yorumlanmasında bile gittikçe artan bir ‘biyolojik’ söz dağarcığı kullanıldığını gösterir; bunun en göze çarpan örneklerinden biri hiç şüphesiz Salisbury’nin ‘yok olan uluslar’ konulu [1898] konuşmasıydı” (Mock, 1981,191).

İrk hiyerarşisi kavramı kendisi de ondokuzuncu yüzyılın büyük kültürel ikonu olan bilimden meşruiyet aldı. Bilim bunu sosyolojik gerçeklikle biyolojik gerçekliği karıştırarak yaptı (Guillaumin, 1972, 24).¹²⁶ Bu Gobineau gibi ırkçılar için dikkat çekiciydi, fakat merkezci liberaller arasında sadece daha hafif biçimiyle görünüyordu.¹²⁷ On dokuzuncu yüzyılın ortasında, “poligenizm” incilin görüşlerine karşı bile olsa, antropologlar arasında revaçtaydı. Belki de bunun tam tersi geçerliydi: Poligenizm’in çekici olmasının nedenlerinden biri tekvin kitabından daha “bilimsel” görünmesiydi.¹²⁸ Todorov (1989, 3) bu “bilimciliği” bir şekilde Aydınlanma’nın “temel ilkesine” ihanet, olması gerekenin var olana boyun eğmesini reddet-

126 Bu karışıklığın nasıl on dokuzuncu ve yirminci yüzyıla ait yeni bir olgu olduğunu belirtir. On sekizinci yüzyılda, “evrim sosyal mekanizmanın içerisinde bir olguydu.” Farklılıkların kaynağı “ya coğrafi, ya psikolojik ya da salt sosyal mekanizmaydı, fakat bunların hepsi biyolojiye yabancıydı” (s. 24-25). Benzer şekilde, Lewis de şunu savunur: “Tüm sınırlamaları belirtildiği zaman on sekizinci yüzyılın ‘akıl asın’ şeklindeki şöhretinin boş olmadığı doğru olarak kalır. Avrupalı olmayan halklara gerçek bir merak ruhu içerisinde bakmaya hazır ve meraklıydı. Bu halkları romantikleştirme eğilimi olduğu doğrudur. Fakat siyahi ve kahverengi sesleri dinlemeye ve Avrupa’da var olmayan uygarlıklardaki kültürel ve manevi değerler olduğunu kabule istekliydi.” Buna müdahale eden Fransız ihtilalinin evrenselciliği ve yurttaşlık ikilemeleriydi. Poliakov ve diğerleri de (1976, 67) vurgu değişikliği anını Fransız ihtilali olarak tespit ederler. O zamanlar nadiren dikkat çektiği söylenen özgürlük, eşitlik ve kardeşlik ilkelerinin arka yüzü biyolojik unsurların belirleyici karakterini vurgulama eğiliminde olan yeni bilimsel zihniyetti. Eski dini ve kültürel sınıflandırmaların yerine fiziksel karakteristikleri (ten rengi, vs.) izlemekten gelen yenilerini koyuyordu. Sonrakiler değiştirilmez olarak görülüyordu ve söz konusu bireylerin davranışlarını etkilediği düşünülüyordu.” Hiç şüphesiz, Poliakov (1982, 53) ayrıca “modern formu içerisinde, bilim tarafından kurtarılan bir değer yargısı olarak ırkçılığın” on sekizinci yüzyıla kadar gittiğini söyler. Jordan (1968, xiii) aynı değişikliği Birleşik Devletler’de de vurgular: “Zencilerin doğasıyla ilgili tartışmayı Amerikan devriminden sonra önceden özellikle farklı kılan şey, 1775’den sonra Avrupa ve Amerika’da insan farklılıklarının anatomik araştırmasına ilginin hızla artması ve bu farklılıkları neşterler ve kumpaslarla aydınlatmaya olan geniş ilgiydi.”

127 “Bilimsel ırkçılığın gerçek ölçüsü en iyi şekilde, normalde onun kurucu parçası olarak görülmeyen şeye, yani bilim adamları arasındaki liberallere başvuru yoluyla anlaşılabilir” (Barkan, 1992, 177). Özellikle Julian Huxley ve Herbert Spencer’i zikreder. Poliakov (1982, 55-56) Voltaire, Kant ve Buffon’un bu gibi fikirlerin temelini atmadaki rolünden söz eder. On dokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda sivil özgürlüklerin büyük sembolü olan Voltaire açık şekilde zenci ve Yahudi karşıtıydı.

128 Cohen (1980, 233) “1850’lerde çok kökenliliğin Fransa’yı süpürdüğünü” söyler. Jordan (1968, 509) iç savaştan önce Birleşik Devletler güneyinin “küçük fakat güretilücü bir Amerikan antropoloji okulunun rahatsız edici şekilde insanın asli birliğini reddettiğini, öte yandan onların ruhban muhaliflerinin Tekvin’in savunusunda gittikçe katı ve dogmatik hale geldiğini anlatır. “Büyük Britanya’daki çok kökenlilikle ilgili olarak bkz. Stepan (1982, 3).

tigini iddia ettiği özgürlüğün determinizm üzerindeki zaferi olarak görür. Fakat Cohen (1980, 210) Aydınlanma düşünürlerinin “halklar” arasındaki farklılıkların köken olarak çevresel mi yoksa biyolojik mi olduğuyla ilgili tartışmayı “çözumsuz” bıraktığını açıklamada daha haklıdır. Sorun açık tartışmada 1945’e ve belki de, daha sessiz bir şekilde de olsa, günümüze kadar çözumsuz kaldı.¹²⁹

Sosyal gerçekliğin bu biyolojik yorumuna katkıda bulunan en önemli bilimsel kavramlardan bir tanesi Hint-Avrupa dili kavramıydı. Bu esasen ve temelde linguistik bir kavramdı –on dokuzuncu yüzyıl dil bilimcileri tarafından çok sayıda dil arasındaki bağlantıların keşfi: Avrupa’da, İran’da konuşulan dillerin neredeyse tamamı ve Güney Asya’da konuşulanların bazıları. Dil bilimciler bu dil ailesini Hint-Avrupa dilleri olarak isimlendirir. 1814’de Ballanche Sanskritçe eğitiminin yerine Latince eğitiminin geçirilmesini önerdi. Bu gerçekte, Tanrı tarafından vahyedilen dile karşı insanlar tarafından yaratılan dilin tarafını tutmaktı. Schlegel ve Grimm gibi dil bilimciler “ilkel diller” olarak düşünülen şeylerin inanılmaz karmaşıklığını keşfediyordu. (Schwab, 1950, 190-191). On dokuzuncu yüzyıl sırasında, Ari teorisi “bilimsel ilerlemenin ana akımı içinde” oldu (Poliakov, 1974, 327-328).

Avrupalı devletler on dokuzuncu yüzyılın sonunda imparatorluk genişlemesi konusunda daha aktif hale geldikçe, daha önce köleliği destekleyen ırkçı fikirler “yeni bir sahte-bilimsel kisveye büründü ve halkın rağbetini gördü” (Davis, 1993, 73). Ari teorisi şimdi Avrupalıların Avrupalı olmayan dünyanın egemenlik altına alınmasının

129 Görünüşte değişmez ırksal farklılıkla karşılaştığında, aydınlanmış bir görüşün en iyi kozmopolit niyetleri bile çürütülebilir. Bunlar belirsizlik ve insanlığın sınırlarının yıkılması gerektiği ve aydınlanmanın çoğu akıl versiyonunu dünyayı ırk aracılığıyla sınıflandırma ve tarihin hareketini ırksallaşmış kategoriler vasıtasıyla okumakla ilgilenen siyasal proje ile aktif biçimde ortak hale getiren beyaz üstünlüğü düşüncüsü tarafından düzenli olarak bozguna uğratıldığı çatışmadan oluşuyordu. İnsan hayatının birliğiyle ilgili zayıf bir hisle ittifak halindeki bu kombinasyon Aydınlanma’nın liberal ve sosyalist haleflerine şüpheli bir miras olarak gelecekti. Gerçekte, önceki dönemin mutlak biçimde saygın ırk biliminin kısa bir süre saygınlık sınırlarının ötesine itilmesinin ancak Nazilerin ve müttefiklerinin yirminci yüzyılın ortasında yenilmesiyle gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Bunun öncesinde, imparatorluğun kötü idaresinden ve sömürge genişlemesinden ayrılık sesleri bile ırk, ulus ve kültür gibi imparatorluk gücünü alkışlayan aynı antropolojik fikirlerle uğraşmak zorundaydı; onları birleşik bağlantılarının mantığına karşı daha eşitlikçi amaçlara yönlendiriyordu.” (Gilroy, 2000, 38).

gerekçesi haline geldi. Ari kavramı daha sonra Dogulu kavramıyla karşılaştı.

Gilroy (2000, 72) tüm bu bilimsel ve sahte-bilimsel teorilerin, "ırk bilimi" şeklinde isimlendirdiği şeye eklendiğini savunur. Irk bilimini ise [ırk hakkında] karakter olarak hem biyolojik hem de kültürel olan özelleştirici ve indirgemeci düşünce biçimleri şeklinde tanımlar. Özelleştirmenin, eğer kültürelse, biyolojik olduğu zamandaki gibi kötü olduğunu vurgulamak önemlidir.

İrkçi teoriler ırkçılık karşıtı hareketleri doğurdu. Fakat bu gibi hareketlerin on dokuzuncu yüzyılda oldukça zayıf, sosyal/işçi hareketlerinden ve feminist/kadın hareketlerinden çok daha zayıf olduğu kabul edilmelidir. Sonunda, liberal merkezden diğer tür hareketlerden daha az destek aldı. Bu kısmen, ırkçı ideolojinin burjuva ideolojisi ve erkek egemenliği ideolojisinden daha da güçlü olduğunu yansıtabilir. Kısmen de, Batılı ülkelerdeki ırksal hiyerarşinin dibinde-kilerin sayısal zayıflığını yansıtıyordu. Bu Birleşik Devletler için geçerli değildi; fakat o zaman Birleşik Devletler ırkçı ideolojinin çok derin biçimde kök saldıgı bir ülkedydi, çünkü burası önce köleliğin sonra da Jim Crow'un ülkesiydi.

Merkezci liberallerin ırkçılıkla karşılaşmada yaşadığı zorluk, temel olarak, tüm insanların uygarlaşma (dolayısıyla aktif yurttaş olma) şeklindeki doğal potansiyel ile henüz potansiyellerine tam ulaşamamış (dolayısıyla aktif vatandaş olamamış) olanların mevcut düzeyleri arasındaki fark olarak çerçeveledikleri aktif/pasif ayrımının kabulüydü. Potansiyeli olanların yetişmesi, iyiliksever Anglo-Saksonların en dikkatli ve korumacı gözetimleri altında bile, kuşaklar -hatta yüzyıllar- alacaktı. (Bederman, 1195, 123)¹³⁰ Bu, ABD ılımlılık hareketinin başı, Frances Willard'ın kendi örgütlenmesinde var olan ırksal eşitlik konularındaki kelime oyununda ve zenci kadın lider Ida B. Wells ile her ikisi de Büyük Britanya'da konuşma turları yaptıklarında yaşadığı gergin kamusal tartışmalarda görülebilirdi (Ware,

130 Lasch (1958, 321), Filipinler'in Birleşik Devletler tarafından ele geçirilmesi hakkındaki tartışmada, emperyalist ve anti-emperyalist kamp arasındaki farkın eşitlik üzerindeki farklı görüşler etrafında dönmediğini belirtir; daha ziyade, fark sadece anti emperyalistlerin Anglo-Sakson kaderinin Amerikan halkının bu gibi yoğun çabalarını gerektirdiğine inanmayı reddetmesinden ibaretti; özellikle de bu çabalarda militarizmin ve tiranlığın tehdidini gördüklerinde."

1992, 198-221). Bu, işçilerin yaptığı seçimlerde ve nasıl cesurca ırkçılık karşıtı olacaklarına ilişkin milliyetçi hareketlerde görülebilirdi.¹³¹

Amerikalı sosyalist lider Eugene V. Debs'in (1903, 255, 259) söylediği tarzda bir ifade oldukça nadir olarak duyuldu:

Tüm dünya zencilere karşı yükümlülük altındadır ve tüm toplumların siyah boyunların üzerinde olması dünyanın henüz medenileşmediğinin basit bir kanıtıdır. Birleşik Devletler'deki zenci tarihi benzeri olmayan bir suçun tarihidir... Açıkça şunu söylemek zorundayız: "Sınıf mücadelesi renksizdir."

On dokuzuncu yüzyılın "bir sentez çağı" olduğunu hatırlamak çok daha uygun olur. Ve eğer Marks ekonomiyi Darwin biyolojisi ile sentezlediyse ırkçılığı en azından aynı etkiyle sentezleyen Gobineau'yu (Cohen, 1980, 217).

Teorize edilen ırkçı ikili bölünme cinsellikle ilgili ikili bölünmelerle çakışmaktadır. Bederman'ın (1995, 50) dediği gibi, "Beyaz adam beyazlığı ve erkekliği ile eşit şekilde tanımlanan yegane insan olarak 'medeniyeti' temsil etti." İrsal farklılıkları ve sınıfı cinsiyet-teki farklılıklarla bağlantılandırmak her zaman önemli göründü. Bu, hiyerarşi için biyolojik bir kılıf oluşturulana kadar mantıklıydı. Mosse (1985,133-134) ırkçı bir söylemin başlangıcından, "siyahların tanımlanmasının nasıl onların cinsel tutkularını sözde kontrol edemeyişlerini kapsadığını" belirtir.¹³² Cinsel güdülerini kontrol edemeyen biri olarak erkeğin irsal düşüklüğünü dikkate almak ayrıca erkek-kadın ikili ayrımını sağlamlaştırmaya hizmet etti. Bu Beyaz erkeğe sadece Beyaz kadının koruyucusu olarak davranması için daha fazla bir

131 Cezayirli sosyalistlerin Yahudilere duydukları öfke hakkında bkz. Jaures ve Fransız sosyalistlerinin çoklu belirsizlikleri. Cezayirli Müslümanlar için "aşamalı asimilasyondan" -tesadüfen oluşturulmuş ve "ilgi eksikliği ya da doktrinle ilgili utanç nedeniyle hiçbir zaman güçlü bir şekilde takip edilmemiş bir politikabaşka bir şey düşünmeye de hazır değillerdi (Ageron, 1963, 6, 29). Bkz. ayrıca Daniel O'Connell'in on dokuzuncu yüzyılın birinci yarısında, İrlanda ulusal hareketinin lideri olarak, Birleşik Devletler'deki İrlandalı destekçilere kölelik karşıtı bir tavır takınmaları gerektiğini söylediğinde karşılaştığı zorluklarla ilgili çarpıcı anlatımı. Onlar bunu coşkulu biçimde reddetti ve sonunda O'Connell halka yönelik duruşunu yumuşattı. "Amerika'yı ısıtan İrlanda özgürlük aşkı yerine, cumhuriyetçi kölelik rüzgarı İrlanda'ya geri geldi. İrlandalılar O'Connell'in dediği gibi Amerika'nın 'atmosferinde' bir şey tarafından Yeşilden beyaza döndürüldü, ağartıldı (Ignatiev, 1995, 31).

132 Şöyle devam eder: "Arzuyla dolu sözde ikinci sınıf ırk klişesi ırkçılığın bir unsuruydu; aynı anda toplumu tehdit eden ve varlığıyla onun davranış standartlarını teyid eden "yabancı" karakteristiği olan kabul edilmiş değerlerin değişmesinin parçasıydı."

neden vermedi, ama ayrıca Beyaz erkeğin Siyah erkeğe onun kadına davranacağı gibi davranmasına izin verdi.¹³³ Beyaz erkek bir şekilde bocalarsa, o zaman tedavi edilmesi gereken bir “bedensel zayıflık” olarak görülen “nevristeniye” suçlanır di.¹³⁴

Buna karşın cinsellik milliyetçilikle bağlantılandırılıyordu. On dokuzuncu yüzyılın egemen kavramı olan burjuva “saygınlığı” bu kavrama olan desteğini neredeyse hiçbir zaman bırakmayan milliyetçilik yoluyla tüm sınıflara yayıldı. Fakat aynı zamanda, “normal dışı” olmak saygın olmamaktı. Doktoru “normallığın koruyucusu” olarak kaydedin (Mosse, 1985, 9-10). İkili çatışmalar dairesi bu şekilde sınıf, cinsiyet, ırk ve cinsellik gibi yurttaşlığın yaygınlaşmasını engelleyen tüm mekanizmaları çevreliyordu. Milliyetçilik aktif yurttaş olacaklara, olabileceklere öncelik vermeyi gerektiriyordu.

Farklı sosyal kökenlerden -statü grupları (Stânde, Estate) sınıf, ırk ve eğitim- gelen kişilerin farklılığı ve eşitsizlikleri on dokuzuncu yüzyılda icat edilmedi. Bunlar çok uzun süredir vardı ve doğal, kaçınılmaz ve gerçekte arzu edilir sayılmıştı. On dokuzuncu yüzyılda yeni olan şey, eşitliğin söylemsel meşruiyeti ve merkezci liberal ideolojinin en önemli parçası olarak yurttaşlık kavramının ortak yönetişimin temeli olmasıydı. Bu, daha önce gördüğümüz gibi, ikili ayrımların teorileştirilmesine, onları mantıksal olarak dondurma çabasına, sadece toplum kurallarına değil aynı zamanda bilim kurallarına karşı da sınırların ötesine fiili olarak geçiş yapmaktı. Aynı zamanda yeni olan, özgürlüklerini veya en azından kısmi özgürlüklerini yasal sınırlamalara karşı güvence altına almak için, bu ikili cisimleştirmeler tarafından dışlananlarca oluşturulan sosyal örgütlerdi. Belirli bir grubun kazandığı her başarı sonraki özgürlük taliplilerinin girişimlerini örnekle daha basit ve uygulamada daha kolay hale getiriyor görünüyordu. Yurttaşlık içerdiği kadar her zaman da dışlıyordu.

133 MacDonagh (1981, 339) bu aynı ilişkinin İrlandalıların İngilizler tarafından sömürge altına alınmasında nasıl üretildiğini gösterir. İrlandalıların kardeş ada şeklindeki milliyetçi kavramından söz eder. “Kardeş” denilir, çünkü, önemli şekilde, cinsel imaj iki ada arasında egemen olanın ilişki kavramını ifade etmek için sürekli kullanım halindeydi. Sonraki Ülke Yasaları belirsiz bir biçimde, Evli Kadınların Mülkiyeti Yasalarına bir tür eş olarak algılanıyordu. Siyasi kararnamelerin muhafazası bilinçaltında savunma ve güvensizliğin benzer bir karışımı tarafından doğrulanıyordu.”

134 “Tüm sağlıklı erkeklerin, ister barbar olsun ister uygar, güçlü ve erkeksi bir cinsel dürtüye sahip olduğuna inanılır. Fakat ilkel erkekler uygar gücü ustalıkla kullanmıyordu, çünkü kendilerini cinsel olarak kısıtlama yeteneğine ırksal olarak sahip değildi” (bederman, 1995, 84-85)

On dokuzuncu yüzyıl, bizim çağdaş, kavramsal kimlikler aygıtının oluşturulmasına şahit oldu. Egemenlik artık -gerçekliği olmasa da meşruiyeti Fransız ihtilali tarafından kesin biçimde ortadan kaldırılan bir sistem olarak- mirasla güvence altına alınan bir aygıt olmaktan çıktığı zaman, güç ve zenginlik sahibi olan ve olmayanları ayırmak için kimlikler gerekiyordu. En acil olanı güçlülerin kimlikleriydi. Ancak, bunlar bağıntısaldı, yani sadece kim olduklarını değil, kim olmadıklarını da belirliyordu. Güçlüler, kendi kimliklerini belirlerken başkalarının kimliklerini de belirliyordu.

Burjuvazi kavramı proleter/işçi kavramından önce geldi ve onu tetikledi. Beyazlar kavramı da zenci/doğulu/beyaz olmayanlar kavramlarından önce geldi ve onları tahrik etti. Erkek kavramı kadın kavramından önce geldi ve onu teşvik etti. Yurttaş kavramı yabancı/göçmen kavramından önce geldi ve onu destekledi. Uzman kavramı kitle kavramından önce geldi ve onu harekete geçirdi. Batı kavramı “geri kalan” kavramından önce geldi ve onu teşvik etti.

Kavramlar kuruluşlardan önce geldi ve onları teşvik etti. Fakat kuruluşlar kavramları kurumsallaştırdı. Bazıları için mirası, diğerleri için de muhalefet rolünü güvence altına alan kuruluşlar/ kurumları. Tabii ki bütün bu kategoriler eskiydi, fakat önceden modern dünyada kişinin kimliğiyle ilgili belirleyici kavramlar değildiler. On dokuzuncu yüzyıldan önce, kimlikler hâlâ “statü grupları” (*S tünde*) meselesiydi ve kişiler aileleri, cemaatleri, kiliseleri, toplumsal konumları tarafından tanımlanıyordu. Yeni kategoriler modern dünya sistemine ait yeni jeo kültürün damgasını taşıyordu; bu kültür on dokuzuncu yüzyıl sırasında zihniyetlere ve yapılara hakim olan merkezci liberalizm ideolojisi tarafından beslenen ve egemen olunan bir kültürdü.

André Dutertre, *Murad Bey*. Napolyon'un *Description de l'Egypte/Etat Moderne*'sinde (Paris, 1809-1828). Napolyon on sekizinci yüzyılın sonunda Mısır'ı işgal ettiğinde, beraberinde büyük bir ilim adamı grubu getirdi; bunlar *Description de l'Egypte* isimli muazzam referans çalışmasını ortaya çıkardı. Askeri direnişin en önemli liderlerinden biri gruptaki ressamlardan biri tarafından bu şekilde resmedilmiştir. (Courtesy of Beinecke Rare Book and Manuscript Library, Yale University)

5. BÖLÜM

— —

SOSYAL BİLİM OLARAK LİBERALİZM

*Liberallerin savunduğu değerler göreceli değerler değil mutlak değerlerdir.
Liberal adalet düzeni, kabul edildiği yerde sonsuz, değişmez ve evrenseldir.*

-D.J. MANNING (1976, 79)

*İnsanı neyin daha muhafazakâr yaptığını -şimdiki zamandan başka hiçbir şey
bilmemek mi yoksa sadece geçmişini bilmek mi- bilmiyorum.*

-John Maynard KEYNES (1926, 16)

Yeni bir açıklama ilkesini çok vurgulama eğilimi gösteririz.

-Frederich, A. Von HAYEK (1952, 209)

*Napolyon'un yenilmesinden Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesine kadar
geçen yüzyıla Buhar Asrı, Milliyetçilik Asrı (ve Burjuvazi Asrı) denilmiştir.*

Bütün bu isimler savunulabilir, fakat aynı zamanda

Tavsiye Çağı olarak da adlandırılır.

-Peter GAY (1993, 491)

Fransız ihtilali, tartışmakta olduğumuz gibi, kapitalist dünya ekonomisinin gerçeklikleri hakkında muazzam sonuçlar doğurdu. Üç modern ideolojinin -muhafazakârlık, liberalizm, radikalizm- oluşturulmasına ve daha sonra dünya sisteminin jeo-kültürünün temeli olarak merkezci liberalizmin zaferine yol açtı. Dünya ekonomisinin merkez bölgelerinde liberal bir devletin oluşturulmasına sebep oldu. Sistem karşıtı hareketlerin ortaya çıkmasına ve sonra bunların sınırlandırılmasına neden oldu. Ayrıca yeni bir bilgi sektörünün oluşmasına yol açtı:

Tarihsel sosyal bilimler. Hayek (1941, 14) Fransız ihtilalinin bilgi sistemlerimiz üzerindeki etkisini şöyle özetler:

Birincisi, mevcut kurumların çöküşü bize İhtilalin Tanrıçası olan aklın somut tezahürü olarak görünen tüm bilginin acil uygulanmasını gerektirdi.

Bu alanda da, merkezci liberalizm zafere ulaşacaktı. Bu on dokuzuncu yüzyıl dünya sisteminin diğer sütununun hikâyesidir (bu öykü gerçekte yirminci yüzyılın ilk 60 yılında süren bir hikâyedir). Şimdi liberalizmin on dokuzuncu yüzyıldaki zaferinin resmini tamamlamak için bu hikâyeyi anlatacağız.

Gerçek sosyal dünya on dokuzuncu yüzyıl sırasında dikkat çekici biçimde değişti. Fakat dünyayı algılama, analiz etme ve sınıflandırma şeklimiz daha da çok değişti. Sonrakini algılamadığımız derecede öncekini abartırız. Gerçek sosyal dünyada en çok değişen şey Fransız ihtilali tarafından kutsanan iki doktrinin -değişikliğinin normallığı, halkın egemenliği- geniş kabulüydü. Dünya sistemi siyasetine dalmış kişilere göre, sosyal yapılar üzerindeki halk tercihlerinin etkisini sınırlayabilmek için normal değişikliği neyin ürettiğini anlamak acil hale gelmişti. Bu iş tarih bilimlerinin ve onun yeni kavramsal dilinin icat edilmesine yol açmıştı.¹

Hiç şüphesiz, sosyal analiz ve sosyal teori eski etkinliklerdi ve özelde on sekizinci yüzyıl Avrupası bugün hâlâ okunması faydalı olabilecek önemli teorik tartışmaların merkeziydi. Ancak, bu önceki sosyal analiz gelenegi bugün sosyal bilim olarak adlandırdığımız şey değildi. On dokuzuncu yüzyılda icat edilen sosyal bilim sosyal sistemlerimizin ve özelde modern dünya sisteminin nasıl işlediği ile ilgili sistemli, örgütlü ve evet, bürokratikleşmiş araştırmadır. Bu “sosyal bilim” bir yanda “beşeri bilimler” ya da “edebiyat” öte yanda “tabii bilimlerden” ayrılması ve bunlar arasına yerleştirilmesi gereken bir “bilgi etkinliği” olarak algılanıyordu (Lepenes, 1989).

“İKİ KÜLTÜRÜN” İCADI

1789 ve 1848 arasındaki dönem hem yükselen ideolojilerin hem de yeni ortaya çıkan bilgi sistemlerinin içeriği ve yapısı açısından büyük bir karışıklık dönemiydi. Ne kullanılacak terimlere ne de çizilecek sınır çizgilerine henüz karar verilmemişti (burada temel soru iki mi yoksa üç çizgi mi olduğuydu) ve bunların herhangi biri kesinlikle

1 Bkz. Brunot ve Bruneau tarafından (1937, 617) *devrim* teriminin dönüşümüyle ilgili olarak yapılan tartışma. Bastille’in düşüşünün akşamında XVI. Louis huzursuz biçimde, “O zaman bu bir isyan değil midir? diye sordu. Liancourt Dükü hayır Majesteleri, bu bir devrim” diye cevap verdi. Bu sözcük bir imparatorluğu dönüştüren muazzam bir hareket anlamında bile yeni değildi. Ancak, eski de olsa yeni bir hayatı başlatıyordu.”

hiç bir şekilde kurumsallaştırılmamıştı. O sırada bu siyasi ve entelektüel savaşlar çoğunlukla coğrafi olarak çok sınırlı bir bölgede, öncelikle Büyük Britanya ve Fransa'da, ikinci olarak da Almanya, İtalya ve Birleşik Devletler'de gerçekleşti.

Sosyal bilim sadece, Fransız ihtilalinin dünya sistemi için doğurduğu siyasi sonuçların gölgesinde ortaya çıkmadı. Bu aynı zamanda bilgi sistemlerinin birkaç yüzyıl süren, daha sonra -C.P. Snow'un Cambridge'de 1959'da verdiği ünlü Rede dersleri tarafından tanıtılan bir terim olarak- "iki kültür" olarak isimlendireceğimiz bir kavramın kutsanmasına yol açan dönüşümü çerçevesinde ortaya çıktı (1965).

Bir zamanlar, başka yerde olduğu gibi Avrupada'da sadece bir bilgi kültürü vardı -doğrunun, iyinin ve güzelin araştırılması. Bu farklılaşan ve karşıt epistemolojilere ayrılmamıştı. Bunun yerine, bu tek bilgi kültürünü kimin kontrol edeceğiyle ilgili sürekli bir savaş vardı. Orta Çağ Avrupası'nda Kilise bilginin nihai aracı olduğu; Tanrının hakikatine imtiyazlı bir şekilde ulaşabildiğini iddia ediyordu. Bir anlamda, kendi açısından tüm bilgi teolojikti. Avrupa, özellikle Arap-İslam dünyası aracılığıyla, eski Yunanlıların bilgisini yeniden keşfettiğinde, Kilise onu örneğin Aziz Thomas Aquinas örneğinde olduğu gibi, teolojik bilginin parçası olarak özümsemeye çalıştı.

Modern dünya sisteminin oluşturulmasına kendilerini filozof olarak adlandıran teologların kendilerini Kilise'nin otoritesinden kurtarma çabaları eşlik etti. Kendilerini haklı göstermeye çalışırken insanların, özel bir kurumsallaşmış yorumcular loncasına -teologlar- sahip olan vahiy bilgisinin sınırlamaları olmadan, doğrudan akıllarını kullanarak bilgiye ulaşabileceklerini savunuyorlardı. Filozoflar, Kilisenin dediği gibi, doğa yasaları -doğruluk, iyilik ve güzellik- olduğunu savunuyordu. Filozoflar bu yasaları da (daha iyi olmasa da) herhangi biri kadar iyi algılayabileceklerini öne sürüyordu. Zamanla, on beşinci ve on sekizinci yüzyıllar arasında, filozoflar teologları bir kenara itmeyi başardılar ve bilginin aracılığında eşitlik ve hatta üstünlük kazandılar.

Modern dünya sisteminin ekonomik ve siyasi kurumlarına dahil olan daha pratik insanlar arasında filozofların teologlardan çok daha fazla yardım sunduğu açık değildi. Çalışmaları çok soyut görünüyordu, doğrudan uygulama olanakları çok azdı. Esasen teologların yetki alanı olan üniversiteler filozof ve teologların savaşı sonucunda

acı biçimde zayıfladı ve bilginin oluşturulma ve yayılma merkezi olarak geri çekildi. College de France ve Büyük Britanya'daki Royal Society gibi diğer kurumlar yedek olarak ortaya çıktılar.

1750'de bilginin nerede ve nasıl oluşturulabileceği ile ilgili büyük bir kafa karışıklığı ve belirsizlik vardı. Bilgi kategorilerini tanımlayabilecek isimler hakkında daha da büyük bir afa karışıklığı vardı. Bugün bilim olarak adlandırdığımız olguları tanımlayan çok sayıda terim vardı ve bunlar kayıtsızca ve neredeyse değiştirilebilir biçimde kullanılıyordu.²

Doğa bilimleriyle uğraşanlar artık doğruluk araştırmasının ne teologların ne de filozofların açıklamalarına dayanabileceğini, fakat ampirik gözlemlerin somut dünyasında yer alması gerektiğini ifade etmeye başladılar. Bu tür gözlemlerin diğer doğa bilimcileri tarafından doğrulanabilen ve sonra uygulamadaki problemlere uygulanabilecek geçici yasalar olarak önerilebilen hipotezlere yol açtığını savunuyorlardı.³ 1800 yılı itibarıyla Doğa bilimcilerinin prestiji hâlâ düşük olsa da⁴ tezleri gittikçe daha çok insanı ikna etmeye başladı.

2 “Sosyal bilimlere gelince, fizyoloji, psikoloji, fikirlerin ve duyguların analizi, antropoloji, ideoloji, siyasal ekonomi, siyasal aritmetik, yönetim bilimi, *sosyal sanat*, ahlâk, ahlâk bilimleri ve insan bilimleri terimleri anlamlarına dair bir fikir birliği olmadan rastgele kullanıldı” (Manuel, 1956, 130-131; ayrıca bkz. sayfa 391, not 4). Baker (1964, 215) Condorcet'in 1792'de *sosyal bilim* ve *sosyal sanatı* eşdeğer şekilde kullandığını ve İngilizce'ye çevrildiklerinde bu terimlerin “ahlak bilim” haline geldiğini belirtir (sayfa 220).

3 Bu daha sonra bilimin bilimsel olmayan “sanatlardan” ayrılmasına yol açacaktı; gerçek tek sonuç da bu değildi. Cunningham and Jardine (1990, 14) 1800 itibarıyla hâlâ güçlü bir rakip olan bir diğer sonuçtan söz eder:

“1800”lerde dalların sınıflandırılması mühendisliği güzel sanattan ziyade faydalı bir sanat olarak sanatların içerisine koyacaktı; öte yandan kimya, tarih ve ilahiyat gibi şu anda üniversitelerde ders verilen bütün diğer dallar bilimler içinde yer alacaktı. Gerçek ayrım akıl tarafından yönetilen bilim alanıyla uygulama alanı ya da ampirik alan arasındaki ayrımı; bilim havarileri dünya meselelerinde alışkanlığın yerine akli koymayı umuyorlardı.”

4 “1800”lerin başında, bilim birçok insanın yüzyılın egemen özelliği olarak görmesini sağlayan kültürel ve kurumsal güvene sahip değildi. Onun prestiji teoloji ve klasikler gibi diğer rakip zihinsel etkinlik biçimlerinden daha düşüktü; onlar doğal dünyayı açıklamaya çalışmasalar bile kültürel olarak onaylanmış bilim dallarının güçlü temsilcileri olarak duruyordu. ‘Bilim’ sözcüğü önceki anlamı olan sistematik bilgiyi ya da *scientia*’yı tamamıyla kaybetmemişti – bazı insanlar için mantık, teoloji ve gramer hâlâ bilimdi ve terim hâlâ ‘felsefeyle’ eş anlamlı olarak kullanılıyordu.” (Yeo, 1993, 32-33).

Turner (1974, 2;524) 1820'de *wissenschaftlich*'in Almanya'da "yüksek akademik onur" haline geldiğini savunur.⁵

Hiç şüphesiz, bilimin artan prestijine karşı direniş vardı. Bonald daha 1807'de *Des sciences, des lettres et des arts*'da mutsuz biçimde bunun gerçekleştiğini kaydediyordu. Lepenies'in (1989,9) belirttiği gibi, "bilim ve edebiyat arasındaki genişleyen uçurumda bir modernite işareti ve dolayısıyla bir gerileme belirtisi görüyordu."⁶ Öte yandan, Cariyle 1829'da *Edinburgh Review*'da yazarken olup bitenler hakkında çok daha umutlu görünüyordu. Şöyle söylüyordu:

Metafizik ve ahlâk bilimleri geriliyor, fizik bilimi ise her geçen gün daha çok saygı kazanıyor ve dikkat çekiyor... Mekanik olarak araştırılamayan ve anlaşılamayan şeyler hiç araştırılmaz ve anlaşılamaz (Ross, 1962, 69-70'de belirtilmiş).

Belli bir anlamda, doğa bilimcilerinin (sözcük henüz ortaya çıkmamıştı) bilgi etkinliğinin birleşik bulanıklığından ayrılacak ve başkalarının dışlanacağı belli etkinlik türleri için bir sığınak oluşturmaktı. Doğa bilimleri kendilerini hakikat araştırmasının tek muhafızı olarak sunuyordu. Bunlar, doğa bilimcilerine göre içinde bulundukları etkinlikten oldukça farklı bir şey olan felsefe mektuplarından ayrılmalıydı. Bu entelektüel "ayrılıkta" başarılı olabilmek için doğa bilimcilerinin güvenli bir kurumsal temele ihtiyaçları vardı. Kendilerini üniversitelere yerleştirmeye ve yeni oluşturulmuş doğa bilimi fakültelerinde örgütsel hücreler oluşturmaya başladılar.

5 Yine de, bilim ve beşeri ilimler arasındaki ayrımın ne kadar erken gerçekleştiği hakkında ihtiyatlı olunmalıdır. Proctor şunu savunur (1991, 75): "Geç on sekizinci yüzyıl ve erken on dokuzuncu yüzyıl Alman ilim adamı entelektüel olduğu kadar ahlâki kültürün de taşıyıcısı varsayılıyordu. *Wissen* (bilim) aynı şekilde teoloji, tıp, hukuk ve felsefe çalışmasıydı. *Scholarship* ya da *study Wissen*'in anlamını *science*'dan daha iyi yansıtır. Ross (1962, 69) *felsefe ve bilim* terimlerinin 1820'de hâlâ birbiriyle değiştirilebildiğini; fakat bunların 1850'de net şekilde ayrılmış olduğunu; felsefenin teolojik ve metafiziksel, bilimin ise deneysel ve fiziksel bilim dalları haline geldiğini ifade eder. Schweber (1985, 2-3) bilinen ve bilinebilen her şeyi bildiğinde ısrar eden erken Viktorya dönemi entelektüel elifinin (yaklaşık 1830-1850) hâlâ bilgelik kültüne sahip olduğunu hatırlatır." University of London'da ilk matematik profesörü olan Augustus de Morgan'ın eğitilmiş biri için minimum standardın "her şey hakkında bir şey ve bir şey hakkında her şeyi bilen" biri olduğunu söylediğini belirtir.

6 Bonald, sosyal bilimi faydalı hiçbir şey üretemeyen "boş bilgi merakları" olarak isimlendiren Bossuet'in önceki ve alaycı görüşlerinin mirasçısıydı. Bu onun *Traite de la concupiscence*'inde bulunur. Bousset'in sosyal bilim doktorlarını "eski madalyonların ve böcek çeşitlerinin toplayıcıları" arasına sokan Hauser (1903, 387) tarafından zikredilmiştir."

Doğa bilimcileri bu yola girdiklerinde, “beşeri bilimciler” benzer örgütsel hücreler kurmaya çalışarak (Lee ve Waller stein, 2004, özellikle 1-3. bölümler) kendilerini savunmacı şekilde karşılık vermeye zorunlu hissettiler. Bu şekilde, üniversite bilgi sistemlerinin hem üretimi hem de yeniden üretimi merkezi olarak canlanmaya başladı. Fakat bu farazi atası ortaçağ üniversitesinden farklı türde bir üniversiteydi. On sekizinci yüzyılda, üniversite muhtemelen “kavgaacı öğrencilerden” oluşan bir yere dönüştü (Ziolkowski, 1990, 220-236). On dokuzuncu yüzyılda, ortaçağ üniversitesinden oldukça farklı profesyonelleşmiş bir üniversiteye dönüşecekti. Akademisyenler gelirlerini üniversiteden elde edecek ve bizim bölüm olarak adlandıracağımız ve muhtemelen disiplinler arası ayrımlara dayalı örgüt birimleri haline gelmeye başlayan birimlere tam zamanlı olarak atanacaklardı. Bu bölümlerde, öğrenciler de tam zamanlı olarak ciddi bir eğitim görüyorlardı.⁷

Böyle bir yapıyı kurmak zaman alacaktı. Bu kolay olmayacaktı. Oxford 1800 ve 1817’de yeni kanunlar benimsedi, hem Literae Humaniores (klasik bilimler, tarih, dil bilimleri) hem de bilim ve matematikte unvanlar oluşturdu (Engel 1974, 1:307). Edebiyat ve bilim fakülteleri arasındaki ayrım Fransa’da 1808’e dayanır (Aulard, 1911). Bununla birlikte, 1831’de Sir William Hamilton *Edinburgh Review*’de (53, Haziran, 384-427) “Universities of England-Oxford,” isimli bir makale yazmayı hâlâ gerekli görüyordu. Bu makalede üniversiteyi, “eğitimin herhangi bir konuyu derinlemesine işleme niteliğine sahip olmamakla birlikte her biri bütün konuları öğretmek zorunda olan üniversite hocalarından ziyade iyi bildikleri bir dersi öğreten profesyoneller tarafından yürütülmesi gerektiğinin farkına varmaya çağırdı (Engel, 1974, 313). Akademisyenler artık üniversitelerde uygun ve farklı yerlerini buluyordu. Akademisyenlerin ekonomik temeli artık ikili hale gelmişti, üniversite atamaları ve kitaplardan alınan telif

7 “Modern dualistik [öğretim ve araştırma] profesörlüğü ve özellikle atamalardaki baskın biçimde disiplinle ilgili ölçütler geniş akademik dünyada çeşitli koşulları gerektirir. Özelde, iyi tanımlanmış akademik toplulukların varlığını varsayar; bu toplulukların katılımcılarının ünü yerel yöneticiler tarafından atamalar hakkındaki kararlarının temeli olarak en azından kabaca değerlendirilebilir” (Turner, 1974, 2:510). “*Wissen*”in Alman üniversitesindeki yükselişi, üniversiteye ve mesleklere giriş üzerindeki sınırlamalar ve bununla ilgili yüksek standartlar öğrenciler üzerinde belirgin bir etki yaptı.

“İlim adamlığı üzerindeki değerin gittikçe artması ve yine gittikçe zorlaşan mesleki sınavlar nedeniyle daha sıkı çalışmak zorundaydılar” (McClelland, 1980, 202).

hakları; ikincisi beşeri bilimciler için doğa bilimcileri için olduğundan daha önemliydi.⁸

“Bilim” ve “beşeri ilimler” arasındaki epistemolojik fark ve kavga kurumsallaştırıldı. Bilim metod açısından ampirik, tanım olarak nesnel ve mümkün olduğu kadar nicel genel kanunların peşinde bir etkinlik olarak tanımlanıyordu. Beşeri ilimler metod olarak yorum-bilgisel olarak tanımlanıyor, genel kanunları indirgemeci yanılsamalar ve sonuç olarak tanım itibarıyla nitel sayıyorlardı. Daha sonra, bunu nomotetik ve idiografik epistemoloji arasındaki fark olarak isimlendirmeye başlayacaktık. Bunun yanında, bu epistemolojiler arasındaki basit bir farktan ibaret değildi. Her taraf karşı tarafı entelektüel olarak, yararsız ve hatta zararlı olmasa da, şüpheli etkinlikler içinde görme eğilimindeydi.⁹

1859’da, Prens Albert, İngiliz Biliminin İlerlemesi derneği başkanı olarak şu açıklamada bulunuyordu:

Tümevarımsal bilimler, gerçeklerin alanıdır... Bu sayede bir yol, bir çocuğun bile bilmeden hakikatin doruguna çıkabileceği bir merdiven elde ederiz (Benson, 1985, 299’da anılmış).

John Henry Newman buna bilimin bize sadece görüngüleri getirdiğini söyleyerek karşılık veriyordu... “Onun gerçeklerini almalı ve onlara bir anlam vermeliyiz” (Benson, 1985, 300’de anılmış). Matthew Arnold daha da ileri giderek şu değerlendirmede bulunuyordu: “Beşeri bilimcilerin görevi ‘salt’ bilgiyi davranış hissimizle, güzellik duygumuzla ilişkiye sokmaktır.” (Benson, 1985, 301’de anılmış).

8 “[On dokuzuncu yüzyılda] Aydınların *profesyonelleşmesinin* önemini de belirtmeliyiz. On sekizinci yüzyılda, felsefeciler güçlü kişilerden maaş alır, onlar tarafından korunur ve başka türlü onlar tarafından desteklenirdi. On dokuzuncu yüzyılda, iki nedenle finansal olarak daha özerk hale geldiler: Bir yanda üniversite atamalarının önemi, diğer yanda kitaplarının satışının ve dolayısıyla telif ücretlerinin artması” (Rosan-vallon, 1985, 169, n. 2).

9 On dokuzuncu yüzyılın ortalarında, Renan tarihsel ve eleştirel çalışmaların “hak edilmiş bir ihmale” uğrayacağını tahmin edecekti (Super tarafından alıntılanmıştır, 1977, 231). Pozitivizmi dini inanca temel bir itiraz haline getiren buydu. Bu insanların herhangi bir anlamlı teolojik tartışmaya girme yeteneğini sorguluyordu ve hiçbir şey bundan daha önemli olamazdı.” (Cashdollar, 1989, 6-7). Yine de, Peter Gay’in gözlemlediği gibi (1993, 448): “Dindar Hristiyanlar bile, dinden uzaklaşmadan rahatsız olsalar da, [Viktorya döneminde] dönemlerinin bilimsel yüzyıl olduğu önermesine bağlıydı. İnancın o kadar yaygın ve o kadar sıradandı ki neredeyse hiç belge gerektirmez.

Bir hareket olarak Romantizm, büyük oranda, doğa bilimlerinin edebi ve metafiziksel olan ne varsa her şeyi gittikçe daha çok küçümsemesine bir tepkiydi. Dale şu değerlendirmede bulunur (1989, 5):

On dokuzuncu yüzyılın temel entelektüel tarihi tam anlamıyla [hümanistler tarafından] Hristiyanların kayıp bütünlüğünün yerine, Carlyle'nin dokunaklı biçimde belirttiği gibi, Fransız ihtilalinin külleri üzerinde kurtarıcı bir inancı yeniden diriltme çabasını koyma arayışı olarak tanımlanabilir... [Romantizm] modern dünya için Hristiyanlığı yeniden yarattı, onu sosyal ve bireysel bütünlüğe ilgili metafiziksel bir görüş olarak sekülerleştirdi.¹⁰

Düzenli değişimin kaynağı olan sosyal gerçeklikle ilgili bağdaşık bir anlayış ihtiyacının sosyal bilimlerin -asına bakılırsa, yeni disiplin türlerinin- oluşmasına yol açması bu bağlamda oldu.¹¹ Doğa bilimcileri ve beşeri bilimciler bu yeni ortaya çıkan bilgi alanını kontrol etme iddiasında bulundular. Bilim adamları bilimsel metod kurallarının fiziksel ve biyolojik etkinlik için olduğu kadar insan etkinliği için de geçerli olduğunu, çünkü bilimsel analiz kurallarının evrensel olduğunu savunuyorlardı. Beşeri bilimciler ise, buna karşı, insanların, doğa bilimcilerinin araştırma konularının aksine, kendi kaderlerini etkileyen bilinçli aktörler olduğunu, dolayısıyla etkinlikleriyle ilgili herhangi bir analizin yasa benzeri genellemelerin mekanik kullanımına tabi kılınamayacağını savunuyordu.

- 10 Yeo (1993, 65) bilim ve romantizmin "etkinlikleri için bir seyirci kitlesi yaratma" ortak arayışında diyalektik olarak ilişkili olmaktan daha az karşıt olduğunu savunur; bazı durumlarda kendilerini aynı klientler için mücadele eder görüyorlardı. Knight buna şu gözlemler ekler (1990, 8): "Yeni bilim adamlarının kendileriyle ilgili imajları büyük oranda romantik temalar tarafından oluşturulacaktı -dahilerin eseri olarak bilimsel keşifler, çıkarsız ve kahramanca bir arayış olarak bilginin izlenmesi, dramatik tarihte bir aktör olarak bilim adamı, bilimsel bir elitin özerkliği." Whewell'in 1833'de icad ettiği *bilim adamı* teriminin Büyük Britanya'da on dokuzuncu yüzyılın sonuna kadar genel olarak benimsenmemesinin nedeni "Michael Faraday ve T.H. Huxley gibi bazı önemli bilim adamlarının çalışmalarını daha geniş felsefi, teolojik ve ahlaki kaygıların parçası olarak düşünmeyi tercih etmeleriydi" (Yeo, 1993, 5).
- 11 Henri Hauser 1903'de (s. 5) "Fransız ihtilalini izleyen zamanların açık şekilde sosyal bölünme, sınıf çatışması, açık yansıtma ve açık eleştiri zamanları olduğunu" yazıyordu. O zaman, sosyal bilimlerin ilk defa tam olarak açığa çıkmasının Fransız ihtilalinden sonra ve özellikle on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında olmasına şaşılacak bir neden yoktur. Hauser ayrıca Paris Komününün bilgi kurumları üzerindeki etkisini belirtti. "1871 Mayıs ayının korkunç baskısından sonra, sosyal problemleri sokak alanından bilim alanına taşımak her zamankinden daha gerekli görünüyordu. Bunun yanında, 4 Eylül Cumhuriyeti, 1848'deki önceki tecrübesi gibi memurlara ihtiyaç duyuyordu. Bunlar imparatorluk dönemi kadrolarından devşirilerek istenmiyorsa uygun bir eğitimle yetiştirilmeleri gerekiyordu" (134-135.)

Sosyal bilimler hangi yola girecekti? Genel cevap sosyal bilimler olarak oluşturulacak şeyin uygulayıcılarının bu soru hakkında muazzam şekilde bölündüğünü ve günümüze kadar da hatırı sayılır ölçüde öyle kaldığıdır. Kimi sosyal bilimciler bilimsel bir yol seçecekler, diğerleri beşeri bir yol seçecekler, yine diğerleri arada hareket etmeye çalışacaktı.¹² Bütünsel disiplinler kolektif seçimler yaptılar, fakat buna ek olarak her disiplinin örgütsel çerçevesi içerisinde yapılmakta olan bireysel seçimler vardı. Bunu değerlendirmek için sırasıyla, (1) sosyal bilimin açık biçimde sosyal reformizmle ilişkilendirme derecesine (2) nesnelliğin doğası ve değer tarafsızlığının erdemleri hakkındaki tartışmalarla bağlantılarıdır ilan sosyal bilimi “profesyonelleştirme” çabalarına bakmalıyız. O zaman sosyal bilimlerin ayrı disiplinleri olarak belirtilen şeyin nasıl ve niçin kurumsal varlık kazandığını daha iyi değerlendirebiliriz.

SOSYAL HAREKET OLARAK SOSYAL BİLİM

Fransız ihtilali, verdiği sözler ve algılanan başarısızlıkları sonrasında, genel olarak bilim -daha sonra da, özellikle sosyal bilim- insani iyileşmeye alternatif bir yol olarak görülmeye başlandı. Knight (1984, 3) bu görüşü kısa ve öz bir şekilde özetler:

Refahı getirecek ve sefaleti yok edecek olan siyasi devrim değil, bilimsel gelişmeydi. Bu hem daha önce parmak hesabıyla, geleneksel rutinlerle yapılan etkinliklere uygulanacak bilim vasıtasıyla, hem de

- 12 Tartışma yoğundu: “Fransız ihtilali tarafından ortaya çıkarılan büyük düşünce devrimi sosyal problemlerin ele alınmasında en dikkat çekici şeydi. Descartes”den beri tüm bilginin birliği anlayışı genellikle egemen olmuştu. Tüm olgular, aynı metotla (sosyal bilimlerin matematiksel metoduyla) nihai olarak anlaşılabilirdi. Ancak, Fransız ihtilaliyle birlikte, sosyal olguların özel muamele ve özel metodoloji gerektiren özel bir sınıf oluşturduğu fikri ortaya çıktı. Sonsuza kadar değişmeyen yasalar, doğa bilimleri için geçerli olabilir; çünkü doğa sonsuzdur ve değişmezdir, fakat insan toplumu devirden devire sürekli değişim (ilerleme) geçirmektedir. Bu nedenle sosyal bilimlerin özel görevi ezeli yasalar aramak değil, bizzat değişimin yasasını bulmaktır (Grossmann, 1943, 386). Ama elbette, bir değişim yasası olsaydı, o zaman bu içinde hiçbir şeyi tarihselleştirmedığımız ebedi yasa olurdu. Yine de, beşeri toplum hakkında tersi sonuç çizilebilirdi. Sosyal siyasetin -felsefe, klasikler ve tarih- bu geleneksel rehberliğinin “hiç değilse, devletin ideal biçimi üzerinde gelenek, kural ya da nutuk biçiminde rehberliği sağladığı söylenebilirdi. Yeni doğa bilimleri kesinlik ve ilgili akıl yürütmenin olasılığını sunmuş görünüyordu” (Checkland, 1951, 48). Checkland bize 1783’te Condercefin akademisyenlerden “ahlak bilimlerine doğa bilimlerinin felsefesini ve yöntemini” tanıtmamasını istediğini hatırlatır.

“bilimsel” düşünüş şekillerinin genel olarak benimsenmesiyle olacaktı. Bu bir masumiyet ve inanç asrı olan *bilim çağının* programıydı.

Sosyal bilimin ondokuzuncu yüzyılda bir üniversite disiplini dizisi (ve hatta tek disiplin) olarak değil, daha ziyade bir sosyal hareket olarak yaşamına başlaması bu masumiyet ve inanç bağlamında oldu. L.L. ve Jessie Bernard (1943, 33) bu hareketi şu sözcüklerle tanımlıyordu.

Bu hareket gerçekleştirmiş olabileceği herhangi spesifik bir şeyden çok daha dönemseldi. Zira teolojik yönelimli bir toplumdan bilimsel düşünüşlü bir topluma geçişi temsil ediyordu. Sosyal Bilim [on dokuzuncu yüzyılın ilk üçte ikilik bölümünde] tüm sosyal bilimler için jenerik bir terim değildi; teoloji nasıl eski feodal dünyanın diniyse bu da endüstrileşmenin eşiğinde olan bir toplumun diniydi.

Bu sosyal bir hareket olduğu için, başlangıçtaki ifadesi üniversitelerde değil, sosyal bilim kuruluşları olarak adlandırılan yapılar içerisinde gerçekleşti; bunlardan en önemlisi önce Büyük Britanya’da ve Birleşik Devletler’de, daha sonra da Almanya’da ortaya çıktı. Bu kuruluşlar zamanın sosyal kötülüklerini anlama ve düzeltme güdüsünün ürünü, sosyal reform güdüsünün çocuğuydu (Bernard and Bernard, 1943, 25-26). Daha sonra sosyal bilimler üniversite yapıları içerisinde kurumsallaştırıldığında bu odak noktasını kaybetmeyeceklerdi.¹³

Büyük Britanya’da bu kuruluşların en erkeni istatistik kurumlarıydı. Manchester İstatistik Kurumunu kuranlar “ortak sosyal ideolojiler, [özellikle de] sosyal reforma bağlılık tarafından birleştiriliyordu. (Elesh, 1972, 33). Hakkında veri topladıkları iki önemli konu kamu sağlığı ve eğitimdi. “İstatistikçilerin zihinlerine egemen olan kentleşme” idi (Cullen, 1975, 135). 1832’nin siyasi kargaşası içerisinde, o zaman Ticaret Odası Tahıl Gelirleri Denetçisi olan William Jacob bir istatistik departmanı oluşturulması çağrısında bulundu. Bunun nedeni olarak şunu öne sürüyordu:

Kamu işleri konusundaki huzursuzluğu gidermenin ve memnuniyeti yaymanın en iyi şekli onların durumunun ve idaresinin açık

13 “Yeni sosyal bilimler ve değişen sosyal koşullar ile baş etmek için yeni siyasal ve kültürel kurumların oluşumu hakkındaki genel bir toplumsal kaygı arasında yakın bir bağlantı ... vardı” (Wittrock, 1993, 303). Yine de, ne olduğu hakkında bu bir şekilde farklı görüşe bakın: “Bu, reformist bir sosyal bilimin akademik bir sosyolojinin gelişmesini ‘engellemesi’ değil; daha ziyade ‘ sosyolojinin’ kökenlerinin reformun engellenmesinde olmasıdır” (Goldman, 1987,171).

ve net biçimde ortaya çıkarılmasıydı... Kamu işleriyle ilgili geçerli bilginin daha genele yayılması çoğu zaman yanlış temsil ve ya da abartı tarafından oluşturulan ve hükümet için rahatsızlık yaratan ve en azından kamu hissiyatını geçici olarak huzursuz eden heyecanı ve parti ruhunu sınırlayacaktı (Cullen, 1975, 20'de anılmıştır).

Jacob yalnız değildi. Abrams (1968, 38) “1830’larda fakirliğin *sansculot-tism’in* babası olduğu korkusunun sosyal araştırma için güçlü bir güdü olduğunu” öne sürer.

1856’da Sosyal Bilimlerin Geliştirilmesi Ulusal Birliği –ya da diğer adıyla Sosyal Bilimler Birliği (SSA)– özellikle yasama işlerine yardımcı olarak kurulmuştu.¹⁴ Rodgers (1952) sosyal reformcuların, sosyal işçilerin, avukatların, eğitimcilerin, ekonomistlerin, doktorların ve üyelerini bir araya toplayan işadamlarının birleşmesini “yeni bir bütün” olarak isimlendirir (s. 283), fakat bu “her şeyin Parla-mento’nun Yasalarıyla gerçekleştirilebileceğine inanan bir bütündü.” (s. 289). Goldman birliği bundan daha az şekilsiz görür: “Sosyal Bilimler

14 Kurum, sabık Liberal başbakan Lord Russell’in desteğiyle Kanun Tadili Derneği ve Ulusal Reform Birliği” nin toplantısı sonucu kuruldu. Sosyal reform için bağlılık ve uzmanlık bilgisinden yoksun bir yasama meclisine uzman rehberliği sağlamak için tasarlandı” (Goldman, 2002, 58). Hızlıca iki isim değişikliği geçirdi. İlk olarak, Halkın Ahlakı ve Sosyal Gelişmesi Ulusal Birliği, sonra da Kanun Tadili Ulusal Birliği olarak adlandırıldı. Sonunda kalıcı ismi sosyal Bilimi Destekleme Ulusal Birliği adını aldı. Bu isim hâlâ biraz uzun olduğu için Sosyal Bilimler Birliği olarak anılmaya başlandı. Goldman örgütsel sürecin tarihini 27-66. sayfalarda verir. Bu isimler SSA’nın “devletçi” yönelimini yansıtır: “Onun liberalizmi rasyonelliği ve sistematikleşmeyi ödüllendiren faydacı türden bir liberalizmdi ve bu amaçları gerçekleştirmek için gerekli kontrol derecesiyle büyük oranda ilgilenmiyordu ve bireysel haklara dayalı tezlere karşı dikkatsizdi” (Goldman, 2002, 133) “Birlik hangi koşullarda refleks olarak devlet eylemine dönüyordu? Üç tip müdahale açıktır ve şu isimler verilebilir: “Özgürlük reformları, koruyucu reformlar ve en önemlisi ‘idari müdahalecilik’” (Goldman, 2002, 266). Ve “sosyal bilimin güçlendirilmiş sosyal yönetimin temelini oluşturacağı” inancında başarısı tarafından haklı çıkarıldı: “SSA 1886’da dağıldığında, onun muhalifi olan *The Times* övgüsünde aşırıya kaçıyordu: Hukuk, güvenlik, eğitim ve sanat veya ulusal sağlık alanında hiçbir tadel yoktur ki hayata geçirilmeden, ilk önce Sosyal Bilimler Birliği tarafından telkin edilmiş olmasın.” (Goldman, 2002, 19, 21). Goldman (2002, 14) SSA’nın “karizmatik otoritelerden ziyade uzman ve profesyonel bilgiye dayanırken” Weber’in ideal tipi bürokrasisinin özelliklerini canlandırdığı” şeklindeki ilginç gözlemi yapar. Bu Viktorya dönemi ortalarında yetkin ve iyi kaynaklara sahip ideal tipte bir bürokrasinin yokluğunda yaratılan boşluğu doldurmak için oluşturulan gönüllü bir kuruluşu.”

Birliği tarafsızlık söyleminin, iki taraflı bir görüntü geliştirmesinin arkasında temelde Liberal bir Topluluktu” (1986,101).¹⁵

Birleşik Devletler’de de benzer gelişmeler vardı. İç Savaş 1865’de sona erdiğinde, Amerikan Sosyal Bilimler Birliği (ASSA) kuruldu, “bu birlik hızla değişen toplumlarını anlamak ve geliştirmek isteyen soylu New England entellektüelleri tarafından destekleniyordu” (Haskell, 1977,vi). Fakat aynı zamanda, Haskell bu reform hissiyatına ek olarak ASSA’yı otoriteyi savunma, birbirine bağlı bir kitle toplumunda fikirler ve ahlâki değerlerde sınırsız rekabetin yıpratıcı sonuçlarına karşı kurumsal engeller koyma yönünde Tocquevilleci bir dürtü içerisinde görür. (1977, 63)

Bunu benim *merkezci liberalizm* olarak adlandırdığım “muhafazakâr reform hareketi” olarak isimlendirir.

Gerçekte, 1865’de Birleşik Devletler’de örnek niteliğindeki *Nation* isimli sol-liberal magazini kuran Edwin Godkin aynı zamanda 1869’da ASSA’nın da en önemli kurucularından biriydi. Kurucu toplantı hakkında şöyle yazmıştı:

ASSA halkta erkeklerin toplumdaki ilişkileriyle ilgili uygun bir ayarlama yapılmasından daha hassas, daha önemli başka bir mesele olmadığı algısını uyandırmaya katkıda bulunursa topluma büyük bir hizmet verir; diğer konularla ilgili olduğu gibi bununla ilgili olarak da, onu özel bir araştırma haline getiren erkekler bunu yapmayanlardan daha çok dinlenilmeye layıktır. (*Nation*, november 4, 1869, s. 381; Goldman, 1998, 22’de anılmış)

Sosyal bilim reform hareketi Büyük Britanya ve Birleşik Devletler’de belki de en güçlü iken, *Association Internationale pour le Progres des Sciences Sociales* 1862’de Brüksel’deki bir toplantıda kuruldu;

- 15 [Büyük Britanya’daki ampirik araştırmalara yönelik] güçlü biçimde egemen dürtü sosyal reformu gerçekleştirmek için faydalı bilgi toplama ihtiyacıydı. Kraliyet İstatistik Derneği ve Sosyal Bilimler Birliği üyelerinin kendileriyle ilgili imajı bir sosyal reformcu imajıydı. Sosyal araştırmayı sosyal reformu gerçekleştirmek için bir araç olarak görüyorlardı” (Cole, 1972, 99). Bu hissiyat Kırım Savaşı, 1867’de oy kullanma hakkının genişletilmesi ve askere alma ihtiyacı tarafından güçlendirildi: İmparatorluğun kalbinde fakirlik yarası varken tüm ulusun desteği ve güveni nasıl sağlanabilir-di?” (McGregor, 1957, 156). Cole’un tutarsızlık olarak gördüğü şeyi Goldman (1998, 5) SSA’nın gücü olarak görür: “Yıllık kongresi, taşra ve merkezdeki Liberal elitleri bir araya getirmeye yardım etti ve aynı anda geleneksel ve radikal olan Gladstone liberalizmini oluşturan sosyal çıkarların -dinci uzlaşmazlar, iş adamları, işçiler, üniversite hocaları, sosyal reformcular, iyiliksever Whig aristokratları ve taşra basınından oluşan- karmaşık ve çelişkili amalgame güçlendirdi.

bu toplantıda Belçika, Hollanda, Büyük Britanya, Fransa, Almanya, İtalya, Rusya, İsviçre ve Birleşik Devlet-ler'den delegeler bulunuyordu (Villard, 1869), fakat bu ancak 1866 sonrasına kadar hayatta kalabildi (Goldman, 1987).¹⁶

Almanya'da benzer bir sosyal bilim hareketinin gelişmesi ancak Almanya'nın birleşmesinden bir süre sonra oldu. Buna *Verein für Sozialpolitik* adı verildi. Almanlar hedefleri konusunda daha açıktılar. Hareketin ismi sadece sosyal bilim değildi, aynı zamanda sosyal politikadan da söz ediyordu. Diğerleri gibi o da beraberinde ilim adamları ve iş adamlarını, memurları ve özgür profesyonelleri getiriyordu (Lindenaub, 1967, 6). Krüger'in (1987, 71) belirttiği gibi:

Verein egemen sosyo-bilimsel paradigma ve sosyo-politik inanç arasındaki açık bağıdır. 1870'lerden itibaren Tarih Okulu Alman siyasi ekonomisinde öncü eğilim olarak ortaya çıkmıştı. Buna ilim adamları ve kültürlü burjuva arasında var olan, modası geçmiş kurumsal sistemin işçi sınıflarının durumunun iyileştirilmesi lehinde değiştirilmesi gerektiği şeklindeki egemen görüş eşlik ediyordu. Akademik bilgi ve sosyo-politik inançlar bu şekilde birbirini meşrulaştırıyor ve harekete geçiriyordu. Verein "sosyal reformların muharebe karakolu, yani, kültürlü burjuvazinin sosyal reformlara bağlılığı için bir platformdu."¹⁷

Soru bunların ne tür reformlar olduğuydu. Bir taraftan, girişim çevreleri bazan *Verein für Sozialpolitik* ve sosyal demokrasiyi aynı kategoriye koyuyorlardı; bunlar işçi sınıflarına çok yakın olmakla suçlanıyordu" (Plessen, 1975,59). Gerçekte, düşmanca eleştiriler Verein akademisyenlerini *Katheder-Socialisten* ya da profesörlük sosyalistleri olmakla suçluyordu (Dorfman, 1955b, 18).

Fakat mesele de zaten budur. Bunlar devrimci değil, *Katheder-Sozialisten* idiler. Sosyal reform hareketi yaşamına, serbest ticaretin

16 Yine de Goldman (1998, 5) şu ısrarda bulunur: "Bu sosyal bilimin ve kıta üzerindeki benzer siyasi ve mesleki kuruluşlar arasında serbest ticaret, özgür kurumlar, özgür ifade ve temsili hükümete işaret eden İngiliz Liberalizmi'nin yankılanmasının güçlü bir örneğiydi." Goldman'ın "uluslar arası liberalizm" olarak adlandırdığı şey bilimsel metod ve uzmanlığa ortak inançtan; sosyal problemlerin ulusal ve uluslararası forumlarda tartışılıp çözülebileceği ortak inancından; toplumsal konsensüse ortak bir ilgi, ölçülü reform ve aydınlanmış kamu yönetimi; siyasi özgürlük, barış ve serbest ticarete ortak bağlılıktan oluşuyordu." (17-18).

17 1848-1914 dönemindeki Alman sosyal araştırmasının baskın özelliklerinden birisi işçi sınıfından insanlarla ve onların problemleriyle ilgilenmesiydi. Temelde eylem ve reform ihtiyacı tarafından güdüleniyordu" (Oberschall, 1965, 137).

erdemlerine yaptıkları vurguyla birlikte 1820-1850 döneminin “Berlin ekonomistlerinin” “Manchesterizmi” olarak adlandırılan şeye karşı entelektüel muhalefette başlamasına rağmen (Lindenlaub, 1967, 2), hareket Marksist Sosyal Demokrasinin de muhalefetine uğruyordu.¹⁸ Bunların temel analizi çok merkezciydi:

Verein für Sozialpolitik'in kurucu kuşağı ekonomik liberal çevrelerin tepkici sosyal tutumu ve Sosyalistlerin sosyal devrimci talehüdü sosyal gerilimleri kötüleştirdi ve sınıf çatışmasına ve devrime yol açtı. Sallanan sosyal düzeni istikrara kavuşturmanın tek yolunun sadece sosyal reformlar olduğunu düşünüyorlardı. (Lindenlaub, 1967, 4)¹⁹

- 18 “Çinli reformcular Marksizmsiz sosyal reform istiyorlardı” (Ringer, 1969, 139). 1897’de Verein’deki önde gelen figürlerden biri ve belki de baş *Katheder-Sozialist* Gustav Von Schmoller yirmi beşinci yıldönümünü kutlayan Verein’in Cologne kongresinde açılış konuşmasını yaptı. Verein’in merkezci siyasi yerinin altını çiziyordu: “Sosyal Demokratlar sosyal reform hareketini başlatanın her zaman bizim değil onların etkinliğolduğunu vurgulamıştır. Bu belli bir açıdan doğrudur. Onların etkinliği siyasi olarak örgütlenmiş güçlerine dayanıyordu. Sosyal Demokrasi güçlü bir sınıf çıkarını temsil eder. Biz bir avuç akademisyen ve humanist uygulayıcılarız. Sosyal Demokrasinin başarabildiği ve başarmak istediği şeyi başaramazdık ve buna çalışmıyorduk. Fakat bu diğer şeyleri başaramayacağımız anlamına mı gelir? Girişimciler bizi her zaman işçi sınıfına karşı çok dostça davranmakla suçlamışlardır. İşçi dostu olmuşuzdur ve öyle olmak istiyoruz, çünkü kültürlü davranış (*Gesittung*) ile gelir arasındaki aşırı uçurum, gelecek için, toplumumuzun ve devletimizin alt sınıflarının yaşam standardını yükseltmekle düzeltilmesi gereken en büyük tehlikeyi temsil ettiğine inanıyoruz. Fakat bu, ekonomik ordunun liderleri ve subayları olarak meziyetlerini her zaman kabul ettiğimiz girişimcilerin düşmanı olduğumuz anlamına gelmez” (Schmoller, 1920 [1897], 26). Schmoller çok tutarlıydı. Yirmi beş yıl önce, 1872’de, Verein’in ilk toplantısında, toplumumuzu bölen derin ayırmadan, girişimciyi işçiye, mülk sahibi sınıfı mülksüz sınıflara karşı tavır almaya iten çatışmadan, sosyal bir devrim tehlikesinden endişe ettiğini söylüyordu (Rueschmayer and von Rossen, 1993, 49’da alıntılanmıştır). Verein’in kurucularından bir başkası ve önde gelen *Katheder Sozialist* Brentano, Schmoller’e yazdığı bir mektupta “sosyalist ya da mutlakiyetçi bir despotizme” eşit derecede karşı olduğunu ifade etmişti (Gay, 1993, 469). Bkz. ayrıca Verein’i sınıflar arasında bir aracı olarak isimlendiren Plessen (1975,104). Verein’in merkezci konumu sendikacılığın ilerlemesini kabule hazır olan, fakat karışık olarak, sendikalara işlevlerini ve taraftarlarını kısıtlamaya yönelik endüstriyel bir ahenk için bir dizi tedbir dayatmaya çalışan İngiliz SSA’nınkine oldukça benzerdi. SSA sosyal dayanışmanın bu tür toplu gösterilerinde -sınıfların uzlaş-tırılmasında kendi kendine atamış olduğu rolün tezahürü- çok başarılıydı” (Goldman, 2002, 201, 205).

- 19 Her yerde, merkezci liberalizm sosyal bilimciler tarafından paylaşılr gözükten iki temel inanca sahipti. Biri, “oy kullanma hakkı verilen tüm yurttaşların ekonomik olarak güvende ve eğitilmiş olması gerektiği. Çoğu insan için, liberal yurttaş ideali gerçekleştirilmesi her bireyin görevi olan bir gelecek modelinden başka bir şey değildi” (Langewiesche, 1993, 49). Bu sınıfsız bir toplum “görüşü” yarattı; böyle bir

Plessen Verein'in sosyopolitik programının ve Bismarck'in sosyal yasama programının benzerliğine işaret eder. Daha da ileri giderek, "Bismarck'm çıkır açan yasalarının *Verein für Sozialpolitik*'in çalışması olmadan mümkün olmayacağını öne sürer" (1975,127).

SOSYAL BİLİMLERDE PROFESYONELLEŞME VE DEĞER TARAFSIZLIĞI

Merkezci liberalizmin tecessümü olan bir sosyal reform hareketi olarak sosyal bilimin açık başarısı şeklinde adlandırılabilir. Şeyye rağmen, akademisyenler ve akademisyen olmayan orta sınıf reformcuların birleşiminin akademik yarısı oynadıkları rol konusunda gittikçe artan biçimde rahatsız olmaya başladı. Akademisyenler sosyal düzende daha özerk ve daha belirgin bir rol talep ediyordu. Bu sosyal bilim derneklerinden gittikçe uzaklaşmayı ve profesyonel, salt akademik yapılar oluşturmaya gerektiriyordu.

Akademisyenler şimdi aydınların on yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda çok yaygın şekilde kabul edilen (Torstendahl, 1993, 115) ve on dokuzuncu yüzyılda sosyal bilim derneklerinin çatısı altında hâlâ meşrulaştırılan akademik bilgiye sahip oldukları iddiasını reddedereklerdi. Bunun yerine akademisyenlerin profesyonelleşmesi

Otoriteyi tesis etme aracı olarak savunuluyordu; bu o kadar güvenli şekilde yapılacaktı ki gerçeklik ve onun savunucuları, itaatini bütün insanlardan, tüm geleneklerden ve hatta en yüksek değerlerden geri çekme tehdidinde bulunan bir halk kitlesinin bile itaatini kazanacaktı. (Haskell, 1977, 65)

İyi de neyi yapma otoritesi? Dale (1989, 14) bize (Comte, Mili ve Spencer gibi) tüm erken sosyal bilim pozitivistlerinin "sosyal bilim teorisinin nihai olarak sosyal düzenin yeniden doğuşuna yol açacağını düşündüklerini hatırlatır. Bu, hiç şüphesiz, siyasi bir hedeftir." Bu yeni eğilimin temeli olan eşitlikçilik karşıtı dürtü kaçırılmamalıdır. Profesyonelleşme hem popüler kültürün iddialarına hem de kar yönelimli iş adamlarının dar perspektiflerine karşı yöneltiılmışti.²⁰ Bu

gelişmeyi yönlendirme ve sınırlama çabasıyla birlikte onu geliştirme gayreti de söz konusuydu (Langewiesche, 1993, 52). ikinci temel inanç "kolektif eylemin şiddet içeren formlarının reddi" ve "anayasal devlete bağlılık" idi (Langewiesche, 1993, 41-42).

20 Bu en belirgin şekilde Birleşik Devletler'de görülüyordu. Demokrasinin oluşturduğu yozlaşma ve materyalizme öfkelenen ve 'uygarlık' ve 'kültür' gibi parolalar etrafında

ikili hedefe iktidara Haskell'in "iş bilenler topluluğu" olarak adlandırdıklarını geçirmekle ulaşılabildi."²¹

Profesyonel yeterliliğin otoritesi "bilimin yeni bir sosyal örgütlenmesini" gerektiriyordu (Wittrock, 1993,318). Bu araştırma üniversitesiydi; bu üniversitenin, bilginin sadece yeniden üretimi değil aynı zamanda üretimindeki merkezi rolünü de sürdürmesine imkân sağlayan bir yapıydı. Araştırma üniversitesinin doğuşu "modern ulus devletin doğusuyla yakından ilişkiliydi", bunun sonucu olarak üniversitelere daha önce olduğundan çok daha fazla kaynak verildi" (Wittrock, 1993, 305, 344).

Bu mutlaka, bir hedef olarak merkezci sosyal reformun terk edilmesi anlamına değil, daha ziyade onun uygulamasını daha somut biçimde uzmanların eline verme anlamına geliyordu.²² Bu doğrudan savunmanın artık güvenli olmadığı anlamına geliyordu; zira akademisyenler akademik olmayan seçkin figürlerin maskesine sahip değildi.

toplanan daha iyi tipte Amerikalılar önceki on yıllarda kaybetmiş oldukları otoritenin bir kısmını yeniden ele geçirmek için geç on dokuzuncu yüzyılda bir karşı saldırı başlattı. Daha geç on dokuzuncu yüzyılın ilim adamları arasında yaygın bir idealistik ve elitist bir güdü bulunur: 'eşya ile ilgili daha yüce bir düzenin Hırsın aşağılık taraftarları üzerinde hakim olmasını sağlama arzusu. Kendilerini Jackson Amerikası'nın gevşek biçimde yapılandırılmış, teorik olmayan, topluluk temelli kültüründen açıkça ayırıyorlardı. Yeni oluşturulmuş mesleki loncalar içerisinde yerleşmiş uzmanlaşma bu amaçlara hizmet ediyordu" (Higham, 1979, 9)

Bu Birleşik Devletler'de "tarafsızlık, yönetim verimliliği, seçim reformu ve siyasetle yönetimin ayrılması üzerindeki vurguya sahip ilerici hareketin siyasetiyle bağlantılıydı. Siyasi kararları seçilmiş memurlardan atanmış memurlara transfere çalışıyordu; o zaman sonrakilere tarafsız, uzman tavsiyesi sunulacaktı. Bu halk demokrasisinin varsayılan aşırılıklarının -ve işçi sınıfının tahrikinin- temsili demokrasi ilkelere yeniden bağlılık tarafından yumuşatıldığı siyasi bir hareketti. Sosyal düzen ve kamu çıkarı hükümeti 'daha iyi unsura' döndürmekle korunacaktı. Bu zamanlarda, 'daha iyi unsur' paralı aristokrasi ya da toprak sahibi üst sınıf ya da ruhban hiyerarşisi değildi; bu iyi eğitilmiş mesleki sınıftı" (Prewitt, 2004, 782).

- 21 Uzmanlar topluluğu uzmanlaşmış türden bir gönüllü kuruluştur; üyelerine kamuoyunun tiranlığına karşı koruma sağlar. Kamuoyu onları mesleki görüşe itaate zorladığı zaman bile böyledir. Birey böyle bir topluluğa katıldığı zaman kitlenin üzerine çıkar ve ondan bağımsız hale gelir; fakat aynı zamanda akranlarına bilerek daha bağımlı ve uzmanların konsensüsüne daha az dirençli hale getirilir" (Haskell, 1977, 75, n. 29).

- 22 Uzmanlar topluluğu yetkinliği belirlemeli, onu geliştirmeli ve evrensel -ya da daha gerçekçi olarak, herhangi bir şekilde kişisel, tarafı ya da özel- ölçütlere göre ona sahip olanlara yetki tevdi etmelidir" (Haskell, 1977, 89). "Akademisyen olmayanlar ve akademik sosyal bilimciler arasında benzer şekilde, reform ve bilgi arasındaki gerilim profesyonelleşmeyi güdüledi.

Gerekli olan, reform hedeflerini sadece bilimsel uzmanların tesis edebildiği ve halka sunabildiği “nesnel” bilginin kisvesine sokmaktır.²³

Buradaki hile siyasi görünmeden siyasi olmaktır. Furness 1880’lerde Birleşik Devletler’de, hem Herbert Baxter Adams hem de John Bates Clark düzenlenmemiş sanayi kapitalizminin adaletsizliklere neden olduğuna inandığını belirtir. Adaletsizlikleri doğrudan reddedemeyeceklerini tespit ettiler. Bunun yerine, “akademik ün kazanmaya başladıkları zaman, görüş ılımlılığını nesnellikle, nesnelliği de akademik değerle eşleştirmeye de başladılar” (Furness, 1975, 91). Prewitt şu açıklamayı yapar:

Siyasal olarak oluşturulmuş hedefleri desteklemek için sosyal teoriler araştırmak dikkatsizler için tuzaklar dolu güç bir alandır ve içsel çelişkilere karşı uyanık olanlar bile yolunu kolaylıkla tespit edemez. Partizan taraftarlığı dışında duran hem faydalı hem de kullanılan sosyal bir akıl olabilir mi? Pragmatik liberalizm eğitimi görmüş sosyal bilim liderleri bunun böyle olabileceği konusunda ısrar etmişlerdir (2004, 782).

Taraftarlık ve değer tarafsızlığı ile ilgili en ünlü tartışma sözde *Weterte-ilstreit* (değerler tartışması) idi. 1909’da Max Weber ve diğerleri *zuertfrei* (değer bağımsız) Alman Sosyoloji Derneği’ni kurmak üzere *Vereinsfür Sozialpolitik*’den ayrıldılar. Ancak, bu hedef görüldüğü kadar açık değildi; gerçekte, her zaman anlam bulanıklığına

23 Reformist sosyal değerler alanında, sosyal bilimciler özellikle tehlikeli yere ayak basıyorlardı. Üniversitelerin onlar ve öğrenciler için saygın kişilerin desteğine bağlı olması onları hem fakültelerinin yararını göstermeyi hem de halkın eleştirisinden kaçınmayı ister hale getirdi. Birleşik Devletler’de üniversite başkanları sosyal bilim fakülteleri demokrasiye yaptıkları hayati katkıyı göstermeye teşvik ediyordu. Ancak tartışmalı bir reform davası ya da siyasi atama ile hükümete hizmete kızılıyordu, çünkü bunlar partizan kimliğini zedeliyordu. Tarafsız bilim adamları olarak hem üniversitedeki hem de meslekteki yerlerinin dayandığı statülerini riske atmaktansa siyasi taraftarlıklarını değerlerinin daha az belirgin olduğu liberal merkezle sınırladılar” (Ross, 1979, 122-123). Ross bunu “merkezci bir taviz” olarak isimlendirir. Gerçekte, reformcu sosyal bilim adamları Hinsley’in belirttiği gibi (1981, 286) bir ikileme karşı karşıyaydı: “Sosyal bilimci elitin rolü birbiriyile huzursuz bir birlikte-lik içerisindeki iki eğilimi kucaklıyordu. Bilim adamı bilimsel tecrübeyi ruhani bir yüceltme ve sosyal ahenk aracı olarak halkın arasında yaymalıdır -kurtuluş kulaktan dolma değil doğrudan bilinecekti. Fakat, aynı zamanda, sadece çok az kişinin hayatını bilime adamaya gerçekten yetenekli ya da eğilimli olduğu varsayımına dayanan seçkinlik dürtüsü özel statünün kabulünü gerektiriyordu. Sonraki ihtiyaç yolsuzluklara ve sahtekarlıklara ve resmi onay araçları tesis etme çabalarına karşı kampanyayı zorluyordu.”

maruzdu. Ancak, değer bağımsız olma iddiasında bulunan sosyal bilimciler şuna inanıyordu:

Bilimin gelişmesi gelecek bütün zamanlarda refahı garanti edecekti. Kendi adına takip edilen bilim insanları küçük farklılıklarını aşmasını sağlayacaktı; bilim cehalet ve hastalıkları yendiği gibi savaş ve sosyal çatışmaları da yenecekti. Bilim dengeleyici ve birleştirici bir güçtü. (Proctor, 1991, 96)

Sosyal bilimciler üzerinde çok tuhaf bir baskı yaratan, 1871 ve 1918 yılları arasında, Wilhelm dönemindeki Alman akademisyenlerin özellikle güç siyasi durumuydu. Bir yandan, gizli sosyalistler olmakla suçlanırken, aynı zamanda sosyalistler onlara açık müttefikleri olmaları için baskıda bulunuyordu. Öte yandan, Alman askeri ve emperyal hedefleriyle açıkça özdeşleşmeleri yönünde Alman milliyetçilerinin baskısı altındaydılar.²⁴ Değer bağımsızlık “kuşatma altındaki bilimin” ideolojik ifadesiydi.²⁵ Değer bağımsızlık ahlâki ve entellektüel kıpırdanmayı içeriyordu.

Fakat bu işe yaradı mı? Weber’den derinden etkilenen daha sonraki iki akademisyen Ralf Dahrendorf ve Raymond Aron, bu tezlerin güçlüklerinin ve ahlâki belirsizliklerinin altını çizdi. Dahrendorf buna “patlayıcı belirsizlik” adını verir. Weber’in gerçekler ve değerler, inanç etiği ile sorumluluk etiği arasındaki ayrımı çok açıksa diyor Dahrendorf şunu soruyordu:

Weber ayrımlarıyla birlikte yaşamayı neden çekilmez buluyordu? Bunun nedeni, ayrımların, aynı zamanda, entelektüel olarak zorlayıcı ve uygulamada sürdürülebilir olmaması olabilir mi? Bunlar analiz için bir reçete midir? (1987, 577-578)

Aron analizinde daha az acımasız davranırsa da, nihai olarak Dahrendorf’un çekincelerinden çok da uzak değildir:

24 “Tarafsızlık *sosyolojinin sosyalizmin* bir diğer isminden başka bir şey olmadığı suçlamasına karşı savunma yapmaya hizmet ediyordu. Fakat kurumsal özerklik tarafsızlık ilkesi tarafından hizmet edilen tek sosyal işlev değildi. Tarafsızlık sadece bir zırh değil aynı zamanda bir silahtı; tarafsızlık feministler, sosyal Darwinciler ve (özellikle) sosyalistlerin sosyal teoriyi politize etme girişimlerini engellemek için kullanıldı. Alman sosyologlarının değer tarafsızlığı idealini oluşturmaları büyük oranda bu hareketlere bir tepkiydi” (Proctor, 1991, 120)

25 Proctor (1991, 68) şu şekilde devam eder: “Tarafsızlık hükümetlerin sansür, endüstrilerin pratik sonuçlar ve sosyal hareketlerin tutarlılık baskılarına liberal bir yanıtı. Tarafsızlık, bilgi ile güç arasındaki ilişkilerle ilgili daha genel, liberal bir görüşün arçası olan ontolojik bir görüş olduğu kadar siyasi de bir ifadeydi” (s. 70).

Weber'in orijinalliği ve büyüklüğü ilk planda hem siyasi hem de ilmi bir kişiliği olmasından ve olmak istemesinden, ya da daha özel olarak siyaset ve bilimi ayırmasından ve birleştirmesinden kaynaklanır. Ayrımı şu şekilde yapmıştır: Bilim tercihlerimizden bağımsız, herhangi bir değer yargısından uzak olmalıdır. Birleştirme ise şu şekilde olmuştur: Bilim eylem için vazgeçilmez olacak şekilde algılanmaktadır. Ne bilim ne de gerçeklik herhangi bir yasa dayamaz; kehanet ya da bütünsel görüş yeteneğine sahip olmayan bilim, insanı tamamıyla özgür bırakmaktadır; her birimiz kendimiz için kararlarımızı almak zorundayız. Tanrılar arasında seçim yapması gereken insanın kendisidir. Tarih tanrıların rekabetinin, inanç çatışmalarının ve zorunluluğun tarihidir (1950, 97-98).

Novik (1988, 7) belki de bu nedenlerle nesnelliğin “duvara jöle çakmak” gibi olduğunu söyler. Tartışma her zaman “kayıtsız” olmakla kastedilen şey etrafında dönmüştür. Rueschmayer and Van Rossen'in belirttiği gibi (1966, 150), Verein kayıtsızlıklarının kanıtı olarak “sermayeden ve işçi sınıfından aynı şekilde uzak olmalarını -çıkart sahibi taraflar tarafından saldırıya uğramaları gerçeğini- öne sürüyorlardı.” Fakat Weber, ilim adamları topluluğu içerisinde artan siyasi ve ideolojik çatışmalar karşısında “sosyal bilimin ahlâk ve siyasetten tecrit edilmesi gerektiği” “mantıki sonucunu” çıkardı.²⁶

Değer bağımsız sosyal bilimin nesnelliğinin en açık biçimde tökezler görüldüğü yer soy ıslahı alanıydı. Soy ıslahı tabii ki modern dünya sisteminin temel bir karakteriyle, onun -Fransız ihtilali tarafından yaratılan jeo-kültürel yapılar içinde kurumsallaşan teorik olarak eşitlikçi doktrinlerle açık bir çatışma halinde bir olgu olan- sür-git ırkçılığıyla yakından ilişkiliydi.

On sekizinci yüzyılda, Linnaeus biyologların tüm bitki ve hayvan çeşitlerini sınıflandırmasını sağlayacak bir morfoloji geliştirdiğinde, insanların gerçekte neden birleşik bir tür olduğunu açıklamak

26 Gunnell (2006, 480-481) bu görüşü oldukça açık biçimde ifade eder: “Weber'in gerçek ve değer ayrımı hakkındaki ifadesi felsefi bir gereklilikten çok yirminci yüzyılın başlangıcında üniversite ve siyaset arasındaki kaçınılmaz farklılığın kabulüydü. Onun görüşü, sosyal bilimcilerin değer yargılarında bulunmasının mantıksal olarak yanlış ya da imkânsız olduğu değil, fakat bunun artık uygulanabilir bir rol olmadığı şeklindeydi. İdeolojik ve kültürel olarak gittikçe kutuplaşmış bir toplumda akademi bu işlevi yerine getirecek bir konumda değildi. Sosyal bilimcilerin ahlâk dersi veren tutumlarını sürdürme çabaları gerçekte şu an sahip oldukları tek otorite türü olan ve potansiyel uygulama etkisinin tek kaynağı olan epistemik otoritelerinin altını oya-caktı.”

zorunlu oldu; dünyanın farklı bölgelerindeki insanlar arasında önemli görsel farklılıklar olduğu görünüyordu. Önemli görsel farklılıklar tabii ki sosyal bir tanım meselesidir. Çok az insan sosyal kategorileri insanların göz renklerine göre oluşturur, fakat birçoğu bunu insan derisinin algılanan rengine göre yapar. On sekizinci yüzyılın sonlarında *ırk* terimi öncelikle derilerinin rengine göre farklı grupları sınıflandırmak için kullanılıyordu.

On sekizinci yüzyılda, ırk farklılıkları konusunda iki önemli teori vardı; insanoglunun birliği şeklindeki geleneksel Hristiyan kavramına uygun tek kaynak kuramı (Heiniger, 1980, pt. 3); ırklar arasında açık ayrım çizgileri olduğunu ileri süren ve böylece “beyaz olmayanların tarih boyunca beyazlara hizmet etmesinin açık biçimde rasyoneleştirilmesini sağlayan” çok kaynak kuramı (Lorimer, 1978, 132). On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında, çok kaynak kuramı gözden düşmekle birlikte, ırklar arasındaki önemli farklılıklar hakkında bilimsel ırkçılık ismini verdiğimiz sosyo-biyolojik bir tez ifade edilmeye başlandı. Bu biyo-sosyal olarak eşit olmayan gruplar arasında “aşılmaz duvarlar” (Guillaumin, 1992, 25) olduğunu varsayıyordu. Bu buyurucu bilimsel görüşü popülerleştirmeye yönelik önemli çabalar sarf edildi” (Lorimer, 1990, 369).²⁷

Soy ıslahı bilimsel ırkçılıktan türeyen sosyal bir hareketti. Irkların saflığını korumak ve çeşitli şekillerde diğerlerinin zararına, üstün sayılan ırkın sayıca artmasını desteklemek için devleti eyleme

27 Biyolojik tez Mendel'in kalıtsallık ilkelerine dayanmak zorunda değildi. Aynı görüşü Lamarck'ın görüşlerine dayandırarak dile getirenler de vardı. Önde gelen Lamarckçı İngiliz biyologlarının sonuncusu Ernest Macbride alt sınıfların büyük oranda, daha iyi koşullara maruz kalmakla iyileştirilemeyecek sabit ırk özelliklerine sahip olduğunu düşündüğü İrlandalılar” olduğunu ileri sürdü. (Bowler, 1984, 246). Macbride evrimsel değişikliğin irksal olduğu varsayılan ırk farklılıklarını hiçbir zaman ortadan kaldırmayacak, bunları ancak azaltacaktı.

Yine de, Mendelin tezleri egemendi. “On dokuzuncu yüzyılın son yıllarında, sosyal kahtsalıcılık yüzyılın ortasındaki kökenlerinden beri karmaşık bir evrim geçirmişti; sahne onun inatçı biçimde saldırgan, yerli çıkarlarını koruyan ve biçimsel olarak öjenik başkalaşım için hazırlanmıştı. Yirminci yüzyılın ilk on yılında Mendelciliğin boşluğu iyi anlaşılmış entelektüel ve duygusal kaygıları kristalleştirmiş ve ona ivme eklemişti. On dokuzuncu yüzyılın son çeyreğinde gazeteciler, doktorlar, proto-sosyal bilim adamları ve sosyal işçiler kalıtsala açıklamaları neredeyse her sosyal problemin analizine uygulamıştı. İnsan davranışının kalıtsala açıklamaları doğrulanabilir içerikten yoksun olmanın yanında bilimin kavramlarını ve prestijini cisimleştirmeye etkisine sahipti.” (Rosenberg, 1976, 49).

çağırıyordu. Hofstadter'in "funde-mental muhafazakârlık adını verdiği şeye rağmen başlangıçta liberal merkezçilerden güçlü destek aldı.

Soy ıslahı hareketi bir reform havasındaydı; zira [Birleşik Devletler'de] çoğu Amerikalının kendisini reformcu olarak görmekten hoşlandığı bir zamanda ortaya çıktı. Reform hareketleri gibi, soy ıslahı da ortak bir hedefe yönelik devlet eylemi ilkesini kabul ediyordu ve bireyin başarısından çok grubun müşterek kaderi açısından konuşuyordu. (Hofstadter, 1992,167).

İrk fikri Avrupa'da ve [pan-Avrupa dünyasındaki] milliyetçiliklerin gelişmesiyle bağlantılıydı; iki olgu en azından çağdaştı" (Guillaumin, 1972, 37). Parker'm (1981, 827, 846) "liberal ırkçılık" olarak isimlendirdiği şey ulusal kimlik arayışının parçasıydı, bu "dışarıda bırakılanlara karşı çok rahatlıkla düşmanlığa yol açtı."

Tabii ki, bildiğimiz gibi, soy ıslahı en korkunç, fakat mantıklı neticesine ikinci dereceden ırkların yok edilmesi şeklindeki Nazi programıyla birlikte Almanya'da ulaştı. "Bilim ve siyasetin karşılıklı ilişkisi Almanya'da özellikle güçlü bir form aldı; orada

Statü ve ün arayan (soy ıslatıcılarının kendilerini isimlendirdikleri şekliyle) ırk hijyencilerinin küçük topluluğu muhafazakâr ve radikal sağ politikacılarla bir koalisyon oluşturdu. (Weingart, 1989, 260)²⁸

Soy ıslahı Almanya'da Nazilerin, liberal merkezin 1945'den sonra "bilimsel ırkçılığı" çok katı biçimde reddettiği sonucuna yol açtı. Bunun yerine değer bağımsız olarak öne sürülecek olan bilimsel bir ırkçılık karşıtlığı konulacaktı.

BİLİMSEL TARİHİN OLUŞTURULMASI

Sosyal bilimin profesyonelleştirilmesi, üniversiteler içerisinde ayrı disiplinlerin oluşturulması ve çeşitli disiplinler için uygun profesyonel/akademik ulusal örgütlerin tesisi şeklini aldı.²⁹ Bunu tek bir di-

28 Weingart (1989, 280) Almanya'daki ırk hijyencilerinin daha genel bir olgu olan "bilimin kurumsal eylemsizliği" hakkındaki bu duruşunu suçlar; bunun "onun siyasi ya da ahlâki yozlaşması" tarafından hiç bozulmadığını söyler. Sadece birkaç bilim adamı bir apolitik bilimin ideolojisiyle onun ahlâki olmayan siyasi hedeflere faydası ve bunlarla uyumu arasındaki bağlantıyı gördü."

29 Uzmanlaşmış sosyal bilimlerin her biri resmi olarak bütün diğerlerinden bağımsızlığını ilan etmiş ve her biri tanınmış profesyonel bir aygıt olarak gazeteler ve birlikler ve üniversite düzeyinde az ya da çok tek biçimli eğitim müfredatı geliştirmişti. Entelek-

siplin olarak değil, fakat birçok alt disipline, yeni kuruluşlara ve uzmanlıklara ayrılarak yaptı”

(Goldman, 2002, 356). Daha sonra göreceğimiz gibi, bir disiplin, bir meslek “bir söz dağarcığı, bir örgüt, bir bülten ve bir konferanstı” (Maloney, 1985, 2).

Yeni üniversite yapısı içerisinde varlığını ilk defa ifade eden ilk disiplin bir üniversite kategorisi olarak en uzun süre var olan bir disiplindi... Tarih. *Tarih* tabii ki çok eski bir terimdir. Bugün dikkat çekici eski tarihçilerden söz etmek oldukça yaygındır. Hiç şüphesiz, “geçmiş” tanımlayan ve önemli hükümdarları öven yazarlar her zaman vardı. Bu tarihçilerin ana kaynağı geleneksel olarak yazılı eserleri var olduğu kadarıyla önceki tarihçilerin eserleri olmuştur.

On dokuzuncu yüzyılda olan, tarihçilerin eserlerinin uygun kaynakları hakkında yeni bir kavramın oluşturulmasıydı. Bu tarih yazısında bazen “bilimsel bir devrim” olarak isimlendirilir ve özellikle Leopold von Ranke’nin eseriyle özdeşleştirilir. Bize tarihi olduğu gibi (*wie es eigentlich gezeusen ist*) yazdığımız şeklindeki dikkate değer ısrarı miras bırakan Ranke olmuştur.³⁰

Bu ünlü sloganda iki şeye dikkat etmeliyiz: geçmişle ilgili doğru bir tanım yapılabileceği inancı ve daha önce tarih adına yapılan her şeyin bu kurala uymadığı varsayımı. Ranke geçmişle ilgili “nesnel” bir analizin potansiyel varlığını ortaya koyuyordu. Bu görüşü paylaşan herkes için geçerli sorular her zaman, bir anlatımı neyin nesnel hale getirdiği ve tarihçilerin ne hakkında yazdığı olmuştur.

tüel otorite artık, üyeleri benzer bir eğitim tecrübesini ve dolayısıyla büyük oranda benzer bir değerlendirme kriteri dizisine sahip kolaylıkla teşhis edilebilir akranlar topluluğuna üyeliğe ve burada bir dereceye bağlıydı” (Haskell, 1977, 24).

30 “Gerçek tarihçiler kendilerini -geçmiş kuşakların tarih yazıcıları ve aydınlarının aksine- laboratuvar bilim adamının gözlem ve analiz araçlarını geçmiş olayların araştırmasına getiren deneyiciler olarak görüyorlardı” (Herbst, 1965, 101).

Kökenler attığımız diğer her şey hakkında geçerli olduğu gibi, Ranke böyle bir taleple gelen ilk kişiydi. Burke (1988, 190, n. 2) daha on altıncı yüzyılda Sleiden’in tarihçilerin her olayı yapıldığı şekliyle ele alması gerektiğini (*prout auaeae res acta-fuit*) talep ediyordu ve Popeliniere durumu olduğu gibi anlatmanın (*reciter la chose comme elle est advenue*) önemli olduğunu düşünüyordu. Fakat bu erken taleplere çok az insan yanıt verdi, sonuç olarak ne Sleiden ne de Popeliniere bugün, tarihçiler arasında bile, bir aile ismi değildir. Ranke’nin sloganı iz bıraktı, çünkü zaman bunun için uygundu.

Ranke'yi tarihteki bilimsel tarafsızlık fikrinin “babası” olarak gören Nipperdey, Ranke'nin fikirlerinin odak noktasında tarihçinin “metodolojik olarak sınırlı bir nesnellik” olarak isimlendirdiği “hem kaynaklara hem de eleştirilerine (*Quellenkritik*)” katı bir bağlılık olduğunda ısrar eder (1988, 218). Herbst (1965, 216) Ranked tarih anlayışının çelişkilerinin altını çizer: “İdealistler olarak disiplinlerinin ve tüm *Geisteswissenschaften*'in özerkliğini savunurlarken, amp-risistler olarak doğa biliminin araçlarını kullanmayı öneriyorlardı.”

Kaynaklar çok ampirik bir kavramdır. Esasen (ve çok uzun bir süre), bunların sadece yazılı belgelerden oluştuğu düşünülüyordu. Daha sonra, kavram dikkatli bir araştırma için temin edilen arkeolojik bulgular gibi maddi objeleri de kapsayacak şekilde genişletildi. Arkeoloji temelde, yazılı kaynakların var olmadığı ya da çok nadir olduğu bölgeleri ve zamanları inceleme biçimi -ikinci en iyi tür- olarak kullanıldı.

Fakat yazılı kaynaklara neden nesnel bilginin temeliydi. En temel tez bunların sonraki araştırmacıların bakması için oluşturulmadığı, fakat bir şekilde zamanın katılımcıları tarafından görülen dolaysız gerçeği yansıttıkları şeklindeydi. Hiç şüphesiz bu tür kaynakların kaynağın gösterir görüldüğünden daha sonra yazılmış sahte kaynaklar olabileceği ya da yazıldıkları zamanda başkalarını kandırma şekilleri olarak kullanılmak istendiği ihtimali vardı. Bu nedenle kaynaklar *Quellenkritik*'e tabi tutulmalıydı. Yine de bu tür kaynakları kullanmanın yerine geçecek başka bir şey olmadığı düşünülüyordu. Ranke geçmişe neredeyse Tanrı'nın vahyi olarak yaklaşıyordu. Bu, Ranke'nin de belirttiği gibi, bir tür *Gottedienst* [kilise ayini] idi” (McClelland, 1980, 173).

Bu türden tarihsel araştırma sadece ampirik kanıtla bağlantılıysa geçerli sayıldığı kadarıyla “bilimseldi”. Bununla birlikte, tarihçiler başka şekillerde hiç de bilimsel değildi. Onların çoğu teorik değillerdi, bu ampirik araştırmadan çıkarılabilecek kanunumsu ifadeleri araştırmayı reddediyorlardı.³¹ Bu tutumu temelde Aydınlanma radikallerine ve dünyayı reforme etmek isteyen haleflerine karşı oldukları

31 Ringer (1992, 262), Ranke'nin bilimsel tarihinin ne kadar idiografik olduğunu tartışır: “Leopold von Ranke'nin kendisi tarih anlayışını empati ve bireysellik dili içinde tanımladı. Bunun yanında, genel olanın değil, özel olanın orijinallliğiyle ilgilendi. Devletlerin kültürel ve ahlâki enerjileri temsil ettiğine ve bunun onlar arasındaki mücadelelere yüce bir anlam verdiğine inanıyordu.”

için takmıyorlardı.³² Novick (1988, 27), Ranke'nin kaygısız bir tarafsızlık göstermekten ziyade ahlâki yargıdan kaçınmasının, kendi içeriği içerisinde, muazzam derecede muhafazakâr siyasi bir yargı olduğuna inanır.”³³

Ancak, siyaset analizinin “en dar anlamda olaylara” indirgenmesi (Burke, 1988, 197) merkezci liberallerin çıkarlarına çok iyi hizmet etti. Zira, genellemelerden kaçındığında, tarih yazını ilk defa on dokuzuncu yüzyılda “ulusal bir din” haline geldi (Barrett-Kriegel, 1988, 264). Bunun nedeni gayet basitti. Eger liberal devletler oluşturulacaksa, insanların kimliklerini, öncelikli sadakatlerini sunabilecekleri bir “ulus” olarak oluşturabilecekleri devletler olmak zorundaydı. Ulusun oluşturulması liberal devletin temeli olarak gerekliydi. Bir ulus yaratmak için de bir devlete sahip olunmalıydı.³⁴

Tarihçilere bir devletin tarihsel geçmişinin hatırasını keşfetme/ yaratma görevi verilmişti. Bu başlangıçtaki liberal devletler olan Büyük Britanya ve Fransa için geçerliydi; fakat bu on dokuzuncu yüzyıl sırasında oluşturulacak devletler olan Almanya ve İtalya için ve dolayısıyla başka her yer için daha da fazla geçerliydi.³⁵ Bildiğimiz gibi, 1830 Fransız ihtilali'nin (Rusya'nın hâkimiyetinde olan) Polonya için bir yansıması oldu.

Bunun da Alman aydınları üzerinde bir etkisi oldu; onların ulusal birliğe olan ilgilerini uyandırdı. Örneğin Ranke 1832'de daha önce Berthold Niebuhr tarafından tartışılan bir konu hakkında bir

32 Bu anti teorik eğilim farklı, neredeyse zıt formlar alabiliyordu. Novick (1988,43) on dokuzuncu yüzyılın erken kısmında, Romantik akımın ‘soyut sistemlerin soğukluğuna eşsiz olanın sıcaklığını tercih ettiğini’ belirtir. Fakat bu, yüzyılın son on yıllarında “kapsayıcı sistemlerin boğucu sıcaklığı ve neminden kurtuluş aracı olarak yüceltilen soğuk bir gerçektir.”

33 Beneton benzer bir görüşe sahiptir: “Karşı Devrim İhtilalinkine karşı bir görüş benimsediği için muhafazakârlık eğilimi felsefenin değerini sosyoloji ve tarihin lehine azaltacaktı” (1988,49).

34 Bir devletin varlığının önemi Engels'in “tarihsiz halklar olduğu” şeklindeki ünlü kavramında yansıtılıyordu. Bu onun için Rumenleri ve Slavları (Çekler, Slovaklar, Slovenler, Hırvatlar, Sırp ve Ukraynalılar/ Rutenyahlar) içeriyordu, bunun gerekçesi bu halkların hiçbir zaman devlet oluşturmamış olmasıydı. Polonyalıları özellikle dışarıda bırakmıştı, çünkü onların bir devleti vardı (1964, 87-88).

35 Yirminci yüzyılın sonlarında tarihçiler “geleneğin icadı” ile ilgili olarak yazmaya başladı (Hobsbawm and Ranger, 1992). Bu olguya önce o zaman oluşturulmakta olan koloni savaşları sonrası yeni devletlerde, fakat aynı zamanda Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki otuz kırk yıl savaşlarında Avrupa'da dikkat çektiler (Hobsbawm, 1983, 263).

dizi makale yazdı: “Bir halkın tarihsel gelişimi onun ulusal dehasının bir işlevidir.” Ranke “bizim Almanlara ait büyük bir görevimiz var: ulusun dehasını yansıtacak gerçek bir Alman devleti yaratmak” sonucuna ulaşıyordu (Renouvin, 1954, 75-76).³⁶ “Ranke’nin muhafazakâr eğilimlerinden ve Almanya’nın birleşmesinde Prusya liderliğine bakmasından şüphe duyan genç tarihçiler bu sırada ilham için Humboldt, Fichte ve Hegel’e döndüler.” Fakat 1848 devriminin başarısızlığı “devlet eyleminin önceliği ve siyasi gücün etik haklılığı konusunda onları da ikna etti. 1871’de muhafazakârlar, liberaller ve hatta demokratlar (radikaller) “ortak tarih dinini paylaşmaya geldiler” (Iggers, 1983, II).³⁷ Alman tarihçilerinin bir Alman ulusu oluşturmadaki katılımları İngiliz tarihçilerinin tarihin Whig yorumu olarak adlandırdığımız şeye katılımlarıyla eşleşiyordu. Büyük Britanya o zaman hegemonik güç olduğu için, tarihçileri büyük Britanya’yı bu konuma getirmek için olup biten her şeyin kaçınılmaz ve aşamalı olduğu inancıyla avunuyordu.

Manning (1976,84) bu görüşün mantığını oldukça açık biçimde açıklamaktadır:

Liberallerin takdir ettiği sivil toplumu oluşturmaya yardımcı olan tüm olaylar kaçınılmaz biçimde aşamalıdır ve bu değişikliklere direnişe damgasını vuran bütün olaylar zorunlu olarak tepkiseldir. Tanım gereği sivil bir toplum feodal toplumdan daha uygardır. Liberalizmin sözlüğünde, sivil sözcüğünün anlamının bir parçası açık ve aşamalıdır, feodal sözcüğünün anlamının bir parçası da kapalı ve tepkisel bir şeydir.³⁸

36 Revouvin (1954,164) daha da ileri giderek, 1840’larda hukuk sistemleri tarihçisi Savigny’nin ve dil tarihçisi Jacob Grimm’in yazılarında siyasi tarih yazılarında bulunan aynı ön yargıların bulunduğunu belirtir: Germen halklarının yakın ilişkisini gösterecek öncülleri keşfetmek.”

37 Iggers (1983, 42-43) tarihçilik kavramının gelişmekte olduğunu görür. Goethe ve Humboldt’un artık kolektif gruplara uygulanan bireysellik kavramına ve Herder’in tarihsel iyimserliğine (tarihin akışında gizli bir anlam) daha sonra ulus ve toplum içerisinde devletin önceliği kavramı eklendi. Üç kavram birlikte, “on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda Alınan tarih yazınının teorik varsayımlarının temellerini teşkil edecekti.”

38 “Liberalizm için zaman, büyük sayılara bile kaçınılmaz olarak büyük mutluluk getirecek evrensel dosttu” (Schapiro, 1949, 13). Skinner (1965, 15) bu on dokuzuncu yüzyıl görüşünün İskoç Aydınlanmasının ekonomisiyle nasıl uyumlu olduğunu belirtir: “Mübadele ekonomisi ilkel devletle başlayan bir gelişmenin nihai ürünüydü. Daha yüksek derecede bir kişisel özgürlüğün gerçekte onları karşılayan koşullara uygun” olduğu sonucuna varıyordu.

Alman tarihselciligi ve (gerçekte tarihselciliğin bir çeşidi olan) Whig tarih yorumu analizlerinin ve kaygılarının merkezine ulusun gelişmesini koyma konusunda hemfikir idi.³⁹

Büyük Britanya gibi Fransa da tarihi, yaratmakta olduğu ulusal devletin merkezine koymaya başladı. Hauser (1903,119) Temmuz Devrimini dönüm noktası olarak görür:

Özellikle “tarihsel” bir ayrıcalık olmadığı için, Temmuz Monarşisi ne tarihi görmezden gelebilirdi ne de onsuz yapabiliirdi. Siyasi olayların doğrudan etkisi altında, tarih toplumu örgütlenme sorunlarına yöneldi. Yeni devlet Guizot ve Thierry’lere sahip olmakta, ortaçağ Fransası’nın hatıralarını ve İngiliz devrimlerinden alınan dersleri kullanmada, onun için akla dayanan yeni bir meşruluk oluşturmada her türlü çıkara sahipti.

Fakat Temmuz Monarşisi tarihçiler meşrulaştırsın diye tarihi meşrulaştırırken, tarihi nihai olarak devleti bütünleştirmenin merkezine alan 1870-1871 travmatik olaylarıydı - Fransa’nın Almanya tarafından yenilmesi, Paris Komünü. Yeni kurulmuş Üçüncü Cumhuriyet lise okul sisteminin müfredatını reforme ederek ulusu canlandırmak ve yeniden birleştirmeye yardımcı olmaları için tarihçilere yöneldi. Logue (1983, 80) liderlerin cumhuriyetin eğitim sistemi hakkındaki düşüncesini şu şekilde tanımlar:

Şimdiye kadar cahil ve batıl inanç sahibi kitleler [1875’den sonraki] o erken yıllarda cumhuriyet için eğitimlerini rahipler, gönüllü rahipler ve en kötüsü Cizvit papazlarının elinde almış orta ve üst sınıf gençlerden daha az korkunç düşmanlardı. Geç on dokuzuncu yüzyıl liberallerini en çok üzen şey elitler ve kitleler arasındaki kopukluk değil, elitler içerisindeki uyumsuzluktu. Gerçek anlamda cumhuriyetçi ve liberal elit demokratik bir halkın doğal liderleri olacaktı.⁴⁰

39 Skinner (1965, 21) Whig tarih yorumunu yeni düzenin “cenaze” töreni olmasa da “onun başlangıcı” hakkında “Marks”ın çarpıcı bir öngörüsü “olarak adlandırır. Fakat bu Marksizm ve liberalizmin on dokuzuncu ve gerçekte yirminci yüzyıllarda ortak zemin bulmasının ek bir yoludur.

40 Gabriel Monod 1875’de *Revue historique*’i kurdu. Monod Fransız tarih geleneğinde bir kusur olduğuna inanıyordu. Böyle bir mesleki yönelimin ön koşullarının Fransa’da var olduğundan emindi, fakat profesyonelliğin ruhu engellenmiş bir gelişmeden zarar gördü. Bu amacı geliştirmek için bir üniversite reformuna çalıştı. “Böyle bir akademik tarih mesleğinin oluşturulmasını bekleyerek *Revue historique*’in tarih mesleğine girmek isteyen genç adamları bilimsel akademisyenliğin metotlarını benimsemeye teşvik edeceğini umuyordu” (Keylor, 1975, 52).

Hobsbawm (1983, 270) ise ulusal tarih üzerindeki bu vurguyu daha çok radikal eğilimler korkusu tarafından güdülenmiş olarak görür. Tarihçilerin, işçi sınıflarını kontrol etmek için “benzetmeleri, sembolizmi ve Cumhuriyet’in geleneklerini” bulduğunu savunur. Merkezdeki insanlar (burada radikal Sosyalistlerden söz etmektedir) bunu kendilerini “aşırı solcular olarak” tanıtarak yaptılar.

Hiç şüphesiz merkezci liberaller hem Kilise ile özdeşleştirdikleri muhafazakâr güçleri, hem de Paris Komününde yüzlerini ve güçlerini gösteren radikal güçleri sınırlamaya çalışıyordu. Yeni bilimsel tarihi halkın zihninde bir ulusu birleştirebilecek bir geçmiş kurmak ve ulusal kimliği devleti istikrara kavuş-turabilecek bir yurtseverlik için temel yapmak için kullanmayı başarabildiler. Tabii ki bu tek mekanizma değildi. Gençler için silahlı kuvvetlerde hizmet onları devlet okulları sistemi kadar çok entegre etti ve sosyalleştirdi. Bu özellikle kırsal bölgelerden gelenler ve etnik azınlıklar için etkili oldu. Ulusal anıtların inşası ve (Fransa’daki Bastille Günü gibi) halk törenlerinin icadı da sistemli kampanyanın parçasıydı (Hobsbawm, 1983, 271).⁴¹ Fakat bunlar da tarihçilerin çalışmalarının ürünüydü. Dolayısıyla geçmiş güvenli hale geliyordu. Ya şimdi?

NOMOTETİK DİSİPLİNLERİN OLUŞTURULMASI

Ulusal bir kimlik oluşturmak ve bunu güçlendirmek ne kadar önemli olursa olsun sadece liberal bir gündemin parçasıydı. Güçlü bir ulusal kimlik, devletleri meşrulaştırmaya ve alternatif ve potansiyel olarak karşıt bağılıkların -sınıf, din, etnisite, ya da dil topluluğuna bağılılık- haklı gösterilmesini kesin biçimde sınırlamaya hizmet etti.

Monod için böyle bir bilimin siyasi neticeleri yok değildi. “Monod Alman tarihçilerinin ve özellikle *Historische Zeitung*’un Alman birliğine büyük katkıda bulunduğu inanıyordu. *Revue historique*’in de siyasi bir amaca katkıda bulunacağını umut ediyordu: 1870 sonrası Fransız ulusal ruhunun yeniden dirilişi” (Stieg, 1986, 6). Fransız Eğitim Bakanı Jules Ferry’nin kafasında temelde benzer hedefler vardı. 1883’deki *Revue Internationale de l’enseignement*’de basılan bir konuşmada, profesyonel tarihçileri, “bilim tarafından düzenlenmediği ve aydınlatılmadığı zaman düzen-sizlik ve anarşinin ruhu haline gelebilecek ütopya ve yanlış fikirlerine” karşı çıkacak bilimsel fikirler geliştirmeye çağırırdı (Weisz, 1979, 83).

41 Trouillot (1995, 124) gelenek üzerindeki bu yeni vurgunun Fransa’nın ötesine geçtiğini belirtir: “On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısı önemli işçi sınıflarını ve geniş oy hakkını birleştiren ülkelerde kamusal söylemin sistematik yönetimine eşi görülmemiş bir ilgiye şahit oldu. Milliyetçi kutlamalar yeni kitlelere, kısmen kim olmadıklarını söyleyerek, onlara kim olduklarını öğretti.”

Fakat liberal devletler, yumuşak biçimde işlemek ve özelde tehlikeli sınıfların antiliberal baskılarını önceden görmek için o anın devam eden gerçekliğini anlama ihtiyacı duyuyordu. Bu üç nomotetik sosyal bilimin işlevi olmaya başladı: Ekonomi, sosyoloji ve siyaset bilimi.

Bu üçlemeyle ilgili olarak dikkat edilmesi gereken ilk şey bunun bir üçleme olduğudur. Geçmişle (tarihin rolüyle) ilgili olarak yazarken, yükselen üniversite yapıları sözde ekonomik, siyasi ve sosyal alanları tek bir disiplin şeklinde birleştirdi. Fakat biri şimdiki zamanla ilgilendiğinde sosyal bilimciler bunların ayrı ayrı incelenmesi gereken üç ayrı alan olduğunda ısrar etti.

Bu ayrım nereden gelmişti? Sadece tek bir kaynak vardır, o da liberal düşünürlerin (fakat muhafazakâr ya da radikal olanlarının değil) modernliğin en başta gelen özelliğinin sosyal yapının birbirinden oldukça farklı üç alana ayrışması olduğundaki ısrarlarıdır. O kadar farklıydılar ki sonunda uygulamada birbirinden ayrılmak ve dolayısıyla oldukça ayrı olarak analiz edilmek zorunda kaldılar. Bu üç alan pazar, devlet ve sivil toplum idi. Üniversitelerin üç disiplini –piyasanın incelenmesi için ekonomiyi, devlet için siyaset bilimini, sivil toplum için sosyolojiyi– türetmesi, muhtemelen modernleşme sonucu ayrılmış olan bu üç alanın teorik ayrımındandı.

Merkezci liberalizm kendisini her zaman kurumların dikkatli ve yetkin reformuna adanmıştır; on dokuzuncu yüzyılın ortasında bu hedef daha önce gördüğümüz gibi, şu anı inceleyen yükselen sosyal bilimler için temel bir soru yöneltiyordu: Kendilerini sosyal aktivist olarak mı tanımlayacaklardı, yoksa sadece, sosyal reformcuların hedeflerini uygulamak için kullanabildikleri analizleri üretenler olarak mı? Mirabeau ve Condorcet gibi düşünürler *sosyal bilim* terimini ilk kullandığında, onu “kamu politikası ve sosyal yeniden yapılanmaya rasyonel bir rehber şeklinde pratik ve reformist anlamlar taşıyan” *sosyal sanatla* eş anlamlı kullanmıştı (Goldman, 1987, 41). Başlangıçtaki sonuç daha önce tartıştığımız gibi sosyal bilim dernekleriydi. Fakat geç on dokuzuncu yüzyılda, alan üniversitelere ve ihtiyaç duyulan uzman profesyonelleri üretecek disiplinler bölümlerin oluşturulmasına kaydı.

1. Ekonomi

Bu nomotetik disiplinlerden kurumsallaştırılacak olan birincisi ekonomiydi. Ekonomi terimi geç bir icattı. Geç on dokuzuncu

yüzyıla kadar Büyük Britanya ve Birleşik Devletler'deki alışılmış terim *siyasal ekonomi*di. Fransa'da *sosyal ekonomi* ve *siyasal ekonomi* terimleri arasında bir tür mücadele vardı. Almanya'da da benzer bir bölünme söz konusuydu. Orada *ulusal ekonomi* (*Natio-nalökonomie*) terimi *Volkszuwirtschaft* terimiyle rekabet ediyordu. Burada *Volk* (tam olarak "halk" anlamına gelmekle birlikte güçlü bir etnik ima içerir) terimini (genellikle *Volks* ön ekiyle ya da bu olmadan "ekonomi" olarak tercüme edilen) *Wirtschaft* terimine bağlamanın tüm belirsizliği mevcuttu. Bütün bu diğer terimler neden daha kısa bir terim olan *ekonomi* lehine reddedilmeye başlandı?

Siyasal ekonomi terimi siyasi ve ekonomik yaşam alanları arasında bir ilişki olduğunu ima eder. Fakat ne tür bir ilişki? En erken ifadelerden birisi adam Smith, Adam Ferguson, William Robertson ve John Millar gibi farklı kişilerin içinde bulunduğu sözde on sekizinci yüzyıl İskoç tarih okuluydu. Farklılıkları vardı belki, fakat hem tarih hem de siyasal ekonomi hakkında bazı açık önermeleri vardı. Makro tarihsel benzetmeleri insanoglunun farklı aşamalı olarak birbirini takip eden evrelerden geçtiği bir dünya hakkındaydı. O zaman en sık görülen evreler avlanma, otlatma, tarım ve ticaretti. Bu listenin temelinde "teknolojik bir determinizm vardı."⁴²

Bu insanlar siyasal ekonomiden söz ediyorsa, bunun nedeni birbirini izleyen bu ekonomik yapılanmayı ve özellikle de ticari yapılanmayı bir yönetim -yani devlet- içerisinde gerçekleşir şekilde analiz etmeleridir. Bu nedenle hepsi, Robertson (Meek, 1967, 37) tarafından icat edilen bir ifade olan "geçim biçimine" vurgu yapmışlardır. Hepsi, eğer mülkiyet durumu bilinirse, siyasi sistem hakkında bir şeyler bilinebileceğine inanıyordu, çünkü "mülkiyet ilişkileriyle yönetim şekli arasında nedensel bir ilişki vardı."⁴³ Friedrich von Hayek gibi, daha geç bir zamanda piyasanın üstünlüğüne inatçı şekilde inanan birine göre, on sekizinci yüzyıl siyasal ekonomistleri bilim adamı mı yoksa ahlâk ve toplum filozofları mı olduklarına karar veremeyen insanlar olarak görülecekti (Hayek, 1952,13). Ne onlar ne

42 Meek (1976, 242) "bu evreler teorisine daha geniş bir kavramlar ve tutumlar dizisinin -amaçlanmamış sonuçlar yasası, bir sosyal bilim fikri, karşılaştırmalı metod, teknolojik determinizm kavramı ve kültürel evrim ilkesi- ilk büyük kristalleşmesi olarak görmemiz gerektiğini" söyler.

43 "Toplumsal kör gibi geliştiğini" savunuyorlardı (Meek, 1967, 38). Devleti şekillendiren büyük insanlar değil temelde yatan ekonomik gerçeklerdi.

de sonraki kuşaklar bugün ekonomiyle özdeşleştirdiğimiz yetenek türlerinde özel eğitim almamışlardı.⁴⁴

Hayek tabii ki haklıydı. Adam Smith gerçekte Glasgow Üniversitesi'n-deki ahlâk felsefesi başkanlığını işgal ediyordu. Hem ahlâk felsefesi hem de tarihe olan bu ilgi, şu anki isimlendirmemizle (Smith'den Marks'a kadar) klasik ekonomistlerin siyasal ekonomisi ve bu alanı on dokuzuncu yüzyılda tanımlamaya başlayan sözde yeni klasik ekonomistler arasındaki büyük farkı açıklar.

Klasik ekonomistler ulusların ve imparatorlukların seyrini belirleyen büyük merkezi güçleri bulmak için tarihin karmaşasını açmayı ümid ediyordu."Muazzam dinamiklerin" tarifiyle ilgileniyorlardı. Buna karşın, [neoklasikçiler] Walras ve Marshall tarafından konulan görev kötü ve küçük gözükmemektedir, fakat şu anda sahip olduğumuz problem çözücü ekonomiyi üreten piyasa mekaniklerini analiz edecek olan onların çabalarıydı. (Gordon, 1973, 255)

Pazar ve siyaset arasındaki karmaşık ilişkinin benzeri Fransa'da da vardı. Fransız ihtilalinden önce, ilgi odağı olan Fizyokratlardı. *Fizyokratlık* terimi "doğanın hâkimiyeti" anlamına gelir. Onlar için yöneten ise üretken emeğin ve dolayısıyla net karın tek kaynağı olan topraktı. Kimin ya da neyin üretken olduğunu kimin ya da neyin verimsiz olduğundan ayırt etmek, gerçekte hangi grupların üretken gruplar olduğuyla ilgili farklı görüşler olsa bile, siyasal ekonominin kurucu unsuru haline geldi. Fizyokratlar, İskoç siyasal ekonomistleri gibi, rasyonalist değil materyalistlerdi. Onların ekonomik determinist görüşleri Fransız ihtilalinin liderlerinin sözleri ve hareketleriyle güçlü şekilde destekleniyordu.⁴⁵

Fakat salt ekonomist determinist değillerdi. Termidor'dan sonra, mirasları *ideologues* olarak isimlendirilen bir grup tarafından devam ettirildi. Ancak onlara göre;

44 Fetter (1943, 60) daha 1870'lerde, Birleşik Devletler'deki sözde her siyasal ekonomist başka bir şeyin - "ilahiyat, ahlâk felsefesi, edebiyat, yabancı diller, hukuk, uygulamalı siyaset, gazetecilik, ticaret, ya da doğa bilimlerinin bir dalı- eğitimini aldığını belirtir. Siyasal ekonomide, hepsi kendilerini yetiştirmiş, bu alanda sanki öylesine dolaşan amatörlerdi."

45 "Rasyonalizm ölümcül bir darbe aldı. Fransız ihtilali ve sonrası ahlâki ve yasal ilişkilerin tek başına akla dayanmadığını, ekonomik çıkarların nüfustaki her grubun siyasi pozisyonunu belirlemede daha önemli bir faktör olduğunu gösterdi." (Grossman, 1943, 387).

Siyasal ekonomi bir ekonomizm değildi. Bu insan hakları üzerinde kurulan bir toplumun mutluluğunu gerçekleştirecek araçlardan biriydi. Ekonominin yasalarını anlamaktan gelen zenginlik insanları daha erdemli, özgürce yönetmeye daha yetenekli kılacaktı. Siyasal ekonomi diğer ahlaki ve siyasal bilimlerle birlikte var oldu. *Ideologues'in teşvikiyle* 1795'de kurulan, "Ahlaki ve Siyasal Bilimler Akademisini içine alan Fransız Enstitüsünün hedefi böyle iyi bir yönetimi desteklemektir(Le Van-Mesle, 1980, 272-273).

Ancak, bu görüşler önce Napolyon, sonra da daha da fazla olarak XVIII. Louis ve Restorasyon liderleri tarafından tehlikeli ve hatta huzur bozucu bulundu. Siyasal ekonomi böylece itibarını kaybetti. Ancak, siyasal ekonomi Fransa'da kısa sürede yeniden kabul edilebilir oldu. Bunu kendisini takdimi gözden geçirerek yaptı. Huzur bozucu imajından sıyrıldı ve daha çok "merkezci" bir doktrin olduğunu vurguladı. Tabii ki bu şekilde, hem soldan hem de sağdan saldırıya uğradı. Bununla birlikte, Fransız ihtilalinin merkezci ilkelere olarak tanımladığı şeyle ekonomik liberalizm arasındaki ilişkiyi göstermekle siyasal faydasını tesise çalışacaktı. 1845'de siyasal ekonomist Eugene Daire şöyle yazıyordu:

Fransız ihtilalinin ihtişamı hukuka, normal temeller üzerinde, özgürlük, mülkiyet ve aile anayasasını yazdırmaktaydı. Günümüzde, bu ilkeleri kabul eden insanların görevi onların fiilen gerçekleşmesini sağlamak ve herhangi bir geriye dönüşle ya da babalarımızın eserini yok etme ve onlar tarafından dökülen kanın ödülllerinden gelecek kuşakları mahrum etme eğiliminde olan sözde ilerici doktrinlerle enerjik biçimde savaşmaktır. (Lutfalla, 1972, 495'de anılmıştır.)

Katolik düşünürlerin "sosyal ekonomiyi" "siyasal ekonomiyle" karşılaştırmaya çalışmasının nedeni siyasal ekonominin çok merkezci hale gelmesiydi. Katolik Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi 1835 katalogu siyasal ekonomiyi sadece servetin nasıl toplanacağıyla ilgilenmekle ve servetin kötü bir şekilde dağıtıldığını tartışmamakla eleştiriyordu.

Dolayısıyla bazılarının talihi başkalarının sefaletine dayanıyordu. Toplum, fakirlerin felaketleriyle rüyalarından uyandırılmış olarak, sonunda servette kazandıklarını güvenlikte kaybettiğini keşfetmişti (De Caux, 1835, 35).

Böylece *sosyal* ekonomide bir rotaya ihtiyaç olduğu ortaya çıkıyordu. Bu sol katoliklerin sesi siyasi elit tarafından işitilmedi, yok-sulların çılgınlıkları (de Caux burada Lyon'daki *canutların* isyanına gönderme yapıyordu) 1848 devrimine kadar önemli bir siyasi ifade bulamayacaktı. 1848'deki geçici hükümetin dikkate değer kararlarından birisi üniversitedeki siyasal ekonomi kürsüsünü kaldırmak oldu; bunun nedeni özellikle siyasal ekonominin sosyal muhafazakârlıkla bağlantılı görülmesiydi, Siyasal Ekonomi Derneği'nin protestoları bir işe yaramadı. Buna karşılık, Ahlâk bilimleri Akademisi hükümetin başvurusuna “ahlaki düzeni tamir etmeden maddi düzeni güç kulanarak yeniden tesis etmenin yeterli olmadığını” belirterek karşılık veriyordu. (Le Van Mesle, 1980, 286).

İhtilalin radikalizmi, bildiğimiz gibi, uzun sürmedi, fakat siyasal ekonomi bir disiplin olarak geri getirilmedi. Belki de, bu ihtilalin ardından çok merkezci ya da yetersiz derecede muhafazakâr sayıldı. Ancak, 1864'de, Victor Duruy imparatoru Hukuk Fakültesi'nde bir siyasal ekonomi kürsüsü açmaya ikna etti. Büyük Britanya'nın 1848'de kanlı bir devrimden kaçınmasının nedeninin özellikle “siyasal ekonominin ilkelerinin tüm katmanlarda yaygın olması olduğunu ileri sürüyordu. (Weisz, 1979, 87). Fransa merkezci liberalizme geri dönüyordu.

Almanya'da, kamu yönetiminin ekonomisini vurgulayan on sekizinci yüzyıl Kameralizmi yerini erken on dokuzuncu yüzyılın “ulusal ekonomisine” bırakıyordu. *Staatskunst'un* (devlet sanatı) yerini Prusya'da *Staatswissenschaft* (devlet bilimi), “ekonomik süreçlerle ilişkili olarak yönetme” aldı. (Tribe, 1988, 8). Bir defa daha, piyasa ilkelerinin salt savunusunun yerini Almanya'da *tarihsel ekonomi* olarak anılan, ekonomik olduğu kadar siyasal da olan siyasal ekonominin son savunusu aldı. Gerçekte, Büyük Britanya, Birleşik Devletler ve Fransa siyasal ekonomiyi neoklasik ekonomi lehine gömmeye hazır olduğunda Almanya hâlâ siyasal ekonominin bir çeşidine bağlıydı.

Büyük değişiklik isim değişikliğiyle gerçekleşir. *Siyasal ekonomi ekonomi* haline geldi. Nüfuzu geniş bir alana yayılan W. S Jevons bunu 1879'da öne sürdü.⁴⁶ Fakat bu değişikliği kurumsallaş-

46 1879'da gözden geçirilip genişletilen *Theory of Political Economy'nin* ikinci basımına yazılan önsözde Jevons (xiv) şöyle yazar: “Küçük değişiklikler dışında, Siyasal Ekonomi isminin yerine tek uygun terim olan *Ekonomi'nin* geçirilmesini belirtebilirim. Bilimimizin problemleri eski iki sözcüklü ismini olabildiğince çabuk atmanın iyi ola-

tıran 1884’de Cambridge’de siyasal ekonomi profesörü olduğunda Alfred Marshall oldu. 1881’de *The Principles of Economics* başlıklı bir metin yazmıştı. 1885’de İstatistik Derneğinin isminin Ekonomi Bilimi ve İstatistik olarak değiştirilmesi gerektiğini savundu. 1890’da, o ve takipçilerinin sıkı bir şekilde kontrol ettiği İngiliz Ekonomik Birliği’nin (daha sonra Kraliyet Ekonomi Derneği) bir kurucusu olacaktı (Kadish, 1982, 143-144, 152; Coats and Coats, 1970). 1903’de, Marshall Cambridge Üniversitesi’nde bir lisans eğitimi olarak Economics Tripos’u kurmayı başardı.

Ancak, Marshall neyi kurumsallaştırdı? Bunu tanımlamanın bir yolu ekonomik araştırmamanın odak noktasındaki bir değişiklik şeklindedir:

İsim değişikliği değer üretiminde sermaye ve emekle ve ulusal servetin dağıtımıyla meşgul olan “klasik” ekonomiden bir kopuşu işaret ediyordu ve ekonomiyi bir mübadele ve fiyat oluşumu bilimi olarak yeniden tesis ediyordu. İlgili üretim birimleriyle -toprak sahipleri, kapitalistler ve işçiler- kira, kar ve ücretlere odaklanmış bir üretim ve dağıtım teorisinin yerine, yeni ekonomi bilimi kıt kaynakların tahsisinin soyut bir ekonomik birimin hesaplamaları tarafından etkilendiği bir teori haline geldi. Yeni bir değer teorisi kendi ihtiyaçlarını giderme dürtüsü onları başkalarının ihtiyaçlarını da giderme ve böylece pazar fiyatlarını oluşturmaya yönelten bu çıkarıcı birimlerin etkileşimlerine yol açtı (Tribe, 2005, 116-117).

Onu tanımlamanın başka bir yolu neoklasik ekonominin ekonomi ve tarih bağlantısını kesinlikle sona erdirdiğini söylemek olabilir. Marshall’ın Cambridge programında ekonomi tarihçisi William Cunningham’ın marjinalleşmesi ünlüdür ve onun eylemleri Cunningham’ı 1891’de Cambridge’i terketmeye itmiş gözükmektedir. İki adam arasında kişilik çatışmaları olduğuna şüphe yoktur. Bununla beraber, Geoffrey Hodgson Marshall’ın bu şekliyle ekonomi tarihine düşman olduğu fikrine katılmamaktadır. Hodgson

çağını düşünmeden edemiyorum. Birkaç yazar Plütoloji, Servet Bilimi, Mübadele İktisadı gibi tamamıyla yeni isimler geliştirmeye çalıştı. Fakat neden Ekonomiden daha iyi bir şey ihtiyacımız var?

İsim konusu uzun süredir bir problemdir. On dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında, Robert Whately siyasal ekonomiyi “onu zamanın sosyal düzenlemelerinin karşısında görenlere karşı” koruyordu. Onları “Siyasal Ekonomi başlığının ilk yarısının gerçekte bir isim hatası olduğuna” ikna etti. Onun kendisi “Mübadele İktisadı” ismini önerdi, fakat bu tutulmadı. (Checkland, 1951, 56). Checkland Whatley’in “tarafsız bir bilim olarak siyasal ekonomi kavramının kurucu babalarından biri olduğunu” kabul eder.

Marshall'ın Alman tarih okuluna yaptığı sempatik övgü ve desteğe işaret eder. Aynı zamanda, Marshall gibi Menger'inde marjinal fayda teorisinin öncüsü olmasına rağmen *Methodenstreit*" da Cari Menger'in tarafında olmadığını işaret eder.⁴⁷

Belki de Marshall'ın ekonomiyi örgütsel olarak dönüştürmesini yorumlamanın doğru yolu onu ekonomistlerin profesyonel haline gelerek ve doğrudan taraftarlıktan uzak durarak politika yapımını etkileme -kısacası merkezci liberal olma- yeteneğini güçlendirme yolu olarak görmektir.⁴⁸ Marshall, bunu garanti altına almak için Cunninghamla çatışmasının gerçek kaynağı olan ekonomik bir ortodoksi yaratarak üniversite eğitim programını kontrol etme ihtiyacı duydu.⁴⁹ Church daha sonra profesyonelleşme sürecinin ekonomistleri

47 Marshall Alman tarih okulunun görüşüne karşı daha olumlu görünüyordu. Marshall'ın kendisi Dresden ve Berlin'de öğrenim görmüştü ve orada Wilhelm Roscher ile iletişim kurmuştu. "En spesifik olarak, Menger'in aksine, *Marshall tarihsel spesifiklik problemini reddetmiyordu*: Menger'in aksine onu ekonomistler için meşru ve önemli bir sorun olarak görüyordu" (Hodgson, 2005, 334). Cunningham ve Marshall arasındaki büyük tartışmayı okumak Hodgson'un analizine önem kazandırır. Cunningham 1892'de *Economic Journal*'de bir saldırı başlatmıştı. Ona "Ekonomi Tarihinin Sapması" başlığını verdi. Temel tezi (494-495) şuydu: "Ekonomi teorisinin bakış açısından gerçek durumun sabırla araştırılmasının ihmali affedilebilir görünür; benim bakış açımdan bu korkunçtur, çünkü ekonomistin, genellemelerinin yaklaşık bile olsa doğru olduğu dar sınırları bulmasını engeller." Marshall aynı konuda şu şekilde yorum yapıyordu (1892, 507): "Dr. Cunningham benim kitabımın "aynı güdülerin tüm çağlarda işlediği ve benzer sonuçlar doğurduğu ve aynı yasaların geçerli olduğu temel varsayımına" dayandığını ileri sürmekte hatalıdır. Buna karşın, Ekonomi Biliminin Gelişmesi konulu bölüm modern ekonomistlerin biyolojiden, 'bir bilimin konusu farklı gelişme evrelerinden geçiyorsa, bir evrenin yasalarının değişmeden diğerlerine nadiren uygulanabileceğini öğrendiğinde' ısrar eder." Marshall ekonomik yasaların evrenselliği konusunda en azından inceliklidir. Cunningham tarafından Ricardo'nun kira yasalarını Orta Çağ İngiltere'sinin gerçekliklerini açıklayıcı olarak kabul etmekle suçlanan Marshall şu cevabı verir (s. 510): "Fakat gerçekte adet şu ya da bu şekilde esnek; kira teorisi de çoğu zaman gerçek üreticiden, güçlü bir pozisyonda olan ve ülkenin hakimi olan yüce sahip tarafından etkin biçimde kontrol edilmeyen üstün bir sahip tarafından zorla alınan paralara üst sınır koyar.

48 Maloney, analizinde (1985, 2) Marshall'ın üç ana hedefini şu şekilde görür: "Birincisi, ekonomistlerin -çok acı çekmeden- laiklerin ulaşamayacağını kabul ettiği bir teori bütünü içerisinde eğitilmesini istiyordu. İkincisi, refah ekonomisinin gelişmesi vasıtasıyla ekonomiste politika yapma sanatında bir uzman rolü vermeye çalıştı. Üçüncüsü, konusuyla ilgili bilimsel otoriteyi, onu siyasi taraftarlıktan uzak tutarak arttırmaya çalıştı."

49 Maloney (1985, 4) 1880 ve 1914 arasında ekonomide ne olduğunu açıklar: "1870'ler ve 1880'lerde hem teorik yetersizlik hem de sosyal tutarsızlık ile suçlanan ekonomik ortodoksi, bu durumu bu eleştirileri başarılı bir cevapla değil, eleştirilerini büyük oranda görmezden gelebileceği egemen bir konum elde etmekle çözdü.

tarihçilerin dayanaklarından uzaklaşmaya yönelttiği açıklaması yapar.⁵⁰ Fakat aynı zamanda, bu profesyonelleşme aynı ekonomistlerin sosyal reform için ekonomiyi kurtarmasına izin verdi.⁵¹

Politikayı etkileme yeteneği üzerindeki vurgu, Fransa'da ekonomi çoğu ülkede olduğu gibi Sanat ve Bilim Fakültesinden çok Hukuk Fakültesinin içerisinde yer alma eğiliminde olmasına rağmen, Fransız ekonomistlerinin uygulamasını da eşit şekilde etkiledi.⁵² Bu Alman-

- 50 “Ekonomistler, neo klasik teori etrafında tarihsel, tümevarımcı okul doktrinlerinden daha daha kolay profesyonelleşebiliyordu. Tarihsel okulun ekonomik genellemelerin görece olduğu ve her ekonomik probleme *de novo* yaklaşılması gerektiği görüşü akademik ekonomistin, üstün eğitiminin görüşlerini eğitimsiz diğerlerinden daha otoriter hale getirdiği iddialarının altını oydu. Eğitilmiş ekonomistin yaygın biçimde uygulanabilir ilkelere ve halkın bilmediği özel tekniklere hakim olduğu anlayışı olmadan ekonomist çok az otorite iddiasında bulunabilirdi” (Church, 1974, 2:593). Maloney (1985, 215-216) bu görüşü paylaşıyor: “Ekonomistler, seçtikleri paradigma içerisinde saklı dünya görüşüne karşı nadiren etkili biçimde mücadele eder. Ekonomik paradigmlar -klasik, Marksist, neo klasik, Keynesçi- her şeyden önce felsefi çıkış noktaları açısından farklılaşır. Bir ekonomist hem felsefi çıkış noktası hem de bunun yol açtığı gerçek vurgu örüntüleri tarafından sınırlanır. Resmi tamamlama çabaları okuyucuların zihninde resmin metodolojik özünden daha az sıkı biçimde tutunacaktır. Bu tür çabalar profesyonelleşme süreci tarafından zayıflatılacaktır. Profesyonelleşme özellikle seçici bir dünya görüşünü benimseyen paradigma tipini destekler.” O zaman, tarihçilikten uzak, fakat kamu politikasından uzak değildir. Cambridge Üniversitesi'nin ana akım İktisat Fakültesi 2008 Web sayfasına gidilirse “Fakültenin Kısa Tarihi” ile ilgili şu sonuç ifadesi bulunur: “mevcut Fakülte üyeleri tarafından desteklenen bir başka gelenek diğer kuruluşların yanı sıra, Para Politikası komitesi, Rekabet Kurulu, Düşük ücret komisyonu ve muhasebe Standartları Odası üzerinde aktif kamu politikasına katılım geleneğidir. Ekonomi ve Politika Fakültesi yüzüncü yaş gününe yaklaşırken ekonomiyi faydalı kılmaya adanmışlığını sürdürmektedir” (www.econ.cam.ac.uk/contacts/history.html).
- 51 Tribe (2005, 130) bu niyeti açıklar: “Jevons, Marshall, Pigou ve Keynes erken on dokuzuncu yüzyılın Siyasal Ekonomisini açıkça gerçek bir ‘kötümser bilim’ olarak düşünüyordu ve dünyayı dönüştürebilecek yeni bir bilim yaratmaya çalışıyorlardı. Siyasal Ekonomi’den Ekonomi’ye geçiş bu okumada, soyut, resmen müspet bir ilimin daha geniş, daha ahlaki bir bilgi topluluğunun yerine geçtiği bir dönüşüm değildir. Ricardo, McCulloh ve iş arkadaşları tarafından oluşturulan soyut, resmi bilim geç on dokuzuncu ve erken yirminci yüzyılların bakış açısından talihsiz bir sapma olarak kabul edilmiştir. Bu pozitif bir sosyal reform biliminin oluşturulmasının temeli değildir ve öğretmenleri ve öğrencileri yeni ekonomi bilimine çeken de bu anlayıştır. Yeni bir alternatif oluşturmayı mümkün kılan geç on dokuzuncu yüzyılın yeni eğitim yapısıydı.”
- 52 Bu siyasi baskı, Karady'nin dediği gibi hukuk fakültelerinin kendisini dönüştürdü: “Gerçekte, bu yeni dersler ister ekonomiyle ilgili olsun -siyasal ekonomi, ekonomik doktrinler tarihi, finans, istatistik- isterse hukukla -uluslar arası hukuk, kamu hukuku, hukuk tarihi, anayasa hukuku vs.- ortak yanları bunların hukukçulardan çok idarecilerin ve yüksek memurların, yani devlet personelinin ihtiyaçlarını karşılamasıydı. Bunların başlatılması bir anlamda üniversite müfredatının belli yeterlilik türle-

ya'da da farklı değildi; orada ekonomi eğitiminin *Verein für Sozialpolitik*'in uzun süreli egemen rolüyle bağlantılı tarihçi merkezi vardı.⁵³

Bunu akılda tutarak, Amerikan Ekonomik Birliği'nin ilk zamanlarındaki ünlü mücadele -alışıldık analiz şekli olarak- taraftarlık ve uzmanlık arasında bir mücadele değil, daha ziyade kamu yönetiminde uygun reformları gerçekleştirmenin en etkili yolunun ne olduğu tartışması olarak düşünülmelidir.

Birleşik Devletler'de, geç on dokuzuncu yüzyıldaki en önemli figür Richard T. Elly idi. Ely Almanya'da Heidelberg'de Kari Kneis'in himayesinde eğitim gördü. Alman tarih okulundan çok etkilendi ve geri döndüğünde, 1881'de John Hopkins üniversitesinde ekonomi profesörü oldu. Daha 1882'de, Bismarck'ın Alman sosyal yasalarını kabulünü teşvik ediyordu (Dorfman, 1955b, 24-25). 1884'de bir mektupta yazdığı gibi, bilimsel bir doktrin olarak *laissez-faire*'i reddeden bir ekonomistler birliği oluşturma planını formüle etti (Coats, 1960, 556'da anılmış).

1885'de, ilk sekreteri olduğu Amerikan Ekonomik Birliği'nin kurucularından biri oldu. Birliğin ilkelerinin kurucu ifadesinde birinci madde şöyleydi: "Biz devleti, pozitif yardımı beşeri ilerlemenin vazgeçilmez koşullarından biri olan bir aracı olarak görüyoruz." Diğer üç madde 'fiili koşulların tarihsel ve istatistiki incelemesini'; 'emek ve sermaye çatışmasından ortaya çıkan sosyal problemleri çözme ihtiyacını' ve Birlik taraf olmasa da, 'ekonomik koşulların aşamalı gelişmesinin buna eş bir yasama politikasıyla karşılanması gerektiğini' vurguluyordu (Dorfman, 1955, 27).

Elly'nin kendisi yirmi yıl sonra (1910, 60) bu ifadenin "katoliklik lehine bir taviz olduğunu" belirtti. Her değişiklik bir "yumuşatma

rine, daha özel olarak reformcular tarafından hukuk eğitimine atfedilen yeni rollerle bağlantılı ve dolayısıyla ehliyetli siyasi ve idari personel sağlama taleplerine uyumu temsil ederken bir yandan da bu ehliyet vasıtasıyla tasarruf ettiği gücü meşrulaştırmaya katkıda bulunur. Bu anlamda hukuk fakültelerinin dönüşümleri, hem demokratik hem de meritokratik olan ve kamu hizmetinin profesyonelleşmesini güçlendirmeye çalışan [Üçüncü] cumhuriyetin ideolojisini dikkate almadan açıklanamaz."

- 53 Verein'in amacı sadece çağdaş ekonomik ve sosyal problemlerle ilgili ilmi ve teknik tartışmaları teşvik etmek değil, aynı zamanda hükümet ve kamuoyu üzerinde yönlendirici bir etki icra etmektir" (Ringer, 1969, 146). Oberschall'ın altını çizdiği gibi (1965, 139) Almanya'da Birinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesine kadar "sosyal bilimci gerçekte siyasal ekonomist anlamına geliyordu", kamu politikasını etkileme amacı merkezdeki önemini sürdürdü.

süreci” olarak isimlendirilen şeyi temsil ediyordu. Taviz işe yaramadı. 1892’de Ely sekreterliği bıraktı ve daha sonra bir yıllığına Birliğin başkanı seçilse de, Birliğin görece kamu taraftarlığına girişmesi gerektiği fikri daha profesyonel bir yönelim lehine reddedildi.⁵⁴ Ancak, bu kamu politikalarını etkilemeye çalışmaktan uzaklaşma anlamına gelmiyordu; zira “üst ve orta sınıflar” bunu pozitif bir rol olarak görüyordu.⁵⁵ Bu sadece, özellikle merkezci liberalizmin olmak üzere, profesyonel, tarafsız ekonominin siyasi sonuçlarının açıkça ilan edilmeden, *sub rosa* (gizli) hale geldiği anlamına geliyordu.

2.Sosyoloji

Sosyoloji ekonomiyle aynı profesyonelleşme sürecinden geçti. Ancak, bir disiplin olarak, sosyal reforma bağlılığı konusunda daha az çekingendi. İyi bilindiği gibi, *sosyoloji* terimi sosyal ilişkilerin incelenmesini en yüksek pozitivist etkinlik, “bilimlerin kraliçesi” olarak gören August Comte tarafından icat edildi. Fakat Comte’un çalışmasını siyasi yelpazede nereye koyabiliriz. Koyre’ye göre, (1946, 56), Comte’un fikirleri modern giysi giymiş ya da daha çok bunun içerisinde saklanmış ultra muhafazakâr Bonald’ın fikirleriydi. Nisbet (1952, 173) benzer bir değerlendirme yapar:

Comte’un kendisi bir bilim adamı değildi; fakat bilime romantik şekilde tapması yoluyla, aile, cemaat, dil, din gibi sosyal yapılar açıkça Bonald’ın düşüncesinde yer alan teolojik ve tepkisel

-
- 54 “Ely’nin, acil sosyal problemlere çözümler bulma ve bu çözümler için kamuoyunun geniş desteğini almaya yönelmiş bir ampirik ekonomistler örgütü olarak Amerikan Ekonomi Birliği ile ilgili görüşü gerçekleşmedi. Hem klasik hem de tarihsel okulların üyeleri, ekonomistlerin hem araştırmacı hem de halk eğitimcisi olarak hizmet edebileceği anlayışını reddetmeye başladı. Çoğu ekonomistler anlaşmazlıkların açığa vurulmasının kamu politikasını etkileme çabalarını engelleyeceğine inanmaya başladılar. Ekonomistler ekonomik bilimin sonuçlarıyla ilgili olarak kendi aralarında anlaşamıyorlarsa yabancılardan onları dinlemesini nasıl bekleyebilirlerdi?” (Church, 1974, 2:588).
- 55 “Bilimin yönetime uygulanması Amerikan toplumunun üst ve orta sınıflarına özellikle çekici geliyordu; çünkü bu çatışmanın azalması ve düzenin geri getirilmesini taahhüt ediyordu. Toplumsal çatışmanın, toplumdaki temel değer anlaşmazlıklarını ya da yapısal eşitsizlikleri yansıtabileceğinden habersiz ya da bunu kabul etmekte isteksiz daha rahat sosyal sınıflar toplumlarını kuşatan çatışmaları cahilliğe ya da ilgili tarafların, belirlendiğinde karşılıklı olarak uyumlu olacağı kesin olan, gerçek çıkarlarını görmelerini engelleyen duygusallığa bağlıyordu. Tabii ki, sosyal bilimsel uzman çatışan çıkarları bağdaştıracak ve onları genel olarak toplumunkilerle uyumlu hale getirecek gerçeği bulmaya yardımcı olacaktı (Church, 1974,2:598).

içerikten çıkarıldı ve bunlara bilimin özü olmasa da içeriği ve terminolojisi verildi. Comte'un çalışması muhafazakâr ilkeleri daha sonraki sosyal bilimci kuşaklar için daha kabul edilebilir bir perspektife dönüştürme aracıydı.

Fakat aynı zamanda Comte'un kariyerine Saint-Simon'un sekreteri olarak başladığını da biliyoruz; Saint-Simon'un siyasal olarak tanımlanması zor, ancak Bonald'ın toplum görüşüne açıkça düşman biri olduğu kesindi. Hayek (1941, 9, 11,18) Comte'un daha sol bir konumdan, daha doğrudan siyasi merkeze doğru kaydığını belirtir. Hayek'e göre, on dokuzuncu yüzyılın iki büyük entelektüel gücü sosyalizm ve (bilimsellik olarak isimlendirmeyi tercih ettiği) pozitivistimdi:

Her ikisi de doğrudan Paris'de yetişmiş bu profesyonel bilim adamları ve mühendisler zümresinden ve daha özel olarak. *Ecole polytechnique*'den geliyordu. Fransız pozitivistizminin gelişmesi boyunca bu rasyonalist unsur, muhtemelen Descartes'in etkisi nedeniyle, önemli bir rol oynamayı sürdürdü. Bilerek oluşturulmayan hiçbir şeyde anlam bulmayan bu sentetik ruh genç politeknikçilerin devrimci ateşine eklenecek -ve zamanla onun yerine geçmeye başlayacak- güçlü yeni bir unsurdur.

Yüzyılın ortasında Fransız sosyolojisindeki bir diğer önemli figür Frick Le Play idi. Metalürji eğitimini almıştı, seçkin *Ecole des Mines* mezunuydu. Bu eğitimden kazandığı şey soyut teoriye karşı bir nefretti ve sosyal bilimin fiziğe değil, daha çok "sınıflandırıcı ve mükemmel derecede pratik metalürji bilimine benzediğine inanıyordu (Goldfrank, 1972, 134). Böylece Comte'un oldukça tersine ampirik, gözlemci bir sosyoloji izliyordu. Aynı zamanda, yine Comte'un aksine sadık bir Katolikti. Fakat pastoral bir katolik olarak adlandırılabilirdi. Bundan Saint-Simoncu rasyonalizm ve bireyciliğe karşı bir nefret geliştirdi.

1848 Devrimi Le Play için şekillendirici bir tecrübeydi. Düzen Partisi ve işçi sınıfları arasında bölünmüş siyasi bir atmosferde, "reformist sosyal bir politika" geliştirmeye çalıştı. (Kalaora and Savoye, 1989, 100). 1855'de *Societe d'Economie Sociale*'yi kurdu; bu özellikle ekonomik gelişmenin işçi sınıfları için doğurduğu sosyal sonuçlarla ilgileniyordu. İngiliz SSA ile ilişkiler kurdu ve muhafazakâr bir görünüşle bir sosyal ahenk amacı güttü:

Dikkatli, fakat değer bağımsız bir sosyal bilimci olmayan Le Play "sosyal barışa" sadece "sosyal gerçekliğin" anlaşılmasıyla ulaşılabileceğinde

ısrar etti. Bu gerçeklik, endüstriyel işbölümü içinde yeniden üretilen eşit olmayan sınıflar hiyerarşisinden oluyordu. Bu şekilde, pazar yerini sosyal ilişkiler için bir model olarak ortaya attı ve *grande bourgeoisie'nin* yükselen “sosyal bir otorite” olarak davrandığı *seigneurie'yi* takdim etti (Elwitt, 1988, 212).

Le Play'in reformizmi sosyal ve ekonomik değişikliklerle değil “ahlaki reformlarla ilgiliydi ve sosyal örgütlenmenin beş temelini yeniden ileri sürüyordu: Din, aile, mülkiyet, iş ve hamilik.” (Chapelle-Duliere, 1981, 745). Fakat, paternalistik muhafazakârlığına rağmen, Goldfrank (1972, 148) onu “ilginç biçimde çağdaş bir figür” olarak görüyordu: hizmet etmek için yalvardığı yönetici grupların sürdürdüğü problemleri ‘bilimsel olarak’ çözmeyi umud eden yukarı doğru hareketli muhafazakâr (liberal) teknokrat.” On dokuzyüzyılın sonunda Büyük Britanya’da, Le Play’in yeni ortaya çıkan refah devletinin yeni liberalizmiyle bağlantılı olaak algılanıyordu. Düzensiz kapitalizmin anomisine ve sosyalizmin tiranisine üçüncü bir alternatifi temsil eder şekilde” (Abrams, 1968, 60) -kısaca merkezci bir liberal- olarak görülüyordu.

Üniversite öncesi sosyolojinin bir diğer önemli figürü Herbert Spencer idi. Spencer on dokuzuncu yüzyılın son yarısındaki İngilizce konuşan dünyada şimdiye kadar en çok okunan ve saygı duyulan sosyologdu. Sosyolojisi tamamıyla deterministik türdendi. Darwin’in “en iyinin hayatta kalması” fikrinin aşırı bir versiyonunu benimsedi. Evrimin bu sert, acımasız versiyonu her ne varsa faydalı olduğunu ileri sürüyordu. Abrams’ın savunduğu gibi (1968, 73) “sosyolojinin büyük amacının insanlara yasal tedbirlerle durumlarını iyileştirmeyi hızlandırma çabalarının anlamsızlığı fikrini aşılardı.”⁵⁶Sosyal Darwinizm hiç şüphesiz merkezci liberalizm imajıyla uyuşmuyordu. Dolayısıyla, Büyük Britanya ve Birleşik Devletler’deki şöhretine rağmen⁵⁷ Spencer’ göz kamaştırıcı varlığı yeni ortaya çıkan sosyoloji disiplinde çok az kalıntı bırakarak geldi ve gitti.

56 Abrams şu şekilde devam eder (s. 78): Spencer “Görünmez Eli Görünmez Yumruğa dönüştürdü. Şimdi çağdaşlarını o uğursuz işini yaparken sessizce izlemeye davet ediyordu.”

57 Hofstadter (1992, 439) bize Spencer’in 1882’de popülaritesinin zirvesinde Birleşik Devletler’e yaptığı unutulmaz ziyareti anlatır. Basınla yaptığı bir röportajda “Spencer Amerikan karakterinin cumhuriyetçi kurumlardan yararlanmak için yeterince gelişmediği korkusunu ifade ediyordu (bu biraz rahatsız edici bir nottu).” Fakat o, “biyolojik gerçeklerden” nüfusu oluşturan Ari ırkın ittifak kurmuş çeşitlerinden oluşan

Akademik profesyonel sosyolojinin üç doğum yeri Fransa, Almanya ve Birleşik Devletler'di. Yeni Alman akademik sosyolojisinin baş figürü Max Weber tarafından ileri sürülen değer bağımsız sosyoloji biçiminin anlam belirsizliklerini önceden tartışmıştık. Bu anlam belirsizlikleri gerçekte sosyolojinin Fransa'da ve Birleşik devletler'de kurumsallaştırılmasının parçası olanlara benzerdi.

Fransa'da hem entelektüel olarak hem de örgütsel olarak en önemli figür Emile Durkheim'dı. Marshall gibi Durkheim da bir örgütçüydü. Akademik eğitimi felsefedeydi, o bunu çok esrarlı ve günün ahlâki ve siyasi sorunlarından çok uzak buluyordu. 1887'de, Bordeaux'da felsefeye atanmıştı. Fakat, hükümetin yüksek eğitim direktörü Louis Liard'ın teşvikiyle sosyal bilimde ders vermesine izin verildi. 1896'da tam zamanlı sosyal bilim profesörü olmuştu, bu Fransız Üniversite sisteminde bu türden ilk atamaydı. 1898'de, sosyoloji ismini taşıyan *L'Année Sociologique* adlı bilimsel bir dergi çıkardı. Bu Fransa'da ve başka yerde ampirik sosyal bilime yönelen herkes için önemli bir kurumsal buluşma zemini haline geldi. 1902'de Paris'de Sorbonne'a çağırıldı ve 1908'de bir eğitim sosyolojisi profesörü oldu. Bu 1913'de bakanlık kararnamesiyle "Eğitim Bilimi ve Sosyoloji'ye" çevrilen bir unvandı.⁵⁸

Bu sırada, özellikle Dreyfus olayında siyasi olarak da aktifti. Bordeaux'da en önemli Dreyfus örgütü ve Bordeaux bölgesindeki toplantılarda gözde bir sözcü olan *Ligue pour la Defense des Droits l'Homme'un* genel sekreteriydi (Clark, 1972,161). Buradaki soru, Weber'i tartışırken olduğu gibi, Durkheim'ın profesyonel ve siyasi etkinlikleri arasındaki ilişkinin ne kadar yakın olduğuydu. Burada da cevap belirsizdir.

Clark bize bir cevap sunar (1972,170):

temel karışımın şimdiye kadar varolandan daha iyi bir insan tipi ortaya çıkaracağı umudunu belirtiyordu.' "

- 58 Bu şekilde, Durkheim Fransa'da genellikle, bugün bildiğimiz şekilde, sosyolojinin kurucusu sayılır. Lacroix (1981,30-31) bunu "geçmişin günümüz disiplinlerine dayanılarak yeniden inşası" ve dolayısıyla epistemolojik ve biyografik ikili bir anakronizm" sayar. On dokuzuncu yüzyıl boyunca, her zaman tutarlı olmasa da, herkesin birçok farklı isim kullandığını söyler. "Bu isimler sınırların karışmasını, hedeflerin belirsizliğini, tam bir yeniden örgütlenme içindeki bir bilgi alanında var olan metotlar hakkındaki çatışmayı yansıtır. Bu fikirler fırtınasındaki tek değişmez olan bilime inançtı."

Durkheim hem sosyolojik teori hem de acil ahlâki ve siyasi kaygılar için stratejik problemleri formüle etmede dikkat çekici yetenek sahibiydi. Hem işbirlikçileri hem de halk nezdindeki prestiji teorik çalışmalarının seküler bir ahlâk, dayanışma teorisinin geliştirilmesi ve sosyal sapmanın nedenlerinin ayrılması açısından yerindeliği ile güçlendi. Durkheimcılar aynı zamanda ortak bir eğitim ve kariyer modeli paylaşıyordu. Bir dizi önemli siyasi tecrübe tarafından yeniden bir araya getirildiler.

Fakat, Clark'ın kendi cevabı da belirsizdir. Zira, niyet meselesini geçiştirmektedir. Durkheim sosyolojiyi gerçek bir sosyal bilime dönüştürmek istediye⁵⁹ Richter'in savunduğu gibi (1960, 172) Durkheim'a göre şunlar da doğrudur:

Sosyoloji Cumhuriyet için sağlam bir temel oluşturacaktı. Hangi reformların gerekli olduğunu gösterecek; siyasette düzen ilkelerini sağlayacak ve aynı zamanda ülkenin, üzerinde birleşebileceği ahlâki doktrini temin edebilecekti; zira o siyasi ve ideolojik farklılıkların çırpıntılı yüzeyinin altında gerçek bir değerler konsensüsünün yatığına inanıyordu. Bu inanç onun bir toplumun üyelerini bir arada tutan ve en azından onun devamı için gerekli minimum düzeni ve ahengi sağlayan bağların ne olduğunu keşfetme çabasını teşvik etti.

Durkheim'ın kendisini Üçüncü Cumhuriyet'in sıkı bir destekçisi olarak gördüğünde ve gerçekte öyle olduğunda güçlü bir fikir birliği vardır. Sorun bunun onu siyasi yelpazede nereye yerleştirdiğidir. Akademinin muhafazakâr üyeleri onu çoğu zaman sosyalist olarak etiketliyordu. Kişisel düzeyde, hiçbir zaman parti üyesi olmasa da Fransız sosyalistlerinin ideolojisini benimsediğini gösterecek kanıt vardır.⁶⁰

59 Bunun için Wolf Lepenies tarafından oldukça sert biçimde azarlanır (1989,49): "Hiçbir şey Yeni Sorbonne'un bilimsel aşırılığını metot sorunlarıyla takıntısından daha çok karakterize etmiyordu; bu reformcunun en sevdiği parolaydı. Bunun en nadir örneği Emile Durkheim tarafından metafizikle dolu *Regies de la methode sociologique*'si vasıtasıyla sağlanır; filozoflar şaşırtıcı olduğu kadar skandal dolu da olan 'toplumun gerçeklerinin' onu oluşturan bireylerden oldukça farklı ve tamamıyla bağımsız bir şey olduğu aksiyomuna dayalı bir sosyolojiyle tanıştırıldılar."

60 Bkz. Clark'ın ölümlü değerlendirmesi (1972, 171-172): "Durkheim'ın sosyalizmle kendi ilişkileri aşırı karmaşıktı ve hatırı sayılır ilmi tartışma konusuydu. Onun orijinal tez konusu bireyciliğin sosyalizmle ilişkisiydi ve birey ve topluma dönüştürülmekle beraber sosyalizm hiçbir zaman *The Division of Labor in Society*'nin yüzeyinden çok aşağıda değildi; bu *Suicide* ya da diğer birkaç eserde de yoktu. Sadece Saint-Simon hakkındaki bölümü tamamlamakla birlikte bir sosyalist düşünce tarihi planlıyordu. Jaurés Pazar akşam yemeği için birkaç defa Durkheim'ın evine geldi ve Lucien Herr ile de yakın bağlantı halindeydi. Üniversite derslerine geldiği ve Sorbonne'un dışında kendi içinde siyasi bir eylem olan *L'Humanité*'yi taşıyarak dikkat çekici biçimde yü-

Öte yandan, Lewis Coser (1960, 212) onun “kalıcı muhafazakârlığı” idiasını ispatlamaya çalışır⁶¹ Fakat, birçok analist onu merkezci liberalizmin tam bir örneği olarak ikisinin arasına yerleştirir. Weisz (1979, 111) bana göre, genelde Fransız sosyal biliminin ve özelde Durkheim’ın tam olarak nerede durduğunu yakalar:

Üniversitedeki sosyal bilimlerin net bir şekilde anti sosyalist olan cumhuriyetçi-ilerici bir ideolojiyle yakın bağlarına dikkat edilmelidir. Durkheim örneğinin belli çevrelerin onu sosyalist sayması derecesinde daha karmaşık olduğu doğrudur. Fakat, Durkheim düşüncesinin nasıl evrimci, pragmatik, anti ütopyacı ve hatta bazan muhafazakâr olduğunu vurgulamakla önde gelen üniversite figürlerine güven vermesi başarmıştı.

Logue buna şunu ekler (1983,151):

Zira Durkheim geleneksel muhafazakârlık, laissez-faire liberalizmini ve kollektivist sosyalizmi reddederken düşüncesinin çoğu yeni liberalizmin ana problemiyle meşguldü: sosyal bütünleşmenin bireysel özgürlükle nasıl birleştirileceği.⁶²

rüdüğü biliniyordu. Ancak, bir sosyalist partiye asla katılmadı, genç işbirlikçileriyle birlikte partizan etkinliklere de iştirak etmedi. Çoğu sosyalist yazarın duygusu ve güçsüzlüğünden iğrenerek onların ele aldığı birçok olguyla derinden ilgilendi. Fakat bu inceliklerle daha az ilgilenen çokları için Durkheim’ın sosyalist olduğuna şüphe yoktu. Clark ayrıca (182, n. 72) “1925’e kadar Sosyalizmin birleşik bir başkanlığı olduğunu da belirtir; Otto Lorenz’daki Social Science, Fransa’da basılan önemli bir kitap bibliyografyası olan *Catalogue général de la librairie française*. “Siyaset kariyerine tam bir geçiş yapmadan” düzenli olarak *L’Humanité* ve *Revue socialiste* için yazan Durkheimcı camianın birkaç üyesi de sosyalist hareketin ucundaki bu flörte kendini kaptırmıştı. (Karady, 1976, 294).

61 Coser, muhafazakârlığı “eşyanın mevcut düzenini sürdürme ya da tehdit edilmiş görülen bir düzeni sağlamlaştırma eğilimi” olarak tanımlar. Şöyle devam eder (sayfa 214): “Liberal ya da radikal düşünür ideal bir devletle gerçek devleti karşılaştırır. Aksine, Durkheim ideal ve gerçek devlet arasındaki ayrımı yerine normal ve patolojik arasındaki ayrımı koydu... ve böylece muhafazakârlığa yönelik önyargıyı başlattı.” Aksine Neyer “Durkheim’ın toplumun ‘sosyalist’ örgütlenmesine yönelik gelişmeyi ‘bireyin ortaya çıkışı’ olarak adlandırdığı şeyin bir sonucu olmakla birlikte bireycilik ahlâkına kaçınılmaz bir karşılık olarak kabul ettiğini” ileri sürer. Benzer şekilde, Richter (1960, 181) şöyle söyler: “Mesele sosyal düzenin bireyciliği dizginleyerek ya da ona savaşı açarak nasıl gerçekleştirileceği değil, ama daha ziyade onun nasıl tamamlanacağı ve genişletileceğiydi... [Durkheim’ın] liberalizmi yeniden ifade edici Spencer ve liberal ekonomistlere karşı ünlü polemiklerinin yanında okunmalıdır. Bireysel gelişmeye yönelik tüm yapay engellerin ortadan kaldırıldığına itirazı... ekonomik hayatta devlet müdahalesini meşrulaştıran liberal sosyal bir felsefe ortaya çıkarır.”

62 Logue şöyle devam eder (1983, 179): “Durkheim’ın sosyolojisi demokratik liberalizme birkaç cephede birden faydalı entelektüel silahları öneriyordu. İnsanın özgürlüğü ve topluma borcu tezini kolektivizmin gerekçesi olarak kullanmaya çalışan sosya-

Genel olarak, Durkheim'in merkezci liberalizm türü belki de Weber'in ulusal liberalizminden çok Alman *Katheder-Socialisten* tarafından formüle edilen görüşe biraz daha yakındı. Fakat Schmoller, Weber ve Durkheim kollektif değerlerin tecessümü olarak devletin önemini vurguladılar ve nihai olarak her üçü de milliyetçiydiler. Maier'in (1992,134) ifade ettiği gibi:

Comte'dan Durkheim'a sosyoloji, gerçekte, gittikçe demokratik hale gelen siyasete istikrar kazandırabilecek bir sivil toplum örgütlenmesini teşvik edecek bir entelektüel projeydi. Bu sadece Fransa'da geçerli değildi.⁶³

Birleşik Devletler gerçekte akademik sosyolojinin en erken kurumsallaştığı ülkeydi. Tartışmalar ve çözümler Fransa ve Almanya'da olanlardan çok farklı değildi. Amerikan sosyolojisindeki temel örgütsel figür Albion Small'du. Onun kendi kariyeri çoğu çağdaşının gidiş yönünü gayet iyi gösterir. Bir Baptist rahibin oğlu olarak papaz okulunda eğitim gördü, fakat papazlık rütbesi almadı. Bunun yerine 1879'da tarih ve *Sozialwissenschaft* eğitimi için Almanya'ya gitti. Daha sonra 1881'de tarih ve siyasal ekonomi dersi vermek üzere Colby College'e atandı. John Hopkins'de ekonomi ve tarih alanında doktora derecesi almaya karar verdi. 1889'da Colby'ye döndü, artık

listlere karşı bir savunma sağlıyordu. Ailenin sosyal değerini bireyinkinin üzerine çıkarmaya çalışan ve insanın rasyonel anlayışını aşan bir rehberliğe ihtiyacı üzerinde ısrar eden muhafazakârlara karşı bir müdafaa sunuyordu." Giddens (1971, 513) aynı tezi öne sürer: "Durkheim'in sosyolojisinin kökleri siyasi liberalizmin ikili bir tehdit karşısındaki taleplerini yeniden yorumlama çabasıındaydı: Bir yanda rasyonellik karşısı muhafazakârlık, diğer yanda ise sosyalizm." "Devrimci sosyalizme ilerici bir burjuva alternatifi olarak işlev gören sosyal dayanışma hakkında bkz. ayrıca Ringer (1992, 210). Dayanışmacı düşüncesinin siyasi erdemi *laissez-faire* düşüncesini ılımlı sosyal reform lehinde devlet eyleminin rasyonelleştirilmesi ile uzlaştırmasıydı. Durkheim'in *The Division of Social Labor* dayanışmacı ilkeleri sürdüren pozitivist sosyal bilimin bir örneğini teşkil edebilir."

- 63 Kendini muhafazakâr olarak isimlendiren Robert Nisbet (1952, 167) sosyolojik kavramların gerçekte köken ve sonuç olarak muhafazakâr olduğunu açıklıyordu: "*Statü, yapışkanlık, intibak, işlev, norm, sembol* gibi fikirler göndergesi olarak, sadece, düzenin muhafazasıyla ilgilenen toplumun bir yönüne sahip olması yüzeysel anlamı içerisinde değil, aynı zamanda bütün bu sözlerin Avrupa muhafazakârlığının entelektüel tarihinin ayrılmaz parçaları olduğu önemli anlamı içerisinde de muhafazakâr fikirlerdir. Nisbet'in görüşü spesifik olarak Coser tarafından (1960, 213) desteklenmiştir. Buradaki sorun düzen kaygısının sadece muhafazakâr bir ideolojik hedef olduğunu varsaymaktır. Fakat muhafazakârları merkezci liberallerden ayıran mesele düzenin istenip istenmediği değil düzenin nasıl sağlanabileceğidir. Merkezci liberaller düzenin sadece belli miktarda bir ekonomik yeniden dağıtım içeren makul fakat önemli bir reformla sağlanabileceğine inanır.

onun başkanıydı. Orada ahlâk felsefesi derslerinin yerine sosyoloji dersleri koydu, bunlar bu şekilde adlandırılan ilk derslerdi.

1892’de Birleşik Devletler’deki (ve gerçekte dünyadaki) ilk resmi sosyoloji bölümünü kurmak üzere yeni kurulan Chicago Üniversitesi’ne davet edildi. 1895’de Chicago’da *American Journal of Sociology*’yi (AJS) kurdu. 1905’de, Amerikan Sosyoloji Derneği’nin kurucularından biriydi. Aynı yıl, temel bir metin olan *General Sociolog*’yi, yayınladı. Temel bakış açısı Bulmer tarafından iyi tanımlanır(1984, 34-35):

Small sosyolojinin bir bilim olduğuna, düzensiz bir disiplinden objektif bir disipline dönüştüğüne ve nomotetik, teorik karakterde kümülatif bir disiplin olduğuna inanıyordu. Aynı zamanda, sosyoloji ahlâki bir disiplindi ve de sosyolog toplumun iyileşmesinde belirgin bir role sahipti. Uzmanlığı ve bağlılığı herhangi bir sınıf ya da çıkar grubunun görüşünü desteklemeden sosyal reforma dahil olmasını sağlıyordu. Bilimcilik ve ahlâkçılık bütünsel olarak bağlantılıydı.

Oberschall’a göre bu Small’un “tam ifadesiyle ip cambazlığı yaptığı” anlamına geliyordu.⁶⁴ J.W. Burgess, Columbia Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi dekanı olarak, 1891’de Franklin Giddings’i sosyoloji dersi vermek üzere işe aldığı zaman, bunun nedeni “ceza bilimi, hayır işleri ve yoksullara yardım gibi birçok özel sorunun salt siyasal ekonominin bakış açısından ele alınamayacağını ve sosyal ahlâkla ilgili birçok sorunun bireysel ahlâk açısından incele-nemeyeceğini düşünmesiydi.”(Dorfman, 1955a, 176). Oberschall bunu “3D’de: kusurlu, bağımlı ve suçlu sınıflarda” ders verme talebi olarak isimlendirir.

Amerikan sosyolojisinin erken tarihindeki diğer önemli figürler de sosyolojilerini çeşitli şekillerde sosyal reformla ilişkilendirdiler. Lester Ward “eski bir pasif determinizmin yerine reformun kullanımlarına uyumlu bir pozitif sosyal teori bütünü koydu.”(Hofstadter,

64 “Bir yanda, dindar taraftarların yardımını istemede, ‘ nihai sosyolojinin temelde Hıristiyan olmak zorunda olduğunu’ ve ‘nihai sosyal bilimlerin ilkelerinin’ temel Hıristiyanlığın tekrarları olacağını ileri sürdü; diğer yandan *American Journal of Sociology* programına dair açıklamasında şöyle yazdı: ‘ Pek çok muhtemel okuyucu için en önemli sorun onun “Hıristiyan sosyolojiye” karşı tutumuyla ilgili olacaktır. Cevap, Hıristiyan sosyolojiye karşı bu gazete gerçek anlamda saygılı olacaktır, sözde “Hıristiyan sosyologlara” karşı ise ciddi anlamda şüpheli davranacaktır ‘ (Oberschall, 1972, 203).

Ekonomist Richard Ely gibi Small da Sosyal İncil hareketinin aktif bir taraftarıydı; din ve bilim arasında mevcut olduğu varsayılan çatışmayı aşmak için uğraş veriyordu” (Potts, 1965, 92).

1992, 68) E.A.Ross “bilge sosyologun” bütün kötü adamları yok etmek için kendisini iyi adamların ortağı haline getirmek için “toplumun ahlâki sermayesini yönetenlerle” konuşmasını istiyordu. Dorothy Ross, 1984, 163’de alıntılanmış). Genelde, bir muhafazakâr olarak tanımlanan Sumner bile Spencer’in ilerlemenin usta sosyal bilimciler tarafından yönetim anlamına geldiği görüşünü koymaya çalışan teorilerinin *laissez-faire* içeriğini eleştiriyordu.

Hem Pulmer (1984, 39) hem de Oberschall’ın (1972, 188) belirttiği gibi, zamanın ilerici hareketinde çok etkili olan Liberal Protestanlığın temel etkisi bu sosyologların çalışmasını yaydı. Yine de, bunların hepsi sosyoloji ve sosyalizmin olası karışıklığının farkındaydı. Albion Small Chicago Başkanı Harper’ı AJS’yi kurmasına izin vermesi için ikna etmeye çalışırken bir derginin hem ütopyacı sosyal çabalar üzerinde baskı kurmak hem de tavsiye edilen sosyal işbirliği çabalarını teşvik etmek ve yönlendirmek için gerekli olduğunu yazıyordu (Dibble, 1976, 301’de alıntılanmış). Uzmanların ellerindeki yönetim merkezci liberalizmde temel bir unsurdur.

3. Siyaset Bilimi

Üç nomotetik sosyal bilim arasında siyaset bilimi özerk bir disiplin olarak ortaya en son çıkacaktı. Erken dönemine üç önemli kurumun tesisi damgasını vurmuştu, Paris’de Sciences Po, Columbia Üniversitesinde Siyasal Bilimler Fakültesi ve Londra’da London School of Economics (LSE). Garip olan şey, bu üçünden hiçbirinin esasen özerk bir siyaset bilimi disiplini kurmak için tasarlanmamış olmasıydı. Gerçekte üçünün de çok disiplinli olması amaçlanıyordu ve uygulamada öyleydi. Bununla birlikte, her ne kadar yirminci yüzyılda, siyaset bilimi önce Birleşik Devletler’de sonra (özellikle 1945’den sonra) tüm dünyada özerk bir bilim olarak kendi ve ayrı yolunu çizse de üçünün de siyaset bilimi üzerinde kalıcı bir etkisi oldu.

Üç kurum eş zamanlı olarak kurulmadı. Sciences Po 1871’de ilk kurulandı. Columbia’nın Siyaset Bilimi Fakültesi’nin kuruluşunun tarihini belirlemek daha zordur, zira birçok örgütsel çeşit içerisinden geçmiştir. Fakat kullanılacak en iyi tarih muhtemelen 1880’dir. LSE resmi olarak 1895’de kurulmuş sonuncusudur. Bunların öyküleri bağlantılıdır, fakat yine de sırasıyla anlatılması gerekmektedir.

Sciences Po okul için kullanılan popüler deyimdir, fakat onun resmi ismi değildir. Sciences Po'nun 2007'de Richard Descoings tarafından yazılan yarı resmi tarihinde şunları okuruz (s. 27):

Emile Boutmy Ecole libre des sciences politiques'i [Sciences Po'nun orijinal ismi] 1871'de kurdu.... Emile Botmy kimdi? Neden 1871? “Özgür bir okuldaki ne anlamalıyız? “Siyaset bilimini” nasıl tanımlamalıyız? Sciences Po'daki birinin “bali-ser le sujet” (konuyu etiketlemek) olarak adlandırdığı şey budur.⁶⁵

Boutmy merkez-sol bir burjuvazi, kültürlü bir siyasi yorumcu (*publiciste cultive*), birçok bağlantısı ve nüfuzu olan bir adamdı. Bir girişimciydi. Bunların hepsini aynı anda yapıyordu.

Neden 1871? Bu belki de başlangıç noktasıdır. 1870-1871 yılları Fransa için çok travmatik yıllardı. Fransa askeri olarak Prusya tarafından yenilmişti. III. Napolyon'un imparatorluğu sona ermişti ve Üçüncü Cumhuriyet ilan edilmişti. Prusya monarkı Wilhelm, Versailles'daki Aynalar Salonunu gösterişli biçimde kendisini Alman İmparatoru olarak ilan etmek için kullandı. Belki de en önemlisi, Paris muazzam bir sosyal devrimin, sonunda çok kanlı bir şekilde bastırılan Komünün merkeziydi.

Fransız bilgi dünyası “Fransız düşüncesinin Alman krizi” sonucu kötüleşti (Descoings, 2007,32-33). Vincent (1987,28) ‘Almanya’nın zaferinin bilginin cehalet üzerindeki zaferi olarak algılandığını” söyler. Fakat bunun da ötesinde, askeri yenilgi tecrübesi ve Komün Fransız siyasi hayatını dönüştürdü.

Bu iki olayın birleşimi bir başka toplumsal patlamanın olası ve başka bir askeri yenilginin mümkün olduğu inancına yol açtı. Almanya'dan, ona karşı kullanmak üzere formülleri ödünç alınmalıydı. Almanya'ya hac Fransız akademisyenlerinin eğitim programının [*cur-sus*] bir parçası haline geldi, Emile Boutmy'nin ödünç aldığı ve *Ecole libre'de* kurduğu yeni pedagojik program Alman üniversitelerindendi (Vincent, 1987,13).

65 “*Baliser le sujet*” tercümesi çok ustalık isteyen bir şeydir. Çok şükür ki, Descoings'in kendisi onun anlamını bir başka metinde açıklamaktadır (2008): “Karmaşıklığı kabul etmek önce onu tespit etmektir. Bu aynı zamanda ve her zaman sorunla ilgili sorular sormak, açıklamayı hiçbir zaman kaziye olarak almamaktır. Kullanılan sözcükleri ve ifadeleri ayırmak için kişinin nereden konuştuğunu belirtmek, soruda neyin söylenmediğini düşünmek, yazarın niyetini değerlendirmek, kısacası, Sciences-Po öğrencilerinin ünlü bir formülü olan ‘*balişer le sujet*’ini benimsemek.

Komün Fransa'da hâlâ büyük bir tartışma konusu olan ve merkezci liberallerin karmaşık duygular beslediği Fransız ihtilali tecrübesinden ayrılamaz. Vincent (1987,13) Boutmy'nin kafasında olduğunu ileri sürer:

Altı yıl içerisinde (1789-1794) geleneksel elitler yok edilmiş ve onların yerine, genel olarak, sadece kısa bir süre yönetimde bulunan başkaları getirilmişti. 1792 liderleri 1788'de neredeyse hiç bilinmiyordu; bu insanı "kitlenin" bazı "korkunc" potansiyelleri olduğunu düşünmeye iter. Tehlikeli, fakat istifade edilebilir, bugünün deyişiyle "geri alınabilir" potansiyeller.⁶⁶

Boutmy'nin temel çözümü elitlerin oluşumuydu. Vincent'in belirttiği gibi (1987,12),

Boutmy elit sözcüğünü kullanmakta tereddüt etmedi ve onun için bu Fransa'ya egemen sınıfın -"alt sınıflardan" gelen olağanüstü yetenekli birkaç kişinin de gruba dahil olduğu (bunları karşınıza almaktansa yanınıza almak daha iyidir)-üst katmanından devşirilen ekonomik ve siyasi karar vericileri bahşetmesi anlamına geliyordu.⁶⁷

Böylece Boutmy özel bir kurum tesis etmek için para toplamak amacıyla bağlantılarını kullandı. Fakat ilk yıl, sadece siyasi durumla, bugün akademik siyaset bilimi olarak düşünebileceğimiz şeyle ilgili eğitim görmeye hazır çok fazla öğrenci bulamadı. Dolayısıyla, hızlı biçimde stratejisini ayarladı, bilgi dağıtımına profesyonel bir hedefekledi. 1872'de yatırımcılarına sunduğu raporda, gerekli olanın "ulusların kaderleri üzerinde büyük bir etkisi bulunan en geçerli (*haut vol*)

66 *École libre* fakültesi Auguste Comte'un formülünü kullanmak için tamamıyla 'ilerlemeyi' sağlamakla meşguldü. Hepsi Fransız ihtilalini takıntı haline getirmişti. Fransız ihtilalinin, siyasal yapıların kendilerini adet ve zihniyetle ilgili muazzam değişikliklere uyduramaması sonucu patlak verdiğine inanıyorlardı. Cezalandırmaktansa engellemek daha iyiydi" (Vincent, 1987, 211)

67 Boutmy bu tezleri arkadaşı Ernest Vinet'e yazdığı, 1771'de yayınlanan bir mektupta açıkça ortaya koydu. "Yeni eğitim programı sosyal konumları garanti altına alınmış ve zihinlerini eğitecek boş vakti olan sınıfları hedef almaktadır. Bu sınıflar o zamana kadar siyasi arenaya egemen olmuştu. Fakat artık konumları tehdit altındadır. Daha kalabalık olanların haklarını teslim etme baskısı altında olan, kendilerine elit ismi veren sınıflar artık en yetenekli olanların haklarına başvurmaktan başka yolla siyasi hegemonyalarını devam ettiremezler.

Demokratik akım, ayrıcalıklarının ve geleneğin çöken duvarı arkasında ikinci bir duvarla yüzleşmek zorundadır; bu parlak ve faydalı meziyetin, prestiji açık üstünlüğün, kendini yoksun bırakmanın aptallık olduğu yeteneklerin duvarıdır" (*Quelques idées sur la création d'une Faculté d'enseignement supérieur*, Lettres de E. Boutmy et E. Vinet. Programme. Paris: Imp. De A. Lainé, 15-16, Favre'de anılmış, 1981, 433).

iki mesleğin –diplomasi ve bürokrasi– bu kurumda şimdiye kadar var olmayan birinci sınıf bir hazırlığı bulacağı bir şey sunmak” olduğunu ileri sürdü (Descoings, 2007, 40). Vincent’in metaforunda, bu bir bilgi kurumu olmaktan bir iktidar kurumu olmaya geçti. “Liberal, devlet karşıtı *Ecole inspection des Finances, Conseil d’Etat, Cour des comptes ve Quai d’Orsay* (Dışişleri Bakanlığı) atamaları için yapılan sınavlara hazırlık merkezi haline geldi” (Vincent, 1987, 61).⁶⁸

Boutmy bu şekilde bir *Ecole libre*, yani Sorbonne’a bağlı fakat ruhani olmayan özel bir kurum yarattı. Bu bir “siyaset bilimleri” okuydu (bilimin çoğul yazılmasına dikkat ediniz). Fakat *siyaset* ve *bilimler* sözcükleri de bir parça muğlaktı. Fransızcada *bilim* Almanca *Wissenschaften* gibi hâlâ genel bilgi anlamında kullanılıyordu. *Siyasi Bilimler* de hâlâ genel anlamda sosyal bilimler anlamına gelebilecek bir terimdi. Gerçekte, Boutmy’nin gerçekten önerdiği şey çoğunlukla daha dar manada tanımlanan siyaset biliminden ziyade bizim bugün tarih, ekonomi ve sosyoloji olarak adlandırdığımız şeydir.⁶⁹

John Burgess 1876’da Siyaset Bilimi, Tarih ve Uluslar arası Hukuk Profesörü unvanıyla Amherst College’den Columbia Üniversitesi’ne davet edildi (Hoxie, 1955, 6). Columbia yönetiminin niyeti, Burgess’in daha sonra 1893’de anlattığı gibi, “özel hukuk öğrencilerine hukuk bilimini tamamlamak için gerekli ahlâk, tarih ve kamu hukuku dersleri vererek Hukuk Okulunun yoğun profesyonelliğini dengelemektir” (Bryson, 1932, 322’de anılmış). Burgess Hukuk

68 Boutmy hızlı bir şekilde, profesyonel eğitime yönelik bu değişim için bir gerekçe buldu: “Bütününüyle Fransız ya da Latin olan siyaset bilimimiz modern Avrupa ve *Yeni Dünya*’yı bile bile yok sayar...” “Fransa’da doktorlar, avukatlar, mühendisler, subaylar için eğitim kurumları var. Siyasetçi için hiç yok... Eğer Fransa her yıl kendilerini duyuracak sosyal konuma ve insanlara tüm sorunların zor ve çoğu çözümün karmaşık olduğunu fark ettirecek argümanlara sahip politik bilgi ile dolu iki ya da üç bin zihnin üretmeyi başarır ise bu kesinlikle büyük ve keyifli bir devrim olacaktır. Devlet adamlarının eğitimi için düzenlenen müfredat demokratik bir toplumun denge unsuru olan eğitilmiş ve sağlıklı orta sınıflarla aynı anda ülkeyi de donatacaktır. Şimdiye kadar muhafazakâr bir içgüdü, görgü ve zenginlik ile karakterize edilen bir orta sınıf var olmuştur. Fakat bu sınıfın konumunu hiçbir zaman siyasi aydınlanmasına borçlu olmadığı söylenmelidir (Descoings, 2007, 34). Boutmy bu program için bir isim arıyordu. Biraz tereddüt ederek, sonunda *sciences camérales*e karar verdi; bu bir on sekizinci yüzyıl Alman kavramı olan *Camerawissenschaft*’ın tercümesiydi (Vincent, 1987, 84)

69 Bkz. Descoings’deki (2007, 39) çok disiplinlilik tartışması. Bkz. ayrıca Boutmy’nin kurum için seçtiği ismin hikayesiyle ilgili tartışma, Vincent (1987, 47-48).

Okulunu “nüfuz edilemez” buldu ve bunun yerine bir Siyaset Bilimi Okulu kurmaya yöneldi.

Hoxie’nin Columbia’nın iki yüzüncü yıldönümü için yazılan Siyaset Bilimler Fakültesi resmi tarihinde Sciences Po ile olan bağlantısını resmeder:

Ecole Libre’nin öyküsü John Burgess için esinleyici bir öyküydü. Yönetimimizin diğer birçok öğrencisi gibi o da 1879’da Birleşik Devletler Kamu Hizmeti’nin durumuyla çok ilgileniyor ve Hayes idaresi tarafından girilen reformları dikkatlice izliyordu. Bunun yanında, Sir Stafford Northcote’dan İngiliz Kamu Hizmeti ile ilgili olarak edindiği fikirler onun üzerinde güçlü bir etkide bulundu. 1878’de İngiltere’ye yaptığı bir ziyarette kamu hizmetinin tıp ya da hukuka hazırlanıldığı kadar profesyonel bir kariyer olarak görüldüğünü kaydediyordu.

Fransız ya da Latin olan siyaset bilimimiz modern Avrupa ve *Yeni Dünya’yı* bile bile yok sayar...”

“Fransa’da doktorlar, avukatlar, mühendisler, subaylar için eğitim kurumları var. Siyasetçi için hiç yok... Eger Fransa her yıl kendilerini duyuracak sosyal konuma ve insanlara tüm sorunların zor ve çoğu çözümün karmaşık olduğunu fark ettirecek argümanlara sahip politik bilgi ile dolu iki ya da üç bin zihin üretmeyi başarırsa bu kesinlikle büyük ve keyifli bir devrim olacaktır. Devlet adamlarının eğitimi için düzenlenen müfredat demokratik bir toplumun denge unsuru olan eğitilmiş ve saggörülü orta sınıflarla aynı anda ülkeyi de donatacaktır. Şimdiye kadar muhafazakâr bir içgüdü, görgü ve zenginlik ile karakterize edilen bir orta sınıf var olmuştur. Fakat bu sınıfın konumunu hiçbir zaman siyasi aydınlanmasına borçlu olmadığı söylenmelidir (Descoings, 2007, 34). Boutmy bu program için bir isim arıyordu. Biraz tereddüt ederek, sonunda *sciences camerales’e* karar verdi; bu bir on sekizinci yüzyıl Alman kavramı olan *Camera-lhoissenschaft’m* tercümesiydi (Vincent, 1987, 84).

Bu ülkede memurların eğitimi için bir yüksekokul -Ecole Libre des Sciences Poli-tiques’den çok farklı olmayan bir okul ya da en azından bir bölüm- kurulamaz mıydı? Bu aynı zamanda Columbia’nın hukuk müfredatının görünüşte değiştirilemez profesyonelliğine bir tamamlayıcı olamaz mıydı? (1955,11)

Bu “*Mugwumps*” adı verilen bağımsız Cumhuriyetçilerin -sosyal elitten devşirilmiş ve kamu hizmeti reformuna adanmış bir grup-siyasi hareketine çok iyi uyuyordu. Bunlar iki yüzüncü yıldönümü merkezci liberalleriydi. Mülkiyete el koymak istediklerini düşündükleri sözde *Greerbackerlere* ve sendikalara karşıydılar. Özgür bırakılmış zenci köleler için siyasi haklar sağlama mücadelesinde lider olan sözde Radikal Cumhuriyetçilere de karşıydılar. *Mugwumps* Radikal Cumhuriyetçileri fanatik sayıyordu. Öte yandan, *Mugwumps* aynı zamanda zenginlerin sorumsuzluğuna karşı şiddetle eleştiride bulunuyordu ki bu onlara merkezci temellerini kazandırıyor. Kurtuluşu eğitilmiş bir elite görüyorlardı. Bundan “sosyal bilimin müfredattaki yerini arttırmanın bu eğitim uğraşının bir diğer parçası olduğu” sonucunu çıkarıyordu (Church, 1974, 577)⁷⁰

Columbia’nın mütevelli heyeti (daha sonra Fakülte olarak isimlendirilecek) bir Siyasal Bilimler Okulu için ilk adımı attığında, Burgess’in “onu açıkça hükümetin hizmeti için adam yetiştirme görüşünün bir parçası olarak kabul ettiğini gördüler; fakat bunu ilan edilmiş bir hedef haline getirmek neredeyse hiç zorunlu değildir, ayrıca bu şekilde davranmak onun başarısına önyargıyla yaklaşanların kıskançlıklarını kamçılatabilir” (Hoxie, 1955, 15’de alıntılanmış). Mütevelli-ler diğer fakültenin tepkilerinden korkmuş olabilirler, fakat kendilerinin hedefin değeriyle ilgili hiçbir şüpheleri yoktu. Columbia’nın *College Handbook of 1880’inde*, yeni Siyaset Bilimi Okulu’nun hedefleri şu şekilde ifade edilmiştir: “Temel amaç siyaset biliminin bütün branşlarının gelişmesidir. İkinci hedef gençlerin kamu hizmetinin tüm branşlarına hazırlanmasıdır” (Crick, 1964, 28’de alıntılanmış).

Emile Boutmy Sciences PO’nun oluşturulmasında ve John Burgess Columbia’daki Siyasal Bilimler Fakültesi’nin kurulmasında itici güç olduğu gibi, Sydney ve Beatrice Webb de tam ismi London Scholl

70 Church *Mugwumps*’un sosyal bilimle ilgili görüşünü daha da ayrıştılandırırdı (1974, 577): “Geleceğin elite -o zaman üniversite eğitimi neredeyse elite sınırlıydı- siyasal ve sosyal örgütlenmenin ilkelerini, toplumun düzgün işlemesi isteniyorsa uyulması gereken sosyal ve siyasal ilişkileri yöneten yasaları öğretmeyi öneriyorlardı. Sosyal bilim bu ilkeleri ve yasaları Magna Carta’dan (bazen de Alman ormanlarında köy topluluklarının ortaya çıkmasından) itibaren İngiliz özgürlüklerinin gelişmesini ve bunların yayılmasını ve Birleşik Devletler’de bunların güvence altına alınmasını, anayasanın bireysel özgürlükleri, mülkiyeti ve azınlık haklarını nasıl koruduğunu (bu durumda bunlar halkın isteklerine karşı zenginlerin hakları anlamına geliyordu) ve bunun demokrasinin güçlerini nasıl sınırladığını ve klasik liberal ekonominin yasalarını ve ilkelerini incelemek suretiyle öğretiyordu.”

of Economics and Political Science olan LSE'nin kurulmasında itici güçlerdi. 1894'de Henry Hunt Hutchison öldüğü ve Fabian Derneği'ne -o zaman büyük bir meblağ olan- yirmi bin poundluk bir miras bıraktığı zaman Webbler uzun süredir böyle bir kurumu istiyordu. Böylece, 4 Ağustos 1895'de Webbler tarafından organize edilen ve George Wallas ve George Bernard Shaw'un katıldığı bir kahvaltı toplantısında (Shaw'un muhalefetine rağmen) LSE'nin kurulması kararı alındı. Diğer iki kurum örneğinde olduğu gibi, başlangıçtaki niyet Büyük Britanya'nın siyasi ve ticari elifinin eğitimini geliştirmektir. Webbler Sciences Po'nun müfredatını kendi tekliflerinin temeli olarak kullandılar. Gerçekte, büyük oranda ekonomik konularla ilgilenmekle birlikte, LSE'nin sonraki yöneticisi Ralf Dahrendorf okulun iki yüzüncü yıldönümünde (1995,196) isimdeki "ve Siyaset Bilimi'nin" dahil edildiğini çünkü

Webbler Paris Ecole Libre des Sciences Politiques ve Columbia Üniversitesi'n-deki Faculty of Political Science'ı imayı kaybetmek istemiyordu, böylece siyasi bilimler isminde kendine yer bulacaktı.

Bunun yanında, Dahrendorf (1995, 21) başlangıçta tüm derslerin profesyonel eğitim hedefini takip etme aracı olarak akşam verildiğini belirtir:

Öğrenciler özellikle herhangi bir derece için hazırlanmayacaktı, fakat derslere devam Bankacılar Enstitüsü, Londra Ticaret Odası ve diğerlerinin yanında Kamu Hizmeti sınavları için de faydalı olacaktı.

Sciences Po rollerinden biri olarak öğrencilerini diploması ve yüksek memurluk sınavlarına hazırlamayı sürdürmekle birlikte, bu onun tek rolü değildi. Bu sonunda LSE'nin en önemli rolü olmaktan çıktı, öte yandan Columbia Siyasi Bilimler Fakültesi bölümlerinden bir tanesi siyaset bilimi olan sosyal bilimlerde bir lisansüstü birimi haline geldi (o zaman Columbia'da Kamu Hukuku ve yönetim olarak adlandırılıyordu.)

Siyaset bilimi, 1900'den sonra bildiğimiz şekliyle, ilk defa Birleşik Devlet-ler'de ortaya çıktı.⁷¹ Ortaya çıkışı Hughes'ün (1958, 66-67) 1890'ların önemli fikirleri olarak adlandırdığı şeyin bir par-

71 71 Dahrendorf (1995, 227), siyaset biliminin Büyük Britanya'da 1945 sonrasına kadar neden ayrı bir nomotetik disiplin olarak ortaya çıkmadığını açıklamaya çalışırken onu geleneksel siyaset felsefesinin eski üniversitelerdeki, özellikle de Oxford'daki muazzam gücüne bağlar. Fakat sonra başka bir faktörü ekler: "Uygulamaya gelince, modern siyaset bilimi modern ekonomi biliminden daha az etkili çıktı." "Daha az

çasıydı, bunlardan birisi “siyasi eylemin hiziplerinin arkasında iktidarın gerçek sahiplerine nüfuz etmekte.” Crick (1959, 37-38) bunun nasıl geliştirildiğini gösterir.

Zorunlu bir ilerleme ve sağaltıcı bir toplum bilimi ile ilgili teoriler sahneye çıktı. Bunlar siyasi teoriyle siyasi uygulama arasında yeni bir bölünmeyle sonuçlandı; psikolojik açıklamayı yeg tutma ve tarihsel ve felsefi açıklamaya düşmanlık. Bunlar eşsiz bir felsefe, pragmatizm türünün ve büyük oranda sistemleşme-miş fakat gittikçe etkili hale gelen pozitivistimin ortaya çıkışı için ek koşulları sağlayacaktı.

Amerikan Siyaset Bilimi Derneği (APSA) kurucularının 1903’deki pozitifist ve bugüncü yönelimi bir yanda hem tarihle hem de ekonomiyle hem de Burgess’in kamu hizmeti eğitimi yönelimiyle bir kopuşu temsil ediyordu. Ancak, GunneH’nin ileri sürdüğü gibi (2006, 481) tarih ve ekonomiyle köprüleri atmanın temel nedeni metod değil, fakat “sosyal bilim ve siyaset arasındaki ilişki” hakkındaki kaygıydı.

APSA kurucuları, selefleri gibi, “sosyal bilim için etkili pratik bir rol kazandırmakla ilgileniyor, fakat *Kathedersozialisten*’in bakış açısını da reddediyorlardı” (Gunnell, 2006, 481). Tam olarak, Weber ve Tönnies’in 1909’da Deutsche Gesellschaft für Soziologie’nin kuruluşunda yapmaya çalışacaklarını yapmaya çalışıyorlardı. Amerikan siyaset bilimcileri de, Alman sosyologlar gibi, bu yola girerken Dahrendorf’un deyişiyle (1995, v) olayların nedenlerini bilmek istemekle olayları değiştirmek istemek arasındaki Sydney Webb kıyas hattına yaklaşıyordu.

Kıyas hattına yaklaşma şekli merkezci liberalizmiydi; Lowi bunun (1985,ix) özellikle Birleşik Devletler’de ve Birleşik Devletler içerisinde de siyaset bilminde görüldüğünü öne sürer:

Birleşik Devletler’deki ulusal hükümet, geç ve yavaş ortaya çıkmakla birlikte liberal çizgilerden oluşuyordu. Sosyal bilimler ve özellikle siyaset bilimi de öyle... Sağ ve Solu reddeden liberalizm yönetimin ya da kapitalizmin ahlâkili-gini yargılamaktan uzak duruyordu. Liberal hükümet sadece sonuçları açısından zararlı sayılan davranışla ilgilenerek gerekçelendirilebilirdi. Sosyal bilim böyle bir sistemi analiz edebilir ve aynı zamanda davranış ve sonuçları ya da benzer şekilde davranış ve nedenleri ile ilgili hipotezlerle ilgilenerek

etkili” doğru sıfat mıdır, bundan tam emin değilim. Ben kendim “daha az nüfuzlu” derdim.

böyle bir sisteme hizmet edebilirdi. Bu siyaset biliminin ve yükselen ulusal hükümetin bilimle neden böyle bir yakınlık içinde olduğunu açıklamaya yardımcı olur.

BATILI OLMAYAN DÜNYA

Tarihin ve üç nomotetik disiplinin -ekonomi, sosyoloji ve siyaset bilimi-on dokuzuncu yüzyılın son üçte birinde ve yirminci yüzyılın ilk yarısında kurumsallaşması Batı dünyasının kendisini incelediği, kendi işleyişini açıkladığı, olup biteni kontrol etmenin daha iyi olduğu üniversiteler biçimini aldı. Batı dünyası diyorum, fakat pratikte, daha önce belirttiğimiz gibi, akademisyenlerin yüzde doksan beşi sadece beş ülkede -Büyük Britanya, Fransa, Birleşik Devletler, Almanya ve İtalya- bulunuyordu ve temelde bu beş ülkeyle ilgileniyordu. Son yüzde beş çoğunlukla İskandinavya, Belçika, Lüksemburg ve Hollanda'yı kapsayan bölge, Rusya, İberya ve çok küçük ölçüde Latin Amerika ile ilgiliydi.

Batı dünyasının, özellikle de beş ülkenin dünyanın geri kalanını -siya-si,ekonoik ve kültürel olarak- egemenlik altına aldığı bir dönemden söz ettiğimiz için bu şaşırtıcı olmamalıdır. Yine de, dünyanın geri kalanı, üzerlerinde egemenlik kurdukları "diğerlerini" kontrol etmenin en iyi yolunu bilmek isteyen güçlüler için bir ilgi meselesiydi. Kontrol için, en azından minimal düzeyde anlamak gerekiyordu. Dolayısıyla yine, akademik özelliklerin istenen bilgiyi üretmek için ortaya çıkması şaşırtıcı değildir.

Ancak, dünyanın geri kalanı siyasi olarak ikiye bölünmüştü -bu çoğu zaman eksik terminolojiyle isimlendirilmeye başlanan bir bölünmeydi. Analistler bazen kolonilerden ve yarı kolonilerden söz ediyordu- bu Avrupalı bir gücün doğrudan sömürgesi altında bulunan bölgelerle ismen bağımsız fakat önemli derecede Avrupa egemenliğine tabi bölgeler arasındaki bir ayrımdı. Daha sonra göreceğimiz gibi, belli yerleri bu şekilde sınıflandırma durum doğru şekilde okunmak istiyorsa aşılması gereken analitik kutular yarattı. Bununla birlikte, *antropoloji* isimli bir disiplinin bu dönemde ortaya çıktığını ve ya kolonilerle ya da metropoliten güçlerin kendi ülkelerindeki özel bölgelerle uğraştığını belirtmekle söze başlayabiliriz. *Oryantalizm* adlı ikinci bir disiplin bu dönemde büyük oranda (fakat münhasıran değil) yarı kolonilerle uğraşıyordu.

Bu iki “disiplin” nadir istisnalarlabirbirinden tamamıyla ayrıydı. Gerçekte, yirmi birinci yüzyılda bile, çok az sosyal bilimci iki “disiplini” birbiriyle belli belirsiz ilişkili, ortak bir temalar dizisinde çok daha az değişik biçimi olarak görür. Bununla birlikte ortak temalar vardı. Birincisi her iki disiplin dünyanın, on dokuzuncu yüzyılda egemen pan-Avrupa bölgelerinin parçası olmayan “geri kalanıyla” uğraşmasıydı. İkincisi tema, uğraştıkları halkların “modern” sayılmamasıydı, yani modern “ilerlemenin” kurucu parçası olduğu düşünülen teknolojiye ve makinelere sahip sayılmamasıydı.⁷² Sonuç olarak, modernite-nin değerlerini paylaştıklarına inanılmıyordu; zira bu değerler muhayyeldi ve pan-Avrupa dünyasında uygulanıyordu. Üçüncü ortak tema bu ülkeler/bölgeler/ halkların tarihinin olmasıydı, yani tarihsel zaman boyunca değişmemiş, gelişmemiş, ilerlememişlerdi.

Bununla birlikte, bir ya da diğer etiket altında ele alınan halklar arasındaki önemli bir farklılık vardı. Antropologlar hem sayıca hem de oturdukları bölgenin büyüklüğü açısından görece küçük nüfusları ele alıyordu. Bu halklar, nadir istisnalarla sömürge yönetimi altına girdikleri zamanda hiçbir yazılı belgeye sahip değildi. Hepsi normalde diğer komşu halklarla paylaşılmayan tek bir dil konuşuyorlardı. Tanrıları da paylaşılmıyordu. Avrupalı fatihlerinin bakış açısından, bunlar yaşam ve düşünüş biçimleri sıradan bir Avrupalı için neredeyse anlaşılmasız olan, her açıdan garip “ilkel” halklar olarak isimlendiriliyordu.

Oryantalistler oldukça farklı türden halkları ele alıyordu. Hem sayıları hem de oturdukları bölgenin büyüklüğü açısından büyük olan halklar ya da “uygarlıkları” ele alıyorlardı. Avrupalıların çözmesi zor olsa da yazılı metinleri vardı. Büyük bir bölge üzerinde paylaşılan ortak bir dil, ya da en azından bir lingua franca var görünüyordu. Dolayısıyla, konuşanların sayısı çok büyüktü. Ayrıca, bu büyük bölgede tek bir egemen dine sahip görünüyorlardı; bu din, on dokuzuncu yüzyılda Batılı bilim adamlarının bir “dünya dini” olarak düşünecekleri kadar büyük bir dindi. Bunların açıkça bir tarihi de vardı, fakat bu Batılı bilim adamlarının bir şekilde “donmuş” saydığı ve dolayısıyla “moderniteye” geçmemiş bir tarihti. İncelendiğinde, bütün bu büyük, “donmuş” uygarlıklar geçmişte bir zamanda

72 Bkz. Avrupa'nın “uygarlık getirici olarak makine” (211-236) ve “uygar yaşamın gereği olarak maddi hâkimiyet” (194-198) kavramını tartışan Michael Adas (1989).

var olmuş büyük, bürokratik imparatorlukların, bizim isimlendirmemizle “dünya imparatorluklarının” ürünü olarak görünüyordu. Ortak bir dile ya da *Lingua Franca*’ya, ortak bir “dünya dinine” ve ortak kültürel geleneklere neden olan bu bürokratik imparatorluklardı. Bu bölgelerin hepsi değilse de birçoğu siyasi ve askeri olarak hâlâ, dogrudan sömürgeleştirmeye direnecek kadar yapışkandı.

Avrupalı olmayan iki bölge türü arasındaki bu önemli farklılık sonucu, iki farklı entelektüel soru akademik araştırmanın temelini oluşturdu ve iki farklı pratik araştırma metodolojisinden yararlanılmaya başlandı. Antropologlar inceledikleri halkların -neredeyse tek vücut olarak “kabile” olarak ele almaya başladıkları halklar- gerçekte nasıl işlediklerini çözmeye çalıştılar. Yani, dış katmanında çoğu Avrupalıya irrasyonel gelen davranışın rasyonel temellerini keşfetmeye çalıştılar. Bu anlamda, davranışın gizli rasyonelliğini araştırma diğer sosyal bilimcilerin “modern” halkları incelerken yaptıklarını düşündükleri şeyden çok da farklı değildi. Bu sosyal bilimin uygun rolüyle ilgili Aydınlanma görüşlerinden kaynaklanan bir araştırmaydı.

Fakat bunu nasıl yapabilirlerdi? Başlangıçta, antropologların okuyacağı hiçbir şey yoktu, en azından çalışmalarının başında bu gibi insanlarla sözlü olarak bile iletişim kuramıyorlardı. Bu problemin çözümü *katılımcı gözlemi* olarak adlandırılan pratik metod şeklinde geldi. Bu metod saha çalışması gerektiriyordu. Antropologlar tipik olarak bir zaman belli bir halk arasında yaşamaya gidiyorlardı. “Linguist” yani herhangi bir nedenle bir Avrupa diline hakim olan grup üyelerini bulmaya çalıştılar. Bu kişiler antropoglar ve halkları arasında sadece aracı olmayacaklar aynı zamanda (hem genel anlamıyla dilin hem de entelektüel olarak kültürün) tercümanı olacaklardı.

Antropologlar, kültürleri değişmeyen tek, birleşik bir bütün olarak tanımlanan halklar hakkında her şeyi öğrenmeye çalışacaktı; bunu nihai olarak bu insanların etnografyasını yazmak için yapacaklardı. Bu bir defa yapıldığında, antropologlar genel olarak Avrupa dünyasına ve özelde de oldukça sık olarak sömürge otoritelerine haklarının kültürel ve siyasal tercümanları haline geldiler. Bu tabii ki olup bitenin oldukça idealleştirilmiş resmidir, fakat bu o zamandaki etkinliğin standart tanıımıydı.

Oryantalistlerin oldukça farklı bir kaygısı ve oldukça farklı pratik bir metodolojisi vardı. “Yüksek uygarlık” olarak isimlendirdikleri

fakat onlara Avrupa uygarlığının kendini gördüğü anlamda modern görünmeyen bir şeyle uğraştıkları için, çözülmesi gereken en açık ve acil sorun bu “yüksek” uygarlığın neden Avrupalıların modernliğe attığı varsayılan evrimci adımı atmadıklarını açıklamaktı. Bu tabii ki Avrupalılar için sorulması oldukça memnuniyet verici bir soruydu. Bu üstünlük varsayıyordu ve gerçekliğini göstermekten çok (zira bu büyük oranda sorgulanmamış bir önermeydi) kökenlerini açıklamaya çalışıyordu.

Soru bunun nasıl yapılacağıydı. Yazılı bir edebiyat vardı, antropologların gururu olan saha çalışması türüyle ilgilenmek neredeyse hiç acil görünmüyordu. Ancak, bu edebiyat Avrupalı Oryantalistlere özgü dillerden oldukça farklı bir dilde yazılmıştı. Dili öğrenmek uzun bir eğitim gerektiriyordu, bunun nedeni özellikle bu metinlerin çoğunlukla eski ve birçokunun dini metinler olmasıydı. Gerekli beceriler büyük oranda filolojiyle ilgiliydi ve araştırmanın odak noktası temelde sınırlı sayıda büyük kütüphaneydi. Hiç şüphesiz, Oryantalistler sosyal bilimin antropologlarla aynı temel yargısını paylaşıyordu. Onlar da, görünüşte irrasyonel davranışın ve felsefi tezin rasyonel temellerini açıklamak istiyorlardı. Onlar da, genel olarak Avrupa dünyasına ve özelde oldukça sık olarak da siyasi otoritelerine uygarlıklarının tercümanları olmak istediler.

Antropologların ve Oryantalistlerin kabilelerinin ve uygarlıklarının temel rasyonelliğini açıklama arzusu onları neredeyse kaçınılmaz olarak zımni ideolojilerinde merkezci liberaller olmaya yöneltti. Güçlülerin zayıflarla olan ilişkilerinin pürüzlü kenarlarını düzeltmeye çalışıyorlar, bu arada güçlülere görevlerini daha akılcı ve daha etkili bir şekilde yürütmeleri ya da başka uygarlıklarla aynı şekilde uğraşmaları konusunda yardımcı oluyorlardı.⁷³ Çatışmayı ve her şeyden önemlisi pan-Avrupa jeopolitik gücünün statükosunun radikal tahribini sınırlamaya hizmet eden reformları teşvik ettiler.

73 Adas'ın (1989, 203) gözlemlediği gibi, “Avrupalıların Afrika ve Asya toplumlarının en iyi yöneticileri ve reformcuları olduğu, çünkü bilinen en ilerici ve gelişmiş uygarlığı temsil ettikleri” varsayımı vardı.

1903-1904'de, Budist Pali edebiyatı uzmanı olan T.W. Rhys Davies Doğu araştırmalarının İngiliz kamu politikası için taşıdığı önemi vaaz ediyordu: “Koşulların artık değiştiğini hiçbir zaman unutmamalıyız: Denizcilik ve dış işlerine ne kadar önem veriyorsak Doğu meselelerinde uygulamalı politika olarak Haber Alma Departmanımızı da diğer iki büyük gücümüz kadar güçlü hale getirmeliyiz. Şu anki Hükümetimizin Haber Alma Dairesini ihmal etmesiyle büyük bir risk taşıyoruz” (s. 196).

Oryantalizm Katolik Kilisesi’de uzun bir gelenegin mirasçısıydı. Daha Orta Çağlarda, İslam dünyasının ve Çin’in dillerini ve metinlerini bu bölgeleri Hristiyanlaştırma çabasının parçası olarak inceleyen keşişler ve diğer Hristiyan ilim adamları vardı. Bu gibi ilim adamları geç on sekizinci ve özellikle on dokuzuncu yüzyılda, Avrupa genişlemesi Asya kıtasının farklı bölümlerini kapsamaya başladığında, yeni ve (çoğunlukla daha seküler) bir dürtüye sahip oldu.

Yeniden dirilmiş bir Mısır uygarlığının incelenmesi -Mısır bilimi- on sekizinci yüzyılın ikinci yarısında başladı. Ancak, iki siyasi olay Oryentalist bir alt disiplin olarak Mısır biliminin ciddi gelişimi için önemliydi. Birisi, Napol-yon’un 1798’de başarısızlıkla sonuçlanan Mısır işgali ve diğeri 1823’deki Yunan bağımsızlık savaşıydı. Napolyon’un işgali sonunda siyasi olarak sonuçsuz kaldı (bkz. Cole, 2008). Fakat onun kendisiyle birlikte Mısır’ı incelemek üzere bir ilim adamları grubu getirme fikri vardı. Önemli bir sonuç *La Description de l’Egypte* isimli çok ciltli bir çalışmaydı; bu tarih, mimarlık, Mısır hayvan ve bitki örtüsü ve bunun yanında haritalar ve oymalar hakkında bir incelemeydi.

Bu anıtsal eser Mısır biliminin oluşturulmasında, Batı uygarlığının kaynağı olan Yunanistan’ın tecessümünden -bu bugün o kadar yaygın bir kavramdır ki bunun Batılı tarih algılamaları için bile her zaman belirli olmadığını hatırlamak zordu- belki de daha az önemliydi. Martin Bernal, Batı’nın klasik uygarlığının Afrika-Asya kökenlerini ileri sürdüğü kitabı *Black Africa*’da 1. cilde (1987) *The Fabrication of Ancient Greece, 1785-1985* başlığını verdi.

Temas ettiği nokta çeşitli melodileri birbirine uydurmaydı. Romantik hareket için “özgürlük modellerini” temsil eden (s. 289) Roma ve Mısır’a karşı Yunanistan’dı. Mısır’ın aşırı derecede ılımlı bir resmi “Yunan medeniyetinin ve bir bütün olarak Avrupa’nın eşsizliğine” bir tehdit arzedebilir (s. 269). Yunanlılar 1823’de Osmanlılara başkaldırdığında, Avrupalı Romantikler dayanışma çağrısının başını çektiler, onu “Avrupa’nın gençlere özgü diriliği ile Asya ve Afrika çöküşü, yozlaşması ve gaddarlığı arasında bir mücadele” olarak ilan ettiler (s. 291).

Burada Bernal'ın kitabının yarattığı ilmi tartışmayı *analiz* etmek önemli değildir.⁷⁴ İnkâr edilemeyecek olan şey on dokuzuncu yüzyılda Oryantalist bir alt disiplin, yabancıların incelenmesi olarak gelişen Mısır bilimidir. Mısır uygarlığı ile ilgili olarak on dokuzuncu yüzyıl (ve gerçekte yirminci yüzyıl) literatürüne egemen olan büyük oranda küçümseyici tablo o dönemin dünya sisteminin jeo-politikası ve jeo-kültürü ile ilgiliydi.⁷⁵

İngiliz (ve daha sonra Amerikan) üniversitelerinde bir araştırma alanı, bir disiplin olarak Klasik eserlerin ortaya çıkışı merkezci liberalizmin jeo-kültürdeki girişimini yansıtıyordu. Klasik eserler bir yandan, edebiyatla ilgili yakın bir okumaya yaptığı vurgu içerisinde, geleneksel Oxbridge eğitiminin durağan müfredatından bir kopuşu temsil ediyordu. Fakat aynı zamanda, Fransız ihtilalinin doğurduğu radikalizmin reddini de temsil ediyordu. Bu bir tür “üçüncü yoldu”⁷⁶

Bununla beraber, Mısır yükselen Oryantalizm disiplini içerisinde Hindistan'ın arkasından geliyordu. 1818'de James Mill *A History of British India*'nın ilk cildini yayımladı. Mili, İngiliz Hindistan'ında değişmeyen halklar olarak görülen hem Hindular hem de Müslümanlar hakkında oldukça olumsuz tablolar çizerek (Bannerji, 1995, 60-61) Oryantal despotizm tezini Avrupa'nın aydınlanmış despotizminden oldukça farklı bir şey olarak geliştirdi. Kitap son derece başarılı oldu, sürekli genişletilen biçimde yeniden basıldı. Bu onun

74 Mary Lefkowitz, Bernal'ın eski Yunan uygarlığının Mısır kökleriyle ilgili analizini çürütmeye çalışan en önemli ilim adamlarından biridir. G.R. Rogers ile birlikte yayına hazırladıkları *Black Athena Revisited* (1996) isimli külliyatta şunu savunur: “Mısır'ın Yunan kültürünün bazı yönleri üzerindeki etkisinin kanıtı açık ve inkâr edilemez şekilde gözükmektedir. Fakat Yunan kültürünün Mısır kökenlerinin kanıtı tamamıyla başka bir şeydir” (s. 6). Bernal'ı Afrosantrizm'le suçluyordu. Gerçekte, 1997'deki kitabının ismi *Not Out of Africa: How Afrocentrism Became an Excuse to Teach Myth as History*'dir. Bernal Lefkowitz ve diğerlerinin eleştirilerine verdiği cevapta Afrosantrist olduğunu reddediyordu. Daha ziyade, Afrika ve Avrupa kültürüne ait ortak bir köken arayan asimilasyoncu bir duruşu tartışıyordu. O bunu “kıtalar arası bir melezlik” duruşu olarak adlandırdı ve bu görüşün “Yunanistan'ın Mısır'dan önemli hiçbir şey almadığı görüşüne Afrosantrist kavramlar olan kıtasal farklılık ve ayrımdan çok daha tehditkar olduğunu savunuyordu”.

75 Bernal'ın belirttiği gibi (1987, 442): “Mısır'ın statüsü 1820'lerde ırkçılığın yükselişle birlikte düştü; Fenikelilerinki ise 1880'lerde ırkçı Yahudi karşıtlığının ortaya çıkışıyla geriledi ve 1917-1939 arasındaki tepe noktasıyla birlikte çöktü.

76 İfade yine Bernal'e aittir (1987, 282 ve 317). Bernal bunun, Alman üniversitelerindeki *Altertumswissenschaft* için de eşit derecede geçerli olduğunu savunuyordu.

sonunda müdürü olduğu Hindistan Dairesinde kıdemli bir mevkiye atanmasına yol açtı.

Fakat Mill'e ve Hindistan'ın İngiliz kolonisi haline gelmesine rağmen, Hindistan uygarlığının en önemli araştırma merkezi Büyük Britanya değildi. Bu daha ziyade Almanya'ydı. Kendisi bir geç yirminci yüzyıl Alman Hindistan tarihçisi olan Dietmar Rothermund Almanların romantik "Hindistan araştırmasını" Alman şairlerin ve oyun yazarlarının on sekizinci yüzyılda "Fransız tarzının ve klasik edebi örneğinin Almanya'daki üstünlüğüne karşı" mücadelesine bağlar. 1791'de Georg Fischer'in, "edebi çevrelerde gerçek bir sansasyon yaratan" ve William Jones'un Büyük Britanya'daki İngilizce tercümesinden çok daha coşkulu bir kabul gören Hint destanı *Shakuntala'nın* tercümesini belirtir(1986,vii-viii). Hint bilimi Almanların İngiliz-Fransız evrenselciliğinin reddine hizmet etti.⁷⁷

Alman Hint bilimi yoğun bir linguistik biçim aldı. Bugün Hint-Avrupa ailesi olarak isimlendirdiğimiz geniş dil grubu arasındaki bağların keşfi on sekizinci yüzyıla kadar geri gidebilir. Bu tür linguistik bağların varlığı on altıncı yüzyılda hem bir İngiliz Cizvit hem de bir İtalyan tüccar, on yedinci yüzyılda bir Hollandalı linguist ve on sekizinci yüzyılda iki Fransız Cizvit tarafından ileri sürülmekle birlikte, bu iddialar Asya Derneği'nin kurucusu Thomas Jones bunu 1786'daki başkanlık konuşmasında ileri sürene kadar çok az etkiye sahipti. Gerçek *Hint-Avrupa* terimi sonradan 1813'de Thomas Young tarafından icat edildi (Decharneux, 2000,13).

Bununla birlikte, Hint-Avrupa Almanya'da Hint-Alman olarak isimlendirildi (Shapiro, 1981) ve Alman araştırması, bazen bir *Urheimat* ("asli bir yurt") aramakla eşleştirilen bir *Ursprache* ("asli bir dil") araştırmasını vurguluyordu. Bu araştırma, Sanskritçe'yi en eski dil ve Almancayı yapısı açısından Sanskritçe'ye en yakın dil yaparak linguistik saflıkla ilgili romantik düşünceler benimsedi (Mawet, 2000, 62). Bu Rothermund'un (1986, 53) Alman Hint biliminin "muhafazakâr" versiyonu saydığı, "en eski geçmişte dil ve dinin en büyük saflık ve mükemmeliyet tezahürünü gören, amacı "asli esinlemenin

77 İndoloji, Rothermund'un gözlemlediği gibi (1986,13) vurgularında oldukça idiografikti: "[1900'de] tüm büyük Alman üniversitelerinde terimin mutlak anlamıyla Sanskrit filolojiyi kast eden bir indoloji kürsüsü vardı ve bu kürsülerdeki profesörler kültürlü kişilere, filozoflara ve şüpheli teorilere bulaşan diğerlerine kuşkuyla bakma eğilimindeydiler."

kaynağına ulaşmak için sonraki çöküşün ve yozlaşmanın örtüsünü açmak” olan bir versiyondur.

Bununla birlikte, Almanya’nın on dokuzuncu yüzyıl Hint bilimcilerinin en ünlüsü Max Muller de devrimci doktrinlerin liberal iyimserliğiyle doluydu ve Hinduizm’in dini evrimi olasılığını düşünüyordu, bu onu Hristiyanlığa yakınlaştıracaktı. Gerçekte, on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda diğer Asya dinlerinde olduğu gibi, böyle bir süreci takip eden bir grup olan Brahmo Samaj’ın liderlerine kişisel olarak çok yakındı (Rothermund, 1986, 54).

Tabii ki bütün Alman ilim adamları Hint bilimci değildi. Hegel’in, insanların *in seiner Heimat zu sein* (“kendi anayurdunda”) yaşamaya başlamasının sadece antik Yunanistan’da olduğu fikrine böyle büyük bir vurguda bulunması Oryantalistlerin görüşüne özellikle zıttı (Droit, 2000, 91). Mısır’da olduğu gibi Hindistan’da da böyleydi. Bu sadece Batı’nın himayesinde gelişebilecek olan Doğu’nun donmuş uygarlıkları karşısında Avrupa evrenselciliğinin çatışma noktasıydı. Dolayısıyla, Hindistan’la ve diğer Asya ülkeleriyle ilgili on dokuzuncu yüzyıl Alman (gerçekte tüm Batı) ilim çevreleri bu ülkelerin çağdaş tarihleriyle hiç ilgilenmediler.⁷⁸

Çin bazı açılardan Oryantalist algının içerdiği eğilimin en ilginç örneğiydi. Çin’in eski, zengin, uzak bir uygarlık imajı uzun süre Avrupa’nın takdirini kazanmış bir imajdı. Fakat, on sekizinci yüzyılın ortalarında ya da sonlarında bir yerde bu imaj tersine çevrildi. “Çinliler artık Aydınlanmanın takdir edilecek bir şey olarak gördüğü istikrarları için suçlanıyordu” (Bernal, 1987, 240). Çin, özellikle Birinci Afyon Savaşı’ndan sonraki dönemde (1839-1842), geleneksel olarak arketipsel biçimde “statik” ve “geleneksel” olarak yorumlanan bir uygarlık haline geldi” (Blue, 1999, 94-95).⁷⁹

Burada da Almanya başı çeker görünüyordu. Fakat Hindistan örneğinin aksine Alman düşünürleri her açıdan acımasız görünüyordu. Herder, Çin’in doğu Mogollarının kesinlikle yeni ve yerel bir ürünü, eski yaşam tarzının salt tecessümü, kış uykusundaki bir

78 Rothermund (1986, 4) tarafından iğneleyici biçimde belirtildiği gibi “Kari Marx”ın Londra’dan bir New York gazetesi için Hindistan üzerine yazdığı makaleler hariç.”

79 Blue (1999, 92) şöyle belirtir, [Çin için] (eğer oybirliğiyle değilse) geniş ölçüde paylaşılan aşağılama on dokuzuncu yüzyıl Batı dünyasında ‘ilerleme’ olarak ‘diğer’ medeniyetlerin aksine Avrupa’nın ‘modern’ kimliğini tanımlamada slogan haline geldi.”

dağ sıçanı ve balmumu kaplı bir Mısır mumyası olduğunu ileri sürerek yolu açtı (Rose, 1951, 58).

Hegel biraz daha cömertti. Rose (1951, 59) Hegel'in görüşlerini özetler:

Çin Devleti takdir edilecek bir patriyarki ve iyi işleyen bir bürokrasiydi, fakat aynı zamanda dayanılmaz bir despotizmi temsil ediyordu. Hegel Çin'de herhangi bir özgür ruh, içsel bir dindarlık, derin duygular ya da yüksek ahlâki standartlar bulamıyordu. Bunların yerine, soyut mantığın ölü eli kurutan doku-nuşuyla tüm hayatı durdurmuştu. Çin'in tarihte bir payı yoktu."Her zaman olduğu gibi kalmıştı."

Son olarak Gobineau, ilerleme ve moderniteye derinden karşı olmakla birlikte Çin'i küçümseyecek nedenler buldu; bu nedenler diğer Avrupalı düşünürlerinkinin neredeyse zıttıydı. Blue (1999, 134) Gobineau'nun analizini şu şekilde karakterize eder:

[Baygınlık, despotizm ve özgür olamamak] ona göre "kitlelerin" ve "Devrimin" tipik özellikleriydi. Dolayısıyla Çin demokratik despotizmin ve onun algıladığı şekliyle "ilerlemenin" ve bunlardan kaynaklanan neticelerin -yani, kölelik, durgunluk ve nihai son- çarpıcı bir örneğiydi.

Böylece, farklı özel tezler, fakat benzer mantıkla Oryantalizm "yüksek uygarlıkları" -tarihsel dünya imparatorluklarını sonraki torunları ya da devamları- yorumlama biçimi olarak bu bölgelerin imajını her zaman oldukları gibi kalan donmuş uygarlıklar olarak üretmek üzere birleşti. Bunlar, Hegel'in diliyle, sadece Avrupa müdahalesiyle ilerleyebilecek bölgelerdi.

Antropologların tezlerini göstermede birçok açıdan daha kolay bir işi vardı. Yazılı hiçbir belgeye sahip olmayan ve teknolojileri genel olarak on dokuzuncu yüzyıl Avrupası'nın seviyesinin altında olan halklarla uğraşıyorlardı. Hinsley'in (1981, 29) Birleşik Devletler'deki Amerikan Yerlileriyle ilgili araştırmasında söylediği gibi: "Merkezi, rahatsız edici, siyasi ve dini çelişkiler şunlardı: Bu halklar herhangi bir şekilde bizim kardeşlerimiz miydi? Hangi hakla onların topraklarını kendimizin sayıyoruz?"

Antropolojinin erken tarihi sözde çok kökenlilik kuramı -daha önce tartıştığımız, Avrupalılar ve diğer halkların tek bir türün parçası olmadıkları kavramı- ile ilgili bir tartışma etrafında dönüyordu.

1910'da John Lynton Myers (1916, 69) İngiliz Biliminin İlerlemesi Derneği'nin Antropoloji Bölümü'ne bir başkanlık konuşması yaptı. O zaman tamamıyla terkedilmiş bir fikir olan çok kökenlilik kuramının neden her zaman çok ciddiye alındığını açıklamaya çalıştı. Geç on sekizinci yüzyıldan önce hiçbir zaman ciddi biçimde önerilmediğini belirtmekle söze başlar. Sonra bir şeyler değişti. Bu şey Büyük Britanya'da güçlü bir kölelik karşıtı hareketin ortaya çıkmasıydı.

Köleliğin olduğu on sekizinci yüzyıl zencilerin ve Çinlilerin şempanzeden fazla bir *Homoferus* olmadığını gayet biliyordu ve köleliği Aristo'nun eskiden yaptığı gibi, bunun olsa olsa kölenin avantajına olduğu gerekçesiyle haklı gösteriyordu. Fakat siyasi tarafta beyaz adamın zencilere sahipliğinin meşruluğundan ilk defa şüphe duyan ve bu şüpheleri uygulamaya ve parlamento yasalarına geçirenlerin, teorik alanda beyazların ve zencilerin aynı kandan olup olmadığında ilk defa şüphe eden kuşak olması tesadüf değildi. Kölelik ahlâki olarak haklı görüldüğü sürece, hiç kimse onu antropolojik olarak haklı göstermeye zahmet etmedi. Fakat köleliğin doğallığı Kölelik karşıtları tarafından sorgulanmaya başlar başlamaz köle sahipleri önceki soruyu dile getirdiler: "Kardeşimin bakıcısı olduğum ve bunun onun efendisi olamayabileceğim anlamına geldiği göz önüne alınırsa, bu adam, bu zenci kardeş herhangi gerçek anlamda yine de benim *kardeşim midir?* Görünüşe göre, sadece istisnai derecede ehlileştirilebilir bir hayvan ve benimkinden farklı bir soydan değil midir?"⁸⁰

Çok kökenlilik kuramı kaba bir ırkçı fikirdi. Büyük Britanya'da bile Keklere oy hakkı vermemek için bir tez olarak kullanıldı (Ranger, 1978, 69). Fakat, on dokuzuncu yüzyılın sonlarında, antropologlar topluluğu içerisinde "ilkelin" -temel ilerleme kavramıyla bağlantılı- eski, alternatif versiyonuna kaybetti.⁸¹

80 İlginç olan Myers'in burada alıntı yaptığım 1910'daki konuşmasının yeniden yazılan bu versiyonunun 1914'te California Üniversitesi, Berkeley'de Klasik Edebiyat Sather Profesörü olarak bulunmasının sonucu olmasıydı, bu antropolojinin tarihsel olarak idyografik disiplinlerle olan bağının bir başka kanıtıdır.

81 Bilimin gelişmesi Lorimer'in belirttiği gibi (1978, 142) çok kökenliliğin ortadan kalkmasına yardımcı oldu: "Nihai olarak, Darwinizm tek kökenlilik-çok kökenlilik tartışmasını problemini onları geçersiz ilan ederek çözdü. Türler kavramını değiştirdi ve böylece çok kökenlilik tartışmasının tüm anlamını yok etti. Darwin sadece Avrupalıların zencilerle ilişkili olduğunu değil, tüm insanların da maymunla ilişkili olduğunu kanıtlamıştı."

John Locke (1965, 383) 1690'da şöyle demişti: “Başlangıçta tüm dünya Amerika’ydı.” Onsekizinci yüzyılın ortasında, Fransa ve İskoçya’da insan evriminin çoklu evreleri kavramı özellikle Jacques Turgot ve Adam Smith tarafından teorik bir görüş olarak öne sürüldü. Sunumlarında, Yerli Amerikalılar sosyo-ekonomik gelişmenin ‘ilk’ veya ‘en erken’ evresinin temel karakteristikleriyle ilgili makul bir geçerli hipotez sağlıyorlardı.

Bu hipotez Zeitgeist’a çok kökenlilikten daha iyi uyuyordu. Ayrıca, “doğal tarih” ve “bilim” arasında ortaya çıkan -felsefe ve bilim arasında dikkat çektiğimiz daha genel bir ayrılığın parçası olan- ayrıma da daha iyi uyuyordu. Önceden, iki terim oldukça çok aynı anlama -doğal dünya ile ilgili bilgi- anlamına gelirken (Merrill, 1989,12), şimdi, bilim ayrı disiplinlere bölünmeye başladıkça, ayrı girişimlere işaret ediyordu. Merrill’in belirttiği gibi, “bir doğa bilimci hâlâ doğanın tamamını inceleyebiliyordu...; bilim adamı onun sadece bir parçasını inceliyordu... Doğa tarihi amatörler için ulaşılabilir kaldı, öte yandan bilim profesyonellerin alanı haline geldi.”

Antropolojinin, etnografik tanımlamayı benimsemesi açısından, doğa tarihinin insan grupları üzerinde odaklanmış bir versiyonu olduğu açıktır. Ve tabii ki, yirminci yüzyılın başlarında sonunda profesyonellere tahsis edilmiş bir alan haline gelmeden önce bir süre amatörler için açık kaldı. On dokuzuncu yüzyılın birinci yarısında, antropoloji hâlâ seyyahların -bazen deniz seferlerindeki bilim adamlarının, bazen coğrafya dernekleri tarafından gönderilen kaşiflerin, bazen koloni bürokratlarının, bazen misyonerlerin, bazen hayır işleriyle uğraşanların- çalışmalarına bağlıydı.

En önemli dönüşüm “ilkel” tanımında ortaya çıkan dönüşümdü. On dokuzuncu yüzyıl ortasına kadar “basitliğin sosyal ya da sanatsal koşulunu” oluşturan (ve böylece biyolojik bir olgu olarak analiz edilebilen) şey “şimdi özel bir kültürel varlık durumu olarak yeniden tanımlanıyordu.” (Berts, 1982, 67). Bu değişiklik gerçekleştiği zaman, antropoloji açık bir araştırma konusuna sahip bir disiplin haline gelebildi.

Trouillot (1991, 40) bunun özünü yakalamaktadır: “Antropoloji ilkel yaşamı yaratmadı. İlkel yaşam antropolojinin varlık sebebiydi.” 1871’de yapılan iki açıklama bunun zeminini hazırladı. İtalyan antropolog Cesare Lambroso şöyle diyordu: “İlahiyatçıların hayalleri ve

metafizikçilerin kurguları için birkaç katı gerçeği değiştirdik... fakat bunlar gerçektir” (Zagatti, 1988, 24’de alıntılanmış). Aynı yıl Edward Taylor *Primitive Culture*’da (1920, 410) “kültür biliminin temelde bir reformcunun bilimi olduğu” önermesini getirdi.

Mesleğin taslağı artık çiziliyordu. Bütüncül ve tanımsal olacaktı, alan çalışmasına dayalı idiografik etnografyalar üretecekti. Bu tür insanların, hem kendileri hem de onları yöneten Avrupalı otoritelerin çıkarı için, modern dünyayla daha iyi bütünleşmelerini savunacaktı. Ve bu 1945 sonrası dönemin sömürge karşıtı devrimleri, antropolojinin bilgi yapılarında yuvasını açtığı temel jeo-po-litik ve jeo-kültürel taslağı geçersiz kılana kadar böyle kalacaktı.

6. BÖLÜM

TEZİN YENİDEN İFADESİ

TO THE TEMPLE OF FAME.

MR. PUNCH (WITH THE LIBERAL BANNER) "AFTER YOU, MY LORD."

Punch, *To the Temple of Fame*. 23 Ekim 1858'de *Punch*'da yayınlanan bu ünlü karikatür önceki yıl Londra'daki evinde Sosyal Bilimler Derneği'nin kurulduğu Liberal bir aristokrat olan Lord Brougham'ı göstermektedir. Karikatür çizeri Liberal aristokrasinin reformcu istekleri ve onun oluşum halindeki sosyal bilimlerle bağını yermektedir. (Courtesy ofBibliotheque National de France)

Bu kitap, geleneksel olarak 1789'dan 1914'e kadar süren uzun on dokuzuncu yüzyıldaki modern dünya sistemi hakkındadır. Bu dönemin temel özelliklerini tartışan sayısız kitap vardır. Çeşitli ideolojik ve/veya ilmi görüşleri olan ilim adamları tarafından paylaşılan geleneksel bir görüş olarak saydığımız bir görüş mevcuttur.

Bu çok sayıda devrimin (sanayi devrimi, bilimsel-teknolojik devrim, halk devrimleri (ve özellikle Fransız ihtilali) yüzyılı olarak görülür. Genel görüş bütün bu devrimlerin birleşiminin moderniteyi ortaya çıkardığı ya da bu şekilde isimlendirildiği şeklindedir. Uzun on dokuzuncu yüzyılda başlayan modernite yirminci yüzyıla kadar devam edecekti.

Bu çalışmadaki görüş, şimdiye kadar yazılan dört cildin tamamında ifade edildiği gibi, farklıdır. Önce “sanayi devrimi” kavramını ele alalım. Çoğu ilim adamı için bu önce İngiltere ya da Büyük Britanya'da gerçekleşti -en yaygın tarihler 1760 ve 1840 arasındır- ve daha sonra Kıta Avrupası'nda ve Kuzey Amerika'daki birkaç ülke tarafından kopyalandı veya taklit edildi. Bunun neden yanlış olduğunu üçüncü ciltte uzun uzadıya açıkladık.

Bu dönemde İngiltere'de olanların sanayi üretiminin makineleşmesinde dairesel bir artış olduğunu düşünüyoruz; bu daha önce de defalarca olmuştu ve daha sonra da defalarca olacaktı. Ayrıca, bunu bir bütün olarak dünya ekonomisinin bir süreci şeklinde görüyoruz; bu dünya sisteminin yeni hegemonik gücü olma savaşında Fransa'yı bozguna uğratmasından dolayı Büyük Britanya'nın işine geliyordu.

Uzun bir süre, Fransız ihtilaliyle ilgili egemen görüş sosyal yorumdu; buna göre İhtilal feodal güçlerin burjuva tarafından ortadan kaldırılmasını temsil ediyordu. Bu da Fransa'nın “kapitalist” bir ülke olmasını sağlamıştı. Son kırk yıl içerisinde, bu yoruma Fransız

ihtilalinin ters giden, liberal, parlamenter bir yol izleme çabası olarak görüldüğü bir görüş tarafından meydana okundu.

Bir defa daha her iki görüşe de katılmadık. Üçüncü ciltte, Fransız ihtilalinin neden “kapitalizmi” tesis eden bir burjuva devrimi olarak düşünülemeyeceğini açıkladık; zira Fransa’yı uzun bir süredir kapitalist dünya ekonomisinin parçası olarak görüyorduk. Fransız ihtilali daha ziyade, kısmen hegemonik güç olma mücadelesinde İngiltere’yi yenmeye yönelik son çaba, kısmen de modern dünya sistemi tarihinde, temelde başarısızlıkla sonuçlanan, “anti-sis-temik” (yani anti-kapitalist) bir devrim olarak gördük.

Modern dünya sisteminin iki önemli döngüsel sürece sahip olduğunu ileri sürdük. Birisi, aşağı yukarı elli ya da altmış yıl uzunluğunda Kondratieff döngüleri –bir bütün olarak dünya ekonomisindeki büyüme ve durgunluk dalgaları– sürecidir. İkinci önemli döngüsel süreç çok daha yavaş bir süreçtir. Bu devletler arası sistemde hegemonik güçlerin yükselişi ve çöküşü ile ilgilidir. İkinci ciltte, Birleşik Eyaletler’in (günümüz Hollandası) on yedinci yüzyılın ortasında hegemonik güç statüsünü nasıl ele geçirdiğini açıkladık. Üçüncü ciltte ise, Büyük Britanya’nın 1792-1815 devrimci Napolyonik “dünya savaşında” Fransa’yı yendikten sonra nasıl hegemonik güç haline geldiğini açıkladım.

Son olarak, üçüncü bölümde kapitalist dünya ekonomisinin işler durumdaki sınırlarının ikinci büyük coğrafi genişlemesini yeniden anlattık. Temelde kapitalist dünya ekonomisinin dışında olan dört bölgenin (Rusya, Osmanlı İmparatorluğu, Hindistan alt kıtası ve Batı Afrika) içeri çekildiği ve bu katılım sonucu –ekonomik, siyasal ve sosyal olarak– dönüştürüldüğü süreçleri açıkladık.

Böylece, uzun on dokuzuncu yüzyılın hikâyesini anlatmaya başladığımızda onu ilk üç ciltte yapılan analizlere dayandırdık. Modern dünya sistemi uzun on altıncı yüzyıldan bu yana kapitalist bir dünya ekonomisi olmuştu. Büyük Britanya on dokuzuncu yüzyılın ortasında hegemonik güçtü. Modern dünya sisteminin işler sınırları, henüz tüm dünyayı kapsamasa da, genişlemişti. Üçüncü ve son genişleme geç on dokuzuncu ve erken yirminci yüzyılda gerçekleşecekti. Bunlar bu ciltte yeniden anlatmaya gerek duymadığımız hikâyelerdi. (Önsözde modern dünya sisteminin üçüncü ve son genişlemesinin hikâyesini neden beşinci cilde ertelediğimizi açıklamıştık.)

Bunun yerine bu ciltte uzun on dokuzuncu yüzyılda yeni olduğunu düşündüğümüz şey üzerinde yoğunlaşmayı seçtik. Bu yeniliği “merkezci liberalizmin zaferi” olarak isimlendiriyoruz. Tabii ki, on dokuzuncu yüzyılda bir ideoloji olarak liberalizmin gücüne dikkat çeken ilk biz değiliz. Fakat bu konuya yaklaşımımız diğer ilim adamlarınkinden farklıdır. Bu, diğer şeylerin yanında, *liberalizm* teriminin zor terminolojik tarihini ve onun belirsiz kullanımlarının ideolojik gerçekliğin inandırıcı analizi için ortaya çıkardığı karışıklığı gözden geçirmeyi gerektiriyordu.

Bunu yapabilmek için, ilk önce, modern dünya sisteminin tarihsel gelişmesinde henüz gerçekleştirilmemiş bir şey olduğunu öne sürmemiz gerekiyordu: Jeo-kültür adını verdiğimiz şeyin oluşturulması. Jeo-kültürle dünya sisteminde hem açıkça hem de gizlice çok yaygın biçimde paylaşılan değerleri kastediyoruz.

Uzun on dokuzuncu yüzyıla kadar dünya sisteminin siyasal ekonomisi ile dolambaçlı retorigi arasında bir ayrışım bulunduğunu savunduk. Bu ciltte, modern dünya sisteminin üç ana ideolojisinin -muhafazakârlık, liberalizm ve radikalizm- gelişmesiyle bu ayrışımı aşmayı zorunlu hale getirenin Fransız ihtilalinin kültürel etkisi olduğunu savunduk.

Liberalizmin nasıl ne sağ ne de sol bir doktrin olduğunu, nasıl her zaman merkezci olduğunu açıklamaya çalıştık. Bu üç ideolojiden hiçbirinin, öyle görünmeye çalışmakla birlikte, uygulamada devlet karşıtı olmadığını savunduk. Merkezci liberalizmin, diğer iki ideolojiyi merkezci liberalizmin fiili tecessümlerine dönüştürerek, onları “terbiye etme” şekillerini göstermeye çalıştık.

Bu şekilde, uzun on dokuzuncu yüzyılın sonunda merkezci liberalizmin dünya sisteminin jeo-kültürünün egemen doktrinini olduğunu öne sürebilirdik.

Merkezci liberalizmin ideolojisini üç önemli alanda nasıl dayattığını ayrıntılı olarak geliştiriyoruz. Birincisi, dünya sisteminin, Büyük Britanya ve Fransa’nın başlangıç ve en önemli örnekleri olduğu merkez bölgelerinde “liberal devletlerin” oluşturulmasıydı. İkincisi, yurttaşlık doktrinini katılım doktrininden dışlama doktrinine dönüştürmeydi. Bunu dışlanan üç önemli gruba -kadınlar, (varlıksız ve çoğu zaman okuma yazma bilmeyen) işçi sınıfları ve etnik/ırksal azınlıklar)- göndermede bulunarak gösterdik. Üçüncüsü, tarihsel

sosyal bilimlerin liberal ideolojinin yansımaları ve egemen grupların bastırılmış grupları kontrol etmesini sağlama biçimleri olarak ortaya çıkmasıydı.

Bu analizi toplayabildiğimiz kadar çok ampirik kanıtla ve ele geçirebildiğimiz kadar çok teorik tezle ortaya koyduk. Görüş dünya sosyal gerçekliğinin toplamına uzun on dokuzuncu yüzyılı açıklamanın alternatif biçimlerinden daha iyi uyan bir görüş olarak sunulmaktadır.

BIBLIYOGRAFYA

- Abel, Wilhelm. 1973. *Crises agraires en Europe, Xlle-XXe siècle*. Paris: Flammarion.
- Abensour, Léon. 1913. *Le Féminisme sous le règne de Louis-Philippe et en 1848*. Paris: Plon-Nourrit. 1923. *La Femme et le féminisme avant la révolution*. Paris: E. Leroux.
- Abrams, Philip. 1968. *The Origins of British Sociology, 1834-1914*. Chicago: Univ. of Chicago Press.
- Abray, Jane. 1975. "Feminism in the French Revolution." *American Historical Review* 80, no. 1 (February): 43-62.
- Adas, Michael. 1989. *Machines as the Measure of Men: Science, Technology, and the Ideologies of Dominance*. Ithaca, NY: Cornell Univ. Press.
- Adler, Laure. 1979. *A l'Aube du féminisme: Les premières journalistes (1830-1850)*. Paris: Payot.
- Adders, Etta Palm, d'. 1791. *Appel aux Francoises sur la régénération des mœurs et nécessité de l'influence des femmes dans un gouvernement libre*. Paris: L'Imprimerie du cercle social.
- Ageron, Charles-Robert. 1963. «Jaurès et les socialistes français devant la question algérienne (de 1893 à 1914).» *Le mouvement social*, no. 42 (January-March): 3-29.
- Aguet, Jean-Pierre. 1954. *Contribution à l'histoire du mouvement ouvrier français: Les grèves sous la Monarchie de Juillet (1830-1847)*. Geneva: Droz.
- Agulhon, Maurice. 1970. *Une ville ouvrière au temps du socialisme utopique: Toulon de 1815 à 1851*. Paris and The Hague: Mouton. 1973. *1848, ou l'apprentissage de la République, 1848-1852*. Vol. 8 of *Nouvelle histoire de la France contemporaine*. Paris: Ed. du Seuil. 1979. *La République au village*. Réédition, augmentée d'une Préface. Paris: Ed. du Seuil. 1998. "1848, l'année du suffrage universel.» *Le Monde*, March 1-2, p. 12.

- Albistur, Maïté, and Daniel Armogathe. 1977. *Histoire du féminisme français du Moyen Age à nos jours*. Paris: Éd. de Femmes.
- Aldcroft, D. H. 1964. "The Entrepreneur and the British Economy, 1870-1913." *Economie History Review*, n.s., 17, no. 1 (August): 113-134. 1968. "Introduction, British Industry and Foreign Competition, 1875-1914." In *The Development of British Industry and Foreign Competition, 1875-1914*, ed. D. H. Aldcroft, 11-36. London: George Allen & Unwin.
- Alexander, Sally. 1984. "Women, Class, and Sexual Differences in the 1830s and 1840s: Some Reflections on the Writing of a Feminist History." *History Workshop Journal*, no. 17 (Spring): 125-149.
- Allen, Ann Taylor. 1991. *Feminism and Motherhood in Germany, 1800-1914*. New Brunswick, NJ: Rutgers Univ. Press.
- Allen, Judith. 1990. "Contextualising Late Nineteenth Century Feminism: Problems and Comparisons." *Journal of the Canadian Historical Association*, n.s., 1:17-36.
- Allen, Robert. 1979. "International Competition in Iron and Steel, 1850-1913." *Journal of Economic History* 39, no. 4 (December): 911-937.
- Amin, Samir. 1979. *Classe et nation, dans l'histoire et la crise contemporaine*. Paris: Ed. du Minuit. 1989. *Eurocentrism*. New York: Monthly Review Press.
- Aminzade, Ronald. 1982. "French Strike Development and Class Struggle." *Social Science History* 4, no. 1 (Winter): 57-79.
- Anderson, Benedict. 1991. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Rev. ed. London: Verso.
- Andreucci, Franco. 1971. "Engels, la questione coloniale e la rivoluzione in occidente." *Studi storici* 12, no. 3 (July-September): 437-479. 1979- "La Questione coloniale e l'imperialismo." In *Il marxismo dell'età della Seconda Internazionale* (vol. 2 of *Storia del Marxismo*), 865-893. Turin: Einaudi. 1982. "The Diffusion of Marxism in Italy during the Late Nineteenth Century." In *Culture, Ideology, and Politics, Essays for Eric Hobsbawm*, ed. R. Samuel and G. S. Jones, 214-227. London: Routledge & Kegan Paul.
- Andrews, John R. 1918. "Nationalisation (1860-1877)." In *History of Labour in the United States*, by J. R. Commons et al, 1-191. New York: Macmillan.

- Angenot, Marc. 1993. *L'Utopie collectiviste: Le grand récit socialiste sous la Deuxième Internationale*. Paris: Presses Univ. de France.
- Anon. 1869. "The Past and Future of Conservative Policy." *London Quarterly Review* 127, no. 254 (October): 283-295.
- Anteghini, Alessandra. 1988. *Socialismo e femminismo nella Francia del XIX secolo*, Jenny D'Héricourt. Genoa: ECI G.
- Applewhite, Harriet B., and Darline Gay Levy. 1984. "Women, Democracy, and Revolution in Paris, 1789-1794." In *French Women and the Age of Enlightenment*, ed. Samia I. Spencer, 64-79. Bloomington: Indiana Univ. Press. eds. 1990. *Women and Politics in the Age of Democratic Revolution*. Ann Arbor: Univ. of Michigan Press.
- Armstrong, Sinclair W. 1942. "The Internationalism of the Early Social Democrats of Germany." *American Historical Review* 47, no. 2 (January): 245-258.
- Aron, Raymond. 1950. *La Sociologie allemande contemporaine*. 2nd éd. Paris: Presses Univ. de France.
- Arrighi, Giovanni. 1994. *The Long Twentieth Century: Money, Power, and the Origins of Our Times*. London: Verso.
- Ashley, Percy. 1920. *Modern Tariff History, Germany-United States-France*. 3rd ed. New York: Dutton.
- Auclert, Hubertine. 1879. *Égalité sociale et politique de la femme et de l'homme: Discours prononcé au Congrès ouvrier socialiste de Marseille*. Marseille: Imp. Commerciale A. Thomas. 1976. "Rapport du troisième Congrès ouvrier, Marseille, 20-31 octobre 1879." *Romantisme*, nos. 13-14, 123-129. 1982. *La Citoyenne: Articles de 1881 à 1891*. Préface et commentaire d'Edith Tareb. Paris: Syros.
- Aulard, Alphonse. 1911. *Napoléon 1er et le monopole universitaire*. Paris: Lib. Armand Colin.
- Aydelotte, William O. 1962. "The Business Interests of the Gentry in the Parliament of 1841-47." In *The Making of Victorian England*, by G. Kitson Clark, 290-305. London: Methuen. 1963. "Voting Patterns in British House of Commons in the 1840s." *Comparative Studies in Society and History* 5, no. 2 (January): 134-163. 1966. "Parties and Issues in Early Victorian England." *Journal of British Studies* 5, no. 2 (May): 95-101. 1967. "The Conservative and Radical Interpretation of Early Victorian Social Legislation." *Victorian Studies* 11, no. 2 (December): 225-236. 1972. "The

Disintegration of the Conservative Party in the 1840s: A Study in Political Attitudes." In *The Dimensions of Quantitative Research in History*, ed. W. O. Aydelotte et al, 319-346. Princeton, NJ: Princeton Univ. Press.

Babel, Antony. 1934. "Jacques Necker et les origines de l'interventionnisme." In *Mélanges d'économie politique et sociale offerts à M. Edgard Milhaud*, 25-44. Paris: Presses Univ. de France.

Bairoch, Paul. 1962. «Le Mythe de la croissance économique rapide au XIXe siècle.» *La Revue de l'Institut de Sociologie* 35, no. 2, 307-331. 1965. «Niveaux de développement économique de 1810 à 1910.» *Annales E.S.C.* 20, no. 6 (November-December): 1091-1117. 1970. «Commerce extérieur et développement économique, quelques enseignements de l'expérience libre-échangiste en France.» *Revue économique* 21, no. 1 (January): 1-23.. 1972. "Free Trade and European Economic Development in the 19ThCentury." *European Economic Review* 3:211-245.. 1973. "European Foreign Trade in the XIXThCentury, The Development of the Value and Volume of Exports (Preliminary Results)." *Journal of European Economic History* 2, no. 1, (Spring): 5-36. 1974a. *Révolution industrielle et sous-développement*. 4Thed. The Hague: Mouton; Paris: E.P.H.E., Vie Section.. 1974b. "Geographical Structure and Trade Balance of European Foreign Trade from 1800 to 1970." *Journal of European Economic History* 3, no. 3 (Winter): 557-608.. 1976a. *Commerce extérieur et développement économique de l'Europe au XIXe siècle*. Paris: Mouton.. 1976b. "Reply to Mr. Gunder Frank's Commentary." *Journal of European Economie History* 5, no. 2, (Fall): 473-474.. 1976c. "Europe's Gross National Product, 1800-1975." *Journal of European Economic History* 5, no. 2, (Fall): 273-340.. 1982. "International Industrialization Levels from 1750 to 1980." *Journal of European Economic History* 11, no. 2 (Fall): 269-333.. 1989. "European Trade Policy, 1815-1914." In *The Industrial Economies: The Develop ment of Economic and Social Policies*, ed. P. Mathias and S. Pollard, 1-161. Cambridge Economic History of Europe 8. Cambridge: Cambridge Univ. Press.. 1997. *Victoires et déboires: Histoire économique et sociale du monde du XVle siècle à nos jours*. Vol. 2, *Collection Folio/Histoire*. Paris: Gallimard.. 1999. *L'Agriculture des pays développés, 1800 à nos jours: Production, productivité, rendements*. Paris: Economica.

- Baker, Houston A., Jr. 1987. *Modernism and the Harlem Renaissance*. Chicago: Univ. of Chicago Press.
- Baker, KeiThMichael. 1964. "The Early History of the Term 'Social Science.'" *Annals of Science* 20, no. 3 (September): 211-226..
1988. «Souveraineté.» In *Dictionnaire critique de la Révolution française*, by F. Furet and M. Ozouf, 888-902. Paris: Flammarion.
- Baker, Paula. 1984. «The Domestication of Politics..» *American Historical Review* 89, no. 3, (June): 620-647.
- Baldwin, Robert E. 1953. "Britain's Foreign Balance and Terms of Trade." *Explorations in Entrepreneurial History* 5, no. 4 (May 15) : 248-252.
- Balibar, Etienne, and Immanuel Wallerstein. 1988. *Race, nation, classe, Identités ambiguës*. Paris: La Découverte.
- Ballot, Charles. 1923. *L'Introduction du machinisme dans l'industrie française*. Lille: O. Marquant.
- Balzac, Honoré de. 1897. *The Country Parson and Albert Savaron*. Philadelphia: Gerrie Publishing.
- Banks, Olive. 1981. *Faces of Feminism: A Study of Feminism as a Social Movement*. Oxford: Martin Robertson.
- Bannerji, Himani. 1995. "Beyond the Ruling Category to What Actually Happens: Notes on James Mill's Historiography in *The History of British India*." In *Knowledge, Experience, and Ruling Relations: Studies in the Social Organization of Knowledge*, ed. M. Campbell and A. Manicom, 49-64. Toronto: Univ. of Toronto Press.
- Barbano, Filippo. 1985. "Sociologia e positivismo in Italia, 1850-1910: Un capitolo di sociologia storica." In *Sociologia e scienze sociali in Italia, 1861-1890: Introduzione critiche e repertorio bibliografico*, ed. E Barbano and G. Sola, 7-73. Milan: Franco Angeli.
- Barkan, Elazar. 1992. *The Retreat of Scientific Racism: Changing Concepts of Race in Britain and the United States between the World Wars*. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Barker-Benfield, G. J. 1989. "Mary Wollstonecraft, Eighteenth-Century Commonwealth-woman." *Journal of the History of Ideas* 50, no. 1, (January-March): 95-116.
- Barnave, Antoine. 1988 [circa 1792-1793]. *De la Révolution et de la Constitution*. Grenoble: Presses Univ. de Grenoble.

- Barret-Ducrocq, Françoise. 1991. *Pauvreté, charité et morale à Londres au XIXe siècle: Une sainte violence*. Paris: Presses Univ. de France.
- Barret-Kriegel, Blandine. 1988. *Les historiens et la monarchie*. Vol. 3, *Les Académies et l'histoire*. Paris: Presses Univ. de France.
- Barrows, Susanna. 1981. *Distorting Mirrors: Visions of the Crowd in Late Nineteenth-Century France*. New Haven, CT: Yale Univ. Press.
- Barry, Kathleen. 1988. *Susan B. Anthony: A Biography of a Singular Feminist*. New York: New York Univ. Press.
- Bartier, John. 1948. "1848 en Belgique." In *Le Printemps des peuples: 1848 dans le monde*, éd. F. Fejtö, 1:355-371. Paris: Éd. du Minuit.
- Barzun, Jacques. 1943. *Romanticism and the Modern Ego*. Boston: Little, Brown. 1961. *Classic, Romantic, and Modern*. 2nd rev. ed. Boston: Little, Brown
- Basch, Françoise. 1986. "Women's Rights and the Wrongs of Marriage in Mid-Nineteenth Century America." *History Workshop Journal*, no. 22 (Autumn): 18-40.
- Baster, Albert. 1934. "The Origins of British Banking Expansion in the Near East." *Economic History Review* 5, no. 1 (October): 76-86.
- Bastid, Paul. 1953. «La Théorie juridique des Chartes.» *Revue internationale d'histoire politique et constitutionnelle*, n.s., 3, no. 11 (July-September): 163-175. 1970. *Siècles et sa pensée*. Nouv. éd. revue et augmentée. Paris: Hachette.
- Baudis, Dieter, and Helga Nussbaum. 1978. *Wirtschaft und Staat in Deutschland von Ende des 19. Jahrhunderts bis 1918/19*. Vaduz: Topos.
- Bauman, Zygmunt. 1986-1987. "The Left as the Counterculture of Modernity." *Telos*, no. 70 (Winter): 81-93.
- Bayly, C. A. 1989. *Imperial Meridian: The British Empire and the World, 1780-1830*. London: Longman.
- Beales, H. L. 1934. "The 'Great Depression in Industry and Trade.'" *Economic History Review* 5, no. 1 (October): 65-75.
- Bebel, August. 1988. *Woman in the Past, Present and Future*. London: Zwan.
- Bécarud, Jean. 1953. "La Noblesse dans les Chambres (1815-1848)." *Revue internationale d'histoire politique et constitutionnelle*, n.s., 3, no. 11 (July-September): 189-205.

- Bédarida, François. 1965. «Le Socialisme et la nation: James Connolly et l'Irlande.» *Le Mouvement social*, no. 52 (July-September): 3-31. 1979- «Le Socialisme en Angleterre jusqu'en 1848.» In *Des Origines à 1875*, ed. J. Droz, 257-330. Vol. 1 of *Histoire générale du socialisme*. Paris: Presses Univ. de France.
- Bederman, Gail. 1995. *Manliness and Civilization: A Cultural History of Gender and Race in the United States, 1880-1917* Chicago: Univ. of Chicago Press.
- Beiser, Frederick C. 1992. *Enlightenment, Revolution, and Romanticism: The Genesis of Modern German Political Thought, 1790-1800*. Cambridge, MA: Harvard Univ. Press.
- Belloni, Pier Paolo. 1979. «Lotte di classe, sindacalismo e riformismo a Torino 1898-1910.» In *Letà giolittiana, la guerra e il dopoguerra*, éd. A. Agosti and G. M. Bravo, 43-137. Vol. 2 of *Storia del movimento operaio, del socialismo e delle lotte sociali in Piemonte*. Bari: De Donato.
- Beloff, Max. 1974. "1848-1948, A Retrospect." In *A Hundred Years of Revolution, 1848 and After*, ed. G. Woodcock, 41-59. New York: Haskell House.
- Benaerts, Pierre, et al. 1968. *Nationalité et nationalisme, 1860-1878. Peuples et civilisations 17*. Paris: Presses Univ. de France.
- Bendix, Reinhard. 1964. *Nation-Building and Citizenship: Studies of Our Changing Social Order*. New York: Wiley.
- Bénéton, Philippe. 1988. *La conservatisme. Que sais-je?*, 2410. Paris: Presses Univ. de France.
- Bennett, George, ed. 1953. *The Concept of Empire: Burke to Attlee, 1774-1947*. London: Adam & Charles Black.
- Bennett, Jennifer. 1982. "The Democratic Association, 1837-41: A Study in London Radicalism." In *The Chartist Experience: Studies in Working-Class Radicalism and Culture, 1830-1860*, ed. J. Epstein and D. Thompson, 87-119. London: Macmillan.
- Benson, Donald R. 1985. "Facts and Constructs: Victorian Humanists and Scientific Theorists on Scientific Knowledge." In *Victorian Science and Victorian Values: Literary Perspectives*, ed. J. Paradis and T. Postlewait, 299-318. New Brunswick, NJ: Rutgers Univ. Press.
- Berend, Ivan T. 1996. «Instabilità, crisi economica, rapporto centro-periferia.» In *Letà contemporanea, Secolo XIX-XX*, ed. P. Bairoch

- and E. J. Hobsbawm, 175-222. Vol. 5 of *Storia d'Europa*. Turin: Einaudi.
- Berg, Barbara J. 1978. *The Remembered Gate: Origins of American Feminism: The Woman and the City, 1800-1860*. New York: Oxford Univ. Press.
- Berg, Maxime. 1993. "What Difference Did Women's Work Make to the Industrial Revolution?" *History Workshop Journal*, no. 35 (Spring): 22-44.
- Bergounioux, Alain, and Bernard Maini. 1979. *La Social-démocratie ou le compromis*. Paris: Presses Univ. de France.
- Berlinerblau, Jacques. 1999. *Heresy in the University: The Black Athena Controversy and the Responsibilities of American Intellectuals*. New Brunswick, NJ: Rutgers Univ. Press.
- Bernai, J. D. 1953. *Science and Industry in the Nineteenth Century*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Bernai, Martin. 1987. *The Fabrication of Ancient Greece, 1785-1985*. Vol. 1 of *Black Athena: The Afroasiatic Roots of Classical Civilization*. New Brunswick, NJ: Rutgers Univ. Press.. 1991. *The Archaeological and Documentary Evidence*. Vol. 2 of *Black Athena: The Afroasiatic Roots of Classical Civilization*. New Brunswick, NJ: Rutgers Univ. Press.. 2006. *The Linguistic Evidence*. Vol. 3 of *Black Athena: The Afroasiatic Roots of Classical Civilization*. New Brunswick, NJ: Rutgers Univ. Press.
- Bernard, L. L., and Jessie Bernard. 1943. *Origins of American Sociology: The Social Science Movement in the United States*. New York: Thomas Y Crowell.
- Bernstein, Samuel. 1948. "Saint-Simon's Philosophy of History." *Science and Society*, 12, no. 1 (Winter): 82-96 . 1952- "The First International and the Great Powers." *Science and Society* 16, no. 3 (Summer): 247-272.
- Berry, Christopher J. 1981. "Nations and Norms." *Review of Politics* 43, no. 1 (January): 75-87
- Bertier de Sauvigny, G. de. 1970. "Liberalism, Nationalism and Socialism: The Birth of Three Words." *Review of Politics* 32, no. 2 (April): 147-166.

- Besnard, Philippe. 1979. "La Formation de lequipe de l'Année sociologique." *Revue française de sociologie* 20, no. 1 (January-March): 7-32.
- Bessel, Richard. 1990. "Workers, Politics and Power in Modern German History: Some Recent Writing on the German Labour Movement and the German Working Class in the Nineteenth and Twentieth Centuries." *Historical Journal* 33, no. 1: 211-226.
- Betley, Jan Andrzej. 1960. *Belgium and Poland in International Relations, 1830-1831*. The Hague: Mouton.
- Betts, Raymond F. 1982. "The French Colonial Empire and the French World-View." In *Racism and Colonialism: Essays on Ideology and Social Structure*, ed. R. Ross, 65-77. The Hague: Nijhoff, for Leiden Univ. Press.
- Bezucha, Robert J. 1974. *The Lyon Uprising of 1834: Social and Political Conflict in the Early July Monarchy*. Cambridge, MA: Harvard Univ. Press.
- Biagini, Eugenio F. 1991. "Popular Liberals, Gladstonian Finance and the Debate on Taxation, 1860-1874." In *Currents of Radicalism, Popular Radicalism, Organised Labour and Party Politics in Britain, 1850-1914*, éd. E. F. Biagini and A. J. Reid, 134-162. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Biagini, Eugenio F., and Alastair J. Reid. 1991. "Currents of Radicalism, 1800-1914." In *Currents of Radicalism: Popular Radicalism, Organised Labour and Party Politics in Britain, 1850-1914*, éd. E. F. Biagini and A. J. Reid, 1-19. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Bidelman, Patrick K. 1982. *Pariahs Stand Up! The Founding of the Liberal Feminist Movement in France, 1858-1889*. Westport, CT: Greenwood Press.
- Bigaran, Maria Pia. 1982. "Mutamenti dellemancipazionismo alla vigilia della grande guerra: I periodici femministe italiani del primo novecento." *Memoria, Rivista di storia delle donne*, no. 4 (June): 125-132.
- Billig, Michael. 1982, 1983. "The Origins of Race Psychology." Pts. 1 and 2. *Patterns of Prejudice* 16, no. 3 (July 1982): 3-16; 17, no. 1 (January 1983): 25-31.
- Billington, James H. 1980. *Fire in the Minds of Men: Origins of Revolutionary Faith*. New York: Basic Books.

- Birnbaum, Pierre. 1976. "La Conception durkheimienne de l'Etat: L'apoliticisme des fonctionnaires.» *Revue française de sociologie* 17, no. 2 (April-June): 247-258.
- Black, Eugene. 1988. *The Social Politics of Anglo-Jewry, 1880-1920*. Oxford: Blackwell.
- Black, R. D. Collison. 1953. "The Classical Economists and the Irish Problem." *Oxford Economic Papers*, n.s., 5, no. 1 (March): 26-40.. 1960. *Economic Thought and the Irish Question, 1817-70*. Cambridge: At the University Press.
- Blackbourn, David. 1977 "The *Mittelstand* in German Society and Politics, 1871-1914." *Social History*, no. 4 (January): 409-433.. 1984. "The Discreet Charm of the Bourgeoisie: Reappraising German History in the Nineteenth Century." In *The Peculiarities of German History: Bourgeois Society and Politics in Nineteenth-Century Germany*, ed. D. Blackbourn and G. Eley, 157-292. New York: Oxford Univ. Press.. 1986. "The Politics of Demagogy in Imperial Germany." *Past and Present*, no. 113 (November): 152-184.. 1988. "Progress and Party: Liberalism, Catholicism and the State in Imperial Germany" *History Workshop Journal*, no. 26 (Autumn): 57-78.
- Blackburn, Robin. 1988. *The Overthrow of Colonial Slavery, 1776-1848*. London: Verso.
- Blanc, Louis. 1841-1844. *Révolution française: Histoire des 10 ans, 1830-1840*. 5 vols. (1,1841; 2,1842; 3,1843; 4,1844; 5,1844). Paris: Pagnerre.
- Blanc, Olivier. 1981. *Olympe de Gouges*. Paris: Syros.
- Blanchard, Marcel. 1956. *Le Second Empire*. 2d rev. ed. Paris: Lib. A. Colin.
- Blanning, T. C. W. 1989. "The French Revolution and the Modernization of Germany." *Central European History* 22, no. 2, 109-129.
- Blocker, Jack S., Jr. 1985. "Separate Paths, Suffragists and the Women's Temperance Crusade." *Signs* 10, no. 3 (Spring): 460-476.
- Bloom, Solomon E 1941. *The World of Nations: A Study of the National Implications in the Work of Karl Marx*. New York: Columbia Univ. Press.

- Blue, Gregory. 1999. «Gobineau on China, Race Theory, the 'Yellow Peril,' and the Critique of Modernity." *Journal of World History* 10, no. 1 (Spring): 93-139.
- Bock, Hans Manfred. 1976. *Geschichte des Unken Radikalismus in Deutschland*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Böhme, Helmut. 1967. "Big-Business Pressure Groups and Bismarck's Turn to Protectionism, 1873-79." *Historical Journal* 10, no. 2, 218-236.
- Bolt, Christine. 2004. *Sisterhood Questioned? Race, Class and the Internationalization in the American and British Women's Movements, c. 1880S-1970S*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Bonald, Louis de. 1988 [1802]. *Législation primitive considérée par la raison*. Paris: Éd. Jean-Michel Place.
- Boon, H. N. 1936. *Rêve et réalité dans l'œuvre économique et sociale de Napoléon III*. The Hague: Martinus Nijhoff.
- Bortolotti, Franca Pieroni. 1978. «Anna Kuliscioff e la questione femminile.» In *Anna Kuliscioff e l'età del riformismo: Atti del Convegno di Milano, dicembre 1976*, 104-139. Rome: Mondo Operaio-Ed. Avanti!
- Botrel, J.-E, and J. Le Bouil. 1973. «Sur le concept de 'clase media' dans la pensée bourgeoise en Espagne au XIXe siècle.» In *La Question de la «bourgeoisie» dans le monde hispanique au XIXe siècle*, 137-151. Bibliothèque de l'Ecole des Hautes Etudes Hispaniques, fasc. 45. Bordeaux: Ed. Bière. [Discussion, 152-160.]
- Bougie, Célestin. 1918. «Le Féminisme saint-simonien.» In *Chez les prophètes socialistes*, 57-110. Paris: Félix Alcan.
- Bouillon, Jacques. 1956. «Les Démocrates-socialistes aux élections de 1849." *Revue française de sciences politiques*, 6, no. 1 (January-March): 70-95.
- Boulle, Pierre H. 1988. "In Defense of Slavery: Eighteenth-Century Opposition to Abolition and the Origins of Racist Ideology of France." In *History from Below: Studies in Popular Protest, and Popular Ideology*, ed. Frederick Krantz, 219-246. London: Basil Blackwell.
- Bourgin, Georges. 1913. «La Législation ouvrière du Second Empire. *Revue des études napoléoniennes*, 2e année, IV, (September): 220-236.. 1939. *La guerre de 1870-1871 et la Commune*. Paris: Éd. Nationales.. 1947. «La Crise ouvrière à Paris dans la seconde moitié de

- 1830." *Revue historique*, 71e année, No. CXCVIII (October-December): 203-214.. 1948. «La Révolution de 1848 en France.» In *Le Printemps des peuples: 1848 dans le monde*, éd. E Fejtö, 1:165-253. Paris: Éd. du Minuit.
- Bourguet, Marie-Noëlle. 1976. «Race et histoire : Limage officielle de la France en 1800." *Annales E.S.C.* 31, no. 4 (July-August): 802-823.
- Bouvier, Jean. 1967. *Les Rothschild*. Paris: Le club français du livre.
- Bouvier, Jean, François Furet, and Marcel Gillet. 1965. *Le Mouvement du profit en France au XIXe siècle*. Paris and The Hague: Mouton.
- Bouvier, Jeanne. 1931. *Les Femmes pendant la Révolution*. Paris: Éd. Eugène Figuière.
- Bowler, Peter. 1984. «E. W. MacBride's Lamarckian Eugenics and Its Implications for the Social Construction of Scientific Knowledge.» *Annals of Science* 41, no. 3, 245- 260.
- Bowles, Robert C. 1960. "The Reaction of Charles Fourier to the French Revolution." *French Historical Studies* 1, no. 3 (Spring): 348-356.
- Boxer, Marilyn. 1982. "First Wave' Feminism in Nineteenth-Century France: Class, Family and Religion." *Women's Studies International Forum* 5, no. 6, 551-559.
- Boyle, John W. 1965. «Le Développement du mouvement ouvrier irlandais de 1880 à 1907." *Mouvement social*, no. 52 (July-September): 33-53.
- Bramson, Leon. 1974. *The Political Context of Sociology*. Princeton, NJ: Princeton Univ. Press. Brass, Paul R. 1991. *Ethnicity and Nationalism: Theory and Comparison*. New Delhi: Sage Publ.
- Brebner, J. Bartlett. 1930. "Joseph Howe and the Crimean War Enlistment Controversy between Great Britain and the United States." *Canadian Historical Review* 11, no. 4 (December): 300-327. 1948. «Halévy, Diagnostician of Modern Britain." *Thought* 13:101-113.
- Briavoinne, Natalis. 1839. *De l'Industrie en Belgique: Causes de décadence et de prospérité: La Situation actuelle*. Vol. 1. Brussels: Eugène Dubois.
- Bridges, Amy 1986. "Becoming American: The Working Classes in the United States before the Civil War." In *Working Class Formation, Nineteenth-Century Patterns in Western Europe and the United*

- States*, ed. I. Katznelson and A. R. Zolberg, 157-196. Princeton, NJ: Princeton Univ. Press.
- Briggs, Asa. 1956. "Middle-Class Consciousness in English Politics, 1780-1846." *Past and Present*, no. 9 (April): 65-74.. 1959. *The Age of Improvement*. London: Longmans, Green. 1960. "The Language of 'Class' in Early Nineteenth-Century England." In *Essays in Labour History*, ed. A. Briggs and J. Saville, 1:43-73. London: Macmillan. 1967. *William Cobbett*. London: Oxford Univ. Press.
- Bristow, Edward. 1974. "Profit-Sharing, Socialism and Labour Unrest." In *Essays in Anti-Labour History*, ed. K. D. Brown, 262-289. London: Macmillan.
- Brock, W. R. 1941. *Lord Liverpool and Liberal Toryism, 1820 to 1827*. Cambridge: At the University Press.
- Broder, André. 1976. «Le commerce extérieur: Léchée de la conquête d'une position internationale.» In *Histoire économique et sociale de la France*, éd. F. Braudel and E. Labrousse, vol. 3, *L'avènement de 1ère industrielle (1879-années 1880)*, 1:305-346. Paris: Presses Univ. de France.
- Bron, Jean. 1968. *Le Droit à l'existence, du début du XIXe siècle à 1884*. Vol. 1 of *Histoire du mouvement ouvrier français*. Paris: Éd. Ouvrières. 1970. *La Contestation du capitalisme par les travailleurs organisés (1884-1950): Histoire du mouvement ouvrier français*, vol. 2. Paris: Éd. Ouvrières.
- Brown, Kenneth D., ed. 1976. *Essays in Anti-Labour History*. London: Macmillan.
- Brown, Lucy. 1958. *The Board of Trade and the Free-Trade Movement, 1830-42*. Oxford: Clarendon Press.
- Bruhat, Jean. 1952. *Des origines à la révolte des canuts*. Vol. 1 of *Histoire du mouvement ouvrier français*. Paris: Éd. Sociales. 1972. «Le socialisme française de 1815 à 1848." In *Des Origines à 1875*, ed. J. Droz, 331-406. Vol. 1 of *Histoire générale du socialisme*.. Paris: Presses Univ. de France.
- Bruhat, Jean, J. Dantry, and E. Tersen. 1960. *La Commune de 1871*. Paris: Ed. Sociales.
- Brunet, Georges. 1925. *Le Mysticisme social de Saint-Simon*. Paris: Les Presses Françaises.

- Brunot, Ferdinand, and Charles Bruneau. 1937. *Précis de grammaire historique de la langue française*. Rev. ed. Paris: Masson.
- Bruun, Geoffrey. 1938. *Europe and the French Imperium*. New York: Harpers.
- Bryson, Gladys. 1932. "The Emergence of Social Science from Moral Philosophy" *International Journal of Ethics*, 42, no. 3 (April): 302-323.. 1945. *Man and Society: The Scottish Inquiry of the Eighteenth Century*. Princeton, NJ: Princeton Univ. Press.
- Buck, Paul. 1965. Introduction to *Social Sciences at Harvard, 1860-1920: The Inculcation of the Open Mind*, ed. P. Buck, 1-17. Cambridge, MA: Harvard Univ. Press.
- Bud, Robert, and K. Gerrypenn Roberts. 1984. *Science versus Practice: Chemistry in Victorian Britain*. Manchester, UK: Manchester Univ. Press.
- Buechler, Steven M. 1987. "Elizabeth Boynton Harbert and the Women's Suffrage Movement, 1870-1896." *Signs* 13, no. 1 (Autumn): 78-97 1990. *Women's Movements in the United States: Women's Suffrage, Equal Rights and Beyond*. New Brunswick, NJ: Rutgers Univ. Press.
- Buer, M. C. 1921. "The Trade Depression following the Napoleonic Wars." *Economica* 1, no. 2 (May): 159-179.
- Buhle, Mari Jo. 1981. *Women and American Socialism, 1870-1920*. Urbana: Univ. of Illinois Press.
- Buhle, Mari Jo, and Paul Buhle, eds. 1978. *The Concise History of Women Suffrage: Selections from the Classical Work of Stanton, Anthony, Gage and Harper*. Urbana: Univ. of Illinois Press.
- Bulmer, Martin. 1984. *The Chicago School of Sociology: Institutionalization, Diversity, and the Rise of Sociological Research*. Chicago: Univ. of Chicago Press.
- Burdeau, Georges. 1979. *Le Libéralisme*. Paris: Ed. du Seuil.
- Burgess, Keith. 1975. *The Origins of British Industrial Relations: The Nineteenth-Century Experience*. London: Croom Helm.
- Burke, Edmund. 1926. *The Works of the Right Honorable Edmund Burke*. London: Oxford Univ. Press.

- Burke, Peter. 1988. "Ranke als Gegenrevolutionär." In *Leopold von Ranke und die moderne Geschichtswissenschaft*, ed. W. J. Mommsen, 189-200. Stuttgart: Klett-Cotta.
- Burn, Duncan L. 1928. "Canada and the Repeal of the Corn Laws." *Cambridge Historical Journal* 2, no. 3, 252-272.. 1961. *The Economic History of Steelmaking, 1867-1939*. 2nd ed. Cambridge: At the University Press.
- Burn, W. L. 1949. "The Age of Equipoise: England, 1848-1868." *Nineteenth Century and After* 146 (July-December): 207-224.. 1964. *The Age of Equipoise: A Study of the Mid-Victorian Generation*. London: George Allen & Unwin.
- Burnham, T. H., and G. O. Hoskins. 1943. *Iron and Steel in Britain, 1870-1930*. London: George Allen & Unwin.
- Burns, Gene. 1990. "The Politics of Ideology: The Papal Struggle with Liberalism." *American Journal of Sociology* 95, no. 5 (March): 1123-1152.
- Burton, Antoinette M. 1990. "The White Woman's Burden: British Feminists and the Indian Woman, 1865-1915." *Women's Studies International Forum* 13, no. 4, 295-308.
- Burwick, Frederick. 1996. *The Damnation of Newton: Goethe's Color Theory and Romantic Perception*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Bury, J. P. T. 1948. «La Grande-Bretagne et la Révolution de 1848." In *Le Printemps des peuples: 1848 dans le monde*, ed. F. Fejtö, 1:401-448. Paris: Ed. du Minuit.
- Bussemer, Herrad-Ulrike. 1985. *Frauenemanzipation und Bildungsbürgertum: Sozialgeschichte der Frauenbewegung in der Reichsgründungszeit*. Weinheim, Germany: Beltz Verlag.
- Butterfield, Herbert. 1931. *The Whig Interpretation of History*. London: G. Bell & Sons.
- Cahili, Gilbert A. 1957. "Irish Catholicism and English Toryism." *Review of Politics* 19, no. 1 (January): 62-76.
- Cain, P. J. 1980. *Economic Foundations of British Overseas Expansion, 1815-1914*. London: Macmillan. 1985. "J. A. Hobson: Financial Capitalism and Imperialism in Late Victorian and Edwardian Britain." *Journal of Imperial and Commonwealth History* 13, no. 3 (May): 1-27.

- Cain, P. J., and A. G. Hopkins. 1987. "Gentlemanly Capitalism and British Expansion Overseas, II, New Imperialism, 1850-1945." *Economic History Review*, n.s., 40, no. 1 (February): 1-26.
- Caine, Barbara. 1978. "John Stuart Mill and the English Women's Movement." *Historical Studies* 18, no. 70 (April): 52-67. 1982a. "Beatrice Webb and the 'Woman Question,'" *History Workshop Journal*, no. 14 (Autumn): 23-43.. 1982b. "Feminism, Suffrage and the Nineteenth-Century English Women's Movement." *Women's Studies International Forum* 5, no. 6, 537-550. . 1992- *Victorian Feminists*. New York: Oxford Univ. Press.
- Cairncross, A. K. 1949. "Internal Migration in Victorian England." *Manchester School of Economic and Social Studies* 17, no. 1, 67-87.
- Calhoun, Craig. 1980. "Transition in Social Foundations for Collective Action." *Social Science History* 4, no. 4 (November): 419-456.. 1982. *The Question of Class Struggle: Social Foundations of Popular Radicalism during the Industrial Revolution*. Chicago: Univ. of Chicago Press.
- Cameron, Rondo E. 1953. "The *Crédit Mobilier* and the Economic Development of Europe." *Journal of Political Economy* 61, no. 6 (December): 461-488. . 1957a. "Profit, croissance et stagnation en France au XIXe siècle." *Économie appliquée* 10, nos. 2-3 (April-September): 409-444.. 1957b. "French Finance and Italian Unity: The Cavourian Decade." *American Historical Review* 62, no. 3 (April): 552-569. . 1957c. «Le Développement économique de l'Europe du XIXe siècle, Le Rôle de la France.» *Annales E.S.C.* 12, no. 2 (April-June): 243-257. 1958. «Economie Growth and Stagnation in France, 1815-1914." *Journal of Modern History* 30, no. 1 (March): 1-13. . 1961. *France and the Economic Development of Europe, 1800-1914*. Princeton, NJ: Princeton Univ. Press. . 1989. *A Concise Economic History of the World: From Paleolithic Times to the Present*. New York: Oxford Univ. Press.
- Cameron, Rondo E., et al. 1967 *Banking in the Early Stages of Industrialization: A Study in Comparative Economic History*. New York: Oxford Univ. Press.
- Cameron, Rondo E., and Charles E. Freedman. 1983. "French Economic Growth: A Radical Revision." *Social Science History* 7, no. 1 (Winter): 3-30.

- Camparini, Aurelia. 1978a. "La Questione femminile come problema de classe." In *Anna Kulischoff e l'età del riformismo: Atti del convegno di Milano, dicembre 1976*, 318-328. Rome: Mondo Operai-Ed. Avanti!. 1978b. *Questione femminile e Terza Internazionale*. Bari: De Donato.
- Campbell, Stuart L. 1978. *The Second Empire Revisited: A Study in French Historiography*. New Brunswick, NJ: Rutgers Univ. Press.
- Cantimori, Delio. 1948. "1848 en Italie." In *Le Printemps des peuples: 1848 dans le monde*, éd. F. Fejtö, 1:255-318. Paris: Ed. du Minuit.
- Carlisle, Robert B. 1968. «Saint Simonian Radicalism: A Definition and a Direction.» *French Historical Studies* 5, no. 4 (Fall): 430-445.
- Carlson, Andrew R. 1972. *Anarchism in Germany*. Metuchen, NJ: Scarecrow Press.
- Carnot, Sadi. 1875. Preface to *La Révolution de 1848 et ses détracteurs*, by J. S. Mill, v-xxx. Paris: Lib. Germer Baillière.
- Caron, François. 1979. *An Economic History of Modern France*. New York: Columbia Univ. Press.
- Carrère d'Encausse, Hélène. 1963. «La Révolution de 1905 au Turkestan.» *Le Mouvement social* 45 (oct.-December): 86-92.. 1971. «Unité prolétarienne et diversité nationale: Lénine et la théorie de l'autodétermination.» *Revue française de science politique* 21, no. 2 (April): 221-255.
- Casalini, Maria. 1981. "Femminismo e socialismo in Anna Kulischoff, 1890-1907." *Italia contemporanea* 33, no. 143 (April-June): 11-43.
- Cashdollar, Charles D. 1989. *The Transformation of Theology, 1830-1890: Positivism and Protestant Thought in Britain and America*. Princeton, NJ: Princeton Univ. Press.
- Catt, Carrie Chapman, and Nettie Rogers Shuler. 1923. *Woman Suffrage and Politics: The Inner Story of the Suffrage Movement*. New York: Charles Scribner's.
- Cecil, Lord Hugh. 1912. *Conservatism*. London: Williams & Northgate.
- Cerati, Marie. 1966. *Le Club des citoyennes républicaines révolutionnaires*. Paris: Éd. Sociales.
- Césaire, Aimé. 1948. «Introduction, Victor Schoelcher et l'abolition de l'esclavage.» In V.Schoelcher, *Esclavage et colonisation*, 1-28.

- Paris: Presses Univ. de France . 1981. *Toussaint Louverture: La Révolution française et le problème colonial*. Paris: Présence Africaine.
- Chafe, William. 1977. *Women and Equality: Changing Patterns in American Culture*. New York: Oxford Univ. Press.
- Chafetz, Janet Saltzman, and Anthony Gary Dworkin. 1986. *Female Revolt: Women's Movements in World and Historical Perspective*. Totowa, NJ: Rowman & Allenheld.
- Chandra, Bipan. 1979. *Nationalism and Colonialism in Modern India*. New Delhi: Orient Longman.
- Chapelle-Dulière, Jacqueline. 1981. «Le 'Socialisme' de Frédéric Le Play (1806-1882), membre de la Commission du Luxembourg en 1848.» *Revue de l'Institut de Sociologie* 4:741-769.
- Charlton, Donald Geoffrey. 1959. *Positivist Thought in France during the Second Empire, 1852-1870*. Oxford: Clarendon Press.
- Charvet, John. 1982. *Feminism*. London: Dent.
- Chauvet, P. 1951. «Le Coup d'état vu par un ouvrier.» 1848. *Revue des révolutions contemporaines*, no. 189 (December): 148-152.
- Checkland, S. G. 1951. "The Advent of Academic Economics in England." *Manchester School of Economic and Social Science*, n.s., 19, no. 5 (January): 43-70. . 1964. *The Rise of Industrial Society in England, 1815-1885*. London: Longmans.
- Checkland, S. G, and E. O. A. Checkland 1974. Introduction to *The Poor Law Report of 1834*, ed. S. G. and E. O. A. Checkland, 9-59. Harmondsworth, UK: Penguin.
- Chevalier, Louis. 1958. *Classes laborieuses et classes dangereuses à Paris pendant la première moitié du XIXe siècle*. Paris: Pion.
- Chlepnier, B.-S. 1926. *La banque en Belgique: Étude historique et économique*. Brussels: M. Lamertin. . 1931. «Les Débuts du crédit industriel modern.» *Revue de l'Institut de Sociologie* 9, no. 2 (April-June): 293-316.
- Church, R. A. 1975. *The Great Victorian Boom, 1850-1873*. London: Macmillan.
- Church, Robert L. 1974. "Economists as Experts, 1870-1920." In *The University in Society*, ed. L. Stone, 2:571-609. Princeton, NJ: Princeton Univ. Press.

- Clapham, J. H. 1910. "The Last Years of the Navigation Acts." Pts. 1 and 2. *English Historical Review* 25, no. 99 (July): 480-501; no. 100 (October): 687-707. 1916. "The Spitalfield Acts, 1773-1824." *Economic Journal* 26, no. 104 (December): 459-471. 1930. *An Economic History of Modern Britain*. Vol. 1, *The Early Railway Age, 1820-1850*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge Univ. Press.. 1932. *An Economic History of Modern Britain*. Vol. 2, *Free Trade and Steel, 1820-1850*. Cambridge: Cambridge Univ. Press.. 1944. *The Bank of England*. Vol. 1, 1694-1797. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Clark, Terry N. 1972. "Emile Durkheim and the French University: The Institutionalization of Sociology." In *The Establishment of Empirical Sociology: Studies in Continuity, Discontinuity, and Institutionalization*, ed. A. Oberschall, 152-186. New York: Harper & Row. . 1973. *Prophets and Patrons: The French University and the Emergence of the Social Sciences*. Cambridge, MA: Harvard Univ. Press.
- Clemens, Barbel. 1988. "Menschenrechte haben kein Geschlecht": Zum Politikverständnis der Bürgerlichen Frauenbewegung. Pfaff enweiler, Germany: Centaurus Verlagsgesellschaft .
- Clements, R. V. 1955. "Trade Unions and Emigration, 1840-1880." *Population Studies* 9, no. 2 (November): 167-180. . "British Trade Unions and Popular Political Economy, 1850-1875." *Economic History Review*, n.s., 14, no. 1 (August): 93-104.
- Coates, Willson H. 1950. "Benthamism, Laissez-faire, and Collectivism." *Journal of the History of Ideas* 11, no. 3 (June): 357-363.
- Coats, A. W. 1960. "The First Two Decades of the American Economic Association." *American Economic Review* 50, no. 4 (September): 555-574.
- Coats, A. W., and S. E. Coats. 1970. "The Social Composition of the Royal Economic Society and the Beginnings of the British Economics 'Profession,' 1890-1915." *British Journal of Sociology* 21, no. 1 (March): 73-85.
- Cobb, Richard. 1970. *The Police and the People: French Popular Protest, 1789-1820*. Oxford: Clarendon Press.
- Cobban, Alfred. 1950. Introduction to *The Debate on the French Revolution*, ed. A. Cobban, 1-32. London: Nicholas Kaye. . 1967.

- "The 'Middle Class' in France, 1815–1848." *French Historical Studies* 5 (Spring): 41–52.
- Cobbe, Frances Power. 1881. *The Duties of Women*. London: Williams & Norgate.
- Cohen, Philip N. 1996. "Nationalism and Suffrage: Gender Struggle in Nation-Building America." *Signs* 21, no. 3 (Spring): 717–727.
- Cohen, William B. 1980. *The French Encounter with Africans: White Response to Blacks, 1530–1880*. Bloomington: Indiana Univ. Press.
- Cole, G. D. H. 1937. "British Trade Unionism in the Third Quarter of the Nineteenth Century." *International Review for Social History* 2:1–22. . 1953. *Socialist Thought: The Forerunners, 1789–1850*. Vol. 1 of *A History of Socialist Thought*. New York: St. Martin's Press.
- Cole, Juan. 2008. *Napoleon's Egypt: Invading the Middle East*. New York: Palgrave-Macmillan.
- Cole, Stephen. 1972. "Continuity and Institutionalization in Science: A Case Study of Failure." In *The Establishment of Empirical Sociology: Studies in Continuity, Discontinuity, and Institutionalization*, ed. A. Oberschall, 73–129. New York: Harper & Row.
- Coleman, Bruce. 1973. *The Idea of the City in Nineteenth-Century Britain*. Boston: Routledge & Kegan Paul. 1988. *Conservatism and the Conservative Party in Nineteenth-Century Britain*. London: Edward Arnold.
- Collini, Stefan. 1978. "Sociology and Idealism in Britain, 1880–1920." *Archives européennes de sociologie* 19, no. 1, 3–50. . 1979. *Liberalism and Sociology: L. T. Hobhouse and Political Argument in England, 1880–1914*. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Collini, Stefan, Donald Winch, and John Burrow, eds. 1983. *That Noble Science of Politics*. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Collins, Henry. 1964. "The International and the British Labour Movement." *Society for the Study of Labour History Bulletin*, no. 9 (Autumn): 24–39.
- Collins, Irene, ed. 1970. *Government and Society in France, 1814–1848*. London: Edward Arnold.

- Cominos, Peter T. 1963. "Late-Victorian Sexual Respectability and the Social System." *International Review of Social History* 8:18–48, 216–250.
- Commons, John R. 1918. Introduction to *History of Labour in the United States*, ed. J. R. Commons et al., 13–21. New York: Macmillan. . 1935. "Introduction to Volumes III & IV." In *History of Labour in the United States*, ed. J. R. Commons et al., 3:ix–xxx. New York: Macmillan.
- Condliffe, J. B. 1951. *The Commerce of Nations*. London: George Allen & Unwin.
- Condorcet, Jean-Antoine Nicolas de Capitat Marquis de. 1778. *Réflexions d'un citoyen catholique sur les lois de France relatives aux protestants*. N.p., n.d.. 1788. *Réflexions sur l'esclavage des nègres*. Rev. and corrected ed. Neuchâtel, Switzerland.
- Conze, Werner, and Dieter Groh. 1966. *Die Arbeiterbewegung in der nationalen Bewegung: Die deutsche Sozialdemokratie vor, während und nach der Reichsgründung*. Stuttgart: Ernst Klett Verlag. . 1971. "Working-Class Movement and National Movement in Germany between 1830 and 1871." In *Mouvements nationaux et indépendance et classes populaires aux XIXe et XXe siècles en Occident et en Orient*, by Comité International des Sciences Historiques and Commission Internationale d'Histoire des Mouvement Sociaux et des Structures Sociales, ed. E. Labrousse, 1:134–174. Paris: Lib. Armand Colin.
- Cookson, J. E. 1975. *Lord Liverpool's Administration: The Crucial Years, 1815–1822*. Edinburgh: Scottish Academic Press.
- Coole, Diana H. 1993. *Women in Political Theory: From Ancient Mysogyny to Contemporary Feminism*. 2nd ed. Hertfordshire, UK: Harvester Wheatsheaf.
- Coornaert, Emile. 1950. "La pensée ouvrière et la conscience de classe en France de 1830 à 1848." In *Studi in Onore de Gino Luzzatto*, 3:12–33. Milan: Dott. A. Giuffrè-Ed.
- Copans, J., and J. Jaurin, eds. 1994. *Aux origines de l'anthropologie française: Les Mémoires de la Société des Observateurs de l'Homme en l'an VIII*. Paris: Jean Michel Place.

- Coppock, D. J. 1964. "British Industrial Growth during the Great Depression (1873-96): A Pessimist's View." *Economic History Review*, n.s., 17, no. 2 (December): 389-396.
- Cordillot, Michel. 1990. *La Naissance du mouvement ouvrier à Besançon: La Première Internationale, 1869-1872*. Rev. ed. Annales Littéraires de l'Université de Besançon, Cahiers D'Etudes Comtoises, no. 45. Paris: Les Belles-Lettres.
- Corry, B. A. 1958. "The Theory of the Economic Effects of Government Expenditure in English Classical Economy." *Economica*, n.s., 25, no. 97 (February): 34-48.
- Coser, Lewis. 1960. "Durkheim's Conservatism and Its Implications for His Sociological Theory." In *Emile Durkheim, 1858-1917*, ed. K. H. Wolff, 211-232. Columbus: Ohio State Univ. Press.
- Cosslett, Tess. 1982. *The "Scientific Movement" and Victorian Literature*. New York: St. Martin's Press.
- Cottureau, Alain. 1980. "Vie quotidienne et résistance ouvrière à Paris en 1870." Étude préalable to *Le Sublime*, by Denis Poulet. Paris: François Maspéro. 1986. "The Distinctiveness of Working-Class Cultures in France, 1848-1900." In *Working-Class Formation: Nineteenth-Century Patterns in Western Europe and the United States*, ed. I. Katznelson and A. Zolberg, 111-154. Princeton, NJ: Princeton Univ. Press.
- Coudert, Alison. 1989. "The Myth of the Improved Status of Protestant Women: The Case of the Witchcraze." In *The Politics of Gender in Early Modern Europe*, ed. J. R. Brink et al., 61-90. Sixteenth-Century Essays & Studies 12. Kirksville, MO: Sixteenth-Century Journal Publ.
- Coussy, Jean. 1961. "La Politique commerciale du Second Empire et la continuité de l'évolution structurelle française." *Cahiers de l'Institut de Science Economique Appliquée*, no. 120 [série P, no. 6] (December): 1-47.
- Craeybeckx, Jan. 1968. "Les débuts de la révolution industrielle en Belgique et les statistiques de la fin de l'Empire." In *Mélanges offerts à G. Jacquemyns*, 115-144. Brussels: Université Libre de Bruxelles, Ed. de l'Institut de Sociologie.

- Crafts, N. F. R. 1984. "Economic Growth in France and Britain, 1830–1910: A Review of the Evidence." *Journal of Economic History* 44, no. 1 (March): 49–67.
- Crick, Bernard R. 1955. "The Strange Quest for An American Conservatism." *Review of Politics* 17, no. 3 (July): 359–376. 1964. *The American Science of Politics: Its Origins and Conditions*. 3rd printing. Berkeley: Univ. of California Press.
- Croce, Benedetto. 1934. *History of Europe in the Nineteenth Century*. London: George Allen & Unwin.
- Cronin, James E. 1983. "Politics, Class Structure, and the Enduring Weakness of British Social Democracy." *Journal of Social History* 16, no. 3 (Spring): 123–142.
- Cross, Máire, and Tim Gray. 1992. *The Feminism of Flora Tristan*. Oxford: Berg.
- Crouch, R. L. 1967. "Laissez-faire in Nineteenth-Century Britain: Myth or Reality?" *Manchester School of Economic and Social Studies* 35, no. 3 (September): 199–213.
- Crouzet, François. 1964. "Wars, Blockade, and Economic Change in Europe, 1792–1815." *Journal of Economic History* 24, no. 4: 567–590. . 1967. "Agriculture et révolution industrielle: Quelques réflexions." *Cahiers d'histoire* 12, nos. 1–2, 67–85. . 1970. "Essai de construction d'un indice annuel de la production industrielle française au XIXe siècle." *Annales E.S.C.* 25, no. 1 (January–February): 56–99. 1972a. "Encore la croissance économique française au XIXe siècle." *Revue du nord* 54, no. 214 (July–September): 271–288. 1972b. "Western Europe and Great Britain: Catching Up in the First Half of the Nineteenth Century." In *Economic Development in the Long Run*, ed. A. J. Youngson, 98–125. London: George Allen & Unwin. . 1975. "Trade and Empire: The British Experience from the Establishment of Free Trade until the First World War." In *Great Britain and Her World, 1750–1914*, ed. B. M. Ratcliffe, 209–235. Manchester, UK: Manchester Univ. Press. . 1978. *L'économie de la Grande-Bretagne victorienne*. Paris: S.E.D.E.S. . 1985. *De la supériorité de l'Angleterre sur la France: L'économie et l'imaginaire, XVIIe–XXe siècle*. Paris: Lib. Académique Perrin.

- Cruz Seoane, María. 1968. *El Primer lenguaje constitucional español (Las Cortes de Cádiz)*. Madrid: Ed. Moneda y Crédito.
- Cullen, L. M. 1980. "The Cultural Basis of Modern Irish Nationalism." In *The Roots of Nationalism, Studies in Northern Europe*, ed. R. Mitchison, 91–106. Edinburgh: John Donald.
- Cullen, Michael J. 1975. *The Statistical Movement in Early Victorian Britain: The Foundations of Empirical Social Research*. Hassocks, Sussex, UK: Harvester Press.
- Cunningham, Andrew, and Nicholas Jardine. 1990. "Introduction: The Age of Reflexion." In *Romanticism and the Sciences*, ed. A. Cunningham and N. Jardine, 1–9. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Cunningham, Hugh. 1981. "The Language of Patriotism, 1750–1914." *History Workshop Journal* 12 (Autumn): 8–33.
- Cunningham, William. 1892. "The Perversion of Economic History." *Economic Journal* 2, no. 3 (September): 491–508. . 1907. *The Growth of English Industry and Commerce in Modern Times: The Mercantile System*. 4th ed. London: Cambridge Univ. Press. . 1908. *The Industrial Revolution; Being the Parts Entitled Parliamentary Collectivism and Laissez Faire, Reprinted from "The Growth of English Industry and Commerce in Modern Times," by W. Cunningham*. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Currie, R., and R. M. Hartwell. 1965. "The Making of the English Working Class?" *Economic History Review*, n.s., 18, no. 3, 633–643.
- Curtin, Philip. 1990. "The Environment beyond Europe and the European Theory of Empire." *Journal of World History* 1, no. 2 (Fall): 131–150.
- Daget, Serge. 1973. "Le Mot esclave, nègre, Noir et les jugements de valeur sur la traite négrière dans la littérature abolitionniste française de 1770 à 1845." *Revue française d'histoire d'Outre-Mer* LX, 4, no. 221, 511–548.
- Dahrendorf, Ralf. 1987. "Max Weber and Modern Social Science." In *Max Weber and His Contemporaries*, ed. W. J. Mommsen and J. Osterhammel, 574–581. London: Unwin Hyman. . 1995. *LSE: A History of the London School of Economics and Political Science, 1985–1995*. Oxford: Oxford Univ. Press.

- Dale, Peter Allan. 1989. *In Pursuit of a Scientific Culture: Science, Art and Society in the Victorian Age*. Madison: Univ. of Wisconsin Press.
- Darvall, Frank O. 1934. *Popular Disturbance and Public Order in Regency England*. London: Oxford Univ. Press.
- Daston, Lorraine. 1988. *Classical Probability in the Enlightenment*. Princeton, NJ: Princeton Univ. Press.
- Daumard, Adeline. 1963. *La Bourgeoisie parisienne de 1815 à 1848*. Paris: S.E.V.P.E.N.. 1976. "L'Etat libéral et le libéralisme économique." In *Histoire économique et sociale de la France*, vol. 3, pt. 1 (MSP 419), ed. F. Braudel and E. Labrousse. Paris: Presses Univ. de France.
- Davies, Emily. 1988. *The Higher Education of Women*. London: Hambledon.
- Davis, David Brion. 1966. *The Problem of Slavery in Western Culture*. Ithaca, NY: Cornell Univ. Press. . 1984. *Slavery and Human Progress*. New York: Oxford Univ. Press.
- Davis, Horace B. 1941. "The Theory of Union Growth." *Quarterly Journal of Economics* 55 (August): 611–637.
- Davis, John A., ed. 1979. *Gramsci and Italy's Passive Revolution*. London: Croom Helm. . 1989. "Industrialization in Britain and Europe before 1850." In *The First Industrial Revolutions*, ed. P. Mathias and J. A. Davis, 44–68. Oxford: Basil Blackwell.
- Davis, Mary. 1993. *Comrade or Brother? A History of the British Labour Movement, 1789– 1951*. London: Pluto Press.
- Davis, T. W. Rhys. 1903–1904. "Oriental Studies in England and Abroad." *Proceedings of the British Academy*, 183–197.
- Deacon, Desley. 1985. "Political Arithmetic: The Nineteenth-Century Australian Census and the Construction of the Dependent Woman." *Signs* 11, no. 1 (Autumn): 27–47.
- Deane, Phyllis, and W. A. Cole. 1967. *British Economic Growth, 1688–1959: Trends and Structures*. 2nd ed. London: Cambridge Univ. Press.
- Debs, Eugene V. 1903. "The Negro in the Class Struggle." *International Socialist Review* 4, no. 5 (November): 257–260.
- DeCaux, Charles. 1835. "L'Université catholique. Premier semestre. Programme des Cours, Faculté des Sciences Sociales, Cours d'économie politique." *L'Université Catholique* 1 (July): 53–54.

- Decharneux, Baudouin. 2000. "Introduction philosophique: Les Indo-Européens, de l'étude aux fantasmes." In *Modèles linguistiques et idéologies, "Indo-Européen"*, ed. S. Vanséveren, 13–29. Brussels: Éd. Ousia.
- Degler, Carl N. 1956. "Charlotte Perkins Gilman on the Theory and Practice of Feminism." *American Quarterly* 8, no. 1 (Spring): 21–39.
- DeGroat, JudiThA. 1997. "The Public Nature of Women's Work: Definitions and Debates during the Revolution of 1848." *French Historical Studies* 20, no. 1 (Winter): 31–48.
- Dehio, Ludwig. 1962. *The Precarious Balance: Four Centuries of the European Power Struggle*. New York: Vintage Books.
- Delacampagne, Christian. 1983. *L'Invention du racisme, Antiquité et Moyen Age*. Paris: Fayard.
- Delaisi, Francis. 1905. *La Force allemande*. Paris: Pages libres.
- Demangeon, Albert, and Lucien Febvre. 1935. *Le Rhin: Problèmes d'histoire et d'économie*. Paris: Lib. Armand Colin.
- DeMarchi, N. B. 1976. "On the Early Dangers of Being Too Political an Economist: Thorold Rogers and the 1868 Election to the Drummond Professorship." *Oxford Economic Papers*, n.s., 28, no. 3 (November): 364–380.
- Démier, Francis. 1992. "Nation, marché et développement dans la France de la Restauration." *Bulletin du Centre d'Histoire de La France Contemporaine*, no. 13, 95–103.
- Demoulin, Robert. 1938. *Guillaume 1er et la transformation économique des provinces belges*. Bibliothèque de la Faculté de Philosophie et Lettres de l'Université de Liège 80. Paris: Lib. E. Droz. 1950. *La Révolution de 1830*. Brussels: La Renaissance du Livre.. 1960. "L'Influence française sur la naissance de l'Etat belge." *Revue historique*, 84e année, CCXXIII, 1 (January–March) : 13–28.
- Derainne, Pierre-Jacques. 1993. "Naissance d'un protectionnisme national ouvrier au milieu du XIXe siècle." In *Prolétaires de tous les pays, unissez-vous? Les difficiles chemins de l'internationalisme, 1848–1956*, ed. S. Wolikow and M. Cordillot, 27–34. Dijon: EUD.
- Desanto, Dominique. 1980. *Flora Tristan: La femme révoltée*. New ed. Paris: Hachette.

- Deschamps, Henry-Thierry. 1956. *La Belgique devant la France de Juillet: L'Opinion et l'attitude françaises de 1839 à 1848*. Paris: Société d'Édition 'Les Belles Lettres.'
- Descoings, Richard. 2007. *Sciences Po: De La Courneuve à Shanghai*. Paris: Presses de Sciences Po. . 2008. "et assumer la complexité." 8 December. <http://www.richard-descoings.net/2009/10/04/et-assumer-la-complexite> (accessed August 18, 2010).
- Dessal, M. 1949. "Les incidents franco-belges en 1848." In *Actes du Congrès historique du Centenaire de la Révolution de 1848*, 107–113. Paris: Presses Univ. de France.
- Devance, Louis. 1976. "Femme, famille, travail et monde sexuelle dans l'idéologie de 1848." *Romantisme*, nos. 13–14, 79–103.
- Devleeshouwer, Robert. 1970. "Le Consultât et l'Empire: Période de 'take-off' pour l'économie belge?" *Revue d'histoire moderne et contemporaine* 17:610–619.
- Devreese, Daisy Eveline. 1989. "L'Association Internationales des Travailleurs, Bilan de l'historiographie et perspectives de recherché." *Cahiers d'histoire de L'IRM*, no. 37, 9–32.
- Devulder, Catherine. 1987. "Histoire allemande et totalité, Leopold von Ranke, Johann Gustav Droysen, Karl Lamprecht." *Revue de synthèse*, 4Thser., 108, no. 2 (April–June): 177–197.
- Dhondt, Jean. 1949. "La Belgique en 1848." In *Actes du Congrès historique du Centenaire de la Révolution de 1848*, 115–131. Paris: Presses Univ. de France. . 1955. "L'Industrie cotonnière gantoise à l'époque française." *Revue d'histoire moderne et contemporaine* 2 (October–December): 233–279. . 1969. "The Cotton Industry at Ghent during the French Régime." In *Essays in European Economic History, 1789–1914*, ed. François Crouzet et al., 15–52. London: Edward Arnold.
- Dhondt, Jean, and Marinette Bruwier. 1973. "The Industrial Revolution in the Low Countries, 1700–1914." In *The Emergence of Industrial Societies*, ed. C. Cipolla, 1:329–366. The Fontana Economic History of Europe 4. London: Collins.
- Dibble, Vernon. 1976. " 'Review Essay' of Herman and Julia R. Schwendinger's *Sociologists of the Chair: A Radical Analysis of the Formative Years of North American Sociology*." *History and Theory* 15, no. 3, 293–321.

- Dicey, Alfred Venn. 1914 [1965]. *Lectures on the Relation between Law and Public Opinion in England, during the Nineteenth-Century*. 2nd ed. London: Macmillan.
- Dijkstra, Sandra. 1992. *Flora Tristan: Feminism in the Age of George Sand*. London: Pluto Press.
- Djordjević, Dimitrije, and Stephen Fisher-Galati. 1981. *The Balkan Revolutionary Tradition*. New York: Columbia Univ. Press.
- Dolléans, Édouard. 1947. *Histoire du mouvement ouvrier*. 2 vols. Paris: Colin.
- Dominick, Raymond H. III. 1982. *Wilhelm Liebknecht and the Founding of the German Social Democratic Party*. Chapel Hill : Univ. of North Carolina Press.
- Donzelot, Jacques. 1977. *La Police des familles*. Paris: Éd. du Minuit.
- . 1984. *L'Invention du social: Essai sur le déclin des passions politiques*. Paris: Fayard.
- Dorfman, Joseph. 1955a. "The Department of Economics." In *A History of the Faculty of Political Science*, by R. G. Hoxie et al., 161–206. New York: Columbia Univ. Press.
- . 1955b. "The Role of the German Historical School in American Economic Growth." *American Economic Review, Papers and Proceedings*, 45, no. 2 (May): 17–28. [Discussion, 29–39.]
- Dorpalen, Andrew. 1969. "The German Struggle against Napoleon: The East German View." *Journal of Modern History* 41, no. 4 (December): 485–516.
- Drachkovitch, Milorad. 1953. *Les Socialismes français et allemand et le problème de la guerre, 1870–1914*. Geneva: Droz.
- Drescher, Seymour. 1981. "Art Whip and Billy Roller; Or Anti-slavery and Reform Symbolism in Industrializing Britain." *Journal of Social History* 15, no. 1 (Fall): 3–24.
- Dreyer, F. A. 1965. "The Whigs and the Political Crisis of 1848." *English Historical Review* 80, no. 316 (July): 514–537.
- Droit, Roger-Pol. 2000. "L'Orient comme paradis ou comme enfer: Science des religions et mythes philosophiques à l'époque contemporaine." In *Sciences, mythes et religions en Europe, Royaumont, 14–15 octobre 1997*, ed. D. Lecourt, 97–103. Luxembourg: European Communities.

- Droixhe, Daniel, and Klaus Keifer, eds. 1987. *Images de l'africain de l'Antiquité au XXe siècle*. Frankfurt am Main: Verlag Peter Lang.
- Droz, Jacques. 1963. "L'Origine de la loi des trois classes en Prusse." In *Réaction et suffrage universel en France et en Allemagne (1848–1850)*, ed. J. Droz, 1–45. Bibliothèque de la Révolution de 1848 22. Paris: Lib. Marcel Rivière. . 1967. *Europe between Revolutions, 1815–1848: The Fontana History of Europe*. London: Collins. . 1971. "Cisleithanie, Les Masses laborieuses et le problème national." In *Mouvements nationaux d'indépendance et classes populaires aux XIXe et XXe siècles en Occident et en Orient*, by Comité International des Sciences Historiques and Commission Internationale d'Histoire des Mouvement Sociaux et des Structures Sociales, ed. E. Labrousse, 1:74–92. Paris: Lib. Armand Colin. . 1977a. Introduction to *Des origines à 1875*, ed. J. Droz, 9–24. Vol. 1 of *Histoire Générale du Socialisme*. Paris: Presses Univ. de France. 1977b. "Le Socialisme allemand du Vormärz." In *Des Origines à 1875*, ed. J. Droz, 407–456. Vol. 1 of *Histoire Générale du Socialisme*. Paris: Presses Univ. de France.
- Dubofsky, Melvyn. 1974. "Socialism and Syndicalism." In *Failure of a Dream? Essays in the History of American Socialism*, ed. J. Laslett and S. M. Lipset, 252–285. Garden City, NY: Anchor.
- DuBois, Ellen Carol. 1978. *Feminism and Suffrage: The Emergence of an Independent Women's Movement in America, 1848–1869*. Ithaca, NY: Cornell Univ. Press.
- Duchet, Michèle. 1975. *Anthropologie et histoire au siècle des Lumières*. Paris: Albin Michel.
- Duffy, A. E. P. 1961. "New Unionism in Britain, 1889–1890: A Reappraisal." *Economic History Review*, n.s., 14, no. 2 (December): 306–319.
- Duhet, Paule-Marie. 1971. *Les Femmes et la Révolution, 1789–1794*. Paris: Julliard. , ed. 1989. *1789, Cahiers de doléances des femmes et autres textes*. Nouv. éd. augm. Paris: Des Femmes.
- Dunbabin, J. D. D. 1963. "The 'Revolt of the Field': The Agricultural Labourers' Movement in the 1870s." *Past and Present*, no. 26 (November): 68–97.

- Dunham, Arthur Louis. 1930. *The Anglo-French Treaty of Commerce 1861 and the Progress of the Industrial Revolution in France*. Ann Arbor: Univ. of Michigan Press.
- Dupuis, Charles. 1909. *Le Principe d'équilibre et le concert européen, de la Paix de Westphalie à l'Acte d'Algéciras*. Paris: Perrin.
- Durkheim, Emile. 1925. "Saint-Simon, fondateur du positivisme et de la sociologie." *Revue philosophique de la France et de l'étranger*, 50e année, XCIX, nos. 5-6 (May-June): 321-341.
- Duroselle, Jean-Baptiste. 1951. *Les Débuts du catholicisme social en France (1822-1870)*. Paris: Presses Univ. de France.
- Duverger, Maurice. 1967. *La Démocratie sans le peuple*. Paris: Éd. du Seuil.
- Echard, William E. 1983. *Napoleon III and the Concert of Europe*. Baton Rouge: Louisiana State Univ. Press.
- Eichtal, Eugène d'. 1903. "Carlyle et le Saint-Simonisme: Lettres à Gustave d'Eichtal." *Revue historique*, 28e année, LXXXII, 2 (July-August): 292-306.
- Einaudi, Mario. 1938. "Le Prime ferrovie piemontesi ed il conte di Cavour." *Rivista di storia economica* 3:1-38.
- Eisenstein, ElizabeThL. 1959. *The First Professional Revolutionist, Filippo Michele Buonarroti (1761-1837)*. Cambridge, MA: Harvard Univ. Press.
- Eisenstein, Zillah R. 1981. *The Radical Future of Liberal Feminism*. Boston: Northeastern Univ. Press.
- Elbaum, B., and W. Lazowick. 1984. "The Decline of the British Economy: An Institutional Perspective." *Journal of Economic History* 44, no. 2 (June): 567-583.
- Elesh, David. 1972. "The Manchester Statistical Society: A Case Study of Discontinuity in the History of Empirical Social Research." In *The Establishment of Empirical Sociology, Studies in Continuity, Discontinuity, and Institutionalization*, ed. A. Oberschall, 31-72. New York: Harper & Row.
- Eley, Geoff. 1976. "Social Imperialism in Germany: Reformist Synthesis or Reactionary Sleight of Hand?." In *Imperialismus im 20. Jahrhundert: Gedenkschrift für George W. F. Hallgarten*, ed. J. Radkau and I. Geiss, 71-86. Munich: C. H. Beck. . 1980. *Reshaping*

- the German Right: Radical Nationalism and Political Change after Bismarck*. New Haven, CT: Yale Univ. Press. 1984. "The British Model and the German Road: Rethinking the Course of German History Before 1914." In *The Peculiarities of German History: Bourgeois Society and Politics in Nineteenth Century Germany*, ed. D. Blackbourn and G. Eley, 37–155. New York: Oxford Univ. Press. 1996. *From Unification to Nazism: Reinterpreting the German Past*. Boston: Unwin and Hyman.
- Ellis, John. 1974a. "Patterns of Political Violence during the Second Republic, 1845–51." In *Revolt to Revolution: Studies in the 19th and 20th Century European Experience*, ed. M.
- Elliott Bateman et al., 59–112. Manchester, UK: Manchester Univ. Press. 1974b. "Revolutionary Trends in Europe, A Historical Introduction." In *Revolt to Revolution: Studies in the 19th and 20th Century European Experience*, ed. M. Elliott Bateman et al., 31–57. Manchester, UK: Manchester Univ. Press.
- Elshtain, Jean Bethke. 1981. *Public Man, Private Woman: Women in Social and Political Thought*. Princeton, NJ: Princeton Univ. Press.
- Elton, Godfrey Lord. 1923. *The Revolutionary Idea in France (1789–1871)*. London: Edward Arnold.
- Elvin, Mark. 1986. "A Working Definition of 'Modernity'?" *Past and Present*, no. 113 (November): 209–213.
- Elwitt, Sanford. 1975. *The Making of the Third Republic: Class and Politics in France, 1868–1884*. Baton Rouge: Louisiana State Univ. Press. 1988. "Debate, Social Science, Social Reform and Sociology." *Past and Present*, no. 121 (November): 209–214.
- Ely, Richard T. 1890. *The Labor Movement in America*. Rev. ed. New York: T. Y. Crowell. 1910. "The American Economic Association, 1885–1909." *American Economic Association Quarterly*, 3rd ser., 11, no. 1, 47–92.
- Emerit, Marcel. 1941. *Les Saint-simoniens en Algérie*. Paris: Les Belles-Lettres. 1943. "Les Saint-simoniens au Maroc." *Bulletin de l'Enseignement Public du Maroc*, 30e année, no. 176 (April–June). , ed. 1949. *La Révolution de 1848 en Algérie*. Paris: Larose.
- Emy, Hugh Vincent. 1973. *Liberals, Radicals and Social Politics, 1892–1914*. Cambridge: At the University Press.

- Endres, Robert. 1948. "1848 en Autriche." In *Le Printemps des peuples: 1848 dans le monde*, ed. F. Fejtö, 2:65–122. Paris: Éd. du Minuit.
- Engel, Arthur. 1974. "Emerging Concepts of the Academic Profession at Oxford: 1800–1854." In *The University in Society*, ed. L. Stone, 1:305–351. Princeton, NJ: Princeton Univ. Press.
- Erickson, Charlotte. 1949. "The Encouragement of Emigration by British Trade Unions, 1850–1900." *Population Studies* 3, no. 3 (December): 248–273.
- Evans, David Owen. 1951. *Social Romanticism in France, 1830–1848*. Oxford: Clarendon Press.
- Evans, Eric J., ed. 1978. *Social Policy, 1830–1914: Individualism, Collectivism and the Origins of the Welfare State*. London: Routledge & Kegan Paul. . 1983. *The Forging of the Modern State: Early Industrial Britain, 1783–1870*. London: Longman.
- Evans, Richard J. 1976. *The Feminist Movement in Germany, 1894–1933*. London and Beverly Hills: Sage Publications. . 1977. *The Feminists: Women's Emancipation Movements in Europe, America and Australasia, 1840–1920*. London: Croom Helm. . 1986. "The Concept of Feminism: Notes for Practicing Historians." In *German Women in the Eighteenth and Nineteenth Centuries: A Social and Literary History*, ed. R.-E. B. Joeres and J. M. Maynes, 247–268. Bloomington: Indiana Univ. Press. . 1987. *Comrades and Sisters: Feminism, Socialism, and Pacifism in Europe, 1870–1945*. Brighton, Sussex, UK: Wheatsheaf Books.
- Fairlie, Susan. 1965. "The Nineteenth-Century Corn Law Reconsidered." *Economic History Review*, n.s., 18, no. 3 (December): 562–575. . 1969. "The Corn Laws and British Wheat Production, 1829–76." *Economic History Review*, n.s., 22, no. 1 (April): 88–116.
- Faivre, Jean-Paul. 1954. *L'Expansion française dans le Pacifique, de 1800 à 1842*. Paris: Nouvelles Éd. Latines.
- Fakkar, Rouchdi. 1968. *Sociologie, socialisme et internationalisme prémarxistes: Contribution à l'étude de l'influence internationale de Saint-Simon et de ses disciples. (Bilan en Europe et portée extraeuropéenne)*. Neuchâtel, Switzerland: Delachaux & Niestlé.
- Farnie, D. A. 1979. *The English Cotton Industry and the World Market, 1815–1896*. Oxford: Clarendon Press.

- Farr, James. 1988. "The History of Political Science." *American Journal of Political Science* 32, no. 4 (November): 1175–1195.
- Faure, Alain, and Jacques Rancière. 1976. *La Parole ouvrière, textes rassemblés et présentés, 1830/1851*. Paris: UGE.
- Fauré, Christine. 1991. *Democracy with out Women: Feminism and the Rise of Liberal Individualism in France*. Bloomington: Indiana Univ. Press.
- Favre, Pierre. 1981. "Les Sciences d'Etat entre déterminisme et libéralisme: Emile Boutmy et la création de l'Ecole libre de sciences politiques." *Revue française de sociologie* 22, no. 3 (July–September): 429–468.
- Fay, C. R. 1920. *Life and Labour in the Nineteenth Century*. Cambridge: At the University Press. . 1926. "Price Control and the Corn Averages under the Corn Laws." *Economic Journal (Economic History)* 1, no. 1 (January): 149–154. . 1932. *The Corn Laws and Social England*. Cambridge: At the University Press.
- Fay, Victor. 1981. Remarks in *Jaurès et la classe ouvrière, 187–188*. Collection mouvement social. Paris: Ed. Ouvrières.
- Feaveryear, A. E. 1931. *The Pound Sterling: A History of English Money*. London: Oxford Univ. Press.
- Fehér, Ferenc. 1987. *The Frozen Revolution: An Essay on Jacobinism*. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Feis, Herbert. 1930. *Europe, the World's Banker, 1870–1914*. New Haven, CT: Yale Univ. Press.
- Fejtö, François. 1948a. "Introduction: L'Europe à la veille de la Révolution." In *Le Printemps des peuples: 1848 dans le monde*, ed. F. Fejtö, 1:25–125. Paris: Éd. du Minuit.. 1948b. "La Guerre de l'indépendance hongroise." In *Le Printemps des peuples: 1848 dans le monde*, ed. F. Fejtö, 2:123–204. Paris: Éd. du Minuit. . 1948c. "Conclusion." In *Le Printemps des peuples: 1848 dans le monde*, ed. F. Fejtö, 2:435–466. Paris: Éd. du Minuit. . 1948d. "Le Sens de la Révolution de 1848 en Hongrie et en Autriche." *Revue socialiste*, n.s., nos. 17–18 (January–February): 107–116. . 1949. "Paris des années 40, capitale de la Révolution." In *Actes du Congrès historique du Centenaire de la Révolution de 1848*, 357–369. Paris: Presses Univ. de France.
- Feldman, Gerald D. 1986. "German Economic History." *Central European History* 19, no. 2 (June): 174–185.

- Feray, E. 1881. *Du Traité de commerce de 1860 avec l'Angleterre*. Paris: Plon.
- Festy, Octave. 1908. *Le Mouvement ouvrier au début de la Monarchie de Juillet (1830–1834)*. Vol. 2, part 3, of *Bibliothèque d'Histoire Moderne*. Paris: Éd. Cornély. . 1913. "Le Mouvement ouvrier à Paris en 1840." 3 pts. *Revue de l'Ecole Libre des Sciences Politiques* 6 (July–August): 67–79; (September–October): 226–240; (November–December): 333–361.
- Fetter, Frank W. 1943. "The Early History of Political Economy in the United States." *Proceedings of the American Philosophical Society* 87, no. 1 (July): 51–60. . 1959. "The Politics of the Bullion Report." *Economica*, n.s., 26, no. 102 (May): 99–120. . 1965. *Development of British Monetary Orthodoxy, 1797–1875*. Cambridge, MA: Harvard Univ. Press.
- Fitchett, W. H. 1899–1900. *How England Saved Europe: The Story of the Great War (1798– 1815)*. 4 vols. London: Smith, Elder & Co.
- Fitzpatrick, David. 1984. *Irish Emigration, 1801–1921*. Vol. 1 of *Studies in Irish Economic and Social History*. Dublin: Economic and Social History Society of Ireland.
- Flamant, Maurice. 1988. *Histoire du libéralisme*. Que sais-je?, no. 1797bis. Paris: Presses Univ. de France.
- Fletcher, Roger. 1984. *Revisionism and Empire: Socialist Imperialism in Germany, 1897–1914*. London: George Allen & Unwin.
- Flexner, Eleanor. 1975. *A Century of Struggle: The Women's Rights Movement in the United States*. Rev. ed. Cambridge, MA: Belknap Press.
- Flinn, M. W. 1961. "The Poor Employment Act of 1817." *Economic History Review*, n.s., 14, no. 1 (August): 82–92.
- Fohlen, Claude. 1956. "Bourgeoisie française, liberté économique et intervention de l'état." *Revue économique* 7, no. 3 (May): 414–428. 1961. "Sociétés anonymes et développement capitaliste sous le Second Empire." *Histoire des entreprises*, no. 6 (November): 65–77.
- Folbre, Nancy. 1991. "The Unproductive Housewife: Her Evolution in Nineteenth-Century Economic Thought." *Signs* 16, no. 3 (Spring): 463–484.
- Foner, Eric. 1983. *Nothing but Freedom: Emancipation and Its Legacy*. Baton Rouge: Louisiana State Univ. Press. . 1984. "Why Is There No Socialism in the United States?" *History Workshop Journal*, no. 17 (Spring): 57–80.

- Foner, Philip S. 1977. *The Great Labor Uprising of 1877*. New York: Monad.
- Fong, H. D. 1930. *Triumph of Factory System in England*. Tientsin, China: Chihli Press.
- Fontvieille, Louis. 1976. "Evolution et croissance de l'Etat français de 1815 à 1969" *Économies et sociétés* 10 (September–December): 9–12 [Cahiers de l'I.S.M.E.A., Série AF, no. 13].
- Fontvieille, Louis, with Anita Bringent. 1982. "Evolution et croissance de l'administration départementale française, 1815–1974." *Économies et sociétés* 16 (January–February): 1–2 [Cahiers de l'I.S.M.E.A., Série AF, no. 14].
- Foot, George A. 1951. "The Place of Science in the British Reform Movement, 1830–1850." *Isis* 42, pt. 3, no. 129 (October): 192–208.
- Forbes, Geraldine H. 1982. "Caged Tigers: 'First Wave' Feminists in India." *Women's Studies International Forum* 5, no. 6, 525–536.
- Forman, Michael. 1998. *Nationalism and the International Labor Movement: The Idea of Nation in Socialist Anarchist Theory*. University Park: Pennsylvania State Univ. Press.
- Fossaert, Robert. 1955. "La Théorie des classes chez Guizot et Thierry." *La Pensée*, no. 59 (January–February): 59–69.
- Foster, John. 1974. *Class Struggle and the Industrial Revolution: Early Industrial Capitalism in Three English Towns*. New York: St. Martin's Press. . 1976. "Some Comments on 'Class Struggle and the Labour Aristocracy, 1830–60.'" *Social History* 1, no. 3 (October): 357–366.
- Foucault, Michel. 1976. *La Volonté du savoir*. Vol. 1 of *L'Histoire de la sexualité*. Paris: Gallimard.
- Fox, Robert, and George Weisz, eds. 1980. *The Organization of Science and Technology in France, 1808–1914*. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- France, Ministre de l'Agriculture du Commerce et des Travaux Publics. 1860. *Enquête, Traité de commerce avec l'Angleterre*. Paris: Imprimerie Nationale.
- Frank, Andre Gunder. 1976a. "Multilateral Merchandise Trade Imbalances and Uneven Economic Development." *Journal of European*

- Economic History* 5, no. 2 (Fall): 407–438. . 1976b. "Trade Balances and the Third World: A Commentary on Paul Bairoch." *Journal of European Economic History* 5, no. 2 (Fall): 469–472. . 1977. "Imbalance and Exploitation." *Journal of European Economic History* 6, no. 3 (Winter): 750–753.
- Fraser, Derek. 1969. "The Agitation for Parliament Reform." In *Popular Movements, 1830–1850*, ed. J. T. Ward, 31–53. London: Macmillan.
- Fredrickson, George M. 1971. *The Black Image in the White Mind: The Debate on Afro-American Character and Destiny, 1817–1914*. New York: Harper & Row.
- Freedeman, Charles E. 1965. "Joint Stock Business Organization in France, 1807–1867." *Business History Review* 39, no. 2 (Summer): 184–204.
- Frei, Annette. 1987. *Rote Patriarchen: Arbeiterbewegung und Frauenemanzipation in der Schweiz um 1900*. Zurich: Chronos.
- Fridieff, Michel. 1952. L'Opinion publique française devant l'insurrection polonaise de 1830–1831." 3 pts. *Revue internationale d'histoire politique et constitutionnelle*, n.s., 2, no. 6 (April–June): 111–121; no. 7 (July–September): 205–214; no. 8 (October–December): 280–304.
- Fulford, Roger. 1957. *Votes for Women: The Story of a Struggle*. London: Faber & Faber.
- Fuller, Margaret. 1992. "Women in the Nineteenth Century." In *The Essential Margaret*
- Fuller, ed. Jeffrey Steele, 243–378. New Brunswick, NJ: Rutgers Univ. Press.
- Furet, François. 1963. "Pour une définition des classes inférieures à l'époque moderne." *Annales E.S.C.* 18, no. 3 (May–June): 459–474. . 1988. Preface to *De la Révolution et de la constitution*, by A. Barnave, 9–29. Paris: Presses Univ. de Grenoble.
- Furner, Mary O. 1975. *Advocacy and Objectivity: A Crisis in the Professionalization of American Social Science, 1865–1905*. Lexington: Univ. Press of Kentucky for Organization of American Historians. . 1990. "Knowing Capitalism: Public Investigation and the Labor Question in the Long Progressive Era." In *State and Economic Knowledge: The American and British Experience*, ed. M. O.

- Furner and B. Supple, 241–286. Washington, DC: Woodrow Wilson International Center for Scholars; Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Gabaccia, Donna. 1999. "The 'Yellow Peril' and the 'Chinese of Europe': Global Perspectives on Race and Labor, 1815–1930." In *Migration, Migration History, History, Old Paradigms and New Perspectives*, ed. J. L. Lucassen, 177–196. Bern: Peter Lang.
- Galbraith, John S. 1961. "Myths of the 'Little England' Era." *American Historical Review* 67, no. 1 (October): 34–48.
- Gallagher, John, and Ronald Robinson. 1953. "The Imperialism of Free Trade." *Economic History Review*, n.s., 6, no. 1 (August): 1–15.
- Gallisot, René. 1979. "Nazione e nazionalità nei dibattiti del movimento operaio." In *Il Marxismo dell'età della Secondo Internazionale*, 785–864. Vol. 2 of *Storia del Marxismo*. Turin: Einaudi.
- Garden, Maurice. 1978. "Un exemple régionale: L'industrie textile des Pays-Bas autrichiens." In *Histoire économique et social du monde*, ed. Pierre Léon, vol. 3, *Inerties et Révolutions, 1730–1840*, ed. Louis Bergeron, 20–27. Paris: Lib. Armand Colin.
- Garnier, Joseph. 1852. "De l'Origine et de la filiation du mot économie politique et les divers autres noms donnés à la science économique." 2 pts. *Journal des économistes*, IIe année, XXXII, nos. 135–136 (July–August): 300–316; XXXIII, nos. 137–138 (September–October): 11–23.
- Gash, Norman. 1935. "Rural Unemployment, 1815–34." *Economic History Review* 6, no. 1 (October): 90–93. . 1951. "Peel and the Party System, 1830–50." *Transactions of the Royal Historical Society*, 5Thser., 1:47–70. . 1956. "English Reform and French Revolution in the General Election of 1830." In *Essays Presented to Sir Lewis Namier*, ed. R. Pares and A. J. P. Taylor, 258–288. London: Macmillan. . 1965. *Reaction and Reconstruction in English Politics, 1832–1852*. Oxford: Clarendon Press. . 1977. "From the Origins of Sir Robert Peel." In *The Conservatives*, ed. Lord Butler, 19–108. London: George Allen & Unwin. . 1979. *Aristocracy and People: Britain 1815–1865*. Cambridge, MA: Harvard Univ. Press.
- Gates, Henry Louis, Jr. 1988. "The Trope of the New Negro and the Reconstruction of the Image of the Black." *Representations*, no. 24 (Fall): 129–155.

- Gay, Peter. 1993. *The Cultivation of Hatred*. Vol. 3 of *The Bourgeois Experience, Victoria to Freud*. New York: W. W. Norton.
- Gayer, Arthur D., W. W. Rostow, and Anna Jacobson Schwartz. 1953. *The Growth and Fluctuation of the British Economy, 1790–1850*. 2 vols. Oxford: Clarendon Press.
- Geanakoplos, Deno J. 1976. "The Diaspora Greeks: The Genesis of Greek National Consciousness." In *Hellenism and the First Greek War of Liberation (1821–1830): Continuity and Change*, ed. N. P. Diamandouros, 59–77. Thessalonica: Institute for Balkan Studies.
- Geary, Dick. 1976. "The German Labour Movement, 1848–1918." *European Studies Review* 6, no. 3 (July): 297–330. . 1981. *European Labour Protest, 1848–1939*. London: Croom Helm.
- Gellner, Ernest. 1983. *Nations and Nationalism*. Oxford: Blackwell.
- Gemelli, Giuliana. 1987. "Communauté intellectuelle et stratégie institutionnelles: Henri Berr et la Fondation du Centre International de Synthèse." *Revue de synthèse*, 4th ser., 8, no. 2 (April–June): 225–259.
- Genovese, Elizabeth Fox. 1987. "Culture and Consciousness in the Intellectual History of European Women." *Signs* 12, no. 3 (Spring): 329–347.
- George, M. Dorothy. 1927. "The Combination Laws Reconsidered." *Economic Journal (Economic History)* 1, no. 2 (May): 214–228.. 1936. "The Combination Laws." *Economic History Review* 6, no. 2 (April): 172–178.
- George, Margaret. 1976–1977. "The 'World Historical Defeat' of the *Républicaines- Révolutionnaires*." *Science and Society* 40, no. 4 (Winter): 410–437.
- Gerbod, Paul. 1965. *La Condition universitaire en France au XIXe siècle*. Paris: Presses Univ. de France.
- Gerhard, Ute. 1982. "A Hidden and Complex Heritage: Reflections on the History of German's Women's Movements." *Women's Studies International Forum* 5, no. 6, 561–567.
- Gerschenkron, Alexander. 1943. *Bread and Democracy in Germany*. Berkeley: Univ. of California Press.

- Giddens, Anthony. 1971. "Durkheim's Political Sociology." *Sociological Review*, n.s., 19, no. 4 (November): 477–519.
- Gignoux, C.-J. 1923. "L'Industrialisme de Saint-Simon à Walther Rathenau." *Revue d'histoire des doctrines économiques et sociales* 11, no. 2, 200–217.
- Gille, Bertrand. 1959a. *La Banque et le crédit en France de 1815 à 1848*. Paris: Presses Univ. de France. . 1959b. *Recherches sur la formation de la grande entreprise capitaliste (1815–1848)*. Paris: S.E.V.P.E.N. . 1965. *Histoire de la Maison Rothschild*. Vol. 1, *Des origines à 1848*. Geneva: Droz. . 1967. *Histoire de la Maison Rothschild*. Vol. 2, *1848–1870*. Geneva: Droz. . 1970. *La Banque en France au XIXe siècle*. Geneva: Droz.
- Gillis, John R. 1970. "Political Decay and the European Revolutions, 1789–1848." *World Politics* 22, no. 3 (April): 344–370.
- Gilroy, Paul. 2000. *Against Race: Imagining Political Culture beyond the Color Line*. Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard Univ. Press.
- Girard, Louis. 1952. *La Politique des travaux publics sous le Second Empire*. Paris: Lib. Armand Colin. . 1966. "Révolution ou conservatisme en Europe (1856): Une Polémique de la presse parisienne après la guerre de Crimée." In *Mélanges Pierre Renouvin: Etudes d'histoire des relations internationales*, 125–134. Paris: Presses Univ. de France. . 1977. "Caractères du Bonapartisme dans la seconde moitié du XIXe siècle." In *Le Bonapartisme, phénomène historique et mythe politique*, ed. K. Hammer and P. C. Hautmann, 22–28. Munich: Artemis Verlag.
- Glaser, John F. 1958. "English Nonconformity and the Decline of Liberalism." *American Historical Review* 63, no. 2 (January): 352–363.
- Glenn, Evelyn Nakano. 1992. "From Servitude to Service Work: Historical Continuities in the Racial Division of Paid Reproductive Labor." *Signs* 18, no. 1 (Autumn) : 1–43.
- Godechot, Jacques. 1965. *Les Révolutions: 1770–1799*. 2nd ed. Paris: Presses Univ. de France. . 1971. "Nation, patrie, nationalisme et patriotisme en France au XVIIIe siècle." *Annales historiques de la Révolution française*, 43e année, no. 206 (October–December): 481–501.
- Goldfrank, Walter L. 1972. "Reappraising Le Play." In *The Establishment of Empirical Sociology: Studies in Continuity, Discontinuity and*

- Institutionalization*, ed. A. Oberschall, 130–151. New York: Harper & Row.
- Goldman, Lawrence. 1986. "The Social Science Association, 1857–86: A Context for Mid-Victorian Liberalism." *English Historical Review* 101, no. 398 (January): 95–134. . 1987. "A Peculiarity of the English? The Social Science Association and the Absence of Sociology in Nineteenth-Century Britain." *Past and Present*, no. 114 (February): 133–171. . 1998. "Exceptionalism and Internationalism: The Origins of American Social Science Reconsidered." *Journal of Historical Sociology* 11, no. 1 (March): 1–36. . 2002. *Science, Reform, and Politics in Victorian Britain: The Social Science Association, 1857–1886*. Cambridge: Cambridge Univ. Press. . 2005. "Victorian Social Science: From Singular to Plural." In *Organization of Knowledge in Victorian Britain*, ed. M. Daunton, 87–114. Oxford: Oxford Univ. Press.
- Goldstein, Jan. 1982. "The Hysteria Diagnosis and the Politics of Anticlericalism in Late Nineteenth-Century France." *Journal of Modern History* 54, no. 2 (June): 209–239.
- Goldstein, Leslie. 1980. "Mill, Marx, and Women's Liberation." *Journal of the History of Philosophy* 18, no. 3 (July): 319–334. . 1982. "Early Feminist Themes in French Utopian Socialism: The St.-Simonians and Fourier." *Journal of the History of Ideas* 43, no. 1 (January–March): 91–108.
- Goliber, Sue Helder. 1982. "Marguerite Durand: A Study in French Feminism." *International Journal of Women's Studies* 5, no. 5 (November–December): 402–412.
- Gonnet, Paul. 1955. "Esquisse de la crise économique en France de 1827 à 1832." *Revue d'histoire économique et sociale* 33, no. 3, 249–292.
- Gooch, Brison D. 1956. "A Century of Historiography on the Origins of the Crimean War." *American Historical Review* 62, no. 1 (October): 33–58.
- Goode, William J. 1960. "Encroachment, Charlatanism, and the Emerging Profession: Psychology, Sociology, and Medicine." *American Sociological Review* 25, no. 6 (December): 902–965.
- Gordon, Ann D., ed. 1997. *Selected Papers of Elizabeth Cady Stanton and Susan B. Anthony*. New Brunswick, NJ: Rutgers Univ. Press.

- Gordon, Barry L. 1976. *Political Economy in Parliament, 1819–1823*. London: Macmillan. . 1979. *Economic Doctrine and Tory Liberalism, 1824–1830*. London: Macmillan.
- Gordon, H. Scott. 1973. "Alfred Marshall and the Development of Economics as a Science." In *Foundations of Scientific Methods, the Nineteenth Century*, ed. R. N. Giere and R. S. Westfall, 234–258. Bloomington: Indiana Univ. Press.
- Gordon, Linda. 1991. "On 'Difference,'" *Genders*, no. 10 (Spring): 91–111.
- Goriély, Benjamin. 1948a. "La Pologne en 1848." In *Le Printemps des peuples: 1848 dans le monde*, ed. F. Fejtö, 2:267–318. Paris: Éd. du Minuit. . 1948b. "La Russie de Nicolas 1er en 1848." In *Le Printemps des peuples: 1848 dans le monde*, ed. F. Fejtö, 2:355–393. Paris: Éd. du Minuit.
- Gouges, Olympe de. N.d. *Les Droits de la Femme*. N.p.: A la Reine. . 1980. "The Declaration of the Rights of Woman." In *Women in Revolutionary Paris, 1789–1795, Selected Documents*, ed. D. G. Levy et al., 87–113. Urbana: Univ. of Illinois Press. . 1993. *Écrits Politiques*. Paris: Côté Femmes.
- Gough, Barry. 1990. "Pax Britannica, Peace, Force and World Power." *Round Table*, no. 314, 167–188.
- Gourevitch, Peter Alexis. 1977. "International Trade, Domestic Coalitions, and Liberty: Comparative Responses to the Crisis of 1873–1896." *Journal of Interdisciplinary History* 8, no. 2 (Autumn): 281–313.
- Granger, Gilles-Gaston. 1989. *La Mathématique sociale du Marquis de Condorcet*. Paris: Éd. Odile Jacob.
- Gray, Robert Q. 1979. "The Political Incorporation of the Working Class." *Sociology* 9, no. 1 (January): 101–104.
- Greer, Donald M. 1925. *L'Angleterre, la France et la Révolution de 1848: La Troisième Ministère de Lord Palmerston au Foreign Office (1846–1851)*. Paris: F. Rieder.
- Grew, Raymond. 1962. "How Success Spoiled the Risorgimento." *Journal of Modern History* 34, no. 3 (September): 239–253.
- Griewank, Karl. 1954. *Der Wiener Kongress und die europäische Restauration, 1814/15*. 2nd rev. ed. Leipzig: Koehler & Amelany.

- Griffith, Elisabeth. 1984. *In Her Own Right: The Life of Elizabeth Cady Stanton*. New York: Oxford Univ. Press.
- Groh, Dieter. 1966. "The 'Unpatriotic' Socialists and the State." *Journal of Contemporary History* 1, no. 4 (October): 151-178. . 1973. *Negative Integration und Revolutionärer Attentismus: Die deutsche Sozialdemokratie am Vorabend der Ersten Weltkrieges*. Frankfurt am Main: Propyläen.
- Gross, Leo. 1968. "The Peace of Westphalia, 1648-1948." In *International Law and Organization* ed. R. A. Falk and W. F. Hanreider, 45-67. Philadelphia: J. B. Lippincott.
- Grossman, Henryk. 1943. "The Evolutionist Revolt against Classical Economics." 2 pts. *Journal of Political Economy* 51, no. 5 (October): 381-393; no. 6 (December): 506-522.
- Gruner, Wolf D. 1985. *Die Deutsche Frage: Ein Problem der Europäischen Geschichte seit 1800*. Munich: C. H. Beck. . 1992. "Was There a Reformed Balance of Power System or Cooperative Great Power Happening?" *American Historical Review* 97, no. 3 (June): 725-732.
- Gueniffey, Patrice. 1988a. "Introduction au texte et notes." In *De la Révolution et de la Constitution*, by A. Barnave, 31-38 and notes passim. Grenoble: Presses Univ. de Grenoble. . 1988b. "Suffrage." In *Dictionnaire critique de la Révolution française*, by F. Furet et al., 614-624. Paris: Flammarion.
- Guérard, Albert. 1943. *Napoleon III*. Cambridge, MA: Harvard Univ. Press.
- Guichen, Eugène, vicomte de. 1917. *La Révolution de juillet 1830 et l'Europe*. Paris: Émile-Paul Frères.
- Guilbert, Madeleine. 1966. *Les Femmes et l'organisation syndicale avant 1914*. Paris: Éd. du CNRS.
- Guillaumin, Colette. 1972. *L'Idéologie raciste: Genèse et langage actuel*. Paris: Mouton.
- Guiral, Pierre. 1960. "Le libéralisme en France (1815-1970): Thèmes, succès et lacunes." In *Tendances politiques dans la vie française depuis 1789*, 17-40. Colloques, Cahiers de Civilisation. Paris: Hachette.
- Guizot, François. 1820a. *Du Gouvernement de la France depuis la Restauration et du ministère actuel*. Paris: Chez Ladvocat. . 1820b. "Avant-propos de la troisième édition." *Supplément aux deux premières éditions du "Gouvernement de la France depuis la Restauration*

et du Ministère actuel." Paris: Ladvocat. . 1846. *Histoire de la civilisation en France depuis la chute de l'Empire romain jusqu'à la Révolution française.* Paris: Didier.

Gunnell, John G. 2006. "The Founding of the American Political Science Association: Discipline, Profession, Political Theory, and Politics." *American Political Science Review* 100, no. 4 (November): 479–486.

Guyot, Raymond. 1901–1902. "La Dernière négociation de Talleyrand: L'Indépendance de la Belgique." 2 pts. *Revue d'histoire moderne et contemporaine* 2 (1901): 573–594; 3 (1902): 237–281. . 1926. *La Première entente cordiale.* Paris: F. Rieder.

Haag, Henri. 1960. "La Social-démocratie allemande et la Première Guerre Mondiale." In *Histoire contemporaine. Comité International des Sciences Historiques. XIe Congrès Internationale des Sciences Historiques, Stockholm, 21–28 Août 1960. Rapports* 5:61–96. Uppsala: Almqvist & Wiksell.

Hackett, Amy. 1972. "The German Women's Movement and Suffrage, 1890–1914: A Study of National Feminism." In *Modern European Social History*, ed. R. J. Bezucha, 354–386. Lexington, MA: D. C. Heath.

Halévy, Elie. 1900. *La Révolution de la doctrine de l'utilité (1789–1815).* Thèse pour le doctorat. Paris: Félix Alcan. . 1901a. *La Jeunesse de Bentham.* Vol. 1 of *La Formation du radicalisme philosophique.* Paris: Félix Alcan.. 1901b. *L'Évolution de la doctrine utilitaire de 1789 à 1815.* Vol. 2 of *La Formation du radicalisme philosophique.* Paris: Félix Alcan. . 1904. *La formulation du radicalisme philosophique*, vol. 3. Paris: F. Alcan. . 1905. *L'Angleterre et son Empire.* Paris: Pages Libres. . 1930. *The World Crisis, 1914–1918: An Interpretation.* Oxford: Clarendon Press. . 1935. "English Public Opinion and the French Revolution of the Nineteenth Century." In *Studies in Anglo-French History*, ed. A. Coville and H. Temperley, 51–60. Cambridge: At the University Press. . 1947. *The Age of Peel and Cobden: A History of the English People, 1841–1852.* London: Ernest Benn. . 1948. *Histoire de socialisme européen.* Rédigée d'après des notes de cours par un groupe d'amis et d'élèves. Paris: Gallimard. . 1949. *England in 1815.* 2nd rev. ed. Vol. 1 of *A History of the English People in The Nineteenth Century.* London: Ernest Benn. . 1950. *The Triumph of Reform (1830–1841).* 2nd rev. ed.

- Vol. 3 of *A History of the English People in the Nineteenth Century*. London: Ernest Benn.
- Hall, Alex. 1974. "By Other Means: The Legal Struggle against the SPD in Wilhelmine Germany, 1890–1900." *Historical Journal* 17, no. 2 (June): 365–386.
- Hall, Catherine. 1992a. "Competing Masculinities: Thomas Carlyle, John Stuart Mill and the Case of the Governor Eyre." In *White, Male and Middle Class: Explorations in Feminism and History*, 255–295. New York: Routledge. . 1992b. "The Early Formation of Victorian Domestic Ideology." In *White, Male and Middle Class: Explorations in Feminism and History*, 75–93. New York: Routledge. . 1992c. "The History of the Housewife." In *White, Male and Middle Class: Explorations in Feminism and History*, 43–71. New York: Routledge.
- Halpérin, Jean. 1848. "La Transformation de la Suisse, prélude aux révolutions." in *Le Printemps des peuples: 1848 dans le monde*, ed. F. Fejtö, 1:127–161. Paris: Éd. du Minuit.
- Hammen, Oscar J. 1958. "1848 et le 'Spectre du Communisme.'" *Le Contrat Social* 2, no. 4 (July) : 191–200.
- Hammond, J. L. 1930. "The Industrial Revolution and Discontent." *Economic History Review* 2, no. 2 (January): 218–228.
- Hammond, J. L., and M. R. D. Foot. 1952. *Gladstone and Liberalism*. London: English Universities Press at Saint Paul's House.
- Hangland, Kjell. 1980. "An Outline of Norwegian Cultural Nationalism in the Second Half of the Nineteenth Century." In *The Roots of Nationalism: Studies in Northern Europe*, ed. R. Mitchison, 21–29. Edinburgh: John Donald.
- Hansen, Alvin H. 1921. "Cycles of Strikes." *American Economic Review* 11, no. 4 (December): 616–621.
- Hansen, Erik. 1977. "Workers and Socialists: Relations between the Dutch Trade-Union Movement and Social Democracy, 1894–1914." *European Studies Review* 7, no. 2 (April): 199–225.
- Haraszti, Eva H. 1978. *Chartism*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Hargreaves, E. L. 1930. *The National Debt*. London: Edward Arnold.

- Harley, C. Knick. 1982. "British Industrialization before 1841: Evidence of Slower Growth during the Industrial Revolution." *Journal of Economic History* 42, no. 2 (June): 267–289.
- Harlow, Vincent T. 1953. *British Colonial Developments, 1774–1834*. Oxford: Clarendon Press.
- Harrison, Royden. 1960–1961. "The British Working Class and the General Election of 1868." 2 pts. *International Review of Social History* 5, no. 3 (1960): 424–455; 6, no. 1 (1961): 74–109.
- Harsin, Paul. 1936. "La Révolution belge de 1830 et l'influence française." *Revue des sciences politiques* 53 (April–June): 266–279.
- Hart, Jennifer. 1965. "Nineteenth-Century Social Reform: A Tory Interpretation of History." *Past and Present*, no. 31 (July): 39–61.
- . 1974. "Nineteenth-Century Social Reform: Tory Interpretation of History." In *Essays in Social History*, ed. M. W. Flinn and T. C. Smout, 196–217. Oxford: Clarendon Press.
- Hartmann, Heidi. 1976. "Capitalism, Patriarchy, and Job Segregation by Sex." *Signs* 1, no. 3, pt. 2 (Spring): 137–169.
- Hartog, François. 1988. *Le XIXe siècle et l'histoire: Le Cas Fustel de Coulanges*. Paris: Presses Univ. de France.
- Hartwell, R. M. 1961. "The Rising Standard of Living in England, 1800–1850." *Economic History Review*, n.s., 13, no. 3 (April): 397–416.
- . 1963. "The Standard of Living during the Industrial Revolution: A Discussion." *Economic History Review*, n.s., 16, no. 1 (August): 135–146.
- Hartz, Louis. 1948. *Economic Policy and Democratic Thought: Pennsylvania, 1774–1860*. Cambridge, MA: Harvard Univ. Press.
- Haskell, Thomas L. 1977. *The Emergence of Professional Social Science: The American Social Science Association and the Nineteenth-Century Crisis of Authority*. Urbana: Univ. of Illinois Press.
- . 1984. "Professionalism versus Capitalism: R. H. Tawney, Emile Durkheim, and C. S. Peirce on the Disinterestedness of Professional Communities." In *The Authority of Experts*, ed. T. L. Haskell, 180–225. Bloomington: Indiana Univ. Press.
- Hasquin, Hervé. 1971. *Une mutation: Le "Pays de Charleroi" aux XVIIe et XVIIIe siècles; aux origines de la Révolution industrielle en Belgique*. Brussels: Ed. de l'Université de Bruxelles.

- Haupt, Georges. 1965. *Le Congrès manqué: L'Internationale à la veille de la première guerre mondiale*. Paris: François Maspéro.. 1972. *Socialism and the Great War: The Collapse of the Second International*. Oxford: Clarendon Press. . 1974. "Les Marxistes face à la question nationale: L'Histoire du problème." In *Les Marxistes et la question nationale, 1848-1914*, by G. Haupt et al., 9-61. Paris: François Maspéro. . 1986. *Aspects of International Socialism, 1871-1914: Essays*. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Haupt, Georges, and Claudie Weill. 1974. "L'Eredità de Marx ed Engels e la questione nazionale." *Studi Storici* 15, no. 2 (April-June): 270-324.
- Haupt, Georges, and Madeleine Rebérioux, dirs. 1967a. *La Deuxième Internationale et l'Orient*. Paris: Éd. Cujas. . 1967b. "L'Internationale et le problème colonial." In *La Deuxième Internationale et l'Orient*, ed. G. Haupt and M. Rebérioux, 17-48. Paris: Éd. Cujas.
- Haupt, Georges, Michael Löwy, and Claudie Weill. 1974. *Les Marxistes et la question nationale, 1848-1914*. Paris: François Maspéro.
- Hause, Steven C., and Anne R. Kenney. 1981. "The Limits of Suffragist Behavior: Legalism and Militancy in France, 1876-1922." *American Historical Review* 86, no. 4 (October): 781-806. . 1984. *Women's Suffrage and Social Politics in the French Third Republic*. Princeton, NJ: Princeton Univ. Press.
- Hauser, Henri. 1901. "L'Entrée des Etats-Unis dans la politique 'mondiale' d'après un américain." *Annales des sciences politiques* 16, 444-456. . 1903. *L'Enseignement des sciences sociales: Etat-actuel de cet enseignement dans les divers pays du monde*. Paris: Lib. Marescq Ainé. . 1905. *L'Impérialisme américain*. Paris: Pages Libres.
- Hayek, Frederick A. von. 1941. "The Counter-Revolution of Science." *Economica*, n.s., 8 (February): 9-36. 1952. *The Counter-Revolution of Science: Studies on the Abuse of Reason*. Glencoe, IL: Free Press.
- Hazelkorn, Ellen. 1980. "Capital and the Irish Question." *Science and Society* 44, no. 3 (Fall): 326-356.
- Heilbron, Johan. 1985. "Les Métamorphoses du durkheimisme, 1920-1940." *Revue française de sociologie* 26, no. 2 (March-April): 203-237.
- Heinen, Jacqueline. 1978. "De la Ière à la IIIe Internationale, la question des femmes." *Critique communiste*, nos. 20/21, 109-179.

- Heiniger, Ernstpeter. 1980. *Ideologie des Rassismus: Problemsicht und ethische Verurteilung in der kirchlichen Sozialverkündigung*. Immensee, Switzerland: Neue Zeitschrift für Missionswissenschaft .
- Henderson, W. O. 1934. *The Lancashire Cotton Famine, 1861–1865*. Manchester, UK: Manchester Univ. Press. . 1950. "Prince SmiT-hand Free Trade in Germany." *Economic History Review*, n.s., 2, no. 3, 295–302. . 1954. *Britain and Industrial Europe, 1750–1870*. Liverpool: At the University Press. . 1976. *Studies in German Colonial History*. London: Frank Cass.
- Hendricks, Margo, and Patricia Parker. 1994. Introduction to *Women, "Race," and Writing in the Early Modern Period*, ed. M. Hendricks and P. Parker, 1–14. London: Routledge.
- Henriques, Ursula. 1968. "How Cruel Was the Victorian Poor Law?" *Historical Journal* 11, no. 2, 365–371.
- Hentschel, Volker. 1978. *Wirtschaft und Wirtschaftspolitik im Wilhelminischen Deutschland: Organisierter Kapitalismus und Interventionsstaat?* Stuttgart: Klein-Cotta. . 1981. "Produktion, Wachstum und Produktivität in England, Frankreich und Deutschland von der Mitte des 19. Jahrhunderts bis zum Ersten Weltkrieg: Statistische Grenzen und Nöte beim Internationaler wirtschaftshistorischen Vergleich." *Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte* 68, no. 4, 457–510.
- Herbst, Juergen. 1965. *The German Historical School in American Scholarship*. Ithaca, NY: Cornell Univ. Press.
- Hericourt, Jenny P. d'. 1860. *La Femme affranchie: Réponse à MM. Michelet, Proudhon, E. de Girardin, A. Comte et aux autres novateurs modernes*. 2 vols. Brussels: A. LaCroix, van Meenen.
- Hersh, Blanche Glassman. 1978. *The Slavery of Sex: Feminist-Abolitionists in America*. Urbana: Univ. of Illinois Press.
- Hertneck, Friedrich. 1927. *Die Deutschen Sozialdemokratie und die orientalische Frage in Zeitalter Bismarcks*. Berlin: Deutsche Verlagsgesellschaft für Politik und Geschichte.
- Hertz, Deborah. 1988. *Jewish High Society in Old Regime Berlin*. New Haven, CT: Yale Univ. Press.
- Hervé, Florence. 1983. " 'Dem Reich der Freiheit werb'ich Bürgerinnen': Die Entwicklung der deutschen Frauenbewegung, von

- den Anfängen bis 1889." In *Geschichte der deutschen Frauenbewegung*, ed. F. Hervé, 12–40. Cologne: Pahl-Rugenstein.
- Hexter, J. H. 1936. "The Protestant Revival and the Catholic Question in England, 1778–1829." *Journal of Modern History* 8, no. 3 (September): 297–318.
- Heywood, Colin. 1988. *Childhood in Nineteenth-Century France: Work, Health and Education among the "Classes Populaires."* Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Heywood, Paul. 1990. *Marxism and the Failure of Organised Socialism in Spain, 1879–1936.* Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Higham, John. 1979. "The Matrix of Specialization." In *The Organization of Knowledge in Modern America, 1860–1920*, ed. A. Olson and J. Voss, 3–18. Baltimore: Johns Hopkins Univ. Press.
- Higonnet, Patrick L. R., and Trevor B. Higonnet. 1967. "Class, Corruption, and Politics in the French Chamber of Deputies, 1846–1848." *French Historical Studies* 5, no. 2 (Autumn): 204–224.
- Hill, Christopher. 1958. "The Norman Yoke." In *Puritanism and Revolution: Studies in Interpretation of the English Revolution of the Seventeenth Century*, 50–122. London: Secker & Warburg.
- Hill, R. L. 1929. *Toryism and the People, 1832–1846.* London: Constable.
- Hilton, Boyd. 1977. *Corn, Cash, Commerce: The Economic Policies of the Tory Governments, 1815–1830.* Oxford: Oxford Univ. Press.
- Hilts, Victor L. 1973. "Statistics and Social Science." In *Foundations of Scientific Method: The Nineteenth Century*, ed. R. N. Giere and R. S. Westfall, 206–233. Bloomington: Indiana Univ. Press.
- Himmelfarb, Gertrude. 1966. "The Politics of Democracy: The English Reform Act of 1867." *Journal of British Studies* 6, no. 1 (November): 97–138.
- Hinsley, Curtis M., Jr. 1981. *Savages and Scientists: The Smithsonian Institution and the Development of American Anthropology, 1846–1910.* Washington, DC: Smithsonian Institution Press.
- Hinton, James. 1983. *Labour and Socialism: A History of the British Labour Movement, 1867–1974.* Brighton, UK: Wheatsheaf Books.
- Hoagland, Henry E. 1918. "Humanitarianism (1840–1860)." In *History of Labour in the United States*, by J. R. Commons et al., 1:485–623. New York: Macmillan.

- Hoagwood, Terence Allen. 1996. *Politics, Philosophy and the Production of Romantic Texts*. De Kalb: Northern Illinois Univ. Press.
- Hobhouse, L. T. 1911. *Liberalism*. London: Oxford Univ. Press.
- Hobsbawm, Eric J. 1949. "General Labour Unions in Britain, 1889–1914." *Economic History Review*, n.s., 1, nos. 2/3, 123–142. . 1952. "Economic Fluctuations and Some Social Movements since 1800." *Economic History Review*, n.s., 5, no. 1, 1–25. . 1957. "The British Standard of Living, 1790–1850." *Economic History Review*, n.s., 10, no. 1 (August): 46–68. . 1962. *The Age of Revolution, 1789–1848*. London: Abacus. . 1963. "The Standard of Living during the Industrial Revolution: A Discussion." *Economic History Review*, n.s., 16, no. 1 (August): 119–134. . 1964. *Labouring Men: Studies in the History of Labour*. London: Weidenfeld & Nicolson. . 1974. "La Diffusione del Marxismo (1890–1905)." *Studi storici* 15, no. 2 (April–June): 241–269. . 1975. *The Age of Capital, 1848–1875*. London: Weidenfeld & Nicolson. . 1978. "Sexe, symboles, vêtements et socialisme." *Actes de la recherche en sciences sociales*, no. 23 (September): 2–18. . 1979. "Soziale Ungleichheit und Klassenstrukturen in England: Die Arbeiterklasse." In *Klassen in der europäischen Sozialgeschichte*, ed. Hans-Ulrich Wehler, 53–65. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht. . 1983. "Mass Producing Traditions: Europe, 1870–1914." In *The Invention of Tradition*, ed. E. J. Hobsbawm and T. Ranger, 263–307. Cambridge: Cambridge Univ. Press. . 1984a. "The Making of the Working Class 1870–1914." In *Worlds of Labour: Further Studies in the History of Labour*, 194–213. London: Weidenfeld & Nicolson. . 1984b. "The 'New Unionism' in Perspective." In *Worlds of Labour: Further Studies in the History of Labour*, 152–175. London: Weidenfeld & Nicolson. . 1984c. "Men and Women: Images on the Left." In *Worlds of Labour: Further Studies in the History of Labour*, 83–102. London: Weidenfeld & Nicolson. . 1984d. "Der New Unionism: Eine comparative Betrachtung." In *Auf dem Wege zur Massengewerkschaft*, ed. Wolfgang J. Mommsen and Hans-Gerhard Husung, 19–45. Stuttgart: Ernst Klett. . 1987. *The Age of Empire, 1875–1914*. New York: Pantheon. . 1988. "Working-Class Internationalism." In *Internationalism in the Labour Movement, 1830–1940*, ed. F. van Holthoon and M. van den Linden, 1:3–16. Leiden:

- E. J. Brill. . 1990. *Nations and Nationalism since 1780: Programme, Myth, Reality*. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Hobsbawm, Eric J., and Terence Ranger, eds. 1992. *The Invention of Tradition*. New York: Cambridge Univ. Press.
- Hodgson, Geoffrey M. 2005. "Alfred Marshall versus the Historical School?" *Journal of Economic Studies* 32, no. 4, 331–348.
- Hoffman, Ross J. S. 1933. *Great Britain and the German Trade Rivalry, 1875–1914*. Philadelphia: Univ. of Pennsylvania Press.
- Hoffmann, Walther. 1949. "The Growth of Industrial Production in Great Britain: A Quantitative Study." *Economic History Review*, n.s., 2, no. 2, 162–180.
- Hofstadter, Richard. 1992. *Social Darwinism in American Thought*. Boston: Beacon Press.
- Hohenberg, Paul. 1972. "Change in Rural France in the Period of Industrialization, 1830–1914." *Journal of Economic History* 32, no. 1 (March): 219–240.
- Holland, Bernard. 1913. *Fall of Protection, 1840–1850*. London: Edward Arnold.
- Hollinger, David A. 1984. "Inquiry and Uplift : Late Nineteenth Century American Academics and the Moral Efficiency of Scientific Practice." In *The Authority of Experts: Studies in History and Theory*, ed. T. L. Haskell, 142–156. Bloomington: Indiana Univ. Press.
- Hollis, Patricia. 1980. "Anti-Slavery and British Working-Class Radicalism in the Years of Reform." In *Anti-Slavery, Religion and Reform: Essays in Memory of Roger Anstey*, ed. C. Bolt and S. Drescher, 294–315. Folkestone, UK: Dawson; Hamden, CT: Archon.
- Holmes, Stephen. 1984. *Benjamin Constant and the Making of Modern Liberation*. New Haven, CT: Yale Univ. Press.
- Hone, J. Ann. 1982. *For the Cause of Truth: Radicalism in London, 1796–1821*. Oxford: Clarendon Press.
- Honeycutt, Karen. 1979. "Socialism and Feminism in Imperial Germany." *Signs* 5, no. 1 (Autumn): 30–41. . 1981. "Clara Zetkin: A Socialist Approach to the Problem of Women's Oppression." In *European Women on the Left : Socialism, Feminism, and the Problems Faced by Political Women, 1880 to the Present*, ed. Jane Slaughter

- and Robert Kern, 29–49. Westport, CT: Greenwood Press. hooks, bell. 1988. *Talking Back: Thinking Feminist, Thinking Black*. Toronto: Between the Lines.
- Horn, Norbert, and Jürgen Kocka, eds. 1979. *Recht und Entwicklung der Grossunternehmen im 19. und früher 20. Jahrhundert: Wirtschafts-, sozial- und rechtshistorische Untersuchungen zur Industrialisierung in Deutschland, Frankreich, England und den USA*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Horsefield, J. K. 1949. "The Bankers and the Bullionists in 1819." *Journal of Political Economy* 57, no. 5 (October): 442–448.
- Horvath-Peterson, Sandra. 1984. *Victor Duruy and French Education: Liberal Reform in the Second Empire*. Baton Rouge: Louisiana State Univ. Press.
- Houssaye, Henri. 1901. "Allocution." In *Annales internationales d'histoire*, vol. 1, *Histoire générale et diplomatique*, 5–8. International Congress of Historical Sciences, Paris, 1900. Paris: Lib. Armand Colin.
- Howkins, Alun. 1977. "Edwardian Liberalism and Industrial Unrest: A Class View of the Decline of Liberalism." *History Workshop Journal*, no. 4 (Autumn): 143–161.
- Hoxie, R. Gordon. 1955. *A History of the Faculty of Political Science, Columbia University*. New York: Columbia Univ. Press.
- Hroch, Miroslav. 1968. *Die Vorkämpfer der nationalen Bewegung bei den kleinen Völkern Europas*. Prague: Univ. Karlova.
- Hufton, Olwen. 1971. "Women in Revolution, 1789–1796." *Past and Present*, no. 53 (November): 90–108.
- Hughes, H. Stuart. 1958. *Consciousness and Society: The Reorientation of European Social Thought, 1890–1930*. New York: Knopf.
- Humphreys, R. A. 1965. "British Merchants and South American Independence." *Proceedings of the British Academy* 51:151–174.
- Humphries, Jane. 1977. "Class Struggle and the Persistence of the Working-Class Family." *Cambridge Journal of Economics* 1, no. 3 (September): 241–258.
- Huskisson, William. 1825. "Substance of Two Speeches Delivered in the House of Commons on the 21st and 25th March, 1825 . . ." *Edinburgh Review* 42, no. 84 (August): 271–303.

- Hyman, Richard. 1984. "Massenorganisation und Basismilitanz in Großbritannien 1888–1914." In *Auf dem Wege zur Massengewerkschaft*, ed. Wolfgang J. Mommsen and Hans-Gerhard Husung, 311–331. Stuttgart: Ernst Klett.
- Iggers, Georg G. 1958a. *The Cult of Authority, The Political Philosophy of the Saint-Simonians. A Chapter in the Intellectual History of Totalitarianism*. The Hague: Martinus Nijhoff. . 1958b. *The Doctrine of Saint-Simon, An Exposition, First Year, 1828–1829*. Trans. with notes and introduction by Georg G. Iggers. Boston: Beacon Press. 1962. "The Image of Ranke in American and German Historical Thought." *History and Theory* 2, no. 1, 17–40. . 1970. "Le Saint-Simonisme et la pensée autoritaire." *Économies et sociétés*, 4, no. 4 (April): 673–691. . 1983. *The German Conception of History: The National Tradition of Historical Thought from Herder to the Present*. Rev. ed. Middleton, CT: Wesleyan Univ. Press.
- Ignatiev, Noel. 1995. *How the Irish Became White*. New York: Routledge.
- Iliasu, A. A. 1971. "The Cobden -Chevalier Commercial Treaty of 1860." *Historical Journal* 14, no. 1 (March): 67–98.
- Imlah, Albert H. 1948. "Real Values in British Foreign Trade, 1798–1853." *Journal of Economic History* 8, no. 2 (November): 132–152. . 1949. "The Fall of Protection in Britain." In *Essays in History and International Relations in Honor of George Hubbard Blakeslee*, ed. Dwight Erwin Lee, 306–320. Worcester, MA: Clark Univ. Publications. . 1950. "The Terms of Trade of the United Kingdom, 1798–1913." *Journal of Economic History* 10, no. 2 (November): 170–194. . 1952. "British Balance of Payments and Export of Capital, 1816–1913." *Economic History Review*, n.s., 5, no. 2, 208–239. . 1958. *Economic Elements in the Pax Britannica: Studies in British Foreign Trade in the Nineteenth Century*. Cambridge, MA: Harvard Univ. Press.
- Ivray, Jehan d'. 1928. *L'Aventure saint-simonienne et les femmes*. Paris: Félix Alcan.
- Jacobitti, Edmund K. E. 1981. *Revolutionary Humanism and Historicism in Modern Italy*. New Haven, CT: Yale Univ. Press.
- Jacquemyns, Guillaume. 1934. "Les Réactions contre l'individualisme de 1789 à 1848." *Revue de l'Université de Bruxelles* 39, no. 4 (May–July): 421–437.

- Jacquey, Marie-Clotilde. 1988. *Images de Noir dans la littérature occidentale*. Vol. 1, *Du Moyen-Age à la conquête colonial*. Cultures Sud/Notre Librairie. Paris: La Documentation Française.
- Janes, R. M. 1978. "On the Reception of Mary Wollstonecraft's *A Vindication of the Rights of Woman*." *Journal of the History of Ideas* 39, no. 2 (April-June): 293-302.
- Janowitz, Morris. 1972. "The Professionalization of Sociology." In *Varieties of Political Expression in Sociology*, ed. R. K. Merton, 105-135. Chicago: Univ. of Chicago Press.
- Jardin, André, and André-Jean Tudesq. 1973. *Le France des notables*. 2 vols. Nouvelle histoire de la France contemporaine 6 and 7. Paris: Éd. du Seuil.
- Jaurès, Jean. 1903. "La Doctrine saint-simonienne et le socialisme." *Revue socialiste* 38 (July-December): 129-149. . 1968. *Histoire socialiste de la Révolution française*. Paris: Éd. Sociales.
- Jayawardena, Kumari. 1986. *Feminism and Nationalism in the Third World*. Rev. ed. New Delhi: Kali for Women; London: Zed.
- Jelarich, Barbara. 1976. "The Balkan Nations and the Greek War of Independence." In *Hellenism and the First Continuity and Change*, ed. N. P. Diamandouros, 157-169. Thessalonica: Institute for Balkan Studies.
- Jenks, Leland H. 1927. *The Migration of British Capital to 1875*. New York: Knopf.
- Jennings, Louis J., ed. 1884. *The Correspondence and Diaries of the Late Right Honorable John Wilson Croker, LL.D., F.R.S.* 3 vols. London: John Murray.
- Jeremy, David J. 1977. "Damming the Flood: British Government Efforts to Check Outflow of Technicians and Machinery, 1780-1843." *Business History Review* 51, no. 1 (Spring): 1-34.
- Jervis, Robert. 1992. "A Political Science Perspective on the Balance of Power and the Concert." *American Historical Review* 97, no. 3 (June): 716-724.
- Johnson, Christopher H. 1966. "Etienne Cabet and the Problem of Class Antagonism." *International Review of Social History* 11, no. 3, 403-443. . 1971. "Communism and the Working Class before Marx: The Icarian Experience." *American Historical Review* 76,

- no. 3 (June): 642–689. . 1974. *Utopian Communism in France: Cabet and the Icarians, 1839–1851*. Ithaca, NY: Cornell Univ. Press.
- . 1975. “The Revolution of 1830 in French Economic History.” In *1830 in France*, ed.
- J. M. Merriman, 139–189. New York: Franklin Watts. . 1983. “Response to J. Rancière, ‘Le Mythe de l’Artisan.’ ” *International Labor and Working Class History*, no. 24 (Fall): 21–25.
- Johnson, Richard. 1970. “Educational Policy and Social Control in Early Victorian England.” *Past and Present*, no. 49 (November): 96–119.
- Johnston, Hugh J. M. 1972. *British Emigration Policy, 1815–30: “Shovelling Out Paupers.”* Oxford: Clarendon Press.
- Joll, James, ed. 1950. *Britain and Europe: Pitt to Churchill, 1793–1940*. London: Nicholas Kaye.
- Jones, Charles. 1980. “ ‘Business Imperialism’ and Argentina, 1875–1900: A Theoretical Note.” *Journal of Latin American Studies* 12, no. 2 (November): 437–444.
- Jones, D. Caradog. 1941. “Evolution of the Social Survey in England since Booth.” *American Journal of Sociology* 46, no. 6 (May): 818–825.
- Jones, GarethStedman. 1971. *Outcast London: A Study in the Relationship between Classes in Victorian Society*. Oxford: Clarendon Press.
1977. “Society and Politics at the Beginning of the World Economy.” *Cambridge Journal of Economics* 1, no. 1 (March): 77–92. .
1983. *Languages of Class: Studies in English Working Class History, 1832–1982*. Cambridge: Cambridge Univ. Press. . 1984. “Some Notes on Karl Marx and the English Labour Movement.” *History Workshop Journal*, no. 18 (Autumn): 124–137.
- Jones, Kathleen, and Françoise Vergès. 1991. “Women of the Paris Commune.” *Women’s Studies International Forum* 14, no. 5, 491–503.
- Jones, Robert Alan, and Robert M. Anservitz. 1975. “Saint-Simon and Saint-Simonism: A Weberian View.” *American Journal of Sociology* 80, no. 5 (March): 1095–1123.
- Jordan, Constance. 1990. *Renaissance Feminism: Literary Texts and Political Models*. Ithaca, NY: Cornell Univ. Press.

- Jordan, Winthrop D. 1968. *White over Black: American Attitudes toward the Negro, 1550–1812*. Chapel Hill: Univ. of North Carolina Press.
- Jore, Léonce. 1959. *L'Océan pacifique au temps de la Restauration et de la Monarchie de Juillet, 1815–1848*. 2 vols. Paris: Éd. Besson & Chantemerle.
- Jorland, Gérard. 2000. "L'Orient et le mythe du peuple primitif." In *Sciences, mythes et religions en Europe, Royaumont, 14–15 octobre 1997*, ed. D. Lecourt, 67–90. Luxembourg: European Communities.
- Judt, Tony. 1986. *Marxism and the French Left: Studies in Labour and Politics in France, 1830–1981*. Oxford: Clarendon Press.
- Juglar, Clément. 1862. *Des Crises commerciales et de leur retour périodique en France, en Angleterre et aux États-Unis*. Paris: Guillaumin.
- Julien, Charles-André. 1981. Preface to *Toussaint Louverture: La Révolution française et le problème colonial*, by Aimé Césaire, 7–19. Paris: Présence Africaine.
- Kadish, Alon. 1982. *The Oxford Economists in the Late Nineteenth Century*. Oxford: Clarendon Press.
- Kalaora, Bernard, and Antoine Savoye. 1989. *Les Inventeurs oubliés*. Seyssel, France: Champ Vallon.
- Kaplan, Marion A. 1979. *The Jewish Feminist Movement in Germany: The Campaigns of the Jüdischer Frauenbund, 1904–1938*. Westport, CT: Greenwood Press.
- Kaplan, Steven L. 1979. "Réflexions sur la police du monde du travail, 1700–1818." *Revue historique*, 103e année, CCLXI, 1, no. 529 (January–March): 17–77. . 1993. *Adieu 89*. Paris: Fayard.
- Karady, Victor. 1976. "Durkheim, les sciences sociales et l'Université, bilan d'un demi-échec." *Revue française de sociologie* 17, no. 2 (April–June): 267–312.
- Karlsson, Gunnar. 1980. "Icelandic Nationalism and the Inspiration of History." In *The Roots of Nationalism: Studies in Northern Europe*, ed. R. Mitchison, 77–89. Edinburgh: John Donald.
- Kasler, Dirk. 1984. *Die Frühe deutsche Soziologie 1909 bis 1934, und ihre Entstehungs-Milieus*. Opladen, Germany: Westdeutscher Verlag.
- Katznelson, Ira. 1985. "Working-Class Formation and the State: Nineteenth-Century England in American Perspective." In *Bringing*

- the State Back In*, ed. P. B. Evans et al., 257–284. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Kealey, Gregory S. 1980. *Toronto Workers Respond to Industrial Capitalism, 1867–1892*. Toronto: Univ. of Toronto Press.
- Kedourie, Elie. 1985. *Nationalism*. 3rd ed. London: Hutchison.
- Kehr, Eckart. 1965. "Englandhass und Weltpolitik." In *Der Primat der Innenpolitik: Gesammelte Aufsätze zur preussisch-deutschen Sozialgeschichte im 19. und 20. Jahrhunderts*, 149–175. Berlin: Walter de Gruyter.
- Kelly, Gary. 1993. *Women, Writing, and Revolution, 1790–1827*. Oxford: Clarendon Press.
- Kelly, Joan. 1982. "Early Feminist Theory and the *Querelle des Femmes*, 1400–1789." *Signs* 8, no. 1 (Autumn): 4–28. . 1984. "Did Women Have a Renaissance?." In *Women, History and Theory: The Essays of Joan Kelly*, 19–50. Chicago: Univ. of Chicago Press.
- Kemp, Betty. 1962. "Reflections on the Repeal of the Corn Laws." *Victorian Studies* 5, no. 3 (March): 189–204.
- Kemp, Tom. 1971. *Economic Forces in French History*. London: Dennis Dobson.
- Kennedy, Marie, and Chris Tilly. 1985. "At Arm's Length: Feminism and Socialism in Europe, 1890–1920." *Radical America* 19, no. 4, 35–51. . 1987. "Socialism, Feminism and the Stillbirth of Socialist Feminism in Europe, 1890–1920." *Science and Society* 51, no. 1, 6–42.
- Kennedy, Paul. 1987. *The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*. New York: Random House.
- Keylor, William R. 1975. *Academy and Community: The Foundation of the French Historical Profession*. Cambridge, MA: Harvard Univ. Press.
- Keynes, John Maynard. 1926. *The End of Laissez-Faire*. London: Hogarth Press.
- Kiernan, Victor. 1967. "Marx and India." In *The Socialist Register 1967*, 159–189. London: Merlin Press.
- Kilmuir, Lord. 1960. "The Shaftesbury Tradition in Conservative Politics." *Journal of Law and Economics* 3 (October): 70–74.

- Kindleberger, Charles P. 1951. "Group Behavior and International Trade." *Journal of Political Economy* 59, no. 1 (February): 30–46. . 1961a. *Economic Growth in France and Britain, 1851–1950*. Cambridge, MA: Harvard Univ. Press. . 1961b. "Foreign Trade and Economic Growth: Lessons from Britain and France, 1850 to 1913." *Economic History Review*, n.s., 14, no. 2 (December): 289–305. . 1975. "The Rise of Free Trade in Western Europe, 1820–1875." *Journal of Economic History* 35, no. 1 (March): 20–55. . 1984. "Financial Institutions and Economic Development: A Comparison of Great Britain and France in the Eighteenth and Nineteenth Centuries." *Explorations in Economic History* 21, no. 2 (April): 103–124.
- Kintzler, Catherine. 1987. *Condorcet: L'Instruction publique et la naissance du citoyen*. Paris: Gallimard.
- Kissinger, Henry A. 1973. *A World Restored*. Gloucester, MA: Peter Smith.
- Kitson Clark, G. 1951a. "The Electorate and the Repeal of the Corn Laws." *Transactions of the Royal Historical Society*, 5th ser., 1:109–126. . 1951b. "The Repeal of the Corn Laws and the Politics of the Forties." *Economic History Review*, n.s., 4, no. 1, 1–13. . 1962. *The Making of Victorian England*. London: Macmillan. . 1967. *An Expanding Society: Britain, 1830–1900*. Cambridge: At the University Press.
- Klein, Ira. 1971. "English Free Traders and Indian Tariffs, 1874–1896." *Modern Asian Studies* 5, no. 3 (July): 251–271. . 1980. "Prospero's Magic: Imperialism and Nationalism in Iran, 1909–1911." *Journal of Asian History* 14, no. 1, 47–71.
- Kleinau, Elke. 1987. *Die Freie Frau: Soziale Utopien des frühen 19. Jahrhunderts*. Düsseldorf: Schwan.
- Klejman, Laurence, and Florence Rochefort. 1989. *Légalité en marche: Le Féminisme sous la Troisième République*. Paris: Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques.
- Klima, Arnost. 1948. "La Révolution de 1848 en Bohême." In *Le Printemps des peuples: 1848 dans le monde*, ed. F. Fejtö, 2:205–237. Paris: Éd. du Minuit.

- Klinge, Matti. 1980. " 'Let Us Be Finns': The Birth of Finland's National Culture." In *The Roots of Nationalism: Studies in Northern Europe*, ed. R. Mitchison, 67–75. Edinburgh: John Donald.
- Knibiehler, Yvonne. 1976. "Les médecins et la 'nature féminine' au temps du Code Civil." *Annales E.S.C.* 31, no. 4 (July–August): 824–845.
- Knibiehler, Yvonne, and Catherine Fouquet. 1983. *La femme et les médecins*. Paris: Hachette.
- Knight, David. 1984. *The Age of Science: The Scientific World-View of the Nineteenth Century*. Oxford: Basil Blackwell. . 1990. "Romanticism and the Sciences." In *Romanticism and the Sciences*, ed. A. Cunningham and N. Jardine, 13–24. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Kocka, Jürgen. 1980. "The Study of Social Mobility and the Formation of the Working-Class in the Nineteenth Century." *Le mouvement social*, no. 111 (April–June): 97–117. —. 1984. "Craft Traditions and the Labour Movement in Nineteenth-Century Germany." In *The Power of the Past: Essays for Eric Hobsbawm*, ed. Pat Thane et al., 95–117. Cambridge: Cambridge Univ. Press. . 1986. "Problems of Working-Class Formation in Germany: The Early Years, 1800–1875." In *Working-Class Formation: Nineteenth-Century Patterns in Western Europe and the United States*, ed. I. Katznelson and A. R. Zolberg, 279–351. Princeton, NJ: Princeton Univ. Press. . 1988. "German History before Hitler: The Debate about the German *Sonderweg*." *Journal of Contemporary History* 23, no. 1 (January): 3–16. . 1995. "The Middle Classes in Europe." *Journal of Modern History* 67 (December): 783–806.
- Kocka, Jürgen, and Heinz-Gerhard Haupt. 1996. "Vecchie e nuove classi nell'Europa del XIX secolo." In *L'Età contemporanea, Secoli XIX–XX*, ed. P. Bairoch and E. J. Hobsbawm, 675–751. Vol. 5 of *Storia d'Europa*. Turin: Einaudi.
- Koerner, Konrad. 1982. "Observations on the Sources: Transmission and Meaning of 'Indo-European' and Related Terms in the Development of Linguistics." In *Papers from the 3rd International Conference on Historical Linguistics*, ed. J. P. Maher et al., 153–180. Amsterdam: John Benjamins.

- Kohlstedt, Sally Gregory. 1976. *The Formation of the American Scientific Community: The American Association for the Advancement of Science, 1848–1860*. Urbana: Univ. of Illinois Press.
- Kohlstedt, Sally Gregory, Michael M. Sokal, and Bruce V. Lewenstein. 1999. *The Establishment of Science in America: 150 Years of the American Association for the Advancement of Science*. New Brunswick, NJ: Rutgers Univ. Press.
- Kohn, Hans. 1946. *The Idea of Nationalism*. 3d printing, with additions. New York: Macmillan. . 1956. *The Idea of Nationalism: A Study in Its Origins and Background*. New York: Macmillan.. 1965. "Nationalism and Internationalism in the Nineteenth and Twentieth Centuries." In *Grands Thèmes. Comité International des Sciences Historiques. XIIe Congrès International des Sciences Historiques, Rapports*, 1:191–240. Horn/Vienna: F. Berger & Söhne.
- Kolakowski, Leszek. 1978. *Main Currents of Marxism: Its Rise, Growth, and Dissolution*. 3 vols. Oxford: Clarendon Press.
- Kollontai, Alexandra. 1971. "The Social Basis of the Woman Question." In *Selected Writings of Alexandra Kollontai*, 58–73. Translated [from the Russian] with an introduction and commentaries by Alix Holt. London: Allison & Busby.
- Koonz, Claudia. 1987. *Mothers in the Fatherland: Women, the Family, and Nazi Politics*. New York: St. Martin's Press.
- Koyré, Alexandre. 1946. "Louis de Bonald." *Journal of the History of Ideas* 7, no. 1 (January): 56–73.
- Kraditor, Aileen S. 1965. *The Ideas of the Woman Suffrage Movement, 1890–1920*. New York: Columbia Univ. Press. , ed. 1968. *Up from the Pedestal: Selected Writings in the History of American Feminism*. New York: Quadrangle Books.
- Kraehe, Enno E. 1992. "A Bipolar Balance of Power." *American Historical Review* 97, no. 3 (June): 707–715.
- Kriegel, Annie. 1979. "L' Association Internationale des Travailleurs (1864–1876)." In *Des Origines à 1875*, ed. J. Droz, 603–634. Vol. 1 of *Histoire générale du socialisme*. Paris: Univ. de France.
- Kriegel, Annie, and Jean-Jacques Becker. 1964. 1914: *La guerre et le mouvement ouvrier français*. Paris: Lib. Armand Colin.
- Krug, Charles. 1899. *Le Féminisme et le droit civil français*. Nancy: Imp. Nancéienne.

- Krüger, Dieter. 1987. "Max Weber and the 'Younger' Generation in the Verein für Sozialpolitik." In *Max Weber and His Contemporaries*, ed. W. J. Mommsen and J. Oberhammel, 71–87. London: Unwin Hyman.
- Kuczynski, Jürgen. 1975. *Studien zu einer Geschichte der Gesellschaftswissenschaften*. Berlin: Akademie-Verlag.
- Kuhn, Thomas. 1976. "Mathematical vs. Experimental Traditions in the Development of Physical Science." *Journal of Interdisciplinary History* 7, no. 1 (Summer): 1–31.
- Kukiel, Marian. 1953. "La Révolution de 1830 et la Pologne." *Revue internationale d'histoire politique et constitutionnelle*, n.s., 3, no. 11 (July–September): 235–248.
- Kulstein, David I. 1962. "The Attitude of French Workers towards the Second Empire." *French Historical Studies* 2, no. 3 (Spring): 356–375. . 1964. "Bonapartist Workers during the Second Empire." *International Review of Social History* 9:226–234. . 1969. *Napoleon III and the Working Class: A Study of Government Propaganda under the Second Empire*. N.p.: A Publication of the California State Colleges.
- Kumar, Krishan. 1983. "Class and Political Action in Nineteenth-Century England: Theoretical and Comparative Perspectives." *Archives européennes de sociologie* 24, no. 1, 3–43.
- Labrousse, Ernest. 1948. "Les Deux révolutions de 1848." *Revue socialiste*, n.s., nos. 17–18 (January–February): 1–6.. 1949a. "1848–1830–1789: Comment naissent les révolutions." In *Actes du Congrès historique du Centenaire de la Révolution de 1848*, 1–20. Paris: Presses Univ. de France. . 1949b. *Le mouvement ouvrier et les idées sociales en France de 1815 à la fin du XIXe siècle*. Les Cours de la Sorbonne. Paris: Centre de Documentation Universitaire. . 1952. *Le Mouvement ouvrier et les théories sociales en France au XIXe siècle*. Les Cours de la Sorbonne. Paris: Centre de Documentation Universitaire. . 1954. *Aspects de l'évolution économique et sociale de la France et du Royaume-Uni de 1815 à 1880*. 3 vols. Paris: Centre de Documentation Universitaire. , ed. 1956a. *Aspects de la crise et de la dépression de l'économie française au milieu du XIXe siècle, 1846–1851*. Bibliothèque de la Révolution de 1848, 19. La Roche-sur-Yon: Impr. Centrale de l'Ouest. . 1956b. "Panoramas de la crise." In *Aspects de la crise et de la dépression de l'économie française au milieu du*

- XIXe siècle, 1846–1851, ed. E. Labrousse, iii–xxiv. Bibliothèque de la Révolution de 1848, vol. 19. La Roche-sur-Yon: Impr. Centrale de l'Ouest.. 1976. "A Livre ouvert sur les élans et les vicissitudes des croissances." In *Histoire économique et sociale de la France*. Tome 3, *L'Avènement de l'ère industrielle (1789–années 1880)*, 2:859–1024. Paris: Presses Univ. de France.
- Lacour, Leopold. 1900. *Les Origines du féminisme contemporain. Trois femmes et la Révolution: Olympe de Gouges, Théoigne de Mericourt, Rose Lacombe*. Paris: Plon-Nourrit.
- Lacroix, Bernard. 1981. *Durkheim et la politique*. Paris: Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques.
- Laidler, David. 1987. "Bullionist Controversy." In *The New Palgrave: A Dictionary of Economics* ed. J. Eatwell et al. London: Macmillan.
- Lambi, Ivo Nikolai. 1963. *Free Trade and Protection in Germany, 1868–1879*. Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaft sgeschichte, Beiheft e no. 44. Weisbaden: Franz Steiner Verlag.
- Landauer, Carl. 1961. "The Guesdists and the Small Farmer: Early Erosion of French Marxism." *International Review of Social History* 6, pt. 2, 212–225.
- Landes, David S. 1949. "French Entrepreneurship and Industrial GrowThin the NineteenthCentury." *Journal of Economic History* 9, no. 1 (May): 45–61. 1956. "Vieille banque et banque nouvelle: La révolution fi nancière du dix-neuvième siècle." *Revue d'histoire moderne et contemporaine* 3:204–222.
- Landes, Joan B. 1981. "Feminism and the Internationals." *Telos*, no. 49 (Fall): 117–126.. 1988. *Women and the Public Sphere in the Age of the French Revolution*. Ithaca, NY: Cornell Univ. Press.
- Lange, David. 1977. "London in the Year of Revolutions, 1848." In *London in the Age of Reform*, ed. J. Stevenson, 177–211. Oxford: Basil Blackwell.
- Langewiesche, Dieter. 1987. "The Impact of the German Labor Movement on Workers' Culture." *Journal of Modern History* 59, no. 3 (September): 506–523. . 1993. "Liberalism and the Middle Clases in Europe." In *Bourgeois Society in Nineteenth-Century Europe*, ed. J. Kocka and A. Mitchell, 40–69. Oxford: Berg.

- Lasch, Christopher. 1958. "The Anti-Imperialists, the Philippines, and the Inequality of Man." *Journal of Southern History* 24, no. 3 (August): 319–331.
- Laslett, John H. M. 1964. "Reflections on the Failure of Socialism in the American Federation of Labor." *Mississippi Valley Historical Review* 50, no. 4 (March): 634–651. . 1974. "Comment [on Daniel Bell]." In *Failure of a Dream? Essays in the History of American Socialism*, ed. J. H. M. Laslett and S. M. Lipset, 112–123. Garden City, NY: Anchor/Doubleday.
- Lasserre, Adrien. 1906. *La Participation collective des femmes à la Révolution: Les antécédents du féminisme*. Paris: Félix Alcan.
- Lazarsfeld, Paul F. 1961. "Notes on the History of Quantification in Sociology: Trends, Sources, and Problems." *ISIS* 52, pt. 2, no. 168 (June): 277–331.
- Le Bon, Gustave. 1978 [1894]. *Les Lois psychologiques de l'évolution des peuples*. Paris: Les Amis de Gustave Le Bon.
- Lebrun, Pierre. 1948. *L'industrie de la laine à Verviers pendant le XVIIIe et le début du XIXe siècles: Contribution à l'étude des origines de la révolution industrielle*. Faculté de Philosophie et Lettres, fasc. 114. Liège. . 1961. "La rivoluzione industriale in Belgio: Strutturazione e destrutturazione delle economie regionali." *Studi storici* 2, nos. 3/4: 548–658.
- Leclercq, Yves. 1991. "Les Débats d'orientation économique de la France (1815–1850)." *Cahiers de l'I.S.E.A.*, Series AF: Historie quantitative de l'économie française, no. 4 (July): 91–119.
- Le Cour Grandmaison, Olivier. 1987. "La Citoyenneté à l'époque de la Constituante." *Annales historiques de la Révolution française*, nos. 269–270 (July–December): 248–265.
- Lecuyer, Bernard-Pierre. 1983. "Les Statistiques démographiques et sociales et les statisticiens durant la Restauration." In *Sciences, médecines et technologies sous la Restauration*. Paris: Maison des Sciences de l'Homme. . 1988. Preface to *Législation primitive considérée par la raison*, by L. de Bonald, i–vi. Paris: Jean-Michel Place.
- Ledru-Rollin, A.-A. 1850. *De la décadence de l'Angleterre*. 2 vols. Paris: Escudier Frères.

- Lee, Dwight E., and Robert N. Beck. 1954. "The Meaning of Historicism." *American Historical Review* 59, no. 3 (April): 568–577.
- Lee, Richard E., and Immanuel Wallerstein, coord. 2004. *Overcoming the Two Cultures: Science versus the Humanities in the Modern World-System*. Boulder, CO: Paradigm.
- Lee, W. R., and Eve Rosenhaft, eds. 1997. *State, Social Policy and Social Change in Germany, 1880–1994*. Updated and rev. 2nd ed. Oxford: Berg.
- Lefkowitz, Mary R. 1996. "Ancient History, Modern Myths." In *Black Athena Revisited*, ed. M. R. Lefkowitz and G. M. Rogers, 5–23. Chapel Hill: Univ. of North Carolina Press. . 1997. *Not Out of Africa: How Afrocentrism Became an Excuse to Teach Myth as History*. Rev. ed. New York: Basic Books.
- Lefrane, Georges. 1930. "The French Railroads, 1823–1842." *Journal of Economic and Business History* 2, no. 2 (February): 299–331.
- Lehning, Arthur. 1938. *The International Association, 1855–1859: A Contribution to the Preliminary History of the First International*. Leiden: E. J. Brill. . 1970. *From Buonarroti to Bakunin: Studies in International Socialism*. Leiden: E. J. Brill.
- Lemoine, Robert J. 1932. "Les Étrangers et la formation du capitalisme en Belgique." *Revue d'histoire économique et sociale* 20, no. 3, 252–336.
- Lentini, Orlando, ed. 1981. *La Sociologia italiana nell'età del positivismo*. Bologna: Il Mulino.
- Léon, Pierre. 1960. "L'industrialisation en France en tant que facteur de croissance économique, du début du XXVIIIe siècle à nos jours." In *Première conférence internationale d'histoire économique*, 165–204. Paris and The Hague: Mouton.
- Léon, Pierre, François Crouzet, and Richard Gascon, eds. 1972. *L'Industrialisation en Europe au XIXe siècle, Cartographie et typologie. Colloque International du C.N.R.S., Lyon, 7–10 Octobre, 1970*. Paris: Éd. du C.N.R.S.
- Leopold, Joan. 1970. "The Aryan Theory of Race in India, 1870–1920: Nationalist and Internationalist Visions." *Indian Economic and Social History Review* 7, no. 2 (June): 271–297. . 1974. "British Applications of the Aryan Theory of Race to India, 1850–1870." *English Historical Review* 89, no. 352, 578–603.

- Lepenies, Wolf. 1989. *Between Literature and Science: The Rise of Sociology*. Cambridge: Cambridge Univ. Press. [Originally published as *Die Drei Kulturen*.]
- Lerner, Gerda. 1993. *The Creation of Feminist Consciousness: From the Middle Ages to Eighteen-seventy*. New York: Oxford Univ. Press.
- Leslie, R. F. 1952. "Polish Political Divisions and the Struggle for Power at the Beginning of the Insurrection of November 1830." *Slavonic Review* 31, no. 76 (December): 113–132. 1956. *Polish Politics and the Revolution of November 1830*. London: Athlone Press.
- Leuilliot, Paul. 1953. "Notes et remarques sur l'histoire économique et social de la France, sous la Restauration." *Revue de synthèse*, n.s., 33 (74, sér. gén.) (July–December): 149–172.
- Le Van-Mesle, Lucette. 1980. "La Promotion de l'économie politique en France au XIXe siècle, jusqu'à son introduction dans les facultés (1815–1881)." *Revue d'histoire moderne et contemporaine* 27 (April–June): 270–294.
- Levasseur, Emile. 1903–1904. *Histoire des classes ouvrières et de l'industrie en France de 1789 à 1870*. 2nd ed. entièrement refondue. 3 vols. Paris: A. Rousseau.
- Levy, Darline Gay, et al., eds. 1979. *Women in Revolutionary Paris, 1789–1795: Selected Documents*. Urbana: Univ. of Illinois Press.
- Lévy-Leboyer, Maurice. 1964. *Les Banques européennes et l'industrialisation internationale dans la première moitié du XIXe siècle*. Paris: Presses Univ. de France. 1968a. "La Croissance économique en France au XIXe siècle: Résultats préliminaires." *Annales E.S.C.* 23, no. 4 (July–August): 788–807. 1968b. "Le Processus d'industrialisation: Le Cas de l'Angleterre et la France." *Revue historique*, 92e année, CCXXXIX (April–June): 281–298. . 1970. "L'Héritage de Simiand: Prix, profit et termes d'échange au XIXe siècle." *Revue historique*, 94e année, no. 243 (January–March): 77–120. . 1971. "La Décélération de l'économie française dans la seconde moitié du XIXe siècle." *Revue d'histoire économique et sociale* 49, no. 4, 485–507.
- Lévy-Leboyer, Maurice, and François Bourguignon. 1985. *L'Economie française au XIXe siècle: Analyse macro-économique*. Paris: Economica.
- Lewis, Gordon K. 1978. *Slavery, Imperialism, and Freedom: Studies in English Radical Thought*. New York: Monthly Review Press. .

1983. *Main Currents in Caribbean Thoughts: The Historical Evolution of Caribbean Society in Its Ideological Aspects, 1492–1900*. Baltimore: Johns Hopkins Univ. Press.
- Lewis, Jane. 1984. *Women in England 1870–1950: Sexual Divisions and Social Change*. Brighton, UK: Wheatsheaf Books. , ed. 1987. *Before the Vote Was Won: Arguments for and against Women's Suffrage*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Lewis, W. A. 1957. "International Competition in Manufacturers." *American Economic Review* 47, no. 2, 578–587.
- Lhomme, Jean. 1960. *La Grande bourgeoisie au pouvoir (1830–1880)*. Paris: Presses Univ. de France.
- Lichtheim, George. 1969. *The Origins of Socialism*. London: Weidenfeld & Nicolson.
- Liddington, Jill, and Jill Norris. 1984. *One Hand Tied Behind Us: The Rise of the Women's Suffrage Movement*. Reprinted and corrected ed. London: Virago.
- Lidtke, Vernon. 1980. "The Formation of the Working Class in Germany." *Central European History* 13, no. 4 (December): 393–400.
- Lincoln, Andrew. 1980. "Through the Undergrowth: Capitalist Development and Social Formation in 19ThCentury France." In *People's History and Socialist Theory*, ed. R. Samuel, 255–267. London: Routledge & Kegan Paul.
- Lindenlaub, Dieter. 1967. *Richtungskämpfe im Verein für Sozialpolitik: Vierteljahresschaft für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte*. Beiheft no. 53. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag.
- Lindholm, Marika. 1991. "Swedish Feminism, 1835–1945: A Conservative Revolution." *Journal of Historical Sociology* 4, no. 2 (June): 121–142.
- Linebaugh, Peter, and Marcus Rediker. 1990. "The Many Headed Hydra: Sailors, Slaves and the Atlantic Working Class in the EighteenthCentury." *Journal of Historical Sociology* 3, no. 3 (September): 225–522.
- Lipset, S. M. 1983. "Radicalism or Reformism: The Sources of Working-Class Politics." *American Political Science Review* 77, no. 1 (March): 1–18.

- Lis, Catharine, and Hugo Soly. 1977. "Food Consumption in Antwerp between 1807 and 1859: A Contribution to the Standard of Living Debate." *Economic History Review*, 2nd. ser., vol. 30, no. 3: 460-486.
- Lisanti, Nicola. 1979. "La Nascità del movimento operaio, 1815-1860." In *Dall'Età preindustriale alla fine dell'Ottocento*, ed. A. Agosti and G. M. Bravo, 219-267. Vol. 1 of *Storia del movimento operaio, del socialismo e delle lotte sociali in Piemonte*. Bari: De Donato.
- Lissagaray, Prosper-Olivier. 1976. *Histoire de la Commune de 1871*. Paris: La Découverte.
- Lladonosa, Manuel, and Joaquín Ferrer. 1977. "Nacionalisme català i reformisme social en els treballadors mercantils a Barcelona entre 1903 i 1939. El C.A.D.C.I." In *Teoría y práctica del movimiento obrero en España, 1900-1936*, ed. A. Balcels, 281-329. Valencia: Fernando Torres, Ed.
- Locke, John. 1965 [1689]. *Two Treatises of Government*. New York: New American Library/ Mentor.
- Logue, William. 1979. "Sociologie et politique: Le Libéralisme de Célestin Bouglé." *Revue française de sociologie* 20, no. 1 (January-March): 141-161. . 1983. *From Philosophy to Sociology: The Evolution of French Liberalism, 1870-1914*. De Kalb: Northern Illinois Univ. Press.
- Longuet, Jean. 1913. *Le Mouvement socialiste international*. Paris: A. Quillet.
- Lora, Guillermo. 1990. *A History of the Bolivian Labour Movement, 1848-1971*. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Lorimer, Douglas A. 1978. *Colour, Class, and the Victorians: English Attitudes to the Negro in the Mid-Nineteenth Century*. Leicester, UK: Leicester Univ. Press. . 1990. "Nature, Racism, and Late Victorian Science." *Canadian Journal of History* 25, no. 3 (December): 369-385.
- Lorwin, Val. 1958. "Working-Class Politics and Economic Development in Western Europe." *American Historical Review* 63, no. 2 (January): 338-351.
- Louis, Paul. 1905. *Le Colonialisme*. Bibliothèque Socialiste, no. 36. Paris: Société Nouvelle de Librairie et d'Édition.

- Lovett, Clara M. 1982. *The Democratic Movement in Italy, 1830–1876*. Cambridge, MA: Harvard Univ. Press.
- Lowi, Theodore J. 1985. Foreword to *Disenchanted Realists, Political Science and the American Crisis, 1884–1984*, by R. Seidelman, vii–xvii. Albany: State Univ. of New York Press.
- Löwy, Michael. 1974. “Le Problème de l’histoire (remarques de théorie et de méthode).” In *Les Marxistes et la question nationale, 1848–1914*, by G. Haupt et al., 370–391. Paris: Maspéro.
- Lukes, Steven. 1973. *Individualism*. Oxford: Basil Blackwell.
- Lutfalla, Michel. 1972. “Aux Origines du libéralisme économique en France, Le ‘Journal des Economistes.’ Analyse du contenu de la première série, 1841–1853.” *Revue d’histoire économique et social* 50, no. 4, 494–517.
- Luzzatto, Gino. 1948. “Aspects sociaux de la Révolution de 1848 en Italie.” *Revue socialiste*, n.s., nos. 17–18 (January–February): 80–86.
- Lyon, Peyton V. 1961. “Saint-Simon and the Origins of Scientism and Historicism.” *Canadian Journal of Economics and Political Science* 27, no. 1 (February): 55–63.
- Lytle, Scott H. 1955. “The Second Sex (September, 1793).” *Journal of Modern History* 27, no. 1 (March): 14–26.
- Lyttleton, Adrian. 1993. “The National Question in Italy.” In *The National Question in Europe in Historical Context*, ed. M. Teich and R. Porter, 63–105. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- MacCoby, S., ed. 1952. *The English Radical Tradition, 1763–1914*. London: Nicholas Kaye.
- MacDonagh, Oliver. 1958. “The Nineteenth Century Revolution in Government: A Reappraisal.” *Historical Journal* 1, no. 1, 52–67.
- . 1962. “The Anti-Imperialism of Free Trade.” *Economic History Review*, n.s., 14, no. 3 (April): 489–501. . 1981. “Ambiguity in Nationalism: The Case of Ireland.” *Historical Studies* 19, no. 76 (April): 337–352.
- Macpherson, C. B. 1962. *The Political Theory of Possessive Individualism: Hobbes to Locke*. Oxford: Clarendon Press.
- Maehl, William. 1952. “The Triumph of Nationalism in the German Socialist Party on the Eve of the First World War.” *Journal of Modern History* 24, no. 1 (March): 15–41.

- Magraw, Roger. 1985. *France, 1815–1914: The Bourgeois Century*. Fontana History of Modern France. London: Fontana Press/Collins.
- Maier, Charles S. 1992. "Democracy since the French Revolution." In *Democracy, the Unfinished Journey: 500 b.c. to a.d. 1993*, ed. John Dunn, 125–153. Oxford: Oxford Univ. Press.
- Malefakis, Edward. 1977. "Un Análisis comparativo del movimiento obrero en España e Italia." In *Teoría y práctica del movimiento obrero en España, 1900–1936*, ed. A. Balcells, 95–111. Valencia: Fernando Torres, Éd.
- Maloney, John. 1985. *Marshall, Orthodoxy and the Professionalisation of Economics*. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Manacorda, Gaston. 1981. Remarks in *Jaurès et la classe ouvrière*, 184–186. Collection mouvement social. Paris: Ed. Ouvrières.
- Mann, Michael. 1970. "The Social Cohesion of Liberal Democracy." *American Sociological Review* 35, no. 3 (June): 423–431.
- Manning, D. J. 1976. *Liberalism*. London: J. M. Dent & Sons.
- Manuel, Frank E. 1956. *The New World of Henri Saint-Simon*. Cambridge, MA: Harvard Univ. Press.
- Marcuse, Herbert. 1974. "Marxism and Feminism." *Women's Studies* 2, no. 3, 279–288.
- Marczewski, Jean. 1961. "Y a-t-il eu un 'take off' en France?" *Cahiers de l'I.S.E.A.*, Series AD: Évolution des techniques et progrès de l'économie, no. 1 (February): 69–94. . 1963. "The Take-Off Hypothesis and French Experience." In *The Economics of Take-Off into Sustained Growth*, ed. W. W. Rostow, 119–138. London: Macmillan. . 1965. "Le Produit physique de l'économie française de 1789 à 1913 (comparaison avec la Grande-Bretagne)." *Cahiers de l'I.S.E.A.*, Series AF: Histoire quantitative de l'économie française, no. 4 (July): vii–cliv. . 1987. "Préface" to "Le Produit intérieur brut de la France de 1789 à 1982," by Jean- Claude Toutain. *Cahiers de l'I.S.M.E.A.*, Series AF: Histoire quantitative de l'économie française, no. 15 (May): 3–48.
- Marichal, Juan. 1955. "España y las raíces semánticas del liberalismo." *Cuadernos*, no. 11 (March–April): 53–60. . 1956. "The French Revolution Background in the Spanish Semantic Change of 'Liberal.'" In *American Philosophical Society Yearbook 1955*, 291–293. Philadelphia: American Philosophical Society.

- Markovitch, Timohir J. 1965. "La crise de 1847-1848 dans les industries parisiennes." *Revue d'histoire économique et social* 43, no. 2, 256-260. 1966. "L'Industrie française de 1789 à 1964: Conclusions générales." *Cahiers de l'I.S.E.A*, Series AF: Histoire quantitative de l'économie française, no. 7 (November). 1967. "Le revenu industriel et artisanal sous la Monarchie de juillet et le Second Empire." *Cahiers de l'I.S.E.A*, Series AF: Histoire quantitative de l'économie française, no. 8 (April).
- Marks, Harry J. 1939. "The Sources of Reformism in the Social Democratic Party of Germany, 1890-1914." *Journal of Modern History* 11, no. 3 (September): 334-356.
- Marriott, Sir J. A. R. 1918. *The Eastern Question: An Historical Study in European Diplomacy*. 2nd ed. Oxford: Clarendon Press.
- Marrus, Michael R. 1972. "French Jews, the Dreyfus Affair, and the Crisis of French Society." In *Modern European Social History*, ed. R. J. Bezucha, 335-353. Lexington, MA: D. C. Heath.
- Marshall, Alfred. 1892. "Reply" [to "The Perversion of Economic History"], *Economic Journal* 2, no. 3 (September): 507-519. 1921. *Industry and Trade*. London: Macmillan.
- Marshall, Susan E. 1986. "In Defense of Separate Spheres: Class and Status Politics in the Antisuffrage Movement." *Social Forces* 65, no. 2 (December): 327-351.
- Martin, Gaston. 1948. *L'Abolition de l'esclavage (27 avril 1848). Collection du Centenaire de la Révolution De 1848*. Paris: Presses Univ. de France.
- Martin, Kingsley. 1963. *The Triumph of Lord Palmerston*. Rev. ed. London: Hutchison.
- Martin, Wendy. 1972. *The American Sisterhood: Writings of the Feminist Movement from Colonial Times to the Present*. New York: Harper & Row.
- Marx, Karl, and Frederick Engels. 1976. "Manifesto of the Communist Party." In *Collected Works*, vol. 6, *Marx and Engels, 1845-1848*, 477-519. New York: International Publishers.
- Mason, E. S. 1931. "Saint-Simonism and the Rationalisation of Industry." *Quarterly Journal of Economics* 45 (August): 640-683.
- Mastellone, Salvo. 1957. *La Politica estera del Guizot (1840-1847)*. Florence: La Nuova Italia.

- Masure, Auguste. 1892–1893. “La Reconnaissance de la monarchie de juillet.” 2 pts. *Annales de l'École Libre de Sciences Politiques* 7 (October 1892): 696–721; 8 (January 1893): 72–117
- Mathias, Eric. 1971. “The Social Democratic Working-Class Movement and the German National State Up to the End of World War I.” In *Mouvements nationaux d'indépendance et classes populaires aux XIXe et XXe siècles en Occident et en Orient*, 1:175–183. Paris: Lib. Armand Colin.
- Matoré, Georges. 1967. *Le Vocabulaire et la société sous Louis-Philippe*. 2nd ed. Geneva: Slatkine Reprints.
- Matthew, H. C. G. 1973. *The Liberal Imperialists: The Ideas and Politics of a Post-Gladstonian Elite*. London: Oxford Univ. Press. . 1979. “Disraeli, Gladstone, and the Policy of Mid-Victorian Budgets.” *Historical Journal* 22, no. 3 (September): 615–643.
- Mawet, Francine. 2000. “Inde, réponses ou questions?” In *Modèles linguistiques et idéologies, “Indo-Européen,”* ed. S. Vanséveren, 61–84. Brussels: Éd. Ousia.
- May, Arthur J. 1948. “L'Amérique et les révolutions du milieu du siècle dernier.” In *Le Printemps des peuples: 1848 dans le monde*, ed. F. Fejtö, 2:395–434. Paris: Éd. du Minuit.
- May, Martha. 1982. “The Historical Problem of the Family Wage: The Ford Motor Company and the Five Dollar Day.” *Feminist Studies* 8, no. 2 (Summer): 399–424.
- Mayer, Arno J. 1969. “Internal Courses and Purposes of War, 1870–1956: A Research Assignment.” *Journal of Modern History* 41, no. 3 (September): 291–303. . 1981. *The Persistence of the Old Regime: Europe to the Great War*. New York: Pantheon.
- McBride, Theresa M. 1976. *The Domestic Revolution: The Modernization of Household Science in England and France, 1820–1920*. London: Croom Helm.
- McCalman, Iain. 1986. “Anti-slavery and Ultra Radicalism in Early Nineteenth-Century England: The Case of Robert Wedderburn.” *Slavery and Abolition* 7, no. 2 (September): 99–117.
- McClelland, Charles E. 1980. *State, Society, and University in Germany, 1700–1914*. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- McCloskey, Donald N. 1971. “International Differences in Productivity? Coal and Steel in America and Britain before World

- War I." In *Essays on a Mature Economy: Britain after 1840*, ed. D. N. McCloskey, 285–304. London: Methuen. . 1980. "Magnanimous Albion: Free Trade and British National Income, 1841–1881." *Explorations in Economic History* 17, no. 3 (July): 303–320.
- McCloskey, Donald N., and Kars G. Sandberg. 1971. "From Damnation Entrepreneur." *Explorations in Entrepreneurial History* 9, no. 1 (Fall): 89–108.
- McCloskey, Donald N., and J. Richard Zesher. 1976. "How the Gold Standard Worked, 1880–1913." In *The Monetary Approach to the Balance of Payments*, ed. J. A. Frenkel and H. G. Johnson, 357–385. London: George Allen & Unwin.
- McCord, Norman. 1958. *The Anti-Corn Law League, 1838–1846*. London: George Allen & Unwin.
- McCormmach, Russell. 1974. "On Academic Scientists in Wilhelminian Germany." *Daedalus* 103, no. 3, 157–171.
- McDougall, Mary Lynn. 1978. "Consciousness and Community: The Workers of Lyon, 1830–1850." *Journal of Social History* 14, no. 1 (Fall): 129–145.
- McGregor, O. R. 1957. "Social Research and Social Policy in the Nineteenth Century." *British Journal of Sociology* 8, no. 2 (June): 146–157.
- McGrew, William W. 1976. "The Land Issue in the Greek War of Independence." In *Hellenism and the First Greek War of Liberation (1821–1830): Continuity and Change*, ed. N. P. Diamandouros, 111–129. Thessaloniki: Institute for Balkan Studies.
- McKenzie, Robert, and Allan Silver. 1968. *Angels in Marble: Working Class Conservatives in Urban England*. London: Heinemann.
- McLaren, Angus. 1978a. "Abortion in France: Women and the Regulation of Family Size, 1800–1914." *French Historical Studies* 10, no. 3 (Spring): 461–485. . 1978b. *Birth Control in Nineteenth-Century England*. London: Croom Helm.
- McMillan, James F. 1981a. "Clericals, Anticlericals and the Women's Movement in France under the Third Republic." *Historical Journal* 24, no. 2, 361–376. . 1981b. *Housewife or Harlot: The Place of Women in French Society, 1870–1940*. Brighton, Sussex, UK: Harvester Press.

- Meek, Ronald L. 1967. "The Scottish Contribution to Marxist Sociology." In *Economics and Ideology and Other Essays*, 34–50. London: Chapman & Hall. . 1976. *Social Science and the Ignoble Savage*. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Melder, Keith. 1977. *The Beginnings of Sisterhood: The American Woman's Rights Movement, 1800–1850*. New York: Schocken Books.
- Mellon, Stanley. 1958. *The Political Uses of History: A Study of Historians in the French Restoration*. Stanford, CA: Stanford Univ. Press.
- Mellor, G. R. 1951. *British Imperial Trusteeship, 1783–1850*. London: Faber & Faber.
- Menager, Bernard. 1981. "Forces et limites du bonapartisme populaire en milieu ouvrier sous le Second Empire." *Revue historique*, 105e année, CCLXV, 2, no. 538 (April–June): 371–388.
- Merle, Marcel, ed. 1969. *L'Anticolonialisme européen de Las Casas à Marx*. Textes choisis et présentés. Collection U. Paris: Lib. Armand Colin.
- Merrill, Lynn L. 1989. *The Romance of Victorian Natural History*. New York: Oxford Univ. Press.
- Merriman, John M. 1975. "Radicalism and Repression: A Study of the Demobilisation of the 'Democ-Socs' during the Second French Republic." In *Revolution and Reaction: 1848 and the Second French Republic*, ed. R. Price, 210–235. London: Croom Helm.. 1978. *Agony of the Republic: The Depression of the Left in Revolutionary France, 1848–1851*. New Haven, CT: Yale Univ. Press.
- Meyssonier, Simone. 1989. *La Balance et l'horloge: La Genèse de la pensée libérale en France au XVIIIe siècle*. Montreuil: Éd. de la Passion. *International Flora Tristan, Dijon, 3 et 4 mai 1984*. Dijon: Éd. Univ. de Dijon.
- Michelet, Jules. 1860. *La Femme*. 3rd ed. Paris: Hachette.
- Michels, Roberto. 1908. *Il Proletariato e la borghesia nel movimento socialista italiana*. Turin: Fratelli Bocca, Ed.
- Michie, Ranald. 1993. "The City of London and International Trade, 1850–1914." In *Decline and Recovery in Britain's Overseas Trade, 1873–1914*, ed. D. C. M. Platt et al., 21–63. London: Macmillan.
- Middleton, Lucy, ed. 1977. *Women in the Labour Movement: The British Experience*. London: Coom Helm. Mill, John Stuart. 1849.

- "The French Revolution of 1848, and Its Assailants." *Westminster Review* LI, April-July, 1-47. [Published anonymously.] . 1970.
- "The Subjection of Women." In *Essays on Sex Equality by John Stuart Mill and Harriet Taylor Mill*, ed. A. Rossi, 123-242. Chicago: Univ. of Chicago Press.
- Miller, Sally M., ed. 1981. *Flawed Liberation: Socialism and Feminism*. Westport, CT: Greenwood Press.
- Milward, Alan S., and S. B. Saul. 1973. *The Development of the Economics of Continental Europe, 1850-1914*. London: George Allen & Unwin.
- Mink, Gwendolyn. 1986. *Old Labor and New Immigrants in American Political Development: Union, Party, and State, 1875-1920*. Ithaca, NY: Cornell Univ. Press 1990. "The Lady and the Tramp: Gender, Race, and the Origins of the American Welfare State." In *Women, the State and Welfare*, ed. L. Gordon, 92-122. Madison: Univ. of Wisconsin Press.
- Minogue, K. R. 1963. *The Liberal Mind*. London: Methuen.
- Mitchison, Rosalind. 1980. "Nineteenth Century Scottish Nationalism: The Cultural Background." In *The Roots of Nationalism: Studies in Northern Europe*, ed. R. Mitchison, 131-142. Edinburgh: John Donald.
- Mock, Wolfgang. 1981. "The Function of 'Race' in Imperialist Ideologies: The Example of Joseph Chamberlain." In *Nationalist and Racist Movements in Britain and Germany before 1914*, ed. P. Kennedy and A. Nicholls, 190-203. Basingstoke, UK: Macmillan.
- Mokyr, Joel. 1974. "The Industrial Revolution in the Low Countries in the First Half of the Nineteenth Century." *Journal of Economic History* 34, no. 2: 365-391.
- Mokyr, Joel, and John V. C. Nye. 1990. "La Grande quantification" [review of *L'Économie française au XIXe siècle*, by M. Lévy-Leboyer and F. Bourgnigon], *Journal of Economic History* 50, no. 1 (March): 172-176.
- Molnár, Miklós. 1971. "Mouvements d'indépendance en Europe: Rôle de la question agraire et du niveau de culture." In *Mouvements nationaux d'indépendance et classes populaires au XIXe et XXe siècles en Occident et en Orient*, ed. E. Labrousse, 217-227. Comité International des Sciences Historiques, Commission Internationale

- d'Histoire des Mouvement Sociaux et des Structures Sociales. Paris: Lib. Armand Colin. . 1975. *Marx, Engels et la politique internationale*. Paris: Gallimard.
- Mommsen, Hans. 1979. *Arbeiterbewegung und nationale Frage; ausgew. Aufsätze*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Mommsen, Wolfgang J., and Jürgen Osterhammel, eds. 1985. *Imperialism and After: Continuities and Discontinuities*. London: George Allen & Unwin.
- Montgomery, David. 1980. "Strikes in Nineteenth-Century America." *Social Science History* 4, no. 1 (Winter): 81–104.
- Mooers, Colin. 1991. *The Making of Bourgeois Europe: Absolutism, Revolution, and the Rise of Capitalism in England, France and Germany*. London: Verso.
- Moore, David Chioni, ed. 2001. *Black Athena Writes Back: Martin Bernal Responds to His Critics*. Durham, NC: Duke Univ. Press.
- Moore, David Cresap. 1961. "The Other Face of Reform." *Victorian Studies* 5, no. 1 (September): 7–34. . 1965. "The Corn Laws and High Farming." *Economic History Review*, n.s., 18, no. 3 (December): 544–561. 1967. "Social Structure, Political Structure, and Public Opinion in Mid-Victorian England." In *Ideas and Institutions of Victorian Britain*, ed. Robert Robson, 20–57. London: G. Bell & Sons.
- Moore, R. J. 1964. "Imperialism and 'Free Trade' Policy in India, 1853–54." *Economic History Review*, n.s., 17, no. 1 (August): 135–145.
- Moorhouse, H. F. 1973. "The Political Incorporation of the British Working Class: An Interpretation." *Sociology* 7, no. 3 (September): 341–359. . 1975. "On the Political Incorporation of the Working Class: Reply to Gray." *Sociology* 9, no. 1 (January): 105–110. 1978. "The Marxist Theory of the Labour Aristocracy." *Social History* 3, no. 1 (January): 61–82.
- Moravio, Sergio. 1980. "The Enlightenment and the Sciences of Man." *History of Science* 18, pt. 4, no. 142 (December): 247–268.
- Morazé, Charles. 1957. *Les Bourgeois conquérants, XIX siècle*. Paris: A. Colin.
- Morgan, David. 1975. *Suffragists and Liberals: The Politics of Women Suffrage in England*. Oxford: Blackwell.

- Morgan, E. Victor. 1965. *The Theory and Practice of Central Banking, 1797–1913*. London: Frank Cass.
- Morley, Charles. 1952. "The European Significance of the November Uprising." *Journal of Central European Affairs* 11, no. 4 (January): 407–416.
- Morrell, Jack, and Arnold Thackray. 1981. *Gentlemen of Science: Early Years of the British Association for the Advancement of Science*. Camden FourThSeries 30. Oxford: Clarendon Press.
- Moses, Claire Goldberg. 1982. "Saint-Simonian Men/Saint-Simonian Women: The Transformation of Feminist Thought in 1830s' France." *Journal of Modern History* 54, no. 2 (June): 240–267. . 1984. *French Feminism in the Nineteenth Century*. Albany: State Univ. of New York Press.. 1992. "Debating the Present, Writing the Past: 'Feminism' in French History and Historiography." *Radical History Review*, no. 52 (Winter): 79–84.
- Moses, John A. 1990. *Trade Union Theory from Marx to Walesa*. New York: Berg.
- Moses, Wilson J. 1978. *The Golden Age of Black Nationalism, 1850–1925*. Hamden, CT: Archon.
- Moss, Bernard H. 1975a. "Parisian Workers and the Origins of Republican Socialism, 1830–1833." In *1830 in France*, ed. J. M. Merriman, 203–221. New York: Franklin Watts. . 1975b. "Parisian Producers' Associations (1830–51): The Socialism of Skilled Workers." In *Revolution and Reaction: 1848 and the Second French Republic*, ed. R. Price, 73–86. London: Croom Helm. . 1976. *The Origins of the French Labor Movement, 1830–1914: The Socialism of Skilled Workers*. Berkeley: Univ. of California Press.
- Mosse, George L. 1947. "The Anti-League, 1844–1846." *Economic History Review* 17, no. 2, 134–142.
- . 1985. *Nationalism and Sexuality: Respectability and Abnormal Sexuality in Modern Europe*. New York: Howard Fertig.
- Mouralis, Bernard. 1987. "Le Concept du primitif: L'Europe, productrice d'une science des autres." *Notre Librairie*, no. 90 (October–December): 86–91.
- Muret, Maurice. 1925. *La Crépuscule des nations blanches*. Paris: Payot.
- Murphy, Marjorie. 1986. "The Aristocracy of Women's Labor in Autumn." *History Workshop Journal*, no. 22 (Autumn): 56–69.

- Musson, A. E. 1959. "The Great Depression in Britain, 1873–1896: A Reappraisal." *Journal of Economic History* 19, no. 2 (June): 199–228. . 1963. "British Growth during the Great Depression (1873–96): Some Comments." *Economic History Review*, n.s., 15, no. 3, 529–533. 1964. "British Industrial Growth, 1873–96: A Balanced View." *Economic History Review*, n.s., 17, no. 2 (December): 397–403. . 1972a. *British Trade Unions, 1800–1875*. London: Macmillan. . 1972b. "The 'Manchester School' and Exportation of Machinery." *Business History* 14, no. 1 (January): 17–50. . 1976. "Class Struggle and the Labour Aristocracy, 1830–60." *Social History* 1, no. 3 (October): 335–356.
- Myers, John Lynton. 1916. "The Influence of Anthropology on the Course of Political Science." *University of California Publications in History* 4, no. 1 (February 29): 1–81.
- Neale, R. S. 1972. *Class and Ideology in the Nineteenth Century*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Neff, Emery. 1926. *Carlyle and Mill: Mystic and Utilitarian*. New York: Columbia Univ. Press.
- Neuman, R. P. 1974. "The Sexual Question and Social Democracy in Imperial Germany." *Journal of Social History*, no. 7 (Spring): 271–286.
- Newbold, J. T. Walton. 1932. "The Beginnings of the World Crisis, 1873–96." *Economic Journal (Economic History)* 2, no. 7 (January): 425–441.
- Newell, William H. 1973. "The Agricultural Revolution in Nineteenth Century France." *Journal of Economic History* 33, no. 4 (December): 697–731.
- Newman, Edgar Leon. 1974. "The Blouse and the Frock Coat: The Alliance of the Common People of Paris with the Liberal Leadership in the Middle Class during the Last Years of the Bourbon Restoration." *Journal of Modern History* 46, no. 1 (March): 26–59. . 1975. "What the Crowd Wanted in the French Revolution of 1830." In *1830 in France*, ed. J. M. Merriman, 17–41. New York: Franklin Watts.
- Newman, Gerald. 1987. *The Rise of English Nationalism: A Cultural History, 1740–1830*. New York: St. Martin's.

- Newsinger, John. 1979. "Revolution and Catholicism in Ireland, 1848–1923." *European Studies Review* 9, no. 4 (October): 457–480.
- Neyer, Joseph. 1960. "Individualism and Socialism in Durkheim." In *Emile Durkheim, 1858–1917*, ed. K. H. Wolff, 32–76. Columbus: Ohio State Univ. Press.
- Nicolson, Harold. 1946. *The Congress of Vienna: A Study in Allied Unity, 1812–1822*. London: Constable and Co.
- Nipperdey, Thomas. 1988. "Zum Problem der Objektivität bei Ranke." In *Leopold von Ranke und die moderne Geschichtswissenschaft*, ed. W. J. Mommsen, 215–222. Stuttgart: Klein-Cotta.
- Nisbet, Robert A. 1944. "De Bonald and the Concept of the Social Group." *Journal of the History of Ideas* 5, no. 3 (June): 315–331. . 1952. "Conservatism and Sociology." *American Journal of Sociology* 58, no. 2 (September): 167–175.. 1966. *The Sociological Tradition*. New York: Basic Books.
- Nolan, Mary. 1986. "Economic Crisis, State Policy, and Working-Class Formation in Germany, 1870–1900." In *Working-Class Formation: Nineteenth-Century Patterns in Western Europe and the United States*, ed. I. Katznelson and A. R. Zolberg, 352–393. Princeton, NJ: Princeton Univ. Press.
- Nora, Pierre. 1988. "Nation." In *Dictionnaire critique de la Révolution française*, ed. F. Furet et al., 801–812. Paris: Flammarion.
- Norrell, Robert J. 1990. "After Thirty Years of 'New' Labour History, There Is Still No Socialism in Reagan Country." *Historical Journal* 33, no. 1, 227–238.
- Norton, Philip, and Arthur Aughey. 1981. *Conservatives and Conservatism*. London: Temple Smith.
- Novick, Peter. 1988. *That Noble Dream: The "Objectivity" Question and the American Historical Profession*. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Noyes, P. H. 1966. *Organization and Revolution: German Worker Associations and the Revolutions of 1848 and 1849*. Princeton, NJ: Princeton Univ. Press.
- Nye, John Vincent. 1987. "Firm Size and Economic Backwardness: A New Look at the French Industrialization Debate." *Journal of Economic History* 47, no. 3 (September): 649–669. . 1991. "The Myth of Free-Trade Britain and Fortress France: Tariffs and Trade in the

- NineteenthCentury." *Journal of Economic History* 51, no. 1 (March): 23–46.
- Nye, Robert A. 1975. *The Origins of Crowd Psychology: Gustave Le Bon and the Crisis of Mass Democracy in the Third Republic*. London: Sage. . 1981. "Degeneration, Hygiene, and Sports in Fin-de-Siècle France." In *Proceedings of the Eighth Annual Meeting of the Western Society for French History*, ed. E. L. Newman, 404–412. Las Cruces: New Mexico State Univ. Press. . 1984. *Crime, Madness, and Politics in Modern France: The Medical Concept of National Decline*. Princeton, NJ: Princeton Univ. Press. . 1993. *Masculinity and Male Codes of Honor in Modern France*. New York: Oxford Univ. Press.
- Obermann, Karl. 1965. "Der Wiener Kongress, 1814/1815." *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft* 13, no. 3, 474–492.
- Oberschall, Anthony. 1965. *Empirical Social Research in Germany, 1848–1914*. Paris and The Hague: Mouton. . 1972. "The Institutionalization of American Sociology." In *The Establishment of Empirical Sociology: Continuities, Discontinuities, and Institutionalization*, ed. A. Oberschall, 187–251. New York: Harper & Row.
- O'Boyle, Lenore. 1966. "The Middle Class in Western Europe, 1815–1848." *American Historical Review* 71, no. 3 (April): 826–845. . 1967. "The 'Middle Class' Reconsidered: A Reply to Professor Cobban." *French Historical Studies* 5, no. 1 (Spring): 53–56. . 1979. "The Classless Society: Comment on Stearns." *Comparative Studies in Society and History* 21, no. 3 (July): 397–413.
- O'Brien, Patrick. 1986. "Do We Have a Typology for the Study of European Industrialization in the XIXThCentury?" *Journal of European Economic History* 15, no. 2 (Fall): 291–333.
- O'Brien, Patrick, and Çağlar Keyder. 1978. *Economic Growth in Britain and France, 1780– 1914: Two Paths to the TwentiethCentury*. London: George Allen & Unwin.
- O'Brien, Patrick, and Geoff rey Allen Pigman. 1992. "Free Trade, British Hegemony and the International Economic Order in the NineteenthCentury." *Review of International Studies* 18:89–113.
- Offen, Karen. 1983. "The Second Sex and the Baccalauréat in Republican France, 1880– 1924." *French Historical Studies* 13, no. 2 (Fall): 252–286. . 1984. "Depopulation, Nationalism, and

- Feminism in *Fin-de-Siècle* France." *American Historical Review* 89, no. 3 (June): 648–676. . 1986. "Ernest Legouve and the Doctrine of 'Equality in Difference' for Women: A Case Study of Male Feminism in Nineteenth-Century French Thought." *Journal of Modern History* 58, no. 2, 452–484. . 1987a. "Feminism, Antifeminism, and National Family Politics in Early Third Republic France." In *Connecting Spheres: Women in the Western World, 1500 to the Present*, ed. M. J. Boxer and J. H. Quataert, 177–186. New York: Oxford Univ. Press. . 1987b. "Sur l'origine des mots 'féminisme' et 'féministe.'" *Revue d'histoire moderne et contemporaine*, 34 (July–September): 492–446. . 1988. "Defining Feminism: A Comparative Historical Approach." *Signs* 14, no. 1 (Autumn): 119–157.
- O'Gorman, F. 1967. *The Whig Party and the French Revolution*. London: Macmillan.
- Olcott, Teresa. 1976. "Dead Centre: The Women's Trade Union Movement in London: 1874–1914." *London Journal* 2, no. 1 (May): 33–50.
- O'Neill, William L. 1969. *The Woman Movement: Feminism in the United States and England*. London: George Allen & Unwin. . 1971. *Everyone Was Brave: A History of Feminism in America*. With a new Afterword by the author. New York: Quadrangle.
- Ortega López, Margarita. 1988. "'La Defensa de las mujeres' en la sociedad del Antiguo Régimen: Las Aportaciones del pensamiento ilustrado." In *El Feminismo en España: Dos siglos de historia*, ed. P. Folguer, 3–28. Madrid: Ed. de la Fundación Pablo Iglesias.
- Ortner, Sherry B. 1974. "Is Female to Male as Nature Is to Culture?." In *Woman, Culture, and Society*, ed. M. Z. Rosaldo and L. Lamphere, 67–87. Stanford, CA: Stanford Univ. Press.
- Ottaviano, Chiara. 1982. "Antonio Labriola e il problema dell'espansione coloniale." *Annali della Fondazione Luigi Einaudi* 16:305–328.
- Paish, George. 1909. "Great Britain's Capital Investment in Other Lands." *Journal of the Royal Statistical Society* 72, no. 3 (September 30): 465–480 (with discussion, 481–495). . 1911. "Great Britain's Capital Investment in Individual Colonial and Foreign Countries, Pt. 2." *Journal of the Royal Statistical Society* 74 (January): 167–187 (with discussion, 187–200).

- Palencia-Roth, Michael. 2008. "The Presidential Addresses of Sir William Jones: The Asiatic Society of Bengal and the ISCSC." *Diogenes* 55, no. 2, 103–115.
- Palmade, Guy P. 1961. *Capitalisme et capitalistes français au XIXe siècle*. Paris: Lib. A. Colin.
- Pancaldi, Giuliano. 1994. "The Technology of Nature: Marx's Thoughts on Darwin." In *The Natural Sciences and the Social Sciences: Some Critical and Historical Perspectives*, ed. I. B. Cohen, 257–274. Boston Studies in the Philosophy of Science 150. Dordrecht, Netherlands: Kluwer Academic Publishers.
- Pankhurst, Richard K. P. 1957. *The Saint-Simonians: Mill and Carlyle*. London: Lalibela Books, Sidgwick & Jackson.
- Pannekoek, A. 1912. "Révolution mondiale." *Le Socialisme*, no. 214, 6e année, no. 21 (January): 4.
- Paquot, Thierry. 1980. *Les faiseurs des nuages: Essai sur la genèse des marxismes français, 1880–1914*. Paris: Le Sycomore.
- Parker, C. J. W. 1981. "The Failure of Liberal Racialism: The Racial Ideas of C. A. Freeman." *Historical Journal* 24, no. 4 (December): 825–846.
- Parris, Henry. 1960. "The Nineteenth-Century Revolution in Government: A Reappraisal Reappraised." *Historical Journal* 3, no. 1, 17–37.
- Paxton, Nancy L. 1991. *George Eliot and Herbert Spencer: Feminism, Evolutionism and the Reconstruction of Gender*. Princeton, NJ: Princeton Univ. Press.
- Payne, Howard C. 1956. "Preparation of a Coup d'Etat: Administrative Centralization and Police Powers in France, 1849–1851." In *Studies in Modern European History in Honor of Franklin Charles Palm*, ed. F. J. Cox et al., 175–202. New York: Bookman Associates.
- Payne, Peter L. 1967. "The Emergence of the Large-Scale Company in Great Britain, 1870–1914." *Economic History Review*, n.s., 20, no. 3 (December): 519–542. . 1968. "Iron and Steel Manufactures." In *The Development of British Industry and Foreign Competition, 1875–1914*, ed. D. H. Aldcroft, 71–99. London: George Allen & Unwin.
- Pelling, Henry, ed. 1954. *The Challenge of Socialism*. London: Adam & Charles Black. . 1968. "The Working Class and the Origins

- of the Welfare State." In *Popular Politics and Society in Late Victorian Britain*, 1–18. London: St. Martin's Press. . 1976. *A History of British Trade Unionism*. London: Macmillan.
- Perkin, Harold. 1969. *The Origins of Modern English Society, 1780–1880*. London: Routledge & Kegan Paul. . 1977. "Individualism versus Collectivism in Nineteenth Century Britain: A False Antithesis." *Journal of British Studies* 17, no. 1 (Fall): 105–118.
- Perkins, Dexter. 1927. *The Monroe Doctrine, 1823–1826*. Cambridge, MA: Harvard Univ. Press.
- Perlman, Selig. 1918. "Upheaval and Reorganization (since 1876)." In *History of Labor in the United States*, by J. R. Commons, et al., 193–537. New York: Macmillan. . 1922. *A History of Trade Unionism in the United States*. New York: Macmillan.
- Perlman, Selig, and Philip Taft . 1935. *Labor Movements*. Vol. 4 of *History of Labor in the United States, 1896–1932*. New York: Macmillan.
- Perrot, Jean-Claude, and Stuart J. Woolf. 1984. *State and Social Statistics in France*. Chur, Switzerland: Harwood Academic Publishers.
- Perrot, Michelle. 1967. "Les Guesdistes: Controverses sur l'introduction du marxisme en France." *Annales E.S.C.* 22, no. 3 (May–June): 701–710. . 1974. *Les ouvriers en grève: France, 1871–1890*. 2 vols. Paris: Mouton. . 1976. "L'Éloge de la ménagère dans le discours des ouvriers français au XIXe siècle." *Romantisme*, nos. 13–14, 105–121. . 1986. "On the Formation of the French Working-Class." In *Working-Class Formation: Nineteenth-Century Patterns in Western Europe and the United States*, ed. I. Katznelson and A. R. Zolberg, 71–110. Princeton, NJ: Princeton Univ. Press. . 1988. "Naissance du féminisme." In *Le Féminisme et ses enjeux: Vingt-sept femmes parlent*, 29–60. Paris: FEN-Edilig.
- Phillips, G. A. 1971. "The Triple Industrial Alliance in 1914." *Economic History Review*, 2nd ser., 24, no. 1 (February): 55–67.
- Picavet, François. 1891. *Les idéologues*. Paris: Félix Alcan.
- Pieroni Bortolotti, Franca. 1963. *Alle origini del movimento femminile in Italia, 1848–1892*. Rome: Einaudi. . 1974. *Socialismo e questione femminile in Italia, 1892–1922*. Milan: G. Mazzotta.
- Pierrard, Pierre. 1984. *L'Eglise et les ouvriers en France, (1890–1940)*. Paris: Hachette.

- Pinchbeck, Ivy. 1930. *Women Workers and the Industrial Revolution, 1750–1850*. London: George Routledge & Sons.
- Pinkney, David H. 1958. *Napoleon III and the Rebuilding of Paris*. Princeton, NJ: Princeton Univ. Press 1963. "Laissez-Faire or Intervention? Labor Policy of the First Months of the July Monarchy." *French Historical Studies* 3, no. 1 (Spring): 123–128. 1964a. "The Crowd in the French Revolution of 1830." *American Historical Review* 70, no. 1 (October): 1–17. . 1964b. "The Myth of the French Revolution of 1830." In *A Festschrift for Frederick B. Artz*, ed. D. H. Pinkney and T. Rapp, 52–71. Durham, NC: Duke Univ. Press. . 1972. *The French Revolution of 1830*. Princeton, NJ: Princeton Univ. Press.
- Plamenatz, John. 1952. *The Revolutionary Movement in France, 1815–1870*. London: Longman, Green.
- Platt, D. C. M. 1968a. "The Imperialism of Free Trade: Some Reservations." *Economic History Review*, 2nd ser., 21 (August): 296–306. . 1968b. *Finance, Trade, and Politics: British Foreign Policy, 1815–1914*. Oxford: Clarendon Press. . 1973. "Further Objections to an 'Imperialism of Free Trade,' 1830–1860." *Economic History Review*, 2nd ser., 26, no. 1 (February): 77–91. . 1993a. "Introduction: Britain's Decline." In *Decline and Recovery in Britain's Overseas Trade, 1873–1914*, ed. D. C. M. Platt et al., 1–12. London: Macmillan. . 1993b. "Particular Points of Strength in Britain's Overseas Trade." In *Decline and Recovery in Britain's Overseas Trade, 1873–1914*, ed. D. C. M. Platt et al., 65–76. London: Macmillan. . 1993c. "Trade Competition in the Regions of Recent Settlement." In *Decline and Recovery in Britain's Overseas Trade, 1873–1914*, ed. D. C. M. Platt et al., 91–138. London: Macmillan.
- Plechanow, Georg. 1902–1903. "Über die Anfänge der Lehre vom Klassenkampf." *Die Neue Zeit* 21, no. 1: 275–286, 292–305.
- Pleck, Elizabeth. 1983. "Feminist Responses to 'Crimes against Women,' 1868–1896." *Signs* 8, no. 3 (Spring): 451–470.
- Plessen, Marie-Louise. 1975. *Die Wirksamkeit des Vereins für Sozialpolitik von 1872–1890: Studien zum Katheder- und Staatssozialismus*. Berlin: Duncker & Humboldt.
- Plessis, Alain. 1973. *De la Fête impériale au mur des fédérés, 1852–1871*. Paris: Éd. du Seuil. 1987. "Le 'Retard français,' la faute de la

- banque? Banques locales, succursales de la Banque de France et fi nancement de l'économie sous le second Empire." In *Le capitalisme français, 19e-20e siècle: Blocages et dynamismes d'une croissance*, ed. P. Fridenson and A. Straus, 199–210. Paris: Fayard.
- Poggi, Stefano, and Maurizio Bossi, eds. 1994. *Romanticism in Science: Science in Europe, 1790–1840*. Boston Studies in the Philosophy of Science 152. Dordrecht, Netherlands: Kluwer Academic Publ.
- Pohl, Hans. 1989. *Aufbruch der Weltwirtschaft : Geschichte der Weltwirtschaft von der Mitte des 19. Jahrhunderts bis zum Ersten Weltkrieg*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- Polanyi, Karl. 1957. *The Great Transformation: The Political and Economic Origins of Our Time*. Boston: Beacon Press.
- Poliakov, Léon. 1974. *The Aryan Myth: A History of Racist and Nationalist Ideas in Europe*. London: Sussex Univ. Press. . 1982. "Racism from the Enlightenment to the Age of Imperialism." In *Racism and Colonialism: Essays on Ideology and Social Structure*, ed. Robert Ross, 55–64. The Hague: Martinus Nijhoff .
- Poliakov, Léon, Christian Delacampagne, and Patrick Girard. 1976. *Le racisme: Collection Point de Départ*. Paris: Éd. Seghers.
- Pollard, Sidney. 1963. "Factory Discipline in the Industrial Revolution." *Economic History Review*, 2nd ser., 16, no. 2 (December): 254–271. . 1964. "The Factory Village in the Industrial Revolution." *English Historical Review* 79, no. 312 (July): 513–531. . 1973. "Industrialization and the European Economy." *Economic History Review*, n.s. 26, no. 4: 636–648. . 1977. "Merchandise Trade and Exploitation." *Journal of European Economic History* 6, no. 3 (Winter): 745–749. . 1983. "England, Der unrevolutionäre Pionier." In *Europäische Arbeiterbewegungen im 19. Jahrhunderts, Deutschland, Österreich, England und Frankreich im Vergleich*, ed. J. Kocka, 21–38. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht. 1984. "Wirtschaftliche Hintergründe des New Unionism." In *Auf dem Wege zur Massengewerkschaft*, ed. Wolfgang J. Mommsen and Hans-Gerhard Husung, 46–75. Stuttgart: Ernst Klett.
- Ponteil, Félix. 1968. *L'Eveil des nationalités et le mouvement libéral (1815–1848)*. Nouv. éd. mise à jour. Peuples et Civilisations 15. Paris: Presses Univ. de France.

- Poovey, Mary. 1988. *Uneven Developments: The Ideological Work of Gender in Mid-Victorian England*. Chicago: Univ. of Chicago Press.
- Poper, Barbara Corrado. 1987. "The Influence of Rousseau's Ideology of Domesticity." In *Connecting Spheres: Women in the Western World, 1500 to the Present*, ed. M. J. Boxer and J. H. Quataert, 136–145. New York: Oxford Univ. Press.
- Portal, Magda. 1983. *Flora Tristán, precursora*. Lima: La Equidad.
- Postel-Vinay, Gilles, and Jean-Marc Robin. 1992. "Eating, Working, and Saving in an Unstable World: Consumers in Nineteenth-Century France." *Economic History Review*, n.s. 45, no. 3 (August): 494–513.
- Postgate, Raymond. 1974. "The Principles of 1848." In *A Hundred Years of Revolution, 1848 and After*, ed. G. Woodcock, 93–119. New York: Haskell House.
- Potter, J. 1955. "The British Timber Duties, 1815–60." *Economica*, n.s., 22 (May): 122–136.
- Potts, David B. 1965. "Social Ethics at Harvard, 1881–1931: A Study in Academic Activism." In *Social Sciences at Harvard, 1860–1920: From Inculcation to the Open Mind*, ed. Paul Buck, 91–128. Cambridge, MA: Harvard Univ. Press.
- Pouthas, Charles H. 1962. "La réorganisation du Ministère de l'Intérieur et la reconstitution de l'administration préfectorale par Guizot en 1830." *Revue d'histoire moderne et contemporaine* 9 (October–December): 241–263.
- Pouthas, Charles H., et al. 1983. *Démocratie, réaction, capitalisme, 1848–1860*. Peuples et Civilisations 16. Paris: Presses Univ. de France.
- Prewitt, Kenneth. 2004. "Political Science and Its Audiences." *Political Science and Politics* 37, no. 4 (October): 781–784.
- Preyer, Robert O. 1985. "The Romantic Tide Reaches Trinity." In *Victorian Science and Victorian Values: Literary Perspectives*, ed. J. Paradis and T. Postlewait, 39–68. New Brunswick, NJ: Rutgers Univ. Press.
- Price, Richard. 1990. "Britain." In *The Formation of Labour Movements, 1870–1914: An International Perspective*, ed. M. van der Linden and J. Rojahn, 3–24. Leiden: E. J. Brill.

- Price, Roger. 1972. *The French Second Republic: A Social History*. London: B. T. Batsford. . 1975a. *The Economic Modernization of France*. London: Croom Helm. . 1975b. Introduction to *Revolution and Reaction: 1848 and the Second French Republic*, ed. R. Price, 1–72. London: Croom Helm.
- Prinz, Michael. 1989. "Wandel durch Beharrung: Sozialdemokratie und 'Neue Mittelschichten' in historischer Perspektive." *Archiv für Sozialgeschichte* 24:35–73.
- Procacci, Giuliano. 1972. *La lotta di classe in Italia agli inizi del secolo XX*. Rome: Ed. Riuniti.
- Proctor, Robert N. 1991. *Value-Free Science? Purity and Power in Modern Knowledge*. Cambridge, MA: Harvard Univ. Press.
- Prothero, I. J. 1969. "Chartism in London." *Past and Present*, no. 44 (August): 76–105. . 1971. "London Chartistism and the Trades." *Economic History Review*, 2nd ser., 24, no. 2 (May): 202–219. . 1979. *Artisans and Politics in Early Nineteenth-Century London: John Gast and His Times*. Folkestone, Kent, UK: William Dawson & Son.
- Proudhon, Pierre-Joseph. 1912. *Les Femmelins: Les grandes figures romantiques*. Paris: Nouvel le Librairie Nationale.
- Przeworski, Adam. 1980. "Social Democracy as a Historical Phenomenon." *New Left Review*, no. 122 (July–August): 27–58.
- Przeworski, Adam, and Michael Wallerstein. 1982. "The Structure of Class Conflict in Democratic Capitalist Societies." *American Political Science Review* 76, no. 2 (June): 215–238.
- Puccini, Sandra. 1976. "Condizione della donna e questione femminile (1892–1922)." *Problemi del Socialismo* 17, no. 4 (October–December): 9–23.
- Puech, Jules-L. 1925. *La Vie et l'oeuvre de Flora Tristan*. Paris: Marcel Rivière.
- Pugh, Evelyn L. 1982. "Florence Nightingale and J. S. Mill Debate Women's Rights." *Journal of British Studies* 21, no. 2 (Spring): 118–138.
- Puryear, Vernon John. 1931. *England, Russia, and the Straits Question, 1844–1856*. Berkeley: Univ. of California Press.
- Quataert, Jean H. 1979. *Reluctant Feminists in German Social Democracy, 1885–1917*. Princeton, NJ: Princeton Univ. Press.

- Quero Molares, J. 1948. "L'Espagne en 1848." In *Le Printemps des peuples: 1848 dans le monde*, ed. F. Fejtö, 1:319–354. Paris: Éd. du Minuit.
- Rabaut, Jean. 1983. "1900, tournant du féminisme français." *Bulletin de la société d'histoire modern*, 82e année, sér. 14, no. 17, 5–16. [Supplement to *Revue d'histoire moderne et contemporaine*, no. 1, 1983.]
- Racz, Elizabeth. 1952. "The Women's Rights Movement in the French Revolution." *Science and Society* 16, no. 2 (Spring): 151–174.
- Ragionieri, Ernesto. 1961. *Socialdemocrazia tedesca e socialisti italiani, 1875–1895*. Milan: Feltrinelli.
- Rainger, Ronald. 1978. "Race, Politics and Science: The Anthropological Society of London in the 1860's." *Victorian Studies* 22, no. 1 (Autumn): 51–70.
- Ralle, M. 1973. "La notion de 'bourgeoisie' dans l'idéologie de la Première Internationale en Espagne." *La Question de la 'bourgeoisie' dans le monde hispanique au XIXe siècle*, 119–131. Bibliothèque de l'Ecole des Hautes Etudes Hispaniques 45. Bordeaux: Éd. Bière. [Discussion, 131–135.]
- Rancière, Jacques. 1981. *La nuit des prolétaires: Archives du rêve ouvrier*. Paris: Fayard. . 1983. "The Myth of the Artisan: Critical Reflections on a Category of Social History." *International Labor and Working Class History*, no. 24 (Fall): 1–16. . 1984. "A Reply." *International Labor and Working Class History*, no. 25 (Spring): 42–46.
- Ravera, Camilla. 1978. *Breve storia del movimento femminile in Italia*. Rome: Ed. Riuniti.
- Read, Donald. 1958. *Peterloo: The "Massacre" and Its Background*. Manchester, UK: Manchester University Press.
- Reardon, Bernard. 1976. *Liberalism and Tradition: Aspects of Catholic Thought in Nineteenth-Century France*. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Rebérioux, Madeleine. 1978a. Preface to *Les femmes et le socialisme*, by C. Sowerwine, xi–xxiii. Paris: Presses de la FNSP. . 1978b. "La questione femminile nei dibattiti della II Internazionale." In *Anna Kuliscioff e l'età del riformismo: Atti del Convegno di Milano, dicembre 1974*, 140–154. Rome: Mondo Operaio—Ed. Avanti! . 1989. Preface to *1789: Cahiers de doléances des femmes et autres textes*, ed. Paule Duhet, i–xii. Nouv. éd. augm. Paris: Des Femmes.

- Rebérioux, Madeleine, Christiane Dufrancantel, and Béatrice Srema. 1976. "Hubertine Auclert et la question des femmes à 'l'immortel congrès' (1879)." *Romantisme*, nos. 13–14, 123–152.
- Rebérioux, Madeline, and Georges Haupt. 1963. "L'attitude de l'Internationale." *Le Mouvement social*, no. 45 (October–December): 7–37.
- Reddy, William M. 1979. "Skeins, Scales, Discounts, Steam, and Other Objects of Crowd Justice in Early French Textile Mills." *Comparative Studies in Society and History* 21, no. 2 (April): 204–213. 1984. *The Rise of Market Culture: The Textile Trade and French Society, 1750–1900*. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Redford, Arthur. 1956. *Manchester Merchants and Foreign Trade*. Vol.2, 1850–1939. Manchester, UK: Manchester Univ. Press.. 1968. *Labour Migration in England, 1800–50*. 2nd ed., rev. W. H. Chaloner. New York: A. M. Kelley.
- Reichand, Richard W. 1953. "The German Working Class and the Russian Revolution of 1905." *Journal of Central European Affairs* 13, no. 2 (July): 136–153.
- Reid, Alastair. 1978. "Politics and Economics in the Formation of the British Working Class: A Response to H. F. Moorhouse." *Social History* 3, no. 3 (October): 347–361. . 1983. "Intelligent Artisans and Aristocrats of Labour: The Essays of Thomas Wright." In *The Working Class in Modern British History: Essays in Honour of Henry Pilling*, ed. J. M. Winter, 171–186. London: Cambridge Univ. Press. . 1991. "Old Unionism Reconsidered: The Radicalism of Robert Knight, 1870–1900." In *Currents of Radicalism: Popular Radicalism, Organised Labour and Party Politics in Britain, 1850–1914*, ed. E. F. Biagini and A. J. Reid, 214–243. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Rémond, René. 1982. *Les Droites en France*. Paris: Aubier Montaigne.
- Rendall, Jane. 1985. *The Origins of Modern Feminism: Women in Britain, France and the United States, 1780–1860*. London: Macmillan.
- Renouvier, Charles. 1868. "De la philosophie du XIXe siècle en France." *L'Année philosophique—Première Année (1867)*. Paris: Lib. Geemer Baillière.
- Renouvin, Pierre. 1949. "L'idée d'Etats-Unis d'Europe pendant la crise de 1848." In *Actes du Congrès historique du Centenaire de la Révolution de 1848*, 31–45. Paris: Presses Univ. de France. . 1954.

- Le XIXe siècle*. Vol. 1, *De 1815 à 1871: L'Europe des nationalités et l'éveil de nouveaux mondes*. Histoire des Relations Internationales 5. Paris: Lib. Hachette.
- Rerup, Lorenz. 1980. "The Development of Nationalism in Denmark." In *The Roots of Nationalism: Studies in Northern Europe*, ed. R. Mitchison, 47–59. Edinburgh: John Donald.
- Reynolds, James A. 1954. *The Catholic Emancipation Crisis in Ireland, 1823–1829*. New Haven, CT: Yale Univ. Press.
- Rhys Davies, T. W. 1903–1904. "Oriental Studies in England and Abroad." *Proceedings of the British Academy, 1903–1904*, 183–197.
- Richard, Gaston. 1914. *La Question sociale et le mouvement philosophique au XIXe siècle*. Paris: Lib. Armand Colin.
- Richter, Melvin. 1960. "Durkheim's Politics and Political Theory." In *Emile Durkheim, 1858–1917*, ed. K. H. Wolff, 170–210. Columbus: Ohio State Univ. Press. . 1964. *The Politics of Conscience: T. H. Green and His Age*. Cambridge, MA: Harvard Univ. Press.
- Ringer, Fritz. K. 1969. *The Decline of the German Mandarins: The German Academic Community, 1890–1933*. Cambridge, MA: Harvard Univ. Press. . 1979. *Education and Society in Modern Europe*. Bloomington: Indiana Univ. Press. . 1992. *Fields of Knowledge: French Academic Culture in Comparative Perspective, 1890–1920*. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Rist, Charles. 1897. "La Durée du travail dans l'industrie française de 1820 à 1870." *Revue d'économie politique* 11, no. 4 (May): 371–393.
- Rist, Marcel. 1956. "Une Expérience française de libération des échanges au dix-neuvième siècle, le traité de 1860." *Revue d'économie politique*, 66e année (November–December): 908–961.
- Roberts, David. 1958. "Tory Paternalism and Social Reform in Early Victorian England." *American Historical Review* 63, no. 2 (January): 323–337. . 1959. "Jeremy Bentham and the Victorian Administrative State." *Victorian Studies* 2, no. 3 (March): 193–210. . 1963. "How Cruel Was the Victorian Poor Law?" *Historical Journal* 6, no. 1, 97–107.
- Roberts, J. M. 1978. *The French Revolution*. Oxford: Oxford Univ. Press.
- Robertson, William Spence. 1939. *France and Latin American Independence*. Baltimore: Johns Hopkins Univ. Press.

- Robinson, Ronald E. 1991. "Introduction: Railway Imperialism." In *Railway Imperialism*, ed. C. B. Davis Jr. and K. E. Wilburn, 1–6. New York: Greenwood.
- Rodgers, Brian. 1952. "The Social Science Association, 1857–1886." *Manchester School of Economic and Social Studies* 20, no. 3 (September): 283–310.
- Roehl, Richard. 1976. "French Industrialization: A Reconsideration." *Explorations in Economic History* 13, no. 3 (July): 233–281.
- Rogers, J. D. 1963. "Laissez-faire in England." *Palgrave's Dictionary of Political Economy*, 2:535–537. Reprint of rev. ed.. New York: Augustus M. Kelley.
- Roller, Michel. 1948. "Les Roumaines en 1848." In *Le printemps des peuples: 1848 dans le monde*, ed. F. Fejtö, 2:239–266. Paris: Éd. du Minuit.
- Romalis, Coleman, and Shelly Romalis. 1983. "Sexism, Racism and Technological Change: Two Cases of Minority Protest." *International Journal of Women's Studies* 6, no. 3 (May/June): 270–287.
- Rosanvallon, Pierre. 1985. *Le moment Guizot*. Paris: Gallimard.
- Rosdolsky, Roman. 1964. "Engels und das Problem der 'geschichtslosen' Völker (Die Nationalitätenfrage in der Revolution 1848–1849 im Lichte der 'Neuen Rheinischen Zeitung')." *Archiv für Sozialgeschichte* 4:87–282.
- Rose, Ernst. 1951. "China as a Symbol of Reaction in Germany, 1830–1880." *Comparative Literature* 2, no. 1 (Winter): 57–76.
- Rose, Michael E. 1974. *The Relief of Poverty, 1834–1914*. London: Macmillan.
- Rose, R. B. 1984. "The 'Red Scare' of the 1790's: The French Revolution and the 'Agrarian Law,'" *Past and Present*, no. 103 (May): 113–130.
- Rose, Sonia O. 1986. "Gender and Work: Sex, Class, and Industrial Capitalism." *History Workshop Journal*, no. 21 (Spring): 113–131.
- Rosen, Andrew. 1974. *Rise Up Women! The Militant Campaign of the Women's Social and Political Union, 1903–1914*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Rosenberg, Charles E. 1976. *No Other Gods: On Science and American Social Thought*. Baltimore: Johns Hopkins Univ. Press.

- Rosenberg, Hans. 1943. "Political and Social Consequences of the Great Depression of 1873–1896 in Central Europe." *Economic History Review* 13, nos. 1 and 2, 58–73.
- Ross, Dorothy. 1979. "The Development of the Social Sciences." In *The Organization of Knowledge in Modern America, 1860–1940*, ed. A. Olesen and J. Voss, 107–138. Baltimore: Johns Hopkins Univ. Press.. 1984. "American Social Science and the Idea of Progress." In *The Authority of Experts, Studies in History and Theory*, ed. T. L. Haskell, 157–175. Bloomington: Indiana Univ. Press.. 1991. *The Origins of American Social Science*. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Ross, Sydney. 1962. "Scientist: The Story of a Word." *Annals of Science* 18, no. 2 (June): 65–85.
- Rosselli, John. 1980. "The Self-Image of Effeteness: Physical Education and Nationalism in Nineteenth-Century Bengal." *Past and Present*, no. 86 (February): 121–148.
- Rossi, Alice S., ed. 1970. *Essays on Sex Equality [by] John Stuart Mill and Harriet Taylor Mill*. Chicago: Univ. of Chicago Press. . 1973. *The Feminist Papers, from Adams to de Beauvoir*. New York: Columbia Univ. Press.
- Rostow, W. W. 1938. "Investment and the Great Depression." *Economic History Review* 8, no. 2 (May): 136–158. . 1939. "Investment and Real Wages, 1877–86." *Economic History Review* 9, no. 1 (November): 144–159. . 1942. "Adjustments and Maladjustments aft er the Napoleonic Wars." *American Economic Review* 32, no. , part 2, suppl., *Papers and Proceedings of the Fift y-fourTh Annual Meeting of the American Economic Association* (March): 13–23. . 1948. *British Economy of the NineteenThCentury*. New York: Oxford Univ. Press, 1948. . 1971. *The Stages of Economic Growth*. 2nd ed. Cambridge: At the University Press.
- Roth, Guenther. 1963. *The Social Democrats in Imperial Germany: A Study in Working-Class Isolation and National Integration*. Totowa, NJ: Bedminster Press.
- Rothermund, Dietmar. 1986. *The German Intellectual Quest for India*. New Delhi: Manohar.
- Rougerie, Jacques. 1964. *Procès des Communards, présenté par Jacques Rougerie. Collection 'Archives.'* Paris: Juilliard. . 1965. "Sur l'histoire

- de la Première Internationale." *Le Mouvement social*, no. 51 (April–June): 23–45. . 1968. "Remarques sur l'histoire des salaires à Paris au XIXe siècle." *Le Mouvement social*, no. 63 (April–June): 71–108. . 1972. "1871, jalons sur une histoire de la Commune de Paris: Livraison spéciale préparée sous la direction de Jacques Rougerie avec la collaboration de Tristan Haan, Georges Haupt et Miklós Molnár." *International Review of Social History* 17, pts. 1 and 2, i–ix, 1–624.
- Rousseaux, Paul. 1938. *Les Mouvements de force de l'économie anglaise, 1800–1913*. Brussels: L'Edition Universelle; Paris: De Brouwer & Cie.
- Rover, Constance. 1967. *Women's Suffrage and Party Politics in Britain, 1866–1914*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Rowbotham, Sheila. 1974. *Women, Resistance and Revolution: A History of Women and Revolution in the Modern World*. New York: Pantheon. 1977. *Hidden from History: 300 Years of Women's Oppression and the Fight Against It*. 3rd ed. London: Pluto Press.
- Rowe, D. J. 1967. "The London Working Men's Association and 'The Peoples' Charter.'" *Past and Present*, no. 36 (April): 73–86
- Royle, Edward. 1986. *Chartism*. 2d ed. London: Longman.
- Rubel, Maximilien. 1960. *Karl Marx devant le bonapartisme*. Paris and The Hague: Mouton.
- Rubin, Gayle. 1975. "The Traffic in Women." In *Toward an Anthropology of Women*, ed. R. R. Reiter, 157–210. New York: Monthly Review Press.
- Rudé, Fernand. 1940. "La première expédition de Savoie (février 1831)." *Revue historique*, CLXXXVIII–CLXXXIX, 65e année (July–December): 413–443. . 1969. *L'Insurrection lyonnaise de novembre 1831: Le mouvement ouvrier à Lyon de 1827–1832*. 2nd ed. Paris: Éd. Anthropos.
- Rudé, George. 1967. "English Rural and Urban Disturbances on the Eve of the First Reform Bill, 1830–1831." *Past and Present*, no. 37 (July): 87–102. . 1969. "Why Was There No Revolution in England in 1830 or 1848?" In *Studien über die Revolution*, ed. M. Kossok, 231–244. Berlin: Akademie-Verlag.

- Rueschmayer, Dietrich, and Roman Van Rossen. 1996. "The Verein für Sozialpolitik and the Fabian Society: A Study in the Sociology of Policy-Relevant Knowledge." In *States, Social Knowledge, and the Origins of Modern Social Policies*, ed. D. Rueschmayer and T. Skocpol, 117–162. Princeton, NJ: Princeton Univ. Press.
- Ruggiero, Guido de. 1959. *The History of European Liberalism*. Boston: Beacon Press.
- Rule, John. 1988. "The Formative Years of British Trade-Unionism: An Overview." In *British Trade-Unionism, 1750–1850*, ed. John Rule, 1–28. London: Longman.
- Ruwet, Joseph. 1967. *Avant les révolutions: Le XVIIIe siècle*. Brussels: Fondation Charles Plisnier.
- Ryan, Barbara. 1992. *Feminism and the Women's Movement: Dynamics of Change in Social Movement, Ideology and Activism*. New York: Routledge.
- Sagnac, Philippe. 1901–1902. "Les Juifs et Napoléon (1806–1808)." *Revue d'histoire moderne et contemporaine* 2:595–604.
- Said, Edward W. 1978. *Orientalism*. New York: Pantheon Books. . 1985. "Orientalism Reconsidered." *Race and Class* 27, no. 2 (Autumn): 1–15.
- Sakellariou, Michel. 1948. "L'Hellénisme et 1848." In *Le printemps des peuples: 1848 dans le monde*, ed. F. Fejtö, 2:319–354. Paris: Éd. du Minuit.
- Salvadori, Massimo. 1977. *The Liberal Heresy: Origins and Historical Development*. London: Macmillan.
- Samuel, Raphael. 1977. "Workshop of the World: Steam Power and Hand Technology in Mid-Victorian Britain." *History Workshop*, no. 3 (Spring): 6–72.
- Santarelli, Enzo. 1964. *La Revisione del marxismo in Italia*. Milan: Feltrinelli.
- Sartorius von Waltershausen, A. 1931. *Die Entstehung der Weltwirtschaft : Geschichte des zwischenstaatlichen Wirtschaftslebens von letzten Viertel des achtzehnten Jahrhunderts bis 1914*. Jena: Gustav Fischer.
- Saul, S. B. 1960. "The American Impact on British Industry, 1895–1914." *Business History* 3, no. 1 (December): 19–38. . 1971. "Some Thoughts on the Papers and Discussion on the Performance of the

- Late Victorian Economy." In *Essays on a Mature Economy, Britain after 1840*, ed. D. N. McCloskey, 393–397. London: Methuen.
- Saville, John. 1990. *1848: The British State and the Chartist Movement*. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Sayers, R. S. 1932. "The Question of the Standard in the Eighteenth–Fifties." *Economic History* 2, no. 7 (January): 575–601.
- Schapiro, J. Salwyn. 1934. *Condorcet and the Rise of Liberalism*. New York: Harcourt, Brace & Co. . 1939. "Utilitarianism and the Foundations of English Liberalism." *Journal of Social Philosophy* 4, no. 2 (January): 121–137. . 1949. *Liberalism and the Challenge of Fascism: Social Forces in England and France (1815–1870)*. New York: McGraw–Hill.
- Schefer, Christian. 1907. *Les Traditions et les idées nouvelles, la réorganisation administrative, la reprise de l'expansion (1815–1830)*. Vol. 1 of *La France moderne et le problème colonial*. Paris: Félix Alcan. . 1928. *L'Algérie et l'évolution de la colonisation française*. Paris: Lib. Anc. Honoré Champion. . 1939. *Les Origines de l'expédition du Mexique (1858–1862): La Grande Pensée de Napoléon III*. Paris: Marcel Rivière .
- Schenk, H. G. 1947. *The Aftermath of the Napoleonic Wars: The Concert of Europe—An Experiment*. New York: Oxford Univ. Press.
- Schlesinger, Arthur M., Jr. 1962. *The Vital Center: The Politics of Freedom*. Boston: Houghton Mifflin.
- Schlote, Werner. 1952. *British Overseas Trade from 1700 to the 1930s*. Oxford: Basil Blackwell.
- Schmoller, Gustav von. 1920. "Zur 25jährigen Feier des Vereins für Sozialpolitik." In *Zwanzig Jahre Deutscher Politik (1897–1917), Aufsätze und Vorträge*, 23–34. Munich: Duncker & Humblot.
- Schnerb, Robert. 1936. "Napoleon III and the Second French Empire." *Journal of Modern History* 8, no. 3 (September): 338–355. . 1963. *Libre échange et protectionnisme*. Que sais-je?, no. 1032. Paris: Presses Univ. de France. . 1968. *Le XIXe siècle: L'Apogée de l'expansion européenne*. Histoire Générale des Civilisations. Paris: Presses Univ. de France.
- Schnetzler, Barbara V. 1971. *Die frühe amerikanische Frauenbewegung und ihre Kontakte mit Europa (1836–1869)*. Bern: Peter Lang.
- Schoelcher, Victor. 1948. *Esclavage et colonisation*. Paris: Presses Univ. de France.

- Schorske, Carl E. 1955. *German Social Democracy, 1905–1917: The Development of the Great Schism*. Cambridge, MA: Harvard Univ. Press.
- Schöttler, Peter. 1985. *Naissance des Bourses de travail, un appareil idéologique d'état à la fin du XIXe siècle*. Paris: Presses Univ. de France.
- Schroeder, Paul W. 1989. "The Nineteenth Century System: Balance of Power or Political Equilibrium?" *Review of International Studies* 15:135–153. . 1992a. "Did the Vienna Settlement Rest on a Balance of Power?" *American Historical Review* 97, no. 2 (April): 683–706. . 1992b. "A Mild Rejoinder." *American Historical Review* 97, no. 3 (June): 733–735.
- Schuman, Frederick L. 1958. *International Politics: The Western State System and the World Community*. 6Thed. New York: McGraw-Hill.
- Schumpeter, Joseph. 1964. *Business Cycles*. 1st abr. ed. Philadelphia: McGraw-Hill
- Schuyler, Robert L. 1921. "The Climax of Anti-Imperialism in England." *Political Science Quarterly* 36, no. 4 (December): 537–560. . 1922. "The Rise of Anti-Imperialism in England." *Political Science Quarterly* 37, no. 3 (September): 440–471. . 1945. *The Fall of the Old Colonial System: A Study in British Free Trade, 1770–1870*. London: Oxford Univ. Press.
- Schwab, Raymond. 1950. *La Renaissance orientale*. Paris: Payot.
- Schwartz, Anna Jacobson. 1987. *Money in Historical Perspective*. Chicago: Univ. of Chicago Press.
- Schweber, S. S. 1985. "Scientists as Intellectuals: The Early Victorians." In *Victorian Science and Victorian Values: Literary Perspectives*, ed. J. Paradis and T. Postlewait, 1–37. New Brunswick, NJ: Rutgers Univ. Press.
- Schwendinger, Herman, and Julia R. Schwendinger. 1974. *Sociologists of the Chair: A Radical Analysis of the Formative Years of North American Sociology (1883–1922)*. New York: Basic Books.
- Scott, James C. 1998. *Seeing Like a State: How Certain Schemes to Improve the Human Condition Have Failed*. New Haven, CT: Yale Univ. Press.
- Scott, Joan Wallach. 1974. *The Glassworkers of Carmaux: French Craftsmen and Political Action in a Nineteenth-Century City*. Cambridge, MA: Harvard Univ. Press. . 1981. "French Feminists and the Rights of 'Man': Olympe de Gouge's Declarations." *History Workshop Journal*, no. 28 (Autumn): 1–21. . 1988. "A Statistical

- Representation of Work: Le Statistique de l'Industrie à Paris, 1847–1848.” In *Gender and the Politics of History*, 113–138. New York: Columbia Univ. Press.
- Sée, Henri. 1921. *Esquisse d'une histoire du régime agraire en Europe aux XVIIIe et XIXe siècles*. Paris: M. Giard. . 1923. “Esquisse de l'évolution industrielle de la France de 1815 à 1848: Les progrès du machinisme et de la concentration.” *Revue d'histoire économique et social* 11, no. 4, 473–497. . 1924. “Quelques aperçus sur la condition de la classe ouvrière et sur le mouvement ouvrier en France de 1815 à 1848.” *Revue d'histoire économique et social* 12, no. 4, 493–521. . 1927. *La vie économique de la France sous la monarchie censitaire (1815–1848)*. Paris: F. Alcan. 1951. *Histoire économique de la France*. 2nd ed. 2 vols. Paris: A. Colin.
- Seecombe, Wally. 1986. “Patriarchy Stabilized: The Construction of the Male Breadwinner Wage Norm in Nineteenth-Century Britain.” *Social History* 11, no. 1 (January): 53–76.
- Semidei, Manuela. 1966. “De l'Empire à la décolonisation à travers les manuels salaires français.” *Revue française de science politique* 16, no. 1 (February): 56–86.
- Semmel, Bernard. 1970. *The Rise of Free Trade Imperialism*. Cambridge: At the University Press.
- Sergent, Bernard. 1982. “Penser—et mal penser—les Indo-Européens (Note critique).” *Annales E.S.C.* 27, no. 4 (July–August): 669–681.
- Seton-Watson, Hugh. 1977. *Nations and States: An Enquiry into the Origins of Nations and the Politics of Nationalism*. London: Methuen.
- Seton-Watson, R. W. 1937. *Britain in Europe, 1789 to 1914*. Cambridge: At the University Press.
- Sewell, William H., Jr. 1974. “Social Change and the Rise of Working Class Politics in Nineteenth-Century Marseille.” *Past and Present*, no. 65, 75–109. . 1979. “Property, Labor, and the Emergence of Socialism in France, 1789–1848.” In *Consciousness and Class Experience in Nineteenth-Century Europe*, ed. J. Merriman, 45–63. New York: Holmes & Meier. . 1983. “Response to J. Rancière, ‘The Myth of the Artisan,’ ” *International Labor and Working-Class History*, no. 24 (Fall): 17–20. . 1985. “Ideologies and Social Revolutions: Reflections on the French Case.” *Journal of Modern History* 57, no. 1 (March): 57–85. . 1986. “Artisans,

- Factory Workers, and the Formation of the French Working Class, 1789–1848.” In *Working-Class Formation: Nineteenth-Century Patterns in Western Europe and the United States*, ed. I. Katznelson and A. R. Zolberg, 45–70. Princeton, NJ: Princeton Univ. Press. . 1988. “Le citoyen/la citoyenne: Activity, Passivity, and the Revolutionary Concept of Citizenship.” In *The Political Culture of the French Revolution: The French Revolution and the Creation of Modern Political Culture*, ed. C. Lucas, 2:105–123. Oxford: Pergamon Press. . 1990. “Collective Violence and Collective Loyalties in France: Why the French Revolution Made a Difference.” *Politics and Society*, 68, no. 4 (December): 527–552.
- Shapiro, Fred R. 1981. “On the Origin of the Term ‘Indo-Germanic,’ ” *Historiographia Linguistica* 8, no. 1, 165–170.
- Shefter, Martin. 1986. “Trade Unions and Political Machines: The Organization and Disorganization of the American Working Class in the Late Nineteenth-Century.” In *Working Class Formation: Nineteenth-Century Patterns in Western Europe and North America*, ed. I. Katznelson and A. R. Zolberg, 197–278. Princeton, NJ: Princeton Univ. Press.
- Sherman, Dennis. 1974. “The Meaning of Economic Liberalism in Mid-Nineteenth-Century France.” *History of Political Economy* 6, no. 2 (Summer): 171–199.
- Shine, Hill. 1941. *Carlyle and the Saint-Simonians: The Concept of Historical Periodicity*. Baltimore: Johns Hopkins Univ. Press.
- Sievers, Sharon. 1983. *Flowers in Salt: The Beginnings of Feminist Consciousness in Modern Japan*. Stanford, CA: Stanford Univ. Press.
- Siéyès, Emmanuel-Joseph. 1789. “Préliminaire de la Constitution, lu les 20 et 21 juillet 1789, au Comité de Constitution.” In *Recueil des pièces authentiques approuvées par l’Assemblée Nationale de France, 178–200*. Geneva: 1e éd. . 1985. *Ecrits politiques*. Paris: Éd. des Archives contemporaines.
- Silbering, Norman J. 1923. “Financial and Monetary Policy of Britain during the Napoleonic Wars.” *Quarterly Journal of Economics* 38 (November): 214–233.
- Silva, Pietro. 1917. *La Monarchia di luglio e l’Italia*. Turin: Fratelli Bocca Ed.

- Silver, Allan. 1967. "The Demand for Order in Civil Society: A Review of Some Theories in the History of Urban Crime, Police and Riots." In *The Police*, ed. D. J. Bordua, 1–24. New York: Wiley.
- Simon, André. 1946. "Les Origines religieuses de l'indépendance belge." *Chantiers* 11, no 2 (15 November): 1–28. 1949. *L'Eglise catholique et les débuts de la Belgique indépendante*. Wetteren, Belgium: Éd. Scaldis. . 1959. "Lamennais en Belgique." *Revue belge de philologie et d'histoire* 37:408–417. . 1991. "Théoriciens français du racisme au 19e siècle." *Garroche*, no. 55 (January– February): 21–25.
- Simon, Walter M. 1956. "History for Utopia: Saint-Simon and the Idea of Progress." *Journal of the History of Ideas* 17, no. 3 (June): 311–331.
- Simoni, Pierre. 1980. "Science anthropologique et racisme à l'époque de l'expansion coloniale: Le cas du Grand Dictionnaire Universel du XIXe siècle de Pierre Labrousse." *Historical Papers (Ottawa)* 15, no. 1, 167–184.
- Singelmann, Joachim, and Peter Singelmann. 1986. "Lorenz von Stein and the Paradigmatic Function of Social Theory in the Nineteenth Century." *British Journal of Sociology* 37, no. 3 (September): 431–452.
- Sked, Alan, ed. 1979. *Europe's Balance of Power, 1815–1848*. London: Macmillan.
- Skinner, Andrew S. 1965. "Economics and History: The Scottish Enlightenment." *Scottish Journal of Political Economy* 12 (February): 1–22.
- Skocpol, Theda. 1985. "Cultural Idioms and Political Ideologies in the Revolutionary Reconstruction of State Power: A Rejoinder to Sewell." *Journal of Modern History* 57, no. 1 (March): 86–96.
- Slaughter, Jane, and Robert Kern. 1981. *European Women on the Left : Socialism, Feminism, and the Problems Faced by Political Women, 1880 to the Present*. Westport, CT: Greenwood Press.
- Slicher van Bath, B. H. 1963. *The Agrarian History of Western Europe, a.d. 500–1850*. New York: St. Martin's.
- Smelser, Neil J. 1991. *Social Paralysis and Social Change*. Berkeley: Univ. of California Press.

- Smith, Carol H. 1995. "Race-Class-Gender Ideology in Guatemala: Modern and Anti-Modern Forms." *Comparative Studies in Society and History* 37, no. 4 (October): 723-749.
- Smith, Paul. 1967. *Disraelian Conservatism and Social Reform*. London: Routledge & Kegan Paul. . 1989. "Liberation as Authority and Discipline." *Historical Journal* 32, no. 2 (September): 723-737.
- Snyder, Carl. 1934. "Measures of the Growth of British Industry." *Economica*, n.s., 1 (November): 421-435.
- Soboul, Albert. 1948. "La Question paysanne en 1848." 3 pts. *La Pensée*, no. 18, 55-66; no. 19, 25-37; no. 20, 48-56. . 1962. "A propos des réflexions de Georges Rudé sur la sans-culotterie." *Critica storica* 1, no. 4 (July 31): 391-398.
- Soffer, Benson. 1960. "A Theory of Trade Union Development: The Role of the 'Autonomous' Workman." *Labor History* 1, no. 2 (Spring): 141-163.
- Soffer, Reba N. 1982. "Why Do Disciplines Fail? The Strange Case of British Sociology." *English Historical Review* 97, no. 385 (October): 767-802.
- Solle, Zdenek. 1969. "Die tschechische Sozialdemokratie zwischen Nationalismus und Internationalismus." *Archiv für Sozialgeschichte* 9:181-266.
- Soloway, Richard A. 1990. *Demography and Degeneration: Eugenics and the Declining Birthrate in Twentieth-Century Britain*. Chapel Hill: Univ. of North Carolina Press.
- Somit, Albert, and Joseph Tanenhaus. 1982. *The Development of American Political Science: From Burgess to Behavioralism*. New York: Irvington Publ.
- Sonenscher, Michael. 1989. "Editorial, 1789-1989." *History Workshop Journal*, no. 28 (Autumn): v-vi.
- Soreau, Edmond. 1931. "Le loi Le Chapelier." *Annales historiques de la Révolution française*, 8e année, no. 46 (July-August): 287-314.
- Sorenson, Lloyd R. 1952. "Some Classical Economists, Laissez Faire, and the Factory Acts." *Journal of Economic History* 12, no. 3 (Summer): 247-262.
- Southgate, Donald G. 1965. *The Passing of the Whigs, 1832-1886*. London: Macmillan. 1977. "From Disraeli to Law." In *The*

- Conservatives*, ed. Lord Butler, 109–270. London: George Allen & Unwin.
- Sowerwine, Charles. 1976. “The Organisation of French Socialist Women, 1880–1914: A European Perspective for Women’s Movements.” *Historical Reflections* 3, no. 2 (Winter): 3–24. . 1978. *Les Femmes et le socialisme: Un siècle d’histoire*. Paris: Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques. . 1982. *Sisters or Citizens? Women and Socialism in France since 1876*. Cambridge: Cambridge Univ. Press. 1983. “Workers and Women in France before 1914: The Debate over the Courian Aff air.” *Journal of Modern History* 55, no. 3 (September): 411–441.
- Spain, Jonathon. 1991. “Trade Unionists, Gladstonian Liberals and the Labour Law Reforms of 1875.” In *Currents of Radicalism: Popular Radicalism, Organised Labour and Party Politics in Britain, 1850–1914*, ed. E. F. Biagini and A. J. Reid, 109–133. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Spengler, Oswald. 1926. *The Decline of the West: Form and Actuality*. New York: A. A. Knopf.
- Spitzer, Alan B. 1962. “The Good Napoleon III.” *French Historical Studies* 2, no. 3 (Spring): 308–329.
- Stanton, Elizabeth Cady, Susan B. Anthony, and Matilda Joselyn Gage, eds. 1881. *History of Woman Suffrage*. 6 vols. Rochester, NY: Charles Mann.
- Stark, W. 1943. “Saint-Simon as a Realist.” *Journal of Economic History* 3, no. 1 (May): 42–55. . 1945. “The Realism of Saint-Simon’s Spiritual Program.” *Journal of Economic History* 5, no. 1 (May): 24–42.
- Starzinger, Vincent. 1965. *Middlingness: “Juste Milieu” Political Theory in France and England, 1815–48*. Charlottesville: Univ. Press of Virginia.
- Stearns, Peter N. 1965. “Patterns of Industrial Strike Activity during the July Monarchy.” *American Historical Review* 70, no. 2 (January): 371–394. . 1974. *1848: The Revolutionary Tide in Europe*. New York: W. W. Norton. . 1979a. “The Middle Class: Toward a Precise Definition.” *Comparative Studies in Society and History* 29, no. 3 (July): 377–396. . 1979b. “Reply.” *Comparative Studies in Society and History* 29, no. 3 (July): 414–415.

- Stengers, Jean. 1950–1951. "Sentiment national, sentiment orangiste et sentiment français à l'aube de notre indépendance." 2 pts. *Revue belge de philologie et d'histoire* 28:993–1029 (pt. 1); 29:61–92 (pt. 2).
- Stepan, Nancy. 1982. *The Idea of Race in Science: Great Britain, 1800–1960*. Hamden, CT: Archon Books.
- Stern, Fritz. 1971. *The Failure of Illiberalism: Essays on the Political Culture of Modern Germany*. New York: Knopf.
- Stern, Leo, and Rudolf Sauerzapf. 1954. Introduction to *Die Auswirkungen der ersten russischen Revolution von 1905–1907 auf Deutschland*, ed. L. Stern, xi–lxxvi. Berlin: Rütten & Loening.
- Stevenson, John. 1977. "The Queen Caroline Aff air." In *London in the Age of Reform*, ed. J. Stevenson, 117–148. Oxford: Basil Blackwell. . 1979. *Popular Disturbances in England, 1700–1870*. London: Longman.
- Stewart, Robert. 1971. *The Politics of Protection: Lord Derby and the Protectionist Party, 1841–1852*. Cambridge: At the University Press.
- Stieg, Margaret F. 1986. *The Origin and Development of Scholarly Historical Periodicals*. Tuscaloosa: Univ. of Alabama Press.
- Stigler, George J. 1965. "The Politics of Political Economists." In *Essays in the History of Economics*, 51–65. Chicago: Univ. of Chicago Press.
- Stites, Richard. 1957. "The Russian Revolution and Women." In *Connecting Spheres: Women in the Western World, 1500 to the Present*, ed. M. Boxer and J. Quataert, 246–255. New York: Oxford Univ. Press. . 1978. *The Women's Liberation Movement in Russia: Feminism, Nihilism, and Bolshevism, 1860–1930*. Princeton, NJ: Princeton Univ. Press.
- Stocking, George W., Jr. 1971. "What's in a Name? The Origins of the Royal Anthropological Institute." *Man*, n.s., 6, no. 3 (September): 369–390.
- Stoddard, Lothrop. 1920. *The Rising Tide of Color against White World-Supremacy*. New York: Charles Scribner's Sons.
- Stokes, Eric. 1959. *The English Utilitarians and India*. Oxford: Clarendon Press. . 1980. "Bureaucracy and Ideology: Britain and India in the Nineteenth Century." *Transactions of the Royal Historical Society*, 5Thser., 30:131–156.

- Stolcke, Verena. 1981. "Women's Labours: The Naturalisation of Social Inequality and Women's Subordination." In *Of Marriage and the Market: Women's Subordination Internationally and Its Lessons*, ed. K. Young et al., 159–177. London: CSE Books.
- Storr, Marthe Severn. 1932. *Mary Wollstonecraft et le mouvement féministe dans la littérature anglaise*. Paris: Presses Univ. de France.
- Strandmann, Hartmut Pogge von. 1969. "Domestic Origins of Germany's Colonial Expansion under Bismarck." *Past and Present*, no. 42 (February): 140–159.
- Struminger, Laura S. 1984. "The Legacy of Flora Tristan." *International Journal of Women's Studies* 7, no. 2 (May/June): 232–247.
- Stuart, Robert. 1992. *Marxism at Work: Ideology, Class and French Socialism during the Third Republic*. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Stürmer, Michael. 1977. "Krise, Konflikt, Entscheidung, die Sache nach dem neuen Cäsar als europäische Verfassungsproblem." In *Le Bonapartisme, phénomène historique et mythe politique*, ed. K. Hammer and P.C. Hartmann, 102–118. Munich: Artemis Verlag.
- Suel, Marc. 1953. "L'Adresse et sa discussion de 1814 à 1830." *Revue internationale d'histoire politique et constitutionnelle*, n.s., 3, no. 11 (July–September): 176–188.
- Sugihara, Kaoru. 1986. "Patterns of Asia's Integration into the World Economy, 1880–1913." In *The Emergence of a World Economy, 1500–1914: Papers of the IX. International Congress of Economic History*, by W. Fischer et al., 2:709–746. Wiesbaden: Franz Steiner.
- Super, R. H. 1977. "The Humanist at Bay: The Arnold-Huxley Debate." In *Nature and the Victorian Imagination*, ed. U. C. Knoepflmacher and G. B. Tennyson, 231–245. Berkeley: Univ. of California Press.
- Swingewood, Alan. 1970. "Origins of Sociology: The Case of the Scottish Enlightenment." *British Journal of Sociology* 21, no. 2 (June): 164–180.
- Sydie, Rosalind A. 1991. "From Liberal to Radical: The Work and Life of Mary Wollstonecraft." *Atlantis* 17, no. 1 (Fall–Winter): 36–51.
- Sykes, Robert. 1988. "Trade Unionism and Class Consciousness: The 'Revolutionary' Period of General Unionism, 1829–1834."

- In *British Trade-Unionism, 1750–1850*, ed. J. Rule, 178–199. London: Longmans.
- Sztejnberg, Maxime. 1963. “La Fondation du Parti Ouvrier Belge et le ralliement de la classe ouvrière à l’action politique.” *International Review of Social History* 8, pt. 2, 198–215.
- Talmon, J. H. 1952. *The Origins of Totalitarian Democracy*. London: Secker & Warburg.
- Taricone, Fiorenza. 1992. “Cronologia per una storia sociale femminile, dall’Unità al fascismo.” *Il Politico*, no. 162 (April–June): 341–364.
- Tarlé, Eugène. 1929. “L’insurrection ouvrière de Lyon.” 3 pts. *Revue marxiste*, no. 2 (March): 132–153; no. 3 (April): 265–294; no. 4 (May): 412–428.
- Taylor, Arthur J. 1960. “Progress and Poverty in Britain, 1780–1850: A Reappraisal.” *History* 45, no. 153 (February): 16–31. . 1972. *Laissez-Faire and State Intervention in Nineteenth-Century Britain*. London: Macmillan.
- Taylor, Barbara. 1983. *Eve and the New Jerusalem: Socialism and Feminism in the Nineteenth Century*. New York: Pantheon. . 1992. “Mary Wollstonecraft and the Wild Wish of Early Feminism.” *History Workshop Journal*, no. 33 (Spring): 197–219.
- Taylor, Edward B. 1920. *Primitive Culture*. New York: J. P. Putnam.
- Taylor, Keith. 1982. *The Political Ideas of the Utopian Socialists*. London: Frank Cass.
- Temperley, Harold. 1925a. *The Foreign Policy of Canning, 1822–1827*. London: G. Bell & Sons. . 1925b. “French Designs on Spanish America in 1820–5.” *English Historical Review* 40, no. 158 (January): 34–53.
- Terlinden, Charles. 1922. “La Politique économique de Guillaume 1er, roi des Pays-Bas en Belgique (1814–1830).” *Revue historique*, 47e année, CXXXIX (January–April): 1–40.
- Therborn, Göran. 1974. *Science, Class, and Society: On the Formation of Sociology and Historical Materialism*. Göteborg: Tryck Revo Press.
- Théret, Bruno. 1989. “Régimes économiques de l’ordre politique.” Doctorat d’Etat en Science Economique, Université Paris-I Panthéon-Sorbonne. 2 vols. . 1991. “Le Système fi scal français

libéral du XIXe siècle, bureaucratie ou capitalisme?" *Etudes et documents* 3:137–224.

Theriot, Nancy M. 1993. "Women's Voices in Nineteenth-Century Medical Discourse: A Step toward Deconstructing Science." *Signs* 19, no. 1 (Autumn): 1–31.

Thibert, Marguerite. 1926. *Le Féminisme dans le socialisme français de 1830 à 1850*. Paris: Marcel Giard.

Tholfsen, Trygve R. 1961. "The Transition to Democracy in Victorian England." *International Review of Social History* 6, pt. 2, 226–248. . 1976. *Working Class Radicalism in Mid-Victorian England*. London: Croom Helm.

Thomas, Edith. 1948. *Les Femmes en 1848: Collection du Centenaire de la Révolution de 1848*. Paris: Presses Univ. de France.

Thomis, Malcolm I. 1970. *The Luddites: Machine-Breaking in Regency England*. Newton Abbot, Devon, UK: David & Charles.

Thomis, Malcolm I., and Peter Holt. 1977. *Threats of Revolution in Britain, 1789–1848*. London: Macmillan.

Thompson, Dorothy. 1976. "Women and Nineteenth-Century Radical Politics." In *The Rights and Wrongs of Women*, ed. J. Mitchell and A. Oakley, 112–138. Baltimore: Penguin. . 1984. *The Chartists: Popular Politics in the Industrial Revolution*. London: Temple Smith.

Thompson, E. P. 1997. *The Romantics: England in a Revolutionary Age*. New York: New Press.

Thompson, F. M. L. 1963. *English Landed Society in the Nineteenth Century*. London: Routledge & Kegan Paul.

Thompson, Victoria, 1996. "Creating Boundaries: Homosexuality and the Changing Social Order in France, 1830–1870." In *Feminism and History*, ed. Joan Wallach Scott, 398–428. Oxford: Oxford Univ. Press.

Thompson, William. 1983. *Appeal of One Half of the Human Race, Women, against the Pretensions of the Other Half, Men, to Retain them in Political, and Hence in Civil and Domestic Slavery*. London: Virago.

Thönnessen, Werner. 1973. *The Emancipation of Women: The Rise and Decline of the Women's Movement in German Social Democracy, 1863–1933*. London: Pluto Press.

- Thyssen, A. Pontoppidon. 1980. "The Rise of Nationalism in the Danish Monarchy 1800– 1864, with Special Reference to Its Socio-Economic and Cultural Aspects." In *The Roots of Nationalism: Studies in Northern Europe*, ed. R. Mitchison, 31–45. Edinburgh: John Donald.
- Tickner, Lisa. 1987. *The Spectacle of Women: Imagery of the Suffrage Campaign, 1907–1914*. London: Chatto & Windus.
- Tilly, Charles. 1964. "Reflections on the Revolutions of Paris: An Essay on Recent Historical Writing." *Social Problems* 12, no. 1 (Summer): 99–121. . 1972. "How Protest Modernized in France, 1845–1855." In *The Dimensions of Quantitative Research in History*, ed. W. O. Aydelotte et al., 192–255. Princeton, NJ: Princeton Univ. Press. . 1986. *The Contentious French: Four Centuries of Popular Struggle*. Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard Univ. Press.
- Tilly, Charles, Louise Tilly, and Richard Tilly. 1975. *The Rebellious Century, 1830–1930*. Cambridge, MA: Harvard Univ. Press.
- Tilly, Charles, and Lynn Lees. 1974. "Le Peuple de juin 1848." *Annales, E.S.C.* 29, no. 5 (September–October): 1061–1091.
- Tilly, Richard H. 1990. *Vom Zollverein zum Industriestaat: Die wirtschaftlichsoziale Entwicklung Deutschlands, 1834 bis 1914*. Munich: Deutscher Taschenbuch Verlag.
- Tissot, Louis. 1948. "Les Événements de 1848 dans les pays du Nord." In *Le Printemps des peuples: 1848 dans le monde*, ed. F. Fejtö, 1:373–400. Paris: Éd. du Minuit.
- Tixerant, Jules. 1908. *Le Féminisme à l'époque de 1848, dans l'ordre politique et dans l'ordre économique*. Paris: V. Giard & E. Brière.
- Todorov, Tzvetan. 1989. *The Deflection of the Enlightenment*. Stanford, CA: Stanford Humanities Center.
- Tomaszewski, Jerzy. 1993. "The National Question in Poland in the Twentieth Century." In *The National Question in Europe in Historical Context*, ed. M. Teich and R. Porter, 293–316. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Tønnesson, Kåre D. 1978. *La Défaite des sans-culottes: Mouvement populaire et réaction bourgeoise en l'an III*. Oslo: Presses Univ. d'Oslo.
- Torstendahl, Rolf. 1993. "The Transformation of Professional Education in the Nineteenth Century." In *The European and American University since 1800: Historical and Sociological Essays*, ed. S.

- Rothblatt and B. Wittrock, 109–141. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Toutain, Jean-Claude. 1987. "Le Produit intérieur brut de la France de 1789 à 1982." *Économies et sociétés. Cahiers de l'I.S.M.E.A.*, ser. AF 15, 21, no. 5 (May).
- Treble, J. H. 1973. "O'Connor, O'Connell and the Attitudes of Irish Immigrants towards Chartism in the North of England, 1838–48." In *The Victorians and Social Protest: A Symposium*, ed. J. Butt and I. F. Clarke, 33–70. Newton Abbot, Devon, UK: David & Charles; Hamden, CT: Archon Books.
- Tribe, Keith. 1988. *Governing Economy: The Reformation of German Economic Discourse, 1750–1840*. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- . 2005. "Political Economy and the Science of Economics in Victorian Britain." In *Organization of Knowledge in Victorian Britain*, ed. M. Daunton, 115–137. Oxford: Oxford Univ. Press.
- Tristan, Flora. 1846. *L'Emancipation de la femme ou le testament de la paria*. Ouvrage posthume, complété d'après ses notes et publié par A. Constant Éd. Paris. . 1983. *The Workers' Union*. Urbana: Univ. of Illinois Press.
- Trouillot, Michel-Rolph. 1991. "Anthropology and the Savage Slot: The Poetics and Politics of Otherness." In *Recapturing Anthropology: Working in the Present*, ed. T. G. Fox, 17–44. Santa Fe, NM: School of American Research Press. . 1995. *Silencing the Past: Power and the Production of History*. Boston: Beacon Press.
- Tudesq, André-Jean. 1964. *Les Grands notables en France (1840–1849): Etude historique d'une psychologie sociale*. 2 vols. Paris: Presses Univ. de France.
- Tuñón de Lara, Manuel. 1972. *El Movimiento obrero en la historia de España*. Madrid : Taurus.
- Turin, Yvonne. 1989. *Femmes et religieuses au XIXe siècle: Le Féminisme "en religion"*. Paris: Éd. Nouvelle Cité.
- Turner, R. Steven. 1974. "University Reformers and Professional Scholarship in Germany, 1760–1806." In *The University in Society*, ed. L. Stone, 2:495–531. Princeton, NJ: Princeton Univ. Press. 1980. "The Prussian Universities and the Concept of Research." *Internationales Archiv für Sozialgeschichte der deutschen Literatur* 5:68–93.

- Twellmann, Margrit. 1972. *Die deutsche Frauenbewegung: Ihre Anfänge und erste Entwicklung*. Vol. 2, *Quellen 1843–1889*. Marburger Abhandlungen zur Politischen Wissenschaft, vol. 17, no. 1–2. Meisenheim-am-Glan, Germany: Verlag Anton Hain.
- Valensi, Lucette. 1977. "Nègre/Negro : Recherches dans les dictionnaires français et anglais du XVIIIème au XIXème siècles." In *L'Idée de race dans la pensée politique française contemporaine*, ed. P. Guiral and E. Temine, 157–170. Paris: Éd. du CNRS. . 1993. *The Birth of the Despot: Venice and Sublime Porte*. Ithaca, NY: Cornell Univ. Press.
- van der Linden, Marcel. 1988. "The Rise and Fall of the First International: An Interpretation." In *Internationalism in the Labour Movement, 1830–1940*, ed. F. Holthoon and M. van der Linden, 323–335. Leiden: E. J. Brill. . 1989. "Pourquoi le déclin de la Première Internationale était-il inéluctable?" *Cahiers d'histoire de l'I.R.M.*, no. 37, 125–131.
- van Kalken, Frans. 1930. "La révolution de 1830, fut-elle prolétarienne?." *Le Flambeau* 13, nos. 1–2 (January): 45–54.
- Veblen, Thorstein. 1964a [1918]. *The Higher Learning in America*. New York: Augustus Kelley. . 1964b [1915]. *Imperial Germany and the Industrial Revolution*. New York: Augustus Kelley.
- Vellacott, Jo. 1987. "Feminist Consciousness and the First World War." *History Workshop Journal*, no. 23 (Spring): 81–101. . 1987. "Lecteurs forts et secteurs faibles dans l'économie française des années 1860: Une simulation économétrique." In *Le capitalisme français, 19e–20e siècle: Blocages et dynamismes d'une croissance*, ed. P. Fridenson and A. Straus, 151–173. Paris: Fayard.
- Verley, Patrick. 1989. *L'Industrialisation, 1830–1914: Nouvelle histoire économique de la France contemporaine*. Vol. 2. Paris: La Découverte.
- Vermeil, Edmond. 1948a. "Pourquoi la tentative de 1848 a-t-elle échoué en Allemagne?" *Revue socialiste*, n.s., nos. 17–18 (January–February): 99–106. . 1948b. "Un Paradoxe historique: La Révolution de 1848 en Allemagne." In *Le Printemps des peuples: 1848 dans le monde*, ed. F. Fejtö, 2:9–63. Paris: Éd. du Minuit.
- Veysey, Lawrence R. 1965. *The Emergence of the American University*. Chicago: Univ. of Chicago Press. 1979. "The Plural Organized World of the Humanities." In *The Organization of Knowledge in*

- Modern America, 1860–1920*, ed. A. Oleson and J. Voss, 51–106. Baltimore: Johns Hopkins Univ. Press.
- Vidal, César. 1931. *Louis-Philippe, Metternich et la crise italienne de 1831–1832*. Paris: E. de Bocard.
- Vigier, Philippe. 1977. "Le Bonapartisme et le monde rural." In *Le Bonapartisme, phénomène historique et mythe politique*, ed. K. Hammer and P. C. Hartmann, 11–21. Munich: Artemis Verlag.
- Villieus, Marc de Baron. 1910. *Histoire des clubs de femmes et des Régions d'Auragones, 1793–1848–1871*. Paris: Plon.
- Vincent, Gérard. 1987. *Sciences Po: Histoire d'une réussite*. Paris: Éd. Olivier Orban.
- Vincent, J. R. 1981. "The Parliamentary Dimension of the Crimean War." *Transactions of the Royal Historical Society*, 5Thser., 31:37–49.
- Viner, Jacob. 1927. "Adam Smith and Laissez Faire." *Journal of Political Economy* 35, no. 2 (April): 198–232. . 1949. "Bentham and J. S. Mill: The Utilitarian Background." *American Economic Review* 39, no. 2 (March): 360–382. . 1960. "The Intellectual History of Laissez Faire." *Journal of Law and Economics* 3 (October): 45–69.
- Vogel, Lise. 1983. *Marxism and the Oppression of Women: Toward a Unitary Theory*. New Brunswick, NJ: Rutgers Univ. Press.
- von Laue, Theodore H. 1953. "The High Cost and the Gamble of the Witte System: A Chapter in the Industrialization of Russia." *Journal of Economic History* 13, no. 4 (Fall): 425–448. . 1961. "Russian Peasants in the Factory, 1892–1904." *Journal of Economic History* 21, no. 1 (March): 61–80. . 1964. "Russian Labor between Field and Factory, 1892–1903." *California Slavic Studies* 3:33–65.
- Vovelle, Michel. 1993. *La Découverte de la politique: Géopolitique de la Révolution française*. Paris: La Découverte.
- Waelti-Walters, Jennifer. 1990. *Feminist Novelists of the Belle Epoque: Love as a Lifestyle*. Bloomington: Indiana Univ. Press.
- Wagner, Donald O. 1931–1932. "British Economists and the Empire." 2 pts. *Political Science Quarterly* 46, no. 2 (June 1931): 248–276; 47, no. 1 (March 1932): 57–74.
- Walker, Kenneth O. 1941. "The Classical Economists and the Factory Act." *Journal of Economic History* 1, no. 2 (November): 168–177.

- Walker-Smith, Derek. 1933. *The Protectionist Case, 1840–1846*. Oxford: Basil Blackwell.
- Walkowitz, Judith R. 1982. "Male Vice and Feminist Virtue: Feminism and the Politics of Prostitution in Nineteenth Century Britain." *History Workshop Journal*, no. 13 (Spring): 79–90.
- Wallerstein, Immanuel. 1989. *The Modern World-System*. Vol. 3, *The Second Era of Great Expansion of the Capitalist World-Economy, 1730–1840s*. San Diego: Academic Press. . 1995. "Three Ideologies or One? The Pseudo-Battle of Modernity." In *After Liberalism*, 72–92. New York: New Press.
- Wallerstein, Immanuel, et al. 1996. *Open the Social Sciences: Report of the Gulbenkian Commission on the Restructuring of the Social Sciences*. Stanford, CA: Stanford Univ. Press.
- Walmsley, Robert. 1969. *Peterloo: The Case Reopened*. Manchester, UK: Manchester Univ. Press.
- Ward, J. T. 1962. *The Factory Movement, 1830–1855*. London: Macmillan. . 1973. *Chartism*. London: B. T. Batsford.
- Ward-Perkins, C. N. 1950. "The Commercial Crisis of 1847." *Oxford Economic Papers*, n.s., 2, no. 1 (January): 75–94.
- Ware, Vron. 1992. *Beyond the Pale: White Women, Racism, and History*. London: Verso.
- Washington, Joseph R., Jr., ed. 1984. *Jews in Black Perspectives: A Dialogue*. Rutherford, NJ: Fairleigh Dickinson Univ. Press.
- Watson, George. 1973. *The English Ideology: Studies in the Language of Victorian Politics*. London: Allan Lane.
- Webster, C. K. 1925. *The Foreign Policy of Castlereagh, 1815–1822: Britain and the European Alliance*. London: G. Bell & Sons. . 1931. *The Foreign Policy of Castlereagh, 1812–1815: Britain and the Reconstruction of Europe*. London: G. Bell & Sons.
- Wehler, Hans-Ulrich. 1970. "Bismarck's Imperialism, 1862–1890." *Past and Present*, no. 48 (August): 119–155. . 1971. *Sozialdemokratie und Nationalstaat: Nationalitätenfrage in Deutschland, 1840–1914*. 2nd ed., rev. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht. . 1985. *The German Empire, 1871–1918*. Leamington Spa, UK: Berg.
- Weigall, David. 1987. *Britain and the World, 1815–1986*. New York: Oxford Univ. Press.

- Weil, Cdt. Maurice-Henri. 1919. *Metternich et l'Entente Cordiale, une dépêche inédite, les manoeuvres et les inquiétudes du Chancelier*. Paris: Auguste Picard. . 1921. *Guizot et l'Entente Cordiale*. Paris: Félix Alcan.
- Weill, Georges. 1913. "Les Saint-Simoniens sous Napoléon III." *Revue des études napoléoniennes* 2e année, III (May): 391–406. . 1924. *Histoire du mouvement social en France (1852–1924)*. 3rd ed, rev. Paris: F. Alcan. . 1930. *L'Eveil des nationalités et le mouvement libéral (1815–1848)*. Paris: Lib. Felix Alcan.
- Weindling, Paul. 1989. "The 'Sonderweg' of German Eugenics: Nationalism and Scientific Internationalism." *British Journal for the History of Science* 22, pt. 3, no. 74 (September): 321–333.
- Weingart, Pater. 1989. "German Eugenics between Science and Politics." In *Science in Germany, The Intersection of Institutional Intellectual Issues*, ed. K. M. Olesko, 260–282. *Osiris*, 2nd ser., 6.
- Weisz, George. 1979. "L'Idéologie républicaine et les sciences sociales: Les durkheimiens et la chaire d'histoire d'économie sociale à la Sorbonne." *Revue française de sociologie* 20, no. 1 (January–March): 83–112.
- Wengenroth, Ulrich. 1994. *Enterprise and Technology: The German and British Steel Industries, 1865–1895*. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Werner, Karl Ferdinand. 1977. Preface to *Le Bonapartisme, phénomène historique et mythe politique*, ed. K. Hammer and P. C. Hartmann, ix–xii. Munich: Artemis Verlag.
- White, R. J. 1950. Introduction to *The Conservative Tradition*, ed. R. J. White, 1–24. London: Nicholas Kaye. . 1973 [1957]. *Waterloo to Peterloo*. New York: Russell & Russell.
- Willard, Claude. 1965. *Le Mouvement socialiste en France (1893–1905): Les Guesdistes*. Paris: Éd. Sociales. . 1971. *Le Socialisme de la Renaissance à nos jours*. Paris: Presses Univ. de France. . 1978. *Socialisme et communisme français*. Rev. ed. Paris: Lib. Armand Colin.
- Williams, Glamor. 1980. "Wales: The Cultural Bases of Nineteenth and Twentieth Century Nationalism." In *The Roots of Nationalism: Studies in Northern Europe*, ed. R. Mitchison, 119–129. Edinburgh: John Donald.

- Williams, Gwyn A. 1982. "Druids and Democrats: Organic Intellectuals and the First Welsh Radicalism." In *Culture, Ideology, and Politics: Essays for Eric Hobsbawm*, ed. R. Samuel and G. S. Jones, 246–276. London: Routledge & Kegan Paul.
- Williams, JudiThBlow. 1972. *British Commercial Policy and Trade Expansion, 1750–1850*. Oxford: Clarendon Press.
- Williams, Raymond. 1983. *Culture and Society, 1780–1950*. With new preface. New York: Columbia Univ. Press.
- Williamson, Jeffrey G. 1962. "The Long Swing: Comparisons and Interactions between British and American Balance of Payments, 1820–1913." *Journal of Economic History* 22, no. 1 (March): 21–46.
- Willson, A. Leslie. 1964. *A Mythical Image: The Ideal of India in German Romanticism*. Durham, NC: Duke Univ. Press.
- Wilson, Charles. 1965. "Economy and Society in Late Victorian Britain." *Economic History Review*, n.s., 18, no. 1 (August): 183–198.
- Winterarl, Barry D., and Stanley N. Katz. 1987. "Foundations and Ruling Class Elites." *Daedalus*, no. 1 (Winter): 1–39.
- Winch, Donald. 1963. "Classical Economics and the Case for Colonization." *Economica*, n.s., 43rd year, vol. 30, no. 120 (November): 387–399. . 1965. *Classical Political Economy and Colonies*. London: G. Bell & Sons. . 1990. "Economic Knowledge and Government in Britain: Some Historical and Comparative Reflections." In *State and Economic Knowledge: The American and British Experience*, ed. M. O. Furner and B. Supple, 40–47. Washington, DC:
- Woodrow Wilson International Center for Scholars; Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Wittrock, Björn. 1993. "The Modern University: The Three Transformations." In *The European and American University since 1800: Historical and Sociological Essays*, ed. S. Rothblatt and B. Wittrock, 303–362. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Wolff, Richard J. 1986. "Christian Democracy and Christian Unionism in Italy, 1890–1926." *Italian Quarterly* 27, no. 103 (Winter): 49–57.
- Wood, George H. 1909. "Real Wages and the Standard of Comfort Since 1850." *Journal of the Royal Statistical Society* 72, pt. 1 (March 31): 91–103.

- Woolf, Stuart. 1989. "French Civilization and Ethnicity in the Napoleonic Empire." *Past and Present*, no. 124 (August): 96–120. . 1991. *Napoleon's Integration of Europe*. London: Routledge, Chapman & Hill. . 1992. "The Construction of a European World-View in the Revolutionary– Napoleonic Years." *Past and Present*, no. 137 (November): 72–101.
- Wright, Gordon. 1938. "The Origins of Napoleon III's Free Trade." *Economic History Review* 9, no. 1 (November): 64–67.
- Wright, H. R. C. 1955. *Free Trade and Protection in the Netherlands, 1816–30*. Cambridge: At the University Press.
- Wright, Vincent. 1975. "The Coup d'Etat of December 1851: Repression and the Limits to Repression." In *Revolution and Reaction: 1848 and the Second French Republic*, ed. R. Price, 303–333. London: Croom Helm.
- Wurms, Renabe. 1983. "Kein einzig Volk von Schwestern: Frauenbewegung 1890–1914." In *Geschichte der deutschen Frauenbewegung*, ed. F. Hervé, 41–83. Cologne: Pahl-Rugenstein.
- Yaari, Aryeh. 1978. *Le Défi national*. Vol. 1, *Les Théories marxistes sur la question nationale à l'épreuve de l'histoire*. Paris: Éd. Anthropos. 1979. *Le Défi national*. Vol. 2, *Les Révolutions éclatées*. Paris: Éd. Anthropos.
- Yeo, Eileen. 1981. "Christianity in Chartist Struggle, 1838–1842." *Past and Present*, no. 91 (May): 109–139. . 1982. "Some Practices and Problems of Chartist Democracy." In *The Chartist Experience: Studies in Working-Class Radicalism and Culture, 1830–1860*, ed. J. Epstein and D. Thompson, 345–380. London: Macmillan.
- Yeo, Richard R. 1993. *Defining Science: William Whewell, Natural Knowledge and Public Debate in Early Victorian Britain*. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Yeo, Stephen. 1977. "A New Life: The Religion of Socialism in Britain, 1883–1896." *History Workshop*, no. 4 (Autumn): 5–56.
- Zagatti, Paola. 1988. "Colonialismo e razzismo: Immagini dell'Africa nella pubblicistica postunitaria." *Italia contemporanea*, no. 170 (March): 21–37.
- Zak, L. A. 1971. "Die Grossmächte und die deutschen Staaten am Ende der napoleonischen Kriege." *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft* 19, no. 11, 1536–1547.

- Zeldin, Theodore. 1958. *The Political System of Napoleon III*. London: Macmillan.. 1959. "English Ideals in French Politics during the Nineteenth Century." *Historical Journal* 2, no. 1, 40–58. 1967. "Higher Education in France, 1848–1940." *Journal of Contemporary History* 2, no. 3 (July): 53–80. . 1979. *France, 1848–1945*. Vol. 1, *Politics and Anger*. Oxford: Clarendon Press.
- Zévaès, Alexandre. 1953. "La Fermentation sociale sous la Restauration et sous la Monarchie de Juillet." *Revue internationale d'histoire politique et constitutionnelle*, n.s., 3, no. 11 (July–September): 206–234.
- Ziolkoski, Theodore. 1990. *German Romanticism and Its Institutions*. Princeton, NJ: Princeton Univ. Press.
- Zolberg, Aristide R. 1972. "Moments of Madness." *Politics and Society* 2, no. 2 (Winter): 183–207. . 1999. "The Great Wall against China: Responses to the First Immigration Crisis, 1885–1925." In *Migration, Migration History, History: Old Paradigms and New Perspectives*, ed. J. L. Lucassen, 291–315. Bern: Peter Lang.
- Zubrzycki, J. 1953. "Emigration from Poland in the Nineteenth and Twentieth Centuries." *Population Studies* 6, no. 3 (March): 248–272.
- Zylberberg-Hocquard, Marie-Hélène. 1978. *Féminisme et syndicalisme en France*. Paris: Anthropos.

Immanuel Wallerstein'in son derece etkili ve geniş hacimli eseri, Modern Dünya Sistemi, sosyal bilimler alanında bu yüzyılın en büyük eserlerinden biridir. Dünya tarihini yenilikçi bir bakış açısı ile ve panoramik bir manzarayı yorumlarcasına yeniden yazarak okuyucularına sunmuştur. Elinizdeki kitap serinin dördüncü cildidir. Eser onaltıncı yüzyıldan başlayıp yirminci yüzyıla kadar geçen sürede modern dünya sisteminin ortaya çıkışı ve gelişimini anlatıyor. Bu yeni kitap, 1789 Fransız devriminden Birinci Dünya Savaşına kadar olan dönemi yani on dokuzuncu yüzyılı kapsıyor. Bu kritik dönemde üç büyük ideoloji ortaya çıktı. Bunlar; Muhafazakarlık, Liberalizm ve Radikalizm.

